

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA TAKTYKI OGÓLNEJ

**ASPEKTY NARODOWE I SOJUSZNICZE
W TEORII TAKTYKI OGÓLNEJ
WOJSK LĄDOWYCH**

P.K. „GARDA”

ZESPÓŁ AUTORSKI

1. płk dr hab.	Michał HUZARSKI	– KIEROWNIK ZESPOŁU,
rozdz. 1, 2.1, 2.2.
2. płk dr	Witold LIDWA	rozdz. 3.1.1,
3.1.2, 3.1.3, 3.1.4, 3.1.5
3. płk dr	Jan BRZozowski	rozdz. 3.2.1, 3.2.1.1, 3.2.1.2
4. płk dr	Jan KALINOWSKI	rozdz. 2.3, 2.4, 2.5
5. ppłk dr	Andrzej BUJAK	rozdz. 4.1.1, 4.1.2, 4.1.3
6. ppłk dr	Jerzy CIEŚLIK	rozdz. 3.2.1.3
7. ppłk dr	Stanisław KORZENIOWSKI	rozdz. 3.2.1.4
8. mjr dr	Ryszard CHROBAK	rozdz. 3.2.2, 6
9. mjr dypl.	Jan POSOBIEC	rozdz. 5.1, 5.2, 5.3
10. mjr dypl.	Marek WRZOSEK	rozdz. 4.1.6, 4.1.7
11. kpt. dypl.	Marek KUBIŃSKI	rozdz. 3.2.1.6, 3.2.1.7
12. kpt. dypl.	Przemysław PAŹDZIOREK	rozdz. 3.2.3
13. kpt. dypl.	Grzegorz SOBOLEWSKI	rozdz. 4.4
14. kpt. dypl.	Wojciech SZCZUROWSKI	– SEKRETARZ ZESPOŁU
rozdz. 4.2., 4.3

RECENZJA: płk prof. dr hab. Stanisław ŚLADKOWSKI

SPIS TREŚCI

	Strona
WSTĘP	5
1. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE	7
2. TEORETYCZNE PODSTAWY TAKTYKI	17
2.1. Terminologia i klasyfikacja taktyki	17
2.2. Taktyka jako specjalność naukowa	28
2.3. Zasady taktyki	30
2.4. Czynniki walki zbrojnej na poziomie taktycznym	43
2.5. Wpływ struktur organizacyjnych i środków walki na taktykę ...	48
3. TAKTYKA FORMACJI OGÓLNOWOJSKOWYCH	53
3.1. Siły i przeznaczenie formacji ogólnowojskowych	53
3.1.1. Wojska zmechanizowane i pancerne	54
3.1.1.1. Jednostki piechoty górskiej	60
3.1.2. Jednostki obrony wybrzeża	64
3.1.3. Jednostki piechoty zmotoryzowanej obrony terytorialnej ..	65
3.1.4. Ogólnowojskowe zgrupowania taktyczne tworzone doraźnie	73
3.2. Działania taktyczne	73
3.2.1. Działania rozstrzygające	73
3.2.1.1. Obrona	74
3.2.1.2. Natarcie	90
3.2.1.3. Działania opóźniające	106
3.2.1.4. Działania aeromobilne	117
3.2.1.5. Wycofanie	130
3.2.1.6. Działania nieregularne	135
3.2.2. Działania pomocnicze	141
3.2.2.1. Przemieszczanie	141
3.2.2.2. Rozmieszczanie	168
3.2.3. Działania pokojowe	178
3.2.3.1. Operacje utrzymania pokoju	199
3.2.3.2. Operacje wymuszania pokoju	202
4. TAKTYKA DZIAŁAŃ W RÓŻNYCH SYTUACJACH POLA WALKI	208
4.1. Działania taktyczne w specyficznych środowiskach walki	208
4.1.1. Teren lesisty (lesisto-jeziorny)	208
4.1.2. Teren górzysty	215

4.1.3. Rejon zabudowany	224
4.1.4. Obrona wybrzeża	236
4.1.5. Warunki ograniczonej widoczności	245
4.1.6. Przeszkody wodne	253
4.1.6.1. Obrona przeszkód wodnych	258
4.1.6.2. Forsowanie	263
4.1.7. Wpływ zimy na prowadzenie działań bojowych	273
4.3. Działania taktyczne w okrążeniu i wyjście z okrążenia.....	284
4.4. Luzowanie	322
4.5. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej	334
5. KOORDYNACJA DZIAŁAŃ TAKTYCZNYCH RODZAJÓW WOJSK	356
5.1. Zakresy, relacje i elementy koordynacji działań	357
5.2. Koordynacja działań w obronie	374
5.3. Koordynacja działań w natarciu	380
6. KIERUNKI ROZWOJU TAKTYKI OGÓLNEJ W WYMIARZE NARODOWYM I SOJUSZNICZYM	392
ZAKOŃCZENIE	404
BIBLIOGRAFIA	405
WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW	411

WSTĘP

Niniejsza praca w sposób całościowy ujmuje problematykę taktyki ogólnej wojsk lądowych. Stanowi ona ważną część rozwiązania nadrzędnego problemu badawczego pt.: „*Wojska lądowe w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej*”. Dokonano w niej, w pewnym sensie, podsumowania rezultatów badawczych uzyskanych wcześniej w wyniku wykonania przez pracowników Katedry Taktyki Ogólnej takich prac, jak: „*Zmiany w teorii walki*”, „*Zmiany w teorii taktyki ogólnej*” oraz „*Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej*”. Wykorzystano także treści opracowania zbiorowego o zasięgu akademickim pt. „*Działania operacyjno-taktyczne wojsk lądowych*”, którego autorami byli w większości pracownicy Katedry. Uzyskane wyniki badań były podstawą do opracowania *Regulaminu działań wojsk lądowych*.

Nawarstwiły się także doświadczenia z pełnoprawnego funkcjonowania naszych Sił Zbrojnych w strukturach sojuszniczych, uczestnictwa w różnych ćwiczeniach w układzie narodowym i sojuszniczym. Mieliśmy możliwość dokonywania ocen i analiz wpływu wielu czynników i uwarunkowań na zmieniającą się teorię taktyki wojsk lądowych, w tym także na taktykę ogólną.

Zaistniała zatem możliwość i potrzeba dokonania syntezy i przedstawienia jej w kształcie pracy naukowo-badawczej. Stanowi ona zbiór rezultatów badań wielu autorów – specjalistów zajmujących się profesjonalnie cząstkowymi problemami, których ogólny zbiór obejmuje teoria taktyki ogólnej.

Praca składa się z sześciu rozdziałów, wstępu i zakończenia oraz załączników, które obrazują realizację procedury badawczej.

W rozdziałach merytorycznych, oprócz wyłuskania zasadniczych kwestii natury taktycznej, autorzy dążyli do wskazania narodowego charakteru działań oraz określić nasze zobowiązania sojusznicze mieszczące się na poziomie taktycznym.

Akcentowano przede wszystkim te zagadnienia i terminy, które wymagały wyrazistej interpretacji związanej z naszym funkcjonowaniem w układzie sojusznym.

Mając na uwadze możliwości i potrzeby praktycznego wykorzystania uzyskanych rezultatów badawczych, zespół autorski przewiduje uznać je jako teoretyczną podstawę do opracowania podręcznika „*Taktyka ogólna*”.

W końcowej części pracy wskazane zostały prognostyczne kierunki rozwoju taktyki ogólnej z próbą rozdzielenie na wymiar narodowy i sojusznym, przy jednoczesnym akcencie podkreślającym potrzebę kompleksowego postrzegania wymienionego zakresu wiedzy taktycznej.

1. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Celem prezentacji niniejszych założeń jest zasygnalizowanie i przedstawienie naszych zamiarów badawczych, metodycznych i proceduralnych. Warto w tym miejscu przypomnieć, że **metodologia** jest nauką o metodach naukowego badania, **metodyka** jest zbiorem zasad i norm postępowania w danej nauce, natomiast **procedura badawcza** to przyjęty sposób, tryb i przebieg postępowania w procesie badawczym.

Niewątpliwie, między trzema wyżej wymienionymi terminami występują relacje zwrotne, w których można dostrzec nadrzędność i priorytetową rolę metodologii. Przyjmijmy zatem, że założenia metodologiczne będą stanowiły podstawę, punkt wyjścia do przeprowadzenia badań wraz z przyjęciem norm postępowania i stosownej procedury.

1.1. Przedmiot badań

Przedmiotem badań taktyki ogólnej, a także w niniejszej pracy, są działania taktyczne. Stanowią one ponadto przedmiot badań taktyki wojsk lądowych, dotyczą zatem również taktyki rodzajów wojsk. Przy takim określeniu przedmiotu badań należy zakładać, że taktyka ogólna zajmuje się tym zakresem działań taktycznych, który koresponduje z jej zakresem zainteresowań badawczych. Znajdują się tam więc te kwestie taktyki rodzajów wojsk, które wymagają uzgodnień koordynacyjnych.

Mając na uwadze treść tematu pracy, w obszarze przedmiotu badań znalazły się aspekty narodowe i sojusznicze działań taktycznych. Istnieją podstawy do przypuszczeń, że nie można ich jednoznacznie rozdzielić i rozważać oddzielnie. Należy jednak, przy zachowaniu wymaganej spójności, dążyć do wyodrębnienia istotnych kwestii, które w sposób wyrazisty podkreślają narodowy charakter określonych części działań taktycznych oraz czytelnie wskazują na potrzebę wypełnienia oczekiwań zgodnych z wymaganiami sojuszniczymi.

W obszarze zainteresowań badawczych, znalazła się także potrzeba logicznego uporządkowania wiedzy taktycznej wchodzącej w zakres taktyki ogólnej, wskazania jej miejsca w układzie typologicznym taktyki wojsk lądowych oraz dokonania stosownych zmian w treściach terminologicznych.

W uogólnieniu można stwierdzić, iż działania taktyczne, jako przedmiot badań w niniejszej pracy, muszą uwzględniać zmiany wynikające z przewartościowań w uwarunkowaniach wewnętrznych oraz nową gamę problemów wynikających z potrzeby sprawnego funkcjonowania w układzie sojusznym.

1.2. Problemy badawcze

Dokonana analiza i ocena zebranych doświadczeń z realizacji zamierzeń i prac o charakterze naukowym (indywidualnych i zbiorowych) wskazuje na potrzebę priorytetowego traktowania wyboru, formułowania i sposobów rozwiązywania **głównego problemu badawczego** i problemów szczegółowych – jeżeli istnieje potrzeba ich formułowania.

W pracy naukowej najważniejszy jest problem i sprawozdanie z badań (przebiegu procedury badawczej. Może też się zdarzyć, że badacz, w wyniku przeprowadzonych badań dostępną mu „aparaturą” dochodzi do wniosku, że problem nie został rozwiązany, lub uzyskane rezultaty nie stanowią wystarczającej podstawy do wyprowadzenia (sformułowania) wiarygodnych sądów, tez lub twierdzeń.

Najważniejszym celem w pracy naukowo-badawczej jest więc rozwiązanie problemu badawczego, który ze względu na jego oczywistość nie powinien być formułowany. Natomiast inne, szczegółowe cele, powinny być formułowane jako pochodne problemów badawczych.

Z takim podejściem koresponduje rozumienie (interpretacja) problemu naukowego w sensie ogólnym i metodologicznym. Definicje problemu naukowego w swej istocie są podobne. Jednak jako najbardziej uniwersalną, mającą swe ogólne odniesienia do treści niniejszej pracy, przyjęto (wg K. Borzęckiego)

definicję określającą **problem naukowy** jako swoiste pytanie, które zakłada pewną wiedzę w obrębie jakiegoś tematu; formułując problem naukowy coś się wie, a czegoś się nie wie na dany temat i chodzi właśnie o to, aby się dowiedzieć, czyli poznać prawdę w obrębie tego, czego się nie wie; **problem naukowy spełnia rolę przewodnią w całej pracy badawczej**, określające granice pracy oraz wyznaczając metody pracy badawczej; problemy naukowe mogą być bardziej lub mniej pojemne i odznaczać się różnym stopniem ogólności – od najbardziej ogólnych do najbardziej szczegółowych, od szerokich do bardzo wąskich; w pracach badawczych ma się często do czynienia z problemem głównym i wynikającymi z niego problemami pochodnymi, szczegółowymi (problematyka).¹

Bardzo istotne jest tu podkreślenie, że problem naukowy spełnia rolę przewodnią w całej pracy, ma więc pozycję o charakterze integrującym w układzie procedury badawczej.

Mając na uwadze określony wyżej przedmiot badań, a także przeprowadzone rozważania metodologiczne, problem główny w niniejszej pracy został wyrażony w postaci następującego pytania:

Jakie aspekty o charakterze narodowym i wynikające z wymagań sojusznicznych wywierają istotny wpływ na zmiany i wnoszenie nowych wartości do teorii taktyki ogólnej?

Analiza treści tak sformułowanego głównego problemu badawczego oraz potrzeba podjęcia zespołowego wysiłku zmierzającego do jego rozwiązania uzasadnia przyjęcie wariantu generowania problemów pochodnych (częstkowych, szczegółowych, podproblemów). Są one wyrażone w postaci następujących pytań:

1. Jakie zasadnicze treści powinny obecnie kształtować teoretyczne podstawy taktyki?
2. Czym charakteryzuje się taktyka formacji ogólnowojskowych?

¹ K. Borzęcki, *Leksykon podręczny*, Olsztyn 1994, s. 168.

3. Jaka jest specyfika działań taktycznych w różnych sytuacjach pola walki?
4. Na czym polega i jaka jest istota koordynacji działań taktycznych rodzajów wojsk?
5. Jaka jest prognoza rozwoju taktyki ogólnej w wymiarze narodowym i sojusznicznym?

Wyrażone wyżej problemy pochodne wyprowadzone z problemu głównego obejmują zasadnicze kwestie taktyki ogólnej wojsk lądowych. Uzyskanie naukowo uzasadnionych odpowiedzi na tak sformułowane pytania powinny, po ich scaleniu i logicznym uporządkowaniu, stanowić o rozwiązaniu problemu głównego.

1.3. Cele badawcze

Przy nakreślaniu celów badawczych mamy na uwadze wcześniej przedstawione konkluzje eksponujące wagę problemów badawczych i wskazujące na cele jako pochodne i wynikowe tych pierwszych.

Na podstawie zebranych doświadczeń w zakresie prac naukowo-badawczych prowadzonych w wojskowych naukowo-dydaktycznych i badawczych wnioskujemy, że w naukach wojskowych, w tym zwłaszcza w sztuce wojennej, wśród wielu celów o charakterze szczegółowym eksponowane są cele poznawcze określające epistemiczne oczekiwania w rezultatach badań oraz cele pragmatyczne wskazujące na możliwości wykorzystania wyników badań w praktyce. Takie też podejście do celów badawczych przyjmujemy w niniejszej pracy.

CELEM POZNAWCZYM jest określenie naukowo uzasadnionych aspektów podkreślających narodowy charakter teorii taktyki ogólnej wojsk lądowych, przy jednoczesnym wykazaniu tych aspektów, które wynikają z naszych zobowiązań sojusznicznych.

CELEM PRAKTYCZNYM pracy jest przedstawienie, empirycznie sprawdzonej wiedzy obejmującej problematykę taktyki ogólnej wojsk lądowych,

która może być wykorzystana do opracowania podręcznika i innych materiałów o charakterze dydaktycznym i naukowo-badawczym oraz w praktyce szkoleniowej wojsk szczebla oddziału i związku taktycznego.

Powyższe treści mające charakter bezpośrednich odniesień do problematyki niniejszej pracy mogą także przyczynić się do pojawienia refleksji naukowych o większym stopniu ogólności. Zachęcając w ten sposób do przemyśleń i formułowania określonych tez, warto w tym miejscu rozważyć tezę autorstwa S. Kozieja, w której stwierdza, iż „Istotą nauki, w tym także nauk wojskowych jest tworzenie i upowszechnianie wiedzy naukowej”². Natomiast wg M. Dyrdy, odrębnym zagadnieniem jest możliwość i umiejętność wykorzystania wiedzy naukowej w praktyce³. Na ten temat pojawiają się różne opinie i wątpliwości. Dotyczą one odpowiedzi na pytanie: czy praktyczne wykorzystywanie zdobyczy naukowych (rezultatów badań) jest związane z nauką? Pojawia się więc problem naukowości w naukach wojskowych, które w swej działalności dążą do przestrzegania tego, aby w swej strukturze, problematyce, metodach i języku odpowiadać jej wymaganiom. Wyraźnie akcentowana jest tu działalność poznawcza, która polega na badaniu zjawiska wojny, odkrywaniu jej wewnętrznych powiązań i sprzeczności oraz badaniu kierunków jej rozwoju. Można zatem dostrzec, że wyrażony w pracy cel poznawczy łączący w sobie elementy uogólnień i szczegółowości, koresponduje z nakreśloną istotą działalności poznawczej w naukach wojskowych. Jednocześnie wiele przesłanek wskazuje na to, że nie można w sposób jednoznaczny rozgraniczyć wiedzy naukowej od praktycznej działalności.

Każda dziedzina naukowa ma swoją specyfikę, która ją w pewnym sensie wyróżnia. W naukach wojskowych cechą wyróżniającą jest ścisły związek teorii z praktyką, nie tylko w zakresie twórczego wykorzystania badań empirycznych, ale także opracowania teoretyczne stanowią podstawę w projektowaniu i wykonywaniu działań praktycznych. Nie oznacza to jednak, że nauko wojskowe

² S. Koziej, *Nauki wojskowe*, „Zeszyty Naukowe AON” 1993, nr 3, s. 197.

³ M. Dyrda, *Morale – ukryta siła armii*, Warszawa 1998, s. 9.

obejmują także praktykę. Trzeba w tym miejscu jednoznacznie stwierdzić, iż nauki wojskowe spełniają kryteria naukowości. Stanowią one zwarty system należycie uzasadnionych twierdzeń, tez i hipotez w zjawiskach i prawidłowościach rozwoju rzeczywistości, dziedzin ważnych dla człowieka. Tworzą one teorię, w której można wyodrębnić dyscypliny i specjalności. Stąd nauka, a w niej teoria zasadniczo różni się od praktyki, z którą jednak pozostaje w związku i na jej podstawie wyjaśnione są występujące zjawiska następujące w określonej dziedzinie wiedzy. Takie podejście dotyczy także nauk wojskowych, a w nich interesująca nas specjalność obejmująca wiedzę z zakresu taktyki ogólnej mieszczącej się w taktyce wojsk lądowych.

1.4. Hipotezy

Znaczenie terminu „hipotezy” jest na ogół znane i podobnie interpretowane. Różnice mogą się pojawiać w zakresie ich podziału i sposobu formułowania. Wymienić tu można hipotezę roboczą, wstępną, ogólną, szczegółową i naukową. Najbardziej ogólną i jednocześnie przekonywującą definicję hipotezy (wg J. Pietera) stanowi ujęcie stwierdzające, iż jest to naukowe przypuszczenie co do istnienia lub nieobecności danej rzeczy lub zjawiska w określonym miejscu i czasie oraz co do związku danych zjawisk z innymi⁴.

Po przeprowadzeniu procesu badawczego polegającego m.in. na sprawdzeniu prawdziwości sformułowanych hipotez o charakterze wstępnym (przypuszczeń) powinny zaistnieć udokumentowane podstawy do sformułowania hipotezy naukowej, która powinna mieć wartość teoretyczną.

Wracając do zasadniczego nurtu myślowego naszych założeń metodologicznych, przejdźmy do hipotezy roboczej nakreślającej przypuszczenia co do możliwości uzyskania rezultatów końcowych pracy.

⁴ J. Pieter, *Zarys metodologii pracy naukowej*, Warszawa 1995, s. 61.

Na podstawie obecnego stanu wiedzy na temat **taktyki ogólnej** wojsk lądowych, można stwierdzić, iż pozostaje ona ważną i integrującą częścią w odniesieniu do całokształtu problematyki obejmującej taktykę wojsk lądowych.

Mamy bogate doświadczenia historyczne i nadal obserwujemy ewolucję i rozwój taktyki ogólnej zajmujące ważne miejsce w polskiej (narodowej) sztuce wojennej. Wiele przesłanek wskazuje na to, że takie postrzeganie taktyki ogólnej utrzyma swą aktualność. Prognozować można przy tym jej dalszy rozwój uwzględniający postępujące zmiany uwarunkowań, zjawisk pola walki, rozwoju środków walki i nośników informacji oraz związane z tym przewartościowania strukturalne.

Postępujące dynamiczne zmiany na różnych płaszczyznach wymagać będą odpowiedniego uporządkowania typologicznego i terminologicznego. Ważne dla teorii taktyki ogólnej są projektowane i wykonywane zmiany strukturalne w połączeniu z oceną wartości i możliwości wykorzystania potencjału bojowego, zwłaszcza formacji ogólnowojskowych.

Zgodnie z przypuszczeniami symbolizowanymi w temacie pracy należy dostrzegać, wyodrębniać, wskazywać i oceniać aspekty narodowe w teorii taktyki ogólnej. Musimy przy tym lojalnie podporządkować się wymaganiom sojuszniczym. Wynikają stąd także stosowne zobowiązania.

W działaniach taktycznych następują znaczące przewartościowania. Zwiększa się rola działań opóźniających w wymiarze narodowym oraz działań aeromobilnych zwiększających dynamizm walki powietrzno-lądowej.

Szeroka gama aspektów sojusznicznych pojawia się w międzynarodowych operacjach połączonych, a także w działaniach pokojowych (nazywanych w literaturze zachodniej – „innych niż wojna”). Przewiduje się poszerzenie zakresu tych działań wraz z rozwojem nowych form działań taktycznych.

Wiele uwagi poświęcać się będzie działaniom taktycznym w różnych sytuacjach pola walki, w tym zwłaszcza w specyficznych warunkach terenowych oraz w warunkach wykonywania wspólnych zadań z obroną terytorialną.

Koordinacja działań taktycznych rodzajów wojsk była już wcześniej przedmiotem zainteresowania w teorii taktyki ogólnej – określanej jako „klamra spinająca” elementy taktyki o charakterze specjalistycznym. Obecnie, w świetle wymagań sojuszniczych, koordynacja wszelkich działań na poziomie taktycznym jest szczególnie ważnym elementem decyzyjnym i odgrywać będzie istotną rolę w rozwiązywaniu problemów taktycznych, zwłaszcza podczas operacji z udziałem sił wielonarodowych.

W wyniku zbadania i rozwiązania wymienionych w pracy problemów szczegółowych stworzone zostaną podstawy do nakreślenia kierunków rozwoju i wzbogacaniu teorii taktyki ogólnej z czytelnym wskazaniem na kwestie o charakterze narodowym i obszarów problemowych o znaczeniu sojuszniczym. Wymagany jest tu jednak podział na horyzonty czasowe, pierwszy na okres do 2006 roku – zgodnie z cyklem planistycznym NATO i drugi – perspektywiczny do ok. 2020 roku.

Nie oczekuje się tu prognoz szczegółowych, gdyż trudny do przewidzenia jest scenariusz zmian uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. Można jednak, w oparciu o obecną rzeczywistość i udokumentowane możliwości rozwojowe zaprojektować wizje przyszłego kształtu teorii taktyki ogólnej. Szczególny wpływ na ten kształt wywierać mogą takie czynniki jak: nieprzewidywalne obecnie sytuacje kryzysowe, wszechobecność elektroniki i rosnąca rola informacji, działania w trzech wymiarach, w tym także w kosmosie oraz znaczący wzrost możliwości manewrowych i rażenia w różnych jego odmianach z psychologicznym włącznie.

1.5. Metody badawcze

Przedstawiona w tym podrozdziale założeń problematyka metod badawczych jest mocno akcentowana pod względem jej ważności. Od nich bowiem w największym stopniu zależy rozwiązywanie problemów badawczych. Bardzo bliskie metod są techniki badań, określane jako sposób zbierania danych.

W tym miejscu wskazane jest przypomnienie definicji metody badawczej, która wg W. Okonia jest systematycznie stosowanym sposobem postępowania prowadzącym do założonego wyniku⁵

O właściwym doborze metod w znacznym stopniu decyduje przedmiot badań, rodzaj analizy danych i zakres badanej rzeczywistości. Natomiast wg W. Zaczyńskiego decydują ponadto możliwości zastosowania metod, cel badań i zasób posiadanych środków⁶.

Takie podejście do metod badawczych mimo, iż ma ono charakter ogólny, może mieć także zastosowanie w naukach wojskowych. Dlatego też w niniejszej pracy uwzględnione zostanie interdyscyplinarne podejście w połączeniu ze specjalistycznym charakterem stosowanych metod badawczych.

Przy dokonywaniu ich klasyfikacji najczęściej spotykamy się z ich podziałem na empiryczne i teoretyczne. Jest to podział czytelny i wyraziście określający sposób zastosowany przy rozwiązywaniu problemów. Możemy też spotkać się z innymi podziałami typologicznymi, w których wyodrębniane są np. metody ogólnonaukowe lub heurystyczne. Jednocześnie nie dostrzega się potrzeby dokonywania jednoznacznych podziałów, gdyż stosowanie metod wymaga często przemienności i wzajemnego uzupełniania się.

Na ogół dobór metod badawczych uzależniony jest także od okresu (etapy) badań, które przeważnie obejmują podział na okres wstępny, badania zasadnicze i podsumowanie uzyskanych rezultatów. Stosowane metody w tych etapach są szeroko opisane w literaturze przedmiotu.

W niniejszej pracy, w okresie wstępnym, najszerzej stosowano studiowanie i ocenę opracowań teoretycznych, dokumentów normatywnych, dokumentacji ćwiczeń oraz różnych publikacji, przeważnie o charakterze polemicznym. Celem prowadzonych analiz wskazanych materiałów źródłowych było ustalenie obecnego stanu wiedzy obejmującego teorię taktyki ogólnej.

⁵ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 198.

⁶ W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995, s. 19.

W zasadniczym etapie badań najszerzej stosowano metody empiryczne. Na pierwszym miejscu wymieniana jest obserwacja prowadzona w różnych obszarach działań taktycznych o charakterze narodowym i w zamierzeniach sojuszniczych. Celem prowadzonych obserwacji, przede wszystkim ćwiczeń taktycznych, było ustalanie i porównywanie różnych sposobów rozwiązywania problemów taktycznych w stosowanych procedurach dowodzenia. Cennego materiału naukowego dostarczyły wyniki obserwacji ćwiczeń prowadzonych w Pomorskim i Śląskim Okręgu Wojskowym pk. „OPAL-2000” i „ORION-2000”, a także w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych prowadzonych w Akademii Dowodzenia w Hamburgu i Akademii Wojskowej w Brnie. Istniała tu możliwość prowadzenia obserwacji uczestniczącej.

Ze względu na charakter pracy, szeroko stosowano także badanie opinii i sądów. W wyniku odpowiednio przygotowanej i przeprowadzonej rozmowy kierowanej uzyskiwano wartościowe oceny ekspertów. Prowadzono również wywiady indywidualne i zbiorowe, których celem było zebranie opinii o stanie i perspektywach teorii taktyki ogólnej tak w wymiarze narodowym, jak i sojuszniczym.

W trzecim, podsumowującym okresie badań ważną rolę odgrywała analiza porównawcza wyłuskująca aspekty narodowe i wymagania sojusznicze mieszczące się w zakresie zainteresowania taktyki ogólnej.

Dokonując pewnego uogólnienia przedstawionych wyżej założeń metodologicznych niniejszej pracy, wskazane jest podkreślenie, iż przedstawione treści obrazują zamiary badawcze powołanego zespołu. Nakreślona procedura badawcza stwarza odpowiednie warunki do pracy indywidualnej przy jednoczesnej potrzebie uwzględniania kwestii nadrzędnych uogólniających i wymagających logicznego uporządkowania.

2. TEORETYCZNE PODSTAWY TAKTYKI

W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną teoretyczne podstawy taktyki postrzegane jako pierwsza i zasadnicza część taktyki ogólnej. Stanowi ona bowiem kanwę do całościowego ujęcia problematyki taktycznej wojsk lądowych. Przedstawione zostaną tu rezultaty badań w odniesieniu do terminologii i klasyfikacji, taktyki jako specjalności naukowej, zasad taktyki, taktycznych czynników walki zbrojnej oraz do wpływu struktur organizacyjnych i środków walki na taktykę. W rozdziale zawarta została odpowiedź na wcześniej sformułowane pytanie badawcze: jakie zasadnicze treści powinny obecnie kształtować teoretyczne podstawy taktyki? Znajdziemy tu także akcenty podkreślające charakter narodowy i sojuszniczy w problematyce taktycznej.

2.1. Terminologia i klasyfikacja

Rozpoczynamy od określeń terminologicznych i ujęć klasyfikacyjnych, gdyż takie podejście pozwoli jednolicie rozumieć prezentowane treści, a także wykazać zależności i powiązania klasyfikacyjne (typologiczne).

W obszarze problemowym taktyki ogólnej funkcjonuje wiele terminów i spotykamy wiele odniesień interpretacyjnych. Zamysłem autora tego podrozdziału było wybranie najważniejszych z nich i zdefiniowania zgodnie z obecną wiedzą taktyczną.

W interesującym nas układzie typologicznym na najważniejszym miejscu znajduje się TAKTYKA, która jest jedną z trzech części sztuki wojennej, usytuowanej na najniższym jej poziomie; specjalnością obejmującą taktyki rodzajów sił zbrojnych (Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych i Marynarki Wojennej), która zajmuje się przygotowaniem i prowadzeniem działań taktycznych.

TAKTYKA WOJSK LĄDOWYCH jest częścią taktyki składającą się z taktyki ogólnej i taktyki rodzajów wojsk, które obejmują teorię i praktykę przy-

gotowania i prowadzenia działań taktycznych przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne wojsk lądowych.

Będąca przedmiotem naszego zainteresowania, w niniejszym opracowaniu, TAKTYKA OGÓLNA wojsk lądowych obejmuje teoretyczne podstawy taktyki, teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez ogólnowojskowe pododdziały, oddziały i związki taktyczne, taktykę działań w różnych sytuacjach pola walki oraz koordynację działań taktycznych rodzajów wojsk.

TAKTYKA RODZAJÓW WOJSK obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez specjalistyczne pododdziały, oddziały i związki taktyczne rodzajów wojsk lądowych.

Wymienione w powyższych definicjach działania taktyczne postrzegane są w ujęciu funkcjonalnym i stanowią przedmiot badań taktyki wojsk lądowych.

DZIAŁANIA TAKTYCZNE umiejscowione są na trzecim poziomie działań wojennych i obejmują wszelkie działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej mające na celu efektywne wykorzystanie ich możliwości bojowych. Dzielą się one na: rozstrzygające (walki), pomocnicze (przemieszczanie i rozmieszczanie) i pokojowe (misje pokojowe).

Mając na uwadze zaprezentowane treści określające znaczenie podstawowych terminów związanych z taktyką ogólną, wskazane jest w tym miejscu wyjaśnienie znaczenia „teoretycznych podstaw”. Otóż samo termin „teoria” oznacza zbiór praw i hipotez rzeczowo i logicznie powiązanych w całość lub jest to wiedza wyjaśniająca jakąś dziedzinę zjawisk. Stąd określenie „teoretyczne” można rozumieć jako podrzędne do „teorii” i zapowiadające pewien wybór z treści danej teorii, który jednocześnie zapowiada, że mamy zamiar skupienia się na kwestiach zasadniczych (ważnych).

Z kolei „podstawy” w ujęciu metodologicznym rozumiane są jako zasadnicze elementy, podwalina, punkt wyjścia lub początek czegoś. W połączeniu z

określeniem „teoretyczne” powstaje brzmienie „podstawy teoretyczne” rozumiane jako zasadnicze kwestie dotyczące tej części teorii, która jest przedmiotem naszego naukowego zainteresowania. W konkretnym odniesieniu do niniejszej pracy mamy na uwadze teoretyczne podstawy taktyki wojsk lądowych. Mają one przeważnie wartość uniwersalną, gdyż stanowią w pewnym sensie mądrość taktyczną gromadzoną w wyniku oceny kolejnych doświadczeń.

Praktyka taktyki – są to, wynikające z teorii, świadome i celowe, wszelkie działania wojsk na poziomie taktycznym. Wyróżniamy wojenną praktykę taktyki, która jest dla teorii najcenniejszym źródłem poznania oraz pokojową (szkoleniową) praktykę taktyki podczas której weryfikowana jest efektywność i funkcjonalność opracowanych koncepcji teoretycznych.

W działaniach taktycznych na pierwszym miejscu wymienia się **działania rozstrzygające** realizowane przez walkę składająca się z **podstawowych** jej **rodzajów** i rodzajów. Wprowadzenie terminu działań rozstrzygających wynika z naszych narodowych doświadczeń, przy czym znaczący wpływ wywarła tu interpretacja sojusznicza zawarta w *Doktrynie taktycznej ATP-35(B)*.

W ujęciu prakseologicznym, według T. Kotarbińskiego, „**walka** to najciekawszy przypadek wzajemnego przeszkadzania, zmuszający obie strony do pokonywania trudności, a więc pośrednio do usprawniania techniki działań”⁷.

W terminologii wojskowej **walka** to zorganizowane, skupione w czasie i przestrzeni, zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej. Z terminem „walka” używanym zamiennie jako „bój” wiążą się „**działania bojowe**”, które dotyczą walczących stron w bezpośrednim zwarciu. Określane są także jako uderzenia na wojska przeciwnika bądź polegają na odparciu jego uderzenia. Ich rezultatem jest najczęściej rozbitcie wojsk przeciwnika i opanowanie określonego jego terenu lub utrzymania własnego.

Działania bojowe należy więc postrzegać jako podrzędne do działań taktycznych, mają one ważny, lecz ograniczony zasięg odniesienia. Dlatego też w

⁷ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1969, s. 239.

przedstawionych treściach definicji wprowadzono określenia przygotowanie i prowadzenie działań taktycznych (dawniej walki).

Stąd **przygotowanie** działań taktycznych rozumiane jest jako zbiór czynności wykonawczych realizowanych w celu stworzenia (wypracowania) sprzyjających warunków do wykonywania zadań zgodnie z przyjętym harmonogramem wynikającym z zaprojektowanej koncepcji działań.

Prowadzenie działań taktycznych mieści się w przedziale czasu i wykonywanych w nim czynności, od rozpoczęcia do zakończenia wykonywania zadań.

Mając na uwadze potrzebę osiągania kompatybilności w działaniach taktycznych o charakterze sojuszniczym wprowadzamy do naszego słownictwa wojskowego nowe terminy wymagające jednolitej interpretacji.

Rejon kluczowy ma podobne znaczenie jak uprzednio rejon od utrzymania, którego zależy trwałość obrony. **Rejon kluczowy** w obecnym rozumieniu to teren lub obiekt (kilka obiektów) w pasie (rejonie) obrony, który decyduje o jej trwałości. Utracenie rejonu kluczowego powoduje znaczne zwiększenie przewagi nacierającego nad obrońcą, które może mieć znaczenie przełomowe.

Drugi z wymienionych terminów to „**punkt ciężkości**” rozumiany jako ześrodkowanie w określonym miejscu i czasie takich sił i środków rażenia, bądź samego rażenia, które umożliwią osiągnięcie zakładanego celu operacji (walki) lub innych działań.

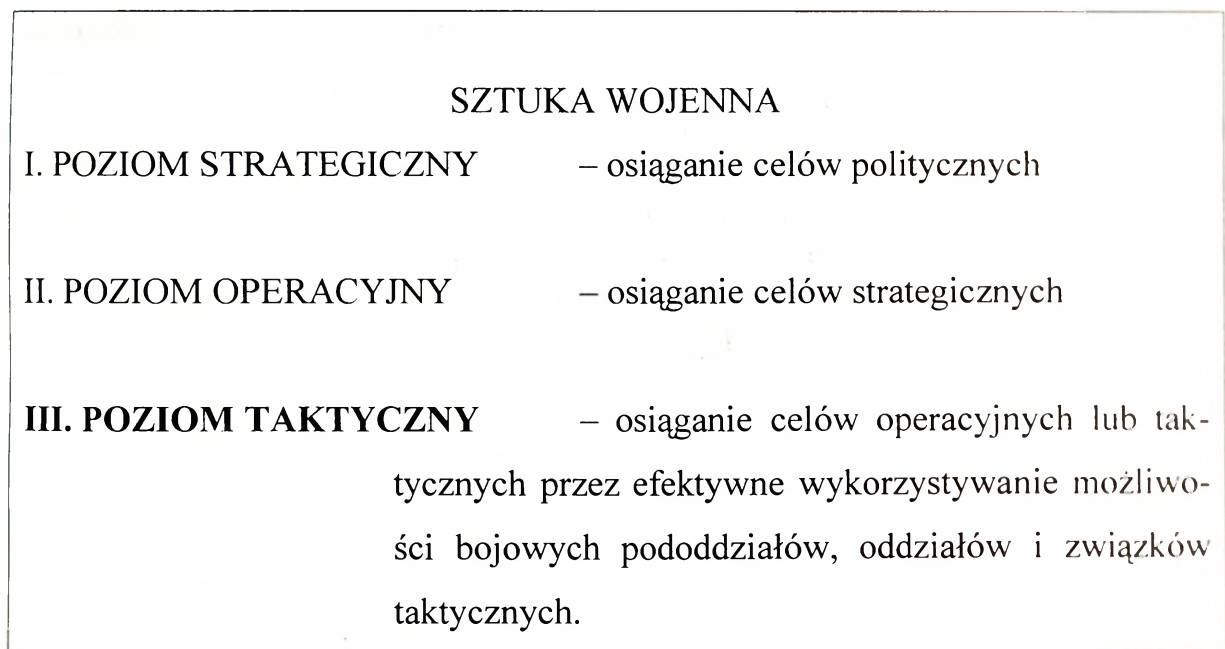
Tak interpretowany punkt ciężkości może mieć zastosowanie tak w działaniach zaczepnych jak i obronnych. Może także odnosić się do innych działań taktycznych, włącznie z działaniami pokojowymi.

Kolejny termin to „**punkt kulminacyjny**”, który w natarciu traktowany jest jako okres w czasie i przestrzeni, gdy potencjał bojowy (siła bojowa) strony prowadzącej natarcie przestaje być większa niż możliwości obrońcy. Natomiast strona broniąca osiąga punkt kulminacyjny gdy nie jest już w stanie wykonać zwrotu zaczepnego lub kontynuować dalej skutecznej obrony. Powinno się dą-

żyć do tego, aby połączone siły sojusznicze nie osiągały punktu kulminacyjnego wpływając jednocześnie na przeciwnika w taki sposób, by on osiągnął swoją kulminację.

W aktualnych obecnie materiałach źródłowych i dokumentach normatywnych znajdujemy wyjaśnienia i definicje różnych terminów związanych z taktyką ogólną mieszczących się w wymiarze narodowym i uwzględniających potrzeby funkcjonalne w wymiarze sojuszniczym.

Przejdźmy zatem do kwestii klasyfikacyjnych (typologicznych). W pierwszej kolejności należy wymienić klasyfikację sztuki wojennej, w której kryterium podziału na poziomy jest **skutek** lub udział w osiąganiu celów strategicznych, operacyjnych i **taktycznych**.

Rys. 1. Poziom taktyczny w sztuce wojennej

Mimo przyjętego czytelnego kryterium podziału sztuki wojennej (cel) na poziomy, to nie ma możliwości jednoznacznego wskazania (określenie) granic podziału między nimi. Dotyczy to zwłaszcza poziomu taktycznego w odniesieniu, do którego wymagane są wyjaśnienia.

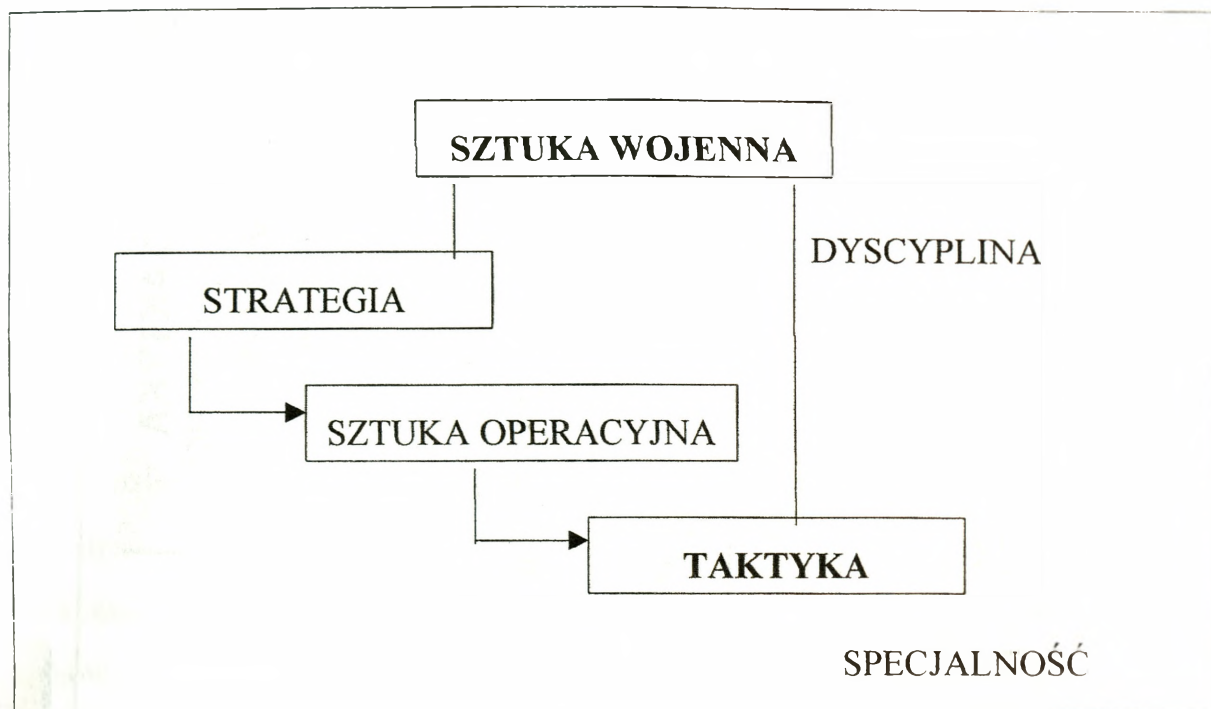
Klasyczną sytuacją dla poziomu taktycznego jest wykonywanie zadań przez związek taktyczny w operacji związku operacyjnego (działania dywizji w składzie korpusu). Dywizja bierze udział w osiaganiu celu operacyjnego.

Na poziomie taktycznym można osiągać też **cele taktyczne**, jeżeli związek taktyczny, a w jego składzie oddziały i pododdziały, wykonuje **samodzielnie** zadanie, którego celem jest np. zajęcie lub utrzymanie określonego terenu.

Niekiedy działania prowadzone na poziomie taktycznym mogą osiągać **wymiar operacyjny**. Wówczas planowanie i użycie związków taktycznych (oddziałów lub zgrupowań taktycznych) odbywać się będzie zgodnie z **zasadami operacyjnymi**, działanie – zgodnie z wymaganiami taktyki, a wskazane cele do osiągnięcia będą na **poziomie strategicznym**. Przykładem takiej sytuacji jest działanie polskiego kontyngentu – zgrupowania taktycznego w sile ekwiwalentnego wzmocnionego batalionu na Wzgórzach Golan w ramach misji pokojowej ONZ.

Przyjmując kryterium podejścia naukowego do klasyfikacji sztuki wojennej, wówczas uznajemy ją jako dyscyplinę składającą się ze strategii, sztuki operacyjnej i **taktyki**, będące jej specjalnościami.

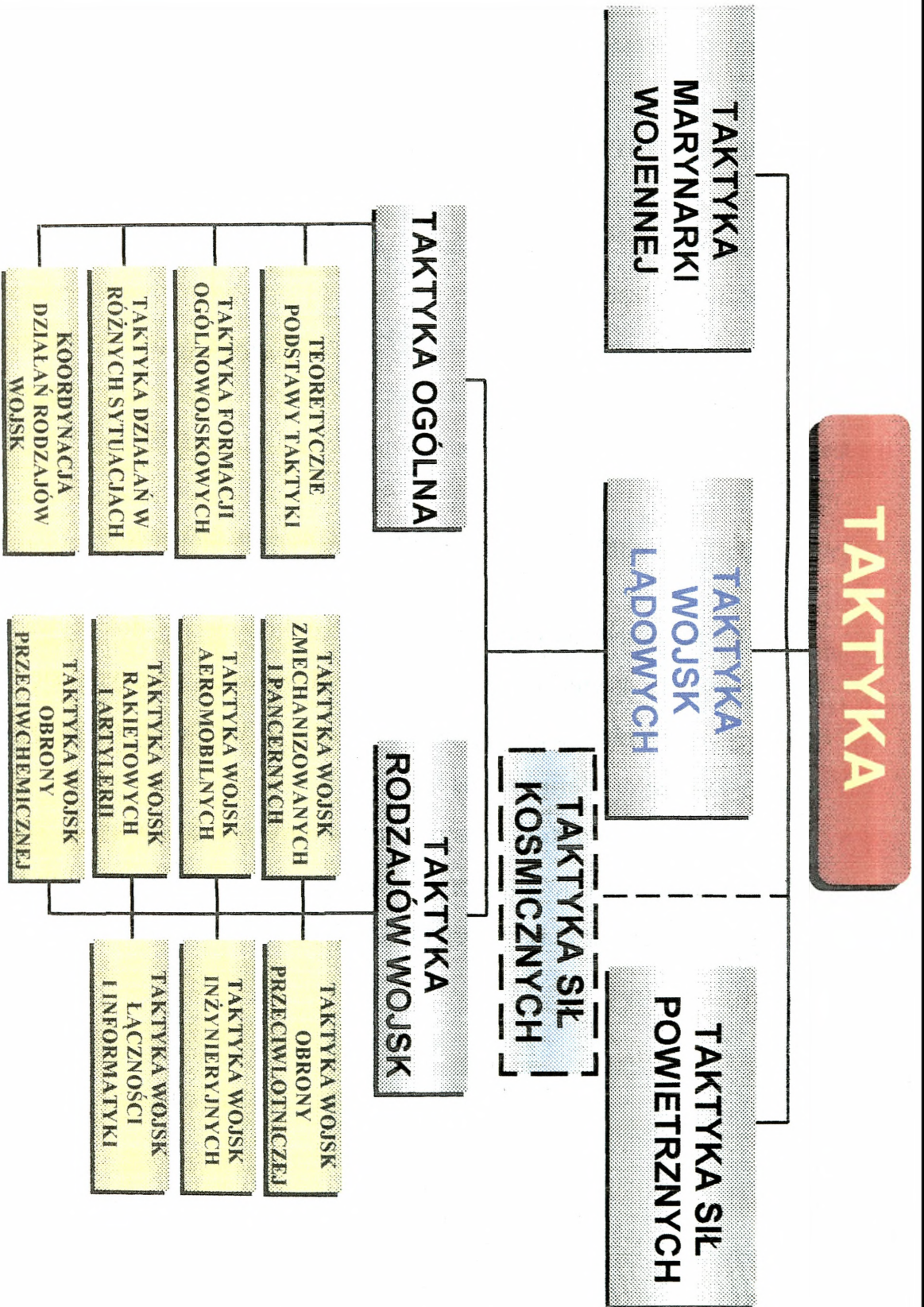

Rys. 2. Taktyka jako specjalność naukowa sztuki wojennej

Wyżej przedstawiona klasyfikacja sztuki wojennej dokonywana jest także przy przyjęciu kryterium zakresów problemowych dających się wyodrębnić wraz ze wskazaniem na cechy wyróżniające. W takim też ujęciu typologicznym została wcześniej zdefiniowana taktyka.

Przyjmując kryterium strukturalne oraz po dokonanych analizach krytycznych odniesień do zaproponowanych rozwiązań, zaprojektowano przedstawiony niżej wariant klasyfikacji taktyki (rys. 3).

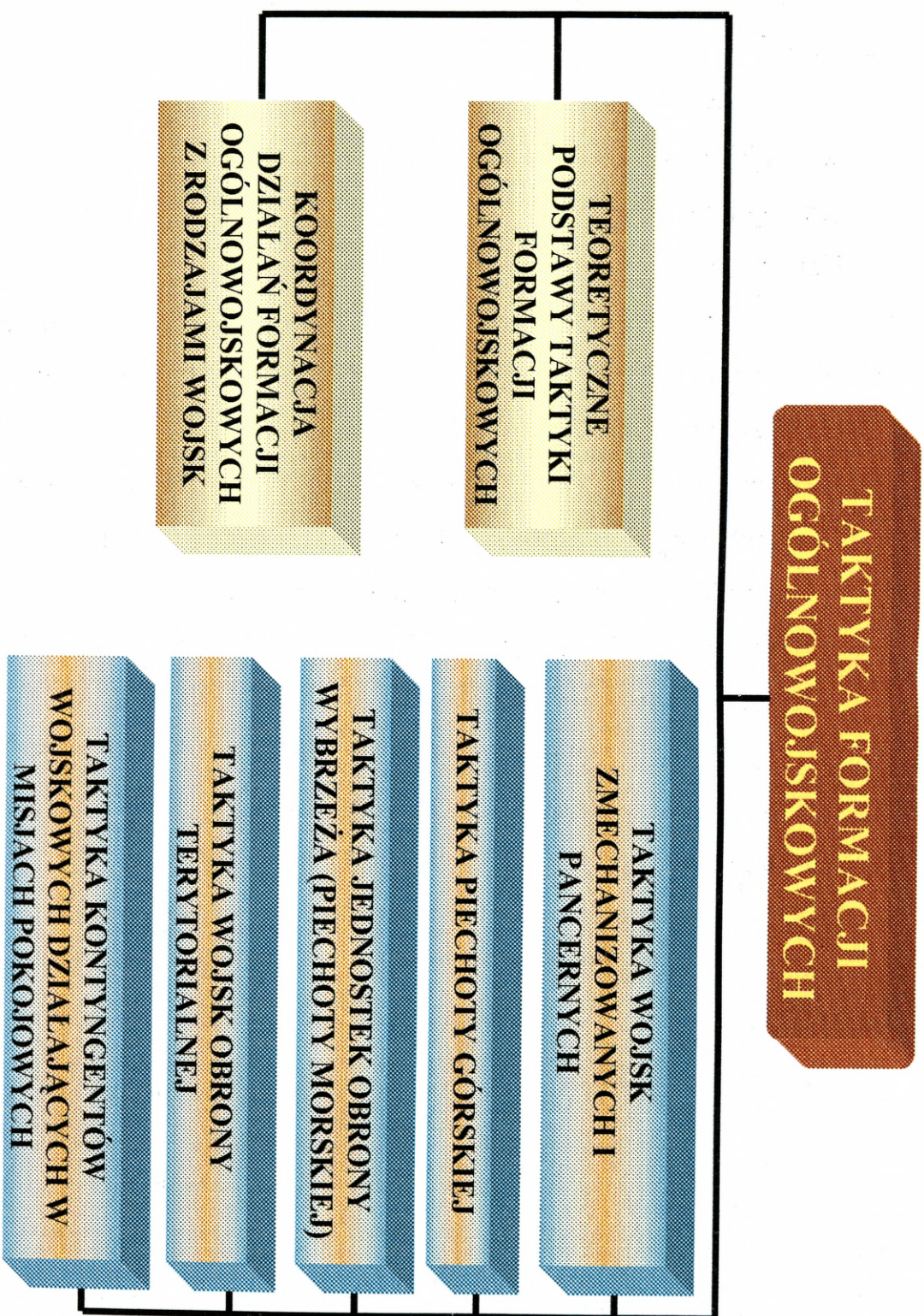
Rys. 3. Klasyfikacja taktyki wojsk lądowych.

Interesująca nas taktyka wojsk lądowych dzieli się na taktykę ogólną i taktykę rodzajów wojsk. Ten podział utrzymywany i doskonalony wynika z naszych narodowych doświadczeń. Nie ma on odpowiednika w materiałach sojusznicznych.

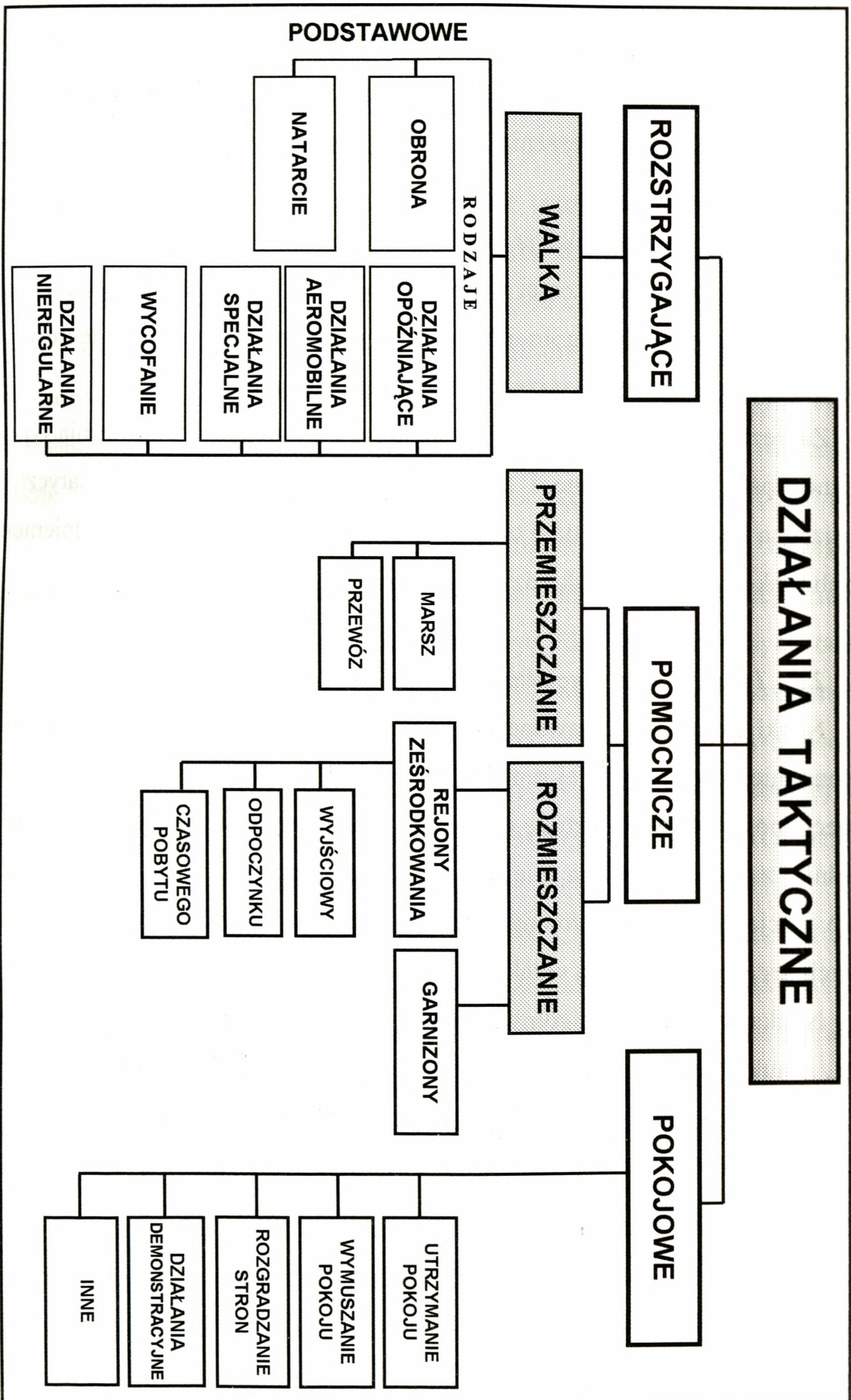
W porównaniu do poprzednich ujęć klasyfikacyjnych eksponowana jest taktyka wojsk aeromobilnych. Natomiast przedstawiona struktura **taktyki ogólnej**, jest wynikiem przeprowadzonych analiz i ocen jej zakresu wiedzy taktycznej. Uznano przy tym, że należy wprowadzić czwartą jej część traktującą o taktyce działań w różnych sytuacjach. Potwierdzona została potrzeba utrzymania i doskonalenia koordynacji rodzajów wojsk. Ma to też wyrazisty związek z funkcjonowaniem w układzie sojusznicznym

Wymieniona na drugim miejscu taktyki ogólnej, taktyka formacji ogólnowojskowych wymagała szczegółowych określeń strukturalnych. Zaprojektowana ich struktura została poddana ocenom eksperckim, w wyniku których nadano jej obecny kształt (rys. 4).

W teorii taktyki ogólnej ważną rolę odgrywają **działania taktyczne** i ich klasyfikacja. Dokonano jej przyjmując kryterium funkcjonalne, przy wykorzystaniu wiedzy taktycznej i dorobku narodowego w połączeniu z wymaganiami sojusznicznymi. Wprowadzono ich podział na rozstrzygające, pomocnicze i pokojowe. W klasyfikacji walki zaproponowano powrót do wyodrębnienia dwóch podstawowych jej rodzajów – obrony i natarcia. Wynikało to z logicznych ocen podziału na dwa zasadnicze obszary problemowe wiedzy taktycznej. Utrzymano ważność działań opóźniających, jednak ich różne związki z pozostałymi rodzajami walki oraz z obroną wskazywały na ich umiejscowienie w grupie rodzajów walki na pierwszym miejscu.

Rys. 4. Struktura taktyki formacji ogólnowojskowych

Rys. 5. Klasyfikacja działań taktycznych

Po raz pierwszy wprowadzono do klasyfikacji działań taktycznych działania pokojowe, w których oprócz uprzednio wymienionych zaproponowano także wymuszanie pokoju. Ze względu na dynamiczny rozwój tych działań przewidujemy możliwości ich poszerzenia i potrzebę opracowywania zdobytych doświadczeń.

Przedstawiona klasyfikacja działań taktycznych obrazuje całokształt problematyki taktycznej mieszczącej się w taktyce wojsk lądowych. Jednak z uwagi na szczególną rolę taktyki ogólnej polegającej na stwarzaniu podstaw teoretycznych, znajdują się one w obszarze szczególnego jej zainteresowania.

Zaprezentowane kwestie terminologiczne i zasadnicze rozwiązania typologiczne zostały opracowane i zaprojektowane w oparciu o systematycznie wzbogaconą wiedzę taktyczną o charakterze narodowym oraz z uwzględnieniem potrzeb funkcjonowania w układzie sojuszniczym.

2.2. Taktyka jako specjalność naukowa

Nauki wojskowe uznawane są obecnie jako dziedzina naukowa, a sztuka wojenna mieszcząca się w jej ramach, stanowi dyscyplinę naukową dzielącą się na specjalności: strategię, sztukę operacyjną i taktykę. Zatem **taktyka**, zgodnie z wcześniej zaprezentowanym miejscem w układzie typologicznym, jest jedną z trzech specjalności sztuki wojennej. Interesująca nas **taktyka ogólna wojsk lądowych** jest umiejscowiona w taktyce i w taktyce wojsk lądowych.

Nauka w znaczeniu ogólnym jest różnie definiowana. W lapidarnym wyrazie, „nauka” to ogół uporządkowanej wiedzy ludzkiej⁸. W innym ujęciu, nauka to zasób wiedzy (system należycie uzasadnionych twierdzeń i hipotez) o przyrodzie, człowieku i społeczeństwie, o zjawiskach i prawidłowościach rozwoju rzeczywistości, o sposobach jej badania i przekształcania⁹.

⁸ *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1995, s. 484.

⁹ K. Borzęcki, *Leksykon podręczny*, Olsztyn 1994, s. 134.

Zasługującym na uwagę jest określenie, iż nauką nazywamy społecznie wypracowany system twierdzeń uzasadnionych i sprawdzonych, dotyczących ważnych dla człowieka dziedzin rzeczywistości¹⁰.

Powyższe definicje, zwłaszcza ostatnia z wymienionych, utwierdzają nas w przekonaniu, że **taktykę** można traktować jako specjalność naukową, gdyż spełnione zostały określone w nich wymagania. Jak już wcześniej podkreślano w wyjaśnieniach dotyczących celów badawczych taktyka – jako specjalność naukowa **spełnia kryteria naukowości**. Warto tu przypomnieć ważniejsze z nich, do których zaliczamy: postępowanie zgodne z metodami badawczymi; uznawanie sądów uzasadnianych; krytycyzm i nieustanne sprawdzanie; twórczy charakter uzyskiwanych rezultatów; niesprzeczność sądów i jasno wyrażane myśli.

Powyższe kryteria naukowości mają charakter ogólny, ich szczegółowa interpretacja uzależniona jest od konkretnego odniesienia do danej dziedziny, dyscypliny lub specjalności. W naszym przypadku, po dokonanych ocenach zgodności taktyki jako specjalności naukowej z wymaganiami nakreślonymi w kryteriach naukowości, można stwierdzić, iż wymagane tu było podejście uwzględniające odrębność specjalistyczną taktyki z funkcjonowaniem jej w naukach wojskowych. Wyniki tych ocen potwierdzają zasadność stwierdzenia zawartego w tytule podrozdziału.

Najbardziej wartościowe w nauce są teorie, gdyż zawarta w nich wiedza ma (powinna mieć) najwyższy stopień prawdziwości. Teorię taktyki tworzą terminy (pojęcia), zasady, tezy, prawa, twierdzenia i inne wiarygodne (sprawdzone) określenia i ustalenia. Ważne jest zatem, aby w działalności naukowej mającej na celu wzbogacanie teorii taktyki, uwzględniać jej specjalistyczny zakres i ogólne prawidłowości postępowania naukowego.

W niniejszej pracy, w sposób szczegółowy zajmujemy się **teorią taktyki ogólnej** mieszczącej się w taktyce wojsk lądowych i taktyce jako jednej z trzech specjalności sztuki wojennej. Mając na uwadze wyżej przeprowadzony wywód

¹⁰ T. Tomaszewski, *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1971, s. 10.

uzasadniający traktowanie taktyki jako specjalności naukowej, istnieją przekonujące argumenty potwierdzające prawdziwość traktowania teorii taktyki ogólnej na podobnych zasadach w odniesieniu do jej zakresu problemowego.

2.3. Zasady taktyki

Od zarania dziejów ludzkości towarzyszyły wydarzenia, które obejmowały różnorodne dziedziny działalności człowieka. Z powstawaniem cywilizacji na różnych kontynentach i obszarach geograficznych wiążą się genialne przejawy twórczości gatunku ludzkiego w dziedzinie społeczno-gospodarczej, naukowej, kulturalnej, odkrywczej i technicznej. Jednym z przejawów działalności człowieka, mniej chwalebnych, były prowadzone przez niego w ramach swojego gatunku wojny. Wiązały się one z zabijaniem, braniem do niewoli, podbojami, niszczeniem, ale także co jest paradoksalne były w wielu przypadkach początkiem i czynnikiem sprawczym rozwoju nowych kierunków w sztuce, kulturze i w technice.

Problematyka wojny jest jako zjawisko społeczne bardzo złożona i nie jest celem dogłębnych rozważań tego podrozdziału. Jednak przynajmniej sygnałnie warto nadmienić, że w tej złożoności mieszczą się różne punkty odniesienia związane z pojęciami wojen sprawiedliwych i niesprawiedliwych, wojen obronnych i agresywnych itp.

Celem rozważań jest dokonanie uogólnień dotyczących genezy zasad taktyki, jak również porównanie ich sformułowań i treści ze szczególnym akcentem na te, które funkcjonują w polskiej tradycji wojskowej oraz w dokumentach normatywnych NATO. Istotnym celem cząstkowym dociekań będzie wskazanie na zasady taktyki, którymi należy się kierować, ażeby odnosić sukces.

Zakłada się, że osiągnięcie tego celu możliwe będzie poprzez odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jakie jest źródło zasad taktyki i jaka jest ich definicja ?

2. Jakie rodzaje zasad taktyki funkcjonują w polskiej teorii walki i jakie rodzaje tych zasad występują w NATO ?

3. Jakie zasady należałoby szczególnie stosować, ażeby być skutecznym w walce ?

Prowadzone rozważania opierają się o wstępną hipotezę roboczą, zakładającą, że zasady taktyki w sposób ścisły związane są ze zjawiskiem wojny i towarzyszącym jej walkom zbrojnym, jednocześnie są one swoistą syntezą prawidłowości osiągania zwycięstwa nad przeciwnikiem poprzez tworzenie przewagi lub skuteczne jej się przeciwstawianie. (Załącznik 2.3.1.) Wśród szczególnie ważnych można wyróżnić takie jak: celowość, zachowanie zdolności bojowej, zaskoczenie, ekonomia sił, aktywność i manewrowość.

Powyższą wstępną hipotezę roboczą weryfikowano stosując właściwą badaniom teoretycznym procedurę badawczą. Uwzględniono w niej takie metody badawcze jak analizę literatury, w tym opisy przyczyn sukcesu wybranych losowo walk i bitew oraz związanych z nimi zasad walki, a także analizę, syntezę, porównanie, abstrahowanie i uogólnianie.

Na wstępie należy podkreślić fakt istnienia bogatej literatury traktującej o zasadach sztuki wojennej. Do jednych z pierwszych autorów, którzy podjęli próbę uogólnienia zasad sztuki wojennej zaliczany jest chiński wódz i teoretyk Sun Tsu (ok. 600 r. p.n.e.) a w Europie, ateński wódz i teoretyk Ksenofont (430 – 355 r. p.n.e.). Za autora praktycznego zastosowania i sformułowania po raz pierwszy zasady ekonomii sił, czy też czasami nazywanej zasadą ześrodkowania sił w jednym decydującym miejscu bitwy, uznawany jest wódz tebański Epaminondas – zwycięzca w bitwie pod Leuktrami (371 r. p.n.e.). O zasadach przygotowania i prowadzenia wojny dowiedzieć się można z dzieła Tukidydesa „Wojna Poloponeska”. Cennym dokumentem pisarstwa wojskowego jest traktat z VI wieku autorstwa cesarza bizantyjskiego pt.: „Strategikon”, gdzie opisane zostały takie zasady strategii, jak: zaskoczenie, manewr i inicjatywa. W 1664 r. austriacki wódz i teoretyk Montecuccoli uznał za przyczynę sukcesu w walce

takie zasady – wskazówki, jak: przede wszystkim nie rozpraszać sił, rozwijać szybkość działania, być zawsze aktywnym i stosować manewr. Marszałek francuski Maurycy Saski w swoim dziele „Mies reveries” (1751 r.), traktującym o wojnie manewrowej, sformułował jako główne takie zasady jak: szybkość, zdecydowanie, manewr i zaskoczenie. Z kolei rosyjski wódz Suworow w traktacie „Nauka zwyciężania”, szczególnie podkreślał znaczenie takich zasad jak: działania na całkowite zniszczenie przeciwnika, zmasowane uderzenie w decydującym kierunku, szybki manewr, zaskoczenie, maksymalny wysiłek i bezwzględna karność. Nadmienić należy, że te zasady zostały w późniejszym czasie rozwinięte przez Kutuzowa, Leera, Tuchaczewskiego, Szaposznikwa, Żukowa i wielu innych.

Działania wojenne prowadzone przez Napoleona cechowało stosowanie przede wszystkim takich zasad jak: błyskawiczne ześrodkowanie sił i środków do wykonania głównych zadań w kolejności ich znaczenia, zabezpieczenie linii komunikacyjnych, wysokie morale żołnierskie, manewr, zaskoczenie i mylenie, prostota działania. Bazując na doświadczeniach wojen okresu napoleońskiego C. Von Clausewitz wyeksponował w swoim dziele „O wojnie” jako zasady sztuki wojennej: cel, zmasowanie, ekonomię sił, zaskoczenie, jedność dowodzenia, manewr i ubezpieczenie.

Inny francuski marszałek F. Foch w swojej pracy „Zasady sztuki wojennej” do podstawowych zasad zaliczał: ekonomię sił, swobodę działania, swobodę dysponowania siłami i ubezpieczenie.

Celowym jest wspomnieć także polskich autorów takich jak: S. Mossor („Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny”), F. Skibiński („Rozważania o sztuce wojennej”), K. Nożko („Walka o przewagę”), S. Koziej („Teoria sztuki wojennej”) i inni.¹¹

Rozpatrując pojęcie „zasada”, nie sposób nie zacząć od wykładni zawartej w „Słowniku języka polskiego”¹². Wynika z niej, że „zasada” jest w jednym ze

¹¹ Szerszy wykaz publikacji umieszczono w części końcowej pracy (przyj. autor.).

¹² Patrz: M. Szymczak (red. naukowy) i inni, *Słownik języka polskiego*, Tom III, PWN, Warszawa 1981, s. 955.

słownikowych znaczeń niczym innym niż tezą, w której treści zawarte jest prawo rządzące jakimiś procesami. Jest to podstawa, na której coś się opiera, reguła. W innym znaczeniu „zasada” jest traktowana jako normy (w liczbie mnogiej) postępowania uznane przez kogoś za obowiązujące.

Jednocześnie definicja słownikowa pojęcia „reguła”¹³, traktuje ją jako zasadę, prawo postępowania, przepis bądź twierdzenie sprawdzające się w większości wypadków.

Z porównania definicji „zasady” i „reguły” można wysnuć wniosek, że ta pierwsza ma znaczenie kategoryczne, utożsamiane z prawem i normą, natomiast „reguła” dopuszcza odstępstwa i niesprawdzalność w niektórych wypadkach.

Zależności pomiędzy pojęciami „prawo” i „zasada” zostały wykazane w sposób trafny przez Carla von Clausewitza.¹⁴ Zdaniem tego teoretyka wojskowości, „prawo” jako pojęcie najogólniejsze, stosuje się zarówno do poznania, jak i do działania. Chociaż ma ono w swym źródłosłowie wyraźnie coś subiektywnego i dowolnego, ale wyraża właśnie to, od czego zależy my i otaczające nas przedmioty. Prawo jako przedmiot poznania, jest ustosunkowaniem się wzajemnym przedmiotów i skutków: jako zaś przedmiot woli jest ono określeniem działania i wtedy jest – co podkreśla C. von Clausewitz – nakazem i zakazem.

Z kolei „zasada” jest dla działania – według cytowanego wcześniej klasyka teorii sztuki wojennej – również takim samym prawem, ale nie w jego formalnym, definitywnym znaczeniu. Jest ona tylko duchem i sensem prawa, aby tam gdzie różnorodność świata rzeczywistego nie da się ująć w ostateczną formę prawną, zostawić naszemu sądowi więcej swobody w jej zastosowaniu. Ponieważ sąd nasz w wypadkach, gdy nie może zastosować zasady, musi to usprawiedliwić przed sobą samym. Dlatego zasada staje się już przez to samo – uważa C. von Clausewitz – właściwym oparciem lub gwiazdą przewodnią dla poznania.

¹³ Tamże, s. 36.

¹⁴ Patrz: C. von Clausewitz, *O wojnie*, Wydawnictwo „TEST”, Lublin 1995, s. 117.

Przedstawione powyżej poglądy C. von Clausewitza, tak oryginalne i racjonalne w swej treści są, mimo upływu prawie dwustu lat, ciągle aktualne. Oceny tej nie umniejsza to, że autor ten, jak się okazuje, nie widział istotnych różnic pomiędzy prawami a zasadami.

W dotychczasowej teorii i praktyce sztuki wojennej zawartej w regulaminach, podręcznikach i opracowaniach popularno-naukowych i naukowych spotyka się określenia towarzyszące zasadom takie jak: zasady sztuki wojennej, zasady walki, zasady wojny, zasady działań taktycznych itp. Ich sformułowania są identyczne bądź bardzo podobne. Występują także różnice w zakresie treści, zakresu tych zasad i ich ilości.

W sztuce wojennej wyróżnia się trzy działy: strategię, sztukę operacyjną i taktykę. Odpowiadają im odpowiednio poziomy działań: strategiczny, operacyjny i taktyczny. Stąd też celowym jest rozpatrywać zasady w kontekście taktyki.

Zasady taktyki nie są tworem dowolnych spekulacji myślowych teoretyków, lecz przekształconym w ich świadomości odzwierciedleniem obiektywnych warunków i możliwości walki zbrojnej oraz rządzących nią praw. Zasady są wytworem konkretnego działania praw wojny i walki zbrojnej. Właśnie te prawa stanowią obiektywną podstawę zasad sztuki wojennej oraz na najniższym jej poziomie – zasad taktyki. (załącznik 2.3.2.)

Na zjawisko wojny składa się kompleks powtarzających się działań ludzkich obejmujących przemoc lub jej przeciwstawianie się. Te działania na przestrzeni historii charakteryzują się swoistą prawidłowością. Właśnie te stale powtarzające się relacje pomiędzy poszczególnymi elementami wojny, mające charakter prawidłowości, są prawami wojny. Ujmuje się je w trzy podstawowe rodzaje: przyczynowe, współdziałania i funkcjonalne.¹⁵ Prawa walki zbrojnej to - jak określa je W. Sawkin - głęboko wewnętrznie istotne, konieczne, stałe, powtarzające się związki i stosunki między zjawiskami działań wojennych lub ich

¹⁵ R. Urliński, *O naturze praw i zasadach wojny*, Myśl Wojskowa nr1/1975, s. 20.

właściwościami, uzewnętrzniającymi się na polach bitew już w toku samej walki zbrojnej.¹⁶

Podstawowym prawem walki zbrojnej jest prawo zależności sposobów walki od właściwości środków rażenia oraz prawo zależności przebiegu walki zbrojnej od stosunku sił (potencjałów bojowych).¹⁷ Inne prawa walki zbrojnej to: prawo zależności przebiegu i wyniku walki - od właściwości środowiska, w jakim jest prowadzona; - od sposobu dowodzenia; - od współdziałania sił i środków danej strony biorącej udział w walce i od ześrodkowania wysiłków.¹⁸

Z powyżej przedstawionych pojęć wynika, że prawa wojny i prawa walki zbrojnej mają charakter historyczny. Zmiana treści któregośkolwiek prawa pociąga za sobą także zmianę tych zasad, które z prawa tego wynikają. Poprzez odpowiednie prawa walki zbrojnej wpływ na rozwój zasad taktyki, oprócz sposobów produkcji, wywiera charakter polityki i danej wojny, a także inne czynniki, jak duch moralny armii, jej doświadczenie bojowe, talent wodza.¹⁹ Zdaniem S. Kozieja prawa walki zbrojnej i zasady sztuki wojennej stanowią najważniejszą część wiedzy wojskowej.²⁰

Spośród wielu teoretyków zajmujących się w historii zasadami sztuki wojennej szczególne miejsce zajmują poglądy Carla von Clausewitza. W swojej pracy (jeszcze przed dziełem *O wojnie*) napisanej w latach 1811-1812 pt. „Najważniejsze zasady wojny”, formułuje on cztery zasady strategii. Naczelna sformułowana przez Clausewitza zasada głosi, że zawsze należy dążyć do spowodowania maksymalnego napięcia wszystkich sił przeciwnika, znajdujących się w dyspozycji wodza; druga zasada zaleca aby skupiać możliwie jak najwięcej sił na kierunku głównego uderzenia; trzecia zasada zaleca aby nie tracić czasu, działać szybko, natomiast czwarta z zasad zdefiniowanych przez tego klasyka wojskowości mówi o potrzebie z największą energią wykorzystania osiągnię-

¹⁶ W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Wydawnictwo MON, seria Biblioteka Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1974, s. 78.

¹⁷ Tamże, s. 138 i 153.

¹⁸ Patrz: J. Zieliński, *Zasady sztuki wojennej* (opracowanie studyjne), AON, Warszawa 1993, s. 13.

¹⁹ W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki.....*, s. 11-12.

²⁰ Patrz: S. Koziej, *Podstawy i zasady sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1993, s. 73.

tych sukcesów. Tylko pościg za rozbitym wrogiem utrwali nam owoce zwycięstwa.... Pierwsza z przytoczonych zasad – zdaniem Clausewitza, stanowi fundament trzech pozostałych. Kierując się nią, możemy, nie stawiając wszystkiego na jedną kartę, z całą śmiałością stosować pozostałe zasady.

Sądzę, że najtrafniej wyjaśnia pojęcie zasad sztuki wojennej „Leksykon wiedzy wojskowej” (1979). Z zawartej w nim definicji, wynika, że są to: ogólnie przyjęte normy racjonalnego i skutecznego postępowania dowódców i oficerów sztabu oraz działania wojsk w okresie przygotowania i prowadzenia operacji (walki i bitwy); a także: ... podstawowe idee i reguły, według których prowadzi się działania wojenne; w rozwinięciu definicji dowiadujemy się, że: ... stanowią one jednocześnie kryterium oceny prawidłowego przebiegu działań wojennych.... Z końcowej sekwencji cytowanej definicji wynika także to, że: ... Zasady sztuki wojennej przy względnej trwałości swoich tez i założeń wykazują zmienność konkretnej treści, która kształtuje się odpowiednio do zmian zachodzących w materialnym środowisku działań wojennych i w warunkach ich prowadzenia.²¹

Historia sztuki wojennej zawiera całe bogactwo przykładów zastosowania i występowania zasad sztuki wojennej. Przestrzeganie zasad sztuki wojennej z reguły przynosiło sukces, jednocześnie historia uczy zarazem tego, że nie należy ciągle (szablonowo) stosować raz pozytywnie sprawdzonych sposobów walki, gdyż grozi to rozszyfrowaniem przez przeciwnika i znalezieniem przez niego adekwatnego przeciwdziałania.

Przykładem na to może być doświadczenie w tym zakresie jakie zdobył Fryderyk II, słynny zwycięzca, za pomocą „szyku skośnego” spod Lutynii (1757r.). Otóż po tej bitwie, zaczął on stosować szyk skośny szablonowo, uważając go za panaceum na nieszczęścia i niespodzianki. Jednakże w bitwach z wojskami rosyjskimi pod Gross Jagersdorf(1757), Kunowicami (1759), Berlinem (1760) i Kołobrzegiem (1761) armia pruska poniosła klęskę. Po prostu Ro-

²¹ M. Laprus (kier.) i inni, *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979. s. 517.

sjanie rozszyfrowali manewr Fryderyka II i odpowiednio się do tego manewru ustawiali.. Król – jak skomentował te wydarzenia bitewne C. von Clausewitz - sam wpadł w pułapkę własnego systemu – „skośnego szyku bojowego.”²² (W. Sawkin, s.279)

Polska wstępując do NATO, w celu spełnienia warunków interoperacyjności przyjęła do zasad doktrynalnych większość założeń sztuki wojennej obowiązujących państwa sojusznicze, zachowując jednocześnie to co stanowi trwały dorobek polskiej myśli wojskowej. To stwierdzenie odnosi się także do zasad taktyki.

Obowiązujący w SZ RP od 1994 r. „Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych” zawiera definicję zasad sztuki wojennej, z której wynika,²³ że są one historycznie ukształtowanymi regułami przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych. Traktowane są one jako podstawa działalności dowództw i wojsk w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej. Z treści regulaminu wynikało także to, że dostrzegany był, w zależności od skali działań, taktyczny, operacyjny lub strategiczny aspekt zasad sztuki wojennej. W tym regulaminie jasno było podkreślenie znaczenia ich stosowania, jako warunku uzyskania, utrzymania i wykorzystania przewagi ilościowej i jakościowej (w tym sytuacyjnej) nad przeciwnikiem, aby z jak najmniejszymi stratami osiągnąć cel walki, operacji i wojny w możliwie najkrótszym czasie.

Do zasad sztuki wojennej, w tym taktyki, zaliczono:: celowość działania, zachowanie zdolności bojowej wojsk, ekonomię sił, zaskoczenie, aktywność (inicjatywę) i manewrowość.

Niestety nowoopracowany „Regulamin działań wojsk lądowych” (Dowództwo Wojsk Lądowych, Warszawa 1999), z założenia uwzględniający potrzeby SZ RP w zakresie funkcjonowania w układzie NATO nie zawiera zasad taktyki. A przecież dokumenty normatywne na których się wzorowano jedno-

²² Patrz: W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki.....*, s.279.

²³ Patrz: *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, Część I(związek taktyczny, oddział)*, Sztab Generalny WP, Warszawa 1994, s.11-15.

znacznie takie zasady w swojej treści zawierały. Nazwa tych zasad w zależności od państwa była zróżnicowana. Np. w amerykańskim FM-100-5, była mowa o zasadach wojny, do których zaliczono: cel, ofensywę, zmasowanie, ekonomie sił, manewr, zaskoczenie, prostotę, bezpieczeństwo i jedność dowodzenia. Są one także obowiązujące na szczeblu taktycznym. Porównanie zasad zawiera załącznik 2.3.3.

Celowe jest przybliżyć postanowienia w zakresie zasad prowadzenia działań na szczeblach taktycznych, które zawarte są w „Doktrynie taktycznej sił lądowych ATP-35 (B)” tj. w dokumencie normatywnym obowiązującym w sojuszu NATO.²⁴

Wymieniony wyżej dokument zawiera podkreślenie, że proste zastosowanie opisanych zasad ogólnych nie gwarantuje zwycięstwa. Okoliczności dyktują względną ważność każdej z nich i w pewnych przypadkach dowódca nie jest zdolny trzymać się w pełni jednego założenia wykluczając z kalkulacji inne. Szybkie zmiany technologii i możliwości służą także zmianom akcentów i zastosowania tych zasad. Wobec tego wyzwaniem dla dowódców jest wiedzieć gdzie ulokować wysiłki w danych momentach. Dlatego sformułowane zasady ogólne nie stanowią niezmiennych praw, lecz są one przewodnikiem w działaniu.

Podstawą wszelkich działań współczesnych i połączonych działań NATO są następujące zasady: czynniki ludzkie, w tym przywództwo, morale, inicjatywa, elastyczność i wytrzymałość; wybór i sprecyzowanie celu; swoboda działania; działania zaczepne (inicjatywa); koncentracja wysiłku; ekonomia sił; mobilność; manewr; zaskoczenie; rozpoznanie; prostota; podtrzymanie sił; elastyczność; współpraca; zabezpieczenie logistyczne oraz ubezpieczenie i ochrona tajemnicy.

Interesujące w postanowieniach ATP-35(B) jest to, że do każdego rodzaju działań taktycznych sformułowane są adekwatne dla tych działań zasady

²⁴ Patrz: *Doktryna taktyczna sił lądowych ATP-35(B)*, Trzeci projekt wstępny (Tłumacz. Płk dr inż. Adam Szydłowski), s.22-23.

i czynniki.²⁵ Takie podkreślenie znaczenia zasad jako czynników świadczy o dostrzeganiu przez autorów ważności efektów ich stosowania dla uzyskania przewagi nad przeciwnikiem.

W opracowanym regulaminie dla potrzeb SZ RP szczebla kompania i batalion znalazły się postanowienia dotyczące zasad działań taktycznych, które można traktować jako zasady taktyki.²⁶ Ich treść uwzględnia w niezbędnym zakresie zarówno postanowienia ATP-35(B) jak i dotychczasowy dorobek rodzimej teorii walki.

Wpływ ATP-35(B) na najnowszy regulamin polski, szczególnie uwidacznia się w preambule poprzedzającej charakterystykę poszczególnych zasad taktyki, częściowo w ich opisie oraz w dodaniu czynników ludzkich.

Obowiązujące regulaminowe postanowienia traktują zasady taktyki jako obiektywną podstawę racjonalnego i twórczego działania dowódców i sztabów. Ich znajomość pomaga w praktycznej działalności, sprzyja przejawianiu rozumnej i twórczej inicjatywy w procesie dowodzenia wojskami.

Na podkreślenie zasługuje zapis, że samo tylko zastosowanie zasad taktyki nie gwarantuje zwycięstwa. Priorytety ich stosowania zmieniają się w miarę rozwoju środków i sposobów walki. Dlatego zasadami należy się kierować uwzględniając charakter walki, sytuację i poczynania wyższego dowódcy. Względna ważność każdej z zasad dyktują zawsze okoliczności i warunki konkretnego zadania.

Obowiązkiem i prawem dowódców jest wiedzieć i decydować gdzie i kiedy zastosować określoną zasadę. Dlatego też, zasady nie stanowią niezmiennych prawd – kanonów, lecz są jedynie przewodnikiem w działaniu.

Do zasad taktyki zaliczone zostały: celowość, zachowanie zdolności bojowej, ekonomia sił, zaskoczenie, aktywność, manewr i tzw. czynniki ludzkie.

²⁵ Patrz : *Doktryna taktycznaATP-35(B)* np. treść rozdziałów poświęconych działaniom zaczepnym, obronie i działaniom opóźniającym *Doktryna taktycznaATP-35(B)*

²⁶ Patrz: *Regulamin działań taktycznych wojsk zmechanizowanych i pancernych,, Batalion-kompania, Dowództwo Wojsk Lądowych, Warszawa 2000, s.8-10.*

Zasada celowości wynika stąd, że w każdym działaniu taktycznym ważnym jest wybór i precyzowanie celu. Wybór celu jest jednym z najważniejszych obowiązków dowódcy, wymaga to jasnego i logicznego myślenia. Cel walki należy określać ściśle i jednoznacznie, tak aby był zrozumiały dla wykonawców i wyzwalał ich inicjatywę. Powinien on być głównym motywem działania dowódców i pododdziałów podczas wykonywania zadań bojowych.

Zachowanie zdolności bojowej wyraża się nieustannym utrzymywaniem przez wojska gotowości do podjęcia walki i wykonania zadań bojowych oraz osiągania celu działań przy jak najmniejszych stratach własnych. Oznacza to konieczność efektywnego wykorzystania wojsk, niedopuszczenie do nadmiernego ich wyczerpania i takiej organizacji systemu działań aby zapewnić sukcesywne odtwarzanie zdolności bojowej poprzez odpowiednie zapewnienie zabezpieczenia logistycznego.

Ekonomia sił przejawia się w wykorzystywaniu swoich sił do zasadniczych zadań, dlatego nie wolno angażować więcej wysiłku do ich realizacji niż jest to niezbędne. Nie można być silnym wszędzie, więc w celu umożliwienia koncentracji swoich sił dowódca może być zmuszony akceptować ryzyko użycia absolutnego minimum sił gdzie indziej. Racjonalne wykorzystanie potencjału bojowego osiąga się przez: umiejętny podział sił i środków, utworzenie właściwego ugrupowania bojowego, trwałe dowodzenie i terminowe zaopatrywanie (zasilanie) walczących wojsk.

Zaskoczenie wyraża się w nieoczekiwanym, nagłym i gwałtownym działaniu, wskutek którego przeciwnik zostaje pozbawiony inicjatywy oraz możliwości zorganizowanego prowadzenia walki. Elementami składowymi zaskoczenia są: zachowanie tajemnicy, ukrywanie, wprowadzanie przeciwnika w błąd, nieszablonowość, śmiałość i szybkość działania.

Aktywność oznacza nieustanne dążenie do narzucenia przeciwnikowi swojej woli i swoistego sterowania jego działaniami w myśl własnych celów

i zamierzeń. Wyraża się przede wszystkim w uprzedzeniu przeciwnika w działaniach, ciągłym i skutecznym użyciu środków rażenia, wykonywaniu manewru i przenoszeniu punktu ciężkości na najważniejsze kierunki, rejony i obiekty.

Manewr wyraża zdolność do sprawnego ruchu, stosownie do zaistniałej sytuacji taktycznej w różnych warunkach terenowych i atmosferycznych. Umożliwia zastosowanie zasad ekonomii sił i zaskoczenia. Sprzyja on zdobyciu i utrzymaniu inicjatywy. Każdy manewr, aby był skuteczny, powinien być prosty w zamiarze oraz przeprowadzony szybko i skrycie.

Podczas prowadzenia działań taktycznych dużą rolę odgrywają tzw. czynniki ludzkie. Jednym z tych czynników jest przywództwo. Dowódcy muszą posiadać możliwości i determinację do wypełniania zadań bojowych. Muszą być zdolni do subordynowania podległych sobie dowódców i żołnierzy w czasie niepowodzenia i zagrożenia. Ważność roli przywódcy i trudność wykształcenia skutecznego przywództwa wzrasta z powodu charakteru współczesnego pola.

Drugi czynnik ludzki walki – morale wyraża gotowość do podjęcia zadań lub efekt dobrze wykonanego zadania. Morale jest jednym z najważniejszych czynników charakteryzujących żołnierza w czasie pokoju i wojny. Wola zwycięstwa musi występować od dowódcy po szeregowego żołnierza. Będzie ona często decydować o rezultacie walki.

Wysokie morale jest wartością, która umożliwia działanie w najtrudniejszych warunkach lub okazywanie odwagi w okresach zmęczenia i niebezpieczeństwa. Opiera się ono na zaufaniu, dyscyplinie, profesjonalnym wyszkoleniu, uwarunkowaniach psychicznych oraz na ambicji. Morale może być wpajane poprzez realistyczne, wymagające i prowadzone z wyobraźnią szkolenia oraz przez kładzenie nacisku na inteligencję i rozsądne dowodzenie.

Morale uwydatnia się przede wszystkim poprzez koleżeństwo oraz w grupowej lojalności, które dowódca musi popierać w swoich pododdziałach. W tym względzie dowódca pododdziału zobowiązany jest uświadamiać żołnierzom

skuteczne sposoby walki z przeciwnikiem, umacniać wiarę we własne siły i umiejętności, zwalczać przejawy paniki i strachu, pokazywać bohaterstwo żołnierzy, odnosić się z szacunkiem do doświadczeń bojowych swoich podwładnych oraz umożliwić spełnienie posług duchowych.

Najbardziej niezawodną drogą osiągnięcia wysokiego stanu moralnego są sukcesy w walce.

Inicjatywa jako trzeci czynnik ludzki, oznacza nieustanne dążenie do narzucenia swojej woli przeciwnikowi. Indywidualna inicjatywa, w ramach danego zadania bojowego, połączona ze śmiałym działaniem decyduje o sukcesie w walce.

Elastyczność – czwarty czynnik ludzki to zdolność do reagowania na zmiany zachodzące w walce. Dowódca na każdym szczeblu dowodzenia musi wykazywać elastyczność umysłu i szybkość dowodzenia. W przeciwnym razie, gdy nie posiada tych zalet, będzie on szybko oddawał inicjatywę przeciwnikowi i prawdopodobnie nie osiągnie sukcesu w walce.

Żołnierze muszą być psychicznie i fizycznie przygotowani do walki. Z tym związany jest piąty czynnik ludzki – wytrzymałość. Walczący muszą posiadać wolę wykonania swoich zadań, nawet wtedy gdy przeciwstawiają się przeważającym siłom przeciwnika.

Powyższe rozważania prowadzą do następujących konstatacji:

1. Zasady taktyki mają charakter historyczny, przy względnie stałych sformułowaniach, zmienia się ich wnętrze oraz ilość w sposób zależny od zmian praw wojny.

2. Zasady taktyki tak w ujęciu narodowym jak i sojuszniczym są istotą sztuki wojennej.

3. Są to drogowskazy działania dowódców, oficerów sztaby i wojsk, pozwalające osiągać sukces na polu walki, ale jednocześnie nie stanowią sobą recepty tj. gotowych rozwiązań, które można stosować w każdej sytuacji jednako.

4. Stanowią sobą kryterium oceny efektywności działań na polu walki.

2.4. Czynniki walki zbrojnej na poziomie taktycznym

Celem każdej walki jest osiągnięcie zwycięstwa nad przeciwnikiem poprzez przewagę lub skuteczne jej się przeciwstawienie.

Rozważania zawarte w tym podrozdziale mają na celu dokonanie uogólnień dotyczących wyodrębnienia czynników walki zbrojnej na poziomie taktycznym, mających znaczenie dezintegrujące i destrukcyjne możliwości zaczepne bądź obronne przeciwnika, jak również porównanie ich sformułowań i treści ze szczególnym akcentem na te, które funkcjonują w polskiej tradycji wojskowej oraz w dokumentach normatywnych NATO.

Zakłada się, że osiągnięcie tego celu możliwe będzie poprzez odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Co oznacza pojęcie czynnik i jakie czynniki związane są ze zjawiskiem walki zbrojnej ?

2. Jakie jest znaczenie czynników walki zbrojnej i jakie są tego przejawy?

Przyjęta wstępna hipoteza robocza zakłada występowanie trzech elementarnych czynników walki zbrojnej. Są to rażenie, ruch i informacja. Ich znaczenie sprowadza się do skutecznego zwalczania broniącego się lub nacierającego przeciwnika. Uwidacznia się to w ponoszonych przez niego stratach i niezrealizowaniu celu działania.

Powyższą wstępną hipotezę roboczą weryfikowano stosując właściwą badaniom teoretycznym procedurę badawczą z uwzględnieniem takiej metody badawczej jak analiza literatury, w tym opisów przyczyn sukcesu wybranych losowo walk i bitew oraz decydujących o tym sukcesie czynników. Ponadto zastosowano także analizę, syntezę, porównanie, abstrahowanie i uogólnianie.

Problematyką czynników walki zbrojnej poruszało w swoich opracowaniach wielu teoretyków wojskowości. Współczesne ich zdefiniowanie i usystematyzowanie zawdzięczamy m.in. S. Koziejowi („Podstawy sztuki wo-

jennej”, AON, Warszawa 1992, s.22 i 123; „Teoria walki zbrojnej”, Wydawnictwo „Bellona”, Warszawa 1993, s.91-98.). Na temat uderzenia i ognia interesującą pracę opublikował także J. Kaczmarek („Uderzenie i ogień”, Wydawnictwo „Bellona”, Warszawa 1973.). Szczególnie cenne przemyślenia na temat elementarnych czynników walki zbrojnej w przyszłej wojnie zawiera wizjonerska publikacja duetu autorskiego W. Kaczmarka i Z. Ścibiorka („Przyszła wojna – jaka?”, Wydawnictwo „BUWiK”, Warszawa 1995, s.81-88.). Interesujących konstatacji w tym zakresie doszukać się można w najnowszej książce M. Huzarskiego („Zagadnienia taktyki wojsk lądowych”, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999, s.38-54.).

Za podstawę wyjściową rozumienia pojęcia „czynnik”, przyjęto definicję zawartą w „Słowniku języka polskiego”²⁷. Wynika z niej, że „czynnik” jest to jedna z przyczyn działających, wywołujących skutek, a także jeden ze składników warunkujących coś, bądź rozstrzygających o czymś.

Walka jest główną kategorią działań taktycznych. Rozumiana jest jako skupione w czasie i przestrzeni starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej. Jej celem jest zwycięstwo nad przeciwnikiem. Możliwe jest to do osiągnięcia w wypadku jeśli w wyniku spójnego oddziaływania na przeciwnika takich elementarnych czynników walki zbrojnej, jak: rażenie, ruch i informacji oraz będących ich syntezą kategorii manewru, uderzenia i poru, doprowadzimy do destrukcji możliwości bojowych przeciwnika. (Załącznik 2.4.1.)

Rażenie polega na bezpośrednim fizycznym, psychicznym lub informacyjnym oddziaływaniu na siły i środki przeciwnika. Podstawową formą rażenia jest ogień, wyrażający się w oddziaływaniu na przeciwnika różnymi środkami ogniowymi. Rażenie obejmuje także inżynierskie środki rażenia, w tym miny. M. Huzarski określa je jako szczególnie „perfidne”, ponieważ oprócz niszczeń, zabijania i okaleczeń wprowadzają psychozę obawy i strachu.²⁸ Szczególnymi formami oddziaływania jest rażenie radioelektroniczne i psychologiczne.

²⁷ Patrz: M. Szymczak (red. naukowy) i inni, *Słownik języka polskiego*, Tom I, s.350.

²⁸ Por.: M. Huzarski, *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999, s.45.

Ruch to wszelkie przesunięcia, zmiany rozmieszczenia sił i środków. Najważniejszymi jego wskaźnikami są odległość i czas przesunięcia oraz ich iloraz, czyli prędkość lub tempo działania²⁹ Najważniejszą formą ruchu na polu walki jest manewr taktyczny. Jest on nieodłącznym czynnikiem walki. Należy go postrzegać w aspekcie teoretycznym jako zasadę, którą trzeba stosować podczas walki w celu osiągnięcia powodzenia. Z kolei w aspekcie praktycznym manewr jest jedną z części składowych walki i w takim ujęciu jego istota polega na zorganizowanym ruchu sił i środków, prowadzonym z określonym celem. Manewr zapewnia elastyczność działania, czyli możliwość przenoszenia punktu ciężkości w czasie i przestrzeni.

Wyróżnia się manewr pododdziałami i manewr ogniem.

Formami manewru taktycznego są: uderzenie czołowe, pokonanie, oskrzydlenie, obejście, przenikanie, manewr mylący, demonstracja i odejście.

Uderzenie czołowe jest to działanie skierowane przeciwko wojskom na przedniej linii obrony przeciwnika. Może ono być stosowane do rozbicia jego obrony w czołowych punktach oporu lub do ich okrążenia. Często poprzedza go pokonanie lub oskrzydlenie.

Pokonanie polega na szybkim i zdecydowanym ruchu wojsk w celu rozcięcia zgrupowań przeciwnika i wyjścia na jego tyły.

Oskrzydlenie jest to manewr, w którym główne siły atakujące obchodzą elementy ugrupowania obronnego przeciwnika w celu zdobycia obiektów na jego tyłach. Oskrzydlenie może być jedno lub dwustronne oraz pionowe – ponad pozycjami obronnymi przeciwnika. Rezultatem tego manewru jest rozbicie albo zdobycie ważnych obiektów na tyłach przeciwnika. Niekiedy zastosowanie oskrzydlenia może wprowadzić w błąd przeciwnika, co do umiejscowienia własnego punktu ciężkości.

Obejście jest to manewr, w którym nacierające wojska obchodzą przeciwnika na lądzie lub w wymiarze powietrznym (ponad jego pozycjami obron-

²⁹ Szerzej czytaj: S. Koziej, *Teoria walki zbrojnej*, Wydawnictwo „Bellona”, Warszawa 1993, s. 93.

nymi), unikając kontaktu ogniowego. Celem tego manewru jest zdobycie obiektów na tyłach przeciwnika, zmuszając go do ich opuszczenia.

Przenikanie jest formą manewru, w którym wojska małymi zgrupowaniami wchodzą w ugrupowanie obronne przeciwnika. Może być stosowane do opanowania słabo bronionych obiektów w celu zdobycia kluczowego terenu lub zakłócenia działań w obszarze tyłowym przeciwnika. Przenikanie stosuje się zwykle w połączeniu z innymi formami manewru.

Manewr mylący ma na celu zakłócenie zorganizowanego działania sił przeciwnika w działaniach taktycznych. Musi być on wystarczająco wiarygodny, by wywołać pożądaną reakcję. Najbardziej skuteczny jest wtedy, gdy pokrywa się z ocenami przeciwnika.

Demonstracja jest manewrem odciągającym uwagę przeciwnika bez podejmowania walki. Siły prowadzące działania demonstracyjne stosują ogień, przemieszczanie, dym, środki walki elektronicznej i urządzenia łączności wykorzystywane do pozorowania walki.

Odejście jest to opuszczenie zajmowanych rejonów, pozycji (linii). Manewr ten wykonywany jest w celu wyprowadzenia wojsk spod uderzeń przeważających sił przeciwnika, zajęcia dogodniejszego położenia do przyszłych działań aktywnych oraz zyskania czasu do utworzenia punktu ciężkości na innym obszarze.³⁰

Rodzajami manewru ogniem są: ześrodkowanie ognia, podział ognia i przeniesienie ognia.

Ześrodkowanie ognia polega na skupieniu ognia pododdziału lub kilku środków ogniowych na jednym celu. Planuje i prowadzi się go w celu rażenia bardzo ważnych obiektów ogniem o dużym natężeniu, w krótkim czasie.

Podział ognia polega na skierowaniu ognia pododdziału (środków ogniowych) do kilku celów, aby jednocześnie je razić. Ogień rozdziela się w taki sposób, aby w pierwszej kolejności zniszczyć (obezwładnić) cele ważne.

³⁰ *Regulamin działań wojsk lądowych*, DWLąd., Warszawa 1999, s.13-14.

Przeniesienie ognia polega na przerwaniu ognia prowadzonego do jednego celu i skierowaniu go na inny. Ogień przenosi się w razie zniszczenia (zniknięcia) celu, pojawienia się nowego, ważniejszego lub konieczności udzielenia pomocy sąsiadowi (pododdziałowi wspieranemu), a także podczas wykonywania na rozkaz przełożonego ześrodkowania ognia.

Informacja należy do niematerialnego elementu zespalającego pozostałe czynniki taktyczne w zharmonizowaną całość danego rodzaju działań bojowych. W tej funkcji przejawia się ona w dowodzeniu a także ma swoje znaczenie w rozpoznaniu, maskowaniu, walce radioelektronicznej.

Opór polega na połączeniu rażenia z utrzymywaniem terenu.

Ostatnie badania prowadzone m.in. przez M. Wiatra³¹ eksponują obok wyżej wymienionych czynników walki zbrojnej także siły, obszar (teren) i czas. Z rozważań tego teoretyka wynika, że w zachodniej sztuce wojennej były one uznawane już od czasów Moltkego Starszego. Jest to poszerzenie postrzegania problematyki czynników walki zbrojnej, chociaż określane są one jako czynniki operacyjne.

Kończąc rozważania dotyczące czynników walki zbrojnej należy także podkreślić istotną rolę w potęgowaniu oddziaływania na przeciwnika właściwie stosowanych zasad taktyki. W tym znaczeniu pełnią one rolę czynnika walki. Jedną z nich nie wymienianą wcześniej, nazwaną przez I.F.C. Fullera „stałym czynnikiem taktycznym” zakłada takie wojowanie, aby ponosząc samemu jak najmniejsze straty, zadawać jednocześnie przeciwnikowi jak największe.³²

Z powyższych rozważań wynikają następujące wnioski:

1. Czynniki walki zbrojnej są to z przyczyny wywołujących skutek destrukcyjny na przeciwnika i rozstrzygające o sukcesie walki.
2. Elementarnymi czynnikami walki zbrojnej są: ruch, rażenie i informacja.
3. Zasady taktyki mogą przejmować rolę potęgującą destrukcyjne oddziaływanie na przeciwnika.

³¹ Czytaj: M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999, s.189-202.

³² Patrz: F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1973, s. 233.

2.5. Wpływ struktur organizacyjnych i środków walki na taktykę

Tworzenie nowych struktur organizacyjnych wojsk oraz wyposażanie ich w nowe środki walki zawsze wiązały się ze zmianami w możliwościach bojowych pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych. Te zmiany z kolei wpływały na taktykę ich użycia.

Celem tego podrozdziału jest wykazanie wpływu struktur organizacyjnych i nowych środków walki na taktykę.

Powyższy cel możliwy będzie do osiągnięcia poprzez odpowiedź na następujące problemy badawcze:

1. Pod wpływem jakich czynników determinowany jest proces tworzenia nowych struktur organizacyjnych wojsk i wyposażania ich w nowe środki walki?
2. W jaki sposób powyższe zmiany wpływają na taktykę?

Badania wstępne pozwoliły na sformułowanie wstępnej hipotezy roboczej. Zakłada ona, że zmiany struktur organizacyjnych wojsk na szczeblu taktycznym następowały wraz ze zmianą charakteru prowadzonych działań, które można było zaobserwować na przykładzie wojen i konfliktów lokalnych prowadzonych po II wojnie światowej. Potrzeby wojenne, w tym pojawianie się nowych środków walki u przeciwnika rodziły zapotrzebowanie na nowe środki walki i sprzęt techniczny. To wszystko powodowało zmiany w taktyce.

Powyższą wstępną hipotezę roboczą weryfikowano stosując właściwą badaniom teoretycznym procedurę badawczą. Uwzględniono w niej takie metody badawcze jak analizę literatury, w tym rozważania wybitnych współczesnych teoretyków wojskowości na temat związków taktyki z organizacją i techniką oraz przyszłych struktur organizacyjnych wojsk, a także analizę, syntezę, porównanie, abstrahowanie i uogólnianie.

Szczególnie cennymi źródłami wiedzy okazały się prace: K. Nożki („Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP”, Wydawnictwo „Bellona”, seria Biblioteka Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1994, s. 92-98.); Z. Ści-

biorka („Wpływ nowych środków walki na działania bojowe wojsk lądowych”, Materiał studyjny, AON, Warszawa 1993; „Wojna czy pokój?”, Wydawnictwo - Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1999, s.23-163) oraz książka M. Huzarskiego (Zagadnienia taktyki wojsk lądowych, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999, s. 55-63.).

Historia sztuki wojennej uczy, że zasadniczy wpływ na kształtowanie się taktyki i na zachodzące w niej zmiany wywierają struktury organizacyjne wojsk szczebla taktycznego oraz nowa technika bojowa i nowe środki walki, wchodzące do wyposażenia pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych.

Natomiast, trafnie zauważa K. Nożko, że zastosowanie nowych środków walki i techniki bojowej przez obie przeciwstawne strony jest najczulszym barometrem wskazującym zmiany lub sygnalizującym konieczność ich wprowadzenia do taktyki.³³

Niedostrzeżenie lub zlekceważenie tego wpływu na zmiany w planowaniu, organizowaniu i prowadzeniu walki a nawet operacji, prowadzi do klęski i dużych strat. Okazuje się, że nawet najnowocześniejsza technika bojowa, źle wykorzystana w wyniku niewłaściwej taktyki, nie tylko nie przyniesie oczekiwanych rezultatów, lecz przyspieszy i powiększy rozmiary klęski.

Zmiany w taktyce, spowodowane wprowadzeniem nowej techniki bojowej, muszą uwzględniać warunki terenu oraz być osadzone w realiach założeń sztuki operacyjnej, której taktyka jest podporządkowana.

Dokonanie wszelkich zmian w założeniach i zasadach taktyki powinno cechować się wyjątkową odpowiedzialnością, a często będzie bardzo trudne, gdyż obok istniejącej techniki bojowej i środków walki pojawiają się i wchodzi do uzbrojenia nowe.

Doświadczenie uczy, że nowa technika bojowa i sprzęt nie wchodzi na wyposażenie wojsk w jednym czasie, dlatego też uwzględniając konieczność

³³ Czytaj: K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Wydawnictwo „Bellona”, seria Biblioteka Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1994, s. 93-94.

zachowania niezbędnej gotowości i zdolności bojowej wojsk, nowe założenia taktyczne nie mogą natychmiast przekreślać założeń dotychczasowych.

Tendencję do przyjmowanie bardzo nowoczesnych założeń i koncepcji teoretycznych taktyki, lecz w oderwaniu i nie liczenie się z realiami struktur organizacyjnych i wyposażenia bojowego jednostek wojskowych, należy uznać – zdaniem K. Nożki – za groźne i niebezpieczne.³⁴ Oczywiście trzeba dążyć do wprowadzania nowych rozwiązań taktycznych, które wymuszą zmiany struktury organizacyjnej na bardziej dogodną, ale należy takie działania poprzedzić badaniami, symulacją komputerową i ćwiczeniami doświadczalnymi. Zawsze w takim wypadku powinien decydować – jak zauważa K. Nożko – zdrowy realizm i zimna kalkulacja „koszt – efekt”.³⁵

W założeniach taktycznych, ażeby uniknąć kosztownych błędów, należy rygorystycznie przestrzegać istniejących możliwości bojowych wojsk własnych i przeciwnika, czyli inaczej mówiąc należy stosować taktykę stosownie do posiadanych sił i środków we właściwym miejscu i odpowiednim czasie. Występujące niedobory nowoczesnej techniki należy nadrabiać doskonalszą taktyką.

Przykładem takiego działania może być dostosowanie taktyki działania radzieckich czołgów T-34 do lepszych możliwości ogniowych „Tygrysów” i „Panter” armii hitlerowskiej w czasie słynnej bitwy pancernej z okresu II wojny światowej na Łuku Kurskim. Otóż dostrzeżono, że niemiecki sprzęt pancerny ma większy zasięg ognia niż T-34, co w początkowej fazie starcia mas czołgów powodowało duże straty u Rosjan. Wówczas zdecydowano zrekompensować to ukryciem czołgów za naturalnymi elementami pokrycia terenu i po podejściu „Tygrysów” w zasięg armaty T-34, niespodziewanie otwierano ogień uzyskując sukces.

Oczywiście na finezję działania taktycznego, trudno było liczyć w okresie, gdy pojawiła się koncepcja działań z możliwością obustronnego masowego użycia broni jądrowej. Ta broń miała rozwiązać wszystkie problemy.

³⁴ Tamże, s. 94.

³⁵ Tamże, s. 94.

Natomiast, mówiąc skrótem, nacierający mieli za zadanie wykorzystać skutki jej użycia i w wysokim tempie wdzierać się w głąb ugrupowania przeciwnika i osiągać cele walki.

Współczesna walka cechować się będzie użyciem nie tylko wojsk pancernych i zmechanizowanych, ale także lotnictwa wojsk lądowych i oddziaływaniem przez wszystkie walczące strony bronią precyzyjną i środkami walki elektronicznej. Powodować do będzie potrzebę skutecznej OPL walczących wojsk, przeciwdziałanie zakłóceniom systemu dowodzenia oraz działań minimalizujących skutki użycia broni precyzyjnej.

Na przyszłym polu walki wzrośnie rola przegrupowań, a ich ranga - zdaniem Z. Ścibiorka – postrzegana w kategoriach manewru, będzie coraz większa.³⁶ Istniejące możliwości rozpoznania i reakcji ogniowej wymuszają wykonywanie marszu w sposób skryty, maksymalnie rozśrodkowany i przy jak największej prędkości. Wzrastać będzie osłona wojsk przed uderzeniami z powietrza, a także dążyć się będzie do wykonywania przemieszczeń małymi grupami („marsz kroplowy”). Symptodem tego są tworzone grupy marszowe, które składające się z ekwiwalentnego wzmocnionego batalionu, zdolne do podjęcia walki z przeciwnikiem naziemnym i powietrznym.

Obecne kierunki zmian w strukturach organizacyjnych wojsk mają im pozwolić stać się bardziej mobilnymi, o dużej sile ognia oraz samodzielności bojowej. Ma to pozwolić na autonomiczne prowadzenie działań na kierunkach, zarówno zaczepnych jak i obronnych, często w izolacji od sił głównych. Należy sądzić, że tym wymogom sprosta dywizja o strukturze brygadowej, gdzie trzonem bojowym każdej brygady będą cztery bataliony, tj. dwa zmechanizowane i dwa czołgów.³⁷ Obecny trend wyposażania polskich czołgów w celowniki termowizyjne i przez to uzyskiwanie możliwości zwalczania celów pancernych w nocy na odległości 1800 metrów, należy uznać za słuszny. Równocześnie można

³⁶ Czytaj: Z. Ścibiorek, *Wpływ nowych środków walki na działania bojowe wojsk lądowych*, Materiał studyjny. AON, Warszawa 1993, s.17.

³⁷ Por.: M. Huzarski, *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, s.57.

zaobserwować dążność do stworzenia modułu bojowego, baza którego byłby batalion, odpowiednio wzmocniony pododdziałami innych rodzajów wojsk. Pozwoliłoby to na zmniejszenie ogólnej liczby związków taktycznych w wojskach lądowych do kilku dywizji ogólnowojskowych i kilku samodzielnych brygad. na temat związków taktyki z organizacją i techniką oraz przyszłych struktur organizacyjnych wojsk³⁸ Taka organizacja wojsk wraz z wyposażeniem ich w nowoczesny wóz bojowy i czołg (silniejsze opancerzenie, być może z materiału plastikowego, doskonalsza armata i środki przeciwpancerne o zasięgu ognia skutecznego do 5 km, a także szybkość poruszania się – średnio do 80 km/godz.) przy jednoczesnej możliwości wsparcia użyciem śmigłowców, odpowiadałaby prognostycznej wizji walki o charakterze ogniskowo-przestrzennym, wysoce manewrowym i prowadzonej w wymiarze powietrzno-lądowym.

Powyższe rozważania upoważniają do następujących wniosków:

1. Należy stwierdzić, że organizacja wojsk i środki walki wpływają na zmiany w taktyce, ale także taktyczne potrzeby współczesnego pola walki oddziałują (wręcz wymuszają) na rozwój struktur organizacyjnych wojsk i ich wyposażenie.

2. Prognozowany charakter walki prowadzonej w wymiarze powietrzno-lądowym, w warunkach szybko zmieniającej się sytuacji oraz w różnych miejscach (ogniskach) jednocześnie, wymagać będzie modułowej struktury organizacyjnej batalionu, która charakteryzować się będzie dużą samodzielnością działania.

³⁸ Tamże, s.59-60.

3. TAKTYKA FORMACJI OGÓLNOWOJSKOWYCH

Przyjmując za niektórymi teoretykami¹ podział taktyki na taktykę ogólną, która dotyczy poszczególnych rodzajów sił zbrojnych oraz taktykę rodzajów wojsk stwierdzić można, że pojęcie **formacji** dotyczy bezpośrednio rodzaju wojska a więc pewnej struktury, o jednorodnym uzbrojeniu. Wyróżnić można zatem taktykę wojsk zmechanizowanych, pancernych, artylerii, wojsk inżynierskich, przeciwlotniczych itp. Podział taki uznać można za logicznie uzasadniony tylko wówczas, jeśli nie rozpatrujemy poszczególnych szczebli dowodzenia gdyż tylko na najniższych szczeblach (pododdziałach) występuje jeden rodzaj uzbrojenia. Oddziały i związki taktyczne są w istocie jednostkami posiadającymi w swej strukturze wszystkie rodzaje wojsk występujące w wojskach lądowych. W tym znaczeniu pojęcie „ogólnowojskowy oddział” i „ogólnowojskowy związek taktyczny” nie może być utożsamiane, jak to często bywa, tylko z jednostkami wojsk zmechanizowanych i pancernych. Stanowią one w istocie jednostki broni połączonych. Nasuwa się więc pytanie do jakiego szczebla organizacyjnego można mówić o taktyce rodzajów wojsk a więc *de iure formacji*, a kiedy byłoby to wyraźne zawężenie problematyki?

Odpowiedź na tak sformułowane pytanie wydaje się być oczywista. Szczeblem takim w wojskach pancernych i zmechanizowanych są pododdziały, które na wyposażeniu posiadają jednorodne, typowe dla tego rodzaju wojsk uzbrojenie a więc bataliony czołgów i zmechanizowane. Jeśli w przyszłości powstaną bataliony zunifikowane wówczas szczeblem takim będzie kompania.

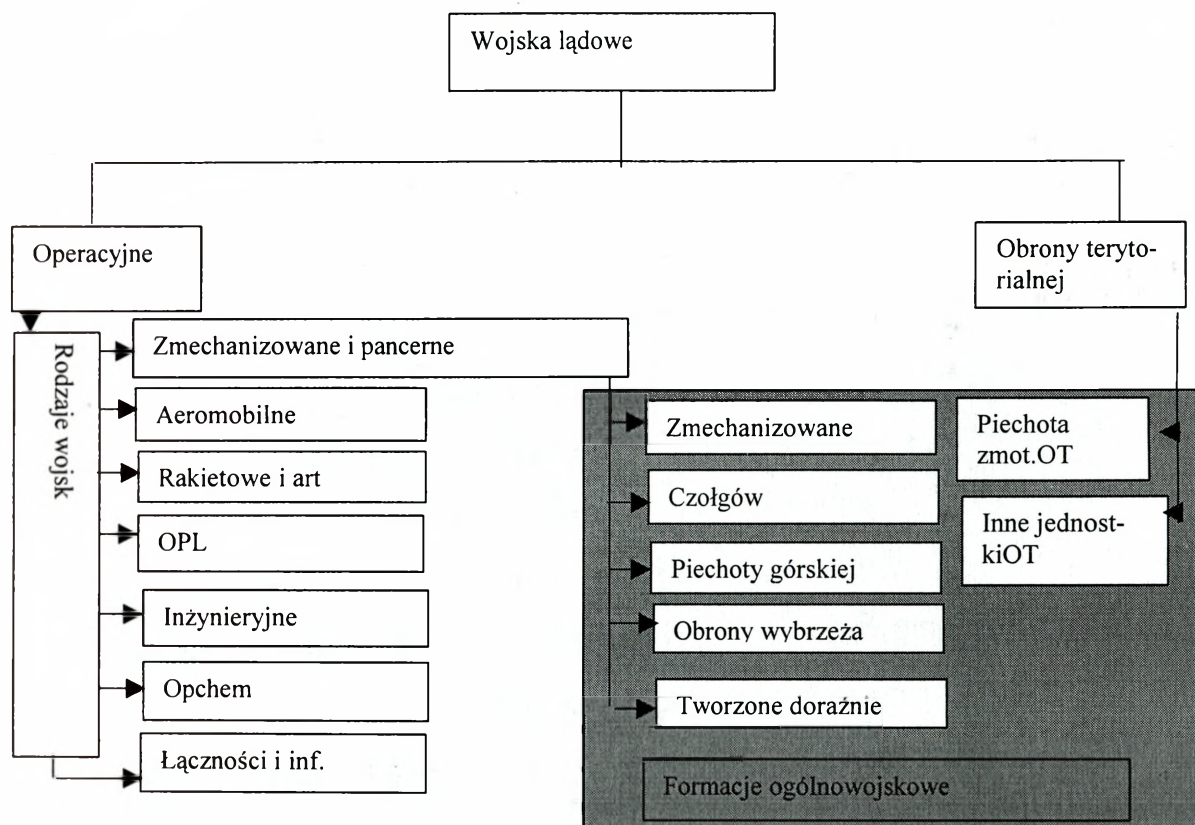
3.1. Siły i przeznaczenie formacji ogólnowojskowych

Pod pojęciem **formacje ogólnowojskowe** przyjęto zatem rozumieć *związki taktyczne, oddziały i pododdziały wojsk zmechanizowanych i pancernych, piechoty górskiej, obrony wybrzeża, jednostek piechoty zmotoryzowanej OT oraz*

¹ B. Chocha, *Rozważania o taktyce*. Warszawa 1985 s 14-24.

zgrupowań taktycznych tworzonych doraźnie.

A więc te siły, których trzon stanowią wojska zmechanizowane lub pancerne a także piechoty, które są zdolne do wykonywania zadań w środowiskach walki występujących w naszym kraju lub wyjątkowo poza granicami w ramach międzynarodowych misji pokojowych lub innych zadań wynikających ze zobowiązań sojuszniczych. Strukturę tych formacji obrazuje rys. 6.

Rys. 6. Struktura formacji ogólnowojskowych

3.1.1. Wojska zmechanizowane i pancerne stanowią trzon wojsk lądowych charakteryzujący się dużą siłą ognia, wysoką manewrowością, ruchliwością i odpornością na ogień. Przeznaczone są do rozbicia lub zniszczenia zgrupowań przeciwnika, opanowania ważnych rejonów lub rubieży, forsowania przeszkód wodnych, prowadzenia pościgu za wycofującym się przeciwnikiem w natarciu, a w obronie do utrzymania zajmowanych rejonów, rubieży lub pozycji,

do odparcia uderzeń przeciwnika i rozbicia wojsk które włamały się w głąb obrony.

Wojska zmechanizowane i pancerne od lat stanowią tę część sił zbrojnych, która dzięki uzbrojeniu i wyszkoleniu była przewidziana do udziału w starciach rozstrzygających. W naszej historii z wojskami o takim charakterze i przeznaczeniu można się spotkać od zarania dziejów państwowości polskiej.

W okresie powojennym w warunkach przynależności do Układu Warszawskiego z sił zbrojnych zostały wydzielone wojska pancerne i zmechanizowane jako siły przewidziane do realizacji zadań bojowych na froncie zewnętrznym.

Obecność w NATO pociąga za sobą konieczność uzyskania samowystarczalności obronnej. Oznacza to, że przed siłami zbrojnymi staną nowe, dodatkowe zadania związane z gotowością ponoszenia odpowiedzialności za utrzymanie pokoju, co jest jednym z zadań Sojuszu. Do nowych zadań będzie należał również współudział w zapewnieniu bezpieczeństwa członkom NATO.

Uwarunkowania te sprawiły, że konieczne jest posiadanie wojsk pancernych i zmechanizowanych, które uzbrojeniem, wyposażeniem i wyszkoleniem umożliwiać będą pełną interoperacyjność z armiami Sojuszu, a jednocześnie stanowić będą siłę zdolną do zapewnienia, wspólnie z siłami OT, samowystarczalności obronnej państwa.

Wojska pancerne i zmechanizowane to ta część wojsk lądowych, która dzięki nowoczesnemu uzbrojeniu, wyposażeniu oraz wszechstronnemu wyszkoleniu jest predysponowana, we współdziałaniu z siłami powietrznymi i marynarką wojenną, do prowadzenia współczesnych, wysoce manewrowych działań bojowych w dowolnej części kraju oraz poza jego granicami w operacjach pokojowych lub innych prowadzonych pod auspicjami ONZ, samodzielnie lub w ramach Sojuszu.

Znacząca część rozlicznych zadań, wynikających ze strategicznej koncepcji obrony, wykonywana będzie przez jednostki ogólnowojskowe.

Początki wojsk zmechanizowanych wiążą się ściśle z procesem motoryzacji i mechanizacji sił zbrojnych oraz ich upancernienia polegającego na rozwoju różnego rodzaju samochodów i czołgów. Wskutek ich sukcesywnego wprowadzania do jednostek tradycyjnej piechoty straciła ona z czasem swój pierwotny charakter i przekształciła się w piechotę zmotoryzowaną. W latach trzydziestych pojawiły się prawie we wszystkich liczących się armiach świata. Szczególny rozwój wojsk zmechanizowanych nastąpił w latach II wojny światowej. Przyczyniło się to do zmiany zasad i sposobów prowadzenia walki i operacji. Od szeregu lat obserwuje się ogólną tendencję zmierzającą do systematycznego eliminowania ze struktury organizacyjnej wojsk lądowych oddziałów i związków taktycznych piechoty zmotoryzowanej i zastępowania ich jednostkami wojsk zmechanizowanych. Natomiast w zasadach użycia wojsk zmechanizowanych występuje tendencja do przystosowania ich do działań w ruchu bez spieszania się oraz przygotowywania do przerzutu transportem powietrznym. Na współczesnym polu walki wojska zmechanizowane wraz z wojskami pancernymi stanowią podstawową siłę uderzeniową wojsk lądowych. Uczestnicząc we wszystkich rodzajach walki zwalczają przede wszystkim piechotę i inne cele lekko opancerzone. Przy pomocy środków przeciwpancernych niszczą również czołgi i tam gdzie to możliwe – śmigłowce bojowe nieprzyjaciela.

Wojska zmechanizowane współdziałają ściśle z wojskami pancernymi. Uzupełniają ogień czołgów oraz ochraniają je przed ogniem przeciwpancernym piechoty przeciwnika. Są ponadto zdolne do samodzielnego wykonywania głębokich manewrów na skrzydła i tyły ugrupowań wojsk przeciwnika. Dzięki nowoczesnym wozom bojowym są doskonale przygotowane do działań na współczesnym polu walki.

Pododdziały wojsk zmechanizowanych prowadzą walkę z bojowych wozów piechoty lub pieszo. Podczas walki pieszo wspierane są ogniem bojowych wozów piechoty. Jest to formacja najbardziej predysponowana do udziału w jednostkach sił szybkiego reagowania, taktycznych desantach powietrznych,

kontyngentach sił pokojowych ONZ jak i do innych zadań realizowanych w terenie trudnodostępnym.

Rozwój tej formacji zmierza do zatarcia różnicy między wojskami zmechanizowanymi i pancernymi i stworzenia jednej formacji łączącej cechy obydwu. Oczekiwać więc należy nowego środka walki łączącego w sobie walory czołgu i bojowego wozu piechoty. Nim jednak to nastąpi, już na obecnym etapie, dostrzec można formalne zacieranie wspomnianych różnic poprzez używanie jednolitej nazwy – wojska pancerne i zmechanizowane i traktowanie ich jako jednego rodzaju wojska. Mimo zacierania się wspomnianych różnic nadal występują pododdziały i oddziały WOJSK PANCERNYCH, które z uwagi na takie walory jak manewrowość, dużą siłę ognia, w tym ognia prowadzonego w ruchu oraz odporność na ogniowe oddziaływania przeciwnika, postrzegane są jako wojska uderzeniowe. Dlatego stanowią one trzon zgrupowań nacierających. Dzięki wspomnianym walorom mają możliwość szybkiego wdarcia się w głąb ugrupowania przeciwnika, rozcięcia jego ugrupowania i stworzenia warunków do ich rozbicia.

Nie mniej skutecznymi są jednostki pancerne w obronie. Mogą one samodzielnie lub wspólnie z wojskami zmechanizowanymi utrzymać nakazany obszar, prowadzić działania opóźniające przeciwko znacznie przeważającym siłom przeciwnika, a w sprzyjających okolicznościach wykonywać kontrataki prowadzące do rozbicia przeciwnika w rejonie włamania i odzyskania utraconego terenu. W terenie zakrytym i w warunkach ograniczonej widoczności wymagają wsparcia ze strony piechoty.

Wojska zmechanizowane i pancerne stanowią trzon wojsk lądowych zdolnych do prowadzenia działań operacyjnych i taktycznych. W tej sytuacji podstawowym typem dywizji powinna być dywizja zunifikowana wyposażona w wozy bojowe o zintegrowanych właściwościach BWP i czołgów. Dostrzega się także tendencje zmierzające do pominięcia tego szczebla organizacyjnego jako struktury stałej a uczynienia z brygady zmechanizowanej silnego, samo-

dzielnego związku taktycznego, który, w razie potrzeby może być jednostką podstawową korpusu. Poglądy takie weryfikowane są w niektórych państwach europejskich (RFN, Rosja) głównie podczas ćwiczeń i nie wskazują jednoznacznie na celowość takiego rozwiązania.

Największym związkiem taktycznym wojsk zmechanizowanych i pancernych jest obecnie **dywizja zmechanizowana (DZ, DKPanc)**. Z uwagi na swą strukturę uzbrojenie i wyposażenie jest zdolna do samodzielnego prowadzenia wszystkich rodzajów działań taktycznych. Może także prowadzić działania w składzie związku operacyjnego (ZO) będąc jego fundamentalną częścią. Może walczyć w pasie przesłaniania, na głównym pasie obrony, wchodząc w skład pierwszego rzutu operacyjnego lub stanowić integralną część sił odwodu ogólnowojskowego korpusu. Może także stanowić odwód naczelnego dowódcy. W zależności od charakteru prowadzonych działań dywizja może:

- prowadzić działania opóźniające;
- bronić wydzielonego obszaru organizując obronę stałą na głównym lub pomocniczym wysiłku obrony korpusu;
- wykonywać przeciwuderzenie lub brać udział w przeciwnatarciu;
- utrzymywać i umacniać obszary lub rubieże terenowe opanowane przez wojska korpusu jak i wykonywać inne zadania wynikłe w toku prowadzonych działań.

Brygada zmechanizowana (BZ), pancerna (BPanc) są samodzielnymi oddziałami ogólnowojskowymi. Wchodzą w skład dywizji zmechanizowanej stanowiąc jej podstawowe jednostki. Z uwagi na swoją strukturę, uzbrojenie i wyposażenie brygada jest zdolna do samodzielnego (lub w składzie ZT i ZO) prowadzenia wszystkich rodzajów działań taktycznych, w każdych warunkach atmosferycznych i porze dnia.

Batalion jest podstawowym pododdziałem ogólnowojskowym brygady zmechanizowanej i pancernej.

Przeznaczony jest do wykonywania podstawowych zadań taktycznych na współczesnym polu walki. Na jego bazie tworzy się zasadnicze elementy ugrupowania bojowego i marszowego brygady. W brygadzie zmechanizowanej (pancernej) wyróżnia się dwa typy batalionów:

- czołgów (bcz);
- zmechanizowane (bz);

Są one do siebie podobne pod względem struktury organizacyjnej, jednak ze względu na sprzęt, w który są wyposażone, posiadają swoją specyfikę. Rzucają one, między innymi, na sposób wykorzystania poszczególnych batalionów w działaniach taktycznych.

Batalion czołgów² jest podstawowym pododdziałem brygady pancernej i zmechanizowanej. W jego skład wchodzi trzy kompanie czołgów (kcz), pluton łączności (plł) oraz elementy logistyczne. Batalion wyposażony jest w 30 czołgów średnich (PT-91 Twardy, T-72 lub T-55 Merida). Może realizować większość zadań bojowych i na jego bazie mogą być organizowane podstawowe, ogólnowojskowe elementy ugrupowania bojowego brygady pancernej. Natomiast batalion czołgów ze składu BZ przeznacza się głównie do wzmocnienia pierwszorzutowych batalionów zmechanizowanych, a niekiedy do odwodu.

Batalion zmechanizowany (bz) jest podstawowym pododdziałem brygady zmechanizowanej. W jego skład wchodzi trzy kompanie zmechanizowane (kz), kompania wsparcia (kwsp), plł i elementy piechoty (BWP-1). Ponadto bz posiada w kompanii wsparcia sześć 120 mm moździerzy. Batalion przeznaczony jest do realizacji wszelkich zadań bojowych. Na jego bazie tworzone są podstawowe ogólnowojskowe elementy ugrupowania bojowego brygady. W BPanc bz może być niekiedy przeznaczony do wzmocnienia częścią sił batalionów czołgów.

² M. Huzarski, w. Kaczmarek, *Działania taktyczne batalionu*, Warszawa 1995, s.7

Bataliony, niezależnie od tego czy są elementami struktury organizacyjnej brygady zmechanizowanej czy pancерnej posiadają jednolitą strukturę organizacyjną, która przedstawiona została w końcowej części wydawnictwa .

Struktura organizacyjna jednostek tworzących wojska zmechanizowane i pancerne wynika między innymi z przewidywanych zadań, a więc z koncepcji prowadzenia współczesnej walki i operacji. Ogniskowość i przestrzenność walki sprawiają, że wymagane jest aby wojska zmechanizowane i pancerne cechowała duża manewrowość i samodzielność niewielkich zgrupowań taktycznych . Oczekiwać więc należy wzrostu znaczenia batalionów, które w perspektywie staną się jednostkami samodzielnymi, zdolnymi do skutecznego prowadzenia wszystkich rodzajów walki. (załącznik 3.1.4.))

3.1.2. Jednostki piechoty górskiej

Potrzeba zapewnienia samowystarczalności obronnej sprawiła, że niezbędne okazało się posiadanie wyspecjalizowanych sił do prowadzenia działań w środowisku górskim. Potrzeba taka wynikała z przekonania o niewielkiej skuteczności w takim środowisku jednostek wojsk zmechanizowanych i pancernych czego potwierdzeniem okazały się konflikty zbrojne w Afganistanie czy państwach byłej Jugosławii. Poznanie specyfiki tego środowiska i jego wpływu na prowadzenie walki w znacznym stopniu determinuje struktury organizacyjne wojsk przewidzianych do działania w takich warunkach.

Łańcuchy i masywy górskie, jako naturalne przeszkody terenowe, zawsze wywierały i wywierać będą duży wpływ na działania bojowe. Wpływ ten w znacznym stopniu zależał będzie od rodzaju walki oraz użytej techniki bojowej. Ten sam przedmiot terenowy może sprzyjać wojskom broniącym się i być zarazem przeszkodą na nacierających. Toteż wpływ gór na działania bojowe rozpatrzony zostanie przez pryzmat podstawowych rodzajów walki.³ Wpływ terenu na sposób prowadzenia walki, możliwości działania wojsk oraz możliwości wyko-

³ Za podstawowe rodzaje walki przyjęto uważać natarcie, obronę.

rzystania sprzętu bojowego w walce przyjęto nazywać właściwościami taktycznymi terenu.⁴

Warunki górskie utrudniać będą, ograniczać lub wręcz uniemożliwiać zastosowanie niektórych rodzajów uzbrojenia i sprzętu. Największe trudności wystąpią przy wykorzystaniu czołgów, i innych środków pancernych poza drogami. Znaczne rozczłonkowanie pionowe i towarzyszące temu nachylenie zboczy utrudniają pokonywanie terenu przez technikę bojową. Podobny wpływ, ograniczający użycie sprzętu wywiera pokrycie terenu (głównie lasy). Ogranicza nie tylko manewr sprzętem, ale także możliwości ogniowe (przez zmniejszenie zasięgu widoczności przy prowadzeniu ognia na wprost).

Specyficzne warunki górskie utrudniają manewr siłami i środkami. Wynika to ze słabo rozwiniętej drożni i trudności w pokonywaniu terenu na przełaj. Powód ten utrudnia zaopatrzenie walczących wojsk, ewakuację rannych oraz uszkodzonego sprzętu technicznego. Zalesienie, rzadko występujące miejscowości, podobieństwo form terenowych poważnie ogranicza orientację w terenie i powoduje błędy w ocenie odległości co ujemnie wpływa na skuteczność ognia.

Przeniesienie natarcia w wymiar powietrzno-lądowy może w znacznym stopniu zmniejszyć ujemny wpływ gór. Sądzić więc należy, że drogą powietrzną przerzucane będą nie tylko desanty i grupy desantowo-szturmowe, ale także pododdziały, których przeznaczenie odpowiadać będzie dzisiejszym oddziałom obejścia. Będą to więc niewielkie grupy wysadzane w pobliżu obiektów ataku, które uderzeniem na skrzydła i tyły broniącego się mogą ułatwić wykonanie zadań siłom głównym. W przyszłości sposób użycia tych grup stanowić może połączenie działania taktycznych desantów powietrznych i oddziałów obejścia, toteż perspektywiczne działania zaczepne w górach przybiorą wymiar powietrzno-lądowy. Dla wojsk nacierających drogą lądową bronione góry pozostaną twierdzą trudną do zdobycia. Obrońca natomiast, wykorzystując niewątpliwe walory obronne gór, powinien wykonać zadanie załamania natarcia niewielkimi

⁴ H. Stanisiewicz, W. Łaski, *Topografia wojskowa*, Warszawa 1983, s. 63.

siłami zachowując ich zasadniczą część do rozstrzygających działań zaczepnych.

Pofałdowanie terenu powoduje powstanie znacznej ilości pól zakrytych i martwych. Wymagać więc będzie stosowania broni strzeleckiej o zróżnicowanym zasięgu. Wymóg powyższy stanie się wyraźniejszy, gdy uświadomimy sobie konieczność panowania nad dominującymi punktami terenowymi. Niebagatelną więc sprawą będzie waga przenoszonych ładunków w tym ciężaru broni i amunicji. Warunki terenowe zmuszą przeciwnika do działania w szyku pieszym. Toteż broniący się powinien posiadać środki głównie przeciwko piechocie.

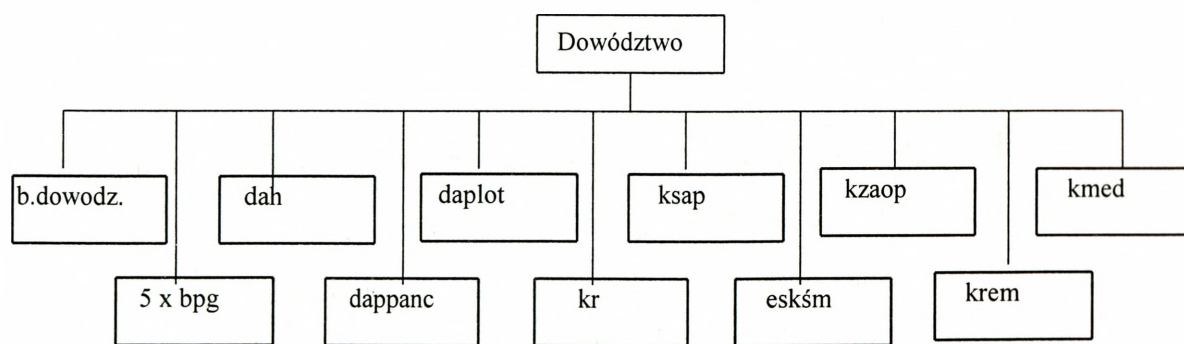
Walka z przeciwnikiem naziemnym to także zwalczanie środków opancerzonych, czołgów i bojowych wozów piechoty, artylerii samobieżnej itp. Podstawowym wyposażeniem powinny być środki o niewielkim zasięgu, dużej celności i zdolności przebijania pancerza. Jednym z ważniejszych zadań w tym środowisku jest walka ze środkami napadu powietrznego przeciwnika zadanie to realizowane będzie w ramach systemu obrony powietrznej w skład której wejść mogą środki OPL oddziałów i związków taktycznych przewidzianych do walki w górach .

Te środki jak i te przewidziane do walki z licznymi w tym terenie desantami i grupami desantowo szturmowymi znaleźć się powinny w strukturze jednostek piechoty górskiej. Taktyka tych formacji, z uwagi na specyficzne środowisko walki, różnić się będzie od taktyki działania innych jednostek tworzących formacje ogólnowojskowe właśnie specyficznym lekkim uzbrojeniem, ilością i składem tworzonych elementów ugrupowania bojowego oraz specyficznym sposobem ich wykorzystania zarówno w działaniach zaczepnych jak i obronnych.

Brygada piechoty górskiej BPG (Brygada strzelców podhalańskich 22BSP) przeznaczona jest do prowadzenia działań taktycznych w specyficznych warunkach środowiska w tym głównie w terenie górzystym, ale także leśnojeziornym i innym wymagającym specyficznego sprzętu i umiejętności żołnierzy.

rzy. Z uwagi na uzbrojenie i wyposażenie może podejmować skuteczną walkę z przeważającymi siłami przeciwnika naziemnego i powietrznego umiejętnie wykorzystując specyficzny teren. Może także prowadzić działania zaczepne oraz działać w głębi ugrupowania.

Piechota górską przewidziana do prowadzenia działań rozstrzygających musza być zdolne do skutecznej, długotrwałej obrony nawet w warunkach pełnego okrążenia jak i wykonywania nagłych zwrotów zaczepnych i uderzeń. Stąd, ich uzbrojenie i wyposażenie – w głównej masie lekkie i przenośne – musi być skuteczne zarówno w obronie jak i w natarciu. Wojska te będą używane na kierunkach zagrożeń w ilościach wynikających z potrzeb przeciwstawienia się przeciwnikowi w danych warunkach terenowych. Stąd ich struktury organizacyjne muszą być na tyle elastyczne aby formować zgrupowania na zagrożonych kierunkach bez konieczności burzenia systemu dowodzenia i szczególnego ich wzmacniania. Zakładając, że siły te będą zmuszone do przemieszczania się na znaczne odległości, powinny być wyposażone w środki transportu zapewniające sprawną realizację takich zadań. Przyjęta struktura organizacyjna (rys. 7) umożliwia wykonywanie takich zadań.

Rys. 7. Struktura organizacyjna i zasadnicze wyposażenie BPG

Wyszczególnienie	Ilość
BWP	20
122 mm hb	18
82 mm moźdz.	30
PPK	4
85 mm A	18
SPG 9	36
S-2	56

3.1.3. Jednostki obrony wybrzeża

Specyficzne wymagania w zakresie prowadzenia działań niesie ze sobą obszar wybrzeża morskiego. Wymagania te odnoszą się zarówno do środków walki jak i sposobów jej prowadzenia. Dlatego spośród jednostek ogólnowojskowych wydzielone zostały wojska obrony wybrzeża. Jednostki te, obok zadań typowych dla wojsk zmechanizowanych i pancernych muszą być przygotowane do wykonywania zadań w specyficznych warunkach wybrzeża morskiego i we współdziałaniu z marynarką wojenną. Zadania te to przede wszystkim obrona przeciwdesantowa odcinków wybrzeża, które są dogodnie do lądowania desantów morskich.

Charakterystyczna rzeźba, pokrycie, warunki klimatyczne i hydrograficzne wykazują wiele anomalii właściwych tylko temu środowisku.

Jest sprawą nader oczywistą, że wojska lądowe prowadzące walkę na wybrzeżu morskim powinny ściśle współdziałać z marynarką wojenną i lotnictwem. Marynarka wojenna może wspierać ich działania ogniem artylerii okrętowej lub nadbrzeżnej niszcząc środki rażenia przeciwnika, jego odwody, stanowiska dowodzenia i inne ważne cele będące poza zasięgiem środków rażenia formacji ogólnowojskowych. Ponadto transport morski może być wykorzystany do dowozu zaopatrzenia dla wojsk lądowych, wysadzania desantów morskich,

ewakuacji a także przeciwdziałania wysadzeniu desantu morskiego przeciwnika na skrzydła wojsk działających na lądzie.

Obrona wybrzeża morskiego ma na celu odparcie uderzeń przeciwnika z morza, niedopuszczenie o wysadzenia desantów morskich i powietrznych oraz utrzymanie ważnych obiektów nadbrzeżnych. Prowadzi się ją zwykle we współdziałaniu z jednostkami marynarki wojennej i lotnictwa. Szczególną uwagę zwraca się na odcinki wybrzeża dogodnie do wysadzania desantów przeciwnika oraz na rejony o istotnym znaczeniu dla spoistości obrony. Kierunki mniej dogodne do lądowania desantów osłania się zaporami i patroluje się. Na kierunki te przygotowuje się zawczasu teren do sprawnego przeprowadzenia manewru sił i środków.

Duże znaczenie w obronie wybrzeża będzie miało wytypowanie obiektów, których zniszczenie lub wysadzenie utrudni wysadzenie desantu. Za specyficzną właściwość w obronie wybrzeża można uznać znaczną szerokość pasa obrony. Właściwość ta wymusza poszukiwanie odpowiedzi na pytanie jak ugrupować siły i środki oraz gdzie podjąć rozstrzygającą walkę z desantem morskim? Znalezienie odpowiedzi na to pytanie wskazuje także na skalę synchronizacji działań wojsk obrony wybrzeża z lotnictwem i marynarką wojenną.

Warunki w jakich prowadzona będzie obrona przeciwdesantowa wybrzeża określają wymagania wobec struktur organizacyjnych wojsk lądowych przewidzianych do działania w takim środowisku. Charakter wybrzeża oraz sposób prowadzenia działań wymaga aby wojska te cechowała ruchliwość oraz znaczna siła ognia. Wydaje się że specjalnie szkolone w tym kierunku jednostki wojsk zmechanizowanych najbardziej odpowiadają tym wymaganiom

3.1.4. Jednostki piechoty zmotoryzowanej obrony terytorialnej

Polska strategia wojenna o wyraźnie obronnym charakterze zakłada między innymi, angażowanie w działania o utrzymanie suwerenności kraju obronnie przygotowanego całego społeczeństwa. Wyrazem tego dążenia jest powołanie

obrony terytorialnej stanowiącej militarną formę obrony powszechnej. U podstaw jej utworzenia legło przekonanie, iż powszechnie zorganizowana obrona terytorialna w sposób oczywisty ograniczy możliwość opanowania i okupacji terytorium. Jednocześnie, poprzez obronę dogodnych rubieży oraz paraliżowanie ruchu i manewru ugrupowań lądowych przeciwnika, obrona terytorialna stworzy niezbędne i sprzyjające warunki operacyjnym wojskom lądowym do ich operacyjnego rozwinięcia, manewru i uderzenia, bądź obrony wojsk własnych operacyjnych i sojuszniczych na kierunkach wtargnięcia agresora. System ten ma także przekonać ewentualnych agresorów o nieopłacalności agresji.

Spośród wielu określeń dotyczących obrony terytorialnej⁵ oddających w zasadzie istotę problemu, na szczególną uwagę zasługuje ta zawarta w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*⁶. W tym wydawnictwie encyklopedycznym obronę terytorialną definiuje się jako – „część systemu militarnego przygotowanego do prowadzenia wspólnie z wojskami operacyjnymi, pozamilitarnymi ogniwami obronnymi i społeczeństwem, obrony powszechnej państwa”. Jej celem jest przygotowanie i prowadzenie obrony rejonów oraz obiektów na obszarze całego kraju, stwarzanie warunków do rozwinięcia i działania wojsk operacyjnych oraz podjęcia działań obronnych. Obejmuje ona terytorialne organy dowodzenia, wojska obrony terytorialnej i wojskowe elementy przygotowania obszaru kraju do obrony, a w okresie zagrożenia i wojny także wszystkie stacjonarne jednostki i instytucje wojskowe włączone w skład sił zbrojnych⁷. **Podstawą tego systemu są wojska obrony terytorialnej.** Z zaprezentowanej definicji wynika, że celem obrony terytorialnej, w tym także wojsk obrony terytorialnej, jest wykonywanie zadań na rzecz wojsk operacyjnych własnych i NATO oraz prowadzenie na obszarze całego kraju działań ochronno-obronnych i nieregularnych, a także udział w działaniach ratowniczych oraz li-

⁵ Por.: *Regulamin działań taktycznych* cz. 1, Warszawa 1994, s. 65; *System obrony terytorialnej III Rzeczypospolitej Polskiej*, Zeszyty Naukowe AON 1/30/A, s. 38.

⁶ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 56.

⁷ Por.: hasło „terytorial army” w *International Military and Defence Encyclopedia*, s. 2717.

kwidacji skutków klęsk żywiołowych, katastrof i awarii. Przyjmując jako kryterium stan zagrożenia państwa, zadania obrony terytorialnej rozpatrywać można w trzech okresach: pokoju, kryzysu, czyli bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, oraz wojny.

Przeprowadzone badania⁸ wskazują, że zadania wojsk obrony terytorialnej w okresie pokoju powinny obejmować:

- planowanie przygotowania obronnego swoich rejonów odpowiedzialności;
- przygotowanie i utrzymanie systemów ochrony i obrony obiektów;
- szkolenie żołnierzy zasadniczej służby wojskowej i rezerw osobowych na potrzeby sił zbrojnych;
- przygotowanie do działań ratowniczo-ochronnych i niemilitarnych na rzecz miejscowej ludności i środowiska oraz udział w likwidacji skutków klęsk żywiołowych.

Wykonanie powyższych zadań będzie zależało od posiadania funkcjonujących dowództw (WSzW), bazy koszarowej i kadry instruktorskiej do szkolenia żołnierzy i rezerw osobowych, sprzętu oraz przygotowanych wojsk do udziału w likwidacji skutków klęsk żywiołowych.

W okresie bezpośredniego zagrożenia państwa przed wojskami obrony terytorialnej staną następujące zadania:

- prowadzenie rozpoznania terytorialnego,
- ochrona i obrona ważnych obiektów w rejonie zagrożenia,
- ewentualne zabezpieczenie przyjęcia i pobytu wojsk NATO,
- uczestniczenie w zabezpieczeniu mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk operacyjnych,
- przeciwdziałanie dywersji,

⁸ Analiza dokumentów normatywnych (Konstytucja RP, Ustawa o powszechnym obowiązku obronnym Zarządzenie szefa Sztabu Generalnego WP nr 045 z 1995, Regulamin działań taktycznych cz. I, itp.) oraz wydawnictw naukowych i publikacji szkoleniowych, a także ćwiczeń szczebla strategicznego i operacyjnego („Lato-96”)

– prowadzenie rozbudowy inżynieryjnej terenu w ramach operacyjnego przygotowania obszaru kraju⁹.

Ta grupa zadań wymagać będzie od wojsk obrony terytorialnej zorganizowania i utrzymania w terenie systemu obserwacyjno-meldunkowego, którego rozwinięcie nastąpić musi bezpośrednio po zaistnieniu sytuacji kryzysowej. Stąd wynika potrzeba posiadania takiego systemu mobilizacyjnego, który umożliwi wybiórcze rozwijanie poszczególnych elementów (pododdziałów, grup). W strukturach wojsk przewidzianych do inżynieryjnej rozbudowy terenu powinny znaleźć się maszyny i urządzenia ułatwiające wykonanie tych prac. Mogą to być środki pobierane z gospodarki narodowej w ramach świadczeń rzeczowych, a ich dostępność powinna zapewniać terminowe wykonanie zadań.

W czasie wojny do wojsk obrony terytorialnej należeć będzie:

- prowadzenie obrony na drugorzędnych kierunkach uderzeń przeciwnika;
- rozbudowa inżynieryjna rubieży i rejonów na rzecz wojsk operacyjnych oraz ochrona i obrona urządzeń logistycznych oraz transportów;
- prowadzenie działań przeciwdywersyjnych i przeciwdesantowych;
- prowadzenie działań nieregularnych na tyłach i w ugrupowaniu wojsk agresora;
- kierowanie ruchem wojsk;
- ochrona i obrona rejonów bazowania lotnisk składów należących do NATO.

Te rozliczne zadania wykonywane będą przez cały system obrony terytorialnej lecz główną ich część wykonywać będą wojska obrony terytorialnej sformowane w brygady, pułki i bataliony a dyslokowane na obszarze całego kraju, co nie oznacza, że nie będą uwzględniane potrzeby obronności poszczególnych województw. Wynika stąd, że w zależności od potrzeb wynikających z

⁹ Por.: A. Tomaszewski, *Wojska lądowe w systemie obronnym kraju*, Warszawa 1997, s. 26; R. Jakubczak, *Rola, funkcje, zadania ...*, Zeszyty Naukowe AON, 1998, Nr 1(30)A, s. 43; R. Jakubczak, *Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej*, Warszawa 1996, s. 48.

charakteru zagrożeń w danym województwie, mogą być rozwijane siły OT o różnych specjalnościach i składzie.

BRYGADA OBRONY TERYTORIALNEJ (BOT) jest związkami taktycznym wojsk obrony terytorialnej podporządkowania okręgowego rozwijanym w całości na okres wojny w drodze mobilizacji wewnątrz rejonu odpowiedzialności. Na wypadek zagrożenia katastrofami może być mobilizowana część jej sił – stosownie do potrzeb działania w rejonie odpowiedzialności. Rozwijana jest w oparciu o zasoby rezerw nie przeznaczonych na uzupełnienie wojsk operacyjnych. Na wyposażeniu posiada sprzęt i uzbrojenie nie objęte traktatem CFE-1.

Przeznaczona jest głównie do:

prowadzenia działań bojowych we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi, w tym do przygotowania dogodnych rubieży lub rejonów dla wojsk operacyjnych w celu wykonania przez nie zwrotów zaczepnych lub przejścia do obrony na kolejnych rubieżach w głębi operacyjnej;

prowadzenia samodzielnych działań obronno-blokujących na drugorzędnych kierunkach zwłaszcza trudnodostępnych dla wojsk zmechanizowanych i pancernych;

samodzielnego zwalczania desantów powietrznych i morskich oraz grup dywersyjno-rozpoznawczych agresora a także do współdziałania z wojskami operacyjnymi walczącymi z nimi – prowadząc działania we własnym rejonie odpowiedzialności ;

wzmocnienia obrony zasadniczych elementów w systemie kierowania i dowodzenia obronnością państwa;

obrony, we współdziałaniu ze Strażą Graniczną i policją, granicy RP z państwem nie będącym stroną w konflikcie;

obrony ważnych dla obronności państwa obiektów gospodarki narodowej oraz wojskowych nie posiadających stałych załóg.

Batalion piechoty zmotoryzowanej OT¹⁰ jest elementem struktury organizacyjnej BOT lub występuje jako jednostka samodzielna w strukturze wojsk OT. W jego składzie występuje kompania dowodzenia, trzy kompanie piechoty (kp), bateria moździerzy wyposażona w 82 mm moździerze, bateria przeciwpancerna wyposażona w sześć wyrzutni PPK i logistyka.

Batalion przeznaczony jest do realizacji zadań militarnej obrony rejonu odpowiedzialności, zapewnienia swobody działania wojskom operacyjnym, likwidacji skutków uderzeń na obiekty wojskowe oraz wsparcia działań obrony cywilnej. W ekstremalnych sytuacjach operacyjno-taktycznych batalion może prowadzić działania wspólnie z wojskami operacyjnymi w zasadzie tylko w obszarze swego rejonu odpowiedzialności. W tych też rejonach może prowadzić działania nieregularne. Może wykonywać wiele różnych zadań na korzyść wojsk operacyjnych, jednak ze względu na posiadane środki transportu piechoty (głównie samochody) jest szczególnie predysponowany do wykonywania zadań poza głównym wysiłkiem obrony, a także do wykonywania zadań specjalnych.

Z przeprowadzonych kalkulacji¹¹ wynika, że w dłuższej perspektywie czasowej (do 2012 r.) przy stabilnych nakładach budżetowych na obronność sformować będzie można 16 BOT, 16 kdow, 16 krr, 8 brati, 48 bOT. Struktury te utrzymywane w różnych stanach gotowości bojowej dałyby po zmobilizowaniu około 120 tys. żołnierzy przy stanie 10 tys. w okresie pokoju¹². Usamodzielnioną jednostką taktyczną powinien być, podobnie jak proponuje się w wojskach operacyjnych, batalion. W swoim składzie powinien posiadać obok broni strzeleckiej, skuteczne środki przeciwpancerne (przenośne) oraz przeciwlotnicze i wsparcie. Dysponować powinien także pododdziałami zabezpieczenia i logistycznymi. Batalion o takiej strukturze organizacyjnej powinien być zdolny do samodzielnego wykonywania zadań zarówno w bezpośredniej walce z agresorem, jak i zadań zabezpieczających działania wojsk operacyjnych.

¹⁰ R. Jakubczak, *Organizacja i wykorzystanie wojsk obrony terytorialnej*, Warszawa 1996, s. 56.

¹¹ Por.: *Koncepcja rozwoju obrony terytorialnej*, Warszawa 1998, zał. 11.

¹² Tamże, s. 18.

Pod tym względem powinien być kompatybilny z batalionem zmechanizowanym. Perspektywa prowadzenia działań nieregularnych w wyznaczonych obszarach odpowiedzialności podpowiada potrzebę rozdrobnienia sił celem łatwiejszego ukrycia w terenie. Doświadczenia z prowadzonych tego typu działań (w Wietnamie, Afganistanie, Czeczenii) wskazują, że większość zadań wykonywać mogą zespoły w składzie od drużyny do plutonu. Zatem podstawową jednostką, „modułem”, powinien być pluton składający się z kilku drużyn (sekcji). Samodzielny batalion powinien stanowić istotny element najwyższej struktury wojsk obrony terytorialnej – brygady lub być jednostką samodzielną.

Uznając, że wojska obrony terytorialnej dyslokowane powinny być na całym obszarze RP, rozważenia wymaga usytuowanie związku taktycznego (brygady) na szczeblu okręgu (WSzW). Wymagałoby to zróżnicowania struktury tych związków taktycznych z uwagi na specyfikę, jaka występuje w poszczególnych okręgach. Zatem, obok samodzielnych batalionów, w skład brygad wchodzić powinny pododdziały wsparcia lub zabezpieczenia niezbędne w danym okręgu, np. drogowo-mostowe, pontonowe itp. Taka struktura wojsk obrony terytorialnej daje podstawy sądzić, że zadania przewidziane do wykonania zarówno w okresie pokoju, zagrożenia, jak i wojny zostałyby wykonane.

Charakter przewidywanych zadań, a także zaproponowana struktura wskazują, że wojska te charakteryzować się będą następującymi cechami:

- małą manewrowością, wynikającą z terytorialnego przeznaczenia oraz wyposażenia w środki transportu ograniczające możliwości manewrowe. Właściwość powyższa w poważnym stopniu ogranicza, a czasem nawet eliminuje, możliwość wykorzystania tych wojsk w terenie odkrytym, do prowadzenia działań opóźniających i zaczepnych. Tezy powyższe stanowią wynik oceny przebiegu ćwiczeń¹³ z udziałem struktur dowodzenia, a także z udziałem wojsk;
- małą, w porównaniu z wojskami operacyjnymi, siłą rażenia opartą głównie na ogniu broni strzeleckiej, przenośnych środkach przeciwpancernych

¹³ Ćwiczenia WOW pk. „Świerk I i II” – 1997 oraz ćwiczenie „Lato-96”.

o ograniczonej sile i zasięgu rażenia oraz środkach wsparcia w postaci przenośnych moździerzy;

- niskimi kosztami utrzymania i szkolenia;
- terytorialnością działań, wynikającą z wcześniejszego przygotowania rejonów do ewentualnych działań;
- przygotowaniem do prowadzenia działań nieregularnych;
- doskonałą znajomością terenu działań oraz znaczną motywacją wynikającą z obrony ojczyzny¹⁴.

Cechy te zasadniczo odróżniają wojska obrony terytorialnej od wojsk operacyjnych.

Analiza doświadczeń współczesnych konfliktów zbrojnych wskazuje, że dzisiejsze formacje terytorialne, prowadząc działania w terenie zakrytym (zabudowania, zalesienie, góry), są w stanie nie tylko powstrzymać uderzenia wojsk operacyjnych, ale także paraliżować ich ruch, zadawać znaczne straty, a nawet zmuszać do odwrotu. Wynika stąd wniosek, iż mimo bezspornie mniejszych możliwości bojowych niż wojska operacyjne, **w sprzyjających warunkach ta część wojsk lądowych może wykazać nie mniejszą skuteczność niż lepiej wyszkolone i uzbrojone wojska operacyjne.**

Zadania wojsk obrony terytorialnej nie kończą się jednak na samodzielnym prowadzeniu walki. Ich rozpiętość (osłona, obrona, wsparcie) spowoduje, że efektywne wykorzystanie w dużej mierze zależeć będzie od skuteczności działania wojsk obrony terytorialnej¹⁵. Zależność ta sugeruje potrzebę współdziałania obydwu komponentów wojsk lądowych w okresie pokoju, zagrożenia i wojny. Zawsze jednak **funkcjonowanie obydwu komponentów wojsk lądowych tylko wówczas będzie efektywne, jeżeli ich zadania będą przybliżać osiągnięcie celu głównego.** Jeśli siły te osiągać będą wspólny cel, to wskazane

¹⁴ K. Gąsiorek, *Niektóre ekonomiczne aspekty obrony regionalnej*, Warszawa, AON 1992, s. 130.

¹⁵ B. Szulc, *Walka zbrojna w kontekście ogólnej teorii walki i teorii konfliktów*, Warszawa 1998, s. 10.

jest, aby kierowanie nimi na którymś poziomie dowodzenia powierzone było jednemu organowi dowodzenia.

3.1.4. *Ogólnowojskowe zgrupowania taktyczne tworzone doraźnie*

Potrzeba tworzenia zgrupowań taktycznych o innej strukturze organizacyjnej i przeznaczeniu niż typowe pododdziały występujące w jednostkach Wojska Polskiego wynika z charakteru przewidywanych zadań oraz warunków geograficzno-klimatycznych . w jakich zadania te będą wykonywane.

Struktura wyposażenie i uzbrojenie takich zgrupowań każdorazowo ustala organizujący misje w zależności od potrzeb toteż prezentacja struktury organizacyjnej takiego zgrupowania wydaje się być zbędna gdyż dotyczy przypadku jednostkowego. Bazą do tworzenia opisywanych zgrupowań są pododdziały zmechanizowane i pancerne, dlatego tworzone zgrupowania uważa się za formacje ogólnowojskowe.

3.2. Działania taktyczne

3.2.1. *Działania rozstrzygające*

W skład działań taktycznych oprócz działań rozstrzygających wchodzi także działania pomocnicze i pokojowe. Klasyfikacja taka jest efektem analizy dokumentów doktrynalnych obowiązujących w innych armiach. Wynika z niej, że do działań rozstrzygających należy w pierwszym rzędzie obrona, a dopiero na drugim miejscu – natarcie. Wynika to z doktryny obronnej naszego kraju, nacełowanej na zapewnienie suwerenności i bezpieczeństwa obywateli. W związku z tym obrona jest postrzegana jako ten rodzaj działań, który będzie stosowany w pierwszej kolejności przeciwko agresji potencjalnego przeciwnika. Nie znaczy to jednak, że obroną można zapewnić zwycięstwo. Otóż obrona pozbawi go możliwości opanowania terytorium naszego kraju i stworzy warunki do natarcia, którego celem będzie pobicie przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru. Dlatego też obronę i natarcie należy postrzegać jako te rodzaje walki, które decydować będą o odniesieniu sukcesu.

3.2.1.1. Obrona

W literaturze przedmiotu częściej spotykamy się z terminem „obrona” niż działania obronne. Potwierdzeniem tego jest prezentowana wcześniej klasyfikacja działań taktycznych, gdzie obronę, a nie działania obronne, zaliczono do podstawowych rodzajów walki. Natomiast w opracowaniach i regulaminach armii państw sojuszniczych funkcjonuje termin „działania obronne”. Posługiwanie się tym terminem jest uzasadnione z uwagi na zawarty w *Doktrynie taktycznej sił lądowych ATP-35(B)* podział działań obronnych na działania w głębi, w styczności i strefie tyłowej. Przyjąć więc można, że zawarty w *Regulaminie działań wojsk lądowych* zawiera termin **obrona**, pod względem treści odpowiada pojęciu – **działania obronne** występującemu w *ATP-35(B)*. Wynika stąd, że obydwa pojęcia zawierają w sobie te same treści. Zawarte są one głównie w celu do którego dąży się w wyniku prowadzenia działań. Potwierdzenie tego zawarte jest w poniższej tabeli w której dokonano porównania celu obrony.¹⁶

	OBRONA	DZIAŁANIA OBRONNE
CEL	<ul style="list-style-type: none"> – udaremnienie lub odparcie uderzeń wojsk przeciwnika; – zadanie przeciwnikowi maksymalnych strat; – utrzymanie zajmowanego obszaru (pasa, rejonu); – stworzenie warunków do działań zaczepnych. 	<ul style="list-style-type: none"> – rozbicie zgrupowań uderzeniowych; – załamanie natarcia przeciwnika; – uniemożliwienie przeciwnikowi opanowanie terenu; – utrzymanie określonego terenu; – przejęcie inicjatywy.

Tab. 1. Porównanie celu obrony

Dlatego też w dalszych rozważaniach używane będzie pojęcie **obrona**, jako zgodne z naszym narodowym rozumieniem tego rodzaju walki.

¹⁶ Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej pk. „INTER”, AON, Warszawa 1999, s. 23.

W polskiej literaturze wojskowej jako cechy współczesnej obrony postrzegane są trwałość i aktywność. Cechy te najpełniej przyczyniają się do skutecznego przeciwstawienia się przeciwnikowi w nakazanym miejscu (obszarze) i czasie przy jak najmniejszych stratach własnych.¹⁷

Nierozerwalnie z trwałością obrony związana jest aktywność rozumiana jako jej uzupełnienie. Współczesną obronę uznajemy tym bardziej trwałą im aktywniej będzie prowadzona. Duży wpływ na jej trwałość i aktywność obrony wywiera teren. Odpowiednio dobrane pozycje i rubieże obronne spowodować mogą skanalizowanie natarcia przeciwnika i w konsekwencji zatrzymanie go. Pozwoli to obrońcy na wykorzystanie odwodów do wykonania zwrotu zaczepnego. Dlatego też do terenu przywiązuje się bardzo dużą wagę. Ponadto istotne znaczenie odgrywa rozpoznanie działań przeciwnika. Uzyskane informacje pozwolą obrońcy na wybór koncepcji działania, której efektem będzie niedopuszczenie do osiągnięcia przez przeciwnika założonych celów natarcia.

Uważa się, że ważnym sposobem zwiększenia trwałości obrony jest rozbudowa fortyfikacyjna powiązana z zaporami inżynieryjnymi. Połączenie tych dwóch komponentów z terenem powinno przynieść efekty objawiające się kanalizowaniem natarcia przeciwnika i zatrzymanie go w rejonie dogodnym dla broniącego się.

Jednym z warunków aktywności obrony jest dysponowanie przestrzenią, w której obrońca może manewrować odwodami, reagować na sytuacje kryzysowe lub wykonywać zwroty zaczepne. W związku z tymi musi dysponować odpowiednią do swoich możliwości głębokością obrony.

Dlatego też w opracowaniach niektórych państw sojuszniczych tak wiele miejsca poświęcono podziałowi obszaru odpowiedzialności obronnej. Obszar odpowiedzialności obronnej można podzielić na obszar obrony i obszar osłony.¹⁸ Obszar osłony od obszaru obrony rozdziela przednia linia obrony (FEBA). Często jednak odpowiedzialność za prowadzenie działań będzie przesunięta do

¹⁷ *Działania taktyczne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1998, s. 31.

¹⁸ Robert Bojarski, *Operacja obronna*, AON, Warszawa 1999, s. 40.

linii przejścia odpowiedzialności (HL).¹⁹ Wynika z tego, że broniący się związek taktyczny (oddział) otrzyma oprócz linii rozgraniczenia przednią linię obrony i linię przejścia odpowiedzialności. Celem działań od linii przejścia odpowiedzialności do przedniej linii obrony będzie opóźnianie, dezorganizowanie natarcia przeciwnika i wprowadzanie go w błąd co do rejonu kluczowego. Zadania realizowane w tym obszarze pozwolą obrońcy stworzyć warunki do zatrzymania natarcia na przedniej linii obrony (FEBA) lub w rejonie pierwszej pozycji broniących się oddziałów. Wyznaczanie linii przejścia odpowiedzialności (HL) oraz obszar gdzie należy zatrzymać natarcie przeciwnika pozwala dowódcy, tak rozmieścić siły, że prowadząc walkę do przedniej linii obrony (FEBA) wykona postawione zadanie.

Tak rozumiany sposób realizacji zadania różni się od dotychczasowego spojrzenia na obronę. Dotychczas rozbudowywano pierwszą, drugą pozycję obrony, aby poprzez opór wojsk na tych pozycjach załamać natarcie przeciwnika. Wiązało się to w każdym przypadku z utratą terenu i zagrożeniem, że przeciwnik mając większe możliwości manewru może zmienić swój punkt ciężkości i obejść rubieże, na których zorganizowano obronę. Odwód (drugi rzut) wykorzystywany był do wykonania zwrotu zaczepnego i odzyskania terenu do przedniej linii obrony. Dowódca, wysyłając siły przed przednią linię obrony uzyskuje dodatkowy atut, jakim jest możliwość określenia punktu ciężkości nacierającego i zyskanie czasu na manewr siłami na ten kierunek. W dotychczas obowiązującej strukturze obrony informacje o punkcie ciężkości nacierającego, obrońca uzyskiwał w momencie walki o utrzymanie przedniej linii obrony. Dysponował zatem krótszym czasem na reakcję odwodami, a w wypadku opóźnienia wejścia ich do walki mógł nie wykonać stosującego przed nim zadania. Przebieg konfliktu w Zatoce Perskiej jednoznacznie dowiódł, że pozycyjne działania obronne oparte na przygotowanych fortyfikacyjnie rejonach obrony nie gwarantują osiągnięcia celu obrony. Doświadczenia z konfliktów lokalnych dowodzą, że stabil-

¹⁹ *Regulamin działań taktycznych sił lądowych ATP-35(B)*, s. 132.

ność, pozycyjność i bezruch obrońcy przy jednoczesnym dysponowaniu przez atakującego doskonałymi środkami rozpoznania i rażenia ogniowo-elektronicznego w czasie prowadzenia powietrzno-lądowego natarcia przesądza o wyniku walki.²⁰ Dlatego też obrona musi być trwała poprzez aktywne działanie wojsk. Aktywność i trwałość obrony podobnie postrzegana jest przez inne armie NATO. Amerykanie np. twierdzą, że „skuteczna obrona nigdy nie jest całkowicie pasywna. Składa się ona z elementów aktywnych i pasywnych ułożonych tak, aby pozbawić nieprzyjaciela inicjatywy”.²¹ Aktywność obrońcy postrzegać należy poprzez walkę przed przednią linią obrony, aby zadać nacierającemu straty, które pozbawią go możliwości prowadzenia natarcia. Dlatego też analizując dokumenty normatywne armii państw NATO, trudno jest znaleźć wzmiankę o organizowaniu obrony na trzeciej lub czwartej pozycji obrony. Pozycje te organizowane byłyby w tyłowym pasie obrony, gdzie zadaniem odwodów tam rozmieszczonych może być:

- działanie przeciw zgrupowaniom przeciwnika użytych w wymiarze powietrznym;
- utrzymanie swobody działania;
- manewr siłami na zagrożony kierunek;
- pogłębienie obrony i zabezpieczenie wejścia do walki sił przełożonego;
- osłonę skrzydeł;
- wykonywanie zwrotów zaczepnych.

Z przytoczonej gamy zadań wnioskować można, że organizowanie obrony nie jest zadaniem pierwszoplanowym dla rozmieszczonych tam odwodów. Wynika z tego, że siły przeznaczone do głównego pasa obrony powinny mieć możliwość zatrzymania natarcia przeciwnika. Możliwości tych sił zwiększą się jeśli przed przednią linią obrony będzie walczył zorganizowany przez dowódcę odpowiednio wzmocniony element ugrupowania bojowego. Odwody rozmiesz-

²⁰ *Podręcznik połowy 100-5, Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych*, AON, Warszawa 1994, s. 262.

²¹ J. Cieślak, *Manewr w obronie związku taktycznego*, AON, Warszawa 1998.

czony w tyłowym pasie obrony będą wykorzystywane do jej wzmocnienia i wykonywania zwrotów zaczepnych.

Powyższe rozważania wskazują, że trwałość i aktywność obrony jest mocno akcentowana w opracowaniach liczących się państw europejskich. W analizowanych opracowaniach poświęca się wiele uwagi terenowi i sposobom jego wykorzystania w obronie. Nie ulega wątpliwości, że wspomniane wyżej właściwości zmierzają do osiągnięcia celu stojącego przed obroną. Pokusić się można o wygenerowanie w stosunku do trwałości i aktywności następujących wymagań:

- rozpoznanie przygotowań przeciwnika do natarcia;
- prowadzenie skutecznej walki ze środkami napadu powietrznego, zwalczanie desantów powietrznych, pododdziałów i grup powietrzno-szturmowych (desantowoszturmowych), a na kierunku nadmorskim – desantów morskich;
- śledzenie rozwoju natarcia przeciwnika;
- wykorzystanie właściwości taktycznych terenu do prowadzenia ognia, organizowania zapór i przeszkód, które ograniczą nacierającemu prowadzenie obserwacji i manewru;
- rozśrodkowanie oraz maskowanie wojsk i obiektów;
- sprawne odtwarzanie naruszonej struktury obrony i nieprzerwane oddziaływanie ogniem na elementy ugrupowania przeciwnika;
- prowadzenie działań na całą głębokość ugrupowania przeciwnika, które znalazło się w pasie obrony w celu zakłócenia zorganizowanego rozwijania i sprowadzania odwodów;
- wykonywanie kontrataków i manewrów połączonych z utrzymywaniem najważniejszych rejonów i obiektów;
- skuteczną ochronę wojsk i obiektów logistycznych.

Dla określenia obszarów aktywności i pasywnego oporu, w literaturze zachodniej funkcjonują takie terminy jak: rejon kluczowy i punkt ciężkości. W rodzimej literaturze fachowej były one interpretowane dotychczas jako rejon

głównego wysiłku obrony oraz obiekt (obiekty) od którego zależy jej trwałość. Dostrzec jednak można pewną dowolność w interpretacji wspomnianych terminów. W *Podręczniku polowym 100-5 Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych* na str. 275 wspomina się o fragmentach terenu, który może być znaczący dla obrony. Natomiast w niemieckim *regulaminie HDv 100-100* wyraźnie zdefiniowany jest rejon kluczowy i punkt ciężkości. Dlatego też istnieje potrzeba jednolitej interpretacji tych pojęć tak potrzebnych w komunikowaniu się z partnerami NATO. Wzorce niemieckie są bardziej precyzyjne, dlatego też należałoby przyjąć, że:

Rejon kluczowy to teren, który decyduje o trwałości obrony oddziału. Jego utracenie powoduje, że nacierający uzyskuje przewagę lokalną. Jeśli jednak przeciwnik go opanuje, należy dążyć wszelkimi sposobami do jego odzyskania. W niektórych sytuacjach wystarczy tylko panowanie ogniowe nad tym rejonem.

W *Regulaminie działań wojsk lądowych* przyjęto następującą definicję: **rejon kluczowy – to wyznaczony przez dowódcę obszar lub obiekt w pasie (rejonie) obrony, który decyduje o jej trwałości.** Jego utracenie powoduje, że nacierający uzyskuje przewagę lokalną. Jeśli jednak przeciwnik go uchwyci, obrońca powinien dążyć wszelkimi sposobami do jego odzyskania.²²

Z porównania tych definicji wynika, że utrzymanie rejonu kluczowego decydować będzie o sukcesie obrońcy. Wątpliwości budzi fakt, że dla dowódcy związku taktycznego rejon kluczowy może znajdować się w rejonie obrony jednego lub na styku dwóch oddziałów. Dlatego też dowódcy oddziałów (pododdziałów) utrzymywać będą w określonym rejonie takie obiekty terenowe, które składać się będą na rejon, który należy utrzymać. Oznacza to, że pomimo pełnej swobody w podejmowaniu decyzji przez podwładnych, przełożony zobowiązany jest do narzucenia swojej woli w utrzymaniu określonego terenu, który decyduje o powodzeniu obrony.

²² *Regulamin działań wojsk lądowych*, DWL, Warszawa 1999, s. 277.

Wydaje się, że bardziej czytelne było funkcjonujące dotychczas pojęcie „kierunek głównego wysiłku”. Interpretowano je jako „linię wytyczoną charakterystycznymi obiektami terenowymi przed i w pasie obrony, wokół której skupione będzie oddziaływanie ogniowe i wojskami na nacierającego przeciwnika”.

Dlatego też należy rejon kluczowy wyznaczać tak, aby jego głębokość sięgała co najmniej do końca rejonu obrony oddziałów będących w pierwszym rzucie. Pozwoli to dowódcom oddziałów wybrać w określonym rejonie takie obiekty, których utrzymanie będzie faktycznie decydowało o jego trwałości.

Z powyższych rozważań wynika, że punkt ciężkości to: część rejonu kluczowego lub obiekt terenowy, w którym dowódca oddziału zamierza zatrzymać natarcie przeciwnika. W punkcie tym należy skupić oddziaływanie ogniowe, zapory inżynieryjne oraz użycie odwodów. Podobnie jak w przypadku poprzednio omawianego terminu w *Regulaminie działań wojsk lądowych* znalazł się następujący zapis: *punkt ciężkości to ześrodkowanie w określonym miejscu i czasie takich sił i środków rażenia, bądź samego rażenia, które umożliwią osiągnięcie zakładanego celu operacji (walki).*²³ Takie znaczenie to jest bardziej ogólne od do wymienionego wcześniej sugeruje bowiem, że dowódca w opracowywaniu koncepcji walki obronnej powinien określić, które obiekty terenowe należy utrzymać, aby wykonać określone zadanie. Zastosowanie omawianych pojęć przybliży nas do terminologii stosowanej w armiach NATO, gdzie posługując się nią jesteśmy pewni, że rozmawiamy o tym samym.

Kolejnym problemem, są parametry przestrzenne obrony. Mam na uwadze jej szerokość i głębokość. W opracowaniach doktrynalnych zaprzestano określanie norm, jakie powinny przestrzegać oddziały i związki taktyczne przechodzące do obrony. Powinno się jednak wskazać jakie kryteria musi zastosować przełożony określając pas (rejon) obrony podwładnemu.

Poglądy teoretyków różnych armii znacznie różnią się od siebie. Najbardziej zbliżone poglądy prezentują teoretycy niemieccy i polscy. Uważają oni

²³ Tamże, s. 276.

mianowicie, że głębokość obrony powinna: „zapewnić potęgowanie przeciwdziałania natarciu wojsk przeciwnika, wzajemną więź taktyczną między elementami ugrupowania bojowego oraz manewr odwodami. Szerokość i głębokość obrony powinna umożliwić podjęcie skutecznej walki z przeciwnikiem prowadzącym natarcie w wymiarze powietrzno-lądowym”.²⁴

Wynika z tego, że szerokość i głębokość określana jest przestrzenią, która powinna zapewnić:

- przyjęcie ugrupowania bojowego wojsk,
- prowadzenie obrony zgodnie z postawionym celem,
- efektywne wykorzystanie terenu.

Aby można było wypełnić powyższe wymogi powinno się uwzględnić:

- prawdopodobne siły przeciwnika,
- właściwości terenu w przyszłym pasie obrony,
- możliwości wojsk własnych,
- efekt końcowy prowadzonej walki obronnej.

Zaniechanie stosowania norm wyrażających się wartościami liczbowymi dotyczącymi głębokości i szerokości wydaje się nie do końca uzasadnione. Potrzeba bowiem mieć pewien punkt odniesienia do podstawowego elementu ugrupowania bojowego znajdującego się w składzie oddziału i związku taktycznego, jakim jest rejon obrony batalionu lub zgrupowania taktycznego w podobnej sile. Jeśli dotyczy to obrony w warunkach normalnych łatwo jest określić te parametry, natomiast pozostałe zależeć będą od koncepcji obrony dowódcy oddziału lub związku taktycznego.

Ważnym problemem jest interpretacja poszczególnych rodzajów obrony. Analiza porównawcza definicji zawartych w regulaminach państw NATO pozwoliła wyciągnąć wniosek, że poglądy narodowe, są zbliżone. Występujące różnice w nazewnictwie rodzajów obrony nie mają wpływu na ich interpretację.

²⁴ Regulamin..., wyd. cyt., s. 81

Porównanie celów i istoty prowadzenia obrony manewrowej i pozycyjnej pozwoliło na określenie stycznych elementów. Są to:

- a) w odniesieniu do obrony manewrowej:
 - cel – pobicie przeciwnika w głębi własnego ugrupowania,
 - posiadanie silnego odwodu,
 - prowadzenie działań na większym obszarze,
 - w czasie prowadzenia działań stosowane są różne rodzaje walki (natarcie, działania opóźniające, itp.),
 - manewr odwodami w celu uzyskania przewagi na wybranym kierunku;
- b) w odniesieniu do obrony pozycyjnej:
 - cel – utrzymanie nakazanego rejonu obrony,
 - skupienie wysiłku na utrzymaniu terenu,
 - siły główne rozmieszczone w pierwszym rzucie,
 - zwroty zaczepne mają na celu odzyskanie utraconego terenu.

Wynika stąd, że o wyborze rodzajów obrony decydować będzie koncepcja rozegrania walki. Struktura organizacyjna i uzbrojenie narodowego związku taktycznego uniemożliwia prowadzenie obrony manewrowej. Według zapisów w dokumentach normatywnych może on jedynie brać udział w obronie manewrowej prowadzonej przez szczebel nadrzędny.

Kolejnym elementem wymagającym rozważenia jest „struktura obrony”. Pojęcie to funkcjonuje w regulaminach państw NATO, natomiast w naszych dokumentach mieści się ono w pojęciu „system obrony”. Pojęcie struktura obrony zawarta w *Leksykonie Wiedzy Wojskowej* nie oddaje istoty sprawy.²⁵ Należy więc zacząć od zdefiniowania tego pojęcia. Struktura, to rozmieszczenie elementów składowych oraz zespół relacji między nimi, charakterystyczny dla danego układu jako całości.²⁶ Pojęcie to koresponduje z definicją systemu obrony

²⁵ Struktura obrony, system inżynierskiej rozbudowy urządzeń obronnych. Zależnie od szczebla na jakim organizuje się działania obronne, struktura obrony może obejmować: transeje, rowy łączące, pozycje obrony, pasy obrony, połączone z systemami zapór, rejonami rozmieszczenia drugich rzutów i odwodów, rejonami stanowisk ogniowych artylerii itp. *Leksykon wiedzy wojskowej*, op.cit. s. 421.

²⁶ *Encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1976, s. 300.

zawartą w naszym regulaminie. Brzmi ona następująco: „*system obrony jest to zorganizowany stosownie do celu, zamiaru i istniejących warunków dynamiczny układ sił i środków zapewniający skuteczne rażenie przeciwnika w celu załamania natarcia i stworzenia warunków do jego rozbicia*”.

System obrony obejmuje:

- ugrupowanie bojowe;
- system ognia;
- system informacyjny;
- infrastrukturę taktyczną pasa (rejonu) obrony.²⁷

Zauważyć można, że cytowane definicje mają wiele cech wspólnych, jednak definicja systemu obrony jest bogatsza o elementy składowe. W związku z tym należy się zastanowić, jakie składniki zawierać powinna struktura obrony, aby spełnić mogła rolę przypisywaną systemowi obrony używanemu w naszej literaturze.

Pojęcie „Ugrupowanie bojowe” różnie postrzegane jest w analizowanych dokumentach. Z analizy treści *HDv 100/100* wynika, że w prezentowanej strukturze obrony przeważają elementy zawarte w regulaminie obowiązującym WP w podsystemie infrastruktury taktycznej pasa (rejonu) obrony. Pominięcie podsystemów ognia i informacyjnego wcale nie oznacza, że problem ten jest niedostrzegany przez zachodnich teoretyków wojskowych. Inny sposób kierowania ogniem artylerii jak też i doskonalszy system zdobywania informacji spowodował, że jest to problem tak oczywisty, że nie wymaga oddzielnego wyjaśnienia czy też ustalenia. Samowystarczalność ogniowa i realne wsparcie wysiłkiem lotnictwa wojsk lądowych (na zapotrzebowanie nawet dowódcy batalionu) spowodowała taki stan rzeczy. Dodatkowo opisywane w zachodnich regulaminach wykorzystanie poszczególnych rodzajów wojsk spowodowało, że tam zawarte są elementy systemów: ognia i informacyjnego. Realia w naszych siłach zbrojnych są odmienne od armii zachodnich, dlatego też należałoby wśród elemen-

²⁷ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych*, cz. I, op.cit. s. 21.

tów struktury obrony umieścić następujące wybrane części składowe dotychczas funkcjonującego systemu ognia i informacyjnego:

a) z systemu ognia:

- ogień z zakrytych stanowisk ogniowych;
- strefy ognia przeciwpancernego, przeciwlotniczego i innych środków rażenia;

b) z systemu informacyjnego:

- siły i środki zdobywania, przetwarzania i przesyłania informacji.

Można zatem przyjąć, że **struktura obrony to układ i wzajemne relacje elementów tworzących jej całość.**

Struktura pasa (rejonu) obrony związku taktycznego (oddziału) powinna więc zawierać:

- ogień z zakrytych stanowisk ogniowych;
- strefy ognia przeciwpancernego, przeciwlotniczego i innych środków rażenia;
- strefy rażenia i pułapek ogniowych;
- siły i środki zdobywania, przetwarzania i przesyłania informacji;
- rejon lub pozycje obronne (opóźniania), pozycję przednią;
- pozycje ryglowe;
- rejon stanowisk ogniowych podporządkowanych oddziałów (pododdziałów) artylerii;
- rubieże ogniowe i kierunki planowanych kontrataków;
- rubieże ogniowe odwodów przeciwpancernych i odcinki (rubieże) minowania oddziałów zaporowych;
- węzły zapór i strefy zniszczeń;
- rejon rozmieszczenia odwodów i wojsk wspierających;
- rejon rozmieszczenia oddziałów (pododdziałów) i urządzeń logistycznych;
- lądowiska śmigłowców;

- stanowiska dowodzenia i węzły łączności;
- rejony zastrzeżone;
- drogi manewru, dowozu i ewakuacji.

Tworząc strukturę obrony w maksymalnym stopniu powinny zostać wykorzystane obiekty i urządzenia znajdujące się w nakazanym pasie (rejonie).

Analizując **okresy walki obronnej** można dostrzec pewne zbieżności, między poglądami naszych teoretyków wojskowych i zachodnich poglądów na jej prowadzenie. Wymienione są tu trzy następujące okresy:

1. walka na przedpolach pasa (rejonu) obrony;
2. walka o utrzymanie przedniego skraju;
3. walka w głębi pasa (rejonu) obrony.

W dokumentach normatywnych niektórych członków NATO dużą wagę przywiązuje się do wykonywania uderzeń z powietrza na przeciwnika jeszcze przed nawiązaniem z nim kontaktu ogniowego. Zadania ogniowe wykonywane są przez lotnictwo wojsk lądowych, jak i artylerię z tymczasowych stanowisk ogniowych. Celem oddziaływania ogniowego jest osłabienie potencjału bojowego wojsk przeciwnika oraz opóźnienie lub zerwanie natarcia. W regulaminie niemieckim wyeksponowano czynnik czasu, który decydować będzie o tym jak długo określoną rubież (pozycję) należy utrzymać. Niezależnie od czasu trwania obrony, każda rubież powinna być podobnie rozbudowana pod względem inżynierijnym.

Cele, przewidziane dla sił przesłaniania walczących z przeciwnikiem są zbieżne z tymi, które w naszych materiałach zostały określone dla oddziałów (pododdziałów) wykonujących zadania przed przednim skrajem obrony.

Teoretycy zachodni przywiązują dużą wagę do zerwania kontaktu z przeciwnikiem przez siły przesłaniania. Sugerują, aby nastąpiło to przed przednią linią obrony (FEBA) tak, aby siły broniące się na tej linii mogły podjąć walkę z przeciwnikiem.

Nawiązując do wcześniejszych rozważań należałoby określić pas (rejon) odpowiedzialności obronnej związku taktycznego (oddziału). Schemat podziału odpowiedzialności obronnej korpusu na s. 84 *Regulaminu działań wojsk lądowych* wydaje się być mało czytelny. Bardziej czytelna idea podziału obszaru odpowiedzialności zobrazowana jest na rys. 2.1 w materiale pt. *Podstawowe założenia operacji połączonych*.²⁸ Należałoby więc przyjąć, że pas (rejon) odpowiedzialności obronnej związku taktycznego (oddziału), to obszar zawarty między linią przejścia odpowiedzialności do tylnej granicy pasa (rejonu) obrony. Omawiane działania realizowane w pierwszym okresie walki obronnej odbywają się w pasie terenu między linią przejścia odpowiedzialności, a przednią linią obrony. Powstaje więc pytanie w jakiej odległości od przedniej linii obrony wyznaczać linię przejścia odpowiedzialności związkowi taktycznemu? Problem ten należałoby rozpatrzyć w dwóch aspektach: pierwszy – to możliwości rażenia ogniem rozwijającego się do natarcia przeciwnika; drugi – to siły jakie należy użyć w tym obszarze, aby opóźnić natarcie przeciwnika przez określony czas. Pierwszy problem łatwo jest rozwiązać, gdyż powinniśmy wziąć pod uwagę środki ogniowe występujące w strukturze organizacyjnej związku taktycznego mające największy zasięg. Jednak rozpatrując cele jakie chcemy osiągnąć w tym okresie, samym tylko rażeniem ogniowym, nie zdołamy je zrealizować. Wynika zatem potrzeba utworzenia elementu ugrupowania bojowego, który prowadząc działania opóźniające będzie środkiem do realizacji celów założonych przez dowódcę. Wysyłając siły w ten obszar nie sposób nie zastanowić się nad ich składem (czy oddział, czy mniejsze siły). Ilość sił będzie zależeć od celu jaki mają osiągnąć zgodnie z wolą dowódcy. Dowódca wysyłając w ten obszar siły świadomie uszczupla swoje odwody, gdyż w momencie wyjścia ich z walki muszą mieć czas na odtworzenie zdolności bojowej. Dlatego też ponowne ich użycie musi być przesunięte w czasie. Dowódca powinien jednak podjąć skalkulowane ryzyko i zorganizować element ugrupowania bojowego do walki w tym

²⁸ *Podstawowe założenia operacji połączonych*, AON, Warszawa 2000, s. 39.

obszarze. Pozwoli to obniżyć potencjał bojowy przeciwnika i jednocześnie zwiększyć prawdopodobieństwo zatrzymania jego natarcia przed przednią linią obrony lub w rejonie pierwszej pozycji broniących się oddziałów pierwszego rzutu.

Drugi okres – zasadnicza walka obronna - rozpoczyna się z chwilą podejścia przeciwnika do przedniej linii obrony (FEBA). obrońca dąży do uniemożliwienia natarcia w głąb swego ugrupowania oddziałom (pododdziałom) przeciwnika, który pomimo oddziaływania na niego ogniem, nie został zatrzymany. Głównym problemem w tym czasie jest manewr odwodami z pasywnych kierunków w rejon gdzie zarysowuje się główne uderzenie. W tym czasie należy spodziewać się uderzeń na obiekty tyłowe lub rejonu mające duże znaczenie dla obrońcy. Wiele uwagi poświęca się oddziałom (pododdziałom) pierwszego rzutu. Na nich to skupia się wysiłek opóźniania natarcia, jak i kanalizowania go w obszar niedogodny dla nacierającego. Dużą rolę przypisuje się działalności ogniowej artylerii i lotnictwa.

Prowadząc walkę w zasadniczym dla związku taktycznego okresie nie należy zapominać o zwalczaniu przeciwnika w tyłowym pasie obrony. Właśnie odwody będą musiały przeciwstawić się tym zagrożeniom. To one będą musiały blokować i zwalczać desanty taktyczne i grupy desantowoszturmowe oraz oddziały wydzielone (oddziały obejścia). W związku z tym dowódca oprócz kierowania walką oddziałów pierwszego rzutu, musi widzieć zagrożenie wynikające z przeniesienia działań w głąb obrony związku taktycznego. Nacierający może osiągnąć niekiedy większy sukces zakłócając funkcjonowanie elementów znajdujących się w głębi obrony niż rozbijając częściami umocnione na pozycjach oddziały pierwszego rzutu.

Wzmocnienie to nic innego, jak przydzielenie walczącemu dodatkowych sił. Mogą to być pododdziały z kierunków pasywnych. Jedną z form wzmocnienia obrony na danym kierunku może być wyjście określonych sił na rubież ogniową.

Blokowanie, to rozwinięcie wojsk w celu zatrzymania natarcia przeciwnika, który przełamał pozycję obronną. Celem takiego działania może być zatrzymanie natarcia przeciwnika, zyskanie na czasie i wykonanie kolejnymi siłami zwrotu zaczepnego.

Pododdziałów pierwszego rzutu muszą w tym okresie utrzymywać zajmowane pozycje nawet w warunkach okrążenia. Takie działanie powodować może rozproszenie wysiłku przeciwnika, lub utrudniać mu wprowadzanie kolejnych sił. Ten sposób prowadzenia walki obronnej był dotychczas zwany utrzymaniem przedniego skraju obrony.

W okresie tym istotną rolę spełnić może **kontratak jako** najwyższa forma aktywności obrońcy. Broniący się nie może biernie oczekiwać na poczynania nacierającego, lecz w sprzyjających sytuacjach taktycznych powinien zaskakiwać go takimi działaniami, które spowodują zmniejszenie tempa natarcia. Będzie zmuszony wcześniej niż zamierzał wprowadzić swoje odwody co w konsekwencji może spowodować przy oporze broniącego się, zatrzymanie natarcia. Broniący się związek taktyczny (oddział) wykonuje kontratak samodzielnie lub bierze udział częścią sił w przeciwuderzeniu wykonywanym przez przełożonego. Działania te muszą być skoordynowane z walką pierwszorzutowych oddziałów (pododdziałów). Powinny być realizowane szybko, w taki sposób, aby swym działaniem zaskoczyć przeciwnika. Najkorzystniej jest wykonywać kontratak w skrzydło zgrupowania uderzeniowego przeciwnika co w konsekwencji spowodować może rozcięcie jego ugrupowania, pozbawiając go na ten sposób możliwości potęgowania natarcia. Siły wykonujące kontratak powinny mieć co najmniej dwukrotną przewagę na kierunku wejścia do walki.

Celem kontrataku może być:

- rozbicie zatrzymanych sił przeciwnika i odzyskanie utraconego terenu;
- odzyskanie rejonu kluczowego i umocnienie się w nim w gotowości do odparcia ponownego ataku;

– uderzenie w takie miejsce ugrupowania bojowego przeciwnika, aby zablokować i zniszczyć jego urządzenia logistyczne.

Najlepszym momentem na wykonanie kontrataku jest okres, gdy siły w styczności są w końcowym etapie zatrzymywanie przeciwnika na z góry zaplanowanej rubieży, a kontratakujący pododdział w ugrupowaniu bojowym osiąga rubież ataku rozmieszczoną przed linią zatrzymania natarcia. Moment ten będzie decydował o powodzeniu tego przedsięwzięcia.

Zachodni teoretycy wojskowi przedstawiają także warunki jakie muszą być spełnione, aby zwrot zaczepny miał powodzenie. Wyjaśnia się również cel kontrataku, uzależniając go od możliwości pobicia przeciwnika w rejonie włamania. W związku z tym, celem kontrataku może być odzyskanie utraconego terenu lub też rozbitcie określonych sił i zdeorganizowanie natarcia. W niemieckim regulaminie przewiduje się wykonywanie kontrataku w warunkach ograniczonej widoczności. Wtedy cel tego przedsięwzięcia będzie też ograniczony.

Kolejny okres walki obronnej to walka w głębi pasa (rejonu) obrony. Ma ona na celu zatrzymanie natarcia przeciwnika i stworzenie warunków do wykonania zwrotu zaczepnego przez przełożonego. Będzie on realizowany w momencie, gdy obrońca pomimo swoich wysiłków nie jest w stanie odzyskać własnymi siłami utraconego terenu. Jedynym celem jego działania w tym okresie będzie zatrzymanie natarcia przeciwnika na określonej rubieży. Do wykonania tego zadania dowódca powinien oprócz odwodów ogólnowojskowych zaangażować odwody specjalne, które pomogą mu wykonać to zadanie.

Nie należy jednak oczekiwać, że natarcie zostanie zatrzymane w całym pasie obrony. Będzie to możliwe w tym obszarze gdzie przełożony wykonuje zwrot zaczepny. W pozostałej części obszaru odpowiedzialności za wynik walki odpowiada dowódca.

Analizowana problematyka obrony wnosi wiele nowych pojęć i terminów, które w znacznym stopniu korespondują z obecnie stosowaną terminologią.

Nowego podejścia wymaga potrzeba stwarzania odpowiednich warunków do samodzielnego działania i wyzwania inicjatywy w walce obronnej. Wiąże się to z przejmowaniem większej odpowiedzialności za podejmowane decyzje.

Aby osiągnąć pełną kompatybilność w reagowaniu na poczynania przeciwnika w głębi, należy wyposażyć związki taktyczne w środki walki spełniające wymagania sojusznicze. Należy również w odpowiedni sposób wyodrębnić i wyeksponować prowadzenie obrony w okresie najważniejszym – mianowicie walki o utrzymanie przedniej linii obrony.

Do ważnych problemów w walce obronnej należy zaliczać potrzebę dużej aktywności obrońców oraz zapewnienia odporności na natarcie prowadzone w wymiarze powietrzno-lądowym przy wykorzystywaniu nowoczesnej techniki bojowej.

Przygotowania obronne oddziałów i związków taktycznych muszą odpowiadać z wymaganiami sojuszniczym, co wiąże się z wykonywaniem zadań w operacjach połączonych.

Wymagane jest również ustalenie zasad wyznaczania linii przejęcia odpowiedzialności dla oddziałów i związków taktycznych gdyż wśród teoretyków wojskowych są różne czasami diametralnie różniące się poglądy na ten temat.

3.2.1.2. Natarcie

Działania zaczepne zgodnie z zapisem zawartym w „*Doktrynie taktycznej sił lądowych...*” są rozstrzygającym działaniem wojennym na szczeblu taktycznym, one bowiem dają stronie, która je prowadzi ostateczne powodzenie w starciu. Nawet w obronie dowódca musi podejmować każdą szansę do przejęcia inicjatywy i prowadzenia tego typu działań.²⁹ Analiza całych podrozdziałów regulaminów wybranych państw sojuszu, dotyczących zasad ogólnych działań zaczepnych (natarcia) wykazała, że zawarte w nich treści zawierają informacje pozwalające na sformułowanie definicji, która dowodzi, że obrona jest środkiem

²⁹ *Doktryna taktyczna sił lądowych lub regulamin działań taktycznych Sił Lądowych ATP – 35(B)*, trzeci projekt wstępny 1998, s.102.

do osiągnięcia celu walki. Czytamy tam, że *natarcie jest rozstrzygającym rodzajem walki prowadzonej głównie w formie zwrotów zaczepnych z zamiarem rozbicia wojsk przeciwnika i opanowania zajmowanego przez niego terenu*. W definicji tej oddana jest ranga tego rodzaju walki, widzimy bowiem, że tylko ten rodzaj walki rozstrzyga losy starcia.

Droga prowadząca do osiągnięcia celu głównego wiedzie przez cele szczegółowe, których realizacja pozwoli:

- odrzucić siły nieprzyjaciela;
- opanować określony rejon;
- rozpoznać przeciwnika;
- zmylić przeciwnika;
- odciążyć siły znajdujące się w walce.³⁰

Amerykanie uważają, poprzez działania zaczepne dąży się do bezpośredniego pobicia lub zniszczenia przeciwnych sił.³¹ Znajdziemy także szereg określeń dotyczących celów prowadzenia działań ofensywnych, np.: ich celem może być utrzymanie lub odzyskanie inicjatywy, ubezpieczenie kluczowego i decydującego terenu, unieruchomienie nieprzyjaciela jako środek ekonomii sił, itd. Warto zauważyć, jak mocno zaakcentowana jest rola działań ofensywnych prowadzonych przez szczeble taktyczne. Uważa się, że mogą one wytworzyć psychologiczną i materialną przewagę, która prowadzi do rozstrzygnięcia na szczeblu operacyjnym i strategicznym.³²

Wyniki analizy pozwoliły na przedstawienie propozycji, określających cele w natarciu. Otóż *celem zasadniczym będzie pokonanie przeciwnika poprzez uderzenie na całą głębokość jego ugrupowania obronnego, a zwłaszcza na elementy pierwszego rzutu*. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe dzięki rażeniu przeciwnika, wykonywaniu zdecydowanych uderzeń, rozbijaniu jego wojsk i

³⁰ *Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100*, tłumaczenie: mjr dr M. Wiatr, AON, Warszawa 1993, s.214.

³¹ *Podręcznik polowy 100-5 Działania Wojsk Lądowych armii Stanów Zjednoczonych*, AON, Warszawa 1994, s. 220.

³² Tamże.

zajmowaniu ważnych obiektów i rejonów kluczowych. Nie zmniejszy się ranga wykonywania manewru i uderzeń w głębi jego ugrupowania, ważne będzie nieustanne dążenie dowódców do uzyskiwania zaskoczenia, zrywania spistości obrony i rozcinania oraz izolowania obrońców na kierunkach pasywnych. Przestrzeganie tych kanonów uwiarygodni zagrożenie całej głębokości obrony. W takiej sytuacji przeciwnik z reguły będzie zdolny jedynie do bezpośredniego reagowania na ataki niż do przejmowania inicjatywy.

Jednak, co warto jest podkreślić, tylko fizyczne rozbicie przeciwnika pozostanie w wielu przypadkach podstawowym sposobem osiągnięcia celu działań zaczepnych. Istotnym przedsięwzięciem jest pozbawienie trwałości obrony oraz izolowanie odwodów podchodzących w obszar starcia.

Celami szczegółowymi w natarciu może być:

- uchwycenie terenu;
- pozbawienie przeciwnika sił i środków;
- wprowadzenie w błąd lub odwrócenie uwagi od punktu ciężkości;
- związanie go walką, aby zapobiec przegrupowaniu lub zmianie rozmieszczenia jego wojsk;
- przejęcie inicjatywy;
- odparcie zwrotów zaczepnych.

Prowadzone badania wskazują, że powodzenie w natarciu osiąga się przez:³³

- dostarczenie wiarygodnych, możliwie najszerszych i w czasie jak najbardziej zbliżonym do rzeczywistego, informacji o przeciwniku i terenie;
- działania agresywne, wykorzystywanie w niespodziewany sposób sprzyjających sytuacji;
- utrzymanie inicjatywy, dobór czasu i kierunku uderzenia;
- właściwy wybór punktu ciężkości;

³³ *Regulamin działań ...*, op.cit., s. 102.

- maksymalne wykorzystanie możliwości manewrowych dysponowanych środków rażenia;
- szybkie tempo działań ograniczające przeciwnikowi możliwość przejęcia inicjatywy;
- zachowanie ciągłości kierowania natarciem;
- rozpoczynanie natarcia z bezpiecznej odległości (poza zasięgiem przeciwnika);
- szybkie przemieszczanie, które powinno być ściśle skoordynowane z prowadzonym ogniem.

Siła ognia niszczy, obezwładnia i wspiera co jest istotne w załamaniu woli przeciwnika do prowadzenia walki. Ogień połączony z ruchem i oddziaływaniem elektronicznym umożliwia wojskom zajęcie korzystnego położenia w stosunku do przeciwnika.

Aby osiągnąć sukces w natarciu, wymagana jest zwykle koncentracja sił i środków w odpowiednim czasie i miejscu, po której następuje celowe jego wykorzystanie. Chodzi tu o wywalczenie przewagi, którą można uzyskać przez: dobór czasu rozpoczęcia działań, trafny wybór punktu ciężkości oraz odpowiednią ilość angażowanych sił.

Aktualnie wyróżnia się dwa sposoby przechodzenia wojsk do natarcia: **z marszu** po podejściu z głębi, z zajmowaniem lub bez zajmowania rejonu wyjściowego, lub **z bezpośredniej styczności**. Analizowane dokumenty państw Sojuszu nie zawierają sposobów odmiennych od tych, które są treścią naszych dokumentów normatywnych..

Dowódca nacierającego związku taktycznego (oddziału) powinien dążyć do oddziaływania jednocześnie na całą głębokość ugrupowania przeciwnika w swoim pasie. Dlatego musi planować ścisłą synchronizację swoich działań w **głębi**, w **styczności** i na **tyłach**, zapewniając w ten sposób realizację celów cząstkowych.

Działania w głębi wiążą się przede wszystkim z wykryciem i rozpoznaniem przeciwnika. Dowódca związku taktycznego (oddziału) planuje działania w głębi w celu zagwarantowania przewagi działaniom w styczności (w celu „ukształtowania pola walki”) oraz w celu ochrony swoich wojsk. Osiągane to może być poprzez oddziaływanie na odwody przeciwnika, pozbawiając ich swobody działania oraz poprzez zakłócanie manewru innych elementów ugrupowania bojowego.

Przeprowadzone badania wskazują, że działania prowadzone w głębi ugrupowania przeciwnika spowodować powinny:

- osaczenie przeciwnika z powietrza lub ogniem pośrednim (w tym rajdy śmigłowców szturmowych);
- obserwację i wskazywanie celów;
- przeciwdziałanie dowodzeniu, kierowaniu i łączności;
- zwalczanie artylerii;
- przeciwdziałanie elektroniczne;

Niektóre z tych przedsięwzięć mogą ściśle wiązać się z działaniami w styczności. Stąd ich prowadzenie musi być zsynchronizowane.

Działań w głębi są bardzo trudne do realizowania przez dowódcę związku taktycznego (oddziału) w polskich realiach. Nacierający związek taktyczny, jednocześnie z atakiem na broniącego się przeciwnika, oprócz działalności ogniowej powinien wysłać oddział wydzielony lub rajdowy. Te właśnie elementy są w stanie wykonywać zadanie cząstkowe na korzyść zgrupowania uderzeniowego. Jeśli dowódca będzie dysponował wysiłkiem lotnictwa wojsk lądowych lub siłami kawalerii powietrznej, jego możliwości w tym zakresie wzrosną. Wzrośnie też gama zadań, które można wykonać tymi siłami w głębi. Wynika stąd wniosek, że chcąc prowadzić działania w głębi należałoby zmienić istniejące struktury organizacyjne umożliwiając dowódcy realizację zadań z mniejszymi stratami i w krótszym czasie.

Działania w styczności polegają przede wszystkim zwalczaniu przeciwnika w bezpośredniej walce w celu osiągnięcia korzystnego rozstrzygnięcia. W tym obszarze natarcie będzie prowadzone z wykorzystaniem manewru sił, w wyniku czego można będzie uchwycić obiekty, które pozwolą pokonać broniące się siły. Wiązać się to będzie z pokonaniem lub obejściem obrony przeciwnika stosując jedną lub więcej form manewru, aby znaleźć się w określonym miejscu i czasie w gotowości do starcia z przeciwnikiem i zniszczenia go.

W celu osiągnięcia powodzenia, dowódcy muszą dążyć do koncentracji sił, a szczególnie siły ognia, określając szczegółowo punkt ciężkości prowadzonych działań.

Przykładowo, koniecznym może być związanie części sił przeciwnika atakiem frontalnym przez niewielkie siły, podczas gdy siły główne manewrować będą na kierunki, z których niszczyć będą przeciwnika.

Pomimo powietrzno-lądowego charakteru współczesnej walki, działania w styczności będą decydować o wyniku natarcia.

Działania tyłowe zapewniają swobodę działania elementom ugrupowania bojowego zarówno zaangażowanym w walkę, jak i tym, które zabezpieczają ich działanie. Są to przedsięwzięcia niezbędne do utrzymania tempa natarcia.

Duże tempo natarcia wpływa na wydłużenie linii komunikacyjnych. Zwiększa to dystans pomiędzy oddziałami pierwszego rzutu bezpośrednio zaangażowanymi w walce a siłami zabezpieczenia logistycznego. Działania tyłowe trzeba więc podejmować w celu zapewnienia możliwości sprawnego zaopatrzenia walczących oddziałów, jak również utrzymania dróg dowozu i ewakuacji.

W obszarze starcia, rejony tyłowe będą stanowiły dla przeciwnika cel działań w głębi. Do zapewnienia bezpieczeństwa tych rejonów powinno wydzielić się określone siły, pomagając nacierającym oddziałom w zapewnieniu swobody działania.

Analiza treści opracowań teoretycznych, materiałów armii państw Sojuszu pozwala wnioskować, że problematykę natarcia musimy wzbogacić o jego

rodzaje. Jest to nowy sposób podejścia i traktowania tej problematyki. Analizy wykazują, że taką systematykę zastosowano przyjmując za podstawę cel natarcia, który może być osiągnięty w specyficzny wyróżniający się sposób. Do rodzajów natarcia zaliczamy: **rozpoznanie walką, rajd, natarcie szybkie i natarcie planowe.**³⁴

Rozpoznanie walką ma na celu zmuszenie przeciwnika do zdradzenia swego położenia, wielkości sił broniących określonych obiektów terenowych i zamiaru ich wykorzystania poprzez sprowokowanie jego reakcji na działania zaczepne. Pojęcie to funkcjonowało w naszej literaturze jako zdobywanie informacji o przeciwniku i usytuowane było w problematyce rozpoznania. Przykre doświadczenia z jego stosowania w praktyce spowodowały jego zaniechanie.

Należy jednak zauważyć, że ten rodzaj natarcia nie może być utożsamiany z pojęciem wcześniej stosowanym. Ten rodzaj natarcia można stosować w głębi obrony przeciwnika w momencie dysponowania małą ilością informacji o rozmieszczeniu punktów oporu. Działanie takie zmusi przeciwnika do pożądanej reakcji. Związek taktyczny decydując się na prowadzenie rozpoznania walką powinien zorganizować silny element ugrupowania, który w wyniku napotkania oporu będzie w stanie podjąć wyzwanie.

W jego skład powinny wchodzić elementy dowodzenia oraz środki, które mogą w krótkim okresie wesprzeć walkę ogniem artylerii. Element ten powinien jednocześnie informować dowódcę o napotkaniu przeciwnika, aby kolejne elementy ugrupowania ominęły ten rejon, co w konsekwencji doprowadzić może do oskrzydlenia lub obejścia broniącego się.

Celem **rajd**u jest zniszczenie lub opanowanie ważnego obiektu w ugrupowaniu przeciwnika. Cel ten osiąga się poprzez szczegółowe rozpoznanie, szybkie przemieszczanie się; wejście w pas obrony, wykonanie zadania i planowe wycofanie w ugrupowanie, z którego pododdział został wysłany. Rajdy są zwykle krótkotrwałe i wykonywane na niewielkie odległości. Wsparcie ogniowe

³⁴ *Regulamin ...*, op.cit, s. 104.

służy do wsparcia pododdziałów wykonujących rajd i obniżyć zdolność przeciwnika do przeciwdziałania. Siły powietrzno-szturmowe są odpowiednimi do tego rodzaju natarcia, szczególnie jeśli mogą być wspierane śmigłowcami szturmowymi.

Natarcie szybkie polega na uderzeniu zaskakujących bez wykorzystania czasu na przygotowanie działań. Jego istotą jest wykorzystanie dogodnej nadarżającej się okazji. Jest ono wykonywane przy użyciu sił zdolnych do natychmiastowego działania. Natarcie takie, przeprowadzane musi być z nieoczekiwanego kierunku i powinno być wsparte ogniem wszelkich dostępnych środków. Dowódcy powinni określić zadania w zależności od sytuacji. Natarcie szybkie polega więc na nadarżającej się okazji uderzenia na przeciwnika przy braku jego gotowości do uderzenia.

Natarcie planowe charakteryzuje się skoordynowanym uderzeniem wojsk z ogniem i manewrem w celu rozbicia broniącego się przeciwnika. W tym rodzaju natarcia nacisk kładziony jest na zmasowanie siły bojowej kosztem czasu.

Ten rodzaj natarcia, z uwagi na dużą ilość czasu przeznaczonego na jego organizowanie, można realizować w momencie gdy związek taktyczny (oddział) jest w odwodzie. Wtedy dowódca, dysponując czasem, jest w stanie wypełnić wszystkie przedsięwzięcia zmierzające do uzyskania powodzenia w czekającym go zadaniu. Kontynuując powodzenie jest w stanie narzucić przeciwnikowi swoją wolę, rozciąć jego ugrupowanie i tam gdzie jest to możliwe, przejść do pościgu. Wynika z tego, że ten rodzaj natarcia można porównać do funkcjonującego w naszej literaturze pojęcia – natarcia po planowym przygotowaniu. Zbieżność tych pojęć wyraża cel którym jest – rozbicie przeciwnika i wykonanie w określonym czasie postawionego zadania.

Zaprezentowane powyżej rodzaje natarcia mogą przejawiać się w różnej formie.

Formy natarcia, funkcjonujące w dokumentach normatywnych NATO są podobnie postrzegane w naszej teorii. Wyróżniamy więc podobnie jak oni **przełamania, bój spotkaniowy i pościg.**

Przełamanie jest formą natarcia, w której nacierający dąży do „przebicia się” przez obronę przeciwnika. Owo „przedarcie się” spowoduje naruszenie struktury z jednoczesnym uchwyceniem obiektów zapewniających powodzenie w natarciu.

Istotą tej formy natarcia jest uderzenie przeważających sił na wąskim odcinku obrony przeciwnika. Wymaga od nacierającego ześrodkowania odpowiedniej ilości sił i środków zapewniających uzyskanie przewagi.

Bój spotkaniowy ma miejsce wówczas, gdy obie strony dążą do rozstrzygnięcia poprzez działania zaczepne. Może on wyniknąć wtedy, gdy oddziały (pododdziały) przemieszczają się w przewidywaniu wejścia do walki i nawiązują styczność z przeciwnikiem.

Bój spotkaniowy jako forma natarcia jest po części sprzeczny z poglądami zawartymi w działaniach pośrednich operacji obronnej.³⁵ Wyróżnia się w nich właśnie bój spotkaniowy jako jeden z ich elementów. Analizowanie zawartych tam poglądów pozwala skonstatować, że jest to przejaw działań taktycznych na poziomie operacyjnym. Na pewno boju spotkaniowego toczyć nie będą związki operacyjne, częściej oddziały i pododdziały. Dlatego zasadnym jest, aby bój spotkaniowy nadal traktowany był jako forma natarcia.

Pościg ma na celu uchwycenie, odcięcie lub zniszczenie wycofujących się oddziałów (pododdziałów) przeciwnika. Może on być efektem pomyślnego rozwijania powodzenia, gdy przeciwnik utracił zdolność skutecznego stawiania oporu.

Jego istotą jest uniemożliwienie oderwania się przeciwnika i zajęcia przez niego dogodnych rubieży terenowych, na których mogą organizować obronę. Szczególne znaczenie w pościgu ma możliwość oskrzydlenia z powietrza po-

³⁵ Por. *Działania pośrednie w operacji obronnej „OPERACJA”*, AON, Warszawa 1999, s. 67.

przez wysadzanie desantów, jak i prowadzenia działań powietrzno-szturmowych. Te właśnie elementy są w stanie bardzo szybko opanować ważne dla nacierającego obiekty terenowe, umocnić się na nich i w ten sposób dezorganizować wycofanie się przeciwnika. Wpłynie to na tempo pościgu i szybkość wykonania zadania.

Z powyższego wynika, że rozumienie treści związanych z formami natarcia jest tożsamość w pojęciu narodowym i sojuszniczym.

Niezwykle ważnym w kontekście przeobrażeń staje się problematyka **ugrupowania bojowego**. W dokumentach normatywnych armii NATO nie jest ono eksponowane. Podobnie jak w obronie brak jest określenia, jakie elementy ugrupowania bojowego powinno się tworzyć w nacierającym związku taktycznym (oddziale). Dlatego też i w przypadku natarcia potwierdza się teza, że wyszczególnianie elementów ugrupowania bojowego i dzielenie ich na zasadnicze, tworzone doraźnie ogranicza inwencję dowódców i uczy ich szablonowości. Wydaje się, że wola dowódcy w tworzeniu elementów będzie zależeć od koncepcji rozegrania walki i potrzeb wynikających z warunków operacyjno-taktycznych oraz terenu. Na ugrupowanie bojowe duży wpływ wywierają możliwości bojowe oddziałów (pododdziałów) oraz wsparcie rodzajami wojsk i ogniem.

Tworząc ugrupowanie bojowe dostrzec można następujące zależności. Ugrupowanie wąskie i głębokie ułatwia:

- szybką zmianę kierunku uderzenia i punktu ciężkości,
- potęgowanie natarcia,
- ochronę zagrożonego skrzydła.

Ugrupowanie takie zwiększa więc swobodę działania. Z drugiej strony jednak powoduje, że:

- w początkowym okresie natarcia wykorzystuje się tylko część możliwości uderzeniowych;
- przeciwnik ma ułatwione oddziaływanie ogniowe;

– zwiększa się niebezpieczeństwo odcięcia sił nowo wprowadzanych do walki

Ugrupowanie szerokie i płytkie:

- pozwala na jednoczesne wykorzystanie możliwości ogniowych nacierających wojsk;
- wiąże przeciwnika na szerokim froncie i zmusza go do rozdzielenia ognia;
- maskuje punkt ciężkości;
- ułatwia znalezienie słabych miejsc i luk w ugrupowaniu przeciwnika i ich szybkie wykorzystanie.

Z drugiej jednak strony ugrupowanie takie:

- powoduje konieczność użycia większości sił już w początkowej fazie natarcia;
- utrudnia przesunięcie punktu ciężkości;
- obniża stan odwodów;
- zwiększa zagrożenie własnych skrzydeł i tyłów.

Podstawową zasadą jaka powinna przyświecać dowódcy tworzącego ugrupowanie jest umożliwienie osiągnięcia zakładanego celu natarcia.

Kolejnym niezwykle istotnym zagadnieniem w aspekcie przeobrażeń są **zadania** jakie powinny otrzymać do realizacji związki taktyczne i oddziały.

Obecnie preferowane jest dowodzenie przez cele, które stwarza warunki do wyzwania inicjatywy dowódców i sztabów planujących i organizujących natarcie. Ma to swoje odbicie w przedstawionych treściach zadań określających w sposób krótki i komunikatywny zasadnicze cele cząstkowe (pośrednie) i cel końcowy natarcia. Każdorazowo w zadaniu powinien być wskazany **obiekt** (zgrupowanie sił przeciwnika, które należy rozbić) albo rubież (obszar) do opowania. Ponadto niezbędne jest wskazanie pasa (kierunku) działania. Są to zasadnicze „drogowskazy” do osiągnięcia celu natarcia. Szczegółowe zaś sposoby wykonania zadania pozostawione są do wypracowania i realizacji przez bezpośrednich wykonawców.

Istotnym elementem treści zadań jest określenie punktu ciężkości, który powinien być odpowiednio akcentowany użyciem sił i środków, aby gwarantował utrzymanie na nim ciągłej przewagi nad przeciwnikiem i zapewniał szybkie osiągnięcie celu przy jak najmniejszych stratach własnych.

W zadaniu dla związku taktycznego (oddziału) określa się pas natarcia przez wyznaczenie linii rozgraniczenia. Jeżeli zadanie wykonywane jest samodzielnie (bez sąsiadów) wówczas wyznacza się kierunek natarcia.

Związkowi taktycznemu wyznacza się w zadaniu opanowanie **obiektu**. Polega ono na opanowaniu newralgicznego obszaru znajdującego się w tyłowym pasie obrony przeciwnika. W wymiarze praktycznym oznacza to, że może zaistnieć potrzeba rozbicia batalionowych rejonów obrony na trzech, a niekiedy na czwartej pozycji, jeśli jest organizowana. Zadanie to stawiane jest wówczas kiedy przeciwnik przechodzi do obrony w warunkach dynamicznych zmian sytuacji, które nie pozwalają na właściwe umocnienie zajmowanych pozycji.

Dowódca związku taktycznego samodzielnie wybiera **obiekt pośredni**, który znajdować się może na głębokości tyłowego rejonu obrony oddziału przeciwnika. Oznacza to, że aby wykonać tego typu zadanie, należy rozbić batalionowe rejonu obrony na pierwszej i drugiej pozycji obrony.

W wypadku przełamывania silnie umocnionej obrony przeciwnika lub forsowania szerokich przeszkód wodnych **obiektem pośrednim** dla związku taktycznego może być obszar na tyłach pierwszej pozycji obrony, a zasadniczy w tyłowym rejonie obrony oddziału.

Oddziałowi pierwszego rzutu wyznacza się **obiekt** znajdujący się na głębokości rejonu tyłów pierwszorzutowego oddziału przeciwnika. Oznacza to, że aby wykonać tego typu zadanie, należy rozbić batalionowe rejonu obrony na pierwszej i drugiej pozycji. Dowódca oddziału samodzielnie określa sobie **obiekt pośredni**, który znajdować się może na tyłach pierwszej pozycji przeciwnika.

Oddziałowi drugiego rzutu wyznacza się w zadaniu obiekt znajdujący się

na tyłach kolejnej pozycji w głębi obrony przeciwnika. Obiekt ten może stanowić część obiektu pośredniego związku taktycznego.

Związkowi taktycznemu (oddziałowi) przechodzącemu do pościgu określa się obiekt, który powinien zostać opanowany, zanim przeciwnik zdąży w tym obszarze przygotować obronę.

W boju spotkaniowym związkowi taktycznemu (oddziałowi) określa się w zadaniu zdobycie obiektu. Zadanie to polega na rozbiciu części sił głównych związku taktycznego (oddziału) przeciwnika oraz opanowaniu obiektu zapewniającego dogodne warunki do rozwinięcia natarcia.

Obiektem dla oddziału działającego w punkcie ciężkości związku taktycznego będzie w tym przypadku obszar znajdujący na tyłach pierwszego rzutu prowadzącego natarcie związku taktycznego przeciwnika, którego zdobycie zapewni warunki do rozbicia podchodzących odwodów i rozwinięcia natarcia.

Zadanie oddziału wiążącego przeciwnika od czoła polega na opanowaniu obiektu zapewniającego siłom głównym związku taktycznego dogodne warunki do manewru, rozwinięcia i wykonaniu głównego uderzenia w skrzydło i na tyły zgrupowania przeciwnika. Po uderzeniu sił głównych związku taktycznego oddział wiążący otrzymuje nowe zadanie.

W pościgu i boju spotkaniowym treści zadań uzależnia się od konkretnej sytuacji taktycznej. Mogą tu być zastosowane rozwiązania niekonwencjonalne wynikające z inwencji twórczej dowódców, którzy dążyć będą do racjonalnego wykorzystania warunków wytworzonej sytuacji.

Analizowane zadania związku taktycznego (oddziału) postrzegane są przez pryzmat struktury pasa (rejonu) obrony przeciwnika i nie oddają w całości tego problemu. Obiekty do opanowania przez nacierającego powinny korespondować również z terenem, który zapewni tempo natarcia wprowadzenia do walki kolejnych sił i możliwości manewru. Określanie, gdzie powinien dowódca związku taktycznego wybrać obiekt pośredni zaprzecza idei samodzielności w wyborze wariantu prowadzenia natarcia. Prowadzi podobnie jak ustalanie ele-

mentów ugrupowania do schematyzmu z którym powinniśmy walczyć. Dlatego też dowódca związku taktycznego powinien otrzymać obiekt, który ma opanować w dniu walki, a resztę, tzn. ilość obiektów pośrednich będzie wynikiem jego przemyśleń i jego koncepcji walki. Swoboda w podejmowaniu decyzji przez dowódcę oddziału będzie ograniczona, gdy przełożony narzuci mu co najmniej dwa obiekty. Będą to: obiekty pośrednie (jeden lub kilka) i końcowy, który jest celem działania przełożonego.

Dowódca oddziału będzie również określał obiekty pośrednie dla swoich pododdziałów, lecz jego inwencja będzie skupiała się bardziej na zapewnieniu manewru, ciągłości walki i szybkim odtwarzaniu odwodów, aby w ten sposób zapewnić przełożonemu pomyślną realizację zadania. Problem stawiania zadań budzi wiele kontrowersji i należy jemu poświęcić jeszcze wiele uwagi, aby go wykrystalizować i jednakowo rozumieć.

W natarciu wyróżnić możemy trzy okresy:

- podejście i rozwinięcie,
- włamanie w ugrupowanie obronne,
- walka w głębi obrony przeciwnika.

Okres podejścia i rozwinięcia się oddziałów do natarcia będzie realizowany zawsze w natarciu z marszu, czy z bezpośredniej styczności.

W celu skoordynowania przemieszczania się wojsk z ogniem środków wspierających wyznacza się linię wyjściową. Powinna ona być łatwa do rozpoznania w terenie.

Jeżeli nie została wyznaczona linia wyjściowa to poszczególnym związkom taktycznym (oddziałom) należy określić gdzie i kiedy mają przejść do natarcia.

Wojska mające przejść do natarcia przygotowują się w rejonach wyjściowych. Rejony te powinny one być położone poza zasięgiem ognia artylerii przeciwnika.

Wojska powinny przebywać w rejonach tylko przez okres niezbędnie potrzebny na przygotowania.

Rejony stanowisk ogniowych artylerii powinny być wysunięte jak najbliżej przeciwnika, aby artyleria mogła ona z nich osłaniać podejście i rozwijanie się wojsk oraz wspierać działanie.

Jeżeli w styczności z przeciwnikiem znajdują się wojska, to należy wykorzystać ich wiadomości o przeciwniku i o terenie, a ponadto o ile jest to możliwe, użyć ich również do przygotowań i wspierania natarcia. Dowódca szczebla nadrzędnego powinien ustalić odpowiedzialność w tym zakresie.

W czasie podejścia wojska wykorzystują wszystkie dostępne drogi i rozwijają się w coraz mniejsze kolumny marszowe, przechodząc w ten sposób stopniowo w ugrupowanie bojowe, które powinno być ostatecznie przyjęte na linii ataku. Chodzi przy tym oto, aby nacierające wojska stosunkowo szybko osiągnęły ją i w miarę możliwości nie znajdowały się w zasięgu ognia przeciwpancernej artylerii przeciwnika. Oznakowanie dróg ułatwia podejście i rozwinięcie.

Rozwinięcie wojsk na obszarze oddziaływania artylerii przeciwnika, powinno być osłaniane przez lotnictwo i artylerię.

W celu dokonania wyłomu w obronie przeciwnika nacierające wojska skupiają się dopiero bezpośrednio przed przednim skrajem obrony.

Przeciwnik broniący się miejscu włamania powinien zostać obezwładniony ogniem.

Nacierające zgrupowania szybko włamują się w obronę przeciwnika nie zostawiając mu czasu na zorganizowane przeciwdziałanie. Dążyć należy do rozszerzania wyłomu.

Podczas gdy czołowe zgrupowania wykonują gwałtowne uderzenie w głąb obrony, postępujące za nimi kolejne zgrupowania rozbijają przeciwnika utrzymującego jeszcze pozycje obrony. Jeżeli przeciwnik wyprowadza kontrataki przeciw włamującym się wojskom należy je natychmiast odciąć ogniem. Je-

żeli to nie wystarczy, to wówczas częścią sił należy przejść do ich odparcia. Siły główne muszą kontynuować natarcie.

Ogień wszystkich środków powinien być skierowany przede wszystkim na czołgi i środki przeciwpancerne przeciwnika.

Jeżeli tylko pozwala na to teren i warunki widoczności, pododdziały zmechanizowane powinny przeniknąć przez przednią linię obrony przeciwnika a następnie atakować jego pozycje ze skrzydeł lub od tyłu.

Podczas **walki w głębi** ugrupowania przeciwnika należy liczyć się z możliwością napotkania silnie bronionych pozycji, przeszkód oraz rejonów, w których przeciwnik koncentrował będzie swój ogień. Tam gdzie to możliwe nacierające czołowe pododdziały powinny obchodzić bronione pozycje i dążyć do przenikania w głąb bez wdawania się wyczerpujące pojedynki ogniowe.

Ze względu na to, że za nacierającymi zgrupowaniami mogą pozostać nie rozbite siły przeciwnika, konieczne staje się ubezpieczenie elementów logistycznych.

W każdym natarciu może dojść do powstania sytuacji kryzysowej. Dowódca nie może pozwolić sobie wówczas na zbyt wczesne użycie odwodów. Powinien on zawsze dysponować siłami, których mógłby użyć w przełomowym momencie, a tym samym zachować swobodę działania i kontynuować natarcie aż do osiągnięcia jego celu.

Podczas walki w głębi obrony przeciwnika należy liczyć się z silnymi kontratakami - szczególnie na skrzydła - wykonywanymi w celu utrzymania lub odtworzenia spójności obrony.

Należy dążyć do szybkiego wykrycia kontrataków i rozbicia wojsk przeciwnika zanim wykonają uderzenie. Jeżeli się to nie uda, to nacierające wojska muszą przejść czasowo do obrony.

3.2.1.3. Działania opóźniające

W niniejszym podrozdziale przedstawiono wnioski z badań dotyczących teorii działań opóźniających, zarówno w odniesieniu do obronnych potrzeb narodowych jak i zobowiązań sojuszniczych.

Podczas procesu badawczego bazowano na wynikach uzyskanych w toku badania opinii, głównie nauczycieli akademickich. Cennego materiału dostarczyły też wnioski z analizy podstawowych dokumentów wybranych armii NATO³⁶, a także z ćwiczeń WP, Bundeswehry i armii czeskiej.

Wnioski z analizy dokumentów normatywnych państw Sojuszu były podstawą do dokonania porównania ich z polskimi dokumentami traktującymi o badanych problemach.³⁷ (Załącznik 3.2.1.3.)

W regulaminach Bundeswehry i ATP-35(B) podobnie jak i w naszym regulaminie, uważa się, że „działania opóźniające są jednym z podstawowych rodzajów walki”.³⁸ Wojskowi teoretycy państw Sojuszu nie podejmują szerszej dyskusji nad zasadnością tej klasyfikacji. Duża grupa naszych teoretyków uważa jednak, że działania opóźniające, nie powinny być oddzielnym rodzajem walki, ale powinny być podporządkowane obronie. Ich zdaniem działania opóźniające mogą być etapem obrony, zarówno pozycyjnej, jak i manewrowej. W obronie pozycyjnej działania opóźniające mogą być prowadzone w pasie sił przesłania, a także jako działania wymuszane w sytuacji wyczerpania możliwości kontynuowania walki na zajmowanych rubieżach obronnych.³⁹ W obronie manewrowej działania opóźniające są jej pierwszym etapem. Przy czym teoretycy wojskowi są zgodni w opinii, że ogólny mechanizm prowadzenia działań opóźniających w obronie pozycyjnej i manewrowej jest podobny. Wojska w zależności od konkretnej sytuacji taktycznej bronią się, wycofują lub kontratakują.⁴⁰

³⁶ Doktryna wojsk lądowych ATP-35(B), Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100, Podręcznik polowy 100-5. Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych

³⁷ Regulamin działań wojsk lądowych, DWL, Warszawa 1999, s.123-131;

³⁸ Regulamin ..., wyd.cyt., s. 123.

³⁹ Z. Ścibiorek, Działania opóźniające, AON, Warszawa 1995, s. 11.

⁴⁰ Z. Ścibiorek, Zasady prowadzenia działań opóźniających przez oddziały i pododdziały ogólnowojskowe (OPÓR I), AON, Warszawa 1996, s. 10.

3.2.1.3.1. Zasady ogólne

W interpretacji regulaminów poszczególnych armii państw NATO cele prowadzenia działań opóźniających są podobne. Analiza porównawcza,⁴¹ pozwala wyciągnąć wniosek, że teoretycy wojskowi określając cele działań opóźniających unikają definiowania celu głównego. Cele szczegółowe stanowią natomiast w każdym przypadku zbiory bardzo bogate.

W działaniach opóźniających następuje stopniowe, zamierzone oddawanie terenu („odstępowanie w walce”). Zatem główny cel działań opóźniających nie może być rozpatrywany i określany w wymiarze przestrzennym. Celem głównym działań opóźniających nie jest też rozbitcie przeciwnika. Redukcja możliwości określenia celu głównego działań opóźniających w wymiarze przestrzennym i rzeczowym prowadzi do konkluzji, że cel główny działań opóźniających powinien być odnoszony do wymiaru czasowego. Dlatego też, proponuje się przyjąć, że celem głównym działań opóźniających jest odsunięcie w czasie dotarcie przeciwnika do określonego rejonu (rubieży). Rejon ten czy też rubież określa głębokość prowadzenia działań opóźniających. Parametr ten przy uwzględnieniu innych czynników (przede wszystkim możliwości bojowe wojsk własnych i przeciwnika oraz teren) pozwala skalkulować czas prowadzenia działań opóźniających.

Czas ten, zdaniem ekspertów wojskowych Sojuszu powinien m.in.: umożliwić:

- zorganizowanie lub odtworzenie obrony,
- zorganizowanie sił zdolnych do rozbitcia przeciwnika w rejonie działań opóźniających,
- osłonę wycofania (lub skrzydeł) wojsk własnych,
- zabezpieczenie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia.

⁴¹ Porównanie celów prowadzenia działań opóźniających zawartych w regulaminach wybranych armii państw NATO, załącznik nr 3.2.1.3.

Działania opóźniające mają swoją specyfikę. Do cech charakterystycznych działań opóźniających można zaliczyć:

- unikanie rozstrzygających starć;
- organizowanie pozycji i rubieży opóźniania;
- tworzenia oporu na określony czas;
- wykonywanie kontrataków na ogół mniejszymi siłami, głównie w celu oderwania się wojsk własnych od przeciwnika i odejście na kolejną pozycję opóźniania;
- rozmieszczenie większości sił i środków ogniowych na przednim skraju poszczególnych pozycji opóźniania;
- wyznaczenie, w większości przypadków, szerszych pasów działania dla oddziałów (pododdziałów) prowadzących opóźnianie.

Pierwsza z wymienionych powyżej cech akcentuje fakt, że działania opóźniające nie przynoszą rozstrzygnięcia. Stąd wniosek, że działania te nie powinny być klasyfikowane do działań określanych rozstrzygającymi.⁴² Tak właśnie problem ten widziany jest przez wojskowych teoretyków niemieckich, którzy uważają, że „działania opóźniające nie przynoszą rozstrzygnięcia”.⁴³

Teoretycy wojskowi są zgodni, że działania opóźniające mogą być zamierzone lub też wymuszone. W pierwszym przypadku działania opóźniające są wcześniej zaplanowane i mają głównie na celu osłabienie i wciągnięcie głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika w obszar kanalizujący jego ruch i ograniczający manewr. Po zmniejszeniu dysproporcji sił i uzyskaniu czasu na konieczne przegrupowanie wojsk własnych, celem tego rodzaju działań jest ostateczne załamanie natarcia przeciwnika, rozbicie jego sił w wyniku zdecydowanego zwrotu zaczepnego lub stworzeniu oporu na rubieży położonej w głębi. Uważa się, że tego typu działania opóźniające prowadzone będą w ramach obrony manewrowej lub w pasie sił przesłaniania w obronie pozycyjnej.

⁴² *Regulamin ...*, wyd.cyt., s. 12

⁴³ *Regulamin ... HDv 100/100*, s.265

Wymuszone działania opóźniające będą konsekwencją znalezienia się w niekorzystnej sytuacji. Do sytuacji takiej może dojść w wyniku wyczerpania możliwości kontynuowania walki na zajmowanych rubieżach obronnych, znalezienia się w okrążeniu oraz podczas wychodzenia z niego. Cechą charakterystyczną jest organizowanie działań w warunkach bezpośredniej styczności z przeciwnikiem, w walce.

Działania opóźniające są skuteczne jeśli w czasie ich prowadzenia uwzględniane są określone zasady, a także uwzględniane są istotne czynniki pola walki. Teoretycy wojskowi sojuszu twierdzą, że szczególnie ważne są następujące zasady i czynniki:⁴⁴

- rozpoznanie;
- połączenie manewru i siły ognia;
- teren;
- czas;
- przestrzeń;
- aktywność i różnorodność oddziaływania na przeciwnika;
- podtrzymywanie swobody działania;
- walka elektroniczna;
- ochrona i obrona;
- pozorowanie.

Zdaniem teoretyków wojskowych przede wszystkim teren, czas, przestrzeń i podtrzymywanie swobody działania⁴⁵ są elementami, które mają największy wpływ na metodę i sposób prowadzenia działań opóźniających.

„Działania opóźniające są prowadzone w wyznaczonych pasach lub na kierunkach. W ramach pasa opóźniania oddziały (pododdziały) mogą mieć

⁴⁴ m.in. *Regulamin ...*, wyd. cyt., s. 123; *ATP-35(B)...*, wyd.cyt., s. 146.

⁴⁵ Takie elementy określone zostały przez ekspertów wojskowych jako podstawowe dla skuteczności działań opóźniających.

przydzielone kierunki (rejon) opóźnienia. Na kierunkach i w rejonach opóźnienia wyznacza się pozycje opóźnienia (przednią, pośrednie, końcową)".⁴⁶

Zatem zasadniczym elementem struktury działań opóźniających jest pozycja opóźnienia. Przyjmuje się, że pozycje opóźnienia stanowią batalionowe lub w niektórych sytuacjach kompanijne rejon opóźnienia rozmieszczone nieregularnie w terenie na prawdopodobnych kierunkach działań przeciwnika.⁴⁷

Badania wykazały, że batalion zmechanizowany (czołgów) jest pododdziałem najbardziej predysponowanym do walki na pozycji opóźnienia. Również większość teoretyków wojskowych⁴⁸ głosi tezę, że zarówno batalion zmechanizowany jak i batalion czołgów dysponują organicznymi możliwościami bojowymi,⁴⁹ pozwalającymi im na wykonanie wszystkich podstawowych zadań taktycznych. Analiza możliwości bojowych (przede wszystkim ogniowych i manewrowych) batalionów (zmechanizowanego, czołgów i zmotoryzowanego), poważnie ogranicza możliwość użycia do działań opóźniających batalionu piechoty zmotoryzowanej. Natomiast bataliony zmechanizowany i czołgów mogą zniszczyć w obronie porównywalne siły przeciwnika. Również zdolność do wykonania marszów po drogach i na przełaj należy uznać za podobną. Jednak biorąc pod uwagę prawdopodobną na polu walki konieczność pokonywania przeszkód wodnych w warunkach zniszczenia istniejących przepraw, zdecydowanie mniejsze w tej sytuacji możliwości w tym zakresie posiada batalion czołgów. Podstawowy sprzęt bojowy (czołgi) wymaga urządzania pracochłonnych przepraw. Zatem najbardziej predysponowanymi do prowadzenia działań opóźniających, w których stałym elementem jest manewr, są bataliony zmechanizowane.

W każdej sytuacji istnieje konieczność uzupełniania pozycji opóźnienia samodzielnymi punktami oporu, zasadzkami licznymi zaporami inżynieryjnymi.

⁴⁶ *Regulamin ...*, wyd. cyt., s. 123.

⁴⁷ Z Ścibiorek, *Działania opóźniające*, Bellona, Warszawa 1996, s. 54-55.

⁴⁸ M. Huzarski, W. Kaczmarek, *Działania taktyczne batalionu*, AON, Warszawa 1995, s. 9.

⁴⁹ Przyjmuje się, że batalion działając w składzie brygady powinien realizować podstawowe zadania bojowe przy użyciu organicznych (własnych) sił i środków. Wykonując jednak szczególnie ważne zadania (np. prowadząc działania opóźniające) może otrzymać wzmocnienie oraz odpowiednie wsparcie.

Powinny być rozmieszczone w różnych miejscach, w sposób nieregularny w celu zapewnienia ciągłości oddziaływania na przeciwnika. Przebieg pozycji opóźniania wytyczany jest z uwzględnieniem warunków terenowych. Powinny przebiegać wzdłuż naturalnych przeszkód terenowych: rzek, wzgórz, lasów, miejscowości. Najdogodniejsze do obrony są pozycje na których teren po stronie przeciwnika jest otwarty, natomiast po stronie własnej zakryty i w miarę dominujący.

Badania przeprowadzone w AON w 1996 roku⁵⁰ dowodzą jak duży jest wpływ terenu na prowadzenie działań opóźniających. Uznano teren za czynnik decydujący przy określaniu odległości pomiędzy pozycjami opóźniania. Stan i możliwości wojsk własnych oraz teren determinuje ugrupowanie bojowe, które powinno zapewnić przede wszystkim:

- zadanie przeciwnikowi maksymalnych strat przy jak najmniejszych stratach własnych;
- powstrzymanie i dezorganizacja natarcia przeciwnika podczas obrony kolejnych pozycji opóźniania;
- możliwość manewru (koncentrowanie wysiłku, a także „uniki” przed uderzeniem).

Ugrupowanie bojowe do działań opóźniających będzie podobne jak w czasie prowadzenia obrony pozycyjnej. Wojska mogą być ugrupowane w jeden rzut z odwodem, lub w dwa rzuty.

Odległość między pozycjami opóźniania powinna zapewnić swobodę manewru, efektywne rażenie nacierającego przeciwnika oraz wprowadzenie go w rejon lub na kierunek dogodny dla broniących się wojsk. Odległość ta powinna także umożliwić zajęcie kolejnej pozycji, a siłom ubezpieczających ten manewr zatrzymanie na ten czas nacierających sił przeciwnika oraz zapewnić osłonę ogniową wycofującym się pododdziałom. Na podstawie analizy dokumentacji

⁵⁰ Badania ankietowe przeprowadzone na grupie 80 oficerów. Respondenci odpowiadali na pytanie „Czynniki wyznaczania odległości pomiędzy pozycjami opóźniania”, Z.Ścibiorek, *Zasady ...*, wyd.cyt., zał. 1, s. 6.

szkoleniowej można wyciągnąć wniosek, że liczbowe określenie odległości między rubieżami opóźniania nie jest możliwe.

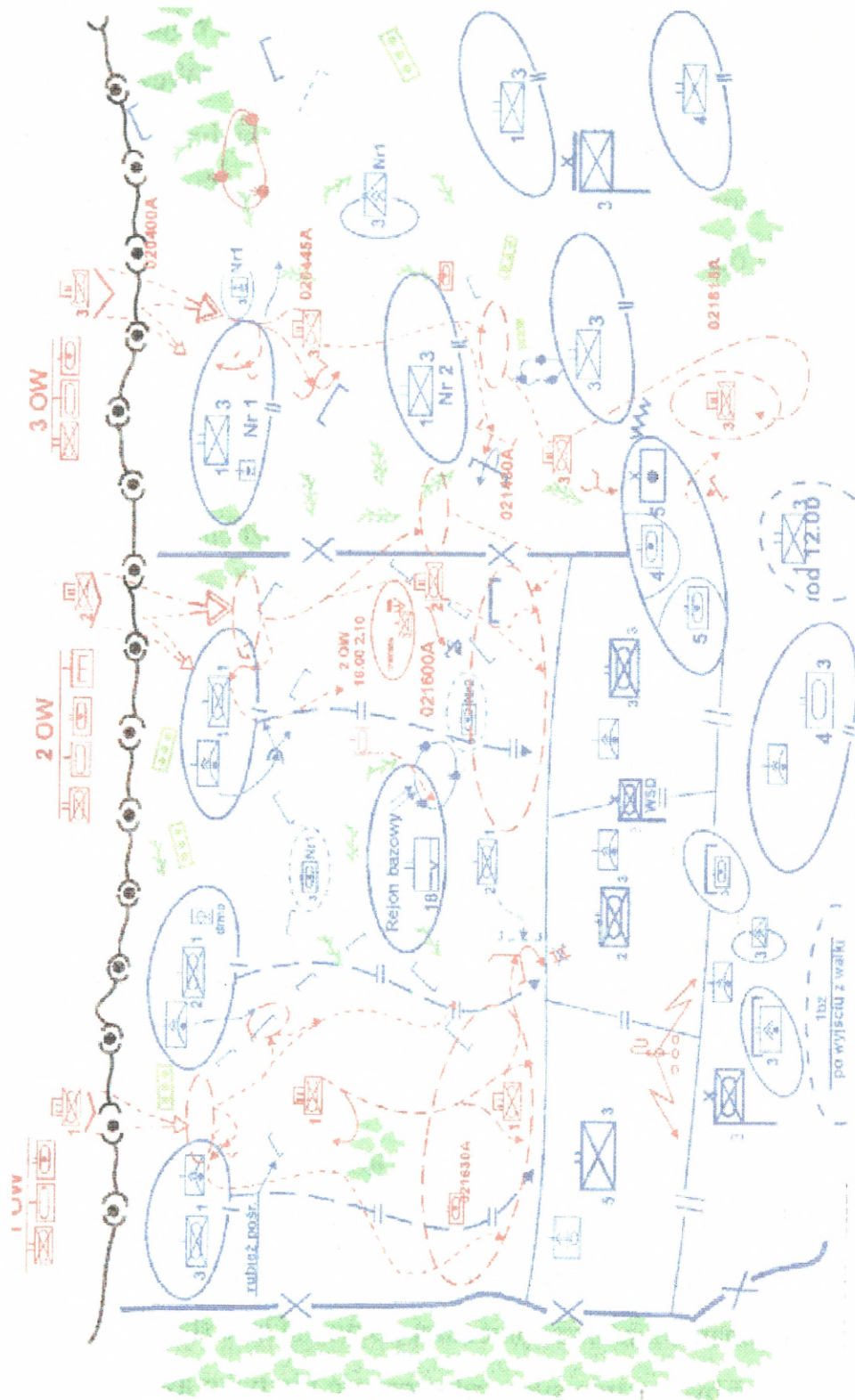
W ćwiczeniu prowadzonym w ŚOW pk. „ORION-97” działania opóźniające prowadzone były w ramach pasa przesłaniania siłami 8 BZ. Zarówno głębokość przygotowanych działań 14 km jak i głębokość kolejnych dwóch pozycji (3 km) była w tym wypadku typowa dla działań opóźniających w pasie przesłaniania.⁵¹ Odległość między pozycjami wyniosła 5-6 km, czyli prawie tyle samo co w obronie pozycyjnej, gdzie norma ta wynosi 4-6 km. Struktura pasa przesłaniania w tym ćwiczeniu podporządkowana została przede wszystkim tworzeniu znacznego oporu dla zadania maksymalnych strat przeciwnikowi. Przyjęte w tym ćwiczeniu wielkości przestrzenne, charakteryzujące działania opóźniające, są typowe dla większości ćwiczeń prowadzonych w Wojsku Polskim w latach 1994-97.⁵²

Argumentację powyższą podzielają również respondenci badań ankietowych.⁵³ Ich zdaniem rozmieszczenie kolejnych pozycji opóźniania powinno stwarzać warunki „wyjścia poza zasięg podstawowej masy artylerii przeciwnika w odniesieniu do zgrupowań batalionowych oraz poza zasięg moździerzy oraz środków przeciwpancernych w przypadku zgrupowania kompanijnego”. Zatem odległość pomiędzy pozycjami opóźniania powinna umożliwić zorganizowanie oporu na każdej pozycji oraz manewr między nimi.

⁵¹ „Szerokość i głębokość pasa przesłaniania zawsze będzie zależała od zamiaru rozegrania walki, potencjału bojowego wojsk własnych i przeciwnika oraz właściwości terenu. Z reguły nie powinna przekraczać szerokości i głębokości obrony przyjmowanej przez szczebel organizujący pas przesłaniania”. *Regulamin ...*, wyd.cyt., s.24.

⁵² Tylko w niektórych ćwiczeniach prowadzonych w terenie urozmaiconym np. górzystym tj. w ćwiczeniu „TATRY-96” (rysunek 2) odległości między pozycjami opóźniania mogą być jeszcze mniejsze, tzn. 3-5 km. Zdaniem teoretyków wojskowych również niewielkie odległości między pozycjami opóźniania powinny być podczas działań w pasie przesłaniania, zwłaszcza przygranicznym, rozbudowanym na przykład za przeszkodą wodną, a także w końcowej fazie etapu obrony manewrowej, głównie przy odstępowaniu na boki.

⁵³ Wyniki badań przedstawiono: Z.Ścibiorek, *Zasady ...*, wyd.cyt., s. 28 i 63.

Rys. 7. Działania opóźniające w pasie sił przesłaniania.
 Ćwiczenie KOW-pk. "TATRY - 96"

3.2.1.3.2. *Prowadzenie działań opóźniających*

Działania opóźniające we wszystkich armiach Sojuszu prowadzi się podobnie. Wojska w zależności od konkretnej sytuacji taktycznej bronią się, wycofują lub kontratakują. W tym złożonym działaniu stałymi, cyklicznie się powtarzającymi etapami są obrona i wycofanie. Elementy danego szczebla, prowadzące działania opóźniające mogą kilkakrotnie bronić się na wybranych pozycjach dążąc do zwolnienia tempa natarcia przeciwnika i zadania mu maksymalnych strat.

Z istoty działań opóźniających wynika, że nadrzędnym w stosunku do pozostałych czynników walki jest opór. Poprzez opór wojsk na kolejnych pozycjach opóźniania realizowane są cele działań opóźniających. Żeby jednak mogło dojść do obrony kolejnej pozycji, trzeba wcześniej, wykonując sprawny i szybki manewr przemieścić wojska na tę rubież. Zatem cykl działań opóźniających danego szczebla organizacyjnego składa się z: obrony, wycofania i obrony. W okresach tych poszczególne czynniki pola walki występują z różną intensywnością. W pierwszym okresie przede wszystkim dominuje opór, w drugim manewr, a w trzecim ponownie opór. Cykl działań opóźniających dla danego szczebla organizacyjnego może się powtórzyć jeszcze jedno – dwukrotnie. Za każdym razem siła oporu słabnie, natomiast manewr powinien być coraz sprawniejszy.⁵⁴

Przebieg działań opóźniających w pierwszym okresie nie odbiega od typowych działań obronnych. Podchodzącego przeciwnika zwalcza się na dalekich podejściach (zależy to od możliwości ogniowych). Głównym zadaniem w tym okresie działań opóźniających jest powstrzymanie natarcia i niedopuszczenie do pokonania z marszu przedniej pozycji. Opór stawiany na pierwszej pozycji powinien być na tyle silny żeby zmusić nie tylko awangardy przeciwnika do zatrzymania ale również jego siły główne do rozwinięcia. Musi to być obrona trwała w wyniku której zadawane są przeciwnikowi znaczne straty, a także zo-

⁵⁴ Siła oporu słabnie bo jest to konsekwencja ponoszonych strat ; manewr przy mniejszych siłach powinien być sprawniejszy.

staje on na dłuższy czas związany walką. Istotnym elementem składowym siły oporu na tej pozycji jest rozbudowa inżynieryjna zwiększająca skuteczność działań wojsk własnych (ogniowe, elektroniczne, minerskie) a także osłabiająca przeciwnika.

Przełamanie oporu na pierwszej pozycji nie powinno oznaczać radykalnego zwiększenia tempa natarcia przeciwnika. Pomimo, że zasadnicze siły zakończywszy ten okres działań opóźniających, przechodzą do okresu kolejnego – wycofania i wykonują manewr na kolejną pozycję opóźniania położoną w głębi, to przeciwnik w dalszym ciągu powinien być powstrzymywany. Powstrzymywanie to ma formę zasadzek, działań nieregularnych, napadów ogniowych, uderzeń śmigłowców bojowych, działań desantowoszturmowych, zapór pułapek minerskich. Ten okres działań opóźniających mimo, że nie związany bezpośrednio z walką, jest okresem bardzo trudnym w realizacji.

Manewr w celu zmiany pozycji opóźniania jest działaniem realizowanym w złożonych warunkach pola walki, w określonym czasie i przestrzeni. Dynamiczny charakter sytuacji taktycznej, w której manewr się odbywa powoduje, że działanie to podlega oddziaływaniu różnorodnych czynników pola walki. Należą do nich:

- oddziaływanie przeciwnika;
- teren (przede wszystkim drogi, gleby, wody, pokrycie);
- stan pogody, pora roku i doby;
- struktura systemu pozycji opóźniania (odległości między pozycjami opóźniania);
- możliwości manewrowe wojsk;
- czas wykonywania manewru;
- sposób zorganizowania;
- sposób zabezpieczenia i wykonania manewru;
- wyszkolenie wojsk wykonujących manewr.

Wykonanie manewru wycofania się wojsk na kolejną pozycję opóźniania jest działaniem trudnym, które trzeba zrealizować bez względu na warunki atmosferyczne i porę doby. Ponadto szerokie możliwości przeciwdziałania przeciwnika przemawiają za tym, aby manewr w celu zmiany pozycji opóźniania był wykonywany w sposób skryty, po wcześniej rozpoznanych drogach i na przełaj, umiejętnie wykorzystujący naturalne właściwości terenu (zastłony, ukrycia), a także w miarę możliwości maskujący swoje działanie (np. dymami).

Istotnym warunkiem powodzenia manewru jest utrzymanie go w tajemnicy przed przeciwnikiem, przynajmniej w jego pierwszym okresie (etapie), tzn. opuszczania przez pododdziały punktów oporu i wychodzenia na drogi marszu do nowej pozycji opóźniania.

Warunki skrytego, w tajemnicy dla przeciwnika rozpoczęcia manewru stwarza noc. Ale manewr w celu zmiany pozycji opóźniania często będzie musiał być realizowany w dzień. Dlatego też manewr musi być przeprowadzony szybko, umiejętnie wykorzystując naturalne i sztuczne właściwości terenu oraz warunki tworzone przez siły zabezpieczające to działanie.

Manewr w celu zmiany pozycji opóźniania jest wykonywany w warunkach ogniowo-elektronicznego wsparcia oraz zabezpieczenia bojowego.

Manewr wykonywany w celu zmiany pozycji opóźniania w dużym stopniu będzie zależał od stanu dróg pomiędzy pozycjami. Dlatego przygotowanie, utrzymanie i torowanie dróg oraz urządzenie i utrzymywanie przepraw w tym obszarze stanowi ważne zadanie zabezpieczenia inżynieryjnego. Drogi te powinny m.in. zapewniać swobodę ruchu wojsk własnych pomiędzy pozycjami opóźniania, sprawne ich zajmowanie i opuszczanie.

Kolejnym ważnym dla wykonania manewru wycofania się wojsk, zadaniem realizowanym przez wojska inżynieryjne jest urządzenie i utrzymanie przepraw przez przeszkody wodne. Podczas manewru w celu zmiany pozycji opóźniania będą utrzymywane przede wszystkim przeprawy: po nie zniszczo-

nych mostach stałych, w bród, desantowe, promowe, po mostach towarzyszących i pontonowych.

Skutecznym zakończeniem manewru na kolejną pozycję opóźniania jest wejście wojsk w nowe rejony obrony. Moment ten jest jednocześnie początkiem kolejnego etapu działań opóźniających, czyli obrony na następnej pozycji.

Pomimo oparcia działań opóźniających na oporze i manewrze to jednak i uderzenie w formie zwrotu zaczepnego ma w nich swoje miejsce. „Siły opóźniające muszą wykorzystywać każdą dogodną sytuację do wykonania zwrotów zaczepnych.”⁵⁵ Potrzeba wykonywania kontrataków w działaniach opóźniających dostrzegana jest przez wszystkich teoretyków wojskowych państw NATO. Podkreśla się jednak konieczność bardzo dobrego zaplanowania i przygotowania tego działania. „Ataki powinny być podejmowane kiedy tylko straty lub zniszczenia po stronie przeciwnika mogą mieć wpływ na opóźnianie jego wojsk.”⁵⁶ Uważa się, że do wykonywania kontrataków powinny być używane przede wszystkim odwody. Kontrataki będą miały ograniczone cele, np. zamykanie luk, zapewnienie wyjścia z walki silnie zaangażowanym wojskom itd.

Przeprowadzone badania wykazały, że działania opóźniające zarówno w odniesieniu do ich przygotowania jak i prowadzenia są postrzegane przez teoretyków wojskowych Sojuszu podobnie. W żadnym zagadnieniu z obszaru teorii działań opóźniających występujące rozbieżności nie obligują do działań zmuszających do ujednoczenia określonego problemu.

3.2.1.4. Działania aeromobilne

Przewartościowania jakie zachodzą na współczesnym polu walki sprawiają, iż modyfikowane i dostosowywane są zadania poszczególnych komponentów sił zbrojnych, w tym wojsk aeromobilnych i wchodzących w ich skład jednostek kawalerii powietrznej. Z wielu prac badawczych wynika, iż w nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych przełomu wieków nasze siły zbrojne

⁵⁵ Regulamin..., wyd. cyt., s. 124

⁵⁶ ATP-35(B)..., wyd. cyt., s. 147

muszą być zdolne zapewnić osiągnięcie celu obrony w każdej sytuacji. W wypadku agresji zakłada się prowadzenie operacji obronnej, której sposób prowadzenia w znacznym stopniu uzależniony będzie od skali zaskoczenia uzyskanego przez przeciwnika. Zasadniczym jej celem powinno być zadanie agresorowi maksymalnych strat oraz osłabienie tempa jego działań zaczepnych.

Ich prowadzenie przez potencjalnego przeciwnika umożliwia równoczesne oddziaływanie nie tylko na pierwszorzutowe związki taktyczne i operacyjne, ale również na siły rozmieszczone w głębi. Nowe generacje sprzętu bojowego i możliwości jego wykorzystania sprawiają, że pojęcie zaplecza nabiera innego znaczenia. Siły rozmieszczone w głębi są postrzegane jako cele o pierwszoplanowym znaczeniu.

Obrońca zmierzając do wyhamowania tempa działań ofensywnych przeciwnika planuje różnorodne przedsięwzięcia, a końcowy sukces prowadzonych zmagających wynikać ma nie tylko z możliwości podjęcia natychmiastowych reakcji, ale również ze zdolności prowadzenia bardzo aktywnych działań w toku całej operacji obronnej, co wiąże się z wykonywaniem w sprzyjających warunkach zwrotów zaczepnych.

W celu zwiększenia skuteczności podejmowania tego typu zadań, sformowano jakościowo nowy, wysoce mobilny związek taktyczny, którym jest 25 BKPow. Utworzenie tych sił miało na celu wypełnienie luki, szczególnie w zakresie prowadzenia działań o charakterze aeromobilnym, zapewnienie możliwości nie tylko szybkiego podjęcia bardzo efektywnych działań, ale również możliwość tworzenia ognisk walki w głębi ugrupowania bojowego przeciwnika.

Na podstawie powyższych rozważań i analizy dotychczasowego stanu wiedzy, moich osobistych doświadczeń oraz uwzględniając współczesne uwarunkowania, można się pokusić o sformułowanie następującej tezy⁵⁷:

Wojska aeromobilne stwarzają jakościowo nowe warunki prowadzenia walki zbrojnej, szczególnie podczas przygotowania i prowadzenia operacji

⁵⁷ Por. S. Korzeniowski, *Jednostki kawalerii powietrznej w operacjach na obszarze kraju*, Warszawa 1999, s. 12.

(działań) obronnych i zaczepnych na obszarze kraju, w aktualnych i dających się przewidzieć w przyszłości uwarunkowaniach. Stanowią one zasadniczy czynnik determinujący powietrzno-lądowy, manewrowy charakter współczesnych operacji.

Teza ta daje podstawę do sformułowania trzech zasadniczych wniosków:

Po pierwsze

Wojska aeromobilne mogą być wykorzystywane we wszystkich rodzajach działań bojowych. W przeszłości jako zasadę zalecano jednak wykorzystanie wojsk tego rodzaju w toku działań prowadzonych na szerokim froncie, w terenie trudno dostępnym oraz w przypadku silnego obezwładnienia przeciwnika. Zmagania wojsk aeromobilnych były jednymi z najbardziej efektywnych działań, pozwalających na wykonanie zaskakującego uderzenia, wymagały jednak bardzo precyzyjnego przygotowania.

Po drugie

Typowymi zadaniami wojsk aeromobilnych będą:

W działaniach obronnych – wykonywanie uderzeń przed przednią linią obrony na wybrane obiekty, np.: stanowiska dowodzenia, środki dalekiego napadu ogniowego, urządzenia logistyczne, środki obrony przeciwlotniczej oraz podchodzące odwody. Niszczyć mogą również śmigłowce na lądowiskach oraz wybrane obiekty komunikacyjne.

Wojska aeromobilne mogą także wykonywać wypady przed przedni skraj oraz uderzenia ogniowe z ugrupowania wojsk własnych na nacierające wojska przeciwnika. Niekiedy będą spełniały one zadania powietrznych odwodów przeciwpancernych i przeciwdesantowych.

W ramach działań zaczepnych wojska aeromobilne realizować mogą trzy grupy zadań. Pierwsze z nich to działania rajdowe, wykonywane na największej odległości od linii styczności wojsk.

Druga grupa polegała będzie na wykonaniu uderzeń ześrodkowanych, których celem będzie jednoczesne zniszczenie kilku obiektów i poważna dezor-

ganizacja systemu obrony przeciwnika, zadania te realizowane będą w taktycznej strefie obrony przeciwnika.

Trzecia z kolei grupa zadań to działania w ramach zgrupowania powietrzno-lądowego, gdzie wysiłek jednostek aeromobilnych ukierunkowany będzie na wyzwalenie ruchu zgrupowania lądowego poprzez tworzenie ognisk walki na kierunku głównego uderzenia.

W ramach działań opóźniających jednostki aeromobilne mogą prowadzić walki na wysuniętych pozycjach, ukierunkowane na powstrzymanie marszu i manewru awangard, oddziałów wydzielonych i kolumn sił głównych oraz zadawanie przeciwnikowi maksymalnych strat.

Po trzecie

Należy oczekiwać dalszego szybkiego rozwoju formacji aeromobilnych, w tym sił kawalerii powietrznej. Ich rozwój związany jest z wprowadzaniem nowych typów uzbrojenia, które mają zapewnić im większą manewrowość, siłę ognia i odporność na uderzenia przeciwnika.

Na podstawie wizji przyszłego pola walki⁵⁸ oraz charakterystyki działań operacyjnych można przedstawić główne cele działania wojsk aeromobilnych w operacji i walce. Z przeprowadzonych analiz i doświadczeń historycznych wynika, iż wojska aeromobilne, a w ich ramach jednostki (zgrupowania) kawalerii powietrznej dążąc do uzyskania wysokich efektów powinny maksymalnie wykorzystać swoje możliwości manewrowe i siłę ognia, ściśle współdziałać z lotnictwem (myśliwskim i uderzeniowym), wojskami powietrzno-desantowymi, ogólnowojskowymi związkami taktycznymi (oddziałami) oraz z siłami prowadzącymi działania nieregularne na terenach opanowanych przez przeciwnika.

W ramach działań obronnych ich zadania mogą ogniskować się również na wsparciu wojsk broniących rejonów kluczowych wykonujących zwroty zaczepne oraz wojsk walczących w okrążeniu.

⁵⁸ Por. W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995, s. 64-74.

Szczególną rolę wojska aeromobilne mogą spełniać w działaniach początkowego okresu wojny. W ramach tej fazy działań operacyjnych ich zadania powinny się skupić na osłonie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych. W tym celu mogą prowadzić działania obronne i opóźniające.

Powyższe konstatacje umożliwiły sformułowanie kilku wniosków o charakterze ogólnym. Jednym z nich jest – działania bojowe zgrupowań aeromobilnych powinny być prowadzone z zaskoczenia, dlatego iż możliwości bojowe ich zgrupowań będą zdecydowanie większe niż innych rodzajów wojsk. Kolejnym – niezbędna jest ich samowystarczalność w zakresie zabezpieczenia bojowego i logistycznego.

Wyniki przeprowadzonych analiz wyraźnie wskazują, iż **w toku działań obronnych** jednostki aeromobilne mogą prowadzić skuteczne działania opóźniające. W tego rodzaju działaniach zgrupowania te mogą atakować metodą szturmową powietrzną wybrane kolumny przeciwnika, urządzenia logistyczne oraz elementy systemu dowodzenia, nie wiążąc się w walkę z jego siłami głównymi.

Zadania realizowane w działaniach o charakterze obronnym dają się zblokowąć w czterech grupach, w których sposób ich wykonania i przyjmowane ugrupowanie bojowe będą podobne⁵⁹:

- ◆ pierwsza – zamykanie luk i wylotów, obsadzanie pozycji ryglowych oraz wzmocnienie (obsadzenie pozycji) w głębi obrony;
- ◆ druga – działania z rubieży ogniowych oraz realizacja zadań w ramach wsparcia zwrotu zaczepnego;
- ◆ trzecia – wypad, uderzenie ześrodkowane, rajd;
- ◆ czwarta – działanie w ramach powietrznych odwodów specjalnych.

Powyższe zadania będą realizowane w sposób planowy lub na wezwanie z pola walki.

⁵⁹ W. Michalski, *Działania desantowo-szturmowe w operacjach na obszarze kraju*, Warszawa 1995, s. 97.

W działaniach o charakterze zaczepnym wojska aeromobilne mają możliwość szczególnie precyzyjnego i efektywnego wsparcia wojsk podchodzących i uderzających z głębi lub ze styczności, mogą wspierać ich walkę w czasie rozwijania natarcia i potęgować uderzenia sił głównych w głębi. Będą więc wykorzystywane zarówno w strefie działań bezpośrednich, jak i głębokich. Mogą realizować zadania związane z uchwyceniem i utrzymaniem ważnych obiektów w głębi obrony przeciwnika, wzbranianiem podejścia jego odwodów oraz niszczenia jego środków walki, stanowisk dowodzenia i urządzeń logistycznych.

W trakcie działań opóźniających zadaniem jednostek aeromobilnych będzie natychmiastowe przejście do osłony sił głównych organizujących obronę. Prowadząc aktywne działania bojowe powinny umożliwić operacyjne rozwinięcie tych sił na kierunku (obszarze) zagrożonym przez przeciwnika. Dla tych jednostek typowymi sposobami walki w tym okresie mogą być⁶⁰:

- ◆ działania zgrupowań na rubieżach przechwytywania;
- ◆ obrona na wysuniętych pozycjach;
- ◆ obrona rejonów o znaczeniu kluczowym.

W koncepcji działań aeromobilnych podstawową zasadą jest użycie śmigłowców (samolotów) w celu zwiększenia siły ognia i ruchliwości pododdziałów wojsk lądowych, w ramach zintegrowanego systemu walki powietrzno-lądowej.

Do tej koncepcji zalicza się wszelkie działania, w których związki taktyczne (oddziały, pododdziały) wykonują manewr nad polem walki na śmigłowcach (samolotach), w celu prowadzenia walki lądowej w formie działań powietrznoszturmowych (desantowoszturmowych), powietrznodesantowych oraz działania lotnictwa wojsk lądowych.

Działania powietrznoszturmowe (desantowoszturmowe) są integralną częścią walki lądowej. Wojska przeznaczone do tych działań mogą realizować zadania samodzielnie lub wspólnie z innymi rodzajami wojsk lądowych, w całej

⁶⁰ S. Korzeniowski, *Jednostki kawalerii ...*, s. 136.

strefie odpowiedzialności związku operacyjnego (taktycznego). Realne zagrożenie ich użycia może zmusić przeciwnika do rozproszenia swoich sił, między innymi w celu osłony ważnych urządzeń i kluczowego terenu w rejonach tyłowych (w głębi ugrupowania).

Wojska desantowoszturmowe (kawalerii powietrznej) umożliwiają szybką reakcję na zaistniałą sytuację w całym rejonie (obszarze) odpowiedzialności. Ich użycie może stanowić ważny element walki o uchwycenie i utrzymanie inicjatywy (swobody działania). Wojska te mogą również spełniać rolę wysoce manewrowego powietrznego odwodu.

Działania powietrznoszurmowe (desantowoszturmowe) prowadzone będą zwykle w rejonach nie bronionych lub słabo bronionych. W wyjątkowych sytuacjach mogą one być prowadzone w rejonach zajętych (bronionych) przez przeciwnika, jednakże pod warunkiem posiadania możliwości jego rozbicia (zniszczenia, obezwładnienia) i przewagi w powietrzu. Działania te mogą być prowadzone we wszystkich rodzajach działań bojowych wojsk lądowych, a ich celem może być:

- opanowanie i utrzymanie kluczowych obiektów terenowych (przełęcz, wąwozy, mosty, przeprawy, itp.);
- niszczenie ważnych celów (obiektów) w ugrupowaniu przeciwnika;
- osłona luk i otwartych skrzydeł w ugrupowaniu własnych wojsk;
- zamykanie wyłomów powstałych w obronie na skutek uderzeń przeciwnika;
- zwalczanie desantów i innych sił przeciwnika, prowadzących działania w głębi ugrupowania własnych wojsk;
- wzmocnienie okrążonych sił;
- prowadzenie rozpoznania;
- wprowadzanie w błąd przeciwnika działaniami demonstracyjnymi (mylącymi);
- izolacja pola walki.

Taka gama zadań jest możliwa do realizacji, ponieważ wojska desantowoszturmowe (kawalerii powietrznej) są zdolne do:

- uzyskania zaskoczenia poprzez atakowanie przeciwnika z dowolnego kierunku oraz w rejonach trudnodostępnych;
- przelotu nad zaporami i omijania pozycji przeciwnika;
- szybkiego ześrodkowania sił w decydującym miejscu i czasie;
- rozśrodkowania się w krótkim czasie, w celu zmniejszenia skutków uderzeń przeciwnika;
- szybkiej reakcji na zaistniałą sytuację pola walki, również na duże odległości;
- utrzymania wysokiego tempa działania przez szybkie przenoszenie wysiłku na inny kierunek lub w nowy rejon działania;
- uniezależnienia się od lądowych linii komunikacyjnych.

Jak każde inne działania, działania powietrznoszturmowe (desantowoszturmowe) mogą być ograniczone przez różne czynniki, między innymi::

- warunki meteorologiczne, uniemożliwiające użycie śmigłowców;
- możliwości ogniowe przeciwnika (w tym skutki użycia broni masowego rażenia), które mogą uniemożliwić lądowanie w wybranym punkcie (rejonie);
- działania obrony powietrznej przeciwnika (w tym samolotów), podczas przelotu do rejonu realizacji zadań;
- brak ciężkiego sprzętu, w tym pojazdów, które nie mogą być przetransportowane drogą powietrzną;
- uzależnienie od dostaw zaopatrzenia drogą powietrzną;
- ograniczone możliwości współdziałania z własnymi wojskami lądowymi podczas prowadzenia działań w ugrupowaniu przeciwnika.

Działania powietrznoszturmowe (desantowoszturmowe) prowadzone są przez związki taktyczne (oddziały, pododdziały) kawalerii powietrznej i desantowoszturmowe, mogą być także prowadzone przez doraźnie tworzone elementy ugrupowania bojowego, w których skład wchodzi pododdziały wojsk lądowych

i śmigłowców różnego rodzaju. Działania te może prowadzić związek taktyczny (oddział), który posiada etatowe śmigłowce, a w przypadku ich braku, po otrzymaniu niezbędnych sił i środków lotnictwa wojsk lądowych. W tej sytuacji zasadniczym warunkiem prowadzenia tych działań jest zapewnienie czasu na połączone szkolenie wydzielonych sił komponentu lądowego i powietrznego.

Podczas planowania działań powietrznoszturmowych (desantowoszturmowych) należy uwzględnić następujące zasady:

- zadania bojowe powinny odpowiadać potrzebom pola walki i być dostosowane do specyfiki prowadzonych działań bojowych;
- uzbrojenie śmigłowców bojowych należy dostosować do charakteru wykonywanego zadania;
- wielkość, skład i wyposażenie rzutu lądowego i powietrznego powinno uwzględniać potrzeby wynikające z wykonywanego zadania;
- w sytuacji, gdy przeciwnik zostanie silnie obezwładniony pododdziały desantowoszturmowe (kawaleria powietrzna) przemieszczane powinny być przez śmigłowce możliwie najbliżej celu lub rejonu działania;
- przyjęta metoda działań – rajd (szturm) powietrzny, szturm lądowo-powietrzny (powietrzno-lądowy) lub zasadzka powietrzno-lądowa – powinna zależeć od charakteru zadania bojowego, sytuacji pola walki oraz rzeźby i pokrycia terenu;
- uderzenia na stacjonarne obiekty przeciwnika należy wykonywać bezpośrednio, niespodziewanie, z kilku kierunków jednocześnie. Uderzenia te powinny wykonywać wspólnie śmigłowce bojowe i rzut lądowy (ze śmigłowców, bądź ładu). Zwalczając ruchome obiekty przeciwnika, stosuje się metodę zwalczania strefowego lub selektywnego. Pierwsza polega na działaniu kilku grup szturmowych (rajdowych) na wyznaczonych kierunkach; druga zaś na tropieniu i zwalczaniu (lub nękanii) przez organiczne siły szturmowe ściśle wytypowanych pojedynczych obiektów przeciwnika.

Wojska (zgrupowania) desantowoszturmowe oraz kawalerii powietrznej desantowane w ugrupowaniu przeciwnika będą wspierane ogniem artylerii będącej w styczności prowadzonym na maksymalny zasięg. Działania prowadzone na większej odległości mogą wymagać, aby artyleria była przemieszczona i towarzyszyła zgrupowaniom szturmowym w rejonie obiektu. W przypadku braku możliwości wsparcia artylerią, które zostało ograniczone z powodu znacznej odległości do obiektu ataku oraz braku możliwości przewozowych (śmigłowców), w szczególnych przypadkach wspieranie to może być zastąpione bezpośrednim wsparciem lotniczym.

Wojska powietrznodesantowe są specyficznie zorganizowane, wyposażone i szkolone w celu dostarczenia ich na pole walki metodą zrzutu dla opanowania obiektów lub do prowadzenia innych działań. Umożliwiają dowódcy dużą elastyczność działań i pomagają mu pogłębić ich obszar. Zagrożenie ich użyciem zmusza przeciwnika do wydzielenia sił w celu przeciwstawienia się temu działaniu, stąd powodzenie działań powietrznodesantowych zależy od zachowania ścisłej tajemnicy w celu osiągnięcia zaskoczenia. Mogą one być prowadzone niezależnie lub wspólnie z wojskami działającymi na lądzie. Koniecznym warunkiem do prowadzenia działań powietrznodesantowych jest posiadanie przewagi w powietrzu.

Czynnikiem szczególnej wagi, mającym bezpośredni wpływ na tego rodzaju działania jest rozpoznanie ugrupowania bojowego przeciwnika, jego zdolności bojowej i zamiarów w strefie zrzutu lub w strefie lądowania oraz w bezpośredniej bliskości tego obszaru (rejonu).

Wojska powietrznodesantowe realizują zwykle trzy rodzaje zadań: opanowanie i utrzymanie ważnych obiektów; izolację rejonu; rajdy powietrzne.

Mogą one być użyte do:

- zbierania informacji na terytorium opanowanym przez przeciwnika;
- prowadzenia rajdów na stanowiska dowodzenia, stanowiska wsparcia ogniowego, linie komunikacyjne, obiekty administracyjne i logistyczne;

- opanowania i utrzymania ważnego terenu do czasu połączenia się z wojskami lądowymi;
- wzmacniania okrążonych wojsk lądowych;
- prowadzenia ataku w obszarach (rejonach) tyłowych przeciwnika lub do odcinania jego odwodów w połączeniu z działaniami zaczepnymi innych wojsk lądowych;
- osłony skrzydeł lub prawdopodobnych kierunków podejścia przeciwnika;
- tworzenia psychozy strachu na tyłach przeciwnika.

Cechami charakterystycznymi działań powietrznodesantowych są:

- ograniczona ich manewrowość na lądzie. Może ona być poprawiona dzięki pojazdom, które mogą być dostarczone w ramach zrzutu ciężkiego sprzętu lub przy użyciu śmigłowców;
- ograniczony czas trwania działań, ponieważ jednostki powietrznodesantowe szybko tracą zdolność do prowadzenia działań, wymagana jest ich zamiana lub wzmocnienie przez jednostki innych rodzajów wojsk;
- szczególną rangę zyskuje bezpośrednio wsparcie lotnicze ze względu na ograniczone możliwości ogniowe.

Na powyższe ograniczenia wpływają następujące czynniki:

- zasięg samolotów;
- wrażliwość na uderzenia;
- trudności w zachowaniu żywotności.

Możliwości przerzutu drogą powietrzną będą ograniczać w dużym stopniu **wsparcie** wojsk powietrznodesantowych przez pododdziały strzelające ogniem pośrednim w korytarzach przelotu. Tylko w pewnych okolicznościach wsparcie ogniowe może być zapewnione przez ogień artylerii. W takiej sytuacji ważne jest, aby zespoły kierowania ogniem tych środków były włączone do wojsk powietrznodesantowych. W przypadku braku możliwości wsparcia artylerią może być ono realizowane przez śmigłowce, w miarę możliwości i rozwoju sytuacji taktycznej. Gdy istnieją takie możliwości, śmigłowce mogą być wykorzystywa-

ne do prowadzenia rozpoznania i wsparcia ogniowego, dowodzenia i kierowania oraz do realizowania procesu zabezpieczenia logistycznego wojsk. Niekiedy wsparcie ogniowe będzie zapewnione przez bezpośrednie wsparcie lotnicze.

Wojska powietrznodesantowe są szczególnie wrażliwe na uderzenia z powietrza, dlatego odpowiednie elementy obrony przeciwlotniczej muszą być włączone do struktur bojowych. Ich ilość uzależniona jest od sytuacji w powietrzu i w rejonie działania. Obronę przeciwlotniczą wojsk powietrznodesantowych będą prowadziły pododdziały przeciwlotnicze wyposażone w przenośne przeciwlotnicze rakiety oraz armaty przeciwlotnicze, transportowane drogą powietrzną razem z osłanianymi wojskami. Obiektami osłony będą lądowiska i miejsca zrzutu (wysadzenia lub załadowania) wojsk, a w toku działań pododdziały realizujące zadania utrzymania ważnych obiektów (rejonów).

Wszelkie działania powietrznodesantowe wymagać będą pomocy w zapewnieniu mobilności siłom własnym i ograniczaniu jej przeciwnikowi. Organizacja zabezpieczenia inżynierskiego zależeć będzie od zadania bojowego i przewidywanej kolejności zadań do realizacji.

W celu zapewnienia skrytości działania, jednostki walki elektronicznej będą wspierać działania powietrznodesantowe poprzez mylenie, zakłócanie i obezwładnianie przeciwnika.

Lotnictwo wojsk lądowych to oddziały i pododdziały śmigłowców różnego przeznaczenia, wraz z ich organicznymi pododdziałami zabezpieczenia. Przeznaczone ono jest do wsparcia ogniowego i specjalistycznego wojsk lądowych, a cechuje je: wysoka mobilność, elastyczność, duża szybkość wykonywania zadań, możliwość uzyskiwania zaskoczenia.

Podstawowymi zadaniami lotnictwa wojsk lądowych są:

- zadania ogniowe,
- rozpoznanie i obserwacja,
- kierowanie ogniem,
- zabezpieczenie dowodzenia,

- transport powietrzny,
- minowanie z powietrza,
- działania w ramach walki elektronicznej.

Zadania ogniowe (szczególnie ważne) obejmują zwalczanie celów pancernych i opancerzonych, siły żywej, śmigłowców i innych obiektów pola walki. Zadania te mogą być wykonywane przez lotnictwo wojsk lądowych samodzielnie bądź wspólnie z innymi rodzajami wojsk lub sił zbrojnych. Powyższe zadania realizowane będą poprzez stosowanie następujących sposobów działania:

- atak ciągły,
- atak etapowy,
- atak jednoczesny,
- samodzielne poszukiwanie i zwalczanie obiektów.

W zależności od charakteru wykonywanych zadań oddziały (pododdziały) lotnictwa wojsk lądowych mogą być przydzielane do ogólnowojskowych ZO (ZT). Zatem w zależności od sytuacji może być wydzielany na ich korzyść określony wysiłek tego lotnictwa. Siły te mogą być także włączone w skład zgrupowań tworzonych do realizacji określonych zadań.

W końcowej części niniejszego artykułu autor uznał za celowe przedstawienie własnych przemyśleń nad sposobem użycia szczególnie ważnego komponentu wojsk aeromobilnych – kawalerii powietrznej w działaniach przeciwdesantowych, przeciwdywersyjnych oraz rajdowych. W efekcie tych działań prowadzonych na całej głębokości ugrupowania walczących stron powstawać będą ogniska walki, które zmuszą walczące strony do zaangażowania większych sił, a tym samym wpłyną na osłabienie lub wzmocnienie potencjału walczących wojsk wykonujących manewr na określone (zagrożone) kierunki.

Wykorzystanie jednostek wojsk aeromobilnych we wszystkich rodzajach działań powinno się charakteryzować: zaskoczeniem, zdecydowaniem, dużą dynamiką, nieszablonowością wykonywanych uderzeń, częstymi zmianami położenia wojsk i sytuacji oraz dużą efektywnością oddziaływania na przeciwnika.

Użycie zgrupowań w różnym czasie, w sposób rozśrodkowany oraz w lukach lub na skrzydłach ugrupowania bojowego, będzie miało sens pod warunkiem uzyskania zaskoczenia i zapewnienia możliwości prowadzenia działań w wymiarze powietrzno-lądowym. Poważnym utrudnieniem działania zgrupowań wojsk aeromobilnych będzie realizacja zadań w oderwaniu od sił głównych, w warunkach ciągłego oddziaływania powietrznych i lądowych środków ogniowych przeciwnika, często w warunkach ograniczonych możliwości uzupełnienia środków materiałowych z własnych baz zaopatrzeniowych. Wszystkie te czynniki należy brać pod uwagę podczas precyzowania zadań dla tego, specyficznego rodzaju Wojsk Lądowych.

3.2.1.5. Wycofanie

Analiza i prognoza zagrożeń naszego kraju i adekwatne do tych zagrożeń założenia doktrynalne powodują, iż problematyka wycofania i działań nieregularnych, zachowuje swą aktualność. Jest to tym bardziej istotne w kontekście założenia, że rozwój współczesnych środków walki powoduje, że działania bojowe obejmą całą głębokość ugrupowania, zarówno agresora, jak i obrońcy. Z kolei duże tempo oraz rozmach czasowo-przestrzenny współczesnych działań zaczepnych, w zderzeniu z manewrowym charakterem obrony mogą często powodować pozostawanie znacznych sił obrońcy w ugrupowaniu przeciwnika. Istnieje zatem uzasadniona potrzeba zbadania istoty wycofania i działań nieregularnych z uwzględnieniem obecnych uwarunkowań i prognostycznych przewidywań.

Z analizy aktualnie obowiązujących w różnych państwach regulaminów działań taktycznych wynika, że wycofanie traktowane jest jako rodzaj walki, który może wystąpić tak w natarciu jak i w obronie. *Regulamin Działań Wojsk Lądowych* definiuje je jako rodzaj walki prowadzonej w celu zerwania kontaktu

bojowego z przeciwnikiem lub uchylenia się od starcia w niekorzystnej sytuacji⁶¹.

Dokonując analizy dostępnych dokumentów normatywnych wybranych państw NATO należy stwierdzić, że np. w armii amerykańskiej wycofanie, w klasyfikacji działań, usytuowane jest jako jeden z rodzajów działań odwrotowych. Istotą wycofania jest oderwanie się od przeciwnika w celu zachowania sił do realizacji innego zadania. Amerykanie przewidując wycofanie dają dużo swobody podwładnemu w osiągnięciu celu końcowego, czyli przekroczenia ugrupowania broniących się wojsk, które zapewniają wyjście z walki. W naszym przypadku wycofanie można rozpocząć po uzyskaniu rozkazu od przełożonego.

Tak rozumiana istota wycofania koresponduje z definicją zawartą w *Leksykonie Wiedzy Wojskowej*, gdzie wycofanie zdefiniowane jest jako forma odwrotu, w której główne siły odchodzą do tyłu pod osłoną wydzielonej części sił, unikając wdawania się w walkę z nieprzyjacielem. W zasadzie wycofanie wykonuje się bez rozwijania głównych sił, jednakże niekiedy sytuacja może wymagać rozwinięcia ich na rubieżach pośrednich dla powstrzymania włamującego się nieprzyjaciela i uporządkowania oddziałów własnych. Wówczas wycofanie może przekształcić się w działania opóźniające.⁶²

Nieco inny pogląd na rozpatrywaną problematykę mają teoretycy z Bundeswehry.⁶³ Wycofanie traktują jako działania szczególne, które mogą rozpoczynać jeden z rodzajów działań bojowych. Podkreślają przy tym, iż „wycofanie wojsk znajdujących się w styczności z przeciwnikiem ma na celu uzyskanie większej swobody działania”⁶⁴.

W regulaminie amerykańskim, wycofanie (odwrot) definiowane jest jako - operacja, w której siły nie będące w styczności oddalają się od przeciwnika.

⁶¹ *Regulamin Działań Wojsk Lądowych*, wyd. DWLąd, Warszawa 1999, s. 174.

⁶² *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, wyd. MON Warszawa 1979, s.501

⁶³ HDV 100/100 „*Truppenfuchrung (TF)*, 1993, s. 53.

⁶⁴ Tamże, rozdział 35, punkt 3501.

To jakikolwiek ruch na tyły, lub z dala od przeciwnika. Może to być manewr wymuszony przez przeciwnika albo wykonany samodzielnie. Takie ruchy mogą być sklasyfikowane jako cofnięcie lub działania opóźniające⁶⁵.

Niemcy w swoim regulaminie przedstawiają warunki, kiedy może dojść do wycofania, o czym mniej wspominają Amerykanie. Określają, że wycofanie może być przewidziane w planie walki lub wymuszone rozwojem sytuacji. Jest to zgodne z naszymi poglądami. (Tabela porównawcza, załącznik 3.2.1.5.)

Teoretycy niemieccy rozważają również możliwość zaniechania wycofania jeśli jego efekt końcowy może przynieść więcej szkód niż korzyści. Wynika z tego, że przewidują walkę w okrążeniu, zamiast wątpliwego sukcesu osiągniętego przez wycofanie. Natomiast w Doktrynie taktycznej sił lądowych ATP-35 (B), wycofanie z walki ujęte jest w rozdziale: Etapy pośrednie w działaniach bojowych i występuje, gdy wojska wychodzą z walki z siłami przeciwnika zgodnie z wolą dowódcy w celu zerwania styczności z przeciwnikiem⁶⁶.

Do wycofania wojsk może dojść w następujących sytuacjach⁶⁷:

- gdy wyczerpano wszelkie możliwości osiągnięcia celu walki;
- warunki terenowe lub sytuacja taktyczna nie są korzystne do rozegrania walki;
- zachodzi potrzeba wzmocnienia wojsk walczących na innym kierunku;
- stan zabezpieczenia logistycznego nie pozwala na kontynuowanie walki;
- istnieje zagrożenie okrążenia walczących wojsk.

Powyższe warunki (sytuacje), które mogą powodować konieczność przejścia wojsk do wycofania potwierdzają założenie, że może ono być zamierzone lub wymuszone. Jednak zawsze musi być przeprowadzone w sposób zorganizowany, skrycie i szybko. Celami wycofania jest:

⁶⁵ *Regulamin FM 101 -5-1 /chapter 1/, Departement of Defense USA 1998*

⁶⁶ *Doktryna taktyczna Sił Lądowych, ATP - 35 /B/, wyd III-poprawione, Warszawa 1998*

⁶⁷ *Regulamin działań ..., op. cit., s. 174.*

- wyprowadzenie wojsk własnych spod uderzeń przeważających sił przeciwnika;
- niedopuszczenie do okrążenia lub obejścia;
- zamknięcia wyłomów w ugrupowaniu szczebla nadrzędnego;
- umożliwienie wojskom odtworzenia zdolności bojowej.

Aby wycofanie przebiegało sprawnie muszą być spełnione następujące warunki:

- określenie początku wycofania i kierunku uderzenia przeważających sił przeciwnika;
- powiązanie ruchu wojsk z oddziaływaniem ogniowym na nacierającego przeciwnika;
- osłona skrzydeł i luk w celu uniemożliwienia zaskoczenia ze strony nacierającego.

Dotychczasowe rozważania pozwalają również na stwierdzenie, że wycofanie może być prowadzone w formie marszu odwrotowego lub działań opóźniających.

Wycofanie w formie marszu odwrotowego wymaga wydzielenia części sił do osłony wyjścia z walki⁶⁸ sił głównych. Siły główne po zerwaniu kontaktu bojowego i oddaleniu na taką odległość, która uniemożliwia przeciwnikowi prowadzenie skutecznego ognia formują kolumny marszowe i maszerują do nakazanych rejonów.

Zerwanie kontaktu bojowego z przeciwnikiem jest niezmiernie ważnym i trudnym do osiągnięcia momentem wycofania. Szczególna rola w tym zakresie przypada pododdziałom osłonowym, które powinny:⁶⁹

- osłaniać odrywanie się wojsk od przeciwnika, wspierać je ogniem, a w razie potrzeby utrzymywać dla nich przeprawy, przejścia i ciałniny;
- odpierać nacierającego przeciwnika;

⁶⁸ Wyjście z walki obejmuje: opuszczanie pozycji obronnych, formowanie kolumn oraz marsz do wyznaczonych rejonów lub na określone rubieże. *Działania taktyczne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1995, s. 186.

⁶⁹ *HDv 100/100*, op. cit., s. 299.

- umożliwić wycofującym się wojskom zorganizowane odejście w głąb obrony lub przejście całością, albo częścią sił do obrony na rubieży zabezpieczenia wyjścia z walki;

- po zakończeniu zabezpieczenia wyjścia z walki prowadzić walkę przeciwko napierającemu przeciwnikowi samodzielnie lub wspólnie z siłami, które wyszły z walki.

Oderwanie się od przeciwnika może ułatwić ograniczona widoczność, ale utrudnić może zorganizowane odejście. Przy dobrej widoczności i w terenie odkrytym oderwać się od przeciwnika mogą w zasadzie tylko wojska zmechanizowane i pancerne. Piechota w warunkach dobrej widoczności może wycofywać się tylko w terenie zakrytym i pociętym.

Wycofanie się sił osłaniających marsz odwrotowy prowadzone jest w formie działań opóźniających. Ich celem jest powstrzymanie ruchu przeciwnika, maksymalne obniżenie jego potencjału bojowego i zyskanie czasu na zorganizowanie obrony w głębi i tam zatrzymanie jego natarcie.

Analizowane dokumenty normatywne pozwalają na określenie końcowych wniosków dotyczących omawianego problemu:

- porównanie terminów wycofania stosowanych w dokumentach normatywnych (załącznik 1) wskazuje, że wycofanie z reguły postrzegane jest jako rodzaj walki (działań) mającej na celu uchylenie się od starcia z przeciwnikiem w niekorzystnej dla siebie sytuacji operacyjnej czy taktycznej;

- wycofanie może być zamierzone lub wymuszone;

- wykonywane jest z zasady po uzyskaniu zgody przełożonego, a w wyjątkowych sytuacjach z własnej inicjatywy;

- wycofujące siły należy podzielić i wyodrębnić z nich siły osłonowe i siły główne;

- wycofanie może być prowadzone w formie marszu odwrotowego lub działań opóźniających.

3.2.1.6. Działania nieregularne

Według Leksykonu Wiedzy Wojskowej, działania nieregularne to akcje zbrojne, prowadzone przez siły nie wchodzące w skład wojsk regularnych - zwykle oddziały partyzanckie, powstańcze siły, siły OC i inne siły nie wojskowe lub zmilitaryzowane, wykonujące krótkotrwałe o niewielkim zasięgu akcje bojowe, walki, zasadzki i inne starcia zbrojne nie ujęte w jeden zorganizowany i centralnie kierowany system. ⁷⁰

Zaś w ujęciu regulaminowym, działania nieregularne to rodzaj walki prowadzonej w formie działań bojowych zgrupowań taktycznych przygotowanych już w czasie pokoju lub doraźnie tworzone w czasie wojny, stosujących specyficzne sposoby walki w celu zwalczania i dezorganizacji działań przeciwnika na obszarze przez niego opanowanym ⁷¹.

Doktryna taktyczna sił lądowych wyróżnia działania bojowe na terytorium kontrolowanym przez przeciwnika, które mogą być prowadzone w połączeniu z różnymi siłami, albo niezależnie, głęboko na terytorium zajęтым przez przeciwnika bez bezpośredniej więzi z innymi wojskami ⁷².

Prowadzone mogą być w ramach działań obronnych wojsk operacyjnych lub w ramach powszechnego oporu po utracie możliwości prowadzenia regularnych działań obronnych przez lądowe wojska operacyjne lub obrony terytorialnej.

W regulaminie niemieckim natomiast zapisano, że jest to szczególny sposób działań, które mogą być stosowane w każdym rodzaju działań bojowych. ⁷³

(Porównanie definicji regulaminowych zawiera załącznik 3.2.1.6.)

B. Balcerowicz natomiast pisze, iż działania nieregularne to forma działań bojowych prowadzonych najczęściej w obronie państwa (bądź wojnie wyzwoleniczej) polegająca na unikaniu bezpośrednich, groźących zniszczeniem, starć z przeważającymi siłami przeciwnika i na atakowaniu, z reguły z zasko-

⁷⁰ Leksykon ..., op. cit., s. 102.

⁷¹ Regulamin Działań ..., op. cit., s. 179.

⁷² Doktryna taktyczna ..., op. cit., s. 145

⁷³ Hdv 100/100, op. cit., s. 53

czenia, jego skrzydeł, elementów logistycznych i odosobnionych pododdziałów. Działania nieregularne mogą przybierać skalę taktyczną, operacyjną i strategiczną.⁷⁴

Innym ujęciem jest definiowanie działań nieregularnych jako formy walki zbrojnej polegającej na unikaniu rozstrzygających starć z przeważającymi siłami przeciwnika, zaskakującym atakowaniu słabych miejsc jego ugrupowania bojowego (struktury organizacyjnej) formacjami umiejętnie wykorzystującymi teren i działającymi na znacznym obszarze. Mogą mieć one skalę taktyczną, operacyjną i strategiczną.⁷⁵

Działania nieregularne mają na celu wykrycie przeciwnika, osłabianie jego potencjału przez wykonanie zaskakujących uderzeń, zakłócanie jego systemów dowodzenia, wsparcia i zabezpieczenia oraz zmuszenie do wydzielenia większych sił do ubezpieczeń a tym samym zmniejszenia zasadniczych sił przewidywanych do wykonania głównego zadania.

Wojska mogą przechodzić do działań nieregularnych w sposób planowy (zamierzony) i nieplanowy (wymuszony).

Nieplanowe działania nieregularne zmuszone będą prowadzić wojska najczęściej w wyniku niepomyślnej dla nich realizacji wcześniejszych zadań bojowych. Mogą to być pododdziały, które niepomyślnie zakończyły walkę obronną i te, które wyszły z okrążenia lub wcześniej realizowały określone zadania w ugrupowaniu przeciwnika i zostały czasowo pozbawione możliwości powrotu do wojsk własnych.

Przy przechodzeniu do planowych działań nieregularnych, cele i główne zadania będą odpowiednio wcześniej określone i wynikać będą z wcześniej przyjętego planu walki. Szczególnie w czasie przejścia do zwrotu zaczepnego i w czasie działań opóźniających, jako pierwszej fazy obrony manewrowej⁷⁶.

⁷⁴ B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1996, s.177.

⁷⁵ *Działania nieregularne w operacjach na obszarze kraju*. Materiały z konferencji naukowej. Warszawa AON 1995, s.30

⁷⁶ Por. Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, wyd. AON, Warszawa, s. 37.

Działania nieregularne muszą być uzgodnione z działaniami wojsk własnych i sąsiadów. Ma to szczególne znaczenie jeżeli prowadzone one mają być równoległe do działań sił głównych lub na obszarze własnych tyłów. Działania na tyłach przeciwnika uzgodnione muszą być ponadto z artylerią, lotnictwem wojsk lądowych, a czasami również z siłami powietrznymi.

Zawsze powinny być prowadzone w miejscach wrażliwych dla przeciwnika. Ważne jest zatem wyszukiwanie słabych punktów w ugrupowaniu przeciwnika. Są to przede wszystkim skrzydła i tyły, ale także obiekty znajdujące się w głębi ugrupowania przeciwnika, zwłaszcza elementy systemu dowodzenia, kierowania ogniem, systemu komunikacyjnego i logistycznego. Ukierunkowane oddziaływanie na takie właśnie obiekty może paraliżować i dezorganizować działania nacierającego, pośrednio i bezpośrednio osłabiając jego potencjał uderzeniowy w decydujących momentach walki obronnej."⁷⁷

Analiza literatury przedmiotu oraz wnioski z wielu powojennych konfliktów zbrojnych pozwalają wyodrębnić następujące grupy zadań wykonywanych w działaniach nieregularnych:

1. Zadania wykonywane w ramach opóźniania i dezorganizacji systemu działań ofensywnych przeciwnika;

2. W ramach wykonywania zwrotów zaczepnych.

W ramach szeroko rozumianego opóźniania i dezorganizacji systemu działań ofensywnych przeciwnika należy wykonywać:

1) dezorganizację systemów dowodzenia i kierowania ogniem przeciwnika, przez zwalczanie wybranych elementów tych systemów;

2) wiązanie przeciwnika na określonym obszarze przez zdecydowaną aktywizację działań dywersyjno-rozpoznawczych, utrudnianie podejścia świeżych sił w rejon bitwy oraz wykonywanie manewru przez likwidację i zastępowanie regulacji ruchu, ustawianie mylących znaków i napisów, odwracanie drogowskazów, itp.;

⁷⁷ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 148.

3) zwalczanie systemu zabezpieczenia działań przeciwnika przez niszczenie magazynów, składów baz zaopatrzeniowych i remontowych wraz ze znajdującym się tam sprzętem i zaopatrzeniem oraz zwalczanie logistycznych elementów dowodzenia i ich węzłów łączności;

4) uniemożliwianie swobodnego wykorzystania przez przeciwnika infrastruktury operacyjnej i taktycznej oraz obiektów stacjonarnych przez dokonywanie niszczeń urządzeń stacyjnych i przeładowniczych, dróg i ważnych obiektów na drogach komunikacji kołowej kolejowej i wodnej;

5) rozpoznanie, polegające głównie na zbieraniu i przekazywaniu danych dotyczących:

- rodzaju, rozmieszczenia i działalności bojowej środków lotnictwa, wojsk raketowych i artylerii;

- ugrupowań sił, składu i numeracji oddziałów związków taktycznych i operacyjnych przeciwnika ich elementów dowodzenia, łączności, zaopatrzenia oraz terminy i kierunki ich przegrupowania;

- ruchu transportów zaopatrzeniowych, rozmieszczenia i działalności systemu logistycznego;

W ramach wykonywania zwrotów zaczepnych dodatkowo:

1) opanowanie, zabezpieczenie i utrzymanie do czasu podejścia sił głównych zgrupowania uderzeniowego lub lądowania desantu powietrznego (śmigłowcowego) ważnych obiektów i rejonów (mostów, przepraw, ciałnin terenowych itp.);

2) oznaczenie i zabezpieczenie lądowisk (zrzutowisk) dla desantów śmigłowcowych i powietrznych;

3) zdobycie i zabezpieczenie dla potrzeb desantu powietrznego środków transportowych, oraz dostarczenie przewodników;

4) udział w opanowywaniu ważnych rejonów i obiektów lub udział w okrążeniu i rozbiciu przeciwnika przez główne zgrupowanie uderzeniowe.

Większość zadań działań nieregularnych, z wyjątkiem tylko niektórych akcji psychologicznych, wymaga skrytego prowadzenia, przemarszów, dotarcia do obiektu działań. Do nielicznych należą akcje, która mogą przekształcić się w zbrojne starcie z przeciwnikiem. W związku z tym, wszelkie działania poprzedzające uderzenie na przeciwnika muszą być dokonane z ukrycia i przy zachowaniu całkowitej tajemnicy

Z przewidywanych warunków przechodzenia do działań nieregularnych części wojsk operacyjnych, a także na podstawie oceny uzbrojenia znajdującego się na wyposażeniu wojsk obrony terytorialnej wynika, że z reguły zgrupowania taktyczne będą dysponować uzbrojeniem stosunkowo lekkim i przenośnym. Niejednokrotnie mogą to być egzemplarze sprzętu zdemontowane z wozów bojowych, których dalsze wykorzystanie okaże się niecelowe lub nierealne ze względu na środowisko walki.

Wnioski wyniesione z doświadczeń wojennych (Wietnam, Afganistan, Jugosławia) podpowiadają również, że najefektywniejszym w działaniach nieregularnych będzie uzbrojenie lekkie, poszerzone o przenośne środki przeciwpancerne i przeciwlotnicze.

Dostępne informacje, zawarte w literaturze przedmiotu, publikacjach, jak i doświadczenia z konfliktów oraz ćwiczeń, wskazują, że z chwilą przejścia wyznaczonych sił do działań nieregularnych będą one przystępować do realizacji stojących przed nimi konkretnych zadań bojowych. Na tej podstawie można stwierdzić, że najobszerniejszym fragmentem ich działalności będzie walka zaczepna lub obronna z siłami przeciwnika. Ponadto na całość działań w terenie na który wdarł się przeciwnik, składają się jeszcze manewr w obrębie określonego obszaru zainteresowania oraz wyczekiwanie (bytowanie) w wybranych rejonach.⁷⁸

⁷⁸ Zob. Z. Sabak, Działania bojowe zgrupowań taktycznych na tyłach przeciwnika w operacjach obronnych, Rozprawa doktorska, Warszawa 1992, s. 111.

Analiza współczesnych konfliktów zbrojnych wykazuje, że najbardziej typowymi formami działań nieregularnych z tymi obiektami będą działania:⁷⁹

- rozpoznawcze;
- dywersyjne;
- szturmowe;
- blokujące;
- likwidacyjne.

Doświadczenia z konfliktów oraz praktyka szkoleniowa wykazują, że jednym z zasadniczych sposobów walki z w terenie zajęтым przez przeciwnika może być zasadzka. Stwarza ona duże możliwości do zadania przeciwnikowi dużych strat i zarazem ogranicza do minimum straty własne. Odpowiednio przygotowana pozwala także zastraszyć i demoralizować określoną część sił przeciwnika. Bardzo ważne jest również i to, że podnosi na duchu miejscową ludność. Zasadzki mogą być organizowane jako:

- samodzielne, wystawiane na ustalonej (prawdopodobnej) trasie przejazdu (przemarszu) przeciwnika lub w rejonie obiektu, do którego ma on przybyć;
- sieć zasadzek wystawianych w przypadku istnienia kilku prawdopodobnych kierunków przemieszczania się przeciwnika lub kilku obiektów, stanowiących przedmiot naszego zainteresowania⁸⁰.

Kolejnym sposobem wykonywania zadań przez zgrupowania prowadzące działania nieregularne jest napad. Może on być wykonany jako bezpośrednie uderzenie pododdziału (zgrupowania) na obiekt w ugrupowaniu przeciwnika lub jako porażenie go ogniem, kiedy ma on przewagę i jest ukryty w silnie umocnionych bazach⁸¹. Literatura przedmiotu określa napad jako mniej korzystny sposób wykonywania zadań przez pododdziały (zgrupowania taktyczne) prowadzące działania nieregularne. Zorganizowanie napadu wymagać bowiem będzie

⁷⁹ Por. D. Kubajewski, Z. Wrześniak, *Formy działań partyzanckich a szkolenie komandoskie*, Przegląd OTK 1973, nr 4 s. 39.

⁸⁰ R. Chrobak, *Działania nieregularne w operacji obronnej*, rozprawa doktorska, wyd. AON, Warszawa 1996, s. 94.

⁸¹ Tamże, s. 95.

większej ilości sił niż zasadzka oraz pociąga za sobą więcej ofiar⁸². Należy przypuszczać jednak, że będzie on stosowany przy wykonywaniu niektórych zadań, jako najbardziej skuteczny np. podczas rozbijania wojsk rozmieszczonych w budynkach. Napad może mieć też miejsce w trakcie niszczenia szczególnie ważnych środków rażenia na stanowiskach lub baz zaopatrzeniowych, a także w celu uwolnienia więźniów (jeńców) z miejsc ich przetrzymywania.

Z przeprowadzonych rozważań wynikają następujące wnioski:

- wojska mogą przechodzić do działań nieregularnych w sposób planowy (zamierzony) i nieplanowy (wymuszony).
- zadania wojsk prowadzących działania nieregularne będą wykonywane w ramach szeroko rozumianego opóźniania i dezorganizacji systemu działań ofensywnych przeciwnika i dodatkowo w ramach wykonywania zwrotów zaczepnych
 - działania nieregularne przyczynią się do ekonomicznego i precyzyjnego rażenia przeciwnika;
 - prowadzenie działań nieregularnych zwiększy możliwość manewru własnych elementów ugrupowania operacyjnego a z drugiej strony utrudni wykonanie tej czynności wojskom przeciwnika.

3.2.2. Działania pomocnicze

3.2.2.1. Przemieszczanie

W literaturze występuje szereg pojęć dotyczących bezpośrednio lub pośrednio ruchu wojsk. Do najczęściej spotykanych należą: przegrupowanie, przemieszczanie, marsz, przewóz i przerzut.

Pojęciem bezpośrednio wiążącym się z ruchem jest *manewr*. Rozumiany on jest jako celowy, zorganizowany ruch sił i środków oraz ognia zmierzający do stworzenia najlepszej sytuacji w stosunku do przeciwnika.

⁸² Z. Pulit, Zasady walki zbrojnej UPA w Polsce w latach 1945 - 47, Warszawa 1991, s. 80.

Celem manewru jest stworzenie warunków do optymalnego wykorzystania stałego czynnika taktycznego jakim *jest przewaga*. Manewr może być realizowany w formie przegrupowań i przemieszczeń.

Pojęciem ogólnym jest *przegrupowanie*. Oznacza ono zmianę istniejącego rozmieszczenia sił i środków. Może ono nastąpić drogą przemieszczeń wojsk z jednego rejonu (rubieży) do drugiego w celu stworzenia nowego ugrupowania, adekwatnego do zaistniałej sytuacji lub potrzeb pola walki. Rozpatrywane pojęcie nie zawsze jest tak ściśle związane z marszem, niekiedy może mieć niewiele z nim wspólnego, bowiem zmiana ugrupowania możliwa jest także w innych okolicznościach. Na przykład podczas przejścia z ugrupowania marszowego w obronne następuje nie drogą ruchu, a przez jego względne zatrzymanie.

W przewidywanych koncepcjach organizacji i prowadzenia działań taktycznych na obszarze kraju przemieszczanie wojsk jako funkcja manewru obok rozmieszczania odgrywa niebagatelną rolę. Przemieszczenie jest częścią składową wszystkich rodzajów walki. Jego czynnikiem ma być z reguły zbliżanie do przeciwnika i przyjęcie odpowiedniego korzystnego położenia. Jest to więc wstępny etap walki od którego rozpoczyna się większość rodzajów walki.

"Przemieścić się" (przemieszczać się) to nic innego jak zmienić miejsce, zająć inne położenie lub wykonać ruch na inne miejsce. *Przemieszczanie* jest pojęciem typowo taktycznym. I oznacza wszelkie zmiany położenia wojsk w formie marszów, przewozów lub przerzutów. Zmiany te dokonuje się z jednego rejonu do drugiego w celu utworzenia zamierzonego ugrupowania bojowego lub dokonania koncentracji sił i środków. Przemieszczanie obejmuje marsze wojsk, ich przewozy transportem kolejowym i powietrznym (w operacjach na obszarze kraju nie należy wykluczać ewentualności transportu wodnego, zwłaszcza pododdziałów szlakami śródlądowymi).

Ze względu na ograniczenia przyjęte w pracy w sposób wyczerpujący zostaną omówione dwa podstawowe sposoby przemieszczeń, a mianowicie marsze oraz przewozy transportem kolejowym.

Według poglądów obowiązujących w polskiej myśli wojskowej **marsz** jest zorganizowanym przemieszczaniem wojsk na własnych środkach transportu do wyznaczonego rejonu lub na rubież walki, z zachowaniem zdolności do wykonania zadań bojowych. Wykonuje się go w kolumnach, najczęściej po istniejących drogach.

Niekiedy marsz wykonywany jest także po doraźnie przygotowanych drogach na przełaj. Niezależnie jednak od stanu i charakteru drożni marsz jest takim rodzajem ruchu wojsk, podczas którego wojska zachowują zdolność bojową; są stale w gotowości do podjęcia natychmiastowej walki.⁸³

Regulamin Bundeswehry nie precyzuje definicji marszu lub też szerzej pojętego przemieszczenia. Krótko stwierdza się tam, że wojska muszą być zdolne do szybkiego i sprawnego przegrupowania się. Dowództwa i wojska powinny dążyć do utrzymania ciągłości marszu i osiągnięcia jego celu. *Celem marszu zaś jest przemieszczenie wojsk do rejonu działania.*⁸⁴

Dokładne przygotowanie marszu i szybkie dostosowanie się do zaistniałej sytuacji pozwala na uniknięcie zakłóceń i opóźnień. Uniknięcie niespodziewanych sytuacji podczas przemieszczania, upatrują w dokładnym jego zaplanowaniu i przygotowaniu, poprzez m.in. wcześniejsze rozpoznanie i rekonesans, właściwe ugrupowanie marszowe, ubezpieczenie marszu, regulacja i nadzorowanie ruchu, odpowiedni stopień gotowości bojowej oraz zapewnienie łączności i zaopatrzenia.⁸⁵

W zależności od warunków przegrupowania, środków transportu i wybranego sposobu przemieszczenia, marsze dzielą się na: administracyjne i taktyczne.

Marsz administracyjny organizuje się w tych przypadkach, kiedy bezpośrednie spotkanie z przeciwnikiem lądowym jest mało prawdopodobne lub wykluczone. Marsz taktyczny organizuje się i wykonuje w warunkach przewidy-

⁸³ Por. *Regulamin Działań Taktycznych Wojsk Lądowych*, Część I, s. 56

⁸⁴ *Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100*, s. 54

⁸⁵ *Regulamin wojsk lądowych Bundeswehry*, op. cit. s. 113

wania boju spotkaniowego. Dlatego szczególną uwagę zwraca się na przyjęcie takiego ugrupowania marszowego, które zapewni szybkie rozśrodkowanie pododdziałów, a w razie spotkania z przeciwnikiem - przyjęcie we właściwym czasie odpowiedniego ugrupowania bojowego w celu podjęcia walki. Marsz może być wykonywany w dzień lub w nocy - w zależności od zadania, uderzeniowych możliwości przeciwnika, pory roku oraz warunków meteorologicznych. Jeżeli przeciwnik ma przewagę w powietrzu, zaleca się, aby marsz był wykonywany tylko w nocy, przy ścisłym przestrzeganiu zasad maskowania.

Podobnie jak w armii niemieckiej w regulaminie obowiązującym w armii amerykańskiej trudno doszukiwać się samej definicji marszu jednak nie znaczy to wcale, iż problematyka ta została pominięta.

Według tego wydawnictwa oddziały i pododdziały wojsk lądowych mogą wykonywać marsz w celu przegrupowania do nakazanego rejonu, z jednoczesnym zachowaniem zdolności bojowej do natychmiastowego rozpoczęcia walki.

Przytoczone wyżej poglądy na marsz dotyczą problemu widzianego od strony tylko dwu najważniejszych armii państw członkowskich NATO. Każde z państw sojuszniczych posiada własne *regulaminy walki* i działając samodzielnie postanowienia ich będzie przestrzegało i wykorzystywało. Wspólne działania, wymagać będą jednak tworzenia formacji wielonarodowych. Działania w takich warunkach będą wymagać wysokiego stopnia zdolności do wspólnego działania w tym i wykonywania marszów. Pozostają jednak znaczące różnicowania pomiędzy wojskami lądowymi Sojuszu szczególnie w zakresie organizacji i wyposażenia, dlatego istotnym jest aby wojska te rozumiały wspólne zasady walki lądowej i aby stosowano te same zasady użycia wojsk lądowych w działaniach taktycznych.

Najważniejsze kwestie reguluje ATP-35(B), który powstał aby zapewnić powszechne zrozumienie i jednakowe podejście do problemu ujednoczenia zasad działań taktycznych wojsk lądowych. W regulaminie tym uwypukla się zasady użycia wojsk we wspólnych działaniach na szczeblu brygady i powyżej,

wspólnych w odniesieniu do państw, które ratyfikowały STANAG obejmujący sobą niniejszy regulamin.

Dzięki nowoczesnym systemom oraz środkom rozpoznania i rażenia, a także ze względu na przewidywany charakter działań powietrzno-lądowych, możliwe będzie oddziaływanie przeciwnika na dużą głębokość i wykonywanie precyzyjnych uderzeń zarówno na maszerujące wojska, jak i newralgiczne elementy systemu komunikacyjnego. Oprócz nowoczesnych systemów uzbrojenia, potencjalny agresor dysponował będzie siłami zdolnymi do działania w głębi naszego terytorium, przez co zagrożone będą ciągle drogi marszu jak i rejony ześrodkowania.

Celem przemieszczenia będzie więc nie tylko umiejętne zbliżenie się do przeciwnika i przyjęcie odpowiedniego ugrupowania, ale także uniknięcie niespodziewanych uderzeń i ograniczenie ewentualnych strat.

Analiza treści przytaczanych dokumentów natowskich jako obowiązujących u nas pozwala stwierdzić, że marsz powinien być wykonywany w sposób rozśrodkowany, skrycie i szybko, z zasady w nocy lub w innych warunkach ograniczonej widoczności. Oczywiście w razie potrzeby, zwłaszcza w czasie prowadzenia działań taktycznych w strefie tylowej wojsk własnych, może być wykonywany także w dzień.

Jak wcześniej wskazano celem marszu jest osiągnięcie przez wojska nakazanego rejonu lub rubieży w odpowiednim czasie i pełnej gotowości do prowadzenia walki. Marsz podporządkowany jest stworzeniu w odpowiednim miejscu i czasie przewagi, uzyskaniu zaskoczenia i przejęciu inicjatywy.

W zależności od kierunku przemieszczania, w stosunku do rubieży styczności z przeciwnikiem, marsze dzielimy na:

- dofrontowe (czołowe);
- rokadowe (boczne, rokadowy);
- odfrontowe.

Z uwagi na warunki wykonywania możemy wyodrębnić marsze:

- przed wybuchem wojny (w okresie zagrożenia wojennego);
- w początkowym okresie wojny;
- w toku trwania działań wojennych.

Niektórzy teoretycy naszej myśli wojskowej obok w/w warunków dostrzegają jeszcze szereg innych uwarunkowań determinujących marsz, a zatem może być on wykonywany:

- na małe lub duże odległości;
- przy intensywnym oddziaływaniu przeciwnika lub przy jego zagrożeniu;
- po drogach o dobrej nawierzchni lub jej złym stanie;
- na różną odległość;
- w warunkach dobrej lub ograniczonej widoczności;
- przy pełnym zabezpieczeniu /siły układu pozamilitarnego/ jego wykonania lub ograniczonych, a nawet braku takich świadczeń przez przełożonego.⁸⁶

Najdogodniejsze warunki istnieć będą do wykonania marszu administracyjnego. Ruch wojsk skoordynowany będzie wówczas zgodnie z centralnym planem przegrupowania operacyjnego sił zbrojnych. Do zabezpieczenia marszu zaangażowane zostaną zarówno siły układu militarnego jak i układu niemilitarnego. W tych warunkach marsz przebiegać powinien bez większych zakłóceń i zgodnie z planem.

Dużo bardziej skomplikowane będą warunki marszu taktycznego w okresie zagrożenia. Jednak maszerujące wojska będą miały tak jak i w czasie pokoju możliwość wykorzystania całego systemu zabezpieczającego przemieszczenie, jak i w pełni wykorzystają infrastrukturę cywilną i wojskową przeznaczoną do sprawnego i planowego przemieszczenia się wojsk. Maszerujące wojska wkomponowane zostaną w plan przedsięwzięć zmierzających do wzmocnienia lub poprawy bezpieczeństwa na określonym kierunku operacyjnym lub granicy z danym państwem. Marsz wykonywany w ramach maskowania operacyjnego może

⁸⁶ Z. Ścibiorek Marsz dywizji i pułku na obszarze kraju. s. 10

być ukierunkowany na przeciwdziałanie niekorzystnemu rozwojowi sytuacji. Nie należy wykluczyć i tego, że marsz w okresie narastania napięcia może być postrzegany w kategoriach czynnika hamującego określone zapędy potencjalnego agresora.

W warunkach zagrożenia wojennego oddziały mogą wykonywać marsz, z MSD lub z ośrodków szkolenia poligonowego, a także z zapasowych lub zasadniczych rejonów alarmowych oraz rejonów poprawy położenia.

W wypadku rozpoczęcia działań przez przeciwnika z zaskoczenia dojdzie także sprawa nie zakończonego mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek. Niezwykle skomplikowaną rzeczą w takim przypadku jest, pogodzenie zadania jakim jawi się wykonanie marszu, z dokończeniem procesów mobilizacji.

Określone warunki wykonania marszu niosą za sobą cały szereg zagrożeń i wynikających z tego potencjalnych zakłóceń które mogą wystąpić w czasie jego realizacji przez oddział.

Analiza minionych wojen i konfliktów lokalnych pozwala na wyodrębnienie conajmniej dwu grup zakłóceń, które to spowodowane są czynnikami zewnętrznymi jak i wewnętrznymi.

Do grupy pierwszej spowodowanej czynnikami zewnętrznymi można zaliczyć:

- utrudnianie prowadzenia marszu przez ludność cywilną spowodowane protestami, pikietami, itp.;
- nie wywiązywanie się ze świadczeń osobistych i rzeczowych;
- zakłócenia spowodowane działalnością grup mniejszości narodowych;
- działanie grup dywersyjno-rozpoznawczych;
- zachwianie procesu informacyjnego w relacjach przełożony-podwładny i odwrotnie;
- niewłaściwe działanie elementów zabezpieczenia przemieszczania tworzonych na bazie wyznaczonych jednostek wojskowych jak i jednostek z układu niemilitarnego;

- warunki atmosferyczne i terenowe.

Do czynników wewnętrznych zaliczyć można:

- niedostateczne wyszkolenie wojsk i dowództw;
- słaby stan techniczny sprzętu;
- stres spowodowany zagrożeniem;
- zakłócenia w procesie mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk.
- zachwianie koordynacji działań.

Walka z przeciwnikiem w czasie marszu, a w szczególności walka z taktycznymi desantami, następczą będzie wydzielanie i angażowanie znacznych sił do przeciwdziałania tym zagrożeniom. Starcie z przeciwnikiem może przyjąć formę nie tylko starcia bezpośredniego, walczyć trzeba będzie także ze skutkami uderzeń wykonanych na mosty, wiadukty, odcinki dróg, itp. newralgiczne punkty. Wszystko to powinno być w miarę możliwości uwzględniane już w fazie planowania marszu i stosownie do wniosków z tego wynikających, powinny być przewidziane środki zaradcze. Zawsze bowiem dotrzymanie terminu dotarcia do wyznaczonego rejonu lub na nakazaną rubież, przy zachowaniu zdolności bojowej powinno być celem nadrzędnym przyjmowanych rozwiązań i podejmowanych decyzji.⁸⁷

Regulamin ATP 35(B) w XII podrozdziale traktuje o zasadach wykonywania przegrupowań (marszów) po drogach w strefie działań bojowych. uważając je za najważniejszy rodzaj przegrupowania, wykonywanego w celu rozwinięcia i dyslokacji wojsk w terenie, w celu wykonania przez nie zadań.

Zasadnicze treści dotyczące tego przedsięwzięcia są w zasadzie zbieżne z poglądami naszych teoretyków, zaś różnice dotyczą jedynie szczegółowości w podejściu do rozwiązywanych problemów. (Załącznik 3.2.2.1.)

Analiza dokumentów natowskich jak i naszych w uogólnieni pozwala na konkluzje, iż gdziekolwiek jest to możliwe, tam do przegrupowywania wojsk powinno być planowanych do wykorzystywanych kilka dróg. Niedostępność

⁸⁷ Z. Ścibiorek, *Marsz dywizji i pułku*, op cit. s. 12

dróg dla innych sprzyjać będzie elastyczności wykonywania przemieszczenia, skutecznie ograniczy długość kolumn w marszu, wrażliwość na lotnicze uderzenia przeciwnika i czas przemarszu.

Do celów kierowania marszem wyznacza się linię wyjściową (punkt wyjściowy) i linie wyrównania oraz ustala się czas przejścia przez nie czoła kolumn.⁸⁸

Linie wyjściowe określa się wówczas gdy związki taktyczne (oddziały) wykonują marsz po więcej niż jednej drodze. Punkt wyjściowy wyznacza się dla pododdziałów, oddziałów, a wyjątkowo dla związku taktycznego gdy marsz wykonywany będzie po jednej drodze. Przy organizowaniu marszu spotykamy się ze zjawiskiem, iż dla mniejszych pododdziałów będzie wyznaczany punkt wyjściowy, który w ramach związku taktycznego będzie tworzył ich zbiór - linię wyjściową.

Odległość linii wyjściowej (punktu wyjściowego) od rejonu rozmieszczenia powinna umożliwić sformowanie kolumny marszowej wzmocnionego batalionu i gwarantować uzyskanie zakładanego tempa marszu, średnio odległość ta będzie wynosić około 5 km.

W wypadku rozpoczęcia marszu bezpośrednio z garnizonów linię wyjściową (punkt wyjściowy) wyznacza się w odległości gwarantującej sformowanie kolumny organicznie dyslokowanemu pododdziałowi lub oddziałowi i może wówczas wynosić około 20-30 km. Wielkość ta może ulec zmniejszeniu jeśli marsz zostanie poprzedzony wykonaniem czynności związanych z przemieszczaniem w ramach poprawy położenia, realizując przedsięwzięcia osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej.

Linie wyrównania wyznacza się w celu sprawnego regulowania tempa marszu wojsk przemieszczających się po kilku równoległych drogach. Ich liczba i położenie powinny być ściśle związane z planowanymi postojami, a także charakterystycznymi rubieżami (obiektami) terenowymi, przebiegającymi prosto-

⁸⁸ Por. zał. Nr 1

padle do osi marszu. Linie wyrównania wyznacza się w odstępach kilku godzin marszu, średnio nie częściej niż co 2-4 godziny.

Drogę marszu dzieli się na odcinki porządkowo-ochronne. Na każdy odcinek wyznacza się komendanta i pododdziały do pełnienia służby porządkowo-ochronnej. Na odcinki szczególnie trudne do pokonania kieruje się pododdziału techniczne i inżynieryjne z niezbędnym sprzętem.

Na drogach podejścia do linii wyjściowej, w rejonach ześrodkowania i odpoczynku oraz na drogach podejścia i liniach rozwinięcia w ugrupowanie bojowe rozwija się posterunki porządkowo-ochronne. Na linii wyjściowej, liniach wyrównania, na przeprawach, przełęczach górskich, w wąskich przejściach i na węzłach drogowych wystawia się wzmocnione posterunki porządkowo-ochronne.⁸⁹

Do zadań tych przewiduje się wykorzystanie w znacznej mierze wojsk obrony terytorialnej i organizacji paramilitarnych układu niemilitarnego. Elementy techniczne i inżynieryjne, zabezpieczające ruch brygady, organizował będzie nam przełożony wyższego szczebla, najczęściej korpus, mając do dyspozycji odpowiednie siły i środki. Analiza możliwości wskazuje, że oddział jest w stanie wystawić tylko i wyłącznie posterunki porządkowo-ochronne w momencie wychodzenia lub wchodzenia do rejonów ześrodkowania, odpoczynku, na niektórych niebezpiecznych odcinkach drogi, w chwili wychodzenia na rubież rozwinięcia w ugrupowanie bojowe.

W celu zachowania zdolności fizycznej ludzi, sprawdzenia stanu technicznego pojazdów mechanicznych i usunięcia uszkodzeń, uzupełnienia materiałowego oraz uporządkowania kolumn organizuje się odpoczynki i postoje. Organizuje się je w rejonach (na drogach marszu) spełniających warunki obrony przed środkami rażenia, zapewniających maskowanie wojsk, mających wystarczającą liczbę ujęć wody oraz – w miarę możliwości – będących w strefie osłanianej przez wojska obrony powietrznej.

⁸⁹ *Regulamin działań taktycznych Wojsk Lądowych* cz I s. 59

Postoje jednogodzinne organizuje się po kilku godzinach marszu, średnio powinny one być zaplanowane co 2-4 godziny. Przeznaczone są dla kierowców i załóg na sprawdzenie stanu technicznego pojazdów mechanicznych i sprzętu bojowego. W czasie postojów jednogodzinnych wojska zatrzymują się po prawej stronie drogi zachowując ustalone odległości między pododdziałami i oddziałami.

Postoje dwugodzinne organizuje się w drugiej połowie marszu dobowego. Są one przeznaczone na spożycie posiłku i odpoczynek żołnierzy, sprawdzenie stanu technicznego pojazdów, usunięcie wykrytych niesprawności, dotankowanie paliwa i ewentualne uzupełnienie środków materiałowych. W czasie postoju dwugodzinnego wojska, w zależności od warunków terenowych, zjeżdżają z głównych dróg marszu i rozmieszczają się kolumnami pododdziałowymi wzdłuż bocznych dróg, utrzymując gotowość do dalszego marszu.

Odpoczynek dzienny (nocny) organizuje się po wykonaniu każdego marszu dobowego. Powinien umożliwiać regenerację sił żołnierzy, spożycie posiłków (w tym gotowanego), uzupełnienie paliwa, sprawdzenie uzbrojenia i sprzętu oraz obsługę techniczną pojazdów. Średnio czas trwania odpoczynku może wynosić 6-10 godz.

Przy obecnych założeniach organizowania i prowadzenia ewentualnych operacji na obszarze kraju można wnioskować, że marsz nie powinien trwać dłużej niż 2-3 doby. Tym samym postoje jednogodzinne, dwugodzinne i odpoczynki gwarantują w pełni realizację przedsięwzięć w nich zaplanowanych. Mogą być jednak przypadki, gdy ze względów organizacyjnych marsz przekroczy ciągłość trwania trzech dób, wtedy wskazanym byłoby zaplanować odpoczynek dobowy, w którym powinna zostać przywrócona zdolność bojowa wojsk.

Najważniejszymi czynnikami warunkującymi przemieszczenia są:

- zadanie bojowe i koncepcja działań wyższego przełożonego;
- dostępny czas i odległość przegrupowania;

- organizacja ruchu, obejmująca zaangażowane wojska, regulację ruchu i przegrupowania oraz przedsięwzięcia kontrolne;
 - zadania następne;
 - sytuację przeciwnika, naziemną i powietrzną, w tym zagrożenie bronią masowego rażenia;
 - względne stopnie mobilności;
 - liczbę dróg lub dostępnych sektorów, lub liczbę i możliwości dostępnych dróg;
 - warunki terenowe i pogodę;
 - inne przegrupowania, w tym ruch cywilny;
 - możliwość obsługi i remontu dróg i innych linii komunikacyjnych.⁹⁰

Informacja jako podstawa przyjmowanej koncepcji jest czynnikiem zespalającym wszelkie działania w trakcie marszu. W każdej sytuacji dowódca musi dbać o zagwarantowanie sobie dopływu informacji, bez której poruszałby się po omacku, nie mając pełnego wyobrażenia o czekających go zdarzeniach. Dowódca pozyskiwać będzie informacje poprzez:

- terminowe rozpoznanie drogi i miejsca przeznaczenia;
- powiązania / kontakt z wojskami zajmującymi dany rejon oraz z władzami narodowymi, takimi jak organizacje kierowania przegrupowaniem;
- pododdziały zwiadowcze, do których wydzielani mogą być saperzy, zespoły obrony przed BMR, zespoły łączności lub żandarmerii wojskowej.

Zadania elementów pozyskujących wiadomości polegać będą na sprawdzeniu dróg mogących zmylić wyznaczoną marszrutę oraz skrzyżowań na punktach kontrolnych.⁹¹

Plan przegrupowania, powinien zawierać następujące etapy:

Przegrupowanie do punktu wyjściowego - w którym dowódcy jednostek odpowiedzialni są za przegrupowanie swoich jednostek do punktu wyjściowego.

⁹⁰ Regulamin działań taktycznych sił lądowych Atp-35(b) s. 89

⁹¹ Tamże, s. 89

Przegrupowanie od punktu wyjściowego do punktu końcowego - w którym jednostki rozpoczynają przegrupowanie w przydzielonej im kolejności i z nakazaną prędkością.

Priorytety przegrupowania w strefie działań bojowych ustalone są przez odpowiedniego, wyższego przełożonego. Przegrupowania i marszrutę oddziału /związku taktycznego będą synchronizowane, koordynowane w celu uniknięcia niepotrzebnych opóźnień, które własne wojska mogłyby napotkać rywalizując o te same drogi marszu.

Na drogach wojskowych, przegrupowania wojskowe posiadają pierwszeństwo przed ruchem cywilnym. Na drogach niewojskowych, przeszkody wynikające z ruchu cywilnego powinny być rozwiązywane wraz lokalną policją lub (...) przez organizację kierującą przegrupowaniem.

Punkt końcowy. Jest to punkt, w którym uprawnienia kierownicze przekazane zostaną wyższemu szczeblowi.⁹²

Odpowiedzialność za przemieszczenie jednostek podzielona jest na dwie zasadnicze strefy, gdzie w poszczególnych strefach kształtuje się następująco:

W wysuniętej strefie działań bojowych przegrupowanie zdeterminowane jest jedynie zadaniem bojowym. Odpowiedzialność spoczywa na właściwych dowódcach w koordynacji z lokalnymi władzami, tam gdzie to ma zastosowanie. Mimo to, przegrupowujące się wojska zapewniają sobie własną kontrolę przegrupowania i regulację ruchu.

W tylowej strefie działań bojowych plany przegrupowania muszą być skoordynowane pomiędzy dowództwami NATO i narodowymi. Odpowiedzialność spada w dół zgodnie z istniejącymi porozumieniami.⁹³ Przegrupowanie kierowane jest w zasadzie przez organizację ds. przegrupowania i kontroli ruchu.

Podczas przegrupowania oddziału ruch telekomunikacyjny powinien być surowo zabroniony, aby obniżyć niebezpieczeństwo wykrycia wojsk przez prze-

⁹² *Regulamin działań taktycznych sił lądowych Atp-35(b)*, s. 90

⁹³ *Regulamin działań taktycznych sił lądowych Atp-35(b)* s. 90

ciwnika. Dlatego relacje łączności i kierowanie przegrupowaniem będą musiały być prowadzone głównie poprzez stosowanie telefonu, pojazdów i śmigłowców.

Bezpośrednim determinantem wszystkich przedsięwzięć związanych z planowaniem marszu przemieszczanych oddziałów czy też związków taktycznych są ich **możliwości marszowe**.

Pod pojęciem możliwości marszowych należy rozumieć: *zdolność do pokonania określonej odległości na etatowych (własnych) środkach transportu, w określonym czasie i przy zachowaniu gotowości do wykonywania kolejnych, planowych i nieplanowych zadań.*⁹⁴

Głównymi czynnikami wpływającymi na możliwości marszowe są:

- stopień (intensywność) i środki oddziaływania przeciwnika;
- właściwości manewrowe, eksploatacyjne sprzętu bojowego i środków transportowych oraz ich stan techniczny;
- stan dróg, warunki terenowe i meteorologiczne;
- przygotowanie wojsk do marszu, fizyczna kondycja, wyszkolenie kierowców i mechaników;
- zabezpieczenie marszu.

Możliwości marszowe rzutują na wiele kwestii związanych z wykonywanym marszem. Najistotniejsze są jednak:

- średnia prędkość marszu;
- odległość (zasięg) marszu dziennego (dobowego);
- ogólny czas marszu.

Wielkość wskaźnika prędkości marszu godzinnego umożliwia przeprowadzenie kalkulacji w większym przedziale czasowym. Do planowania przyjmuje się, że kolumna mieszana w ciągu doby pokona odległość rzędu 200-300 km. U podstaw takiej kalkulacji legł fakt, iż oddział maszeruje efektywnie ok. 10-12 godzin, a normy prędkości przedstawiają się w sposób następujący:

⁹⁴ M. Huzarski, W. Kaczmarek *Działania taktyczne batalionu*. s. 57

Średnią prędkość marszu, dla całej doby jej trwania (w nocy i w dzień) oblicza się dzieląc długość drogi przez czas trwania marszu (bez uwzględniania czasu postoju). Przyjmuje się następujące średnie prędkości marszu:

- dla kolumn pieszych - do 5 km/h
- dla kolumn gąsienicowych - do 30 km/h
- dla kolumn kołowych - do 40 km/h
- dla kolumn mieszanych - do 30 km/h⁹⁵

We wszelkich kalkulacjach marszowych przyjmuje się zawsze tempo marszu środków najwolniejszych. W górach, lesie, terenie lesisto-jeziornym, w zimie oraz innych niekorzystnych warunkach utrudniających marsz jego średnia prędkość ulegnie poważnemu obniżeniu i może wynosić:

- dla kolumn pieszych - 0,3-2 km/h
- dla kolumn gąsienicowych - 10-20 km/h
- dla kolumn kołowych - 10-20 km/h
- dla kolumn mieszanych - 10-20 km/h⁹⁶.

Powyższe przedziały czasowe i prędkości marszowe należy dostrzegać w kategoriach wielkości - norm średnich. Jeśli sytuacja będzie napięta, to nie należy wykluczyć ewentualności jej zwiększenia. W ekstremalnych warunkach, np. spowodowanych złożoną sytuacją bojową, średnie prędkości kolumn oraz czas marszu dobowego mogą być przekroczone, po to by wojska znalazły się w określonym miejscu i we właściwym czasie.

Planując marsz uwzględnia się wszystkie czynniki rzutujące na jego możliwości wykonania. Na podstawie doświadczeń bojowych, praktyki szkoleniowej i wniosków z przeprowadzonych analiz przyjmuje się, że prędkości kolumn w nocy są z reguły do 20-30% mniejsze niż w dzień. W podobnym stopniu na prędkość marszu wpływa zima, zwłaszcza śnieg lub oblodzenie dróg. Mniejsza jest też prędkość na odcinkach dróg w obszarach zurbanizowanych, pagórko-

⁹⁵ Według *Regulaminu Walki Wojsk Lądowych Bundeswehry* wojska maszerujące po dobrych drogach mogą utrzymywać następujące prędkości marszu: w dzień-40km/h, w warunkach złej widoczności-30km/h, Op.cit., s.116.

⁹⁶ *Działania taktyczne wojsk lądowych*. Warszawa 1995 s. 142

watych. W tym drugim przypadku niejednokrotnie pojawi się problem utrzymania dyscypliny marszu.

Analiza dostępnych dokumentów natowskich oraz informacje uzyskane na podstawie spotkań konsultacyjnych z oficerami państw członków NATO pozwalają stwierdzić, że treść definicji zawarta w narodowych dokumentach normatywnych jest spójna z filozofią postrzegania tego zjawiska w NATO

W konkluzji można więc przyjąć, iż *rozmieszczenie kolumn na drogach, zapewniające najlepsze wykonanie zadania, przy szybkim i sprawnym ich przemieszczaniu do nowych rejonów (rubieży) z zachowaniem gotowości bojowej nazywamy ugrupowaniem marszowym*. (Ugrupowanie marszowe brygady obrazują załączniki 3.2.2.1.1. i 3.2.2.1.2.)

Powinno ono zapewnić wykonanie marszu w wyznaczonym czasie, rozwinięcie wojsk w ugrupowanie przedbojowe i bojowe, równoczesne wprowadzenie do walki planowanej liczby środków ogniowych, zachowanie zdolności bojowej w razie wykonania przez przeciwnika uderzeń, dokonanie manewru na inne drogi marszu i utrzymanie ciągłości dowodzenia. Jego ostateczna postać jest uzależniona od następujących determinantów:

- w jakim okresie wykonywany jest marsz (przed wybuchem, w jej początkowej fazie, czy w toku trwania wojny);
- rozmieszczenia oddziałów, pododdziałów w rejonie, z którego rozpoczyna się marsz;
- rodzaju (charakteru) zadania czekającego wojska po wykonaniu marszu;
- odległości do linii styczności walczących stron i charakteru działania przeciwnika;
- działania sąsiadów i oddalenia od jego pododdziałów;
- liczby dróg marszu, pory roku i czasu trwania oraz warunków atmosferycznych.

Konfrontacja treści wybranych dokumentów obowiązujących w NATO z treścią naszych dokumentów pozwala przyjąć, że **ugrupowanie marszowe two-**

rzą: elementy rozpoznawcze, ubezpieczenie marszowe, oddziały zabezpieczenia ruchu, kolumny sił głównych oraz kolumny pododdziałów logistycznych.⁹⁷

Ugrupowanie marszowe powinno zapewnić przede wszystkim utrzymanie maksymalnej prędkości, swobodę ruchu oraz bezpośrednio ubezpieczenie kolumn. Na ogół w siłach głównych wszystkie oddziały (pododdziały) maszerują całością organizacyjną. Duże kolumny marszowe powinny być dzielone na zgrupowania taktyczne (grupy marszowe), które nie powinny przekraczać siły wzmocnionego batalionu.⁹⁸ W celu zapewnienia wyższego tempa marszu można też sprzęt o mniejszych prędkościach trakcyjnych przewozić na przyczepach niskopodwoziowych i z nich tworzyć oddzielną kolumnę.

Podczas marszu, po wybuchu wojny, w miarę zbliżania się do linii frontu, ugrupowanie marszowe powinno zapewnić warunki do nawiązania walki, która często może mieć charakter boju spotkaniowego. Dlatego oddziały (pododdziały) powinny maszerować z przewidzianymi dla nich środkami wzmocnienia. W pierwszorzutowych pododdziałach część artylerii należy wydzielać do elementów ubezpieczenia, a pozostałą rozmieścić na czele sił głównych. Środki przeciwpancerne celowo jest przemieszczać między awangardą a siłami głównymi. Poszczególne kolumny powinny mieć zapewnioną obronę przeciwlotniczą etatowymi środkami.

Ubezpieczenia marszowe (Załącznik 3.2.2.1.3.) powinny zapewnić ciągły ruch kolumny sił głównych, uniemożliwić przenikanie elementów rozpoznawczych przeciwnika i stwarzać dogodne warunki wejścia do walki. Dzieli się je na ubezpieczenia czołowe (awangardy, szpice czołowe), ubezpieczenia boczne (szpice boczne) i ubezpieczenia tylne (ariergardy, szpice tylne).⁹⁹ Ubezpieczenia marszowe powinny również zapewnić czas na uaktualnienie (powzięcie) decyzji do dalszych działań, stworzenie siłom głównym warunków do bezkoli-

⁹⁷ Por. zał. Nr 2 i Nr 3

⁹⁸ Zob. *Regulamin Walki Wojsk Lądowych Bundeswehry*, Op. Cit. s. 114

⁹⁹ Por. zał. nr 9

zyjnego przyjęcia ugrupowania bojowego i realizacji zadania przy pełnym wsparciu ogniowym.

Stosownie do stopnia zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego i powietrznego oraz prawdopodobieństwa spotkania się z nim, maszerujące wojska ubezpieczają się *awangardą* w marszu dofrontowym, *ariergardą* w marszu odfrontowym, szpicą boczną w marszu rokadowym (wzdłuż linii frontu).

Awangarda (ariergarda) - na ogół w sile wzmocnionego batalionu - działa na odległości około połowę mniejszej niż oddział wydzielony, średnio 20-30 km od ubezpieczanych wojsk. Najczęściej rdzeniem zasadniczym awangardy będzie batalion czołgów z kompanią zmechanizowaną lub batalion zmechanizowany z kompanią czołgów. Wzmocniona pododdziałami: saperów, artylerii do ognia pośredniego, artylerii przeciwlotniczej i obrony przeciwchemicznej będzie w pełni samodzielna w zakresie prowadzenia walki. Jeśli oddział maszeruje na czele sił głównych związku taktycznego po dwóch drogach, na jednej ubezpiecza się awangardą, a na drugiej szpicą czołową. Po drodze ubezpieczonej przez awangardę, która także wysyła szpicę czołową, maszerują siły główne.

W wypadku gdy jest wysłany oddział wydzielony, siły główne ubezpieczają się od czoła szpicą czołową, w sile pododdziału, najczęściej wzmocnionej kompanii, działa ona w odległości rzędu 5-10 kilometrów od czoła sił głównych.

Pododdziały maszerujące w siłach głównych batalionu, lecz nie na jego czele, ubezpieczają się w razie zagrożenia napadem przeciwnika naziemnego *szpicą czołową*. Organizowana jest w sile od wzmocnionego plutonu. Tego typu szpice czołowe działają w odległości 2-3 km, lecz nie dalej niż na odległość wzrokową od czoła ubezpieczanych sił.¹⁰⁰

W wypadku zagrożenia kolumn marszowych ze skrzydła organizuje się *szpice boczne*. Mogą być wysyłane przez awangardę, jak i z kolumn sił głównych. Wykonują one okresowo marsz po drodze równoległej do drogi głównej,

¹⁰⁰ Por. zał. nr 10

średnio w oddaleniu do 5 km. Ubezpieczają zagrożone kierunki, zajmują i utrzymują dogodnie rubieże przez czas przemarszu sił głównych.

W wypadku zagrożenia od tyłu lub podczas wykonywania marszu odfrontowego maszerujące wojska ubezpieczają się *ariergardą* lub szpicą tylną. Skład, zadania i odległość działania tych elementów jest podobna do organizowanych w celu ubezpieczenia się od czoła.

Maszerujące pododdziały w tym i elementy ubezpieczenia marszowego, doraźnie wysyłają patrole czołowe (boczne, tylne) w sile do wzmocnionego plutonu. Czynią to z reguły na odległość do 3 km. Te z kolei ubezpieczają się ubezpieczeniem bezpośrednim - drużyną patrolową (czołgiem), działającą w odległości wzrokowej, około 1-1,5 km.

W czasie postojów i odpoczynków elementy ubezpieczenia marszowego przejmują zwykle zadania ubezpieczeń postoju, ale mogą być także zamienione lub wzmocnione.

Dla zapewnienia przejezdności dróg marszu, a w wypadkach koniecznych wykonania objazdów, czy przygotowania dróg na przełaj, tworzy się *oddziały zabezpieczenia ruchu*.

Oddział zabezpieczenia ruchu, którego cel działania jest jednoznacznie określony w nazwie, nie należy jednak traktować jako jedyny element ugrupowania marszowego zajmujący się zapewnieniem swobody ruchu. Marsz wykonywany na obszarze kraju będzie również zabezpieczony przez siły układu pozamilitarnego. Właśnie one w głębi kraju będą odgrywały priorytetową rolę. Natomiast w sytuacjach wykluczających ich działanie i zaistnienie komplikacji drogowych w bliskim kontakcie z przeciwnikiem zadania zabezpieczenia ruchu powinny przejąć maszerujące wojska.

Niezależnie od sił inżynierskich obowiązek utrzymania przejezdności dróg mają pozostałe pododdziały, zwłaszcza ogólnowojskowe. Wykorzystują do tego czołgi z urządzeniami spycharkowymi, samobieżne mosty towarzyszące oraz inny sprzęt będący na ich wyposażeniu.

Należy się liczyć z tym, że w razie dużych uszkodzeń dróg, siły główne będą coraz bardziej zbliżać się do oddziałów zabezpieczenia ruchu. Dlatego, aby nie spowodować zatrzymania lub dezorganizacji marszu, powinny one działać nawet w czasie postoju lub odpoczynku sił głównych związku taktycznego (oddziału).

Kolumny marszowe sił głównych rozczłonkowane się w głąb, tworząc kolumny pododdziałów (grup marszowych). Odległości między kolumnami mają zapewnić swobodę manewru i rozśrodkowanie wzdłuż drogi marszu. Na czele kolumn sił głównych rozmieszcza się oddziały zabezpieczenia ruchu z zadaniem zapewnienia technicznej przekraczalności dróg marszu. Odległości między oddziałami mogą wynosić do 5 km, między pododdziałami (batalion, dywizjon) do 3 km, a między pojazdami do 50 m.

W przewidywaniu wejścia batalionu, na czele sił głównych maszerują stworzone zgrupowania gwarantujące dużą siłę uderzeniową i pełną autonomię działania.

Oddziały (pododdziały) logistyczne maszerują samodzielnie plutonami za siłami głównymi w gotowości do udzielenia pomocy medycznej, remontu i ewakuacji sprzętu oraz zaopatrywania wojsk.

W pododdziałach wszystkie kolumny logistyki znajdują się w ich ugrupowaniu. Jeśli istnieje zagrożenie ze strony przeciwnika naziemnego i może dojść do walki (boju) właściwym rozwiązaniem jest włączenie do czołowych oddziałów elementów wzmocnienia logistycznego. Charakter zadań oraz stan sił i środków do walki zawsze będzie czynił pododdziały logistyczne opłacalnymi obiektami dla przeciwnika, dlatego obowiązkiem każdego dowódcy jest tworzenie im elementów ubezpieczeń najczęściej z pododdziałów piechoty czy zmechanizowanych.

W zależności od sytuacji ugrupowanie marszowe batalionu może ulegać zmianom. Ze względów taktycznych, zwłaszcza w przewidywaniu boju spotkaniowego. Ugrupowanie marszowe zawsze powinno być dostosowane do roz-

woju sytuacji i odpowiadać tworzonej koncepcji walki lub zajmowania i pobytu w nakazanym rejonie.

Za początek marszu uważa się moment przekroczenia czołem kolumny sił głównych linii (punktu) wyjściowej. Wojska powinny przekraczać ją bez zatrzymywania się aby uniknąć zatorów i nadmiernej koncentracji.¹⁰¹ Jej terminowe pokonanie zapewnia płynność ruchu oraz gwarantuje sprawne formowanie ugrupowania marszowego na poszczególnych drogach.

Kolumny pododdziałowe formuje się w rejonach rozmieszczenia. Stopniowo wyprowadza się je na drogi marszu z takim wyliczeniem czasowym, aby każda z kolumn po przekroczeniu punktu wyjściowego, mogła się oddalić na odległość równą ustalonym odstępom między poszczególnymi kolumnami marszowymi.

Drogi marszu dzieli się na odcinki porządkowo-ochronne. Na każdy odcinek wyznacza się komendanta i pododdziały do pełnienia służby porządkowo-ochronnej. Na odcinki trudne, kieruje się pododdziały techniczne oraz inżynierskie z niezbędnym sprzętem. Na drogach podejścia do linii (punktu) wyjściowej, w rejonach ześrodkowania i odpoczynku oraz na drogach podejścia i liniach rozwinięcia w ugrupowanie bojowe rozwija się posterunki porządkowo-ochronne. Na linii wyjściowej, punktach wyrównania oraz przeprawach, przełęczach górskich, w wąskich przejściach i na węzłach drogowych wystawia się wzmocnione posterunki porządkowo-ochronne. Wykorzystuje się do tego wojska obrony terytorialnej oraz siły układu niemilitarnego.

W czasie marszu wojska zobowiązane są ściśle przestrzegać ustalonego porządku i dyscypliny, nakazanej prędkości i odległości, zasad bezpieczeństwa i maskowania.

Kolumny maszerują prawą stroną drogi pozostawiając lewą do ruchu z przeciwnego kierunku i ewentualnego wyprzedzania oraz dla ruchu łączników. Wyprzedzanie jednej kolumny przez drugą dopuszczalne jest tylko za zgodą

¹⁰¹ *Regulamin Walki Wojsk Lądowych Bundeswehry*, op. cit. s. 121.

przełożonego. Przy przeprowadzaniu takiego manewru, wyprzedzana kolumna zatrzymuje się na poboczu, w niczym nie utrudniając ruchu maszerujących wojsk.

Zawczasu należy organizować rozpoznanie przepraw i dróg domarszu do obiektów newralgicznych i kanalizujących ruch. Do wyznaczonych przepraw wysuwa się pododdziały wojsk inżynieryjnych ze środkami przeprawowymi, naprawczo-ewakuacyjnymi i środkami obrony przeciwlotniczej. Wyznacza się także miejsca punktów dowodzenia oraz ustala organizację służby porządkowo-ochronnej. Rejony zatopień, skażeń i pożarów oraz uszkodzone odcinki dróg, a także różnego rodzaju przeszkody terenowe rozpoznaje się przed wkroczeniem wojsk. Jeśli są możliwości to rejony te obchodzi się. Gdy jest to niemożliwe należy szybko podjąć czynności w celu przywrócenia po drodze płynnego ruchu.

Ciaśniny i mosty przekracza się ze zwiększoną prędkością, bez zatrzymywania się. Podobnie należy postępować podczas pokonywania miejscowości. W razie zatrzymania kolumny w wąskim miejscu, następne kolumny zatrzymuje się w rejonie zapewniającym maskowanie.

W celu zapewnienia osłony wojsk przed uderzeniami środków napadu powietrznego wysyła się wcześniej do rejonów ciałnin i mostów wyznaczone pododdziały (środki) przeciwlotnicze, które rozwijają się wzdłuż dróg. W razie napadu powietrznego kolumny nie przerywają marszu i w ruchu lub z krótkich przystanków niszczą przeciwnika środkami przeciwlotniczymi rozmieszczonymi w kolumnach.

W czasie marszu walkę z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi przeciwnika prowadzą wydzielone siły obrony terytorialnej, a także maszerujące wojska. Siły i środki związku taktycznego (oddziału) mogą być również użyte do walki z przeciwnikiem według planu sztabu nadrzędnego. Samodzielnie związek taktyczny (oddział) będzie walczył z grupami dywersyjno-rozpoznawczymi tylko wtedy, gdy one zaatakują kolumny lub opanują odcinki dróg marszu. Do

tej walki należy jednak angażować tylko niezbędne siły, pozostałe oddziały (pododdziały) powinny kontynuować marsz.

Zapasy ruchome w marszu uzupełnia się z reguły w rejonach odpoczynków, natomiast paliwo w pojazdach dotankowuje się również na postojach. Zasadnym jest przydzielanie do poszczególnych elementów ugrupowania marszowego cystern z paliwem, które po uzupełnieniu braków paliwa można łączyć w kolumny i w wyznaczonych rejonach odtworzyć zapasy ruchome.

Marsz jako zorganizowane przemieszczanie wojsk kończy się z chwilą wejścia związku taktycznego (oddziału) do nakazanego rejonu lub osiągnięcia określonej rubieży.

Przewozy

Wojska podczas przemieszczania na duże odległości zwłaszcza w ramach współdziałania sojuszniczego, mogą być przewożone transportem kolejowym, wodnym (morskim lub śródlądowym), powietrznym oraz innymi środkami transportu np. ciągnikami samochodowymi z przyczepami niskopodwoziowymi. Oznacza to, że przewóz wojsk jest zorganizowanym przemieszczaniem sił i środków za pomocą innych rodzajów transportu niż własne

Przewóz wojsk wraz z uzbrojeniem, posiadany sprzętem i środkami materiałowymi nazywamy przewozem operacyjnym. Przewozy operacyjne mogą być realizowane transportem: kolejowym, samolotowym (śmigłowcowym), wodnym (śródlądowym, morskim). Analiza możliwości i warunków występujących w naszym kraju wskazuje, że najczęściej stosowany będzie transport kolejowy, w ograniczonym zakresie transport samolotowy lub śmigłowcowy a w bardzo ograniczonym transport wodny.

Przewozy transportem samolotowym lub śmigłowcowym wojsk operacyjnych w większej skali mogą być realizowane przy udziale środków transportowych NATO i to głównie w przypadku wykonywania wspólnych zadań w odległych obszarach zainteresowania. Samodzielnie i z wykorzystaniem tylko własnych środków transportu powietrznego wojska mogą być transportowane

wg zasad dotyczących desantów powietrznych. Ze względu na ograniczone możliwości przewozowe transportem samolotowym lub śmigłowcowym mogą być przewożone pododdziały z wyposażeniem indywidualnym żołnierzy lub lekkim uzbrojeniem zbiorowym.

Przewozy transportem wodnym wewnątrz RP są mało racjonalne. Natomiast infrastruktura komunikacji morskiej może być przydatna głównie do wyładowania lub załadowania wojsk koalicyjnych.

Transport kolejowy wojsk na duże odległości (powyżej 500km), jest skutecznym sposobem przemieszczania wojsk w okresie pokoju oraz podczas łagodnego rozwoju sytuacji kryzysowej. Zaletą transportu kolejowego jest: oszczędność zużycia paliwa oraz przebiegu kilometrów przed kolejnym remontem (co ma duże znaczenie zwłaszcza podczas przewozów w okresie pokoju do rejonu ćwiczeń lub podczas pokojowej zmiany rejonu dyslokacji).

Analiza minionych wojen i konfliktów lokalnych jak i budowane przez strategów wszelkie scenariusze przyszłych konfliktów i kryzysów podpowiadają, że podczas dynamicznego lub agresywnego rozwoju sytuacji kryzysowej oraz w okresie wojny powinien być stosowany jak najrzadziej. Przemawia za tym łatwość jego wykrycia i możliwość opóźnienia przewozu przez lotnictwo, trudność zachowania struktur bojowych, zbyt mała gęstość linii kolejowej oraz brak przystosowanych ramp załadunkowych i rozładunkowych co w konsekwencji wydłuża proces przewozu wojsk.

Kolejowy transport operacyjny charakteryzuje się: dużym nasileniem w stosunkowo krótkim czasie, dużym zapotrzebowaniem na tabor kolejowy oraz urządzenia do zorganizowania załadowania i rozładowania, koniecznością współdziałania służb komunikacji wojskowej i cywilnej z dowództwem przewożonych oddziałów, potrzebą zachowania skrytości.

Praktyka wskazuje, że wojskowy transport operacyjny składa się z nie więcej niż 30 wagonów o łącznej długości do 120 osi obliczeniowych (oś obliczeniowa równa jest 5 mb) oraz masie brutto do 1200 ton (bez lokomotywy).

Wyszczególnia się transporty operacyjne: całopociągowe (60-120 osi obliczeniowych, ciężar brutto 800-1200 ton, a w przypadku przewozu sprzętu tylko gąsienicowego dopuszczalne jest 78 osi obliczeniowych); niecałopociągowe (poniżej 60 osi obliczeniowych i ciężaru do 800 ton brutto).

Najmniejsze odległości planowane do przewozów operacyjnych transportem kolejowym w okresie pokoju wynoszą 200-250 km (dla pojazdów gąsienicowych oraz zaopatrzenia przyjmuje się 100 km). Doba przewozowa trwa 24 godziny i rozpoczyna się od określonego terminu tj. dnia i godziny przedstawionej w zadaniu do przewozu wojsk. Przewozy operacyjne planuje się w dobach przewozowych. Transport całopociągowy obowiązują specjalnie opracowane rozkłady jazdy, natomiast transport niecałopociągowy wykonuje ruch wg rozkładu jazdy pociągów kursowych. Do przewozów operacyjnych przyjmuje się średnie prędkości:

- 500 km/dobę – transporty całopociągowe;
- 300 km/dobę – transport niecałopociągowy;
- 580 km/dobę – transport ludzi przewożonych pociągami pasażerskimi.

Podczas planowania przewozów operacyjnych należy przyjmować najwyższe tempo, w którym można przewieźć związek taktyczny lub oddział. Dla dywizji przyjmuje się 12-24 a dla brygady 8-12 transportów na dobę z rejonu załadowania. Przyjmuje się, że zdolności załadowcze z punktu całopociągowego wynoszą 4 a z półpociągowego 2-3 transporty na dobę.

Analiza dokumentów natowskich jak i konsultacje udzielane przez oficerów (głównie Bundeswehry) wskazują, że w NATO podobnie jak i u nas planowanie przewozów operacyjnych transportem kolejowym obejmuje: określenie liczby przewożonych żołnierzy, sprzętu i środków materiałowych; określenie ilości transportów operacyjnych i ich składu; wybór rejonów głównych i zapasowych ładowania i rozładowania; określenie możliwości stacji w zakresie ładowania i rozładowania; określenie czasu trwania przewozu.

Związek taktyczny i oddział przed przystąpieniem do przygotowania przewozu otrzymują główne i zapasowe rejony załadowania i rozładowania. Ponadto, dowódca przewożonego oddziału może otrzymać rejony wyjściowe i wyczekiwania do załadowania i po wyładowaniu lub określa je samodzielnie. Odległość rejonu wyjściowego przed i po wyładowaniu określa się w odległości nie mniejszej niż 10 km od rejonu załadowania i rozładowania. W przypadku, kiedy przewożone wojska są (lub będą) rozmieszczone w odległości nie większej niż 20-30 km to rejonu załadowania (wyładowania), to rejonu wyjściowego nie wyznacza się. Wyznacza się rejon wyczekiwania położony w odległości 3-5 km od stacji załadowania (wyładowania). Jeżeli rejon wyjściowy znajduje się w odległości nie większej niż 10 km od rejonu ładowania (rozładowania) to nie wyznacza się rejonu wyczekiwania przed lub po załadowaniu, a wojska w składzie transportu maszerują bezpośrednio do stacji załadowania lub rejonu wyjściowego.

Z doświadczeń szkoleniowych wynika, że jeden transport „zabiera” z reguły bcz lub bz w pełnym składzie podstawowego sprzętu bojowego. Skład pociągu podstawia się na stacji załadowniczej nie później niż 30 minut przed planowanym rozpoczęciem załadunku.

Bezpośrednio przed załadowaniem skład mający wyruszyć transportem, przemieszcza się do rejonu wyczekiwania, a po wyładunku do rejonu zbiórki. Rejony takie oddalone są nie więcej niż 3-4 km od stacji załadowania lub wyładowania.¹⁰²

Oddział nie zawsze będzie przewożony transportem kolejowym, albowiem stopień zaangażowania stanu osobowego i elementów zabezpieczenia (liczba stacji i zestawów pociągów) uczyni powyższe przedsięwzięcie nieopłacalnym. Dlatego w warunkach bojowych transport kolejowy będzie w zasadzie uzupełniał etatowe środki transportu oddziału, często część sił i środków będzie przewożona, a pozostałość wykonywać marsz.

¹⁰² Tamże s.26

Z rozważań prowadzonych w tym rozdziale jednoznacznie wynika jak złożonym procesem są przemieszczania związków taktycznych i oddziałów na obszarze kraju. Należy mieć tu na uwadze nie tylko środowisko jakie nas otacza, zagrożenia i możliwości jakimi na dzień dzisiejszy oraz w dającej się przewidywać perspektywie dysponują nasze siły zbrojne.

Mając na względzie przytoczone wyżej poglądy oraz nasze uwarunkowania jak i perspektywę wspólnego działania z armiami sojuszniczymi NATO można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Siły Zbrojne RP w zakresie swoich powinności i zgodnie z przewidywanymi dla nich zadaniami, powinny być zdolne do wykonywania przemieszczeń swoich jednostek wspólnie z sojusznikami z NATO, natomiast odpowiednie elementy gospodarki narodowej muszą być przygotowane do umożliwienia płynnych przemieszczeń wojskom własnym jak i sojuszniczym po terytorium naszego kraju.

2. Na obszarze kraju szybkie i sprawne przemieszczanie możemy realizować na etatowych środkach, jak też metodą kombinowaną. Musimy także odejść od stereotypu iż dotarcie wojska do miejsc przeznaczenia jest tylko i wyłącznie sprawą wojsk operacyjnych. Tak jak obrona kraju jest obowiązkiem każdego obywatela, tak zapewnienie ciągłości marszu, pomoc w jego realizacji, musi być sprawą wszystkich sił układu militarnego jak i niemilitarnego.

3. Ważnym sposobem przemieszczania, szczególnie w warunkach pokoju, będą przewozy koleją, gdzie niezaprzeczalnymi jego zaletami są oszczędność, szybkość, wygoda, uniezależnienie od warunków pogodowych.

4. Wojska muszą być zdolne do szybkiego i sprawnego przemieszczania we wszystkich okresach funkcjonowania państwa (pokój, kryzys, wojna). Służące temu przedsięwzięcia muszą być zaplanowane i przygotowane dla wszystkich szczebli organizacyjnych. Głównym sposobem przemieszczania się wojsk na obszarze kraju oraz w strefie bezpośrednich działań bojowych jest marsz na autonomicznych środkach transportu.

3.2.2.2. *Rozmieszczanie*

Obok przemieszczania *rozmieszczanie* jest drugim rodzajem pomocniczych działań taktycznych. Ranga nadana temu rodzajowi działań jest adekwatna do roli, jaką ma ono spełniać w przygotowaniu wojsk do prowadzenia walki. Wojska aby mogły efektywnie walczyć muszą odpoczywać, uzupełniać środki materiałowe, uzupełniać stany osobowe, słowem muszą mieć wydzielony czas i miejsce na „leczenie ran po walce” i przygotowanie się do walki po zmianie rozmieszczenia lub dokonanym manewrze.

Pojęcie *rozmieszczanie wojsk* obejmuje przebywanie wojsk w garnizonach stałych oraz w rejonach ześrodkowania (wyjściowych, odpoczynku) z zachowaniem odpowiedniego stopnia gotowości bojowej.¹⁰³

Przebywanie wojsk w garnizonach regulują przepisy dotyczące zakwaterowania Sił Zbrojnych, zatem w niniejszym opracowaniu problematyka ta została pominięta.

Zajęcia rejonów ześrodkowania może nastąpić:

- po wyjściu wojsk z garnizonów do rejonów alarmowych;
- po przemieszczeniu w strefę działań bojowych, gdy nie przewiduje się ich wejścia do walki bezpośrednio z marszu;
- po wyjściu z walki w celu odtworzenia zdolności bojowej;
- po przeprowadzonym manewrze mającym na celu przegrupowanie sił (stworzenie zgrupowania uderzeniowego).

Wynika stąd, że rozmieszczenie poprzedzone jest zawsze przemieszczeniem wojsk, najczęściej w formie marszu - jest ono więc ściśle związane z tym rodzajem działań taktycznych. Planując zatem przemieszczanie planować powinno się także rejon odpoczynków oraz rejon ześrodkowania po jego zakończeniu. W konkluzji można stwierdzić, iż wybór tych rejonów nie może być dziełem przypadku lecz starannie przemyślaną decyzją.

¹⁰³ Regulamin Działań Wojsk Lądowych, Warszawa 1999, s. 142

Podążając za takim tokiem rozumowania należy określić wymogi, które decydować będą o tym, że wojska będą mogły bezpiecznie w nich przebywać. Doświadczenia z konfliktów zbrojnych jak i ćwiczeń z wojskami sugerują, że najważniejsze z nich to:

- zapewnienie skrytości rozmieszczenia;
- obroną przed środkami rażenia;
- obroną przed środkami napadu powietrznego przeciwnika;
- możliwość sprawnego jego opuszczenia;
- zapewnienie dogodnych warunków do odpoczynku żołnierzy;
- dobre warunki sanitarno-epidemiologiczne;
- wystarczająca ilość źródeł wody;
- dogodne warunki dla ruchu wojsk.

Określenie przydatności wybranych rejonów do rozmieszczania wojsk nie jest często możliwe przed rozpoczęciem przemieszczania. Wyjątek w tym względzie stanowią rejon alarmowe starannie wybierane znacznie wcześniej niż wejdą tam wojska. Istnieje więc potrzeba rozpoznawania ich bezpośrednio przed rozpoczęciem lub w trakcie trwania marszu.

Dla zorganizowanego wprowadzenia wojsk w rejon ześrodkowania wysła się grupy rekonesansowe. Jeżeli w składzie ugrupowania marszowego występuje oddział wydzielony to maszerujące przed nim elementy rozpoznawcze, obok innych zadań, powinny także otrzymać zadanie rozpoznania rejonu ześrodkowania (odpoczynku, wyjściowego), a oddział wydzielony zapewnić jego utrzymanie.

Elementy rozpoznawcze powinny grupie rekonesansowej dostarczyć danych dotyczących:

- stanu technicznego dróg;
- stanu skażenia terenu oraz stanu sanitarno-higienicznego;
- stanu źródeł wody i ich przydatności;
- właściwości ochronnych rejonu;

- danych o obecności przeciwnika.

Z zadań tych wynika, że w składzie elementów rozpoznawczych występować muszą specjalistyczne elementy rozpoznania (rozpoznania, inżynieryjnego, przeciwchemicznego).

Posiadając takie dane, do rozpoznanego rejonu wysyła się grupę rekonesansową (grupy rekonesansowe na szczeblu ZT). W składzie tej grupy znaleźć się powinni obok oficerów dowództwa, także oficerowie wchodzący w skład dowództw pododdziałów, a także pododdział regulacji ruchu.

Grupy te ustalić i określić powinny: sposób i kolejność wejścia pododdziałów, drogi rozejścia, punkty rozmieszczenia posterunków regulacji ruchu, wybrać i oznaczyć rejony dla poszczególnych pododdziałów, miejsca i sposób ubezpieczenia rejonu.

Ważnym jest aby przedsięwzięcia te zostały wykonane nim maszerujące wojska rozpoczną podchodzenie do rejonu. Niedopuszczalnym jest bowiem zatrzymywanie kolumny przed rejonem w oczekiwaniu na wejście do niego. Praktyka szkoleniowa dowodzi, że aby sprawnie wprowadzić oddział do wyznaczonego i rozpoznanego rejonu niezbędnym jest obok posterunków regulacji ruchu, na drogach rozjazdu pozostawić łączników (przedstawicieli pododdziałów), którzy znając rejon rozmieszczenia, bez zatrzymania poprowadzą tam kolumnę macierzystego pododdziału.

Sposób rozmieszczenia wojsk w rejonie nie jest sprawą obojętną, zależy między innymi od:

- stopnia zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego;
- zamiaru wykorzystania wojsk do dalszych działań;
- czasu przebywania w rejonie.

W warunkach braku zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego pododdziały rozmieszcza się w sposób rozśrodkowany wzdłuż dróg tak, aby mogły na sygnał opuścić zajmowany rejon i wyjść na drogi marszu, a także zapewnić najlepsze warunki dowozu środków zaopatrzenia do wszystkich pododdziałów.

Natomiast w warunkach silnego zagrożenia ze strony przeciwnika naziemnego można wybrać wariant w którym pododdziały ogólnowojskowe rozmieszcza się na zewnętrznym pierścieniu w celu łatwiejszej ochrony i obrony pododdziałów specjalistycznych oraz elementów logistycznych.

Rozmieszczenie w rejonie zależy także od przewidywanych zadań wojsk po zakończonym pobycie w rejonach. Gdy koncepcja dalszego wykorzystania wojsk znana jest przed zajęciem rejonu wówczas, wprowadzając wojska należy uwzględnić zamiar ich dalszego wykorzystania.

Powszechna praktyka rozmieszczania wojsk w kompleksach leśnych, mimo niewątpliwych zalet, nie odpowiada wymogom wcześniej określonym dla rejonów rozmieszczenia. Sądzić należy, że w wypadku konfliktu, wojska zajmować będą rejonny poza dużymi masywami leśnymi we wsiach i osiedlach, gdzie istnieją znacznie lepsze warunki. Mam tu głównie na uwadze:

- łatwość rozśrodkowania;
- doskonałe maskowanie;
- zwiększenie odporności na uderzenia środkami rażenia;
- dobre warunki do odpoczynku i zachowania higieny osobistej żołnierzy;
- możliwość korzystania z miejscowych źródeł zaopatrzenia;
- korzystanie z łączy telefonicznych ministerstwa łączności i telekomunikacji;
- łatwość opuszczenia rejonu.

I tak przestrzegając zasad rozśrodkowania wojsk aby розміścić kompanię potrzeba jest 10-12 zabudowań wiejskich, dla rozmieszczenia batalionu wystarczy niewielka wieś 50-60 budynków.¹⁰⁴

Jeśli z różnych powodów wojska nie mogą być rozmieszczane w miejscowościach, to przy rozmieszczaniu ich w kompleksach leśnych nie wybierać do tego celu obszarów położonych w głębi lasu. W takim wypadku pododdziały należy rozmieszczać na obrzeżach wzdłuż dróg i przesiek. Z uwagi na zagrożenie

¹⁰⁴ R.LACNER, Wybrane problemy zajmowania przez dywizję rejonów wyjściowych, Myśl Wojskowa 2/82, s.50

nie pożarowe przygotować należy dodatkową ilość dróg wyprowadzających z rejonu oraz wyznaczyć odwody przeciwpożarowe w ilości zależnej od stopnia zagrożenia. Z analizy możliwości ich dotarcia w zagrożony rejon, przy wielkości rejonu oddziału 150 km², a związku taktycznego 1000 km² wynika, że odwód taki powinien być zorganizowany przynajmniej jeden w oddziale, jeśli natomiast zagrożenie pożarowe jest bardzo duże (suche, upalne lato) wówczas odwody takie organizowane powinny być w każdym batalionie.

W cel zapewnienia wojskom pomyślnych warunków przebywania w rejonach oraz zmniejszenia skutków uderzeń przeciwnika, organizuje się zabezpieczenie bojowe. Obejmuje ono te same przedsięwzięcia co w innych rodzajach działań taktycznych lecz ich wymiar i sposób organizowania jest specyficzny dla tego rodzaju działań. Jednym z najistotniejszych rodzajów tego zabezpieczenia jest *ubezpieczenie*. Organizuje się go w celu niedopuszczenia do uderzenia przeciwnika naziemnego na wojska będące w rejonach rozmieszczenia, a także dla uniemożliwienia przenikania elementów rozpoznania w głąb rejonu oraz obrony przed niespodziewanym napadem ze strony grup dywersyjno-rozpoznawczych.

Ubezpieczenie postoju powinno być realizowane etatowymi siłami oddziału (związku taktycznego). Gdy w pobliżu wyznaczonego (wybranego) rejonu ześrodkowania, mają swój rejon odpowiedzialności wojska obrony terytorialnej wówczas część zadań ubezpieczenia mogą one realizować, po wcześniejszym uzgodnieniu z kompetentnymi organami terenowymi (np. RKOT) oraz nawiązaniu łączności i zorganizowaniu współdziałania.

Organizowaniem ubezpieczenia postoju dowództwo oddziału zajmuje się jednocześnie z organizowaniem przemieszczenia. W tym czasie określa się jakie siły i jakie organizować będą elementy ubezpieczenia postoju.

Uszczegółowienia zadań dokonuje dowódca na wniosek przedstawiciela grupy rekonesansowej. W praktyce szkoleniowej często stosuje się wariant, że rolę ubezpieczeń postoju przejmują zorganizowane na czas marszu ubezpiecze-

nia marszowe. Rozwiązanie takie jest wygodne, gdyż nie wymaga dodatkowych zabiegów (wyznaczanie pododdziału, stawiania zadania organom współdziałania) po zajęciu rejonu ześrodkowania. Wystarczy, że jeden z przedstawicieli grupy rekonesansowej wskaże miejsce zorganizowania ubezpieczeń a maszerująca awangarda (szpica czołowa) stanie się oddziałem czat lub czatą. Nie jest to jednak zawsze możliwe. Często, szczególnie w trakcie trwania działań wojennych, awangardy mogą być angażowane do odpierania uderzeń przeciwnika naziemnego na drogach marszu, wówczas do organizowania ubezpieczeń postoju wyznaczyć należy inny pododdział.

Elementami ubezpieczenia postoju są:

- oddziały czat;
- czaty.

Nie wyczerpuje to jednak elementów ubezpieczeń organizowanych przez wojska przebywające w rejonach ześrodkowania, występują również ubezpieczenia bezpośrednie organizowane siłami pododdziałów.

Jeżeli oddział (związek taktyczny) wchodzi do rejonu w pobliżu rubieży styczności wojsk, wówczas na kierunek zagrożony przerwania się przeciwnika naziemnego wysyła się oddział czat. Skład pododdziałów tworzących oddział czat powinien gwarantować skuteczne stawianie oporu do czasu, gdy ubezpieczane wojska nie zorganizują przeciwdziałania. Wynika stąd, że muszą się tam znaleźć obok pododdziałów ogólnowojskowych także pododdziały inżynieryjne, przeciwlotnicze i przeciwchemiczne. Zapewnią one samodzielność taktyczną oraz skutecznie wesprą w razie potrzeby walkę pododdziałów ogólnowojskowych.

Z analizy materiałów źródłowych, a także opinii ekspertów wynika, że oddział czat w sile wzmocnionego batalionu powinien być wysłany na odległość do 15 km od ubezpieczanych wojsk. Szerokość pasa ubezpieczeń może wynosić do 10 km. Do realizacji przewidywanych zadań oddział czat można przyjąć następujące ugrupowanie:

- rubież bojowa czat;
- odwód oddziału czat;
- środki ogniowe pozostające w dyspozycji dowódcy.

Skład i ilość czat oraz rejonny ich rozwinięcia określa dowódca oddziału czat w zależności od istniejącego zagrożenia oraz warunków terenowych w wyznaczonym pasie ubezpieczeń. Czaty organizują obronę i rozpoznanie w wyznaczonych pasach, których szerokość może wynosić od 2 do 5 km (w zależności od składu wojsk tworzących czatę). Obronę w zasadzie organizują systemem plutonowych punktów oporu (stanowisk oporu drużyn).

Luki między czatami oraz między punktami oporu osłania się ogniem i zaporami inżynieryjnymi, a przed przedni skraj obrony wysyła się ubezpieczenia bezpośrednie (placówki, czujki, podsłuchy).

Odwód oddziału czat rozmieszcza się na kierunku spodziewanego największego zagrożenia w celu pogłębienia obrony, a także wykonania kontrataku. Do odwodu przeznacza się siły do kompanii.

W ubezpieczeniu wojsk w rejonach ześrodkowania istotną rolę obok ubezpieczeń postoju odgrywają ubezpieczenia bezpośrednie. Organizują je pododdziału oraz elementy ubezpieczenia postoju. Najczęściej organizowane są:

- placówki;
- czujki;
- podsłuchy;
- patrole;
- wartownicy.

Istotnym elementem zabezpieczenia bojowego wojsk przebywających w rejonach ześrodkowania jest *maskowanie*. Ma ono na celu ukrycie sił i środków przed rozpoznaniem przeciwnika, wprowadzenie go w błąd co do położenia wojsk, utrudnienie przeciwnikowi skutecznego oddziaływania ogniem. Współczesne środki rozpoznania umożliwiają rozpoznanie z bardzo dużą dokładnością ze znacznych odległości. Mam tu na uwadze rozpoznanie kosmiczne, jak i przy

pomocy bezpilotowych środków rozpoznania oraz rozpoznanie dźwiękowe i elektroniczne. Maskowanie zatem musi być tak pomyślane, aby stworzony przez nie obraz wprowadzał w błąd co do faktycznego składu i rozmieszczania wojsk przebywających w rejonach.

Do przedsięwzięć maskowania bezpośredniego zaliczyć można.

- rozśrodkowanie wojsk;
- ukrycie pojazdów (środków walki) w budynkach stałych;
- ustawienie w pożądanym rejonie obiektów pozornych emitujących energię cieplną i elektromagnetyczną;
 - wykorzystywanie łączy cywilnych a także rozwijanej łączności przewodowej;
 - ograniczenie swobody poruszania się wojsk po zajęтым terenie;
 - stosowanie zaciemnień;
 - wykorzystanie naturalnych warunków maskowniczych terenu.

✓ Analiza ostatnich wojen i konfliktów lokalnych wskazuje, że przebywanie wojsk w rejonach nawet z dala od rubieży styczności wojsk nie zabezpiecza ich przed oddziaływaniem środków napadu powietrznego przeciwnika. W ramach izolacji rejonów działań bojowych wykonywał będzie uderzenia właśnie na zaplecze. Dlatego wojska w rejonach ześrodkowania aby przetrwać, obok przestrzegania zasad maskowania, organizować muszą **powszechną obronę przeciwlotniczą**, która ma ona na celu samoobronę wojsk ponad uderzeniami z powietrza. Do głównych jej zadań, podobnie jak i w innych rodzajach działań taktycznych należy:

- ostrzeżenie ZT (oddziału) lub alarmowanie wojsk o zagrożeniu z powietrza;
- prowadzenie zorganizowanego ognia do celów powietrznych niespecjalistycznymi środkami;
- rozśrodkowanie wojsk;
- przygotowanie schronów i ukryć przeciwlotniczych;

- likwidacji skutków napadu powietrznego.

W skład systemu alarmowania wojsk na szczeblu oddziału i pododdziałów wchodzi posterunki obserwacyjne i obserwatorzy, a także korzysta się z sygnałów ostrzegania przekazywanych w sieciach łączności radiowej. Celem alarmowania wojsk jest uniknięcie lub zmniejszenie strat od środków napadu powietrznego poprzez wcześniejsze ich uprzedzenie o mogącym nastąpić ataku z powietrza.

Do walki z przeciwnikiem powietrznym każdy dowódca wydziela pododdział dyżurny, gotowy w każdej chwili do podjęcia walki z atakującym przeciwnikiem środkami niespecjalistycznymi.

Maskowanie i rozśrodkowanie wojsk należą do tych przedsięwzięć, które wykonuje się w ramach niemal wszystkich rodzajów zabezpieczenia bojowego działań. Dlatego przedsięwzięcia te spełniają istotną rolę w zachowaniu żywotności wojsk przebywających w rejonach ześrodkowanych.

Analiza zadań *zabezpieczenia inżynieryjnego* wskazuje, że typowymi zadaniami dla wojsk przebywających w rejonach ześrodkowania będą:

- rozpoznanie inżynieryjne przeciwnika i terenu;
- budowa zapór inżynieryjnych;
- przygotowanie i utrzymanie dróg;
- wykonywanie przedsięwzięć w ramach maskowania wojsk i obiektów.

Rozpoznanie inżynieryjne rejonu ześrodkowania jest częścią systemu rozpoznania oddziału (związku taktycznego) i odbywa się jednocześnie z rozpoznaniem ogólnowojskowym, dlatego elementy rozpoznania inżynieryjnego powinny wchodzić w skład samodzielnych patroli rozpoznawczych przewidzianych do prowadzenia rozpoznania terenu i przeciwnika. Zadania dotyczące inżynieryjnego rozpoznania rejonów (odpoczynku, ześrodkowania) inżynieryjne patrole rozpoznawcze powinny otrzymać w trakcie organizowania marszu. Ma to na celu dostarczenie dowódcy informacji umożliwiających określenie przy-

datności danego rejonu do rozmieszczenia w nim wojsk. Dane te powinny dotyczyć:

- możliwości rozśrodkowania i krycia wojsk;
- stanu drożni;
- możliwości maskowania;
- istnienia i jakości źródeł wody.

Zapory inżynieryjne przygotowuje się głównie przed i na pozycjach ubezpieczeń. Przedsięwzięcia wchodzące w zakres budowy zapór wykonują pododdziały ogólnowojskowe, z wyjątkiem zadań wymagających umiejętności specjalistycznych. Grupy min i zapory fortyfikacyjne przygotowuje się wokół całego rejonu na możliwych kierunkach podejścia przeciwnika.

Przygotowanie i utrzymanie dróg jest zadaniem służącym zwiększaniu manewrowości wojsk na wypadek zagrożenia. W rejonie ześrodkowania polega na wyznaczeniu i utrzymaniu (naprawie uszkodzeń) dróg, które mogą być wykorzystywane tylko przez przebywające tam wojska. Zadania te wykonują wyspecjalizowane pododdziały inżynieryjno-drogowe wojsk przebywających w rejonach.

Nie można jednak wykluczyć, że jeśli rejon ześrodkowania oddziału (związku taktycznego) wchodził będzie w obszar odpowiedzialności wojsk obrony terytorialnej, to zadania związane z utrzymaniem dróg przejmą właśnie te siły.

Przedsięwzięcia w zakresie maskowania wojsk i obiektów wojskowych będących w rejonie ześrodkowania wykonywane będą na zasadzie powszechności. Wielce pomocnym w tym zakresie okazać się mogą naturalne warunki danego obszaru (pokrycie, infrastruktura), które odpowiednio wykorzystane zaoszczędzą wysiłku wojsk.

Obronę przeciwchemiczną wojsk przebywających w rejonach ześrodkowania organizuje się jako obronę powszechną. Spośród rozlicznych zadań

wchodzących w jej skład za najczęściej wykonywane w rejonach ześrodkowania uważa się:

- prognozowanie skutków zniszczenia obiektów energetyki jądrowej i przemysłu chemicznego;
- rozpoznanie i alarmowanie o skażeniach;
- indywidualną i zbiorową ochronę przed skażeniami oraz wykorzystanie w tym celu właściwości ochronnych terenu i jego infrastruktury.

Przedsięwzięcia te mogą być realizowane także przez wojska obrony terytorialnej, siły układu pozamilitarnego, a częściowo nawet przez siły obrony cywilnej, zajmujące się rozpoznaniem i likwidacją skażeń.

3.2.3. Działania pokojowe

Celem rozdziału jest przedstawienie wniosków z badań, obejmujących problem działań na rzecz wsparcia pokoju. Wnioski oparto na analizie porównawczej dostępnych dokumentów. Podjęta próba analizy wymusiła konieczność odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jakie zadania mogą realizować wojska w działaniach na rzecz wsparcia pokoju ?
2. Jaki jest zakres działań głębokich, bliskich i tyłowych w tego rodzaju działaniach ?
3. Jakie zasady obowiązują w działaniach na rzecz wsparcia pokoju i jaka jest ich interpretacja ?
4. Co rozumie się pod pojęciem „zgody”, która jest zasadniczym elementem działań na rzecz wsparcia pokoju.
5. Co obejmują zasady użycia siły ang. Rules of engagement (ROE) oraz co jest ich celem w sensie politycznym, wojskowym oraz prawnym ?
6. Jaka jest procedura zastosowania siły oraz kto podejmuje decyzję jej użycia ?

7. Co rozumie się pod pojęciem - operacje utrzymania pokoju - oraz jakie zadania mogą być realizowane w nich przez wojsko ?

8. Co rozumie się pod pojęciem - operacje wymuszania pokoju - oraz jakie zadania przewiduje się wojskom ?

9. Jakie występują zasadnicze różnice między operacjami utrzymania pokoju, a operacjami wymuszania pokoju ?

10. Jakie mogą być sposoby rozmieszczania wojsk w rejonie działania?

11. Jak ustala się oraz kontroluje strefę rozdzielania ang. Zone of Separation (ZOS)?

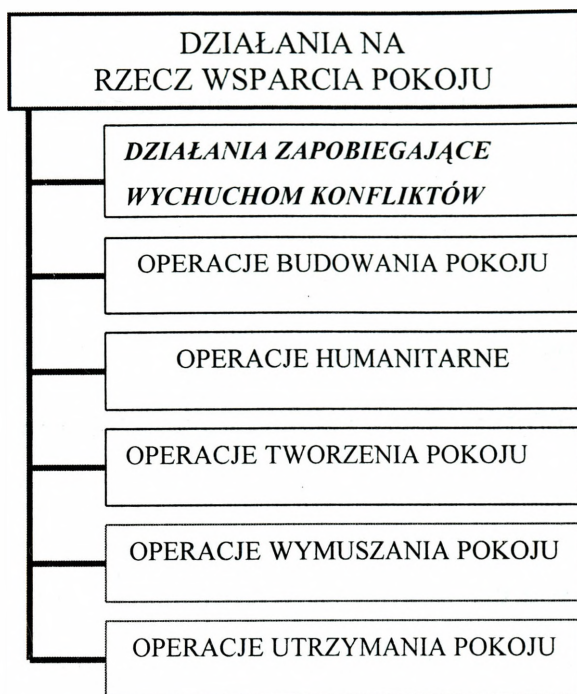
Działania na rzecz wsparcia pokoju są wielofunkcyjnymi, bezstronnymi operacjami, wspierającymi wysiłki ONZ lub OBWE w osiągnięciu długoterminowego, politycznego porozumienia lub tworzeniu warunków określonych w mandacie. Obejmują swym zakresem działania sił militarnych, dyplomatycznych oraz organizacji humanitarnych.

Zgodnie z Regulaminem Działań Wojsk Lądowych (RDWL), istotą ich jest dążność do utrzymania międzynarodowego pokoju przez funkcjonowanie sił w zakresie prewencji, ograniczania, rozwiązywania, monitorowania i wygaszania konfliktów międzynarodowych oraz budowy nowego, bezpiecznego życia po ich zakończeniu.

RWDL przedstawia następujący podział działań na rzecz wsparcia pokoju
rys.8¹⁰⁵.

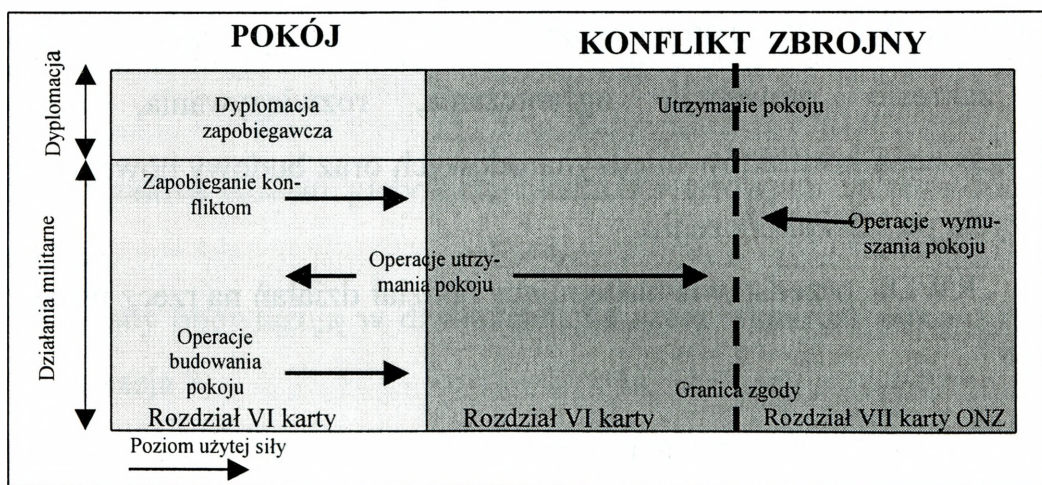
¹⁰⁵ Podział przyjęto za dokumentem NATO MC 327 NATO Military Planing for Peace Support Operations August 1995. Należy dodać, że obok podziału stosowanego przez NATO, różne państwa, w tym członkowskie,

stosują własne podziały, odzwierciedlone w doktrynach, Patrz: E.Gągor, K.Paszkowski, Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie RP, MON, Wyd. „Adam Marszałek”, Warszawa 1998.

Rys. 8. Podział działań na rzecz wsparcia pokoju wg RDWL

Z kolei ich ideę przedstawiono na rys.9.

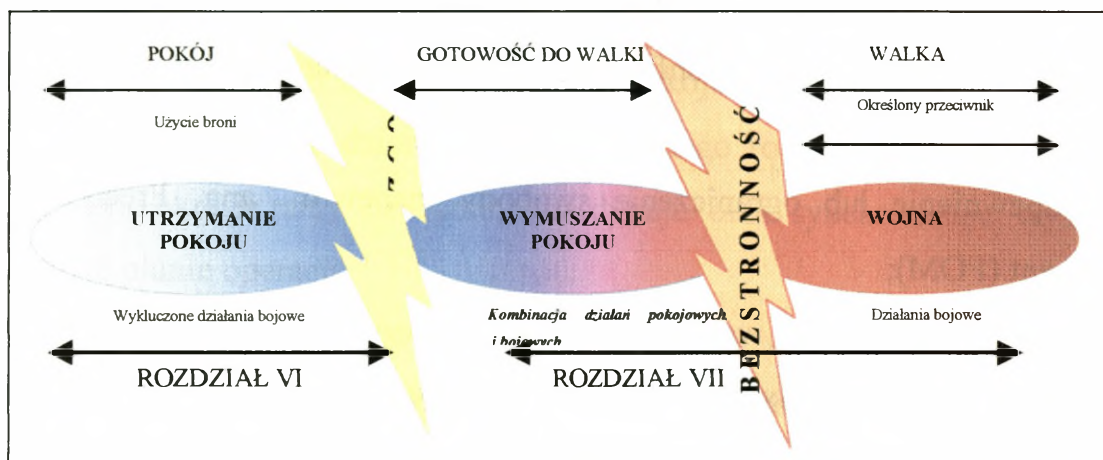

Rys.9.2 Idea działań na rzecz wsparcia pokoju

W literaturze państw europejskich działania na rzecz wsparcia pokoju ang. Peace Support Operations (PSO) zasadniczo obejmują *operacje utrzymania pokoju* oraz *operacje wymuszania pokoju*. Również eksperci amerykańscy wy-

rażają opinię, że z wojskowego punktu widzenia, działania te przyjmują dwie zasadnicze formy tj. utrzymania pokoju oraz wymuszania pokoju¹⁰⁶.

Zarówno jedne jak i drugie różnią się od wojny tym, że są złożonymi działaniami, w których nie ma wskazanego przeciwnika rys.10¹⁰⁷. Działania militarne są bez wyjątku częścią szerszej strategii zmierzającej do osiągnięcia celów politycznych.

Rys. 10 Działania na rzecz wsparcia pokoju

Wynikają z wniosku ONZ lub OBWE dotyczącego interwencji w regionalnym lub lokalnym konflikcie o charakterze wewnątrzpaństwowym lub między państwowym.

Stale lub długoterminowe rozwiązanie konfliktu możliwe jest jedynie na szczeblu politycznym. Rola działań militarnych polega na stworzeniu i stałym utrzymywaniu bezpiecznego środowiska działań, w którym różnego rodzaju organizacje, znajdą warunki do rozwiązywania zasadniczych przyczyn wybuchu konfliktu.

Działania na rzecz wsparcia pokoju definiowane są jako kategoria operacji militarnych, w których międzynarodowe siły wspierają proces pokojowy.

¹⁰⁶ Plk Charles H. Swannack Jr. US Army, pplk David R. Gray, US Army, Peace Enforcement Operations, Military Review 4/1998.

¹⁰⁷ NATO MC 327 NATO Military Planning for Peace Support Operations August 1993 Brussels Summit January 1994

Zakres zadań realizowanych w działaniach na rzecz wsparcia pokoju jest szeroki od obserwacji do działań ofensywnych. Analiza porównawcza dostępnych dokumentów członków sojuszu, pozwala założyć, że podstawowymi zadaniami będą:

- kontrola i weryfikacja respektowania postanowień pokojowych, porozumień o przerwaniu ognia lub zawieszeniu broni;
- pomoc w osiąganiu porozumień na drodze pokojowej;
- udział w zapobieganiu konfliktom poprzez zapobiegawcze rozmieszczenie sił;
- zapewnienie lub ograniczenie swobody manewru ang. Freedom of Movement (FOM);
- nadzorowanie oraz wspieranie w rozminowywaniu i usuwaniu materiałów wybuchowych ang. Explosive Ordnance Disposal (EOD);
- demilitaryzacja i demobilizacja obszaru;
- wspieranie organizacji pomocy humanitarnej oraz ludności, cywilnej w tym uchodźców;
- przywracanie praw człowieka;
- pomoc w planowaniu i nadzorowaniu wyborów;
- przywracanie porządku publicznego i zasad prawa;
- koordynowanie działań wspierających ekonomiczną odnowę i odbudowę.

W literaturze państw członkowskich wiele uwagi poświęca się **środowisku działań**, nazywanemu środowiskiem operacyjnym. Obejmuje ono czynniki dające się przewidzieć oraz te, których przewidzieć się nie da. Do pierwszych zaliczyć można warunki topograficzno-geograficzne, linie komunikacyjne, warunki klimatyczne, ogólne warunki życia i zdrowia, możliwe rejony występowania chorób, rozmieszczenie grup etnicznych, występowanie grup językowych, występujące religie i obyczaje. Szczególnie podkreślany jest problem narodowej infrastruktury rejonu oraz jej potencjalny wpływ na rejony sąsiednie.

Trudne do określenia i przewidzenia czynniki środowiska obejmują kulturę lokalnego społeczeństwa, jego postawy i zachowania, postrzeganie i ocenianie konfliktu zarówno w aspekcie lokalnym, narodowym, jak i międzynarodowym, poziom i prawdopodobieństwo eskalacji konfliktu.

Właściwa ocena środowiska działania, wymaga dokładnych studiów historii regionu, jak również podłoża i charakteru trwającego konfliktu.

Podział działań na *głębokie, bliskie (w styczności), tylowe* również obowiązuje w działaniach na rzecz wsparcia pokoju. Tłumaczy się to tym, że w środowisku, w którym działa duża ilość różnego rodzaju organizacji, podział taki, jasno określa ramy działania, koordynuje oraz synchronizuje wysiłki w ogólnym planie operacji.

Działania głębokie na szczeblu operacyjnym wskazują i uzasadniają powód interwencji. Obejmują działania zmierzające do rozwiązania problemów politycznych oraz organizowania akcji pomocy humanitarnej.

Na szczeblu taktycznym umożliwiają, bądź wymuszają rozpoczęcie negocjacji oraz dalsze ich prowadzenie. Na wszystkich szczeblach działania głębokie polegają na rozpoznaniu i wyodrębnieniu walczących ugrupowań oraz oddziaływaniu na międzynarodową opinię publiczną. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku, powinny być prowadzone z dużym wyprzedzeniem.

Działania bliskie obejmują kontrolę zdarzeń zachodzących w rejonie działania oraz natychmiastową reakcję na nie. Polegają na stosowaniu odpowiednich metod oraz podejmowaniu działań, umożliwiających rozwijanie współpracy i osiągnięcie porozumienia.

Działania tylowe dotyczą ochrony i osłony działań własnych sił, ich utrzymania i zabezpieczenia. Dużą rolę spełnia tu państwo oraz media, które informują opinię publiczną państwa zaangażowanego w danej operacji pokojowej. Ochrona wojsk zależy od skali i poziomu zagrożeń oraz strat ponoszonych w trakcie realizacji zadań.

W wyniku porównania wybranych treści analizowanych materiałów oraz tworzenia hipotetycznych scenariuszy działań pokojowych, prowadzonych w warunkach konfliktu, dokonano wyboru zasad i czynników warunkujących ich sukces. Nie różnią się one zasadniczo od zasad stosowanych w innych rodzajach działań. Jednakże specyfika i odmienny charakter operacji pokojowych, wymaga innej ich interpretacji i nabiera szczególnego znaczenia.

Zdaniem zachodnich autorów, do podstawowych zasad stosowanych w działaniach na rzecz wsparcia pokoju należą:

- a. Jedność dowodzenia*
- b. Jedność wysiłku
- c. Bezstronność*
- d. Współpraca i porozumienie
- e. Wiarygodność*
- f. Przejrzystość działań*
- g. Ograniczone użycie siły*
- h. Bezpieczeństwo
- i. Elastyczność*
- j. Wzajemny szacunek*
- k. Swoboda manewru*
- l. Współpraca wojskowo - cywilna*
- m. Wybór i utrzymanie celów
- n. Ofensywność działań i zaskoczenie
- o. Ekonomia wysiłku.

a. Jedność dowodzenia

Wielonarodowościowy charakter oraz skład wojsk pokojowych, jest powodem różnic w stopniu wymagalności oraz charakterze procedur. Ma wpływ na zasady prowadzenia działań i współdziałania. W celu uniknięcia tego rodzaju

* Zasady wyróżnione w RDWL.

problemów, wyznacza się naczelnego dowódcę Force Commandera, decydującego i odpowiadającego za wszelkie działania w rejonie.

b. Jedność wysiłku

Cechą charakterystyczną działań na rzecz wsparcia pokoju, jest udział oprócz wojsk, innych komponentów. Wymusza to stałe prowadzenie wspólnych działań z ogromną ilością różnych, międzynarodowych organizacji rządowych i pozarządowych. Właściwa koordynacja i współdziałanie z nimi, stanowi jedno z trudniejszych zadań dla sił NATO.

Doświadczenia potwierdzają, że właściwą koordynację można osiągnąć tylko poprzez dialog i porozumienie, a nie typowe dowodzenie wojskowe.

Osiągnięcie jedności wysiłku na szczeblu strategicznym, wymaga współpracy polityków w obszarze międzynarodowym i wewnątrzpaństwowym. Współpraca komponentu wojskowego z cywilnym na szczeblu taktycznym, polega na prowadzeniu regularnych narad i spotkań wszystkich organizacji i grup.

c. Bezstronność

Wojska uczestniczące w operacji pokojowej, nie mogą faworyzować żadnej ze stron, gdyż w przeciwnym razie, mogą być posądzone o stronnictwo. To z kolei negatywnie wpłynie na ich wiarygodność, tym samym utrudni wykonanie zadania. Wszelkie oskarżenia należy natychmiast eliminować, jednocześnie podejmując działania demonstrujące bezstronny statut sił pokojowych.

d. Współpraca i porozumienie

Nie przestrzeganie tej zasady może doprowadzić do utraty zgody. W przypadku sił przygotowanych do operacji utrzymania pokoju, może to być równoznaczne z ich wycofaniem z rejonu konfliktu i nie wykonaniem zadania. Utrata zgody w przypadku sił pokojowych przygotowanych do operacji wymuszania pokoju, nie jest zagrożeniem w realizacji zadań.

e. Wiarygodność

Wiarygodność z punktu widzenia stron konfliktu, odzwierciedla możliwo-

ści wykonania zadania przez siły pokojowe. Jej zdobycie warunkuje zaufanie dla prowadzonej operacji. Ważną rolę w osiągnięciu takiego stanu, spełnia koordynacja prowadzonych działań.

Siły pokojowe nie powinny przyjmować postawy odbieranej przez strony konfliktu, jako ich zagrożenie. Od samego początku, a więc od rozmieszczenia w rejonie konfliktu, siły pokojowe muszą demonstrować wolę działania, być nieustępliwe. Nie może być wątpliwości, że ponoszą pełną odpowiedzialność za swoje działania.

Wiarygodność informacyjna.

Działania na rzecz wsparcia pokoju prowadzone przez NATO, przyciągają uwagę opinii publicznej. Działalność wojsk poddawana jest publicznym analizom i ocenom, dlatego plan operacji musi być wsparty spójnym z nim, planem publicznej informacji ang. Campaign Public Information Plan (CPIP). Wspieranie operacji przez media nie gwarantuje sukcesu, ale ciągłe krytyczne i wrogie ich działania, mogą doprowadzić do fiaska operacji.

f. Przejrzystość działań

Koncepcja prowadzenia działań, jest przedstawiana stronom konfliktu. Musi być jasna i nie pozostawiać żadnych wątpliwości. W przeciwnym razie może być przyczyną podejrzeń, a nawet wrogości. Informacje należy przekazywać wszystkimi możliwymi sposobami, zabezpieczając przedostawanie się informacji związanych z bezpieczeństwem prowadzonej operacji i wojsk biorących w niej udział.

g. Ograniczone użycie siły

Jest jedną z najważniejszych, a zarazem najtrudniejszych zasad. Ma wpływ na wszystkie aspekty prowadzonej operacji. Wymaga ciągłej kontroli, gdyż musi być zgodne z postanowieniami Karty NZ.

Każde inne użycie siły niż w samoobronie, choćby w celu zagwarantowania swobody manewru, musi być wyszczególnione i określone w mandacie. Precyzyjne użycie sił jest decyzją taktyczną dowódcy oddziału, znajdującego się w

danym rejonie. Powinno odpowiadać na zagrożenia występujące w rejonie i rozładowywać trudną sytuację. Złe użycie niekorzystnie wpływa na bezstronność i wiarygodność wojsk, prowadzi do utraty zgody, tym samym naraża na niepowodzenie całą operację. Często skuteczniejszą alternatywą są negocjacje.

h. Bezpieczeństwo

Zasadniczym obowiązkiem we wszystkich działaniach jest zapewnienie ochrony wojsk. Często zadania dotyczą ochrony wszystkich cywilnych komponentów biorących udział w operacji. Dla ich ochrony mogą być zatrudniani miejscowi cywile (jako strażnicy, eskorta).

i. Elastyczność

Siły pokojowe muszą być niezależne z punktu widzenia zdolności, możliwości, wyposażenia i logistyki. Tylko wtedy, mogą odpowiednio postępować w sytuacji eskalacji działań. Zasady użycia siły oraz mechanizmy ich wprowadzania, muszą być na tyle elastyczne, aby umożliwiły dowódcom podjęcie odpowiednich działań w zależności od zmian sytuacji.

j. Wzajemny szacunek

Polega na poszanowaniu praw wszystkich stron konfliktu, w tym lokalnego społeczeństwa. Jest wyrazem profesjonalizmu wojsk biorących udział w operacji. Siły pokojowe działają według ram zawartych w statucie porozumienia ang. Status Of Forces Agreement (SOFA) oraz innych porozumień, respektujących prawa i zwyczaje państwa gospodarza.

Celem SOFA jest ustalenie legalnej pozycji sił pokojowych i ich członków, na obszarze państwa gospodarza oraz określenie stosunków tych sił z rządem i obywatelami danego państwa. Jest ono ustalane do każdej nowej operacji i na bieżąco uaktualniane w ciągu jej trwania.

Swoboda manewru

Siły pokojowe powinny mieć swobodę manewru w każdej chwili oraz w całym obszarze wyznaczonym do prowadzenia działań. Doświadczenia wskazują, że lokalne warunki konfliktu ograniczają tę swobodę.

Powstałe ograniczenia należy zdecydowanie i szybko rozwiązywać przy pomocy negocjacji. Jeżeli nie odniosą one skutku, należy podjąć zdecydowane działania, zmierzające do rozwiązania problemu. Może okazać się, że jedynym sposobem w tej sytuacji, będzie użycie siły.

k. Współpraca wojskowo - cywilna

Jest odzwierciedleniem charakteru prowadzonej operacji, wyrażającego się we wspólnej realizacji celów przez wojsko oraz organizacje cywilne.

Koordinacja i współpraca powinny obejmować działania wszystkich zaangażowanych organizacji: politycznych, militarnych, dyplomatycznych, administracyjnych i humanitarnych oraz rządowych i pozarządowych. Relacje te powinny bazować na zasadach przedstawionych w AJP 01, w rozdziale 21 dotyczącym współpracy militarno-cywilnej CIMIC. Wymaga to od dowódców ciągłego i szczegółowego określania zakresu wspólnych przedsięwzięć na wszystkich szczeblach działania. Każdy dowódca powinien szczegółowo znać swoją rolę i zadania oraz podporządkować się celom politycznym.

l. Wybór i utrzymanie celów

Prowadzenie działań możliwe jest przy jasno zdefiniowanym i określonym stanie końcowym ang. End State. Założone cele muszą być zdefiniowane w mandacie oraz dyrektywach i rozkazach operacyjnych. W związku z tym, że działania militarne wspierają wysiłki dyplomatyczne, ekonomiczne i humanitarne, mandat powinien ustalać odpowiednie mechanizmy, które zapewnią koordynację i maksymalną jedność wysiłków. Ważna jest współpraca z mediami, które mogą przyczynić się do rozszerzenia mandatu.

Większość operacji wymaga długotrwałego zaangażowania, które wykracza daleko poza zaangażowanie tylko sił militarnych. Powody wybuchu konfliktu rzadko mają jasne podłoże i początek, z tego powodu trudno jest znaleźć szybkie i zdecydowane ich rozwiązanie, a tym samym przewidzieć termin zakończenia operacji. Znacznie bezpieczniej jest określić cele i ustalić kryteria, które pozwolą operacji zmierzać w kierunku określonego stanu końcowego, wy-

znaczonego w mandacie.

m. Ofensywność działań i zaskoczenie

W działaniach na rzecz wsparcia pokoju istnieje potrzeba stosowania działań ofensywnych. Siły pokojowe muszą być przygotowane do stosowania wszystkich dostępnych sposobów i metod, umożliwiających przejęcie i utrzymanie inicjatywy. Muszą rozpoznać, kiedy użycie sił oraz prowadzenie działań ofensywnych jest niewłaściwe, a wręcz szkodliwe. Nie mogą pozostawać neutralne w stosunku do pojawiających się problemów. Nałożone ograniczenia często powodują, że nie można natychmiast rozpocząć działań. Taka sytuacja wymusza ciągłą kontrolę zdarzeń w rejonie działania. Odpowiednia procedura postępowania, pozwala przewidzieć i zapobiec rozpoczęciu działań o charakterze wojennym.

Raz osiągnięta inicjatywa powinna być stale rozwijana. Szczególnie ważne jest przejęcie inicjatywy na szczeblu operacyjnym i taktycznym, gdyż umożliwia ono działanie szczebla politycznego.

n. Ekonomia wysiłku

W działaniach na rzecz wsparcia pokoju, ten problem musi być rozpatrywany z różnych punktów widzenia. Sposób prowadzenia działań, zależeć będzie od tego, czy strony konfliktu rozpoczęły działania o charakterze wojennym, czy nie. W konfliktach, w których nie rozpoczęto działań o charakterze wojennym, zastosowanie dyplomacji zapobiegawczej oraz zapobiegawczego rozmieszczenia sił tzw. „pokaz siły” może być wystarczającym środkiem.

W przypadku, gdy działania o charakterze wojennym już rozpoczęto, a konflikt przybiera na sile, działanie sił pokojowych musi być inne.

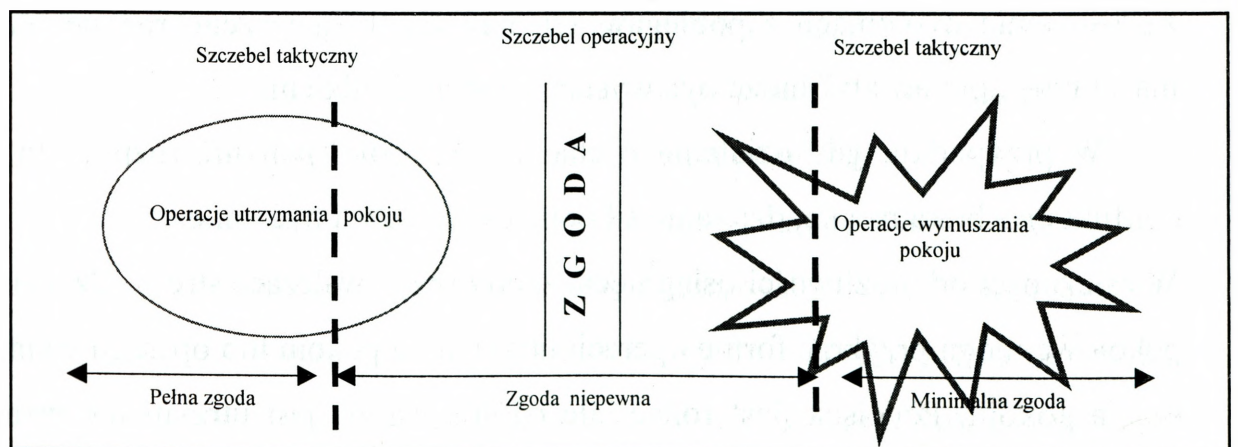
W zależności od możliwości osiągnięcia zgody przez walczące strony, działania pokojowe mogą przybrać formę operacji utrzymania pokoju lub operacji wymuszania pokoju. Podejście jest różne, ale ogólną zasadą jest utrzymanie pełnej zdolności do zapewnienia bezpieczeństwa ludzi oraz zachowania miejscowej infrastruktury.

Możliwości przejęcia inicjatywy w operacjach wymuszania pokoju, są znacznie większe niż w innych operacjach pokojowych, ale pociągają za sobą ogromne koszty. Czas trwania tego rodzaju operacji ogranicza się do minimum i jak tylko istnieją ku temu warunki, redukuje się ilość elementów wojskowych, zastępując mniej kosztownymi środkami. Początkowo wprowadza się minimalną ilość wojsk, a gdy te nie mogą już kontrolować i utrzymać inicjatywy, wprowadza się większe siły.

Zgoda jako zasadniczy element działań na rzecz wsparcia pokoju

Zgodnie z RDWL jednym z podstawowych warunków użycia wojsk w działaniach pokojowych, jest zgoda i wyrażana chęć pełnej współpracy wszystkich stron konfliktu z siłami ONZ.

Źródła zachodnie zakładają, że powołanie operacji zapobiegania konfliktom, utrzymania pokoju i budowania pokoju, zależy od uzyskanej zgody i porozumienia stron zaangażowanych w konflikcie. Jednocześnie zakładają, że zgoda taka nie jest potrzebna w operacjach wymuszania pokoju. Według nich różnica między operacjami utrzymania pokoju, a operacjami wymuszania pokoju nie polega na stopniu użytej siły, lecz istnieniu rzeczywistego poziomu zgody walczących stron, na wypełnianie zadań mandatowych. Z tego powodu operacje utrzymania pokoju i operacje wymuszania należy rozpatrywać osobno rys.11¹⁰⁸.

Rys. 11. Zgoda na szczelblu taktycznym i operacyjnym

¹⁰⁸ Zob. UK AFM Peace Support Operations (draft)

Zgoda na prowadzenie działań na szczeblu taktycznym wynika przede wszystkim z rozwoju sytuacji lokalnej. Na podstawie doświadczeń stwierdzono, że wzmacniana jest przez miejscową opinię publiczną. Można więc sądzić, że poziom zgody może ulegać częstym zmianom, przez co jej zdefiniowanie może okazać się trudne.

Zgoda liderów rządów (szczebel strategiczny), jak również liderów walczących stron (szczebel operacyjny) jest zwykle rezultatem oficjalnych porozumień, w których **ramy zgody** są jasno określone i stabilne.

Oficjalne porozumienia, jak i osiągnięta zgoda na szczeblach politycznym, strategicznym i operacyjnym nie zawsze jest tożsama ze stanem rzeczywistym, który ma miejsce w rejonie działań szczebla taktycznego.

Jedną z podstawowych zasad działania sił pokojowych, jest przenoszenie osiągniętej zgody z poziomu operacyjnego, na poziom taktyczny i odwrotnie. Dowódca operacyjny uzyskawszy porozumienie z liderem jednego z walczących ugrupowań, co do warunków działania, natychmiast stwarza warunki do wykorzystania uzyskanej zgody podwładnym. Wiadomość o porozumieniu powinna dotrzeć wszystkimi możliwymi sposobami do liderów niższego szczebla, a więc ugrupowań spotykających się bezpośrednio w terenie z jednostkami sił pokojowych szczebla taktycznego. Dla dowódców szczebla operacyjnego, najcenniejsze są porozumienia osiągane bezpośrednio w terenie przez szczebel taktyczny.

Nie można wykluczyć, że w wyniku różnorodnych, niezamierzonych działań może dojść do zerwania zgody. Doświadczenia z prowadzonych operacji wskazują, że do grupy takich działań można zaliczyć:

- opowiadanie się po stronie któregoś z walczących ugrupowań,

- użycie nadmiernej siły,
- użycie nielegalnych metod działania lub działań wykraczających poza mandat,
- podjęcie nieprzekonywujących działań,
- okazywanie niewystarczającego szacunku dla lokalnych ugrupowań,
- brak wzajemnego zrozumienia.

Ważnym zagadnieniem wymagającym oddzielnego potraktowania, są zasady użycia siły ang. Rules of Engagement (ROE). Jest to upoważnienie lub ograniczenie użycia siły, w czasie prowadzenia działań militarnych. Są one wytycznymi dla wojsk, definiującymi okoliczności, warunki, rozważającymi stopień oraz sposób użycia siły i podjęcia odpowiednich działań. Nie są formą zadań, czy też wskazówek taktycznych. Określają je kompetentne władze wojskowe, wskazujące i określające warunki i ograniczenia, w ramach których własne siły lądowe, morskie i powietrzne rozpoczną i będą kontynuować działania bojowe w sytuacji napotkania przeciwstawnych sił. Znaczy to, że przy ich pomocy Narodowe Dowództwo ang. National Command Authority (NCA) oraz dowództwa szczebla operacyjnego, regulują użycie wojsk w kontekście prowadzonych działań politycznych i militarnych oraz prawa międzynarodowego i narodowego¹⁰⁹.

Zasady Użycia Siły są sposobem sprawowania politycznej kontroli nad prowadzonymi działaniami militarnymi i dlatego stanowią najważniejsze narzędzie w zarządzaniu sytuacjami kryzysowymi, zarówno w aspekcie politycznym, jak i militarnym. Można w tym miejscu przytoczyć jedno ze słynniejszych stwierdzeń Clausewitza, że „wojna jest przedłużeniem polityki, przy zastosowaniu innych środków”, gdyż zasady o których mowa, kontrolują siłę oraz gwałtowność działań zastosowanych w celu osiągnięcia celu politycznego. Działaniom tym przyświecają dwie podstawowe cechy prawa wojennego: konieczność

¹⁰⁹ JCS Pub 1-02: Dictionary of military and Associated Terms

i proporcjonalność. Hasłowe potraktowanie wyżej wymienionych cech wymaga krótkiego ich scharakteryzowania.

KONIECZNOŚĆ – mówi, że można użyć siły, jeżeli okaże się to niezbędne dla osiągnięcia celów militarnych.

PROPORCJONALNOŚĆ – oznacza, że stopień gwałtowności prowadzonych działań oraz wynikłych z tego powodu zniszczeń w osiąganiu celów militarnych, nie może być nadmierny. Inaczej mówiąc zniszczenia na skutek prowadzonych działań militarnych muszą być możliwie najmniejsze.

Jednym z podstawowych zagadnień poruszanych w zasadach użycia siły, jest samoobrona. Zgodnie z tą zasadą żołnierzom oraz jednostkom NATO, przysługuje oczywiste i niezaprzeczone prawo do obrony siebie przed potencjalnym atakiem. Należy dodać, że w egzekwowaniu prawa, pomagają im zasady prawa narodowego. Dowódca może stanąć przed alternatywą być tym, który pierwszy odda strzał lub tym, którego zastrzelą pierwszego. Dlatego rozpatrywane zasady muszą obejmować okoliczności związane z reakcją na zauważone wrogie zamiary, wrogie działania wobec sił pokojowych. Należy przy tym dodać, że o ile wrogie działania są jasne i oczywiste, o tyle wrogie zamiary nie zawsze da się porę rozpoznać i określić.

Pewnych wskazówek udziela dokument MC 362 dotyczący zasad stosowanych przez NATO¹¹⁰. Utrzymuje się w nim, że wrogie zamiary stron konfliktu, należy rozpatrywać w ujęciu dwóch czynników:

1. Równowagi sił.
2. Zamiaru ataku.

Jest to złożony problem, dający sporą swobodę interpretacji, będący tematem dyskusji. Zasady użycia siły stosowane przez NATO, muszą pozostawać w

¹¹⁰ Obecnie obowiązują cztery dokumenty obejmujące swą treścią problem zasad użycia siły. Należą do nich;

- a. TRI-MNC ROE System 1988
- b. MC 66/1 (23Sep 60) – dotyczący obrony powietrznej
- c. MC 192/2 (29 Dec 88) – dotyczący działań marynarki wojennej
- d. MC 193 (7Aug 72) – dotyczący działania wojsk lądowych

harmonii z prawem międzynarodowym i być stosowane przez wszystkie wojska, będące pod dowództwem i kierownictwem sojuszu¹¹¹.

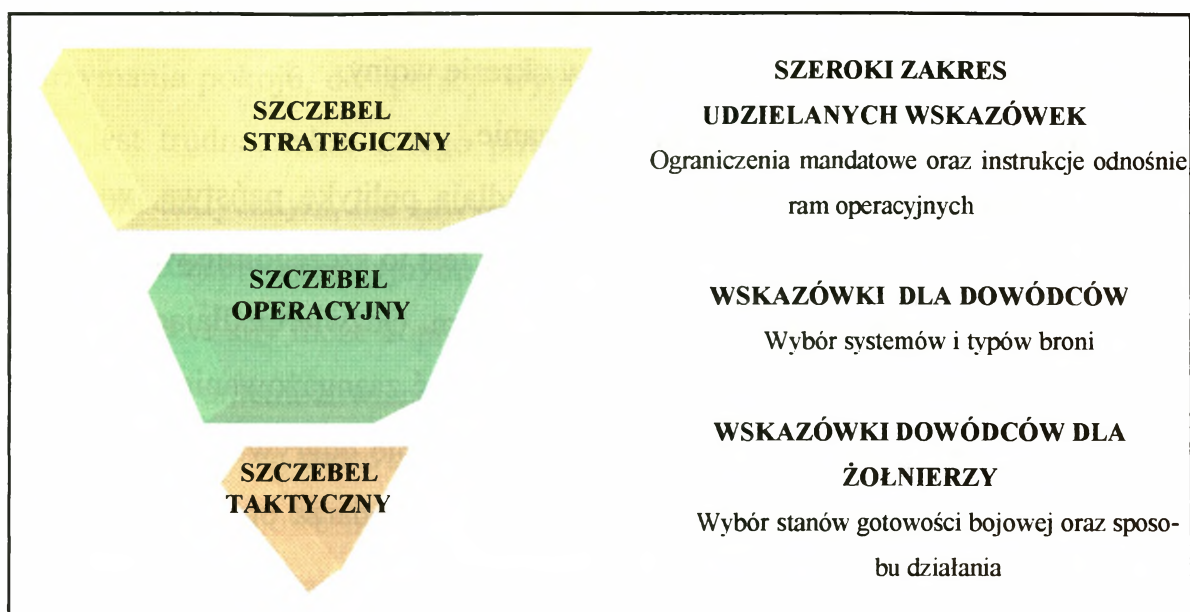
Zasady użycia siły obowiązujące w Bośni, niewątpliwie stanowią ramy zasad dla przyszłych działań na rzecz wsparcia pokoju, prowadzonych przez NATO. Siły SFOR musiały dostosować się do międzynarodowych zasad prawnych. Uwzględnić zasady proporcjonalności, minimum użycia siły, jak również wymogi minimalizowania zniszczeń oraz zabezpieczania przed potencjalnymi zniszczeniami¹¹².

Nie można wykluczyć sytuacji, kiedy na ogień prowadzony przez snajpera, najlepszą odpowiedzią będzie ogień z broni pokładowej lub armaty czołgu. Amerykanie w czasie działań w Somalii, użyli pocisków TOW wystrzeliwanych ze śmigłowców Cobra, w celu zniszczenia pozycji snajperów. W operacji „Just Cause” w Panamie w 1989, użyli czołgów typu Sheridan do podobnych działań. Psychologiczny efekt użycia tych środków, doprowadził do zaprzestania działań przez snajperów.

Metody, które wykorzystano w obu przytoczonych przypadkach z całą pewnością nie były zgodne z zasadą proporcjonalności sił, jednak efektywnie ograniczyły własne straty. Amerykanie w pewnych sytuacjach wychodzą z założenia, że sytuacja dyktuje potrzebę użycia znacznie większej siły, do utraty życia włącznie. W wyniku analizy literatury można wyciągnąć wniosek o funkcjonowaniu trzech poziomów zasad użycia siły rys.11.

¹¹¹ W działaniach wojsk lądowych zasady użycia siły stanowiły zawsze duży problem. W marynarce istnieje centrum podejmujące decyzje i kontrolujące 6-10 systemów broni. W powietrzu jest jeden pilot kontrolujący 4-5 systemów broni. Natomiast w batalionie, gdzie jest kilkuset żołnierzy podejmujących decyzje (wśród nich wielu młodych i niedoświadczonych) wszyscy oni, mogą potencjalnie użyć siły do utraty życia włącznie.

¹¹² Z wykładu francuskiego oficera płk. Eric Dell-Aria przedstawiciela NATO School (SHAPE) na temat „Zasady Użycia Siły w operacjach Wsparcia pokoju”, który odbył się w AON w styczniu 1999.

Rys.11. Trzy poziomy zasad użycia siły.

Przyjmuje się zasadę, że im niższy szczebel, tym zadania są bardziej okrojone i bardziej szczegółowe¹¹³.

W działaniach na rzecz wsparcia pokoju żołnierz najniższego szczebla, może niewspółmiernie do działań jakie podjął, wpłynąć na sytuację polityczną.

Im więcej żołnierzy w rejonie działania, tym większa możliwość, że któryś z nich źle zrozumie rozkaz i popełni błąd, który może doprowadzić do politycznego kryzysu. Aby tego rodzaju zagrożenie zmniejszyć do minimum, należy odpowiednio przygotować, a wręcz wytrenować żołnierzy, zanim zostaną rozmieszczeni w rejonie działań. Zapoznać ze specyfiką przyszłych zadań oraz specyfiką obszaru.

W literaturze amerykańskiej ROE mają bardzo praktyczny wymiar, pełniąc trzy zasadnicze funkcje¹¹⁴:

1. Dostarczają wskazówek rozmieszczanym jednostkom dotyczących użycia siły.

¹¹³ W ten sposób dowódcy niższego szczebla, jak również zwykli żołnierze, dokładnie wiedzą, jak zadziałać w zaistniałej sytuacji. Trudno byłoby wymagać od oficerów, a tym bardziej od żołnierzy, przeczytania i przyswojenia sobie 22 stron definicji, wskazówek w czasie realizacji zadań. W związku z tym, przyjęto znaną formę kart, które posiada każdy żołnierz przy sobie. Karty te zawierają uproszczone wskazówki, w jaki sposób reagować na zaistniałą sytuację.

¹¹⁴ CJCSI 32101 Standing Rules of Engagement for US Forces (SROE).

2. Pełnią rolę mechanizmu kontrolującego przejście z obowiązujących zasad czasu pokoju, do zasad obowiązujących w okresie wojny.

3. Są czynnikami ułatwiającymi planowanie.

Zasady użycia siły (ROE) odzwierciedlają politykę państwa, w działaniach dowódców w rejonie odpowiedzialności. Jest to szczególnie ważne w warunkach braku łączności z wyższym przełożonym. Odzwierciedlając cele narodowej polityki i dyplomacji, ROE mogą ograniczać zaangażowanie w osiągnięciu celów lub użyciu rodzajów broni¹¹⁵. Zasadniczą rolę odgrywa tu międzynarodowa opinia publiczna, media, prawo państwa gospodarza oraz status porozumienia

ROE określają ograniczenia w działaniu, którego celem jest wykonanie wyznaczonego zadania. Regulują możliwość wpływu dowódcy na przebieg działań, poprzez przyznanie mu możliwości lub ograniczeń w stosowaniu rodzajów broni, bądź działań.

Na Haiti prawo użycia środków chemicznych (gazów, dymów) służących do rozpraszania tłumów, posiadali tylko wyznaczeni dowódcy brygad. Dodatkowo ich użycie było ściśle ograniczone warunkami¹¹⁶.

ROE ograniczają działania dowódców zgodnie z prawem międzynarodowym oraz narodowym. W pewnych warunkach narzucają ograniczenia w działaniach, wynikające z istniejącego prawa. Dowódcy muszą bardzo dobrze orientować się w podstawach prawnych obowiązujących w obszarze działań¹¹⁷. W celu wzmocnienia zasad prawa wojennego takich, jak zakaz niszczenia dóbr religijnych i kulturalnych oraz zminimalizowanie strat wśród ludności cywilnej i własności prywatnej, mogą też wykorzystać ROE.

Decyzja o użyciu siły jest jedną z trudniejszych, jakie musi podjąć dowódca. Złe użycie grozi naruszeniem równowagi prowadzonej operacji po-

¹¹⁵ Legal Guide to Peace Operations, cpt Glenn Bowens, JA US Army Peacekeeping Institute.

¹¹⁶ M.S.Martins, maj, JA, USA, Rules of Engagement for Land Forces: A matter of Training, Not Lawyering, 143 Mil. L. Rev 1 1994.

¹¹⁷ Dla operacji wsparcia pokoju zadanie jest umieszczone w dokumencie takim jak: Rezolucja Rady Bezpieczeństwa NZ. Przykładowo dla Haiti w rezolucji, nr 940 dla Bośni w rezolucji nr 1031.

kojowej. Może spowodować niekontrolowane i gwałtowne przejście z operacji utrzymania pokoju, do operacji wymuszania pokoju. Decyzja dotycząca użycia siły jest trudna, także z tego powodu, że osiągnięty krótkotrwały sukces na szczeblu taktycznym, nie zawsze umożliwia uzyskanie długoterminowego sukcesu na szczeblu operacyjnym.

Użycie siły może doprowadzić do spotęgowania napięcia, podziału opinii publicznej, uniemożliwienia prowadzenia negocjacji, zniszczenia osiągniętej bezstronności. Na nowo spowodować eskalację przemocy.

Siły pokojowe mogą zostać zaangażowane w niepożądane, długoterminowe akcje, zagrażające celowi operacji. W wyniku niekontrolowanych zniszczeń, które są nieodłącznym następstwem takich działań, mogą wywołać wrogie zachowania lokalnej społeczności.

Dowódcy wszystkich szczebli powinni zdawać sobie sprawę z konsekwencji użycia siły, oraz związanego z tym i zawsze brać je pod uwagę.

W przypadku utrudniania i blokowania postanowień mandatu przez lokalne ugrupowania, użycie siły na szczeblu taktycznym może ułatwić osiągnięcie porozumienia na szczeblu operacyjnym.

W operacjach utrzymania pokoju użycie siły rozpatrywane jest, jako ostateczność. Wszyscy oficerowie i żołnierze muszą rozumieć ograniczenia nałożone przez ROE oraz akcje, jakie należy podjąć po zastosowaniu siły.

W operacji utrzymania pokoju istnieją następujące metody stosowania siły:

- negocjacje i mediacje,
- stosowanie środków defensywnych,
- ostateczne stosowanie siły zbrojnej.

Można wyróżnić trzy stopnie jej zastosowania¹¹⁸:

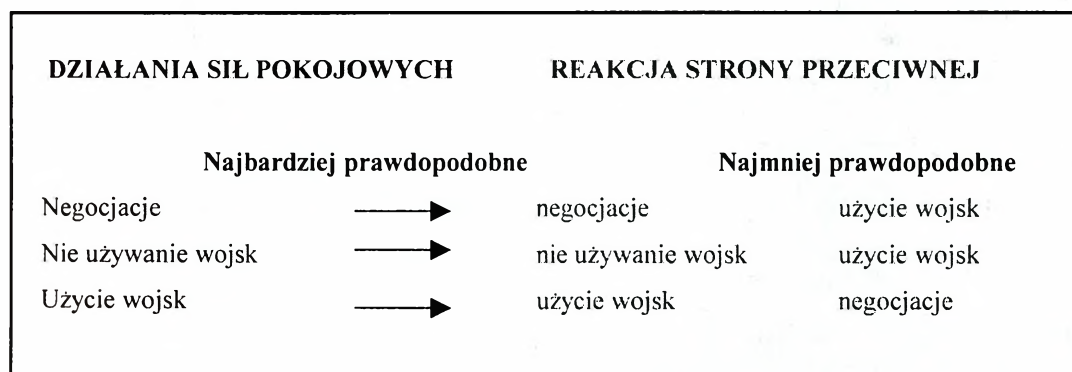
¹¹⁸ Peace Support Operations, Joint Military Doctrine

SILNE - wpływanie poprzez negocjacje i wzrost nacisku, jaki jednostka jest w stanie wywierać

SILNIEJSZE – nakłanianie bez używania sił zbrojnych

NAJSILNIEJSZE – zmuszanie przy użyciu sił zbrojnych

Wzajemna współzależność i stopniowe nasilanie tych trzech alternatyw, nie jest zasadą. W wyniku negocjacji osiąga się lepsze rezultaty, niż w przypadku użycia wojsk. Ważna jest obserwacja reakcji i działań stron konfliktu. Rysunek 13 obrazuje reakcję strony konfliktu na działania sił pokojowych¹¹⁹.

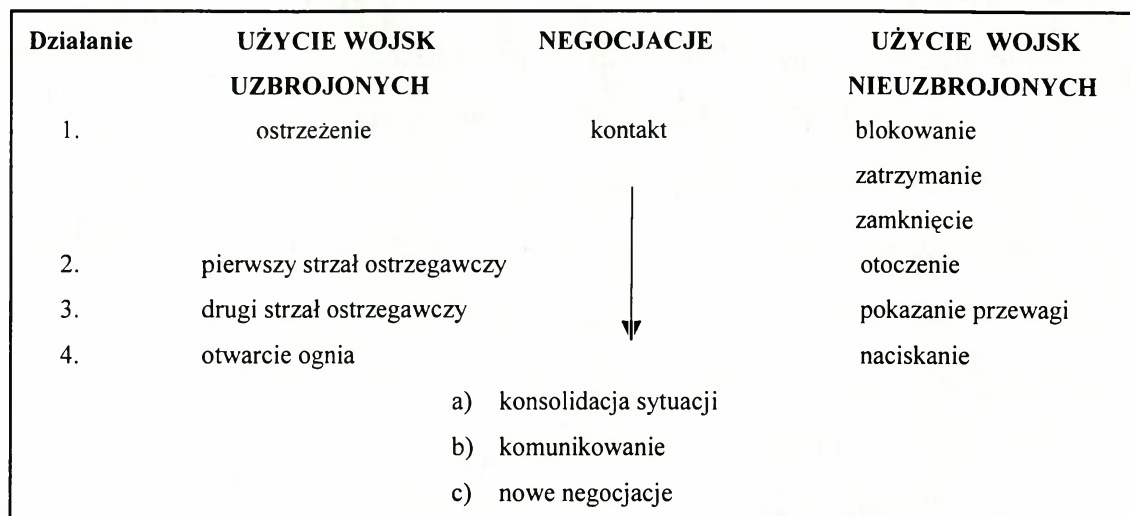

Rys. 13. Zależne powiązania między użyciem siły a reakcją stron konfliktu.

W opracowaniach analizujących doświadczenia z prowadzonych operacji, podkreśla się specyfikę i odmienny charakter każdej z nich. Jako ogólną regułę można przyjąć schemat działań przedstawiony na rys. 14¹²⁰.

¹¹⁹ Nordic UN Tactical Manual Volume I, II, 2.nd Edition revised.

¹²⁰ Tamże.

Rys. 7 Działanie przy zastosowaniu siły.

3.2.3.1. Operacje utrzymania pokoju

Operacje utrzymania pokoju są prowadzone w ramach VI rozdziału Karty NZ, za zgodą wszystkich stron konfliktu. Ich celem jest nadzorowanie oraz ułatwianie wprowadzania porozumień pokojowych. Polegają głównie na rozdzieleniu zwaśnionych stron, zapobieganiu wrogim działaniom oraz inicjowaniu dialogu między walczącymi stronami. Siły pokojowe działają w wyznaczonym rejonie, w którym społeczeństwo, jak i walczące ugrupowania, są nawzajem wymieszane. Stwarza to trudność w wyznaczeniu i przeprowadzeniu dzielącej te strony granicy.

W pierwszym etapie, działania sił pokojowych polegają na zmuszaniu stron konfliktu do zaprzestania działań o charakterze wojennym. Kolejnym krokiem jest zainicjowanie dialogu między nimi. Ogromną uwagę przywiązuje się do uzyskania aprobaty ze strony lokalnej ludności. W tym celu wojsko oraz organizacje pozarządowe wspierają społeczeństwo, koncentrując się na ochronie wojsk własnych oraz organizacji rządowych i lokalnej ludności.

Analiza dokumentów opisujących problem wskazuje charakterystyczne cechy tego rodzaju operacji:

- wspieranie społeczeństwa lub wybranych grup społecznych,
- spełnianie militarnych i nie militarnych funkcji, choćby takich jak czasowe przejęcie i odbudowa lokalnych władz cywilnych,
- działanie w konfliktach wewnątrzpaństwowych i międzypaństwowych,
- zaangażowanie różnych sił, włączając w to ONZ oraz organizacje cywilne prowadzące pomoc humanitarną i finansową,
- dynamiczny charakter przejawiający się w tym, że zarówno mandat, jak i związane z nim zadania mogą ulegać zmianie,
- trudne do zdefiniowania walczące ugrupowania, prowadzące działania nieregularne w bardzo różnorodnych warunkach i formie.

Siły militarne w okresie przemian tzw. **pomoc w okresie przejścia** ang. Transition Assistance, realizują szeroki zakres zadań. Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu i synteza wniosków z prowadzonych operacji wykazała, że do zasadniczych zadań należą:

Obserwacja

Zadania obserwacyjne obejmują:

- Obserwowanie linii przerwania ognia i linii demarkacyjnych (zatwierdzonych przez walczące strony).
- Potwierdzanie wycofywania się wojsk z rejonu konfliktu.
- Monitorowanie zdarzeń w rejonie konfliktu (sygnałów informujących o wzroście napięcia lub prowadzeniu przygotowań do rozpoczęcia konfliktu).
- Współpracę lub wspieranie organizacji pozarządowych w kontrolowaniu przestrzegania praw człowieka oraz nadzorowaniu przeprowadzanych wyborów.
- Inspekcjonowanie rejonów i obiektów, w związku z kontrolą przestrzegania i realizowania postanowień zawartych w porozumieniach między stronami konfliktu (jednostki wojskowe, magazyny broni itp.).

Rozdzielanie sił obejmuje następujące zadania:

- Ustalenie rejonów i pozycji w celu obserwacji stron konfliktu.

- Ustalenie zasad kontroli i nadzoru nad głównymi drogami i kluczowym terenem, w celu niedopuszczenia do uzyskania przewagi którejś ze stron.

- Wyznaczenie i ciągłe kontrolowanie linii demarkacyjnych, w celu uniknięcia nieporozumień oraz pogwałcenia ustalonych porozumień.

- Otwarcie dróg dla pomocy humanitarnej.

- Utworzenie wspólnych komisji z legalnymi władzami reprezentującymi strony zaangażowane w konflikt, w celu rozpoznania powodów powstania konfliktu oraz warunków powrotu do stanu normalności.

- Znalezienie sposobów rozwiązania powstałych problemów na najniższych szczeblach.

- Eskortowanie konwojów z pomocą humanitarną.

- Monitorowanie przerwania ognia.

- Ustalenie stref bezpieczeństwa oraz czasu i rejonów rozpoczęcia demobilizacji.

Na **pomoc w przemianach** składa się:

- Nadzorowanie wycofania, przenoszenia, demobilizacji i rozbrojenia wojsk i sił paramilitarnych stron konfliktu.

- Lokalizowanie i konfiskowanie składów oraz dostaw broni i amunicji.

- Nadzorowanie i pomoc w lokalizowaniu i identyfikowaniu pól minowych oraz podejmowanie, jeżeli wymaga tego sytuacja, akcji rozminowywania.

- Pomoc w zaprowadzaniu i odbudowywaniu administracji cywilnej.

- Wprowadzanie tymczasowych zasad prawnych, wspieranie działań organów władzy i policji cywilnej.

- Nadzorowanie postanowień o przerwaniu ognia oraz przebiegu linii demarkacyjnych.

- Koordynowanie i ochrona przedsięwzięć pomocy humanitarnej.

- Pomoc w przenoszeniu, przemieszczaniu, przekazywaniu uchodźców i przesiedleńców.

3.2.3.2. Operacje wymuszania pokoju (*Peace Enforcement Operations*)

Wśród państw zachodnich panuje opinia, że tylko NATO posiada możliwości rozmieszczania, kierowania, nadzorowania i kontrolowania działań prowadzonych przeciwko siłom zagrażającym pokojowi i bezpieczeństwu¹²¹.

Z tego też względu należy przewidywać, że operacje wymuszania pokoju będą najczęściej prowadzonymi działaniami NATO, wspierającymi wysiłki pokojowe. Użycie regularnych wojsk w tego rodzaju działaniach, stwarza pewne niebezpieczeństwo. Dlatego musi być jasno określona granica między celami politycznymi a militarnymi. Ważna jest też koordynacja działań dyplomatycznych ze wspierającymi je działaniami militarnymi.

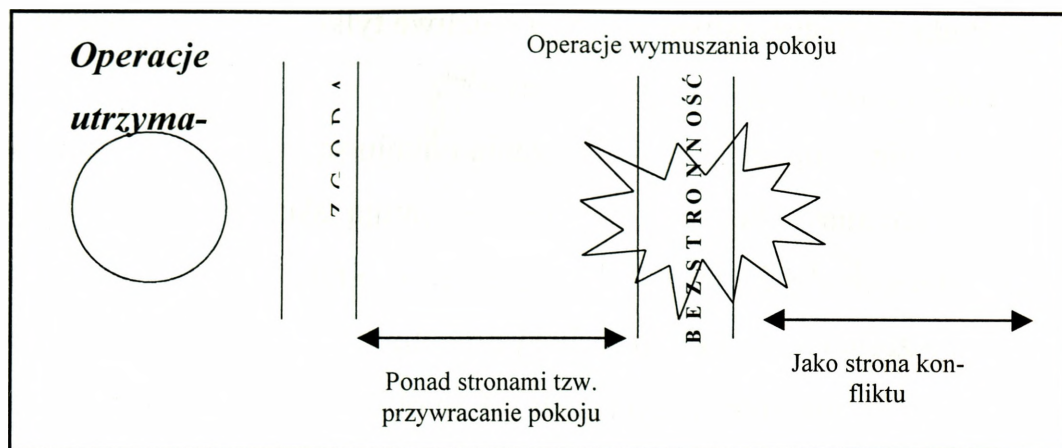
W każdym z analizowanych materiałów podkreśla się, że celem operacji wymuszania pokoju nie jest pobicie lub zniszczenie przeciwnika (nie używa się słowa przeciwnik). Jako cel stawia się zmuszenie jednej lub wszystkich stron konfliktu do podporządkowania się określonym regułom postępowania.

Głównym zadaniem operacji wymuszania pokoju jest powstrzymanie aktów przemocy oraz stworzenie warunków do rozpoczęcia działań przez organizacje cywilne, których celem jest naprawa zasadniczych przyczyn konfliktu. Działania te mają doprowadzić i umożliwić rozpoczęcie operacji budowania pokoju Peace Building Operation.

Wojska biorące w nich udział, stosują siłę lub grożą jej użyciem, wymuszają lub przekonują walczące strony do współpracy na zasadach zawartych w mandacie. Mogą występować jako neutralny uczestnik lub być jedną z zaangażowanych stron konfliktu rys. 15¹²².

¹²¹ The NATO Handbook, 50th Anniversary Edition, Brussels, 1998.

¹²² Royal Netherlands Army Doctrine Publication, part 1, Military Doctrine Landmacht

Rys.15. Dwie opcje operacji wymuszania pokoju¹²³.

Opcja, w której siły pokojowe występują jako neutralny uczestnik, nazywana jest często „**przywracaniem pokoju**” ang. Peace restoration.

Druga opcja zakłada, że siły pokojowe opowiadają się po jednej z walczących stron, jasno deklarując swój wybór.

Z reguły operacje wymuszania pokoju nie są w stanie rozwiązać zasadniczych problemów, w wyniku których doszło do wybuchu konfliktu. Tworzą wstępne warunki pokojowego rozwiązania problemu. Ostateczne kryterium, dotyczy sukcesu politycznego a nie militarnego. Mogą przebiegać w warunkach konfliktu międzypaństwowego, bądź wewnątrzpaństwowego. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku, strony konfliktu mogą prowadzić działania regularne i nieregularne. Po zakończeniu działań bojowych, siły pokojowe podejmują próbę przejścia do operacji budowania pokoju.

Wymuszanie pokoju prowadzone na terytorium walczących stron konfliktu, może mieć charakter krótkotrwały lub długotrwały, zwany interwencją. Zgodnie z Kartą NZ interwencja może zostać podjęta tylko wtedy, gdy zatwier-

¹²³ Ponad stronami konfliktu - (neutralność) tzw. przywracanie pokoju (peace restoration) jest opcją zasadniczą. Jako strona konfliktu lub wspierać jedną ze stron. W tym przypadku siły pokojowe, które przyjmują stronę przeciwko agresorowi zawsze odrzucają zasadę bezstronności.

dzi ją Rada Bezpieczeństwa, a jest to możliwe tylko w sytuacji zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa¹²⁴.

Zadania w operacjach wymuszania pokoju są podobne do zadań w operacjach utrzymania pokoju. Dodatkowo obejmują akcje przeciwko regularnym i nieregularnym działaniom walczących stron. Przeprowadzone badania wskazują, że do zasadniczych zadań zaliczyć można:

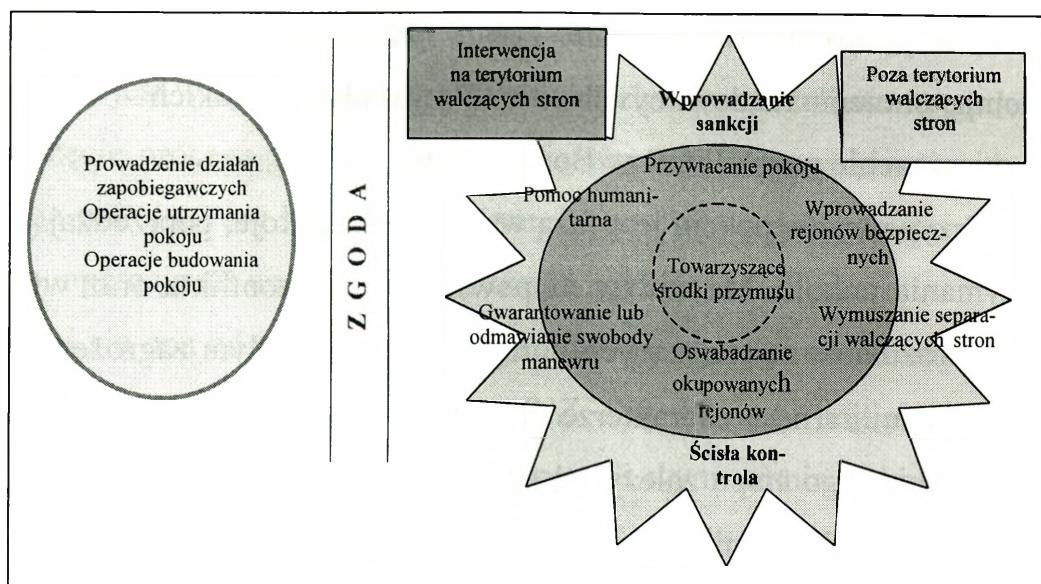
- Gromadzenie informacji (szczególnie obejmujących działania militarne).
- Obserwowanie, monitorowanie i prowadzenie dochodzeń.
- Rozdzielanie stron.
- Nadzorowanie.
- Patrowanie.
- Kontrolowanie.
- Eskortowanie i ochrona konwojów.
- Działania odgradzające i poszukiwawcze.
- Działania ofensywne i obronne.

Szczególnie w konfliktach wewnątrzpaństwowych ważne jest uzyskanie lub odzyskanie zgody. Do działań promujących osiągnięcie zgody, stanowiących zasadniczy aspekt operacji utrzymania pokoju, zaliczyć można:

- Negocjacje i mediacje.
- Działania łącznikowe.
- Współpracę cywilno – wojskową.
- Informowanie prasy i opinii publicznej.
- Informowanie lokalnej społeczności.
- Utrzymywanie kontaktów z lokalną społecznością.

W zależności od otrzymanego mandatu, siły pokojowe mogą prowadzić działania na lub poza terytorium walczących stron rys. 16.

¹²⁴ Zgodnie z artykułem 39 Karty to Rada Bezpieczeństwa ustala i rekomenduje, jakie środki zastosować zgodnie z artykułami 41 i 42.

Rys.16. Warianty prowadzenia operacji wymuszania pokoju.

Nakładanie sankcji

Celem sankcji politycznych i ekonomicznych jest zapobieganie prowadzenia handlu, wzmacniającego ekonomicznie i militarnie walczące strony. Może także dotyczyć ograniczeń w swobodzie manewru. Artykuł 42 Karty wskazuje na możliwość użycia takich środków, jak pokaz siły, blokada itp.

Ścisły nadzór.

Dotyczy przedsięwzięć kontrolujących zakres i intensywność trwającego konfliktu zbrojnego. Może być realizowany bez lub przy użyciu wojsk. Ścisły nadzór wspiera prowadzone wysiłki polityczne. Może przyjąć formę rozmieszczenia wojsk. Przykładem jest sytuacja po zakończonej wojnie w Zatoce Perzkiej (1991).

Przywracanie pokoju

Wstępными warunkami uzyskania stabilizacji i normalizacji sytuacji, jest przestrzeganie zasady prawa i porządku. Celem stabilizacji jest odbudowa cywilnego, demokratycznego rządu oraz publicznego życia po zakończonym konflikcie. Przywracanie pokoju obejmuje bezstronne działania o charakterze policyjnym, prowadzone przez wojsko. Działania te narzucają uzgodnienia

zawarte w mandacie, jak również zasady prawa i porządku w państwie.

Dowódca po wypełnieniu zadań, przekazuje władzę zatwierdzonemu i kompetentnemu rządowi cywilnemu. Przykładem takich działań jest rozmieszczenie wojsk IFOR w Bośni (1996).

Przywracanie pokoju jest fazą wymuszania pokoju, poprzedzającą operacje utrzymania pokoju. Ma wpływ na powstrzymanie konfliktu oraz wystarczającą siłę na rozdzielenie walczących ugrupowań. Przy małym zagrożeniu wystarczą działania militarne o charakterze policyjnym. W działaniach antyrebelianckich powodzenie tego etapu zależy od odseparowania i ochrony społeczeństwa oraz stopniowego odrzucania i eliminowania sił blokujących proces pokojowy.

Wspomaganie działań pomocy humanitarnej

W warunkach wrogiego środowiska, działania takie gwarantują dotarcie pomocy na miejsce przeznaczenia. Obejmują one: zabezpieczenie swobody manewru, ochronę ludzi i transportu, zapobieganie akcjom ludobójstwa oraz ewakuację ludności.

Zapewnienie lub zakaz swobody manewru

Są to działania, których celem jest ochrona własnych linii komunikacyjnych, w rejonie operacyjnym lub odcięcie linii komunikacyjnych jednej lub wszystkich stron konfliktu.

Ustalenie i kontrolowanie rejonów bezpieczeństwa

W przypadku wyznaczenia rejonów odpowiedzialności za ich bezpieczeństwo odpowiada wojsko.

Separacja walczących stron

Stanowi ona wstępny warunek rozpoczęcia negocjacji pokojowych. Z taktycznego punktu widzenia, separacja walczących stron, polega na rozmieszczeniu sił, w celu wzmocnienia linii demarkacyjnych i stref zdemilitaryzowanych. Koniecznym może być zniszczenie lub opanowanie obiektów, należących do jednej lub obu walczących stron.

Wyswabadzanie rejonów okupownych przyjmuje formę działań bojowych.

O rodzaju operacji decydują analizy obejmujące warunki operacyjne, a w nich prawdopodobny poziom zgody stron konfliktu na interwencję sił pokojowych. Ważna jest wzajemna postawa zwaśnionych stron. Jeżeli strony godzą się na rozpoczęcie procesu pokojowego, istnieją warunki do prowadzenia operacji utrzymania pokoju. Przy braku woli zawarcia zgody i rozpoczęcia procesu pokojowego, operacja ma charakter wymuszania pokoju.

Różni się ona od utrzymania pokoju, dlatego wymaga świadomych decyzji politycznych oraz nowego mandatu ONZ. Siły biorące udział w operacji utrzymania pokoju, nie mogą przejść do operacji wymuszania pokoju. Wynika to z różnic w organizacji, wyszkoleniu oraz wyposażeniu.

4. TAKTYKA DZIAŁAŃ W RÓŻNYCH SYTUACJACH POLA WALKI

4.1. Działania taktyczne w specyficznych środowiskach walki

4.1.1. Teren lesisty (*lesisto-jeziorny*)

Wnioski wynikające z konfliktów lokalnych i prac naukowo-badawczych jednoznacznie wskazują, iż specyfika środowiska leśnego powoduje potrzebę stosowania innej taktyki niż w otwartym terenie¹. W większości masywów leśnych w naszej szerokości geograficznej, zwłaszcza na pojezierzach, występują liczne jeziora, bagna, podmokłe łągi, rzeki i kanały, a sieć dróg utwardzonych jest słabo rozwinięta. Najczęściej występują drogi gruntowe pozbawione infrastruktury technicznej.

Środowisko leśne zawiera zespół różnorodnych czynników, które wpływają na organizację i prowadzenie działań bojowych. Wnioski z różnego rodzaju analiz sugerują, że o właściwościach lasu i jego wpływie na prowadzenie działań bojowych decyduje przede wszystkim wielkość kompleksu leśnego, jego rodzaj i stopień zagospodarowania². O różnorodności tej stanowią również: gęstość i wysokość lasu (wiek), właściwości klimatyczne i glebowe, obecność jezior, bagien i rzek.

Duże masywy leśne, szczególnie z bagnistymi odcinkami, komplikują manewr wojsk, a także użycie bojowego sprzętu technicznego³. W konsekwencji, w znacznym stopniu utrudniają prowadzenie działań bojowych. Ponieważ jednak zagajniki i lasy są dogodnymi rejonami do organizowania obrony (zasadzek), będą często obszarami szczególnego zainteresowania oraz oddziaływania ogniowego.

¹ Por.: M Huzarski, *Działania taktyczne w terenie lesisto-jeziornym*, Orzysz 1997.

² Por.: K. Gwarda, *Charakterystyka lasów oraz ich wpływ na działania bojowe wojsk*, Przegląd Wojsk Lądowych 1980, nr 12.

³ Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, Warszawa, Bellona 1993, s. 101.

Jak wynika z przeprowadzonych ocen, znacznie lepsze warunki do prowadzenia działań bojowych stwarza las zagospodarowany, który charakteryzuje się większą liczbą przesiek, dróg i polan. Grunt w nim jest z zasady osuszony oraz oczyszczony z zarośli i chrustu. W takim lesie łatwiej jest się orientować, poruszać oraz prowadzić ogień niż w lesie naturalnym (niezagospodarowanym), w którym występują gęste zarośla i wiatrołomy, mało jest dostępnych dróg i przesiek.

Teren lesisty (lesisto-jeziorny) nie tylko komplikuje użycie sprzętu bojowego i kanalizuje działania wojsk, ograniczając możliwości wykonania manewru. W nim też szczególnie trudne będzie prowadzenie obserwacji i rozpoznanie, orientacja w terenie, dowodzenie pododdziałami, synchronizacja działań, wsparcie ogniowe, wykorzystanie środków ogniowych do ognia na wprost na duże odległości, a także ubezpieczenie skrzydeł i styków oraz realizacja zadań zabezpieczenia logistycznego. Mniejsza jest również skuteczność prowadzonego ognia⁴. Las wpływa również dodatnio na prowadzenie działań bojowych, szczególnie w wypadku prowadzenia działań obronnych.

Należy pamiętać, że właściwości terenu lesistego zmieniają się w zależności od pory roku i warunków pogodowych. Wiosną i jesienią zwiększa się wilgotność i miękkość gleby, a bagniste odcinki stają się trudne do przejścia, pogarsza się stan dróg leśnych. W lecie, zwłaszcza podczas suchej i upalnej pogody, występuje zwiększone niebezpieczeństwo powstania pożarów. Podczas długotrwałej suszy poszycie leśne jest bardzo wrażliwe na najdrobniejsze nawet czynniki mogące spowodować pożar, mogą one wybuchnąć samoistnie. Drogi leśne latem są z reguły w dobrym stanie, większa jest możliwość przemarszów przez odcinki bagniste i łatwiejsze maskowanie. W zimie las niemal uniemożliwia maskowanie przed rozpoznaniem z powietrza. Ruch wojsk jest utrudniony przez pokrywę śnieżną i zaspy. Łatwiejsze w zimie jest jedynie przejście przez zamrożone tereny bagniste. Pamiętać także należy, że na tych obszarach często

⁴ Por.: A. Bujak, Z. Śliwa, *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach*, Warszawa, AON 1999, s. 61.

występują mgły, szczególnie w pobliżu przeszkód wodnych, utrudniając obserwację, której zasięg zmniejsza się wraz ze wzrostem gęstości lasu i charakteru poszycia.

Wnioski wynikające z konfliktów lokalnych⁵ wskazują, iż najistotniejszym problem w działaniach w terenie lesistym (lesisto-jeziornym) są ograniczenia w manewrze. Słabo rozwinięta sieć dróg utwardzonych, duża gęstość lasu i jego wiek, podmokłe gleby i łągi, bagna i jeziora połączone rzekami (kanałami) obniżają tempo ruchu pododdziałów, ograniczają swobodę manewru, zmuszają wojska do przemieszczania tylko po wytyczonych drogach i przesiekach leśnych. Duża liczba oczek wodnych i innych przeszkód dodatkowo ogranicza ruch. Ruch kolumn skanalizowany zostaje na przejścia pomiędzy nimi (przesmyki, groble, itp.), co stwarza dogodne warunki do blokowania sił przeciwnika, za to znacznie utrudnia działania ofensywne.

Możliwość przejazdu przez las na przełaj jest w większości wypadków znikoma i może być rozpatrywana tylko dla pojazdów gaśnicowych, w szczególności dla czołgów. Większe masywy leśne, zwłaszcza gęste, ze starodrzewem o odległości między drzewami do 6 m, są prawie nieprzejezdne na przełaj przez pojazdy kołowe i gaśnicowe⁶. W tej sytuacji można zaryzykować tezę, że coraz powszechniej do walki i do szybkiego przerzutu sprzętu oraz elementów ugrupowania bojowego w terenach leśnych będą wykorzystywane śmigłowce⁷.

Szczególnie dogodne warunki do skrytych działań przeciwnika w połączeniu ze specyfiką przegrupowania w lasach (obszarach lesisto-jeziornych) sprawiają, że muszą one być szczególnie starannie przygotowane. Maszerujące kolumny mogą zostać zatrzymane lub porozrywane przez wykonanie zaskakują-

⁵ Por.: *Amerykańskie doświadczenia z wojny w Wietnamie*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1974, nr 1, s. 117-125.

⁶ Orientacyjne można przyjąć, że czołgi mogą przebić w lesie przejście dla kolumn, jeżeli średnica drzew mierzona w centymetrach na wysokości około 1,5 m nie przekracza połowy ogólnego ciężaru czołgu mierzonego w tonach.

⁷ Por. A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne, pk. Specyfika-1*, Warszawa, AON 1998, s. 48 i dalej.

cych uderzeń nawet niewielkich sił. Przeciwnik, atakując małymi grupami z bliskiej odległości, może niszczyć czołowe elementy, tarasować uszkodzonymi i zniszczonymi pojazdami drogi i stwarzać sprzyjające okoliczności do uderzeń lotnictwa na zatrzymane kolumny. Wynika stąd wniosek, że przed rozpoczęciem marszu drogami leśnymi należy oczyścić drogi z zawał i innych przeszkód, poszerzyć niektóre odcinki dróg i przygotować objazdy, wykonując jednocześnie przedsięwzięcia zabezpieczenia przeciwpożarowego, zorganizować grupy ratunkowo-ewakuacyjne oraz regulację ruchu, wystawiając większą liczbę posterunków niż w warunkach normalnych.

Wnioski wypływające z zaprezentowanego charakteru zagrożenia wskazują, że planując drogi marszu przez kompleksy leśne, należy dążyć do tego, aby maszerujące wojska przebywały w tym obszarze jak najkrócej. Duże kolumny należy podzielić na mniejsze (zgrupowania marszowe), a odległości między kolumnami zwiększyć, dostosowując je do oddalenia, w jakim występują możliwe drogi obejścia. W trakcie wykonywania przegrupowania, należy też zwiększyć ilości elementów ubezpieczeń, głównie czołowych, powinno również działać więcej patroli bocznych. Znajdujące się w każdej kolumnie marszowej grupy torujące powinny zostać wzmocnione i dodatkowo wyposażone w sprzęt do rozminowania i rozgradzania. W kolumnach marszowych wyznacza się też większą liczbę obserwatorów do prowadzenia obserwacji okrężnej, zwiększa się liczbę dyżurnych środków ogniowych, z pododdziałów ogólnowojskowych wydziela się grupy przeciwpożarowe, wyposażone w sprzęt do gaszenia pożarów. W trakcie marszu należy unikać postojów i odpoczynków w lesie, a jeżeli jest taka potrzeba, to organizować je na skraju większych polan, w miejscach gwarantujących szybkie i bezpieczne ich opuszczanie⁸.

Jak wskazują doświadczenia powodzenie działań bojowych w lesie w dużym stopniu zależy od właściwej oceny wpływu lasu na użycie rodzajów wojsk, środków rażenia i bojowego sprzętu technicznego.

⁸ Por.: Z. Ścioborek, K. Kałużny, *Marsz dywizji i pułku na obszarze kraju.*, Warszawa, AON 1992.

Walka w terenie lesistym (lesisto-jeziornym) z powodu charakterystycznych cech tego terenu prowadzona będzie na wielu oddzielnych kierunkach, których osie będą z reguły stanowić drogi i dukty umożliwiające przekroczenie tego terenu. Znamienne jest to, że walka w tych warunkach rozpadnie się na wiele odrębnych działań małych pododdziałów. Uzyskanie stabilności i spójności położenia wymagać będzie niewspółmiernych ilości sił. Dowódcy będą często zmuszeni akceptować luki w swoim ugrupowaniu. Jak wynika z ocen specjalistów wojskowych, o ile można dopuścić do pewnego rozdrobnienia sił w tym terenie, to nie należy dopuszczać do rozproszenia wysiłków walczących wojsk. Przewidywać należy, że ważną rolę w tych działaniach będą spełniać siły obrony terytorialnej, uzgodnienie sposobu realizacji zadań i wykorzystanie dobrej znajomości danego terenu przez te siły stanowić będzie często klucz do odniesienia sukcesu⁹.

Niezmiernie istotne zadanie w warunkach terenu lesistego (lesisto-jeziornego) jak wynika z analiz konfliktów lokalnych i prac prognostycznych, spełniać będzie system rozpoznania. Z przeprowadzonych analiz wynika, że prowadzenie rozpoznania naziemnego wymagać będzie więcej czasu niż w terenie otwartym, a także zaangażowania znacznie większych sił. Planując kierunki i rejony rozpoznania, szczególną uwagę należy zwrócić na czynniki wpływające na wybór rejonów (miejsc) stanowisk bojowych, takie, jak: sieć dróg, wyřęby, gęstość i głębokość lasu, możliwość wykonania manewru itp. Szczególnie ważne, stosownie do ukształtowania terenu lesistego i jego właściwości, będzie rozmieszczenie technicznych środków rozpoznania oraz środków walki elektronicznej.

W terenie lesistym (lesisto-jeziornym) rażenie ogniowe organizuje się tak, aby zapory, drogi, przesieki oraz przesmyki między jeziorami znajdowały się pod ostrzałem, a węzły dróg i polany były przestrzeliwane ogniem krzyżowym. Las ogranicza ostrzał i obserwację, utrudnia wykrycie i zniszczenie celów. Pnie

⁹ Por. A. Bujak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia działań obronnych w terenie lesistym (lesisto-jeziornym)*, pk. „KRAJ-2”, Warszawa, AON 1996.

drzew ograniczają zasięg ognia płaskotorowego i zmniejszają powierzchnię rażenia odłamkami pocisków i granatów. Z drugiej zaś strony skuteczność konwencjonalnej amunicji o zwiększonej sile działania przeciwko nie zabezpieczonej sile żywej jest większa na skutek odłamkowego działania wybuchów w koronach drzew. Z powodu problemów w obserwacji i trudności wskazywania celów broń dalekiego zasięgu traci większość swoich walorów, broń przenośna staje się ważniejsza, pozwala na szybkie i dokładne reagowanie, gdy pojawiają się nowe cele. W tej sytuacji, wyniki przeprowadzonych analiz pozwalają sądzić, że znaczenie większe znaczenie będzie miał ogień z bliskich odległości, szczególnie z broni strzeleckiej i przenośnych zestawów przeciwpancernych.

Doświadczenia z konfliktów zbrojnych ostatnich lat wskazują, że szczególnie piechota i jej ogień w walce w lesie mają szczególnie duże znaczenie. Spowodowane jest to między innymi trudnościami w użyciu większych pododdziałów czołgów i artylerii. Piechota jest lepiej przystosowana do prowadzenia różnorodnych działań bojowych w lesie, najszybciej i najłatwiej może pokonywać wszelkie przeszkody i zapory. Las ułatwia walkę piechoty i zwalczanie czołgów przeciwnika za pomocą przenośnych zestawów przeciwpancernych. Ograniczenia obserwacji i ostrzału powodują, że pododdziały piechoty będą walczyć na oddzielnych kierunkach (obszarach), często w oderwaniu od sił głównych, dlatego do walki w lesie należy je usamodzielnic przez wzmocnienie, jeżeli warunki na to pozwalają, czołgami i artylerią samobieżną oraz saperami¹⁰.

W terenie lesistym (lesisto-jeziornym) istnieć będzie mniej sprzyjających warunków do masowego użycia czołgów. Pododdziały (oddziały) czołgów przydziela się zwykle do odwodu, a do walki wprowadza na otwartych odcinkach terenu i w rzadkim lesie. Według ocen specjalistów wojskowych, część czołgów powinno przydzielać się pododdziałom piechoty jako czołgi bezpośredniego wsparcia, szczególnie w działaniach w zagospodarowanym i oczyszczonym lesie, gdzie będą przeważnie działać wzdłuż dróg i przesiek. Czołgi

¹⁰ Por. A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne, pk. Specyfika-1*, Warszawa, AON 1998.

wspierające (wzmacniające) pododdziały piechoty powinny działać w ugrupowaniu bojowym kompanii i plutonów piechoty, nie powinny się od niej odrywać, gdyż potrzebują bezpośredniej osłony.

Doświadczenia powojennych konfliktów zbrojnych¹¹ wskazują, że swoistym problemem w niektórych kompleksach leśnych, z racji występowania różnego typu pokrycia i rzeźby terenu, będzie rozmieszczenie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego. Odnosi się to szczególnie do: odwodów przeciwpancernych i oddziałów zaporowych, oddziałów (pododdziałów) artylerii przeciwlotniczej oraz pododdziałów i urzędzeń logistycznych. Często będzie występować konieczność dublowania niektórych elementów, szczególnie odwodów specjalnych¹².

Jednym z najtrudniejszych zadań w terenie lesistym (lesisto-jeziornym), jak wynika z wniosków z konfliktów lokalnych¹³ i prac naukowo-badawczych, jest realizacja zadań zabezpieczenia logistycznego.

Podsumowując dotychczasowe rozważania można sformułować następujące wnioski:

1. Obszary leśne zapewniają dogodne warunki do prowadzenia obrony i działań opóźniających.
2. Obszary leśne rozdzielają i kanalizują działanie nacierających wojsk, kierunki natarcia wyznaczać będą istniejące drogi w kompleksach leśnych.
3. W obronie i w natarciu wymagany jest większy niż w normalnych warunkach udział spieszonych pododdziałów.
4. Zmasowane użycie broni pancernej jest utrudnione, a walka pododdziałów czołgów wymaga osłony piechoty.
5. Walka w lesie rozpada się na wiele małych ognisk, a rezultaty walki uzależnione są często od inicjatywy dowódców na niskich szczeblach dowodzenia.

¹¹ Głównie konflikty zbrojne w Korei, Wietnamie, Afganistanie czy między państwami b. Jugosławii.

¹² C. Daniel, *Wpływ terenu lesisto-jeziornego na zadania i ugrupowanie bojowe wojsk w natarciu*, Myśl Wojskowa 1982, nr 2.

¹³ *Amerykańskie doświadczenia z wojny w Wietnamie*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1974, nr 1 s. 117-125.

6. W warunkach terenu lesistego szczególnie trudne jest zapewnienie wsparcia ogniowego.

7. Mała liczba dróg powoduje, że szczególnie trudne do realizacji są zadania zabezpieczenia logistycznego.

4.1.2. Teren górzysty

Teren górzysty to obszar o wysokości powyżej 600 metrów, który charakteryzuje się stromymi nachyleniami, głębokimi dolinami i obejmuje miasta, osiedla, płaskowyże między grzbietami górskimi wraz z przejściami przebiegającymi przez nie oraz typowe góry.

Wnioski wynikające z konfliktów lokalnych i prac naukowo-badawczych wskazują, iż do ważnych z wojskowego punktu widzenia cech terenów górzystych należą: znaczne różnice wysokości, zapewniające bardzo dobrą obserwację lub całkowite maskowanie rozległych obszarów terenu; głębokie pofałdowanie i trudna ich dostępność; mała liczba odcinków i kierunków dogodnych do działań wojsk; brak dostatecznej liczby dróg i trudność poruszania się po bezdrożach; duża ilość pól martwych i skrytych podejść; trudność orientacji; nagłe i częste zmiany warunków pogodowych; szybki prąd rzek oraz nagłe i częste zmiany poziomu wód; ekranizujące działanie skał; przewaga gleby kamienistej utrudniającej prace inżynieryjne i ograniczającej użycie maszyn inżynieryjnych¹⁴.

Warunki w górach są bardzo zróżnicowane. Teren górski zawiera w swojej strukturze obszary niedostępne oraz doliny, płaskowyże, przełęcz i koryta rzek, które w zasadzie są dogodne do prowadzenia działań bojowych.

Charakterystyczne elementy tego terenu: wzniesienia, strome zbocza, doliny, strumienie, urwiska i osypiska skalne, a w terenie lesisto-górzystym również i gęste zarośla, utrudniają ruch ludzi, sprzętu bojowego, a nawet zwierząt jucznych, kanalizują go do rzadkiej w tym terenie sieci drogowej. Ruch poza drogami jest praktycznie niemożliwy, jedynie piechota i zwierzęta juczne mogą

¹⁴ Por. Z. Śliwa, *Jeszcze o działaniach w górach*, Przegląd Wojsk lądowych 1999, nr 10, s. 38.

działać po bezdrożach. Drogi i ścieżki w tym terenie są zazwyczaj wąskie, mają skomplikowany bieg, często przylegają lub przecinają strome zbocza wzniesień. W znaczący sposób utrudnia to przegrupowanie wojsk, obniża ich ruchliwość i manewrowość, komplikuje użycie sprzętu bojowego, zwłaszcza czołgów i artylerii.

Duże różnice wysokości względnych zapewniają bardzo dobre warunki obserwacji w górach. Dominujące nad dolinami i płaskowyżami wzniesienia (szczyty) zapewniają bardzo dobre warunki do prowadzenia walki obronnej. Zasięg widoczności nie jest jednak jednakowy we wszystkich kierunkach, a zróżnicowana rzeźba tego terenu powoduje powstawanie wielu pól zakrytych i martwych, co w znaczący sposób wpływa na organizację systemu ognia¹⁵.

Jak wynika z przeprowadzanych analiz, średnia prędkość marszu (przemierzania się) spieszony piechoty po drogach z kątem wznoszenia i spadku do 10° wynosi 4-5 km/h, do 20° – 2,5-3 km/h, do 30° – 1,5-2 km/h, odpowiednio średnia prędkość pojazdów kołowych do 10° wynosi do 15 km/h, powyżej 10° – 7-8 km/h.

Wnioski z różnego rodzaju analiz sugerują, że jednym z istotnych ograniczeń ruchu w górach są liczne potoki i strumienie tam występujące. Szybki prąd utrudnia przeprawę wojsk w bród, nawet przy niskim stanie wody. Ruch po ich dnach jest często niemożliwym, nawet przy niskim stanie wody, ponieważ na ich dnach występują liczne niewysokie, ale strome progi skalne. Dodatkowo wskutek ulewnych deszczów i topnienia śniegów ze szczytów gór spływają w dół po stokach dodatkowe okresowe potoki, które najczęściej jako koryta wykorzystują drogi, zatapiając je i niszcząc, powodują dodatkowe trudności w manewrze wojsk¹⁶.

¹⁵ Por.: W. Matczyński, *Rozpoznanie artyleryjskie w terenie górzystym*, Przegląd Wojsk Lądowych 2000, nr 5.

¹⁶ Por.: J. Lis, *Właściwości obszarów górskich i ich wpływ na prowadzenie działań bojowych*, Myśl Wojskowa 1970, nr 3.

Podczas marszu wąwozem wzdłuż górskiej rzeki lub nawet suchym korytem należy zawsze pamiętać o możliwości niespodziewanego i nagłego podwyższenia się poziomu wody, która nie tylko zaleje drogę, ale zagrozi bezpieczeństwu maszerujących wojsk. Zatopienie wąwozu może być niekiedy spowodowane umyślnie, przez spuszczenie wody z jeziora lub sztucznego zbiornika, leżącego na wyższym poziomie.

Tereny górskie z dolinami i pokrytymi lasami stokami i wzgórzami oraz urwiskami i wąwozami ogranicza oraz hamuje manewr wojsk. Jak wynika z doświadczeń wojennych¹⁷, w tych uwarunkowaniach doliny określają kierunek manewru i im są węższe, tym bardziej mogą ograniczyć rozwinięcie wojsk i tym łatwiej je zablokować. Specyficzna rzeźba i ukształtowanie terenu powoduje, że w jego obrębie znajduje się wiele obszarów o kluczowym znaczeniu dla działania wojsk, np. szczyty i grzbiety górskie, wyjścia z dolin, czy przełęcze. Panowanie nad tymi obszarami decydować będzie zazwyczaj o powodzeniu w walce.

Bardzo duży wpływ na prowadzenie działań w obszarach górzystych mają występujące tam warunki klimatyczne i pogodowe. W górach pogoda jest niestabilna i zmienia się bardzo szybko. Również często występują anomalie klimatyczne, do których można zaliczyć padający śnieg w miesiącach letnich, szczególnie w wyższych partiach gór, czy też spadek temperatury poniżej zera. Powoduje to konieczność przygotowania i odpowiedniego wyposażenia wojsk do działania w bardzo trudnych, zróżnicowanych warunkach¹⁸.

Szczególnie trudne warunki występują w okresie zimowym, powodowane ujemnymi temperaturami, występowaniem silnych mrozów, szczególnie w nocy oraz intensywnymi opadami śniegu. Warunki zimowe w górach utrzymują się długotrwale, szczególnie w wyższych partiach. Niesie to za sobą potrzebę reali-

¹⁷ L. Grau, M. Nawroz, *The Soviet Experience in Afganistan*, *Military Review*, September-October 1995, s. 17.

¹⁸ Por. A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne, pk. Specyfika-1*, Warszawa, AON 1998, s. 59 i dalej.

zacji wielu dodatkowych, pracochłonnych przedsięwzięć, związanych z zapewnieniem sprawności bojowej żołnierzy. Utrudnia to również użycie niektórych typów uzbrojenia oraz utrzymanie pojazdów mechanicznych w gotowości eksploatacyjnej. Swego rodzaju cechą pozytywną niskich temperatur występujących w górach są ułatwienia związane z dłuższym przechowywaniem produktów żywnościowych, ale jednocześnie utrudniają one ich przygotowanie.

Z taktycznego punktu widzenia bardzo duże znaczenie ma pokrywa śnieżna, a szczególnie jej głębokość i rodzaj śniegu (sypki, mokry, pokryty warstwą lodu itp.). Szybkość poruszania się po nim zmniejsza się o 20-30%, a niekiedy nawet o 50%, niż w warunkach przeciętnych. Przy 20-centymetrowej pokrywie śnieżnej pojazdy kołowe i gąsienicowe poruszać się będą z prędkością rzędu 6-12 km/h, natomiast prędkość marszu kolumn pieszych spadnie do 3-4 m/h¹⁹. Gruba pokrywa śniegu, tworząca na zboczach gór nawisy, powoduje powstanie zagrożenia lawinowego, ograniczając dodatkowo jego dostępności. Warunki te wpływają na zmniejszenie mocy silników, powodują zwiększone zużycie paliwa i wyczerpują fizycznie żołnierzy²⁰.

Z opisów geograficzno-meterologicznych wynika, że czas zalegania pokrywy śnieżnej w górach jest znacznie dłuższy i zależy od bezwzględnej wysokości. Ponadto odbijanie od śniegu promieni słonecznych oddziałuje ujemnie na organizm ludzki, komplikuje obserwację, użycie artylerii, lotnictwa i bojowego sprzętu technicznego.

Jak wskazują przeprowadzone analizy, problem wpływu zmiennych warunków atmosferycznych w górach jest znacznie szerszy. Gwałtowne spadki temperatury powodują zamarzanie strumieni i potoków górskich oraz przyległego do nich terenu. Może to ułatwić pokonanie terenu, zwiększając możliwości manewrowe, szczególnie ciężkiego sprzętu. Jest to ułatwieniem dla obu walczących stron. Z kolei dodatnie skoki temperatury powodują, że topniejąca pokrywa

¹⁹ W warunkach normalnych tempo marszu kolumn pieszych powinno wynosić około 6 km/h.

²⁰ *Działania bojowe wojsk lądowych w górach (Według poglądów amerykańskich)*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1973, nr 6, s. 40.

śnieżna powoduje raptowne podwyższenie poziomu wody, zwiększa prędkość prądu rzek i strumieni, które nagle i gwałtownie wylewając, mogą zniszczyć odcinki dróg i szlaków kolejowych, mosty oraz napotkane na drodze urządzenia i pojazdy²¹.

Również w okresach topnienia śniegu poziom wody w rzekach w dzień szybko się podnosi, a w nocy znacznie opada. Gdy poziom wody podnosi się, nawet płytkie rzeki górskie stają się nie do przebycia nie tylko w bród czy wplaw, ale również dla desantowych środków przeprawowych. Silny prąd wody i wzburzone wody mogą również zniszczyć zbudowane na podporach pływających mosty. Z tego powodu do przeprawy przez rzeki górskie buduje się mosty wiszące lub mosty na odpowiednio umocnionych podporach stałych.

Niskie temperatury – latem i zimą – odciskają swoje piętno na całokształcie problematyki bytowania żołnierzy w górach²². Silne mrozy i porywiste wiatry wraz ze zmianami ciśnienia powodują spadek sprawności (wydolności) fizycznej żołnierzy, szybkie męczenie się oraz częste bóle głowy, serca i stawów. Poranne i wieczorne mgły utrudniają orientację i obserwację. Najtrudniejsze warunki orientacji występują jednak w nocy, gdy nie widać charakterystycznych szczegółów, a obraz konturów rzeźby terenu jest często bardzo mylący²³. Na dużych wysokościach rozrzedzone powietrze wywołuje chorobę wysokogórską. Wszystkie te czynniki powodują, że również odporność psychiczna żołnierzy w tym terenie jest słabsza.

Doświadczenia wojen lokalnych wskazują, że piechota, w tym szczególnie piechota górską, jest najlepiej przystosowana do działań w górach o każdej porze roku, doby i w różnych warunkach atmosferycznych²⁴. Może ona spraw-

²¹ Por.: R. Wawrzyniak, *Planowanie manewru w terenie górzystym*, Przegląd Wojsk Lądowych 1989, nr 3.

²² Por.: A. Bujak, Z. Śliwa, *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach*, Warszawa, AON 1999, s. 79.

²³ Por. A. Kowalski, *Właściwości prowadzenia działań bojowych w nocy w terenie lesisto-jeziornym i górzystym*, Myśl Wojskowa 1981, nr 5.

²⁴ Por.: W. Zajdziński, *Jednostki górskie państw obcych w działaniach bojowych w górach*, Warszawa, AON 1994.

nie działać w tym trudnym terenie, przenikać przez luki w ugrupowaniu bojowym przeciwnika, wychodzić na tyły i skrzydła oraz wykonywać uderzenia z najbardziej niespodziewanych kierunków. Doświadczenia płynące z konfliktów zbrojnych dają podstawę do twierdzenia, że aby pomyślnie wykonywać zadania bojowe w górach, piechota powinna przejść specjalne przeszkolenie, posiadać odpowiednie wyposażenie i być przyzwyczajona do górskiego klimatu²⁵. W górach piechota będzie najczęściej działać w szyku pieszym, bez elementów wsparcia, w znacznym oddaleniu od swoich wozów bojowych. Nie zawsze może liczyć na skuteczne i terminowe wsparcie artylerii i lotnictwa, dlatego powinna umieć doskonale wykorzystywać właściwości terenu do prowadzenia samodzielnej walki.

Z oceny warunków prowadzenia walki w górach i doświadczeniami z konfliktów lokalnych wynika, że w tych warunkach często samodzielną walkę będą prowadzić plutony, drużyny czy patrole. Bardzo dużo więc będzie zależeć od wyszkolenia, inicjatywy i odporności fizycznej oraz psychicznej ich dowódców. Pododdziały piechoty, szczególnie we współdziałaniu ze śmigłowcami, mogą opanować i utrzymywać ważny (kluczowy) teren, który góruje nad podejściami. Często małe siły, w tych warunkach, mogą zatrzymać lub opóźnić znacznie większe siły przeciwnika poprzez opanowanie i blokowanie przełęczy lub zajęcie stanowisk ogniowych na grzbiecie górskim. Z powodu ograniczeń manewrowości pojazdów lądowych stosowanie śmigłowców może mieć decydujące znaczenie dla manewru w skali taktycznej, rozpoznania, wsparcia ogniowego, uzupełnienia i ewakuacji żołnierzy²⁶.

Niezależnie od tego, że współcześnie wojska posiadają zdecydowanie większe możliwości przystosowania się do trudnych warunków prowadzenia walki w górach, działania te wymagają wiele wysiłku i czasu. Wieloletnie do-

²⁵ Por.: J. B., *Prowadzenie operacji zbrojnych w warunkach szczególnych (według poglądów rosyjskich)*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1999, nr 1(233).

²⁶ Por.: *Mountain Operations*, [W:] Army Field Manual, Volume IV – Operations Special Environments, British Army Doctrine Publication 1998.

świadczenia oraz analiza naukowo-badawczych wskazuje, że jedynie śmigłowce²⁷ mogą w tych trudnych warunkach terenowych wykonać manewr szybko i skutecznie. Mogą one znacznie pomóc w przemieszczaniu się i wsparciu walczących wojsk. Użycie śmigłowców bojowych w tych warunkach będzie wymagało przewyciężenia określonych trudności, związanych np. z wyborem miejsc na lądowiska. Mogą występować również ograniczenia ich użycia, wynikające z wpływu pogody i wysokości. Działając nad terenem górzystym mogą być narażone na działanie obrony przeciwlotniczej, broni strzeleckiej i moździerzy rozmieszczonych na stokach gór²⁸.

Specyfika terenu górzystego znacząco wpływa również na kolejny czynnik walki zbrojnej, jakim jest rażenie, a szczególnie rażenie ogniowe²⁹. Chcąc uniemożliwić manewr przeciwnikowi, należy oddziaływać ogniem na jego siły w dolinach, na serpentynach i ścieżkach oraz na stromych stokach wzniesień. Konieczne jest więc tworzenie specyficznego, różniącego się od klasycznego, systemu ognia. Jednym z zasadniczych problemów, który trzeba będzie rozwiązać, jest pokrycie ogniem dużej ilości pól martwych i zakrytych. Z powyższego wynika, że Nieodzowne będzie rozmieszczanie środków ogniowych w sposób nieszablonowy, również w terenie trudno dostępnym i na przeciwstokach, zaplanowanie ogni sztyletowych, krzyżowych i skrzydłowych.

Z doświadczeń walk prowadzonych w przeszłości wynika³⁰, że dobre efekty można uzyskać, stosując w górach zasadzki ogniowe. Ich celem powinno być niszczenie przeciwnika w ciaśninach terenowych oraz w lukach i na skrzydłach walczących wojsk. Należy je szeroko stosować w połączeniu z zaporami inżynieryjnymi, szczególnie minowymi (grupy min, miny kierunkowego działania), zawałami i niszczeniem dróg.

²⁷ Stosowane przez wojska amerykańskie już w latach pięćdziesiątych, w górzystych obszarach Korei.

²⁸ Por.: A Bujak, *Wpływ środowiska walki na działania bojowe*, Poznań 2000, s. 70.

²⁹ Por.: Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronnie*, Warszawa, Bellona 1993, s. 98.

³⁰ Por.: A. Kowalczyk, *Afganistan 80-89*, Warszawa, Altair 1994; Z. Czarnotta, Z. Moszumański, *Czeczenia 94-95*, Warszawa, Altair 1995.

W rażeniu przeciwnika, wykorzystującego do manewru pola martwe i zakryte, duże znaczenie będzie miała artyleria do ognia pośredniego, a zwłaszcza moździerz.³¹ Na skutek charakteryzującego je stromego toru lotu pocisku mogą razić przeciwnika na przeciwstokach, w wąskich jarach i wąwozach. Często w tych warunkach ogień będą prowadziły plutony, a nawet pojedyncze działa. W warunkach górskich można rozmieszczać działa na różnych wysokościach i prowadzić ogień na wprost nad głowami własnych wojsk i organizować ogień wielowarstwowy o znacznej gęstości.

Ponieważ, jak wynika z praktycznych doświadczeń, w górach dużo czasu pochłania manewr, wybór, urządzenie i zajęcie stanowisk ogniowych, rozpoznanie i wstrzeliwanie celów oraz dowóz amunicji, wsparcie ogniowe musi być zaplanowane i realizowane z właściwym wyprzedzeniem. Właściwości terenu górskiego oraz działania wojsk na różnych kierunkach i w szerokich pasach utrudniać będą, a niekiedy uniemożliwią, manewr artylerii i manewr ogniem z jednego kierunku na inny. Doświadczenia wojenne³² wskazują na potrzebę przemieszczane moździerze i lekkie armaty będą drogą powietrzną lub przeniesienia ich (wciąganie) przez żołnierzy na stanowiska ogniowe wyżej położone. Z przedstawionych powodów do tworzenia początkowego ugrupowania artylerii potrzeba dużych umiejętności i twórczego przewidywania. Błąd popełniony w utworzonym ugrupowaniu artylerii przed walką może spowodować brak możliwości wsparcia działań walczących wojsk w toku walki.

Brak widoczności, zmienne warunki atmosferyczne i zakrycie rejonów leżących pomiędzy wzniesieniami terenowymi utrudnia rozpoznanie celów, obserwację i poprawienie ognia. Aby je pokonać, konieczne będzie zwiększenie liczby obserwatorów, zorganizowanie szerokiej, wielowarstwowej sieci obser-

³¹ Por.: W. Matczyński, *Rozpoznanie artyleryjskie w terenie górzystym*, Przegląd Wojsk Lądowych 2000, nr 5, s. 34.

³² Por.: L. Grau, M. Nawroz, *The Soviet Experience in Afghanistan*, Military Review, September-October 1995.

wacji oraz wykorzystanie obserwatorów na śmigłowcach³³. Większą część artylerii należy przydzielić oddziałom, zgrupowaniom taktycznym, by zwiększyć ich samodzielność, część należy wykorzystać do prowadzenia ognia na wprost. Oddziały obejścia wyznaczone do przenikania na tyły wzmocnią się artylerią, moździerzami i środkami przeciwpancernymi. Broń ta powinna być lekka, posiadać niewielkie wymiary, co pozwoli ją przenosić w warunkach trudnego górskiego terenu.

Rozwój środków walki oraz koncepcje ich wykorzystania wskazują, że w terenie górzystym nie maleje rola ognia przeciwpancernego. Z analizy sojuszniczych dokumentów normatywnych wynika, że część środków przeciwpancernych powinna zostać przydzielona do poszczególnych zgrupowań taktycznych w celu ich usamodzielnienia. Z pozostałych należy utworzyć odwód (odwody) przeciwpancerne, których głównym zadaniem będzie uniemożliwienie przeciwnikowi wprowadzanie do walki w dogodnych rejonach (łagodne zbocza, kotliny itp.) zgrupowań pancerno-zmechanizowanych.

W górach obronę przeciwlotniczą należy realizować, prowadząc działania bojowe na wybranych kierunkach z uwzględnieniem ugrupowania osłanianych wojsk.

Teren górzysty również znacząco wpływa na realizację zadań przez jednostki logistyczne. Warunki realizacji tych zadań są w górach bardzo trudne, a oczekiwania znacznie większe niż w warunkach normalnego terenu. Jednym z zasadniczych ograniczeń jest brak dogodnych dróg dowozu i ewakuacji. Ukształtowanie terenu wpłynie również na znaczne zmniejszenie prędkości jazdy oraz ładowność środków transportu.

Podsumowując prowadzone rozważania, można sformułować następujące wnioski:

³³ Por.: W. Matczyński, *Rozpoznanie artyleryjskie w terenie górzystym*, Przegląd Wojsk Lądowych 2000, nr 5, s. 34 i dalej.

1. Powodzenie działań bojowych w górach osiągane jest zwykle przez wojska, które uzyskują kontrolę nad kluczowym terenem takim, jak: szczyty i grzbiety górskie, wyjścia z dolin, przełęcze, wąwozy i drogi.

2. Walka o wzniesienia (przełęcze) będzie decydującym czynnikiem warunkującym uzyskanie sukcesu w działaniach w górach.

3. Z powodu ograniczeń w mobilności pojazdów lądowych stosowanie śmigłowców może mieć decydujące znaczenie dla zapewnienia manewrowości taktycznej, rozpoznania, zaopatrzenia i ewakuacji.

4. Działania w górach wymagać będą niekonwencjonalnego podejścia do użycia wielu rodzajów wojsk i pojedynczych środków ogniowych.

5. Planując działanie bojowe w górach należy pamiętać, że w tych warunkach dużo czasu pochłania przegrupowanie (manewr), wybór, zajęcie i urządzenie stanowisk ogniowych, rozpoznanie oraz ewakuacja i dowóz zaopatrzenia. Przyjęte ugrupowanie bojowe trudno będzie zmienić.

6. Powodzenie działań w górach w wielu wypadkach zależne będzie od inicjatywy i odporności fizycznej oraz psychicznej dowódców na niższych szczeblach dowodzenia.

7. Działania w rejonie górzystym są dla wojsk jednymi z najbardziej wyczerpujących rodzajów działań bojowych i wymagają wszechstronnego zabezpieczenia.

8. Trudności w realizacji wsparcia ogniowego przez artylerię wskazują na potrzebę zastępowania jej w niektórych okresach i rejonach walk przez szersze niż zwykle użycie śmigłowców bojowych.

4.1.3. Teren zabudowany

Jeżeli miasta (miejscowości) zajmują ponad 50% powierzchni danego terenu, to pod względem operacyjno-taktycznym jest to obszar (rejon) zabudowany. Z reguły teren zabudowany wraz ze swoimi urządzeniami i zamieszkującą ludnością tworzy ekonomiczne i kulturalne centrum dla otaczającego obszaru.

Rejon ten może mieć różnorodny charakter zabudowy, a w związku z tym odmienne będą też warunki prowadzenia działań bojowych w jego rejonie.

Jak wskazują doświadczenia, wzrastające rozmiary operacji wojskowych wiążą się z koniecznością prowadzenia działań wokół obszarów miejskich i przemysłowych, w nich lub też przez nie.

Wnioski wypływające z badań wskazują na istnienie dwóch swoistych cechy terenu zabudowanego, które odróżniają go od innych środowisk. Po pierwsze – inne środowiska (np. tereny lesiste, góry) od stuleci zachowują swoją prawie stałą strukturę, natomiast rejony zabudowane ulegają ciągłym przeobrażeniom. Po drugie – rejony te rozrastają się pod względem ich liczby i rozmiarów na całym świecie, szczególnie w Europie. Większość z nich to ważne centra przemysłowe i kulturalne, zamieszkiwane przez dużą liczbę ludności, wiele z nich ma także duże znaczenie taktyczno-operacyjne jako węzły komunikacyjne. Inne posiadają znaczenie taktyczne z powodu usytuowania w pobliżu ważnych obiektów lub obszarów (rejonu kluczowego). Z powyższych uwarunkowań wynika, że taktyka i technika walki w rejonach zabudowanych staje się coraz ważniejsza.

Jak wynika z praktyki szkoleniowej wojsk i doświadczeń z konfliktów wojennych ocena warunków prowadzenia działań bojowych w terenie zabudowanym realizowana jest w procesie planowania w ramach oceny sytuacji. W jej wyniku powinny zostać opracowane folie z oceną danego obszaru obejmujące wiele specyficznych dla tego terenu aspektów takich, jak: rodzaj zabudowy, trasy komunikacyjne, arterie podziemne, naziemny i podziemny system wodny itp.

Doświadczenia praktyczne wskazują, że mapy wojskowe w sytuacji analizy terenów zabudowanych z reguły nie zapewniają wystarczającej w tych warunkach dokładności. Potrzebne są szczegółowe plany, najczęściej znacznie powiększone. Na tych obszarach stale powstają nowe budynki, a burzone są już istniejące, tak więc wszelkie mapy i plany nawet opublikowane przez organa samorządowe (narodowe) szybko tracą aktualność. Z tego też powodu w sytu-

acji prowadzenia działań w terenie zabudowanym powinna zostać nawiązana bliska łączność i współpraca z miejscowymi władzami, policją i innymi urzędami. Mogą one dostarczać dodatkowych, szczególnie ważnych informacji na temat populacji ludności, rozmiarów i gęstości obszaru zabudowanego, możliwości gaszenia pożarów, rozmieszczenia materiałów niebezpiecznych, istotnych informacji dla utrzymania porządku, planów i możliwości ewakuacji ludności cywilnej i ważnych budynków użyteczności publicznej.

Z ocen teoretyków wojskowych wielu krajów wynika³⁴, że sieć dróg, trasy tranzytowe, nasypy kolejowe, systemy podziemnych ciągów i budowli komunikacyjnych, system kanałów i przejść kanalizacyjnych naziemny i podziemny system wodny, ciągi handlowe, rejony przemysłowe, stacje paliwowe, miejsca magazynowania gazów i innych toksycznych środków przemysłowych, stacje elektryczne i transformatory, ośrodki masowego przekazu (radio, telefon) – to budowle o ogromnym znaczeniu i wpływie na działania bojowe w tych rejonach.

Z analiz tego środowiska wynika, że sieć drogowa w obszarach zabudowanych jest zazwyczaj gęsta i dobrze rozwinięta. Często będzie występować konieczność jej wykorzystania jako czynnika łagodzącego trudności związane z pokonywaniem terenów podmokłych, obszarów leśnych, terenów górzystych i przeszkód wodnych, znajdujących się wokół tych obszarów. W związku z tym obszary zabudowane często wyznaczać będą linie komunikacji walczących wojsk, a sieć drogowa przebiegająca przez nie stwarzać będzie dogodne warunki przegrupowania wojsk. Stąd też, na przyszłym polu walki, decydujące znaczenie może mieć utrzymanie tych rejonów.

Z doświadczeń wojennych³⁵ wynika, że sieć drogowa wywierać też będzie istotny wpływ na przebieg walk wewnątrz rejonu zabudowanego. Szcze-

³⁴ M. Hewish., R. Pengelley., *Warfare in the global city*, Janes International Defense Review 1998, nr 6; H. A. Kratz, *Kampf zwischen Beton*, Wehrausbildung 1992, nr 5.

³⁵ *Przebieg działań wojennych w CZECZENII (cz. I)*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej Oddział WOW, Biuletyn informacyjny Nr 6, Warszawa-Cytadela 1995.

gólne znaczenie mają drogi tranzytowe i naziemne nasypy kolejowe, które zapewniają dogodny warunki ruchu pomiędzy poszczególnymi częściami miasta, stanowiąc jednocześnie dogodny punkty do rozmieszczenia przeszkód i zapór. Te ułatwiające ruch obiekty będą często rejonami kluczowymi. Obrońca na te rejon musi zwrócić szczególną uwagę, a ich utrzymanie będzie często warunkować trwałość obrony. Dla nacierającego będą one wyznaczać zasadnicze kierunki prowadzenia działań zaczepnych, stając się jednocześnie obiektami ataków. Zniszczenie tych obiektów może w zasadniczy sposób wpłynąć na możliwość prowadzenia manewru wewnątrz terenu zabudowanego.

Specyficzną odmianą sieci drogowej, a zarazem jej uzupełnieniem w terenach zabudowanych, są podziemne ciągi komunikacyjne oraz systemy kanałów i przejść. Dla obrońcy stanowią dogodny i trwałe ukrycia, stwarzając możliwość wykonania skrytego manewru. Nacierający z reguły będzie je wykorzystywał jako dogodny trasy infiltracji i drogi skrytego podejścia grup szturmowych. W sytuacji istnienia podziemnych budowli i ciągów komunikacyjnych stale należy rozważać ich wpływ na prowadzenie walki i umieć je wykorzystać w interesie prowadzonych działań.

Doświadczenia płynące z konfliktów zbrojnych dają również podstawę do twierdzenia, że czynnikiem, który w nie mniej istotny sposób wpływać będzie na sposób prowadzenia działań bojowych będzie konstrukcja, struktura i typ poszczególnych budynków. W czasie planowania działań powinna zostać przygotowana charakterystyka budynków (konstrukcja, technologie i materiały wykorzystane do ich budowy itp.), która stale powinna być uzupełniana i weryfikowana w toku działań.

Podczas analizy muszą być zidentyfikowane budynki publiczne o zasadniczym dla tego obszaru znaczeniu. Szczególnie istotne jest ustalenie położenia szpitali, klinik oraz przychodni z powodu dużej liczby ludności cywilnej, która w ich rejonach przebywa. Należy też ustalić rozmieszczenie

obiektów obrony cywilnej, schronów przeciwlotniczych, składów artykułów żywnościowych itp.

Rozważona powinna być również możliwość wykorzystania różnych budowali w toku prowadzonych działań. Publiczne łaźnie, zbiorniki i urządzenia z wodą bieżącą mogą być źródłem wody pitnej, szczególnie w sytuacji, gdy system wodociągów zostanie zniszczony, mogą też być wykorzystane do zapewnienia higieny. Budowy, fabryki i obiekty handlowe takie, jak: magazyny, cegielnie, składy kolejowe mogą służyć jako podstawowe źródło materiałów do budowy przeszkód i barykad w sytuacji, gdy nie będzie odpowiedniego materiału w dostatecznej ilości (np. gruzu). Obiekty te stanowią potencjalne źródło pozyskania materiałów budowlanych i maszyn do wzmocnienia istniejących rumowisk, przeszkód lub blokad dróg. Rozpoznane i poddane analizie powinny być również stadiony, parki, obiekty sportowe i szkolne, a także place gier i zabaw. Stanowią one będą z reguły zasadnicze rejony rozwinięcia artylerii i innych elementów wsparcia. Te otwarte obszary dogodne są do prowadzenia działań desantowo-szturmowych, stwarzać też będą warunki do uzupełniania zapasów drogą powietrzną. Mogą być również użyte jako miejsca zbiórki ludności cywilnej.

Przewidywać należy, że w terenie zabudowanym wystąpi wiele martwych i zakrytych pól. Możliwość prowadzenia obserwacji w tych warunkach jest znacznie ograniczona. W związku z tym wiele trudności występuje w trakcie organizacji systemu ognia. Bardzo starannie należy wybierać stanowiska ogniowe dla uzyskania możliwości pokrycia ogniem całego obszaru. Właściwe wykorzystanie wszystkich urządzeń i budowli obszaru zabudowanego zapewni ochronę przed obserwacją i oddziaływaniem ogniowym przeciwnika, ułatwi stosowanie forteli i mylenie przeciwnika oraz uzyskanie zaskoczenia. Z drugiej zaś strony te same warunki powodują, że stanowiska ogniowe przeciwnika są trudne do zlokalizowania, a jego siła i zamiary trudne do określenia.

Rozpatrując wpływ zabudowy na prowadzenie walki należy pamiętać, że w wyniku prowadzonego ognia i niszczeń obszar ten w krótkim czasie może się radykalnie zmienić. Przypadkowe albo zamierzone burzenie budynków zmieniać może topografię obszaru, pozbawiać go charakterystycznych punktów orientacyjnych, tworzyć przeszkody dla ruchu wojsk, które znacznie ograniczą lub wręcz uniemożliwią wykonanie manewru. Pośrednim skutkiem rażenia ogniowego jest też powstawanie dodatkowych pozycji obronnych. W konsekwencji im więcej zniszczonych budynków, tym więcej powstaje możliwości ukryć dla obrońcy, a to z kolei powoduje, że atakującemu znacznie trudniej nacierać. Należy również liczyć się z możliwością wypalania budynków. Zależnie od ich konstrukcji i materiałów, z jakich są zbudowane, może okazać się możliwe „wypalenie obrońcy”³⁶.

Wskazane czynniki i ograniczenia powodują, iż walka prowadzona na obszarze zabudowanym wymaga znacznych sił i czasu, a tempo natarcia w tym terenie jest znacznie wolniejsze. Wynika to między innymi z faktu, że szczegółowa znajomość rejonu zabudowanego zapewnia przewagę obrońcy.

Ponieważ kwartały, grupy domów i inne budowle rozdzielają działania wojsk, wynika stąd wniosek, że walka w tym terenie bardzo szybko rozpada się na pojedyncze, bezpośrednie starcia i prowadzona może być oddzielnie nie tylko o każdą dzielnicę czy kwartał miasta, ale nawet o budynek czy kondygnację. Spowoduje to powstanie bardzo skomplikowanej sytuacji, konieczność prowadzenia działań na wielu oddzielnych kierunkach w celu opanowania lub utrzymania poszczególnych ważnych budynków (obiektów).

Doświadczenia powojennych konfliktów zbrojnych oraz przeprowadzone badania wskazują³⁷, że walka w obszarach zabudowanych prowadzona będzie przede wszystkim przez piechotę, która ma większe możliwości manewru niż inne rodzaje wojsk i łatwiej może korzystać z istniejących ukryć. W krótkim

³⁶ J. Panton, *Company team offensive operations in urban terrain*, Armor 1993, nr 11-12, s. 21-25.

³⁷ A Cordesman, *The Lessons of Modern War, volume II, The Iran-Iraq War*; Westview Press, Boulder. Colorado, 1990.

czasie może przystosować budynki do obrony, szybko pokonywać zapory i małymi pododdziałami lub grupami przedostawać się przez wyrwy w ścianach, przez okna i piwnice, po dachach i przejściami podziemnymi oraz prowadzić walkę wewnątrz budynków. Działanie piechoty będą jednak ograniczać jej zbyt małe możliwości oddziaływania ogniowego w stosunku do potrzeb.³⁸ Wynikają one między innymi z możliwości wystąpienia trudności w prowadzeniu ognia z broni bezodrzutowej i bardzo utrudnionego wsparcia ogniowego.

W tej sytuacji powodzenie prowadzonych działań zależeć będzie od współdziałania wszystkich rodzajów wojsk. Szczególnie istotne jest wykorzystanie pododdziałów czołgów. Mogą one zapewnić dokładne, bezpośrednie wsparcie ogniowe. W działaniach w rejonach zabudowanych czołgi powinny być przede wszystkim użyte do niszczenia stanowisk ogniowych i sił przeciwnika znajdujących się wewnątrz budynków, bezpośrednio przed szturmem piechoty, oraz niszczenia zapór i barykad. Wykonywać mogą również wyrwy w ścianach, aby umożliwić piechocie wtargnięcie do budynku. Ogniem blokować lub ograniczać ruch sił (odwodów) przeciwnika, izolując rejon bezpośredniej walki i zabezpieczając skrzydła.

Należy jednak pamiętać, że użycie czołgów w rejonach zabudowanych jest znacznie ograniczone. Zwiększone możliwości zniszczenia czołgów przez broń przeciwpancerną krótkiego zasięgu, powodują konieczność ciągłego wsparcia i osłony piechoty. Możliwości manewrowe są ograniczone do dróg i ulic, które często wymagać będą oczyszczenia z gruzu i min. Z kolei szerokość ulic i ściany budynków często będą ograniczać lub uniemożliwiać pełny obrót wieży w płaszczyźnie poziomej. W tych też warunkach nawet maksymalny kąt podniesienia lufy może uniemożliwić prowadzenie ognia do celów na najwyższych piętrach i szczytach dachów. Czołgi powinny poruszać się w tym terenie

³⁸ S. Pecorov., *Podgotovka k vedeniju boevych dejstvij v gorode.*, Zarubeznoe Voennoe Obozrenie 1990 nr 5.

z zamkniętymi lukami, aby uniemożliwić wrzucenie granatów do środka i uniknąć strat wśród załogi od ognia strzelców wyborowych.

Również użycie artylerii w rejonach zabudowanych jest przedsięwzięciem skomplikowanym. Najlepsze rezultaty osiąga się, gdy artyleryjskie środki do ognia bezpośredniego użyte są w składzie pierwszorzutowych pododdziałów i wykorzystane do bezpośredniej walki z siłami przeciwnika. Stanowiska ogniowe środków przeciwpancernych rozmieszcza się tak, aby zapewnić warunki prowadzenia ognia wzdłuż alej i ulic. Odwody przeciwpancerne tworzy się o niewielkim składzie i w większej ilości niż w normalnych warunkach.

Użycie artylerii do ognia pośredniego jest znacznie trudniejsze. Wewnątrz terenu zabudowanego wykorzystuje się głównie artylerię haubiczną i moździerze. Bliskość przeciwnika i własnych pododdziałów zwiększa zagrożenie porażenia ogniem własnych wojsk. Utrudniona jest również obserwacja i korygowanie ognia. W celu pokonania tego problemu należy organizować punkty obserwacyjne na dachach wysokich budynków lub powietrzne punkty obserwacyjno-dowódcze. Punkt ciężkości ognia skupia się na rażeniu przeciwnika na podejściach do rejonu o zwartej zabudowie. Pamiętać też należy, że ubocznym skutkiem artyleryjskiego wsparcia ogniowego jest tworzenie się przeszkód (rumowisk), które ograniczać będą możliwości manewrowe i stanowić dodatkowe przeszkody.

Siły i środki obrony przeciwlotniczej w walce w tym terenie ugrupowuje się na prawdopodobnych kierunkach zagrożenia z powietrza poza zwartą zabudową lub w rejonach o rzadkiej i niskiej zabudowie, na peryferiach, większych przestrzeniach (placach, stadionach, ogrodach, arteriach przelotowych i węzłach komunikacyjnych). Dla zapewnienia skutecznej osłony przeciwlotniczej może okazać się konieczne rozwinięcie części pododdziałów obrony przeciwlotniczej, wyposażonych w przenośne zestawy raketowe i środki artyleryjskie małego kalibru na dachach budynków.

Jednym z zasadniczych zadań zabezpieczenia bojowego realizowanego przez wojska inżynieryjne w walce w tym terenie jest zabezpieczenie rejonów oraz doskonalenie i utrzymywanie dróg manewru. Wojska te w obronie zakładają zapory inżynieryjne i wykonują niszczenia, wzmacniają budynki, wykonują sieć dróg poprzez budynki dla piechoty (wyłomy w murach, ciągi podziemne itp.), przystosowują budynki do prowadzenia ognia i oczyszczają pola ostrzału. W natarciu wojska inżynieryjne swoją działalność skupiają na wykonaniu przejść w zaporach inżynieryjnych, rozminowywaniu terenu i budynków, wykorzystaniu materiałów wybuchowych do niszczenia punktów oporu i fortyfikacji przeciwnika. Pododdziały saperów powinny być przydzielane do oddziałów i grup szturmowych. W działaniach tych znacznie wzrasta zużycie materiałów wybuchowych.

Skuteczność środków walki elektronicznej na tych obszarach będzie znacznie mniejsza. Wysokie ściany budynków będą ograniczać ich zasięg, w rezultacie może wystąpić potrzeba zaangażowania większej ilości środków niż w warunkach normalnych. Szczególnie użyteczne w tych warunkach będą nadajniki zakłócające jednorazowego użytku. Ekranizujące właściwości budynków będą również komplikować użycie radiowych środków łączności. W celu zapewnienia łączności należy wykorzystywać kompleksowo różne rodzaje środków łączności, w tym szczególnie przewodowe i pocztowe. Do zapewnienia łączności należy też wykorzystać infrastrukturę telekomunikacyjną sieci stacjonarnej terenu zabudowanego.

Osobnym, bardzo istotnym w trakcie walki w terenie zabudowanym problemem, są toksyczne środki przemysłowe, które w tych rejonach występują w dużych ilościach. Do ich uwolnienia w toku prowadzonych działań bojowych może dojść w sposób przypadkowy (niezaplanowany).

Szerokie zastosowanie w tych warunkach będą miały miotacze ognia³⁹. Najczęściej miotaczy ognia używać się będzie do zwalczania czołgów i piechoty przeciwnika, wsparcia atakujących (kontratakujących) oddziałów (pododdziałów) oraz do podpalania budynków zdobytych przez przeciwnika.

Działania w terenie zabudowanym w znaczący sposób wpływają na realizację zadań zabezpieczenia logistycznego. Jak wynika z analizy wniosków z konfliktów wojennych, walka w tym terenie charakteryzuje się dużym zużyciem amunicji, granatów i innych środków bojowych. Powoduje to konieczność, szczególnie w wypadku prowadzenia obrony, gromadzenia dodatkowych zapasów środków bojowych, żywności i wody. Trudne do realizacji w tych warunkach zadania zabezpieczenia logistycznego wymagać będzie często organizowania zespołów tragarzy w celu dostarczania środków zaopatrzenia do walczących wojsk.

Z analizy dokumentów prawa wojennego wynika, że równie istotnym problemem jest rozważenie sposobu prowadzenia działań w kontekście zachowania dóbr kultury narodowej.

Analizując działania w terenach zabudowanych należy również rozpatrzyć warunki meteorologiczne. Jak wynika z analiz dostrzegać należy nie tylko konieczność rozpatrzenia samych czynników atmosferycznych ale również fakt, że wpływ na działania wojsk wielu charakterystycznych cech tego obszaru może ulec dużym zmianom w wypadku wystąpienia określonych warunków pogodowych.

Jak wynika z analizy możliwych zagrożeń, ulewny deszcz lub topniejący śnieg stanowi może największe zagrożenie. Mogą zostać zatopione piwnice, sutereny i systemy przejść podziemnych. Jest to szczególnie prawdopodobne,

³⁹ W czasie walk we Wrocławiu w lutym-maju 1945 r. pododdziały miotaczy ognia zapaliły 160 budynków przeciwnika, w których zginęło ponad tysiąc żołnierzy i oficerów. W walce o Reichstag w Berlinie w kwietniu i maju 1945 r. poważną rolę odegrała kompania miotaczy ognia przydzielona do jednego z pułków piechoty. Zniszczywszy schody, uniemożliwiła przeciwnikowi wyjście i zablokowała go na wyższych piętrach.

gdy automatyczne systemy pomp, normalnie regulujące poziom wody, pozbawione zostaną zasilania. Gwałtowny i silny deszcz oraz topniejący śnieg mogą spowodować, że kanały burzowe i inne rodzaje kanałów będą bardzo niebezpieczne, bardzo ryzykowne lub też niemożliwe będzie ich wykorzystanie. Również należy pamiętać, że wszelkiego rodzaju środki chemiczne są zmywane do nich. W systemach tych występować więc może duża i niebezpieczna dla zdrowia koncentracja środków chemicznych, znacznie wyższa niż na obszarach zewnętrznych. Stężenie tych środków może być jeszcze bardziej niebezpieczne, gdy toksyczne odczynniki będą absorbowane przez cegłę lub nieosłonięte betonowe ściany kanału.

Ponieważ wiele miast i osiedli zlokalizowanych jest wzdłuż kanałów i rzek, w ich rejonach często występować będą dogodne warunki do tworzenia się mgły. Mgła, co potwierdzają komunikaty metrologiczne, najczęściej występuje w najniższych położonych obszarach terenu zabudowanego, położonych blisko przeszkody wodnej.

Powszechnym zjawiskiem na tych terenach jest inwersja warstw powietrza ponad miastami, szczególnie nad tymi, które położone są w obniżeniach terenowych lub w dolinach rzecznych. Inwersja utrzymuje kurz, środki chemiczne i inne zanieczyszczenia, zmniejszając widzialność, często stwarzają efekt cieplarniany (smog), który powoduje podniesienie temperatury gruntu i powietrza.

Walka w terenie zabudowanym charakteryzuje się: zaangażowaniem nieproporcjonalnie dużej ilości wojsk, wykorzystaniem większej liczby spieszonych pododdziałów, walką prowadzoną na trzech poziomach (ulicy, na dachach i w budynkach oraz pod ziemią – w kanalizacji i systemach podziemnych przejść i tuneli), intensywnym stosowaniem broni krótkiego zasięgu i granatów ręcznych, zdecentralizowanym użyciem wielu rodzajów wojsk, w tym szczególnie czołgów i artylerii do ognia na wprost, trudnościami w dowodzeniu i utrzymaniu łączności w związku z decentralizacją dowodzenia, zwiększonym zagro-

zeniem wozów bojowych na atak z bliskiej odległości, a także dużym zużyciem amunicji i innych środków bojowych⁴⁰.

Wnioski wypływające z zaprezentowanego charakteru działań bojowym w tym terenie wskazują, że podstawę do prowadzenia działań w warunkach terenu zabudowanego stanowi posiadanie szczegółowej informacji o układzie topograficznym i strukturze tego terenu, a sam sukces w walce, która w tych warunkach rozpada się na wiele drobnych starć, w dużym stopniu zależy od inicjatywy i sprawności działań na niższych szczeblach dowodzenia⁴¹.

Podsumowując dotychczasowe rozważania można sformułować następujące wnioski:

1. Walka w terenie zabudowanym jest przedsięwzięciem trudnym, wymagającym odpowiedniego przygotowania i wyszkolenia wojsk.

2. Przede wszystkim należy organizować obronę tych obszarów zabudowanych, których przeciwnik nie może łatwo ominąć – musi je albo atakować, albo zastosować czasochłonny manewr obejścia. Nawet obrona rejonów zabudowanych, które można łatwo ominąć, posiada określoną wartość związaną z kanalizowaniem działań przeciwnika.

3. Gdy rejon zabudowany jest broniony, korzystniejsze może być obejście, blokowanie lub okrążenie niż jego zdobywanie.

4. Atakowanie rejonów zabudowanych z zadaniem opanowania ich wiąże się z dużymi stratami w sile żywej i sprzęcie bojowym. Jest też działaniem czasochłonnym.

5. Skuteczność prowadzonych działań w tym środowisku w dużym stopniu zależy od aktywności dowódców pododdziałów.

⁴⁰ Por.: R. Frost, „*Street smart*” soldiers - aspects of training for urban operations, vol. 21 Internationale Defense Review 1988, nr 3.

⁴¹ Por.: J. Kiziewicz, *Specyfika prowadzenia natarcia w miejscowościach i osiedlach*, Przegląd Wojsk Lądowych 1975, nr 2.

4.1.4. Obrona wybrzeża

Pas wybrzeża morskiego charakteryzuje się specyficzną rzeźbą, pokryciem terenu i warunkami klimatycznymi. Przy linii brzegowej rozciągają się piaszczyste plaże i wydmy porośnięte ubogą roślinnością, zaś lasy nadmorskie, rosące na wydmach, są przeważnie lasami sosnowymi o niskich zdeformowanych przez wiatr koronach. Niekiedy wąskie plaże kończą się stromymi, wysokimi urwiskami i brzegami niemożliwymi do pokonania bez specjalistycznego przygotowania. Teren poprzecinany jest licznymi, płynącymi w kierunku morza rzekami, których szerokość i głębokość zależy bardzo często od stanu morza. W obszarze tym występują też rynnowe jeziora o różnej szerokości i głębokości i tereny depresyjne o stałym zagrożeniu powodziowym.

Specyfika działań obronnych na wybrzeżu morskim wynika z charakteru przestrzeni, z której może nastąpić zagrożenie – morza. W tych warunkach z jednej strony trudno jest ocenić prawdopodobny kierunek podejścia sił przeciwnika, z drugiej zaś przeciwnik nie ma możliwości ukrycia swojego zgrupowania na morzu⁴². W pasie wybrzeża morskiego istnieje wiele przeszkód wywierających bezpośredni wpływ na prowadzenie działań bojowych. Szczególne znaczenie mają warunki geograficzno-fizyczne strefy nadbrzeżnej oraz wszelkie przeszkody, które będą utrudniać ruch wojsk, a zwłaszcza zaś warunki hydrograficzne (zatoki, jeziora, rzeki i ich ujścia do morza, kanały, tereny depresyjne przygotowane do zatopienia itp.). Warunki klimatyczne tego obszaru charakteryzują się występowaniem wielu anomalii, mają także duży wpływ na działania bojowe. Obrona wybrzeża składa się z dwóch głównych składników: obrony na morzu i obrony brzegu.

Obrona na morzu obejmuje działania marynarki wojennej i sił powietrznych, mające na celu przeciwdziałanie zagrożeniu desantem morskim przeciwnika. Obrona prowadzona będzie przez marynarkę wojenną i siły powietrzne

⁴² Por.: W. Kaczmarek, *Związek taktyczny (oddział) w obronie wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1997.

wsparte posiadaną artylerią⁴³. Będą one obserwować działania przeciwnika i atakować jego siły, zadając maksymalne straty oraz dezorganizując ruch jego wojsk, zyskując tym samym czas na zorganizowanie obrony na brzegu na wykrytym kierunku podejścia sił desantowych. Celem tych działań jest zniszczenie zgrupowań desantowych przeciwnika, dopóki znajdują się na morzu i są wrażliwe na uderzenia.

Obrona na brzegu powinna być skupiona wokół terenu kluczowego i najbardziej prawdopodobnych miejsc desantowania z jednoczesnym dozоровaniem innych rejonów wybrzeża. Jak wynika z perspektywicznych ocen, obrońca z reguły, nie będzie posiadał dostatecznych sił do zorganizowania silnej obrony wzdłuż całego wybrzeża⁴⁴. Posiadane siły powinien więc odpowiednio ugrupować, umożliwiając podjęcie skutecznej walki na dowolnym kierunku. Siły organizujące obronę na poszczególnych kierunkach (odcinkach) powinny być zdolne do odparcia uderzenia i niszczenia desantu przeciwnika na plażach. W sytuacji, gdy nie będą posiadać dostatecznych sił do realizacji tego zadania, powinny podjąć walkę z desantem w celu zapewnienia dogodnych warunków do szybkiej koncentracji mobilnych odwodów i ich uderzenia na siły desantu zanim umocnią się na uchwyconym przyczółku.

Wnioski wypływające z możliwego charakteru działań przeciwnika wskazują, że specyficzną właściwością obrony wybrzeża jest znaczna szerokość pasa (rejonu) obrony związku taktycznego (oddziału)⁴⁵. Ponieważ obrońca musi być przygotowany na lądowanie sił desantu na całej długości rejonu odpowiedzialności, to podstawowym problemem w tych warunkach jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak ugrupować siły i środki oraz gdzie podjąć rozstrzygającą walkę z desantem morskim. Jak wynika z analizy prac naukowo-badawczych istotna jest również odpowiedź na pytanie, czy uczynić to bezpośrednio na plaży

⁴³ Por.: T. Gander, *Szwedzkie potężne siły antyinwazyjne.*, Sweden's powerful anti-invasion force., Jane's Defence. Weekly, 1986, vol. 6, nr 24, s. 1458-1459.

⁴⁴ Z. Biezuński, *Przeciwdesantowa obrona wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1991.

⁴⁵ Por.: Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, Warszawa, Bellona 1993, s. 92.

czy w głębi oraz określenie skali zagrożenia, wynikającego z możliwości wysadzenia przez przeciwnika taktycznych desantów powietrznych w głębi obrony.

Do ważnych właściwości wynikających ze specyfiki terenu zaliczyć również trzeba znaczenie rozbudowy inżynieryjnej pasa nadbrzeżnego i wód do niego przyległych⁴⁶. Bardzo istotnym jest, aby przygotowując się do obrony wybrzeża, stworzyć pas zapór przeciwdesantowych zarówno na morzu, jak i na lądzie, w portach oraz bazach morskich. Powinny one w znacznym stopniu utrudnić desantowanie sił przeciwnika.

Wnioski wynikające z przeprowadzonych analiz wskazują, iż wojska lądowe prowadzące działania bojowe na wybrzeżu morskim powinny ściśle współdziałać z marynarką wojenną i lotnictwem. Marynarka wojenna może wspierać ich działania ogniem artylerii okrętowej lub nabrzeżnej, niszcząc środki rażenia przeciwnika, jego odwody, stanowiska dowodzenia i inne ważne cele nieosiągalne dla środków rażenia wojsk walczących na lądzie. Ponadto marynarka wojenna może realizować zadania dowozu zaopatrzenia dla wojsk lądowych, wysadzania desantów morskich, ewakuacji, a także przeciwdziałania wysadzeniu kolejnych desantów morskich przez przeciwnika na tyły i skrzydła wojsk walczących na lądzie. W kontekście działań marynarki wojennej warto zauważyć, że precyzja działań wojsk realizujących zadania obrony wybrzeża będzie zależeć od jakości posiadanych danych rozpoznawczych. W uzyskaniu tych danych partycypować muszą zarówno środki marynarki wojennej, jak i sił powietrznych⁴⁷.

Szczególne znaczenie podczas prowadzenia działań na wybrzeżu morskim mają desanty morskie i działania prowadzone w wymiarze powietrzno-lądowym⁴⁸. Jak wynika z przeprowadzonych badań, mogą one ułatwiać organizowanie przepraw przez szerokie przeszkody wodne; opanowywać i utrzymy-

⁴⁶ Por.: J. Garstka, *System zapór i niszczeń w obronie przeciwdesantowej wybrzeża morskiego*, Myśl Wojskowa 1994, nr 3.

⁴⁷ *O teorii obrony wybrzeża*, Boennaja Myśl 1994, nr 4, s. 43.

⁴⁸ Por. A. Bujak, *Specyfika działań taktycznych na obszarze wybrzeża morskiego*, Legionowo, 1WDZ 1997.

wać, do czasu podejścia sił głównych, ważne obiekty na wybrzeżu; wykonywać uderzenia od strony morza i z powietrza; uczestniczyć w opanowaniu przybrzeżnych wysp. obrońca szczególną uwagę musi zwrócić na desanty przeciwnika wysadzane w głębi lądu. Jak wskazują doświadczenia, powinny one być natychmiast izolowane, pozbawione możliwości uchwycenia wzniesień, punktów kanalizujących ruch i innych kluczowych obiektów terenowych, z których mogłyby kontrolować przegrupowanie sił obrońcy i w ten sposób pozbawiać go swobody manewru. Z powyższego wynika też wniosek, że możliwe rejony wysadzenia desantu przez przeciwnika powinny być wcześniej rozpoznane i zabezpieczone, w ich obszarze powinna zostać rozmieszczona część odwodów⁴⁹.

Analiza warunków terenowych w rejonie wybrzeża morskiego wskazuje, że na prowadzenie działań bojowych w tym obszarze w znacznym stopniu wpływać będą również warunki hydrograficzne. Ujścia rzek, zatoki, jeziora, a niekiedy podmokły teren kanalizują i utrudniają manewr odwodami, a także dowóz i ewakuację ludzi i sprzętu. Niezbędnym jest więc wcześniejsze zapewnienie warunków do szybkiego przeprowadzenia manewru. Należy rozpoznać i przygotować odpowiednią ilość dróg, stworzyć warunki do szybkiego pokonania przeszkód wodnych i terenu zabagnionego.

Wojska zmechanizowane i pancerne w obronie wybrzeża, oprócz specyfiki związanej z działaniami podczas początkowych etapów lądowania desantu przeciwnika, generalnie działać będą według ogólnych zasad prowadzenia działań zaczepnych i obronnych.

W obronie szczególne znaczenie będzie miała trwałość obrony sił prowadzących obronę na brzegu w rejonie lądowania desantu przeciwnika i manewrowość odwodów w połączeniu z natychmiastowym przejściem do działań ofensywnych w celu zniszczenia desantowanych sił⁵⁰. Siły te w trakcie

⁴⁹ A. Bujak, Z. Śliwa, *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach* Warszawa, AON 1999, s. 95.

⁵⁰ Por.: M. Hewisch, *Obrona wód przybrzeżny i wybrzeży*, *Internationale Defense Review* 1986, vol. 19, nr 9, s. 1259-1262 [W:] *Wojskowy Przegląd Zagraniczny* 1989, nr 1, s. 48.

realizacji tych zadań powinny ściśle współdziałać z marynarką wojenną, niekiedy wykonując przy jej pomocy kontrdesanty morskie.

Wojska zmechanizowane i pancerne mogą również prowadzić natarcie we współdziałaniu z zespołami marynarki wojennej podczas działania wzdłuż wybrzeża lub z głębi lądu w kierunku wybrzeża. Z przeprowadzonych analiz wynika, że działania te organizuje się i prowadzi w myśl zasad ogólnych, uwzględniając cechy charakterystyczne danego wybrzeża, wsparcie ze strony okrętów marynarki wojennej, a także ogólną sytuację na morzu. Dodatkowym elementem ugrupowania bojowego nacierających sił może być desant morski⁵¹.

W działaniach na wybrzeżu morskim oddziały i pododdziały wojsk raketowych i artylerii rozwija się w ugrupowanie bojowe na prawdopodobnych kierunkach wysadzenia desantów⁵². Wnioski wypływające z przewidywanego charakteru działań sił przeciwnika sugerują, że dla każdego pododdziału artylerii należy wyznaczyć główny rejon stanowisk ogniowych i dwa-trzy zapasowe. Sądzić też należy, że w uzasadnionych sytuacjach pododdziały artylerii mogą być rozmieszczone w głębi, w gotowości do rozwinięcia w jednym z zawczasu przygotowanych rejonów. Zauważalną tendencją w literaturze przedmiotu jest również sugerowanie rozmieszczania części artylerii bezpośrednio na brzegu w celu zwiększenia skuteczności rażenia ruchomych celów nawodnych ogniem na wprost i ogniem półpośrednim⁵³. Do wykonania tego zadania proponuje się rozwijać artylerię na tymczasowych stanowiskach ogniowych na brzegu (na wydmach) lub w jego pobliżu.

Rozwój środków walki oraz koncepcje ich wykorzystania wskazują, że do zasadniczych zadań wojsk raketowych i artylerii w tych działaniach będzie należeć: wzbranianie rozpoznania wód przybrzeżnych i wybrzeża oraz trałowania min i usuwania zapór przeciwdesantowych, zwalczanie okrętów przeciwnika

⁵¹ Por.: W. Kaczmarek, *Związek taktyczny (oddział) w obronie wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1997.

⁵² D. Staszak, *Właściwości użycia artylerii do ognia pośredniego w porażeniu ogniowym przeciwnika podczas obrony wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1991.

⁵³ T. Gander, *Bofors coastal defence artillery*, *Jane's Defence Weekly* 1985, vol. 4, nr 12, s. 627-631.

wchodzących w skład zgrupowania desantowego podczas ich podejścia do wybrzeża oraz w rejonach manewrowania i postoju, zwalczanie środków desantowo-przeprawowych w rejonach zbiórki i formowania w fale podczas podejścia do brzegu, zwalczanie pododdziałów szturmowych desantu morskiego oraz desantowoszturmowych w celu niedopuszczenia do opanowania odcinków wybrzeża i rozszerzania opanowanych przyczółków, obezwładniania środków wsparcia ogniowego oraz pododdziałów, które wylądowały na brzegu, wzbrojenie podejścia i wysadzania kolejnych rzutów desantu, wspieranie kontrataków⁵⁴.

W obronie wybrzeża morskiego wojska obrony przeciwlotniczej powinny realizować osłonę zasadniczych elementów ugrupowania bojowego wojsk brojących rejonów dogodnych do wysadzenia desantów morskich i powietrznych oraz rejonów odwodów. Jak wynika z przeprowadzonych analiz, specyficzną cechą obrony przeciwlotniczej w tych działaniach, ze względu na duży obszar osłony, będzie rozproszenie jej wysiłku. Zadania bojowe wykonywane będą we współdziałaniu z wydzielonymi siłami obrony przeciwlotniczej, marynarki wojennej oraz sił powietrznych.

Działalność wojsk inżynierskich podczas przygotowania obrony powinna zostać skupiona na zapewnieniu maksymalnie dogodnych warunków wykonania manewru posiadanymi odwodami i rozbudowie zapór inżynierskich w przewidywanych rejonach lądowania desantów morskich i powietrznych. W celu utrudnienia ruchu przeciwnikowi należy wykonać zapory inżynierskie w wodzie (w strefie przybrzeżnej), na plaży i w głębi lądu⁵⁵. Wnioski z różnego rodzaju analiz sugerują, iż wsparcie inżynierskie powinno również dotyczyć rozbudowy stanowisk obronnych, w tym także zapasowych i pozornych. Użycie wojsk inżynierskich w toku walki związane jest głównie ze wsparciem kon-

⁵⁴ D. Staszak, *Właściwości użycia artylerii do ognia pośredniego w porażeniu ogniowym przeciwnika podczas obrony wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1991.

⁵⁵ Por.: J. Parzewski, *Tworzenie systemu zapór minowych w obronie lądowej wybrzeża morskiego RP*, Warszawa, AON 1994.

trmobilności i zapewnienia żywotności wojskom własnym⁵⁶. Przewidywać też należy, wydzielenie część sił wojsk inżynieryjnych do wsparcia kontrataków.

Specyficzną cechą dowodzenia w obronie wybrzeża jest konieczność zapewnienia precyzyjnego współdziałania pomiędzy siłami lądowymi, powietrznymi i morskimi. Akceptowaną powszechnie zasadą jest iż sprawowane jest ono przez dowódcę wojsk lądowych, jednak za prowadzenie działań na morzu odpowiedzialny jest dowódca marynarki wojennej.

Analiza problemów związanych z realizacją zadań zabezpieczenia logistycznego w obronie wybrzeża morskiego wskazuje, że jego specyficzną cechą jest współdziałanie elementów logistycznych sił lądowych z organami logistycznymi marynarki wojennej. Dlatego też do rozmieszczenia jednostek oraz rozwinięcia urządzeń logistycznych wykorzystywane powinny być głównie obiekty terenowe, znajdujące się w obrębie baz i portów morskich⁵⁷.

Podsumowując dotychczasowe rozważania na temat wpływu środowiska na prowadzenie działań bojowych, można sformułować następujące wnioski:

1. Skuteczne prowadzenie obrony wybrzeża morskiego zależne jest od ścisłego współdziałania lotnictwa, sił lądowych i marynarki wojennej.
2. Wyjątkowo ważną rolę w obronie wybrzeża spełnia rozpoznanie.
3. Szczególnie duże zagrożenie występuje ze strony sił aeromobilnych przeciwnika.
4. Należy wypracować koncepcję obrony, umożliwiającą zwalczanie sił przeciwnika na samym brzegu i w głębi obrony.
5. Ze względu na przewidywane szerokie pasy odpowiedzialności w obronie wybrzeża, skuteczność prowadzonej obrony będzie często zależeć od możliwości manewrowych broniących się wojsk.

⁵⁶ Por.: J. Garstka, *System zapór i niszczeń w obronie przeciwdesantowej wybrzeża morskiego*, Myśl Wojskowa 1994, nr 3.

⁵⁷ Por.: A. Bujak, *Specyfika działań taktycznych na obszarze wybrzeża morskiego*, Legionowo, IWDZ 1997.

4.1.5. *Warunki ograniczonej widoczności*

Warunki ograniczonej widoczności to przede wszystkim noc, mgła oraz okresy ulewnych deszczy czy zamieci śnieżnych. Noc jest zjawiskiem cyklicznym, występującym stale w ciągu całego roku. Warunki ograniczonej widoczności występują znacznie rzadziej, są zjawiskami pogodowymi występującymi w zależności od zaistniałej sytuacji atmosferycznej.

Noc⁵⁸ i warunki ograniczonej widoczności wywierają duży wpływ na prowadzenie działań bojowych. Należy liczyć się ze znacznie zmienionymi możliwościami sprzętu oraz z negatywnym oddziaływaniem na psychofizyczną kondycję żołnierzy. Zgodnie z doktrynami militarnymi wielu państw wojska muszą być dobrze przygotowane do prowadzenia działań w warunkach ograniczonej widoczności, przede wszystkim w nocy. Doświadczenia powojennych konfliktów zbrojnych oraz przeprowadzone analizy wskazują, że skuteczność prowadzonych działań warunkuje nie tylko odpowiednie przygotowanie wojska, ale również odpowiednie ich wyposażenie⁵⁹.

W działaniach bojowych w nocy, w odróżnieniu od warunków dziennych, utrudnione jest znacznie, a niekiedy niemożliwe, prowadzenie bezpośredniej obserwacji wzrokowej rejonu działań i skuteczności prowadzonego ognia. Występują też znaczne ograniczenia w prowadzeniu działań nawet w sytuacji wykorzystania przyrządów specjalistycznych czy oświetlenia terenu. Warunki te utrudniają również orientację w terenie, wykonanie manewru; dowodzenie i utrzymanie ciągłej łączności. Ułatwiają z kolei maskowanie i uzyskanie zaskoczenia.

Warunki nocne sprawiają, że przewagę uzyskują wojska wyposażone w nowoczesne urządzenia elektronoptyczne. Z badań wynika, że kontynuując

⁵⁸ W treści tego podrozdziału zostaną wyeksponowane warunki nocne, ponieważ stanowią one największy komponent warunków organicznej widoczności, a proponowane rozwiązania mogą być z powodzeniem stosowane w innych warunków, jak np. mgła czy ulewny deszcz.

⁵⁹ Por.: *Night, Multi-Service and Adverse Weather Combat Operations*, [FM 90-22], Ford Monroe, Virginia 1991.

działania bojowe w nocy, należy brać pod uwagę następujące różnice między walką w dzień i w nocy:

- fizjologiczny i psychiczny wpływ ciemności na działania żołnierzy;
- ogień jest mniej skuteczny niż w dzień;
- większego znaczenia nabiera walka na małą odległość, wsparcie ogniowe, wykorzystanie zapór i lekkiej broni piechoty;
- utrudniona obserwacja pola walki i konieczność dokładniejszego rozpoznania wymagają użycia we właściwym czasie, odpowiednich sił i środków;
- występują większe możliwości uzyskania zaskoczenia;
- większego znaczenia nabiera maskowanie, szczególnie konieczność zachowania ciszy i przede wszystkim dyscyplina stosowania świateł. Odpowiednio do tego planuje się wykorzystanie aktywnych i pasywnych środków rozpoznania;
- dla przygotowania i przeprowadzenia działań niezbędny jest dłuższy czas;
- w planowaniu i działaniu należy przyjąć odległości mniejsze niż w dzień.
- utrudnione są: orientacja, widoczność wzrokowa, koordynacja ognia, ruch⁶⁰.

Aby osłabić ujemny wpływ tych warunków, wojska wyposażone zostały w środki oświetlające, a wraz z rozwojem elektroniki w środki techniczne nocnej obserwacji (noktowizory, środki termowizyjne, radiolokatory, itp.). Nowoczesne środki techniczne stały się zasadniczym czynnikiem pozwalającym skutecznie prowadzić działania bojowe na współczesnym polu walki w warunkach ograniczonej widoczności⁶¹. Urządzenia te, w sytuacji gdy przeciwnik nie ma ich w swoim wyposażeniu, pozwalają uzyskać przewagę technologiczną, której wymiernym wyrazem jest zwiększenie możliwości bojowych 2-2,5 raza, czego dowodem są działania w rejonie Zatoki Perskiej w 1991 r.⁶²

⁶⁰ W. Haucke, *Das Gefecht bei Nacht*, Kampftruppen 1975, nr 3, s. 97.

⁶¹ Por. F. Heisbourg, *Wojny*, Warszawa, Prószyński i S-ka 1998.

⁶² Por.: J. Biziewski, *Pustynna burza*, cz II. Warszawa, Altair 1994.

Jak wynika z przeprowadzonych analiz możliwości współczesnych środków oświetlających i nocnej obserwacji, szybkość z jaką się rozwijają, i coraz powszechniejsze ich stosowania poważnie zmniejszyły ujemny wpływ warunków ograniczonej widoczności na prowadzenie działań bojowych, a zatem bezpośrednio wpływają one na sposoby ich prowadzenia. Ich zastosowanie w znacznym stopniu ułatwia prowadzenia walki, zapobiega pomyłkom związanym z utratą kierunku i celu działania.

Organizacja walki **obronnej** w nocy w znacznym stopniu uzależniona jest od sposobu przejścia wojsk do obrony, posiadanego czasu, przygotowania wojsk, warunków atmosferycznych i terenowych. Oprócz typowych przedsięwzięć, na czas nocy należy zorganizować posterunki oświetlania terenu a na stanowiskach bojowych pozostawić znacznie więcej sił.

Ugrupowanie bojowe nie będzie się różniło w zasadzie od ugrupowania sił i środków w dzień. Jak wynika z badań, pewnemu przewartościowaniu ulegną tylko niektóre jego elementy. Bliżej rozmieszczone powinny być odwody, należy zwiększyć ilości ubezpieczeń bojowych, użyć części sił z odwodów do wzmocnienia obrony skrzydeł i luk⁶³.

Artyleria i moździerze oraz artyleryjskie środki przeciwpancerne na czas nocy zmieniają stanowiskach ogniowe. Jak wskazują badania, problemem ten szczególnie dotyczy artylerii przeciwpancernej, która zajmuje stanowiska umożliwiające prowadzenie skutecznego ognia w warunkach ograniczonej widoczności. Zadania ogniowe artylerii podczas obrony prowadzonej w nocy ulegają zwiększeniu. Realizuje ona bowiem wiele zadań związanych z oświetleniem terenu, stawianiem dozorów świetlnych i oślepieniem przeciwnika⁶⁴.

Do prowadzenia walki w nocy system ognia należy przygotować już w trakcie dnia. Wpływa to na dokładność jego przygotowania, a w szczególności na precyzję przygotowania danych do strzelania. Zorganizowany w trakcie

⁶³ Por.: A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne, pk. „Specyfika-2”*, Warszawa, AON 1999, s. 103.

⁶⁴ Por.: B. Bartczak, *Właściwości działań artylerii pułku (dywizji) w nocy*, Warszawa, ASG 1989.

dnia system ognia na czas nocy powinien uwzględniać zmianę rozmieszczenia środków ogniowych oraz zmiany w kolejności otwarcia ognia i sposobu kierowania nim. W trakcie jego organizacji należy pamiętać o poważnym utrudnieniu w pełnym wykorzystaniu możliwości ogniowych posiadanych środków bojowych oraz o konieczności przygotowania większej ilości odcinków (rubieży, rejonów) ognia ześrodkowanego. Ponadto należy wydzielić siły i środki ogniowe do wskazywania celów pociskami smugowymi.

W ramach rozbudowy inżynierskiej obrony, wykorzystując ograniczoną widoczność, należy rozbudować zapory drutowe i minowe, które w tych warunkach są szczególnie efektywne. Należy ustawić je przed przednią linią obrony oraz w lukach i na skrzydłach. Dla wzbronienia działalności przeciwnika należy również uruchomić system oświetlenia terenu i wskazywania celów.

Jak wynika z analizy prac naukowo-badawczych i doświadczeń z konfliktów lokalnych walkę obronną w warunkach ograniczonej widoczności można rozegrać na dwa sposoby. Pierwszy polega na dążeniu do rozpraszania ciemności, zbliżenia do warunków dziennych i tym samym do stosowania metod walki właściwych porze dziennej. Drugi polega na wykorzystaniu ciemności, ograniczonej widoczności do działań skrytych, cichych, z zaskoczenia. Na współczesnym polu walki wystąpi niewątpliwie sprzężenie obu wymienionych sposobów, z przewagą jednego lub drugiego, zależnie od sytuacji⁶⁵.

Specjaliści wojskowi są zgodni, iż jednym z najważniejszych warunków, zapewniającym skuteczność działań obronnych w nocy, jest dokładne rozpoznanie przeprowadzone w dzień. Przekreślenie poczynąń przeciwnika i osiągnięcie zakładanego celu obrony w nocy, będzie w dużej mierze zależeć od wyników rozpoznania i ich wykorzystania do przygotowania i prowadzenia działań nocnych⁶⁶. Przyjęta koncepcja prowadzenia działań powinna zapewniać uzyskanie

⁶⁵ Por.: B. Chocha, *Rozważania o taktyce*, Warszawa, MON 1982, s. 190-192.

⁶⁶ Por.: L. Janicki, *Wykorzystanie terenu w działaniach nocnych i warunkach ograniczonej widoczności*, Przegląd Wojsk Lądowych 1973, nr 10.

zaskoczenia przeciwnika systemem ognia, sposobem oświetlania i manewrem sił i środków.

Wyniki prowadzonych analiz wskazują, że skuteczność prowadzonej obrony w dużym stopniu zależy od realizacji szeregu drobnych, ale bardzo istotnych przedsięwzięć. Drogi, które ułatwiają przeciwnikowi przegrupowanie i orientację, muszą być bronione (strzeżone) oraz zablokowane przeszkodami. Stanowiska dla elementów ubezpieczenia powinny być wybrane tak, aby zapewniały prowadzenie stałej i możliwie głębokiej obserwacji. Podśłuchy należy wysunąć do przodu, aby mogły odpowiednio wcześnie ustalić czas i kierunki podejścia sił przeciwnika oraz zapewnić oświetlenie i tym samym stworzyć dogodny warunki do otwarcia ognia. Do ubezpieczeń wojsk należy wydzielić i wysunąć na przedpole posterunki radiolokacyjne, a wyniki ich rozpoznania szczegółowo analizować. Do prowadzenia obserwacji i walki ogniowej należy przygotować widoczne dozory, a na przedpolu urządzenia alarmowe i ostrzegawcze. Ścisłe należy stosować zasady maskowania, szczególnie w zakresie używania świateł. Aby nie dopuścić do walki własnych pododdziałów, należy precyzyjnie wybrać drogi manewru i ustalić znaki rozpoznawcze. Należy również przygotować dodatkowe drogi (relacje) przesyłania meldunków, co umożliwi błyskawiczne i pewne przekazanie informacji. Działanie sił rozpoznawczych i ubezpieczeń różnych szczebli powinno być dokładnie zsynchronizowane⁶⁷.

Podczas organizowania **natarcia** szczególną uwagę należy zwrócić na precyzyjne określenie zadań bojowych podległym i przydzielonym oddziałom i pododdziałom, właściwe ich ugrupowanie oraz należyte zsynchronizowanie ich działań. Wnioski z różnego rodzaju analiz sugerują, że szczególnie ważne jest uzgodnienie współdziałania w okresach opanowywania obiektów i poszczególnych rubieży w obronie przeciwnika. Noc ułatwia atakującemu uzyskanie zaskoczenia, wyjście na skrzydła i tyły broniących się wojsk⁶⁸.

⁶⁷ Por.: W. Haucke, *Das Gefecht bei Nacht*, Kampftruppen 1975, nr 3, s. 97-98.

⁶⁸ Por.: P. Cygankow, *Rozwój taktyki natarcia w nocy*, Myśl Wojskowa 1979, nr 2.

Na sztabach i dowódcach spoczywa wiele obowiązków związanych z koniecznością dokonania dodatkowych uzgodnień działań piechoty, czołgów, pododdziałów inżynieryjnych oraz przydzielonej i wspierającej artylerii. Dowódcy wszystkich szczebli zobowiązani są sprecyzować sposób wsparcia walczących sił ogniem artylerii i moździerzy oraz sposoby wywołania, przeniesienia i przerwania ognia.

Doświadczenia z konfliktów zbrojnych ostatnich lat wskazują, że do walk nocnych siły z reguły ugrupowuje się w jeden rzut z kilkoma odwodami. Pododdziałom pierwszego rzutu, aby je bardziej usamodzielnic, przydziela się pododdziały czołgów i artylerii oraz pododdziały inżynieryjne. Środki ogniowe pozostające w dyspozycji dowódców rozmieszcza się bezpośrednio za ugrupowaniem pierwszego rzutu oraz w lukach między pododdziałami i na skrzydłach. Należy utworzyć silne odwody, ponieważ sytuacja w działaniach nocnych może się szybko i radykalnie zmieniać.

Złożoność procesu pokonywania obrony przeciwnika sprawia, że zabezpieczenie świetlne powinno zostać zaplanowane i przygotowane w szczegółach na całą głębokość zadania bojowego. Dlatego też, podczas uzgadniania synchronizacji działań oprócz ogólnych zagadnień, należy sprecyzować sposób oświetlenia terenu i obiektów na każdym kierunku ataku, wskazać między innymi miejsca ustawienia dozorów świetlnych⁶⁹. Ważnym elementem jest też przydzielenie i rozmieszczenie w ugrupowaniu bojowym broni z celownikami termowizyjnymi i noktowizyjnymi oraz innych urządzeń obserwacji nocnej. Dokładnie należy ustalić sposób oznaczania przez pododdziały zdobytych obiektów w toku natarcia. Jeżeli na odcinku działania pododdziału znajdować się będą zapory inżynieryjne, to jego dowódca powinien ustalić miejsca wykonania przejść i sposób ich oznakowania świetlnego – niewidoczny dla przeciwnika.

⁶⁹ Por.: Winokur, *Zabezpieczenie świetlne walki w nocy*. Przegląd Wojsk Lądowych 1983, nr 3.

Wnioski wypływające z charakteru działań zaczepnych w okresie nocy wskazują, że podczas synchronizacji działań z artylerią należy ustalić, jakie cele przed frontem atakujących wojsk obezwładnia artyleria w okresie przygotowania ogniowego ataku, a jakie w czasie ataku i walki w głębi obrony, sposób ustawienia dozorów świetlnych, a także sygnały wskazywania celów, wywoływania, przeniesienia i przerywania ognia. W nocy działalność ogniowa jest z reguły ograniczona, sprowadza się do wykonania ognia na żądanie wojsk. Wynika to, z jednej strony, z chęci wykorzystania zaskoczenia (np. w trakcie skrytego uderzenia nocnego), z drugiej – z niewystarczającej skuteczności ognia artyleryjskiego, spowodowaną ograniczonymi możliwościami obserwacji i korygowania jego skutków⁷⁰.

Przeprowadzone badania wskazują, że możliwość użycia nowoczesnych środków oświetlających i urządzeń termowizyjnych spowodowała wiele zmian w sposobach prowadzenia natarcia w nocy. Dotyczy to przede wszystkim natarcia z marszu. Należy poświęcić wiele uwagi zorganizowanemu i skrytemu przesunięciu wojsk na rubież ataku. Podczas ogniowego przygotowania ataku należy obezwładnić środki oświetlające przeciwnika oraz oślepić jego urządzenia noktowizyjne i termowizyjne. Czołgi, działa i przeciwpancerne pociski kierowane z celownikami termowizyjnymi powinny wykrywać i niszczyć środki przeciwpancerne oraz przyrządy noktowizyjne przeciwnika.

Jak wynika z badań, w ostatnich latach wydatnie wzrosła rola czołgów w natarciu nocnym, stały się one główną siłą uderzeniową nacierających wojsk⁷¹. Wynika to z faktu, że właśnie one mają w swoim wyposażeniu najlepsze urządzenia termowizyjne. Z doświadczeń historycznych wynika, że czołgi z zasady nacierają przed piechotą, odrywając się od niej na 100-150 m. Odległość

⁷⁰ Por.: A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne*, pk. „Specyfika-2”, Warszawa, AON 1999, s. 108.

⁷¹ Por.: *Night, Multi-Service and Adverse Weather Combat Operations*, [FM 90-22] Ford Monroe, Virginia 1991.

ta zapewnia, jak dowiodła praktyka, utrzymanie ścisłej i ciągłej synchronizacji działań pododdziałów czołgów oraz piechoty w walce nocnej.

Z przedstawionych uwarunkowań wynika, iż działania nocne stały się bardziej manewrowe i zdecydowanie wzrosła ich skuteczność. Szczególnie istotne znaczenie ma to w kontekście wymogu utrzymania ciągłości działań. Współczesne wyposażenie wojsk w urządzenia nocnego widzenia umożliwia uzyskanie i utrzymanie szybkiego tempa natarcia nocnego. Należy więc nie dopuszczać do przerwy między działaniami nocnymi i dziennymi. W tym celu należy zawczasu wzmacniać siły rozpoznania, wyznaczyć pododdziałom nowe zadania oraz w razie potrzeby wprowadzić do walki dodatkowe siły.

Wojska nacierające w nocy bardzo często będą napotykać na swojej drodze przeszkody wodne. Rozwój środków walki oraz koncepcje ich wykorzystania wskazują, że wojska dysponując wystarczającą siłą ognia, nowoczesnym samobieżnym sprzętem przeprawowym oraz przyrządami noktowizyjnymi i termowizyjnymi powinny przystąpić z marszu do forsowania przeszkody wodnej⁷². Pododdziały zmechanizowane i czołgów podejść do przeszkody wodnej pod osłoną ognia artylerii możliwie z dużą prędkością, po czym pływające wozy bojowe i transportery czołowych pododdziałów bez zatrzymywania się sforsują ją, stwarzając warunki do pokonania przeszkody wodnej przez siły główne.

Na podstawie prowadzonych rozważań można postawić tezę: natarcie w nocy stało się zjawiskiem powszechnym na współczesnym polu walki, ponieważ powstały techniczne możliwości pokonania trudności związanych z tymi warunkami przez dobrze wyposażone, wyszkolone i dowodzone wojska.

Reasumując należy też stwierdzić, że w taktyce prowadzenia natarcia w warunkach ograniczonej widoczności dostrzec można pewne prawidłowości. Następuje wzrost zakresu zadań rozwiązywanych przez dowódców i sztaby w czasie planowania i organizacji walki. Stale doskonalone jest ugrupowanie bojowe w celu zapewnienia maksymalnej samodzielności, siły ognia, manew-

⁷² Por. A. Bujak, *Obrona i forsowanie przeszkód wodnych na szczeblach taktycznych pk. „Przeszkoda”*, Warszawa, AON 1997.

rowości i odporności poszczególnym zgrupowaniom taktycznym. Następuje stały wzrost roli ogniowego obezwładnienia przeciwnika.

Doświadczenia powojennych konfliktów zbrojnych oraz przeprowadzone badania wskazują, że jednym z najistotniejszych problemów jest odpowiednie przygotowanie i wyszkolenie żołnierzy do walki w warunkach ograniczonej widoczności. W czasie szkolenia pododdziałów do działań w tych warunkach należy wiele uwagi poświęcić zagadnieniom związanym z psychiką żołnierzy, wyrabiać w nich poczucie pewności i przewagi w walce przy ograniczonej widoczności. Żołnierze muszą umieć przewyżczać trudności związane z tymi szczególnymi warunkami działań, aby wytrzymywali duże napięcia fizyczne i psychiczne. Wyrabiać należy w nich ponadto takie cechy, jak: śmiałość, inicjatywę, pomysłowość, dążenie do odniesienia zwycięstwa. Dobre wyszkolenie bojowe i zaprawa psychiczna oraz odpowiednia motywacja żołnierzy umożliwia pomyślne wykonywanie zadań w tych warunkach⁷³.

Jak wynika z badań, ciemność nocna i warunki ograniczonej widoczności osłabiają czujność żołnierzy i wzbudzają przekonanie, że powstały naturalne warunki maskowania. Działania w tych warunkach, szczególnie nocą, wywołują zmęczenie, powodują nerwową i osłabiającą reakcję organizmu na bodźce zewnętrzne, zmienia się też perspektywa, a zasięg widzenia maleje od kilku do kilkunastu metrów.

Trudności w orientowaniu się i deformacje otaczających przedmiotów zmuszają żołnierzy do maksymalnego wyęźniania wzroku i słuchu, co prowadzi do obniżenia poziomu spostrzegania i refleksu. Ograniczona możliwość odbierania wrażeń wzrokowych potęguje działanie wyobraźni i może spowodować uczucie lęku i bezradności, a nawet halucynacje i wyolbrzymianie niebezpieczeństw⁷⁴. Ograniczone możliwości wzrokowego kontaktu z innymi żołnierzami

⁷³ Por. W. Kaczmarek, *Działania taktyczne związku taktycznego (oddziału) w specyficznych środowiskach pola walki*, Warszawa, AON 1995.

⁷⁴ *Użycie batalionu piechoty i czołgów na współczesnym polu walki*, Warszawa, Centrum Doskonalenia Oficerów WP 1984, s. 122.

potęgują poczucie osamotnienia i działania wyobraźni, które, wzmagając napięcie psychiczne i strach, mogą powodować panikę. Słabe orientowanie się w sytuacji pogłębia to uczucie.

Wnioski z różnego rodzaju analiz sugerują, że zachwiany system biologiczny żołnierzy będzie miał negatywny wpływ na dokładność i terminowość wykonywania czynności podczas przygotowywania i prowadzenia walki w nocy. Skutki tego wpływu są przenoszone (automatycznie) mechanicznie na kolejne etapy pracy, co może doprowadzić do ogromnych strat na polu walki.

Należy więc realizować różnorodne przedsięwzięcia związane z wyszkoleniem wojsk. Do tych przedsięwzięć można zaliczyć: doskonalenie umiejętności prawidłowego działania na polu walki; wykształcenie nawyków właściwego orientowania topograficznego; dokładne zapoznanie z zadaniami wykonywanymi w czasie działań nocnych oraz staranne przygotowanie tych działań; w miarę możliwości dokładne poznanie w ciągu dnia terenu i miejsc, w których będzie prowadzona walka; ustalenie niezbędnych sygnałów i znaków rozpoznawczych dla wojsk; staranne i umiejętne maskowanie ruchów wojsk (zwłaszcza maskowanie świetlne i dźwiękowe); umiejętne stosowanie sztucznego oświetlenia, które może spowodować czasowe oślepienie ludzi; wykształcenie nawyku szybkiej adaptacji wzroku w celu wykorzystania wszelkich źródeł światła i przyrządów do szybkiej orientacji przestrzennej (topograficznej) umiejscowienia celu, sprawdzenia sprzętu czy też ustalenia właściwego kierunku działania; zapewnienie żołnierzom możliwości niezbędnego wypoczynku przed walką w nocy; regulowanie rytmu biologicznego człowieka, co wymaga określonego czasu na adaptację organizmu.

Podsumowując prowadzone rozważania, można sformułować następujące wnioski:

1. Skuteczne prowadzenie walki warunkowane będzie posiadaniem przez wojska odpowiedniego sprzętu elektrooptycznego.

2. Warunki ograniczonej widoczności wpływają ujemnie na czas przygotowania i prowadzenia walki.

3. Wzrasta znaczenie roli i inicjatywy dowódców niższych szczebli dowodzenia.

4. Większego znaczenia nabiera ubezpieczenie, rozpoznanie, oświetlenie, wsparcie ogniowe, wykorzystanie zapór i stosowanie ugrupowań mieszanych (czołgów i piechoty).

5. Kolejne, następujące po sobie noce, stwarzają odmienne warunki do przygotowania i prowadzenia walki, określają inne możliwości wykonywania zadań.

6. Podczas przygotowania i prowadzenia walki w nocy należy dokładnie rozważyć warunki meteorologiczne, właściwości terenowe danego obszaru działań oraz cechy biopsychiczne człowieka.

4.1.6. Przeszkody wodne

Przeszkody wodne są elementami terenowymi mającymi istotny wpływ na prowadzenie współczesnych działań bojowych. Z jednej strony w istotny sposób ograniczają one ruch wojsk, z drugiej zaś stanowią doskonałe podstawy do stworzenia trwałego systemu obrony⁷⁵. Przeszkody wodne wyznaczały historyczne granice państw, oddziaływały od siebie ludy i narody, a w czasie wojen stanowiły zazwyczaj ważne rubieże strategiczne⁷⁶. Również obecnie – w aspekcie działań bojowych – nie straciły one na znaczeniu.

O randze problemu przeszkód wodnych świadczy fakt, iż w Polsce wody zajmują 8265 km² - co stanowi 2,6% powierzchni kraju, z tego 3170 km² przypada na jeziora, zaś 5090 km² - na rzeki. Ich gęstość jest zróżnicowana, od 0,8-1 km biegu rzek na 1km² powierzchni na obszarach pojezierzy i w górach, do 0,2 km na 1km² w pasie wyżyn środkowopolskich. W stosunku 7 : 3 przewa-

⁷⁵ A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne* („Specyfika – 1”), Warszawa, AON 1998.

⁷⁶ J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, Warszawa, Bellona 1995, s. 52-53.

za południkowy kierunek ich biegu, kierunek równoleżnikowy mają tylko niektóre rzeki płynące w pradolinach. Rzeki w Polsce niemal całkowicie (99,7%) odprowadzają wody do zlewiska Morza Bałtyckiego. Tylko 0,3% terytorium odwadniają rzeki wpadające do mórz Czarnego i Północnego⁷⁷. Na terenie kraju znajdują się również kanały o znaczeniu wojskowym. Najważniejsze z nich to kanały: Gliwicki, Żerański, Bydgoski, Ślesiański, Górnonotecki⁷⁸.

Wyniki z przeprowadzonej analizy nie pozwalają w sposób jednoznaczny i syntetyczny przedstawić zagadnienia wpływu przeszkód wodnych na prowadzenie działań bojowych z uwzględnieniem wszystkich zmian jakie zachodzą na współczesnym polu walki. Szybki rozwój techniki bojowej, wykorzystanie technologii komputerowych do projektowania i wspomaganie działań bojowych, powietrzno-lądowy wymiar działań taktycznych i duża dynamika walki, powodują konieczność bardzo precyzyjnego i wnikliwego rozważenia problemu wpływu przeszkód wodnych na prowadzenie zasadniczych działań taktycznych. Wyposażenie wojsk w pojazdy mechaniczne i środki przeprawowe zwiększyło możliwości pokonywania przeszkód wodnych. Forsowanie w bród będące najbardziej powszechnym sposobem przeprawy, straciło na swej ważności. Nacierające wojsk stopniowo uniezależniają się od funkcjonujących przepraw stałych. Mogą samodzielnie w coraz krótszym czasie zbudować most⁷⁹. Jednak pomimo rozwoju sprzętu desantowo-przeprawowego i masowego wyposażania wojsk w środki bojowe przystosowane do samodzielnego pokonywania przeszkód wodnych, nadal rzeki i jeziora stanowią dla nacierającego poważne utrudnienie. Trzeba je pokonać aby realnie myśleć o prowadzeniu natarcia.

Doświadczenia wojenne, wskazują, że wszystkie przeszkody wodne, nawet największe, mogą zostać sforsowane przez nacierającego. Szczegółowa analiza procesu pokonywania przeszkód wodnych wskazuje, że istota każdego

⁷⁷ Zob. K. Trojan, *Charakterystyka obszaru kraju*, Myśl Wojskowa 1999, nr 5, s. 63.

⁷⁸ J. Skrzyp, S. Stańczuk, *Wojskowo-geograficzna ocena granic Rzeczypospolitej polskiej*, Warszawa, AON 1991, s. 31.

⁷⁹ Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, Warszawa, Bellona 1993, s. 105.

sukcesu kryje się wielomiesięcznych przygotowaniach⁸⁰ oraz stałym doskonaleniu sprzętu i techniki forsowania⁸¹. Materiały źródłowe wskazują, że stałemu doskonaleniu podlegają zarówno sposoby obrony, jak i forsowania przeszkód wodnych⁸². Szczegółowa analiza nowych, praktycznych rozwiązań pozwala określić kierunki zachodzących przeobrażeń oraz odnaleźć i eliminować w przyszłości błędne lub mało efektywne rozwiązania⁸³.

Jednym z zasadniczych czynników określających znaczenie przeszkody wodnej w działaniach bojowych jest jej szerokość. Im szersza jest przeszkoda wodna, tym więcej trzeba zaangażować sił i środków oraz czasu na jej pokonanie. Szerokość rzeki wydatnie może zwiększyć czas oddziaływania ogniowego na przeciwnika będącego na wodzie, wpływając w ten sposób na wysokość strat zadanych mu w trudnym dla niego okresie forsowania – pokonywania lustra wody przez rzut szturmowy. Problem ten jest szczególnie istotny gdy spadek stoku lub zbocza doliny przeszkody wodnej umożliwia organizację wielowarstwowego ognia. W przeprowadzonych badaniach wyodrębniono zależność pomiędzy możliwością prowadzenia ognia do przeciwnika znajdującego się na wodzie a czasem pokonywania przeszkody wodnej.

Analiza przeszkód wodnych o szerokości nie mniejszej niż 10 m wykazała, że na obszarze kraju występują przeszkody wodne: (Załącznik 4.1.6.1.)

do 20 m – stanowią 63% ogólnej liczby przeszkód⁸⁴

20-50 m – 11%

50-100 m – 12,5%

100-150 m – 5%

⁸⁰ Egipskie przygotowania do forsowania Kanału Sueskiego trwały ponad dwa lata – por. J. Biziewski, K. Kubiak, *Yom Kippur*, Warszawa 1995, s. 9.

⁸¹ Zob. F. Skibiński, *O sztuce wojennej na północno-zachodnim teatrze działań wojennych 1944-1945*, Warszawa 1977, s. 349. Przygotowania do forsowania Renu w ramach operacji "Plunder" trwały od końca stycznia do 23 marca 1945r.

⁸² Zob. J. Biziewski, K. Kubiak, *Yom Kippur*, Warszawa 1995.

⁸³ Por.: A. Bujak, J. Biziewski, *Forsowanie Kanału Sueskiego przez wojska egipskie w 1973r*, Myśl Wojskowa 1994, nr 2.

⁸⁴ J. Rzemień, Z. Zamiar, S. Guzdek, S. Lewicki, *Zabezpieczenie inżynieryjne w obronie*, Myśl Wojskowa 1994, nr 1, s. 115.

150-300 m – 4,5%

powyżej 300 m – 4%

W każdej sytuacji istotne znaczenie ma także szerokość i ukształtowanie doliny rzeki oraz taktyczna pojemność poszczególnych kierunków po obu stronach przeszkody wodnej. Wpływają one na możliwość podejścia do przeszkody, jej forsowanie i rozwijanie walki na przeciwległym brzegu.

Układ (kształt) doliny rzeki związany jest często z przebiegiem jej koryta w terenie. Jeżeli rzeka (przeszkoda wodna) płynie łukiem wygiętym w stronę nacierającego (forsującego), to na tym odcinku występują dogodniejsze warunki do jej forsowania, niż gdy sytuacja jest odwrotna (łuk rzeki w stronę obrońcy). W sytuacji, gdy łuk rzeki wygięty jest w stronę obrońcy ma on dogodne warunki do prowadzenia ognia skrzydłowego⁸⁵.

Na rolę przeszkód wodnych w trakcie działań bojowych wpływają również warunki atmosferyczne oraz pora roku i doby. Występująca często na przyległych terenach mgła dodatkowo utrudnia orientację, obserwację i prowadzenie ognia. Gęste mgły utrzymujące się w dolinach rzek, utrudniają także warunki działania lotnictwa wojsk lądowych. Niektóre z przeszkód wodnych sprawiają większe trudności dla ruchu wojsk tylko w specyficznych okresach, np. w czasie wiosennych roztopów lub w okresie obfitych opadów atmosferycznych. Wskutek przyboru wody rzeki i strumienie znacznie zwiększają głębokość, szerokość i prędkość prądu. Utrudnia to, w dużym stopniu, możliwość ich przekroczenia, a właściwości taktyczne terenu, w aspekcie manewrowości, ulegają pogorszeniu. Z powyższego faktu wynika wniosek, że w specyficznych okresach liczba rubieży wodnych, mogących wpływać hamująco na działania wojsk, jest znacznie większa.

Doświadczenia wojenne, lokalne konflikty zbrojne oraz wnioski z ćwiczeń poligonowych, potwierdzają duży wpływ przeszkód wodnych na działanie zarówno nacierającego, jak i obrońcy. Wyniki analizy literatury przedmiotu po-

⁸⁵ A. Bujak, Z. Śliwa, *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach*, Warszawa, AON 1998.

zwalają na szereg uogólnień w zakresie roli przeszkód wodnych w prowadzeniu natarcia. Przeprowadzone badania wskazują, że w natarciu przeszkody wodne:

- a) wpływają na zwolnienie jego tempa,
- b) utrudniają manewr,
- c) kanalizują ruch nacierających wojsk,
- d) uniemożliwiają wykonanie uderzenia całością ugrupowania bojowego,
- e) wykluczają użycie czołgów w składzie forsujących zgrupowań uderzeniowych,
- f) dzielą ugrupowanie nacierającego na osobne kierunki walki,
- g) stwarzają duże trudności w zaopatrzeniu i ewakuacji walczących na przyczółku wojsk.

Teren w rejonie przeszkody wodnej sprzyja prowadzeniu natarcia, jeżeli zapewnia skryte przygotowania, umożliwia szybkie i skryte podejście do niej oraz jej pokonanie w wielu miejscach. Prowadzeniu natarcia sprzyja wysoki brzeg po własnej stronie, brody z płaskimi wjazdami i wyjazdami oraz wysunięte łuki rzeki⁸⁶. Teren po drugiej stronie przeszkody wodnej powinien być korzystny dla dalszego prowadzenia natarcia, a przede wszystkim umożliwiać rozwinięcie i uderzenie zgrupowań pancerno-zmechanizowanych⁸⁷.

Przeprowadzone badania wskazują, że w obronie przeszkody wodne umożliwiają:

- a) zorganizowanie skutecznej i trwałej obrony;
- b) wykorzystanie mniejszych sił na szerszym froncie;
- c) skoncentrowanie wybranych sił i środków na zagrożonych kierunkach;
- d) wykorzystanie dogodnych warunków do ogniowo-elektronicznego oddziaływania na przygotowujące się do forsowania i forsujące wojska;
- e) realizację swobodnego manewru siłami i środkami.

⁸⁶ Regulamin Walki Wojsk Lądowych Bundeswehry *HDv 100/100 Truppenführung*, Warszawa 1993, pkt. 3140

⁸⁷ A. Bujak, *Prowadzenie działań bojowych w rejonach przeszkód wodnych*, Przegląd Wojsk Lądowych 2000, nr 1, s. 17-21.

Reasumując można wnioskować, że przeszkody wodne ułatwiają obronę i działania opóźniające utrudniają natarcie, jak również przemieszczanie wojsk, powodują zagęszczanie kolumn i wymuszają zmianę kierunku, przyczyniają się do powstawania zatorów i koncentracji wojsk.

Tak duży wpływ przeszkód wodnych na działanie wojsk wynika przede wszystkim z trudności w ich pokonaniu nawet w wypadku, gdy wojska dysponują sprzętem bojowym posiadającym zdolność pływania.

4.1.6.1. Obrona przeszkód wodnych

W siłach zbrojnych państw NATO dużą uwagę zwraca się na przygotowanie wojsk do wykorzystania terenu w walce, w tym również obrony przeszkód wodnych. Prowadzi się prace badawcze i doświadczenia nad wypracowaniem optymalnych zasad i metod prowadzenia walki obronnej, w tym szczególnie organizacji obrony w oparciu o szerokie przeszkody wodne. Uwarunkowane to jest m.in. siecią hydrograficzną Europy, gdzie wąskie i średnie przeszkody wodne występują średnio co 30-40 km.

Eksperti wojskowi podkreślają specyfikę organizacji obrony w oparciu o przeszkody wodne. Twierdzą, że obecnie przeszkody wodne nie stanowią już tak trudno przekraczalnych obiektów terenowych jak w przeszłości to jednak biorąc pod uwagę fakt powietrzno-lądowego działania sił potencjalnego przeciwnika, ograniczają manewr i kierunkują działania. Prowadzenie działań desantowo-szturmowych podczas natarcia z forsowaniem przeszkód wodnych, będzie zmuszało obrońcę do poszukiwania skutecznych sposobów przeciwdziałania wszelkim próbom tworzenia w ugrupowaniu broniących się wojsk dodatkowych ognisk walki.

Wybór rodzaju obrony i przyjętego ugrupowania bojowego uwarunkowany będzie ogólną sytuacją operacyjno-taktyczną. Zależać będzie od otrzymanego zadania, posiadanych sił i środków, charakteru działań przeciwnika, sił odwodów szczebla nadrzędnego wykonujących zadanie na korzyść obrońcy, cha-

rakterystryki przeszkody wodnej i obszarów przyległych do niej, pory roku oraz warunków atmosferycznych. Ugrupowanie bojowe, które przede wszystkim zależy od przyjętej koncepcji obrony przeszkody wodnej, również w znacznym stopniu uzależnione jest od ukształtowania terenu i samego przebiegu koryta rzeki. W szczególności należy zwrócić uwagę na rejon, gdzie rzeka (kanał) płynie łukiem w stronę nacierającego oraz na obszary, gdzie teren po stronie przeciwnika góruje nad obszarem obrony. W organizowaniu obrony konieczne także wykorzystanie wysp i półwyspów. Sam proces organizowania obrony rozpoczyna się od wnikliwej oceny terenu na podejściach do przeszkody wodnej i na własnym brzegu, kształtu linii koryta przeszkody wodnej, pojemności możliwych kierunków użycia określonych zgrupowań ogólnowojskowych i możliwości rozwijania natarcia po stronie broniących. Są to podstawowe czynniki, które należy uwzględnić w przewidywanej koncepcji systemu obrony i prowadzeniu działań obronnych. Podczas przygotowania obrony należy też uwzględnić specyfikę prowadzenia walki z forsującym przeciwnikiem⁸⁸.

Przeprowadzona, w aspekcie historycznym, analiza doświadczeń dotyczących obrony przeszkód wodnych wskazuje, że działania tego typu realizowano w minionych latach dwoma zasadniczymi sposobami. Pierwszy polegał na rozmieszczeniu większości – 2/3 sił i środków – w pierwszym rzucie. Większość sił i środków w pierwszym rzucie ugrupowuje się zazwyczaj w obronie wąskich i średnich przeszkód wodnych, gdy warunki terenowe na własnym brzegu utrudniają lub uniemożliwiają manewr, głębokość rejonu obrony nie jest zbyt duża, do organizacji obrony wyznacza się niewielkie siły i środki. Utrzymanie określonego rejonu będzie realizowane przez maksymalne wykorzystanie środków ogniowych i przez inżynierską rozbudowę terenu.

Drugi sposób – preferował użycie 1/3 sił do obszaru sił przesłaniania organizując mobilne elementy reagujące na poszczególnych kierunkach zagrożeń w

⁸⁸ Zob. A. Bujak, *Obrona i forsowanie przeszkód wodnych na szczeblach taktycznych*, Warszawa, AON 1997.

sposób manewrowy. W odwodzie utrzymywano silny (2/3 sił i środków obrońcy) odwód ogólny. Obronę opartą na silnych manewrowych odwodach należy prowadzić wówczas, kiedy postawione zadanie i warunki terenowe pozwalają na rozwinięcie działań na dużą głębokość i sprzyjają realizacji manewru siłami i środkami obrońcy. Wariant ten stosowany był prawie wyłącznie w wypadku obrony szerokich przeszkód wodnych. Siły główne utrzymuje się w odwodzie ogólnym lub w kilku mniejszych odwodach w gotowości do wyjścia na rubieże ogniowe lub wykonania kontrataków na zagrożonych kierunkach. Ten rodzaj obrony w państwach Sojuszu uważany jest za podstawowy.

Początkowa obrona przeszkód wodnych siłami osłonowymi ma na celu stworzenie sprzyjających warunków do realizacji kolejnych zadań. Wobec ograniczonych sił dotychczas zaangażowanych w walkę z przeciwnikiem istotne jest szybkie zbudowanie trwałego i aktywnego systemu obrony, stosownie do zarysowujących się kierunków zagrożenia⁸⁹.

W organizacji obrony przeszkody wodnej lustro wody należy wykorzystać nie tylko jako przeszkodę, lecz także jako czynnik umożliwiający rozczłonkowanie sił przeciwnika (szczególnie podczas forsowania), niszczenie go częściami przez uderzenia ogniowe i niespodziewane kontrataki silnych odwodów i drugich rzutów.

Najbardziej skuteczna jest obrona zorganizowana na obu brzegach; na brzegu od strony przeciwnika organizuje się pas przesłaniania, natomiast na własnym - pas obrony. Przy tym rozwiązaniu zadaniem wojsk organizujących pas sił przesłaniania jest rozpoznanie ugrupowania bojowego przeciwnika, ustalenie prawdopodobnego kierunku jego głównego uderzenia, dezorganizowanie działań na podejściach do przeszkody wodnej oraz zadanie mu maksymalnych strat. Trzeba mieć jednak na uwadze fakt, że szczególnie trudnym fragmentem walki jest zapewnienie możliwości wycofania tych sił na broniony

⁸⁹ Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, Warszawa 1993, s. 108-109.

brzeg przy jednoczesnym niedopuszczeniu do przekroczenia przeszkody przez przeciwnika.

Organizowanie obrony przeszkody wodnej obrońca powinien rozpocząć od uniemożliwienia przeciwnikowi uprzedzenia go w obsadzeniu bronionego brzegu. Szczególną uwagę należy zwrócić na obronę i utrzymanie urządzeń hydrotechnicznych znajdujących się na przeszkodzie. Zniszczenie zapór wodnych lub przerwanie pracy urządzeń hydrotechnicznych na rzekach i kanałach powoduje zatopienie nie tylko dolin rzek, ale również innych obszarów, zwłaszcza terenów depresyjnych i osuszonych bagien. Oznacza to duże straty zarówno osobowe jak i w sprzęcie bojowym. Zatopienia odcinków dolin rzecznych i kanałów wodą odnotowuje historia drugiej wojny światowej na terytorium Belgii i Holandii. Przygotowując systemy rubieży obronnych opartych o przeszkody wodne, zatopiono tam doliny niektórych rzek. Szerokość zalanych wodą obszarów wynosiła 3-12 km, a głębokość 0,3-1 m⁹⁰.

Na podstawie wniosków z analizy literatury można zakładać, że w działaniach bojowych organizowanych w oparciu o przeszkodę wodną wyróżnia się umownie na trzy etapy:

1. Walka w pasie sił przesłaniania.
2. Walka o utrzymanie przeszkody wodnej.
3. Walka w głębi obrony własnej.

Oddziały wydzielone do obrony w pasie sił przesłaniania, prowadzą działania bojowe na poszczególnych, zawczasu przygotowanych rubieżach opóźniania. Odległości między tego rodzaju rubieżami mogą wynosić średnio 8-10 km. Ostatnią rubież opóźniania stanowi rubież ubezpieczeń bojowych sił głównych obrońcy. Na oddziały walczące w pasie przesłaniania nakłada się również obowiązek prowadzenia aktywnego rozpoznania, natomiast w razie wycofania się za przeszkodę wodną – pozostawienia na tyłach przeciwnika spe-

⁹⁰ J. Użycki, *Wojna konwencjonalna w Europie*, Warszawa 1989, s.141.

cyjnych dozorów rozpoznawczych (do kierowania ogniem artylerii i lotnictwa wojsk lądowych) oraz grup dalekiego rozpoznania.

W czasie prowadzenia działań opóźniających przed przeszkodą wodną, w pasie przesłaniania i na rubieży ubezpieczeń bojowych, do najważniejszych zadań zalicza się: sprawne wyprowadzenie na przeciwległy brzeg wojsk i sprzętu bojowego, zniszczenie mostów i brodów znajdujących się na przeszkodzie oraz uzupełnienie zapór inżynieryjnych w wodzie i na brzegu. W literaturze przedmiotu podkreśla się przy tym, że główną uwagę zwrócić należy na zaminowanie miejsc najbardziej dogodnych do budowy punktów przeprawowych przez przeciwnika⁹¹.

Etap walki o utrzymanie przeszkody wodnej rozpoczyna się z chwilą podejścia sił głównych przeciwnika do przeszkody wodnej. W ramach walki o utrzymanie przeszkody wodnej przewiduje się, wykonanie powietrzno-lądowych uderzeń ogniowo-elektronicznych na wojska pierwszego rzutu przeciwnika oraz w rejonie koncentracji środków przeprawowych. Jeżeli przeciwnikowi uda się jednak na wybranych przez niego kierunkach sforsować rzekę, to główny wysiłek broniących się wojsk musi być ukierunkowany na likwidację przyczółku⁹². Kontrataki zmierzające do osiągnięcia tego celu powinny być podejmowane już na najniższych szczeblach organizacyjnych. Jednocześnie należy nasilić uderzenia ogniowe na przeciwnika, szczególnie zaś w rejonie podejścia do miejsca gdzie udało mu się uzyskać lokalne powodzenie doprowadzając do izolacji taktycznej rejonu walki. Analiza materiałów z ćwiczeń i treningów sztabowych wykazała, że dążenie do zepchnięcia przeciwnika z bronionego brzegu jest jak najbardziej słuszne. Jednak przeprowadzone badania wykazały również, że lepszym rozwiązaniem może okazać się skupienie wysiłku na uniemożliwieniu nacierającemu powiększenia przyczółka i wzmocnienia go kolejnymi siłami, a tym samym stworzenie dogodnych warunków do potęgowania natarcia.

⁹¹ Zob. A. Bujak, *Problemy wykorzystania terenu w działaniach bojowych*, Warszawa, AON 1996.

⁹² Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, s. 110.

Jeżeli przeciwnikowi udało się sforsować rzekę wówczas obrońca stwarza dogodne warunki do wykonania zbieżnych kontrataków. W literaturze przedmiotu podkreśla się przy tym, że kontratak może mieć szansę powodzenia tylko wówczas, gdy kontratakujące zgrupowanie będzie silniejsze od przeciwnika, który sforsował rzekę lub gdy powstaną dogodne warunki do wykonania na niego niespodziewanego, zmasowanego uderzenia ogniowo-elektronicznego.

Wnioski z ćwiczeń taktycznych państw Sojuszu których tematem była organizacja obrony w oparciu o przeszkody wodne, wskazują że najczęściej były one rozgrywane na założeniach obrony manewrowej. Przeprowadzone badania potwierdziły wyniki obserwacji ćwiczeń Bundeswehry, gdzie obrona manewrowa rozpatrywana jest jako zasadniczy rodzaj działań obronnych. Eksperti wojskowi Sojuszu są zdania, że organizując obronę manewrową należy:

a) dezorganizować manewr przeciwnika na podejściach do przeszkody wodnej;

b) obniżyć potencjał bojowy przeciwnika poprzez ześrodkowanie ognia wszystkich rodzajów i systemów walki, znajdujących się w wyposażeniu sił lądowych i powietrznych,

c) zredukować ilość sił przeciwnika w poszczególnych etapach walki poprzez odcięcie zasadniczych elementów ugrupowania bojowego od sił głównych, aby w konsekwencji rozdzielić ugrupowanie bojowe przeciwnika;

d) w przypadku uzyskania powodzenia przez forsującego przeciwnika, kontratakami zgrupowań pancerno-zmechanizowanych zepchnąć je z bronionego brzegu.

4.1.6.2. Forsowanie

Prowadzenie działań zaczepnych na dużą głębokość i w szybkim tempie wiąże się z koniecznością częstego pokonywania przeszkód wodnych. Z przeprowadzonych analiz wynika, że w toku natarcia wojska będą zmuszone pokonywać w ciągu doby średnio 2-3 rzeki i kanały o szerokości 5 do 50 m, a co

drugi dzień walki rzekę o szerokości ponad 50 m. Z powyższej analizy wynika wniosek, że pokonywanie przeszkód wodnych należy traktować jako nieodłączną, a zarazem skomplikowaną część działań zaczepnych⁹³. Jeśli przeszkody wodnej nie można obejść, należy przystąpić do jej pokonania. Tak więc należy wnioskować, że **pokonanie** przeszkody wodnej ma miejsce wówczas kiedy jej przeciwległy brzeg nie jest opanowany przez przeciwnika, a znajdują się na nim wojska własne. Sytuacja ta zachodzi najczęściej w wyniku pomyslnego forsowania i uchwycenia przyczółka.

Szerokość przeszkody wodnej wywiera najważniejszy wpływ na organizację forsowania, liczbę użytych środków przeprawowych oraz możliwości wsparcia forsujących oddziałów (pododdziałów) z własnego brzegu. Wraz ze wzrostem szerokości przeszkody wodnej zwiększa się czas przeprawy i liczba środków przeprawowych, a tym samym czas przebywania pod ogniem przeciwnika i w konsekwencji - wielkość strat.

Połączenie forsowania przeszkody z przedsięwzięciami pozorowania może być sposobem zaskoczenia przeciwnika. Warunki ograniczonej widoczności stwarzają dogodne możliwości do pokonywania przeszkód, uniemożliwiając jednocześnie prowadzenie ognia obserwowanego.

Forsowanie ma miejsce wówczas, kiedy przeciwległy brzeg przeszkody wodnej jest broniony przez przeciwnika⁹⁴. Stąd też można wnioskować, że forsowaniem nazywamy szczególny rodzaj natarcia, które połączone jest z pokonaniem bronionej przez przeciwnika przeszkody wodnej.

Forsowanie przeszkody wodnej może być wykonywane z marszu lub po planowym przygotowaniu. Stąd też wynika podział sposobów forsowania przeszkód:

Forsowanie z marszu (hasty crossing) jest podstawowym sposobem pokonywania przeszkód wodnych przez związek taktyczny (oddział). Forsowanie

⁹³ Zob. A. Bujak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia działań obronnych w aspekcie terenu i klimatu (pk. Kraj)*, Warszawa, AON 1997

⁹⁴ *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s. 212.

przeszkody z marszu ma miejsce w toku natarcia, wykonywane jest po krótkotrwałym przygotowaniu, z wykorzystaniem dostępnych środków przeprawowych. Istotą prowadzenia takiego działania jest sforsowanie przeszkody wodnej zanim przeciwnik umocni pozycje obronne na przeciwległym brzegu.

Nacierający forsuje przeszkodę wodną w takim ugrupowaniu, w jakim nacierał, najczęściej na szerokim froncie. Jego istota polega na rozbiciu sił głównych przeciwnika na podejściach do przeszkody, izolacji odwodów i niedopuszczeniu do zorganizowanego zajęcia pozycji obronnych za przeszkodą wodną. Podczas forsowania przeszkody wodnej z marszu, aby uprzedzić przeciwnika w podejściu do przeszkody wodnej i zdobyciu mostów, przepraw, dogodnych odcinków do forsowania i przyczółków z pierwszorzutowych oddziałów związku taktycznego wysyła się oddziały wydzielone. Ponadto związek taktyczny może wysadzać taktyczny desant śmigłowcowy⁹⁵.

Forsowanie po planowym przygotowaniu (zawczasu przygotowane – deliberate crossing) wymaga gruntownego rozpoznania, precyzyjnego planowania, szczegółowych przygotowań oraz ciężkiego i specjalistycznego sprzętu inżynierskiego. Prowadzone jest wówczas gdy forsowanie z marszu nie powiodło się. Forsowanie po planowym przygotowaniu jest realizowane przez związek taktyczny (oddział) w razie niepowodzenia forsowania z marszu lub w czasie przechodzenia do natarcia z położenia w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem, broniącym się za przeszkodą wodną. Ten sposób forsowania wymaga często zmiany ugrupowania sił i środków w głąb i wzdłuż frontu oraz rozwinięcia większej liczby środków w pobliżu przeszkody wodnej w celu ogniowego rażenia przeciwnika na przeciwległym brzegu. W takim przypadku forsowanie wykonuje się na wąskim froncie przy jednoczesnym wiązaniu sił przeciwnika w całym pasie natarcia. Poprzedza się ogniowym przygotowaniem, w czasie którego (w zależności od terenu i położenia) siły główne zajmują pozycje do ataku

⁹⁵ Zob. A. Bujak, *Powietrzno-lądowy wymiar walki w specyficznych warunkach terenowych*, Myśl Wojskowa 1998, nr 2.

(forsowania) lub wychodzą z rejonu wyjściowego i rozwijają się na wyznaczonych rubieżach.

Skryte forsowanie przeszkody (covert breaching) wodnej jest szczególnym jego rodzajem jej pokonania. Wykonywane jest przez spieszne wojska na środkach desantowych w połączeniu z przenikaniem podczas ograniczonej widoczności. Podejmowane jest skrycie w celu osiągnięcia zaskoczenia i obniżenia strat⁹⁶.

Dużo wiedzy na temat forsowania dostarczają wnioski z czwartej wojny bliskowschodniej. Wojska arabskie forsując Kanał Sueski na szerokim froncie opanowały początkowo około 39 niewielkich przyczółków. W trakcie walki o ich utrzymanie odparły wiele lokalnych kontrataków izraelskich. Wykonywane one były w pośpiechu, bez głębszej myśli przewodniej oraz braku odpowiedniego zabezpieczenia i wsparcia ogniowego. Logicznym następstwem takiego rozwoju wydarzeń było to, że następnego dnia drobne przyczółki wojsk arabskich połączyły się w cztery, ale odpowiednio większe i o dużym znaczeniu operacyjnym⁹⁷.

Analiza literatury pozwala na stwierdzenie, że forsowanie realizowane jest w trzech zasadniczych etapach⁹⁸:

1. Szturm przyczółka (assault). Realizowany jest w celu rozbicia i opanowania pozycji przeciwnika po drugiej stronie przeszkody wodnej. Rzut szturmowy ma zadanie opanować czołowe pozycje obronne przeciwnika. Wojska forsujące przeszkodę wodną w rzucie szturmowym, muszą pokonać opór wojsk przeciwnika rozmieszczonych w pobliżu przeszkody. Wydzielone jednostki wojsk własnych osłaniające szturm w ramach zajmowanego rejonu obrony odpowiadają za bezpieczeństwo oraz wszechstronne wsparcie sił szturmowych zarówno podczas

⁹⁶ Por. *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999.

⁹⁷ Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, s. 111.

⁹⁸ Por. *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999 oraz ATP-35(B), pkt. 1107.

forsowania przeszkody jak i walki na przyczółku⁹⁹. Wysadzony w tym czasie desant powietrzny bądź też określona działalność pododdziału powietrzno-szturmowego może sprawić, że posiadane przez obrońcę odwody zostaną skierowane do likwidacji nowych ognisk walki. Ułatwi to uchwycenie i utrzymanie przyczółków. Podobny cel można też osiągnąć poprzez opanowanie lub blokadę newralgicznych miejsc i utrudnianie manewru w obszarze przeszkody wodnej¹⁰⁰.

2. Opanowanie przyczółka (build-up). Celem działania wojsk jest rozszerzenie zdobytego terenu na przeciwległym brzegu przeszkody wodnej. Wykorzystując samobieżny sprzęt przeprawowy oraz śmigłowce transportowe i lotnictwo wsparcia, nacierające wojska przerzucają kolejne siły wsparcia ogniowego do opanowania przyczółka. Siły na przyczółku składają się z rzutu szturmowego i sił głównych. Siły główne forsujących wojsk prowadzą rozbudowę inżynieryjną przyczółka.

3. Umocnienie przyczółka (consolidation). Celem tego etapu jest umocnienie się na przyczółku, z którego będzie można kontynuować działania zaczepne. Wojska inżynieryjne prowadzą intensywną rozbudowę inżynieryjną zdobytego terenu, przygotowują rubieże obronne i drogi manewru. Wyniki przeprowadzonej analizy pozwalają na przyjęcie założenia, że opanowany przyczółek powinien posiadać następujące cechy:

a) teren (jego wielkość i infrastruktura) pozwalający na zorganizowanie obrony;

b) dogodne wyjścia z wody, warunki do manewru i rejony rozmieszczenia elementów ugrupowania bojowego;

c) dogodne rubieże do wznowienia działań zaczepnych.

Na wybór rodzaju przepraw podczas forsowania istotny wpływ wywiera nie tylko szerokość przeszkody wodnej, lecz również jej głębokość, prędkość

⁹⁹ Zob. A. Bujak, J. Biziewski, *Forsowanie Kanalu Sueskiego przez wojska egipskie w 1973 roku*, Myśl Wojskowa 1994, nr 2.

¹⁰⁰ Działania takie akcentowali Egipcjanie w 1973, zob. Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, s. 112.

prądu, rodzaj brzegów i warunki atmosferyczne w dniu forsowania. Wszystkie te czynniki decydują o stopniu trudności pokonania przeszkody wodnej. Zależy on także od charakteru doliny i urządzeń hydrotechnicznych. Wąska rzeka, położona w szerokiej i bagnistej dolinie, pozbawiona dostatecznej liczby dojazdów lub posiadająca strome brzegi, urządzenia hydrotechniczne do spiętrzania wody, może poważnie zmniejszyć tempo natarcia. Przykładem takiej sytuacji jest natarcie 5 armii amerykańskiej na południu Włoch w czasie drugiej wojny światowej. Armia napotkała na silną obronę niemiecką na rzece Volturno. W wyniku złej pogody, nieprecyzyjnego planowania i braku koordynacji działań oraz wielu problemów zaopatrzenia, wojska amerykańskie sforsowały rzekę pięć dni później niż oczekiwał dowódca gen. Clark¹⁰¹. Organizując forsowanie i przeprawy należy każdorazowo uwzględniać możliwości zrzutu dodatkowych mas wody, spiętrzenia jej poprzez zdeformowanie koryta rzeki i zatopienie przyległego terenu. Zrzuty wody mogą być wykonywane krótkotrwałymi falami oraz falą aktywnego zatopienia o dużych pojemnościach mas wody w wypadku jednoczesnego otwarcia wszystkich zastaw w zaporach lub ich zniszczeniu¹⁰².

Wąskie przeszkody wodne oddziały pierwszego rzutu pokonują samodzielnie, z marszu, na wyznaczonych (wybranych) odcinkach forsowania. Ustala je przełożony lub wybiera dowódca w swoim pasie natarcia. W sprzyjających warunkach szerokość odcinka może się pokrywać z szerokością pasa natarcia.

Organizacja forsowania

W celu zapewnienia zorganizowanego forsowania przeszkody wodnej wyznacza się: linię wyjściową do forsowania - średnio w odległości 1-2 km, a podczas zajmowania rejonu wyjściowego do forsowania bezpośrednio przed przeszkodą wodną - w odległości 100-300 m od lustra wody; rejonny załadowania na środki desantowo-przeprawowe i rejonny uszczelniania czołgów - w odle-

¹⁰¹ F de Carlo, *River crossing*, Armor, 1995 V/VI, s. 26-27, Zob. Z Śliwa, *Działania bojowe w rejonie przeszkód wodnych*, Przegląd Wojsk Lądowych 1999, nr, s. 47-52.

¹⁰² Por. A. Bujak, *Obrona i forsowanie przeszkód wodnych na szczeblach taktycznych*, Warszawa, AON 1997.

głości poza zasięgiem broni przeciwpancernej środków naziemnych i ze śmigłowców, średnio 5-6 km od przeszkody wodnej; rejon wyjściowy dla odwodów są wyznaczane w odległościach zapewniających sprawne forsowanie przeszkody wodnej.

Za początek forsowania („godzina „H””) przyjmuje się moment odbicia pododdziałów pierwszego rzutu od własnego brzegu lub linii wyjściowej w pobliżu brzegu w przypadku gdy brzeg położony jest na otwartej przestrzeni obserwowanej przez przeciwnika. Wojska rzutu szturmowego ze składu sił głównych, w miarę podchodzenia do przeszkody wodnej, forsują ją z marszu, atakują przeciwnika i z chwilą uzyskania powodzenia poszerzają uchwycony przyczółek. Pododdziały wyznaczone do przeprawy pierwszym rejsem załadowuje się na samobieżne środki desantowo-przeprawowe w rejonach zbiórek, z których wychodzą na odcinki forsowania i przeprawiają się na przeciwległy brzeg.

Rejon przeprawy jest to pas przeszkody wodnej z przylegającym do niej terenem na brzegu wyjściowym i przeciwległym, odpowiednio przystosowanym do forsowania wojsk na kilku najbardziej dogodnych odcinkach, w których urządzi się główne i zapasowe przeprawy desantowe, promowe, mostowe, a w dogodnych warunkach - przeprawy czołgów pod wodą.

Na odcinku forsowania oddziałów wyznacza się punkty forsowania pododdziałów. W rejonie przeprawy związku taktycznego organizuje się dwa-trzy odcinki forsowania oddziałów¹⁰³. Dla zwiększenia żywotności przepraw urządzi się przeprawy pozorne. Niezależnie od liczby przepraw głównych zawsze przygotowuje się przeprawy zapasowe.

Do budowy mostów pontonowych wojska przystępują po zdobyciu przeciwległego brzegu i po wyjściu oddziałów wydzielonych (szturmowych) na odległość zapewniającą bezpieczeństwo budowy. Zdobyty przyczółek powinien zajmować obszar, z którego przeciwnik nie może oddziaływać na lustro wody ogniem środków strzelających na wprost.

¹⁰³ Liczbę i rodzaje przepraw określa się przyjmując za podstawę ilość posiadanych środków przeprawowych, charakter przeszkody wodnej i ustalony sposób przeprawy wojsk.

Związek taktyczny podczas forsowania przeszkody wodnej z marszu otrzymuje pas natarcia oraz cel pośredni i końcowy.

Obiektem pośrednim związku taktycznego są pozycje obrony (1-2) pierwszorzutowych oddziałów przeciwnika w pasie natarcia i opanowanie terenu na głębokość rozmieszczenia ich odwodów. Obiekt końcowy stanowić może neutralny teren na głębokości tyłów broniącego się związku taktycznego przeciwnika lub rubież dogodna do kontynuowania natarcia w dniu następnym.

W wypadku forsowania po planowym przygotowaniu lub szerokich przeszkod wodnych związek taktyczny może otrzymać trzy obiekty natarcia. Zazwyczaj w takiej sytuacji cel końcowy będzie rozmieszczony bliżej linii kontaktu bojowego, a obiekty pośrednie mogą się pokrywać z obiektami końcowymi oddziałów.

Oddziały pierwszego rzutu podczas forsowania przeszkod wodnych z marszu otrzymują dwa obiekty oraz kierunek dalszego natarcia. Obiekt pośredni stanowi teren przyczółka na przeciwległym brzegu, rozmieszczony na głębokości pierwszej pozycji obrony przeciwnika. Obiekt końcowy stanowi rejon tyłowy brygady przeciwnika. Kierunek dalszego natarcia wyznacza się na głębokość rozmieszczenia celu końcowego związku taktycznego.

W wypadku forsowania po planowym przygotowaniu lub szerokich przeszkod wodnych oddziałom pierwszego rzutu wyznacza się dwa obiekty. W takiej sytuacji zadania są płytsze, niejednokrotnie mogą się pokrywać z obiektami końcowymi pododdziałów.

Oddziałom w odwodzie określa się jeden obiekt i kierunek dalszego natarcia.

Na odcinku forsowania organizuje się różnego rodzaju przeprawy. **Przeprawy desantowe** są przeznaczone do przeprawiania pododdziałów i oddziałów zmechanizowanych i artylerii na pływających transporterach opancerzonych, samobieżnych środkach przeprawowych.

Przeprawy promowe organizuje się do przeprowiania sprzętu gąsienicowego i kołowego. Do urządzenia przeprawy promowej wykorzystuje się samobieżne promy gąsienicowe, promy mostowo-przewozowe z etatowego parku pontonowego i z miejscowych środków przeprawowych (barki, promy miejscowe itp.). Przeprawy promowe urządza się z zasady na pododdziałowych i oddziałowych odcinkach forsowania o pojemności 1-2 plutonów czołgów lub 1-2 baterii artylerii.

Przeprawy mostowe zapewniają ciągłość ruchu i mają największą przepustowość. Na przeprawach tych buduje się mosty pływające (z parków pontonowych, miejscowych środków pływających /barek/), mosty kombinowane - składające się z estakad i części pływającej, mosty niskowodne i podwodne - z drewnianych lub metalowych konstrukcji na podporach stałych. Przepustowość przepraw mostowych zależy od typu mostu, dopuszczalnej prędkości ruchu po nim i odległości między pojazdami oraz stanu dojazdów i wynosi 300-400, a przy ruchu ciągłym powyżej 500 pojazdów w ciągu godziny.

Przeprawa czołgów pod wodą może być z załogami lub bez załóg (przeciąganie). Czołgi do przeprawy pod wodą z załogami wyposaża się w specjalny sprzęt umożliwiający załogom przebywanie pod wodą. Przeprowadzając się po dnie czołgi mogą holować działa artyleryjskie, moździerze i samochody z odpowiednim obciążeniem. Do przeprawy czołgów pod wodą najodpowiedniejsze są odcinki przeszkody wodnej z dogodnymi i ukrytymi drogami, łagodnymi brzegami oraz z dnem z twardego lub piaszczystego gruntu. Do przeprawy czołgów pod wodą wraz z załogami głębokość przeszkody wodnej nie może przekraczać 5 m, prędkość prądu nie może być większa niż 1,5 m/s, kąt nachylenia brzegu w miejscu wyjazdu 15° , kąt nachylenia dna w kierunku jazdy do 15° oraz wzniesienia do 10° . Na przeprawach czołgów pod wodą wyznacza się i urządza 1-2 trasy na pododdział czołgów. Przyjmuje się, że szerokość trasy 20 m przy przeszkodach o szerokości do 100 m, powiększa się o każde 20 m przy szerokości przeszkody wodnej o 100 m większej. Granicą górną szerokości

przeszkody wodnej przy przeprawie czołgów pod wodą z załogami jest 1000 m. Natomiast bezzałogową przeprawę czołgów pod wodą organizuje się na przeszkodach wodnych o głębokości powyżej 5 m, podczas spływu kry oraz wówczas, gdy załogi czołgów nie są przeszkolone w zakresie przeprawy czołgów pod wodą. Istotą bezzałogowej przeprawy czołgów pod wodą jest ich przeciąganie za pomocą zestawów holowniczych i ciągników na przeciwległy brzeg. Przy tym sposobie załogi czołgów przeprawia się na środkach pływających (desantowych).

Przeprawa w bród może być urządzana jedynie przez płytkie odcinki przeszkody wodnej, pozwalające pokonywać ją bez zastosowania środków przeprawowych. Urządzenie przeprawy polega na jej rozpoznaniu, rozminowaniu i oznakowaniu granic brodu. Dno brodu o słabym gruncie wzmacnia się narzutem kamiennym i innymi materiałami.

Przeprawa po lodzie może być urządzona dla wszystkich rodzajów wojsk. Nośność pokrywy lodowej zależy od jej grubości i stanu, charakteru przeszkody wodnej, zasolenia wody oraz temperatury powietrza. Przy dostatecznej grubości lodu oddziały (pododdziały) przeprawiają się na własnych środkach transportowych po wybranych i oznaczonych trasach. W razie niedostatecznej grubości lodu można go odpowiednio wzmocnić.

Przeprawy zapasowe organizuje się niezależnie od przepraw głównych. Mogą być one uruchomione niezależnie (mechanicznie) w razie uniemożliwienia przez przeciwnika wykorzystania przepraw głównych. Za zorganizowanie przepraw zapasowych odpowiada dowódca organizujący forsowanie.

Przeprawy demonstracyjne to przeprawy wydzielonych sił na wybranych kierunkach, organizowane w ramach maskowania operacyjnego i funkcjonujące równolegle z przeprawami zasadniczymi. Mają one na celu odwrócenie uwagi przeciwnika od przepraw głównych, organizowanych na kierunku głównego natarcia.

Przeprawa pozorna to przeprawa organizowana w ramach maskowania operacyjnego. Ma ona na celu pozorowanie przeprawy rzeczywistej, organizowanej w innym miejscu. Pozorną przeprawę desantową urządzają pododdziały pontonowe w strefach swojej odpowiedzialności z etatowych mostów pozornych lub pododdziały maskowania szczebla operacyjnego z wykorzystaniem odbijaczy kątowych i środków podręcznych. Do pozorowania ruchu wojsk na przeprawie pozornej wyznacza się pododdziały w sile 1/3 rzeczywistego składu bojowego. (Analizę porównawczą w aspekcie forsowania przeszkód wodnych zawiera załącznik 4.1.6.2.)

4.1.7. Wpływ zimy na prowadzenie działań bojowych

Analiza przebiegu konfliktów zbrojnych pozwoliła ustalić liczne przykłady tego, że warunki zimowe wywierały już nieraz decydujący wpływ na działanie wojsk, przebieg walki, a w konsekwencji na wynik wojny. Zima wywierała zawsze określony wpływ na działanie wojsk, przekonał się o tym Napoleon, kiedy z rozbitą i wycieńczoną armią wracał z Rosji w 1812 roku, przekonali się również Rosjanie prowadząc działania wojenne w Finlandii¹⁰⁴ oraz wojska Wehrmachtu pod Stalingradem w 1942 r. Sumaryczne wnioski z doświadczeń minionych konfliktów zbrojnych dowodzą, że wojska dobrze wyszkolone, przygotowane i wyposażone do prowadzenia walki w warunkach zimowych, a szczególnie pododdziały piechoty górskiej, bytowały w śniegu bez większych trudności i strat.

W Polsce zima trwa od 60-70 dni na Nizinie Śląskiej do 110-120 dni na Pojezierzu Suwalskim. Zimy bywają względnie łagodne i jedynie co kilka lat surowsze. Temperatury poniżej 0°C występują od grudnia do marca. Z rozkładu izoterm wynika, że zimą temperatura spada w miarę przesuwania się na północny-wschód¹⁰⁵. Poniżej zera temperatury z przerwami utrzymują się od paździer-

¹⁰⁴ Z. Czarnota, Zb. Moszumański, *Wojna zimowa*, Wydawnictwo Altair, Warszawa 1994.

¹⁰⁵ *Geografia wojenna Polski*, Warszawa 1995, s.36.

nika do kwietnia włącznie i w tym okresie występuje też często oblodzenie dróg¹⁰⁶.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że najczęściej na terytorium naszego kraju w okresie zimy występuje chłodna i wilgotna aura. To właśnie połączenie tych dwóch czynników: chłodu i wilgoci przy nawet niewielkim wietrze powoduje uczucie zimna, wpływając negatywnie na możliwości bojowe. Zima jest więc tą porą roku, która nie zawsze charakteryzuje się niskimi temperaturami, ale jej wahania, opady śniegu, silne wiatry w połączeniu z dużą wilgotnością powietrza oraz krótkimi dniami i nocami tworzą zespół czynników, które wymuszają odpowiednie przygotowanie wojsk do działań w specyficznych warunkach.

Podstawowym czynnikiem destruktywnym zimy są niskie temperatury. Z obniżaniem temperatury związane jest zamarzanie gruntu, zbiorników wodnych, bagien, itp. Śnieg leżący na powierzchni gruntu czy lodu ogranicza w istotny sposób głębokość jego zamarzania, a w przypadku zbiorników wodnych grubość tworzącego się lodu. Niejednokrotnie też w okresie zimy dochodzi do znacznych wahań temperatur co powoduje w dzień odwilże, a w nocy wiele gołoledzi. Odwilże i roztopy w czasie dnia spowodują grząskość gruntu ograniczając jego przejezdność, natomiast zamarzanie w ciągu nocy powoduje przymarzanie kół i gąsienic do podłoża oraz trudności w uruchamianiu sprzętu, co wydatnie utrudnia prowadzenie działań bojowych¹⁰⁷.

W Polsce pokrywa śnieżna utrzymuje się przez kilka miesięcy, a jej grubość i trwałość zależą przede wszystkim od szerokości geograficznej danego obszaru i ilości opadów atmosferycznych w okresie zimy. Pokrywa śnieżna jest na nizinach krótkotrwała i cienka, wywiera przeważnie taki sam skutek jak deszcze, powodując rozmiękanie gruntów i śliskość nawierzchni drogowych.

¹⁰⁶ Zob. A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne* („Specyfika – 1”), Warszawa, AON 1998.

¹⁰⁷ Zob. A. Bujak, Z. Śliwa, *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach*, Warszawa, AON 1998.

Trwalsza i grubsza pokrywa śnieżna występuje zimą na pogórzu i w górach. Pofałdowanie terenu w sposób istotny zmienia grubość warstwy śnieżnej, natomiast teren równy powoduje, że śnieg ma wyrównaną głębokość. Jednoczesne opady śniegu i wiejące z różną intensywnością wiatry powodują powstawanie zasp i zakrywanie zagłębień terenowych, tworząc trudne do przebycia obszary.

Pokrywa śnieżna grubości ponad 70 cm stanowi dużą przeszkodę dla pojazdów gąsienicowych, całkowicie zaś eliminuje ruch pojazdów kołowych¹⁰⁸. Wyniki doświadczeń wskazują, że sprzęt gąsienicowy może poruszać się z bez ograniczeń przy głębokości śniegu do 50 cm, przy grubej pokrywie śniegu ich prędkość zmniejsza się do 8-10 km/h. Wyniki badań empirycznych wskazują, że maksymalna grubość pokrywy śnieżnej po której możliwe jest poruszanie się ciężkiego sprzętu gąsienicowego bez realizacji dodatkowych przedsięwzięć wynosi 60-80 cm.¹⁰⁹ Według poglądów zachodnich¹¹⁰ przy pokrywie śnieżnej o grubości powyżej 50 cm w niedogodnym terenie i podczas zawiei śnieżnej wykonanie manewru na większą skalę jest w zasadzie możliwe tylko po odpowiednio przygotowanych drogach. Głęboki śnieg utrudnia poruszanie się w terenie i zmusza nacierające oddziały i pododdziały do trzymania się dróg. Warstwa śniegu grubości 30 cm zmniejsza tempo marszu kolumn pieszych do 2-3 km/h. Pokrywa śnieżna przyczyni się w znacznym stopniu do demaskowania ruchu wojsk jak i ich obecności. Dlatego też zachodzi konieczność stosowania specjalnych siatek i ubrań maskujących oraz malowanie sprzętu na kolor upodabniający go do otoczenia. Maskowanie działań przed rozpoznaniem przeciwnika ma szczególne znaczenie biorąc pod uwagę wyniki badań empirycznych gdzie stwierdzono, że ślady nart na śniegu są widoczne ze śmigłowca już z wysokości 700 m nie mówiąc o śladach zostawianym przez sprzęt bojowy.

Duży wpływ na działania bojowe wojsk w zimie mają jednoczesne opady śniegu i zawieje, które bardzo zmniejszają zasięg widoczności i utrudniają obser-

¹⁰⁸ T. Wójcik, *Właściwości natarcia wojsk w zimie*, Myśl Wojskowa 1986, nr 1.

¹⁰⁹ *Taktyka Ogólna*, Warszawa, ASG 1987.

¹¹⁰ *Działania bojowe w warunkach zimowych*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1983, nr 3.

wację pola walki wpływają także na czas trwania dnia i nocy. Ułatwia to skutecznie przenikanie w ugrupowanie przeciwnika różnych elementów ugrupowania bojowego i odwrotnie.

Dłuższe okresy silnego mrozu zmieniają istotnie przejezdność terenu i możliwości pokonywania przeszkód wodnych. Miękkie podłoże, bagniste odcinki terenu a nawet całe bagna można często pokonywać bez pomocy technicznych środków już po kilku dniach mrozu¹¹¹.

Tworzenie się pokrywy lodowej na rzekach trwa nieco dłużej i jest zależne od temperatury, czasu trwania mrozu i szybkości prądu rzek. W rejonach jezior, występuje też wiele rzek, strumieni często też kanałów. Ich przekroczenie może nastęczać wiele trudności. Możliwość ich pokonania w bród będzie często ograniczona nie ze względu na ich głębokość, ale przede wszystkim z powodu zabagnionych brzegów lub też odcinków stromych zboczy. Kanały o umocnionych brzegach nie będzie można pokonać bez wykonania zejść i wyjść z wody, wykonanie tych prac wymaga bardzo dużych nakładów materiałowych.

Wyniki prowadzonych badań wskazują, że dla żołnierzy idących pojedynczo w odległości około 5 m jeden za drugim wystarcza zwarta pokrywa lodowa o grubości od 4 do 7 cm. Pamiętać jednak należy aby przy określaniu nośności pokrywy lodowej uwzględniać tylko twardy równy lód, nie zaś lód w formie granulatu.

Niskie temperatury mają także istotny wpływ na eksploatację sprzętu i uzbrojenia. Najbardziej ze wszystkich urządzeń i wyposażenia zagrożone są przyrządy optyczne, sprzęt łączności¹¹², których nie można narażać na duże wahania temperatury.

Ulega obniżeniu pojemność źródeł zasilania pojazdów mechanicznych i innych urządzeń przez co bywają kłopoty z rozruchem silników, a tym samym zwiększa w istotny sposób zużycie paliw. Bardzo niskie temperatury powodują

¹¹¹ Zob. A. Bujak, *Problemy wykorzystani terenu w działaniach bojowych*, Warszawa, AON 1996.

¹¹² *Działania bojowe w warunkach zimowych*, Truppendienst 1982, nr 6.

także konieczność dodawania do paliw dodatków zapobiegających krzepnięciu paliwa.

W zimie sprzęt uzbrojenia wymaga szczególnej pielęgnacji i utrzymywania jej w stałej sprawności technicznej. Przy niskich temperaturach części ruchome broni oraz przewód lufy należy konserwować szczególnie dokładnie. Równie staranie do walki należy przygotować amunicję, przed załadowaniem jej do magazynków należy każdą sztukę przetrzeć ściereczką nasączoną środkiem konserwującym.

Padający mokry śnieg i deszcz powodują oblodzenie anten, co z kolei obniża moc promieniowanej energii i wpływa ujemnie na utrzymanie łączności.

Zamarznięty grunt powoduje wielokrotne wydłużenie czasu wykonania okopów i ukryć dla sprzętu, a w niektórych rejonach będzie to wręcz niemożliwe. Z kolei użycie materiału wybuchowego wymaga maskowania prac fortyfikacyjnych, ponieważ ziemia będzie widoczna na białym śniegu¹¹³. Częste używanie materiałów wybuchowych oczywiście zwiększy ich zużycie. Jeżeli grunt zamrznie do głębokości 0,5 m to pracochłonność przy rozbudowie inżynierskiej zwiększy się 2,5 razy, a przy głębokości zmarzliny 1,5 m i większej - 3 do 5 razy w porównaniu do gruntu nie zamrzniętego¹¹⁴.

Głęboka i twarda pokrywa śnieżna zmniejsza skuteczność działania min i zapór inżynierskich.¹¹⁵ Zmniejszająca się grubość warstwy śniegu powodowała będzie trudności w ustawieniu min zarówno przeciwpancernych jak i przeciwpiechotnych, a także trudności w rozpoznaniu pokonywanej zapory przeciwnika. Padający śnieg zasypie zapory drutowe i minowe, a mróz i lód mogą spowodować zdetonowanie zapalników min¹¹⁶.

Niejednokrotnie ze względu na grubość pokrywy śnieżnej ograniczona zostanie ruchliwość artylerii zmuszając do wyboru stanowisk ogniowych w po-

¹¹³ W. Hauzer, Z. Ścibiorek, *Działania bojowe dywizji (pułku) w warunkach szczególnych*, Warszawa 1992.

¹¹⁴ Zob. A. Bujak, *Problemy wykorzystani terenu w działaniach bojowych*, Warszawa, AON 1996.

¹¹⁵ Istnieje szereg przypadków, gdzie zwiadowcy nocą pokonywali pole minowe, natomiast w dzień na skutek wzrostu temperatury to samo pole minowe odzyskiwało swe właściwości.

¹¹⁶ *Działania bojowe w warunkach zimowych*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1989, nr 3.

blizu dróg, co z kolei przyczyni się do zagęszczenia elementów ugrupowania bojowego.

Wszystkie czynniki, którymi charakteryzuje się zima wywierają istotny wpływ na możliwości prowadzenia działań bojowych. Wojska muszą się ciągle liczyć z różnymi niespodziankami i kapryсами zimy - od bardzo niskich temperatur i dużych opadów śniegu do dużego zachmurzenia i roztopów włącznie. Mrozy, śnieg i niska temperatura mają wprawdzie wpływ na organizację i przebieg prowadzonych działań, ale w żadnym razie nie mogą decydować o wyniku walki¹¹⁷.

Obronę organizuje się skupiając punkt ciężkości na utrzymaniu węzłów dróg, miejscowości oraz kierunków bardziej dostępnych ze względu na cienką pokrywę śniegu¹¹⁸. Kierunki te wymagają większego nasycenia siłami i środkami, a tym samym głębszego ich ugrupowania. Wynika to z przewidywanego sposobu działania przeciwnika, który prawdopodobnie prowadził będzie natarcie wzdłuż dróg.

Wyniki przeprowadzonej analizy pozwalają na przyjęcie założenia, że przednią linię obrony wybiera się ile to tylko możliwe za naturalnymi przeszkodami trudno dostępnymi dla piechoty i czołgów przeciwnika¹¹⁹. Takimi przeszkodami mogą być zasypane śniegiem wąwozy, słabo zamrożone bagna, jeziora i rzeki o stromych brzegach oraz odcinki terenu z głębokim śniegiem¹²⁰. Jeśli przednia linia obrony przebiega wzdłuż brzegu rzeki, najważniejsze odcinki na własnym brzegu zaminowuje i przygotowuje się do wysadzenia. Wszystkie ukrycia przed przednią linią obrony, które mogą być wykorzystane przez nacierającego przeciwnika niszczy się lub minuje oraz przygotowuje się w tych miejscach ześrodkowania ognia artylerii wsparcia bezpośredniego.

¹¹⁷ T. Wójcik, *Właściwości natarcia wojsk w zimie*, Myśl Wojskowa 1986, nr 1.

¹¹⁸ Zob. A. Bujak, *Problemy wykorzystania terenu w działaniach bojowych*, Warszawa, AON 1996.

¹¹⁹ *Działania bojowe w warunkach szczególnych*, MON, Warszawa 1964.

¹²⁰ Jeżeli przed przednią linią obrony są stoki (lub inne stromizny) to można je polać wodą, aby oblodzone utrudniały natarcie przeciwnika.

Wnioski z historycznych i współczesnych doświadczeń bojowych wskazują¹²¹, że jeżeli jest to możliwe obronę należy organizować w pobliżu lub w oparciu o zabudowania o charakterze stałym, które stanowią zawsze dobrą ochronę i zapewniają maskowanie przed rozpoznaniem przeciwnika prowadzonym z wykorzystaniem urządzeń optoelektronicznych.

Siły główne i odwody powinny być w obronie zimą rozmieszczone na dogodnych kierunkach natarcia przez przeciwnika. Odwód ogólny rozmieszcza się w pobliżu dróg tak aby miały jak najlepsze warunki manewru w celu wzmocnienia obrony pierwszych rzutów na zagrożonych kierunkach lub wykonania kontrataków. Odwody specjalne umieszcza się w pobliżu węzłów drogowych lub przepraw. Korzystnie jest rozmieszczać odwody skrycie w lasach, osiedlach lub w wąwozach, a na kierunkach ich działania przygotować drogi na przełaj, które należy zamaskować tak aby przeciwnik nie mógł na podstawie ich rozmieszczenia poznać zamiaru obrońcy.

Ze względu na wykonywanie dróg marszu dla odwodu rośnie w obronie w zimie ranga oddziałów zabezpieczenia ruchu, wyposażonych w sprzęt przystosowany do odśnieżania i utrzymania dróg manewru, dowozu i ewakuacji¹²². Z tego też względu oddziały zabezpieczenia ruchu powinny być odpowiednio wzmocnione. Konieczność stosowania zmechanizowanego sprzętu inżynierskiego w okresie zimowym do usuwania śniegu z dróg przemarszu i rozbudowy rejonów, powodować będzie potrzebę wyposażenia tych sił w sprzęt pobrany z gospodarki narodowej, zwłaszcza pługi śnieżne, piaskarki itp.

Głębokość ugrupowania bojowego na kierunkach dogodnych do prowadzenia natarcia przez przeciwnika z zasady jest większa niż w innych porach roku. Wynika to z faktu, że przeciwnik w większości wypadków prowadził będzie natarcie wzdłuż dróg. Na kierunkach trudno dostępnych i pokrytym głęboką warstwą śniegu, głębokość ta może być płytsza.

¹²¹ Obszary byłej Jugosławii i Czeczenii.

¹²² *Taktyka ogólna*, podręcznik, Warszawa 1988, s.240.

Ze względu na trudności manewru ugrupowanie bojowe powinno się charakteryzować większą samodzielnością poszczególnych elementów oraz większym nasyceniem wojsk na kierunkach dogodnych do prowadzenia działań przez przeciwnika¹²³. Właściwością obrony brygady w zimie jest właśnie takie nierównomierne rozmieszczenie jego sił i środków.

W armii kanadyjskiej eksperymentowano z zaporami śnieżnymi. Stwierdzono, że wał śnieżny na twardym podłożu o szerokości 10 m i wysokości 3 m z pokrywą lodową od strony przeciwnika, jest pewną zaporą inżynieryjną. Wyniki eksperymentu wskazują, że znakomite efekty można uzyskać stosując do budowy ukryć mieszaninę śniegu, wody i piasku, która zamarzając tworzy tzw. "piaskolód", którego 60 mm warstwa skutecznie chroni przed odłamkami i ogniem broni ręcznej i maszynowej.

Te same materiały podają, że zapory przede wszystkim minowe mogą być stawiane w innych miejscach niż w ciepłych okresach roku. Ze względu jednak na istnienie pokrywy śnieżnej i potrzebę wywierania odpowiedniego nacisku na miny przeciwpancerne miny te muszą być ustawiane na stałym twardym podłożu takim jak worki z piaskiem, deski, skrzynie itp. Można też udeptać głęboki śnieg butami (nartami) lać wodą w celu utwardzenia pokrywy lodowej i w ten sposób uzyskać twarde podłoże¹²⁴.

Podczas ćwiczeń NATO w Norwegii pod kryptonimem "Arctit-Express" wypróbowano prostą i szybką metodę ustawienia pól minowych: czołg "Leopard" ugniótł głęboki śnieg a następnie ustawiono tam miny metodą tradycyjną. Stosując tę metodę - jak podają źródła zachodnie - pluton jest w stanie ustawić pole minowe długości 100 m w ciągu 1,5 godziny.¹²⁵

Wyniki przeprowadzonych analiz wykazują, że prowadząc działania obronne w warunkach zimowych należy przestrzegać następujących zasad¹²⁶.

¹²³ Regulamin działań taktycznych., część I, Warszawa 1994, s. 32.

¹²⁴ Zob. A. Bujak, *Problemy wykorzystani terenu w działaniach bojowych*, Warszawa, AON 1996.

¹²⁵ Działania bojowe w warunkach zimowych, Truppendienst 1982, nr 6.

¹²⁶ Por. A. Bujak, *Problemy wykorzystani terenu w działaniach bojowych*, Warszawa, AON 1996.

- odwody należy rozmieszczać możliwie blisko przedniego skraju uwzględniając ograniczone możliwości manewru i ruchu;
- do pierwszego rzutu wydzielać możliwie małe siły, tworząc większą liczbę odwodów;
- organizować obronę w pobliżu lub w oparciu o zabudowania o charakterze stałym i stanowią one zawsze dobrą ochronę i zapewniają maskowanie przed rozpoznaniem przeciwnika prowadzonym w podczerwieni¹²⁷.

Zima stwarza warunki które wywierają istotny wpływ na prowadzenie działań zaczepnych. Silne mrozy i cienka warstwa śniegu powoduje, że utrudniona jest rozbudowa inżynieryjna podstawy wyjściowej do natarcia. W takiej sytuacji skuteczniejsze wydaje się przejście do natarcia po podejściu z głębi (z marszu)¹²⁸. Dzięki temu można uniknąć odmrożeń u żołnierzy, które są skutkiem przebywania na podstawach wyjściowych (w rejonach wyczekiwania).

Przy głębokości śniegu i małej liczbie dróg skuteczniejszy jest sposób przechodzenia do natarcia z położenia w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem lub po zluzowaniu wojsk będących w styczności. Zimowe długie noce sprzyjają rozbudowie inżynieryjnej podstaw wyjściowych do natarcia, ułatwiają manewr i luzowanie wojsk. Przy wyborze punktu ciężkości działań zaczepnych należy kierować się właściwościami terenu, grubością pokrywy śniegu oraz charakterem obrony przeciwnika. Wnioski z przeprowadzonej analizy wskazują, że punkt ciężkości natarcia wybiera się w terenie mało pociętym, najmniej pokrytym śniegiem i umożliwiającym wojskom obejście punktów oporu przeciwnika. Ograniczenie przez istniejącą pokrywę śnieżną wyboru kierunków natarcia, powoduje konieczność prowadzenia działań zaczepnych wzdłuż istniejących dróg

¹²⁷ Promieniowanie cieplne jest możliwe do wykrycia w każdych warunkach pogodowych na odległości do 3000 m, a duża różnica pomiędzy temperaturą otoczenia w zimie a jakimkolwiek źródłem ciepła zwiększa skuteczność urządzeń rozpoznawczych.

¹²⁸ T. Wójcik, *Rozważania o współczesnym natarciu*, Warszawa 1987

i stąd w działaniach taktycznych może być kilka osi natarcia zależnych od ilości dróg w głównym pasie natarcia¹²⁹.

Treść zadań związku taktycznego nie ulegnie zmianie, jednak z uwagi na niższe tempo natarcia, krótszy dzień oraz ogromny zakres zabezpieczenia inżynierskiego i logistycznego, zadania te będą płytsze a czas ich realizacji dłuższy.

Tempo natarcia wojsk w zimie jest zależne przede wszystkim od warunków atmosferycznych, pokrywy śniegu, zasp, gołoledzi oraz niskiej temperatury.

Obserwacja ćwiczeń i analiza literatury przedmiotu pozwala na wnioskowanie, że zimą nacierający wydziela silny pierwszy rzut, który rozmieszcza znacznie bliżej rubieży styczności wojsk. Rozmieszczenie odwodów powinno zapewnić możliwość manewru i przeniesienia wysiłku z jednego kierunku na drugi oraz odparcie kontrataków przeciwnika. Wnioski z ćwiczeń wskazują, że nacierające oddziały i związki taktyczne posiadają w ugrupowaniu bojowym przeważnie dwa odwody ogólne.

Istotnym elementem ugrupowania bojowego na szczeblu związku taktycznego (oddziału), a niekiedy i pododdziału jest oddział obejścia, który tworzony ze składu oddziałów pierwszorzutowych, wyposażony w narty i środki przeciwpancerne, realizuje zadania na korzyść sił głównych. Zadaniem oddziału obejścia jest wykonanie manewru oskrzydającego i niespodziewane uderzenie na tyły i skrzydła broniącego się przeciwnika na głównych rubieżach. Oddziały te realizują swoje zadanie w synchronizacji z desantem taktycznym i pododdziałami pierwszego rzutu. Eksperti zachodni poświęcają dużo miejsca znaczeniu oddziałów obejścia (wydzielonych) wyposażonych w narty oraz specjalne pojazdy przystosowane do poruszania się po śniegu, a także możliwości przemieszczanie środków ogniowych na przystosowanym do tego celu sprzęcie¹³⁰.

¹²⁹ A. Bujak, *Problemy wykorzystani terenu w działaniach bojowych*, Warszawa, AON 1996.

¹³⁰ *Działania bojowe w warunkach zimowych*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1983, nr 3.

Wnioski z obserwacji ćwiczeń państw NATO pozwalają na stwierdzenie, że zimą zwrócić należy szczególną uwagę na wpływ warunków atmosferycznych, a przede wszystkim zimna na organizm ludzki. W niskiej temperaturze obniża się wydajność i wytrzymałość żołnierzy, występują przeziębienia, zachorowania i odmrożenia szczególnie jeśli nie stosuje się odpowiednich przedsięwzięć zabezpieczających.

Ciepłe umundurowanie chroni żołnierzy przed chłodem, ale równocześnie zmniejsza ich ruchliwość. Doświadczenia armii niemieckiej¹³¹ wskazują, że żołnierze działający w warunkach zimowych powinni posiadać specjalne zestawy wyposażenia:

- dodatkową bieliznę zapakowane w torby plastikowe;
- wkładki ocieplające pod hełm lub wełniane czapki;
- maty biwakowe;
- śpiwory;
- krótkie narty a po intensywnych opadach śniegu "rakiety śnieżne".

Wilgotność powietrza w okresie odwilży ujemnie wpływa na organizm człowieka, przesiąknięte ubranie powoduje dreszcze ciała i sprzyja odmrożeniom.¹³² Przesiáknęte wilgocią umundurowanie utrudnia posuwanie się w terenie, powoduje nadmierne wyczerpanie organizmu i zmusza do poszukiwania miejsca dogodnego do ogrzania się i wysuszenia. Wiatr w połączeniu z wilgocią potęguje działanie zimna. Prowadzi to do oziębienia organizmu i w dalszej perspektywie do utraty zdolności bojowej na skutek przeziębień, odmrożeń i szeregu infekcji górnych dróg oddechowych.

Najbardziej zagrożone utratą ciepła są duże powierzchnie ciała jak np. plecy i brzuch. Naczynia krwionośne zwężają się w celu zapobieżeniu utracie ciepła, co w konsekwencji prowadzi do zmniejszenia dostaw tlenu i ograniczonej wymiany materii. Taka sytuacja powoduje oziębienie organizmu i odmroże-

¹³¹ M. Pesendorfer, *Winterkampf, Truppendienst* 1989, nr 1.

¹³² Doświadczenia wojenne wskazują, że największy procent odmrożeń przypada na okres wahań temperatury tj. czas między odwilżą a mrozem.

nia. Przy temperaturze poniżej -9 stopni Celsjusza należy zabezpieczyć przed odmrożeniem ręce i twarz wykorzystując w tym celu specjalne kremy. Po wejściu do pomieszczenia zarówno twarz jak i ręce należy umyć ciepłą wodą z mydłem¹³³.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że zimy nie należy się obawiać i traktować jako „przeciwnika”, lecz uczynić ją „sojusznikiem” poprzez odpowiednie wyszkolenie wojsk¹³⁴.

4.2. Działania taktyczne w okrążeniu i wyjście z okrążenia

Wyposażenie wojsk w nowoczesny sprzęt bojowy, wzrost siły ognia, przyjęcie nowych struktur organizacyjnych, doświadczenia minionych wojen i konfliktów lokalnych oraz osiągnięcia współczesnej sztuki wojennej pozwalają sądzić że współczesne działania bojowe, przebiegać będą na całej głębokości ugrupowań walczących stron. Istotną cechą współczesnych działań taktycznych jest tendencja do przenoszenia walki w głąb ugrupowania przeciwnika poprzez wykorzystanie do tego celu oddziałów i pododdziałów ogólnowojskowych wyposażonych w nowoczesne środki walki pozwalające prowadzić działania na tyłach przeciwnika zarówno na lądzie jak i w wymiarze powietrzno-lądowym.

Walka w okrążeniu to jedna z trudniejszych form działań bojowych. Sytuacje w których wojska będą prowadzić walkę w izolacji od sił głównych będą w przyszłości znacznie częstsze niż w wojnach minionych. Wydaje się więc, że tej formy działań nie należy traktować jako specyficznej, lecz postrzegać ją jako normalną sytuację bojową na współczesnym polu walki. Na tak sformułowaną tezę wskazują jednoznacznie opinie prezentowane w naszej literaturze wojskowej jak i pozostałych państwach Sojuszu. Zakładają one że jednym ze sposobów realizacji celu walki jest wykonanie uderzeń rozcinających, okrążenie zgrupowań przeciwnika, a następnie ich zniszczenie. Również manewr przy wykorzy-

¹³³ Zob. A. Bujak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia działań obronnych w aspekcie terenu i klimatu (pk. Kraj)*, Warszawa, AON 1997.

¹³⁴ *Działanie wojsk w warunkach zimowych*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1989, nr 3, s.46.

staniu oddziałów wydzielonych, rajdowych lub w wymiarze powietrzno-lądowym desantów taktycznych dla uchwycenia ważnego obiektu (rubieży), dezorganizacji i izolowania części sił przeciwnika będzie częstym sposobem osiągnięcia celu, powodującym konieczność prowadzenia walki w oderwaniu od sił głównych.

Dokładniejsza analiza warunków i możliwości okrążenia i wyjścia z okrążenia wymaga jednak głębszych badań oraz wyjaśnienia kilku pojęć z tego zakresu.

Oto niektóre z nich zawarte w polskiej literaturze wojskowej:

- ❖ **okrążenie** – to odizolowanie części sił nieprzyjaciela od pozostałych wojsk w celu ich likwidacji. Okrążenie najczęściej osiąga się podczas natarcia na kierunkach zbieżnych. We współczesnych warunkach okrążenie i zniszczenie nieprzyjaciela stanowi jednoczesny akt. Zapewnia się to poprzez skuteczne użycie broni jądrowe i dużą ruchliwość wojsk.¹³⁵
- ❖ **okrążenie** – odcięcie i odizolowanie części sił w celu ich likwidacji; osiąga się je zwykle przez natarcie wojsk na kierunkach zbieżnych, które w warunkach współczesnych może być połączone z działaniem desantu powietrznego, a na kierunku morskim – morskimi.¹³⁶

Również w innych materiałach dotyczących omawianego problemu można spotkać mniej lub bardziej różniące się od siebie pojęcia okrążenia.

- ❖ **okrążenie** – jest rezultatem manewru wojsk działających zaczepnie, doprowadzającego – w wyniku głębokiego oskrzydlenia lub obejścia (jedno- lub dwustronnego) – do wyjścia na tyły broniących się wojsk, przejścia dróg odejścia (wycofania) i otoczenia ich na ograniczonym obszarze.¹³⁷
- ❖ **okrążenie** – jest następstwem niepomyślnego przebiegu walki, której dalszemu niekorzystnemu rozwojowi nie można w danej sytuacji zapobiec. W warunkach gdy zorganizowane wycofanie wojsk stanie się niemożliwe lub

¹³⁵ *Słownik podstawowych terminów wojskowych*, Warszawa 1977

¹³⁶ *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1967

¹³⁷ W. Mróz, *Okrażenie-przyparcie wojsk w obronie*, – „Myśl Wojskowa” Nr 3 1993 s. 42

niecelowe będą one zmuszone prowadzić walkę w izolacji od sił głównych. Walka w okrążeniu posiada charakter wymuszony, niekiedy jednak może być działaniem zamierzonym.¹³⁸

- ❖ **okrążenie** – jest następstwem niepomyślnego przebiegu operacji (walki) gdy wojska mogą zostać odcięte od swego zaplecza lub okrążone. W działaniach wojsk w okrążeniu wyróżniamy dwa okresy: obronę w okrążeniu i wyjście z okrążenia.(...) Okrążenie może być zakończone przez odblokowanie wojsk z okrążenia, przerwanie się okrążonych wojsk, lub poprzez połączenie obu sposobów.¹³⁹
- ❖ **przyparcie** – jest szczególnym przypadkiem manewru okrążającego, stosowanego w działaniach zaczepnych, prowadzonych wzdłuż nieprzekraczalnych przeszkód terenowych (bagien, rozlewisk, łańcuchów górskich) lub wodnych (wybrzeża morskiego, jezior), doprowadzającego do odcięcia określonych sił od głównego zgrupowania broniących się wojsk i zamknięcia ich na ograniczonym obszarze.¹⁴⁰

Ale nie tylko nasi teoretycy widzą tak ważki problem współczesnych działań bojowych jakim jest walka w okrążeniu i przerwanie izolacji wojsk czyli – wyjście z okrążenia.

Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100 co prawda nie precyzuje jednoznacznie pojęcia okrążenie, jednak poświęcenie całego rozdziału regulaminu HDv 100/100 temu zagadnieniu wskazuje, że Bundeswehra widzi wagę i złożoność problemu prowadzenia walki w izolacji. Z niemieckiego punktu widzenia: Podczas prowadzenia operacji związki lub ich części mogą zostać odcięte od swego zaplecza lub okrążone.¹⁴¹ Zastanowienia godnym jest to że mimo doświadczeń armii niemieckiej regulamin ten nie widzi możliwości

¹³⁸ *Regulamin Działań Taktycznych Wojsk Lądowych*, cz. I Warszawa 1994

¹³⁹ *Regulamin Działań Wojsk Lądowych*, Warszawa 1999 s. 161

¹⁴⁰ W. Mróz, *Okrążenie-przyparcie wojsk w obronie*, – „Myśl Wojskowa” Nr 3 1993 s. 42

¹⁴¹ *Regulamin Walki Wojsk Lądowych BUNDESWEHRY HDv 100/100*, AON, Warszawa 1993 s.198

przejścia do walki w okrążeniu w natarci, omawiając jedynie taką możliwość w obronie.

Doktryna taktyczna sił lądowych (ATP-35B) podobnie jak regulamin HDv 100/100 poświęca jeden rozdział walce w okrążeniu. Podaje ona że w czasie walki mogą występować okresy, w których dowódca będzie musiał akceptować okrążenie pewnych pododdziałów swoich wojsk. (...) Okrążone wojska będą musiały walczyć samodzielnie, odcięte i z odpowiednio ograniczonym systemem zaopatrzenia.¹⁴²

Podręcznik *Polowy 100-5 Działania Wojsk Lądowych Armii Stanów Zjednoczonych* zauważa również możliwość zaistnienia niepomyślnych sytuacji w których przydarzyć się może niezamierzone okrążenie.¹⁴³

Z przytoczonych pozycji zarówno polskich czy też sojuszniczych widać jak ważnym problemem i trudną sytuacją jest walka w okrążeniu. Studiując jednak literaturę przedmiotu, śledząc współczesne konflikty, oraz wyciągając wnioski z prowadzonych ćwiczeń należałoby jednoznacznie określić cel uwarunkowania, i sposoby prowadzenia walki w okrążeniu i wyjścia z okrążenia.

Do walki w okrążeniu wojska mogą przejść w sposób **zamierzony** wynikający z koncepcji rozegrania walki przez przełożonego, oraz co jest częstszym przykładem w sposób **wymuszony** na skutek niepomyślnego przebiegu walki. Pozostawienie wojsk w ugrupowaniu przeciwnika powinno spełniać określony cel, wynikający przede wszystkim z zamiaru i zadania przełożonego. Stąd celem **zamierzonej** walki w okrążeniu może być:

- wiązanie znacznych sił przeciwnika;
- utrzymanie przez określony czas ważnych obiektów i rejonów o szczególnym znaczeniu taktycznym lub operacyjnym;
- hamowanie jego tempa natarcia;

¹⁴² Trzeci projekt wstępny, przekład: A. SZYDŁOWSKI, *Doktryna taktyczna sił lądowych (ATP-35B)*, Warszawa, . Instytut Logistyki WAT, 1998, s 272

¹⁴³ *Podręcznik Polowy 100-5 Działania Wojsk Lądowych Armii Stanów Zjednoczonych*, AON 1994 s284.

- tworzenie warunków do wykonania zwrotu zaczepnego (kontrataku, przeciwdzierzenia);
- paraliżowanie działania systemu zabezpieczenia logistycznego przeciwnika tj. blokowanie głównych dróg dowozu i ewakuacji, itp.

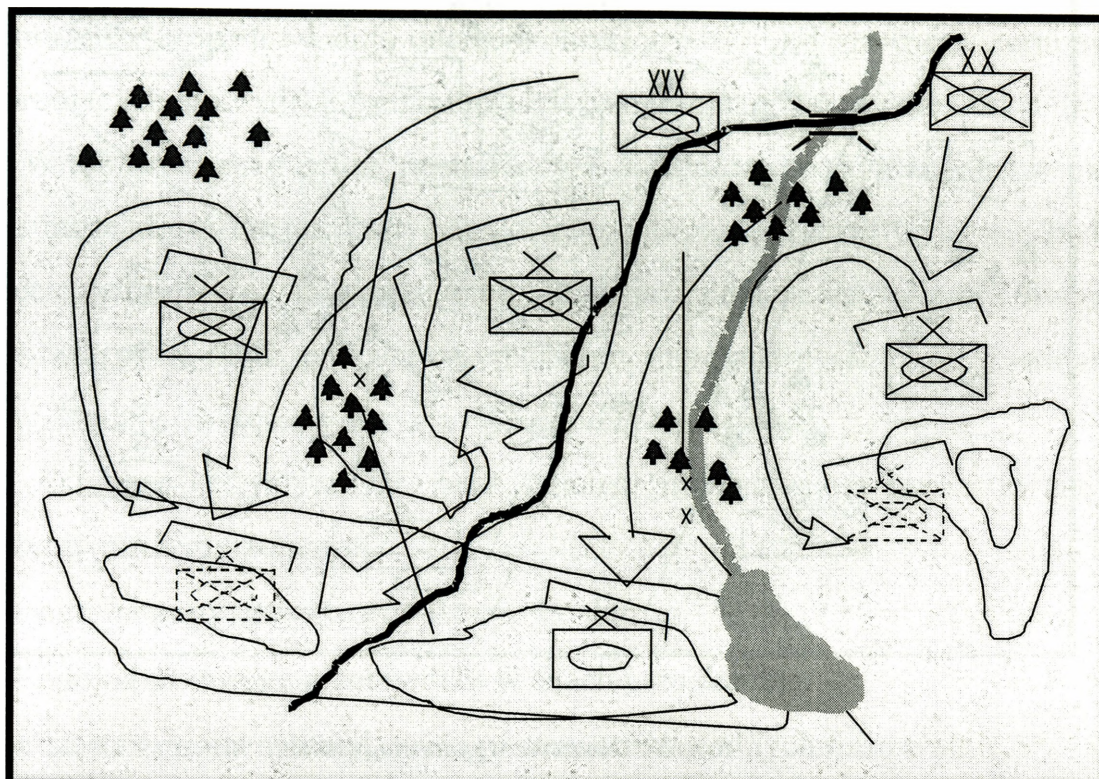
W przypadku wojsk które znalazły się w okrążeniu w sposób wymuszony przełożony ma obowiązek skorygować lub uściślić ich zadanie. Pozostawienie sił tych w okrążeniu samym sobie jest niedopuszczalne, a celem działania w tym okresie powinno być:

- niedopuszczenie do ich rozbicia;
- stworzenie warunków do wyjścia z okrążenia;
- połączenia się z siłami głównymi.

Okrażenie wojsk przez przeciwnika powoduje ograniczenie swobody działania nie tylko okrążonych wojsk, lecz również nadrzędnego szczebla dowodzenia będącego poza okrążeniem.

Okrażenie wojsk może nastąpić w różnych sytuacjach i rodzajach działań bojowych.

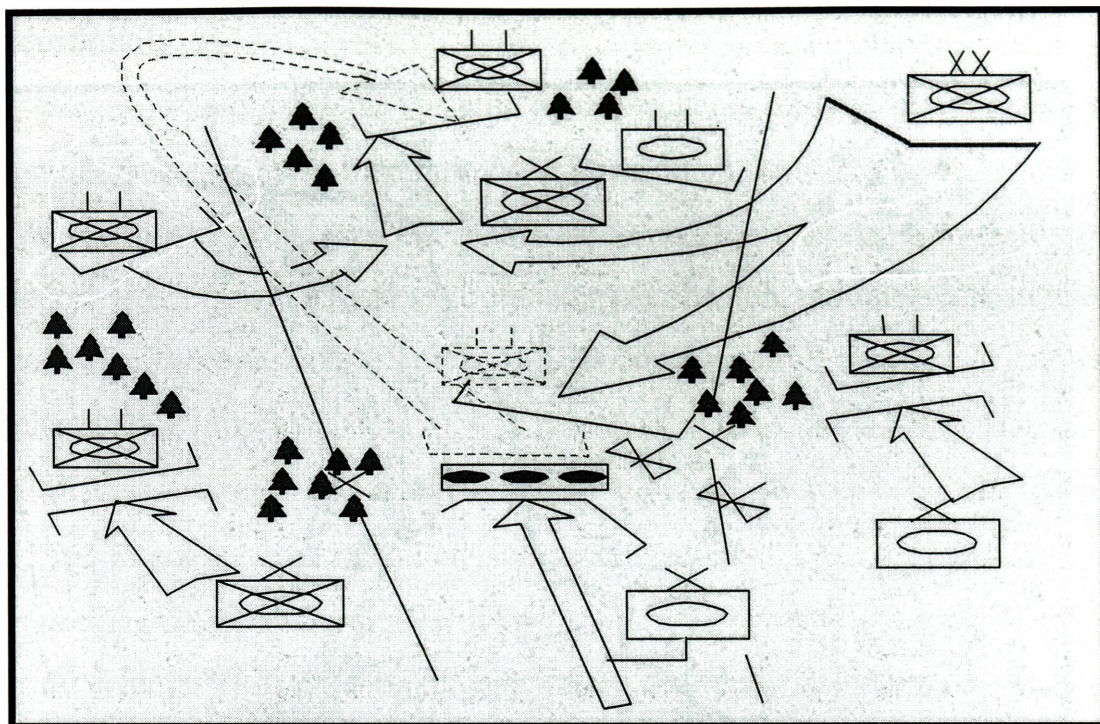
W działaniach obronnych okrążenie wojsk może zaistnieć wyniku niepomyślnego przebiegu walki na skrzydłach, bądź w pasach działania sąsiadów, gdy przeciwnikowi uda się włamać w głąb obrony i izolować część broniących się punktów oporu (rejonów obrony) od sił głównych (szczebla nadrzędnego). Może ono być również wynikiem wysadzenia w tyłowej strefie działań desantów powietrznych lub morskich, użycia przez przeciwnika środków minowania powierzchniowego, które wspólnie z wojskami nacierającymi od czoła i skrzydeł umożliwią mu szybkie zamknięcie pierścienia i dokonanie okrążenia (rys. 17).

Rys. 17. Okrażenie w obronie (wariant)

Walkę w okrażeniu w działaniach obronnych będą prowadziły również oddziały pozostawione celowo w ugrupowaniu przeciwnika dla czasowego lub ciągłego wiązania jego sił, paraliżowania poczynąń w tyłowej strefie, utrudniania manewru, spowalniania tempa działań.

Do okrażenia może dojść również podczas prowadzenia natarcia. Nastąpić to może w wyniku szybkiego tempa prowadzonych działań na szerokim froncie lub na oddzielnym (samodzielnym) kierunku. Pomyślnie rozwijająca się sytuacja może uspić czujność atakującego co do możliwości przeciwnika. Odkryte skrzydła nacierających wojsk, które przeszły do pościgu, stworzą dogodne warunki do wykonania niespodziewanych uderzeń przez przeciwnika. Pozwoli to mu wyjść na tyły nacierającego zgrupowania i dokonać okrażenia (rys. 18).

Rys. 18. Okrażenie w natarciu (wariant)

W natarciu często zmuszone będą do czasowej walki w okrażeniu także takie elementy ugrupowania bojowego jak: oddział wydzielony, rajdowy czy desant taktyczny, które dla utrzymania opanowanych obiektów będą samodzielnie prowadzić walkę w izolacji (rejonów) do czasu podejścia sił głównych, opóźnianych bądź czasowo zatrzymanych przez przeciwnika.

W natarciu z forsowaniem przeszkody wodnej okrażenie może nastąpić w wyniku silnych kontrataków przeciwnika w skrzydła gdy uda mu się odciąć wojska znajdujące się na przyczółku od przeprawy.

Okrażenie może nastąpić również podczas wycofania wojsk, gdy tempo ich odwrotu będzie wolniejsze od tempa natarcia (pościgu) przeciwnika. Wówczas w okrażeniu mogą znaleźć się ariergardy, a niekiedy nawet oddziały (pododdziały) wchodzące w skład sił głównych wycofującego się zgrupowania.

W złożonej sytuacji taktycznej oraz różnych warunkach geofizycznych mogą zaistnieć jeszcze inne, mniej lub bardziej złożone sytuacje związane z

okrażeniem. Jednym ze szczególnych jego przypadków jest „przyparcie”¹⁴⁴ wojsk do nieprzekraczalnego (nieprzejezdnego) obszaru, przeszkody terenowej (jeziora) itp., który powoduje odcięcie określonych sił od głównego zgrupowania broniących się wojsk i zamknięcie ich na ograniczonym terenie.

W toku realizacji celów postawionych oddziałom (pododdziałom) w okrażeniu może dojść do tak krytycznego momentu, że jedynym wyjściem będzie podjęcie próby wyprowadzenia ich z okrażenia i połączenia z siłami głównymi wojsk własnych, bądź przejście do działań w nieregularnych. Zawsze jednak w tym względzie ostateczna decyzja należy do przełożonego.

Do charakterystycznych cech działań prowadzonych przez oddział w okrażeniu możemy zaliczyć:

- ograniczony czas na organizację działań;
- ogólną przewagę przeciwnika w siłach i środkach;
- częsta zmiana sytuacji, występowanie różnorodnych form walki;
- szybkie przechodzenie od jednej formy do drugiej;
- nieetatowy skład okrażonych oddziałów (pododdziałów) o różnej przynależności organizacyjnej;
- brak bezpośredniej styczności z wojskami walczącymi na zewnętrznym froncie okrażenia;
- konieczność zmiany ugrupowania bojowego nie tylko w czasie organizacji obrony, lecz i jej prowadzenia;
- konieczność reorganizacji systemu dowodzenia;
- niedostatek środków walki i żywności.¹⁴⁵

Izolacja wojsk nie następuje nagle i niespodziewanie. W celu uniknięcia zaskakującego okrażenia zawsze głównym warunkiem powodzenia jest nieprzerwane śledzenie sytuacji, a w szczególności zgrupowań uderzeniowych prze-

¹⁴⁴ W. Mróz, *Okrażenie-przyparcie wojsk w obronie*, – „Myśl Wojskowa” Nr 3 1993 s. 42

¹⁴⁵ S. Kołcz, *Charakterystyka działań bojowych wojsk lądowych*, „Myśl Wojskowa” wyd. spec.1994 s. 31.

ciwnika, jego elementów powietrzno-desantowych i desantowo-szturmowych, charakteru jego dotychczasowych działań. Odpowiednio zorganizowane rozpoznanie, ścisłe współdziałanie z sąsiadami zapewnią w wielu sytuacjach właściwe przeciwdziałanie zagrożeniu okrążenia i izolacji wojsk.

Realizacja i zakres przedsięwzięć zapewniających przeciwdziałanie okrążeniu zależy od konkretnej sytuacji, możliwości broniących się wojsk, ich celu działania, składu i siły włamującego się w ugrupowanie lub dokonującego okrążenia przeciwnika. Czynniki te decydować będą głównie o sposobie przeciwdziałania okrążeniu.

Najskuteczniejszym sposobem uniknięcia izolacji, poza realizacją wyżej wymienionych przedsięwzięć jest rozbicie przynajmniej jednego z nacierających zgrupowań przeciwnika, wykonując kontratak wsparty ogniem artylerii i uderzeniami lotnictwa przełożonego. Należy dążyć do zniszczenia lub co najmniej obezwładnienia włamującego się przeciwnika przez co całkowicie przekreślić jego możliwość okrążenia naszych wojsk na danym kierunku. W wypadku próby dokonania okrążenia na styku z sąsiadem należy jednocząc wysiłki wspólnym zbieżnym uderzeniem rozbić przeciwnika w rejonie włamania i niedopuszczyć go do wyjścia w tyłową strefę działań. Gdy przeciwdziałanie okrążeniu przerasta możliwości broniącego się przełożony powinien wesprzeć działanie okrążanych wojsk swoimi siłami i środkami.

Okrażeniu należy zawsze zapobiegać w sposób jak najbardziej zdecydowany i aktywny, zawsze jednak postępowanie to powinna cechować zasada: wojska nad którymi zawisła groźba okrążenia (izolacji) nie mogą wycofać się z walki samodzielnie, ich wycofanie (opuszczenie zajmowanego rejonu) może nastąpić wyłącznie za zgodą lub na rozkaz przełożonego.

Gdy przeciwdziałanie okrążeniu przyjmie niepomyślny przebieg i gdy przełożony nie zezwoli na wycofanie broniący się dowódca powinien dążyć do zapewnienia jak najkorzystniejszych warunków do prowadzenia walki w okrążeniu przez:

- skupienie wysiłku rozpoznania naziemnego i powietrznego na najbardziej zagrożonych kierunkach oraz utrudnienie przeciwnikowi prowadzenia rozpoznania;
- poprawienie w niezbędnym zakresie położenia wojsk w celu oparcia przedniej linii obrony na dogodnych rubieżach terenowych i zapewnienia im swobody manewru;
- dokonanie niezbędnych przegrupowań sił i środków zgodnie z potrzebami przyszłej walki, a zwłaszcza odtworzenie odwodów i rozmieszczenie ich na zagrożonych kierunkach;
- przygotowanie manewru ogniem i pododdziałami artylerii;
- dostosowanie sposobu dowodzenia i łączności do potrzeb walki w okrążeniu;
- uzgodnienie nowych problemów koordynacji z sąsiadami, a także synchronizacji między elementami ugrupowania bojowego;
- przyspieszenie ewakuacji rannych i chorych oraz zbędnego sprzętu;
- przegrupowanie elementów tyłowych i rozmieszczenie ich w środkowej części ugrupowania bojowego, a także wprowadzenie surowego reżimu zużycia amunicji, materiałów pędnych i żywności;
- wyznaczenie i przygotowanie lądowisk dla śmigłowców i zrzutowisk dla zrzutów zaopatrzenia.¹⁴⁶

Spełnienie tych warunków wydaje się być podstawą sukcesu w dalszym efektywnym i zorganizowanym prowadzeniu walki w okrążeniu, a tym samym w osiągnięciu zakładanego celu zarówno przez siebie jak i celu postawionego przez przełożonego. Warunki te, są również podstawą do późniejszego zorganizowanego i bezpiecznego wyprowadzenia wojsk z izolacji i połączenia z siłami głównymi.

¹⁴⁶ M. Laszczyk, *Walka w okrążeniu*, MON Warszawa 1985 s. 31

Z doświadczeń minionych wojen, konfliktów jak również z analizy warunków przyszłego pola walki wynika że **walkę oddziału w okrążeniu** można podzielić na następujące etapy:

- działania w celu zapewnienia dogodnych warunków prowadzenia walki w okrążeniu.
- walka o osiągnięcie celu działań w okrążeniu.
- walka o wyjście z okrążenia.¹⁴⁷

Wyjście oddziału z okrążenia czyli ostatni etap walki w oderwaniu od sił głównych jest działaniem prowadzonym na wybranym kierunku (kilku kierunkach). Jego celem jest przerwanie wewnętrznego pierścienia okrążenia i połączenie się z wojskami własnymi będącymi poza okrążeniem. Może on nastąpić bezpośrednio po zamknięciu pierścienia okrążenia gdy przeciwnik nie zdążył stworzyć jeszcze silnego i ciągłego frontu wokół odciętych wojsk, lub po osiągnięciu celu obrony okrężnej.

W zależności od zaistniałej sytuacji oraz czynników determinujących działanie tj. składu i możliwości bojowych przeciwnika, jego charakteru działań, możliwości bojowych wojsk własnych, terenu oraz jego infrastruktury można wyróżnić dwa podstawowe sposoby wyjścia oddziału z okrążenia. Pierwszy - samodzielne wyjście okrążonych wojsk oraz drugi - wyjście z okrążenia przy współudziale wojsk walczących na zewnątrz pierścienia okrążenia.

Samodzielne wyjście z okrążenia będzie miało miejsce z reguły w przypadku gdy walczące wojska na froncie zewnętrznym oddalą się znacznie od rejonu okrążenia. Sposób ten realizowany jest w następujących etapach:

- I. rozbicie przeciwnika na kierunku wyjścia z okrążenia i przerwania wewnętrznego pierścienia;
- II. prowadzenie natarcia lub wykonanie marszu (odwrotowego);

¹⁴⁷ Tamże, s. 82

- III. przełamanie zewnętrznego pierścienia okrążenia (przeniknięcie przez ugrupowanie przeciwnika walczącego z siłami poza okrążeniem);
- IV. ześrodkowanie się w wyznaczonym rejonie i odtworzenie zdolności bojowej.¹⁴⁸

Drugi sposób czyli wyjście oddziału z okrążenia przy współudziale wojsk działających na zewnątrz będzie miał miejsce podczas podchodzenia lub wykonywania przez nie uderzenia w kierunku rejonu okrążonych wojsk. W działaniach obronnych będą to wojska wykonujące kontratak (przeciwuuderzenie, przeciwnatarcie), w natarciu oddziały rozwijające powodzenie w głąb ugrupowania przeciwnika lub oddziały wydzielone. W wymienionych sytuacjach okrążony oddział może wykonać uderzenie zbieżne lub czekać na odblokowanie.

Wykonując uderzenie zbieżne działanie okrążonego oddziału możemy podzielić na następujące etapy:

- I. rozbicie przeciwnika na kierunku wychodzenia z okrążenia i przerwanie wewnętrznego pierścienia;
- II. prowadzenie natarcia w kierunku zbieżnym z działaniem wojsk z zewnątrz;
- III. przekroczenie ugrupowania wojsk działających z zewnątrz;
- IV. wykonanie marszu do wyznaczonego rejonu i odtworzenie zdolności bojowej.¹⁴⁹

Należy więc sformułować generalny wniosek w postaci stwierdzenia, że możliwości i sposób prowadzenia działań w okrążeniu, a następnie wyjścia z okrążenia zależą od wielu czynników, do których przede wszystkim można zaliczyć:

Sposób działania przeciwnika, jego możliwości bojowe na wewnętrznym i zewnętrznym pierścieniu okrążenia, szczególnie jego silne uderzenia na wybranym kierunku przy wsparciu ognia artylerii, uderzeniami lotnictwa oraz czę-

¹⁴⁸ S. Kołcz, *Działania bojowe wojsk lądowych*, „Myśl Wojskowa” wyd. spec. 1994 s. 79.

¹⁴⁹ Tamże, s. 80

stym powierzchniowym minowaniu dla pozbawienia okrażonych swobody manewru. Dlatego też w przewidywaniu tak rozwijającej się sytuacji można wyciągnąć następujące wnioski:

- rejon do prowadzenia walki w okrażeniu i przewidywanym wyjściu z okrażenia dla zapewnienia jego żywotności należy przygotować zawczasu (w okresie planowania i organizacji walki);

- każda zwłoka przeciwnika w niszczeniu okrażonych wojsk działa na korzyść izolowanych, pozwala na zorganizowanie (reorganizację) systemu obrony, przedłużenie realizacji skutecznej obrony i zachowaniu potencjału do dalszych działań;

- trudniejsze warunki do organizacji i prowadzenia walki będą miały te oddziały (pododdziały), które w wyniku niepomyślnego wycofania zostały odcięte i zmuszone do walki w okrażeniu w narzuconym przez przeciwnika terenie;

- w większości sytuacji przeciwnik będzie dążył do jednoczesnego okrażenia i likwidacji okrażonych sił.

Teren i jego infrastruktura taktyczna, pora roku i doby będą kolejnymi czynnikami decydującymi o skuteczności prowadzenia walki w okrażeniu i wyjścia z okrażenia. Opanowanie (utrzymanie) dogodnego terenu w krytycznej sytuacji poprzedzającej izolację wojsk jest podstawą skutecznego oporu, organizacji systemu obrony, systemu ognia, a następnie realizacji zadań związanych z wyjściem z okrażenia. Powinien on zapewnić dobrą obserwację, szybki manewr ogniem i sprzętem oraz właściwe warunki rozśrodkowania i maskowania elementów ugrupowania bojowego. Należy pamiętać jednak, że w każdym działaniu bojowych dla podniesienia walorów choćby najlepszego terenu należy „wzmocnić go” budową przeszkód, zapór i niszczeń. One to bowiem wśród wielu innych elementów istniejącej infrastruktury decydować będą o trwałości i skuteczności prowadzonych działań.

Charakter działań sił głównych walczących poza okrażeniem, ich możliwości wsparcia okrażonego zgrupowania jak również oddalenie od okrażonych

wojsk to kolejny zespół czynników wpływający na możliwości prowadzenia walki przez okrążony oddział. Ciągłe lub okresowe utrzymanie przewagi w powietrzu, wsparcie walczących w okrążeniu uderzeniami lotnictwa, śmigłowców bojowych, przejęcie części zadań ogniowych (w zależności od odległości) przez artylerię przelożonego będącą poza okrążeniem wydatnie zwiększy efektywność prowadzenia walki okrążonego oddziału. Skoordynowane co do miejsca, kierunku i czasu zwroty zaczepne wojsk walczących na froncie zewnętrznym, działalność oddziałów wydzielonych, rajdowych, uderzenia grup desantowo-szturmowych na newralgiczne elementy ugrupowania bojowego przeciwnika wykonane na korzyść okrążonych to kolejne sposoby zwiększenia możliwości izolowanych wojsk i stworzenia im warunków do skutecznej walki w okrążeniu, a następnie zorganizowanego wyjścia z okrążenia. Wsparcie wojsk walczących w okrążeniu polegać może również na ich wzmocnieniu, przez przerzut drogą powietrzną wojsk i środków walki, jest to jednak zawsze uzależnione od odległości między okrążonymi a siłami głównymi. Przy styczności ogniowej istnieje możliwość wspólnego niszczenia zgrupowań przeciwnika, a nawet podział zadań, wówczas możliwości okrążonego oddziału są wprost proporcjonalne do zakresu wsparcia ich walki z zewnątrz, jednak w miarę zwiększania się odległości możliwości wsparcia ogniowego (a co za tym idzie możliwości prowadzenia skutecznej walki w okrążeniu, a następnie wyjścia z okrążenia) maleją. Przy dzisiejszych możliwościach sprzętu będącego na wyposażeniu naszej armii, przy odległości ponad 15-20 km możliwość wsparcia ogniowego artylerią jest niewielka, pozostaje więc jedynie wsparcie przy pomocy lotnictwa, a szczególnie lotnictwa wojsk lądowych. Wzrastająca rola i udział lotnictwa w działaniach bojowych sprawiają że wynik walki w coraz większym stopniu uzależniony jest i będzie od **sytuacji w powietrzu**. Przy rosnącej roli lotnictwa w działaniach szczególnego znaczenia w obecnej dobie nabiera problem obrony przeciwlotniczej walczących w okrążeniu wojsk. Uderzenia lotnictwa, śmigłowców przeciwpancernych, które ze względu na posiadanie możliwości bojowe, swobodę

działań nad własnym obszarem, bliskości własnych lotnisk i baz będą nasilać swoją działalność niszcząc i osłabiając potencjał bojowy okrążonych zgrupowań. Odległość rejonu walki okrążonego oddziału od sił głównych powoduje ograniczenie, a niekiedy całkowite pozbawienie skutecznej obrony przeciwlotniczej prowadzonej siłami przełożonego. Stąd też często okrążony zdany będzie wyłącznie na siebie, a przy występujących niedostatkach środków obrony przeciwlotniczej, osłaniane będą tylko najważniejsze elementy ugrupowania bojowego. Dlatego też broniący powinien skupić się na realizacji najważniejszych zadań, takich jak:

- koncentracja wysiłku środków OPL będących w gestii dowódcy na osłonie najważniejszych elementów ugrupowania bojowego;
- manewr środków OPL do wybranego rejonu w okresach największego zagrożenia;
- wykorzystanie poza specjalistycznymi środkami walki z przeciwnikiem powietrznym zwłaszcza ze śmigłowcami broni pokładowej czołgów i BWP oraz indywidualną bronią strzelecką żołnierzy wszystkich pododdziałów.¹⁵⁰

Przedsięwzięcia z zakresu powszechnej obrony przeciwlotniczej w znacznym stopniu przedłużą żywotność i trwałość prowadzonej walki okrążonych wojsk i umożliwią zachowanie potencjału bojowego niezbędnego do wyjścia z okrążenia.

Czynnik ilościowy i jakościowy jest kolejnym determinantem wpływającym na możliwości prowadzenia walki w okrążeniu i wyjścia z niego, choć w dobie obecnego rozwoju myśli technicznej prac naukowo-badawczych i możliwości sprzętu czynnik jakościowy będzie nabierał coraz większego znaczenia. Doświadczenia historyczne jednoznacznie wskazują że do likwidacji okrążonych wojsk w głębi własnego ugrupowania istnieje potrzeba wydzielenia nie więcej jak 1/3 sił i środków. Większa ilość zaangażowanych sił praktycznie

¹⁵⁰ M. Laszczyk, *Walka w okrążeniu* MON Warszawa 1985 s. 42

przekreśla możliwość prowadzenia działań zaczepnych w zakładanym tempie na froncie zewnętrznym. Z powyższego wynika że w przeciętnych warunkach okrążone zgrupowanie wojsk w sile oddziału zmechanizowanego (czołgów) powinno być zdolne przeciwstawić się siłom dwu lub trzykrotnie większym. Stwierdzenie to jest bardzo ogólne i nie należy przyjmować go jako pewnik gdyż jak wcześniej zaznaczyłem na możliwości prowadzenia walki w oderwaniu od sił głównych rzutuje wiele czynników których suma określi stopień wykonania zadania. Zawsze jednak powodzenie walki w okrążeniu i wyjście z okrążenia uzależnione będzie od konkretnych warunków terenowych, sytuacji w powietrzu oraz stopnia przewagi ogniowej przeciwnika wynikającego ze stosunku ilościowego i jakościowego.

Ilość posiadanych sił i środków oraz możliwości przeciwnika będącego w bezpośredniej styczności będą głównie warunkować wykonanie zadań przez okrążone pododdziały. Z reguły stosunek sił dla walczącego w okrążeniu i o wyjście z okrążenia jest niekorzystny dlatego też w zależności od celu walki w okrążeniu poprzez szybką koncentrację sił i środków na wybranych kierunkach należy dążyć do stworzenia przewagi miejscowej nad przeciwnikiem pozwalającej utrzymać kluczowy rejon do obrony, bądź dogodną rubież do przełamania wewnętrznego pierścienia okrążenia. Rozpatrując przewagę jakościową i ilościową nie należy skupiać się jedynie nad wyższością jakościową uzbrojenia i sprzętu bojowego lecz należy również uwzględnić takie niewymierne czynniki jak:

- zaskoczenie;
- manewr;
- umiejętne optymalne wykorzystanie terenu;
- aktualne możliwości rodzajów wojsk i posiadanych środków walki oraz koncentracja wysiłku w odpowiednim miejscu i czasie.

Prowadząc walkę w okrążeniu i o wyjście z okrążenia należy pamiętać że podstawą sukcesu jest osiągnięcie przewagi zarówno materialnej jak i niemater-

rialnej, (przewaga myśli) ona to poprzez umiejętne racjonalne planowanie, śmiałe i zdecydowane działanie w każdym okresie walki będzie decydować o ostatecznym osiągnięciu celu.

Kolejnym ważnym czynnikiem wpływającym na możliwości prowadzenia walki w okrążeniu i wyjście z okrążenia jest **ilość posiadanych przez oddział środków materiałowych**. W każdych warunkach walki wielkość ta jest jednym z decydujących czynników wpływających na czas i sposób działania. Dlatego też odcięcie dróg zaopatrzenia i ewakuacji stawia okrążone wojska w niezmiernie trudnej sytuacji. Walczący w okrążeniu z reguły nie będzie posiadał normalnych zapasów środków materiałowych. Ich wielkość zależna będzie od czasu prowadzenia walki, miejsca w ugrupowaniu i charakteru poprzednich działań. Inny rząd zapasów środków materiałowych i potrzeb z nimi związanych będzie miał oddział, który bronił się w pierwszym rzucie i został izolowany od sił głównych, a inny, który prowadził działanie jako oddział wydzielony w ugrupowaniu przeciwnika i na wskutek niepomyślnej sytuacji (gdy natarcie sił głównych zostało załamane) został okrążony. Oczywiście rzeczą jasną jest że wchodzący do walki oddział będzie z reguły odpowiednio wzmocniony innymi rodzajami wojsk i zapasami środków materiałowo-technicznych. Jego możliwości będą znacznie większe niż oddziału który w wyniku niepomyślnych walk został izolowany od sił głównych. Na podstawie doświadczeń historycznych z okresu II wojny światowej oraz późniejszych konfliktów, uwzględniając równocześnie obecny wzrost możliwości manewrowych, ogniowych sprzętu przy jednoczesnym wzroście norm zużycia amunicji, materiałów pędnych i smarów przewidyuje się że oddział będący w okrążeniu (w zależności od sytuacji i wykonywanego przedtem zadania) może prowadzić skuteczną walkę od jednej do dwóch dob. Dalsza walka uzależniona będzie od zaopatrzenia z zewnątrz, które jest możliwe praktycznie tylko drogą powietrzną. Podstawowymi formami zaopatrzenia będą wówczas zrzuty lub bezpośrednia dostawa śmigłowcami na wcześniej przygotowane lądowiska. W przypadku posiadania przez przeciwnika

przewagi w powietrzu zaopatrywanie drogą powietrzną będzie utrudnione, a czasami wręcz niemożliwe.

Ugrupowanie bojowe oddziału przechodzącego do walki w okrążeniu i wyjścia z okrążenia będzie w większości przypadków miało charakter wymuszony przez niekorzystną sytuację bojową w której nastąpiło okrążenie. Na przyjęcie określonego ugrupowania będą miały wpływ następujące czynniki:

- charakter działań przeciwnika;
- możliwości wojsk własnych na froncie zewnętrznym;
- możliwości bojowe i skład okrążonego oddziału;
- otrzymane zadanie;
- koncepcja rozegrania walki;
- długość linii frontu (pierścienia okrążenia);
- infrastruktura taktyczna terenu.

Ugrupowanie bojowe w każdych warunkach, a tym bardziej w okrążeniu, nie może stanowić niezmiennego „szablonu” łatwego do rozszyfrowania przez przeciwnika. Zawsze powinno zapewnić:

- skuteczną obronę wojsk i utrzymanie ważnych rubieży;
- możliwość wykonania manewru ogniem oraz siłami i środkami na zagrożone lub zamierzone kierunki;
- jak najlepsze wykorzystanie terenu.¹⁵¹

Według Regulaminu działań taktycznych cz. I., „Regulaminu działań wojsk lądowych – (tymczasowego)”, oraz innych periodyków wydawanych zarówno na wschodzie jak i w państwach układu NATO (ATP- 35B) wojska do prowadzenia działań w okrążeniu ugrupowuje się z zasady w jeden rzut z odwodami, które rozmieszcza się w kilku rejonach, za oddziałami (pododdziałami) pierwszego rzutu.

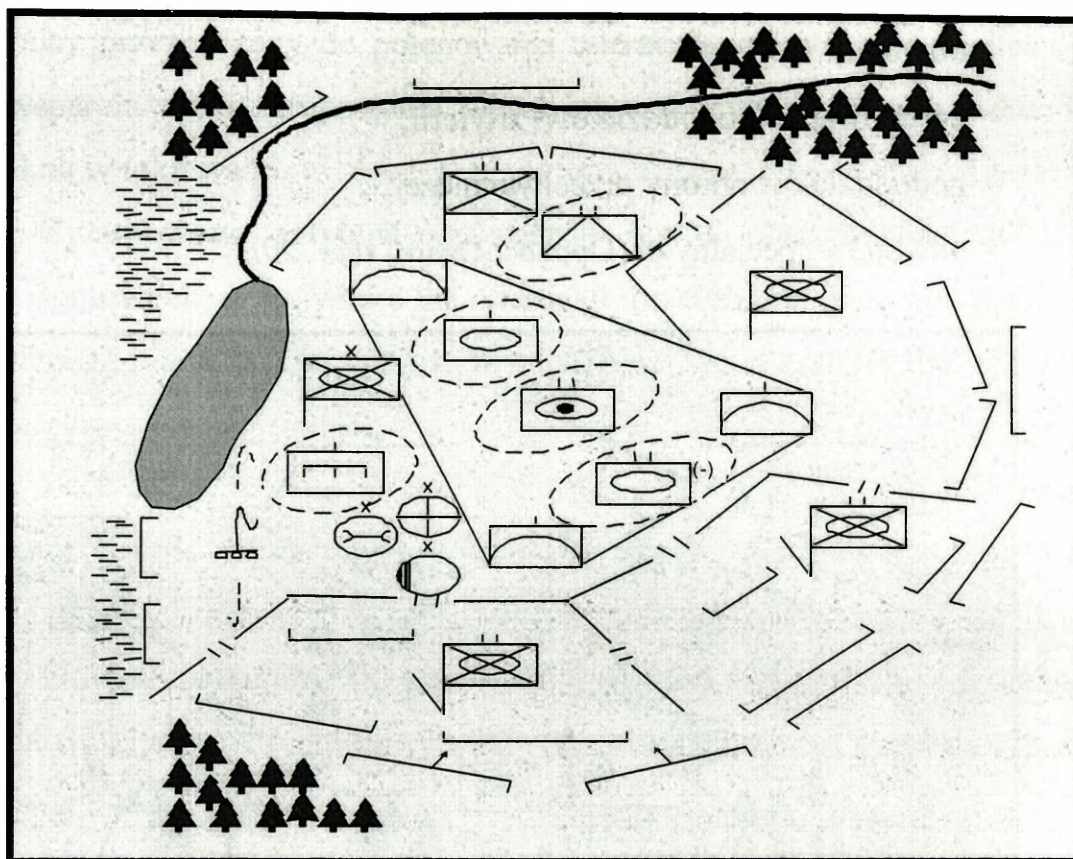
Zatem do podstawowych elementów ugrupowania bojowego oddziału prowadzącego walkę w okrążeniu można zaliczyć:

¹⁵¹ M. Laszczyk, *Walka w okrążeniu*, Warszawa MON 1985 s. 53

- pierwszy rzut;
- odwód (dawniej-drugi rzut);
- zgrupowania artylerii;
- zgrupowania artylerii przeciwlotniczej;
- odwody specjalne (Oppanc, Ozap);¹⁵²
- elementów rozpoznania;
- elementów zabezpieczenia logistycznego;
- stanowisko dowodzenia (*rys. 19*).

W zależności jednak od charakteru zadania bojowego, sposobu jego realizacji, zarówno rola jak i skład elementów ugrupowania bojowego może być różny. Walka w okrążeniu oraz walka oddziału o wyjście z okrążenia składa się z wielu cząstkowych zadań realizowanych przez poszczególne elementy ugrupowania bojowego. W toku walki dowódca okrążonego oddziału dla osiągnięcia określonych celów zmuszony będzie do reorganizacji przyjętego ugrupowania.

¹⁵² Tamże, s. 59

Rys. 19. Ugrupowanie oddziału w okrążeniu (wariant)

Cele te w poszczególnych etapach walki w okrążeniu to:

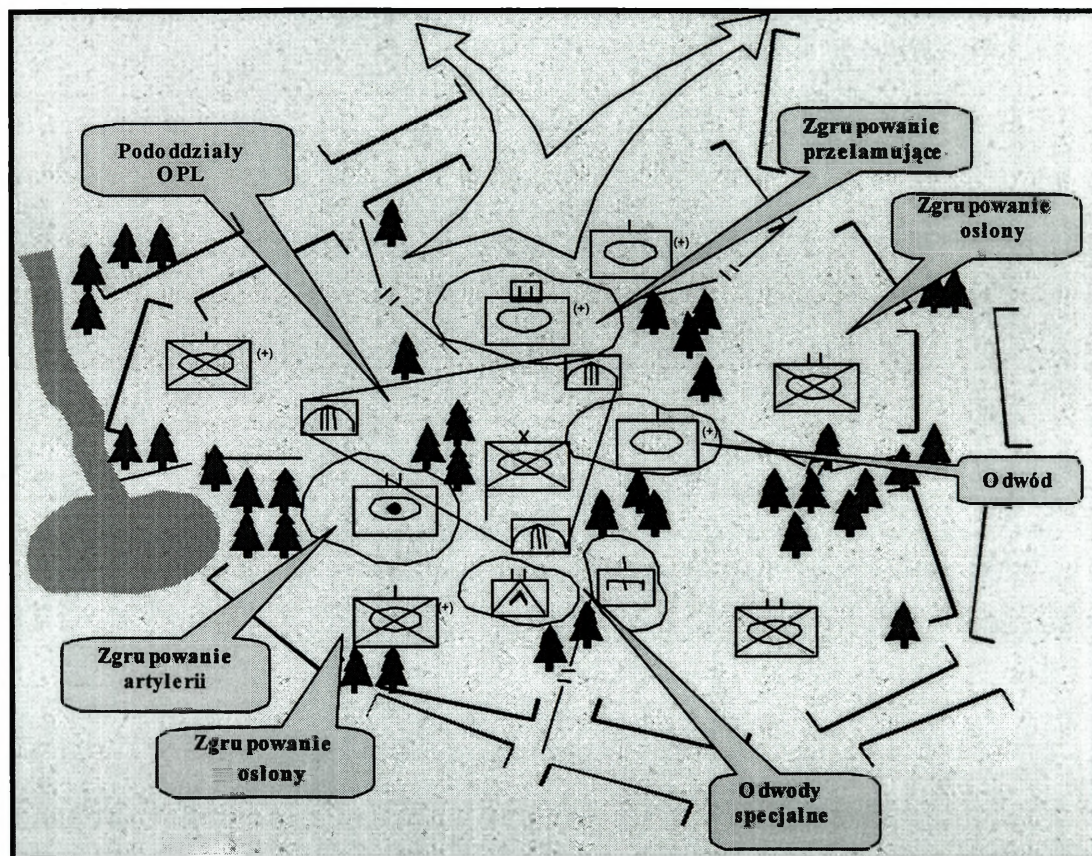
- odpieranie uderzeń przeciwnika i utrzymanie bronionego (opanowanego) rejonu;
- przerwanie pierścienia okrążenia;
- walka o opanowanie rubieży (obiektu) spotkania i połączenie się z wojskami własnymi, lub opanowanie wyznaczonego obiektu przez przełożonego.¹⁵³

Z analizy literatury przedmiotu oraz doświadczeń konfliktów zbrojnych po II wojnie światowej wynika że ugrupowanie bojowe oddziału podczas wychodzenia z okrążenia moim zdaniem powinno składać się z następujących elementów:

- zgrupowania przełamującego (uderzeniowego);

¹⁵³ Tamże, s. 115

- zgrupowania (pododdziałów) osłony;
- odwodu;
- zgrupowania (pododdziałów) artylerii;
- pododdziałów obrony przeciwlotniczej;
- odwodów specjalnych (Oppanc; Ozap;) (rys. 20).

Rys.20. Ugrupowanie oddziału do wyjścia z okrążenia (wariant)

Zgrupowanie przelamujące przeznaczone jest do wykonania uderzenia na wybranym kierunku, przerwania wewnętrznego pierścienia okrążenia. W jego skład wejdzie większość sił i środków okrążonego oddziału.

Zgrupowanie osłony przeznaczone jest do osłony okrążonych pododdziałów do chwili przerwania pierścienia okrążenia. Jego zadaniem jest nie dopuścić do zamknięcia wylomu dokonanego przez zgrupowanie przelamujące oraz osłonić skrzydła i tyły sił głównych.

Odwód stanowi wydzieloną ilość sił i środków pozostających w gestii dowódcy przeznaczony do potęgowania uderzenia zgrupowania przełamującego, wsparcia walki zgrupowania osłony lub wykonywania innych zadań, które wynikną w toku walki.

Zgrupowanie artylerii przeznaczone jest do obezwładniania sił i środków ogniowych przeciwnika na kierunku przełamania wewnętrznego i zewnętrznego pierścienia okrążenia. W miarę możliwości będzie również wspierać walkę zgrupowania osłony.

Pododdział obrony przeciwlotniczej podczas wyjścia z okrążenia jest wykorzystywany do osłony głównych elementów ugrupowania bojowego w czasie pokonywania newralgicznych rubieży terenowych.

Odwody specjalne (Oppanc, Ozap i inne) wydzielane są do zabezpieczenia walki zgrupowania uderzeniowego i osłony oraz realizacji innych zadań wynikłych w toku walki.

Liczba elementów ugrupowania bojowego będzie zawsze pochodną zaistniałej sytuacji i konkretnych potrzeb. Dowódca może organizować doraźne elementy ugrupowania takie jak: grupa (pododdział) rajdowy, pododdział osłony (ariergarda) itd.

Z charakteru rozwoju nowych środków wynika, rozstrzygającym czynnikiem walki w przyszłych działaniach bojowych będzie manewr dokonywany w celu wykonania zaskakujących uderzeń na przeciwnika lub dla uchylenie się od jego uderzeń jak również ogień o dużej sile rażenia. Dlatego też **prowadzenie walki w okrążeniu i wyjście z okrążenia** zależeć będzie od sposobu zgrania i powiązania działań typowo obronnych z działaniami manewrowymi.

Walka o wyjście z okrążenia to konglomerat wszystkich dotychczas stosowanych sposobów i metod prowadzenia walki. W działaniu tym nieustannie obrona przeplatać się będzie z natarciem przy częstym stosowaniu przenikania, wycofania, prowadzenia działań demonstracyjnych z jednoczesnym uchylaniem się od uderzeń przeciwnika. Ta „specyfika” walki o wyjście z okrążenia zmusza

do odrzucenia wszelkiej schematyczności działań, wykorzystania takich zasady sztuki wojennej jak zaskoczenie, manewr, ekonomie sił.

We wszystkich przedsięwzięciach które należy podjąć w celu wyprowadzenia wojsk z izolacji i połączenia się z siłami walczącymi poza pierścieniem okrążenia szczególne znaczenie ma wybór kierunku i czasu działań, bo właśnie te elementy w znacznej mierze decyduje o powodzeniu i osiągnięciu celu.

Specyfika walki o wyjście z okrążenia stwarza pewne wymagania co do wyboru kierunku i czasu działania, a podstawowym z nich jest jak najszybsze osiągnięcie celu przy racjonalnym wykorzystaniu posiadanych sił i środków. Aby spełnić ten warunek konieczne jest dokonać oceny następujących czynników:

- ugrupowania i możliwości przeciwnika będącego w styczności oraz jego odwodów które mogą być bezpośrednio użyte do przeciwdziałania wyjściu oddziału z okrążenia;

- charakteru działań wojsk własnych poza okrążeniem oraz posiadanych przez nie możliwości wsparcia okrążonych wojsk:

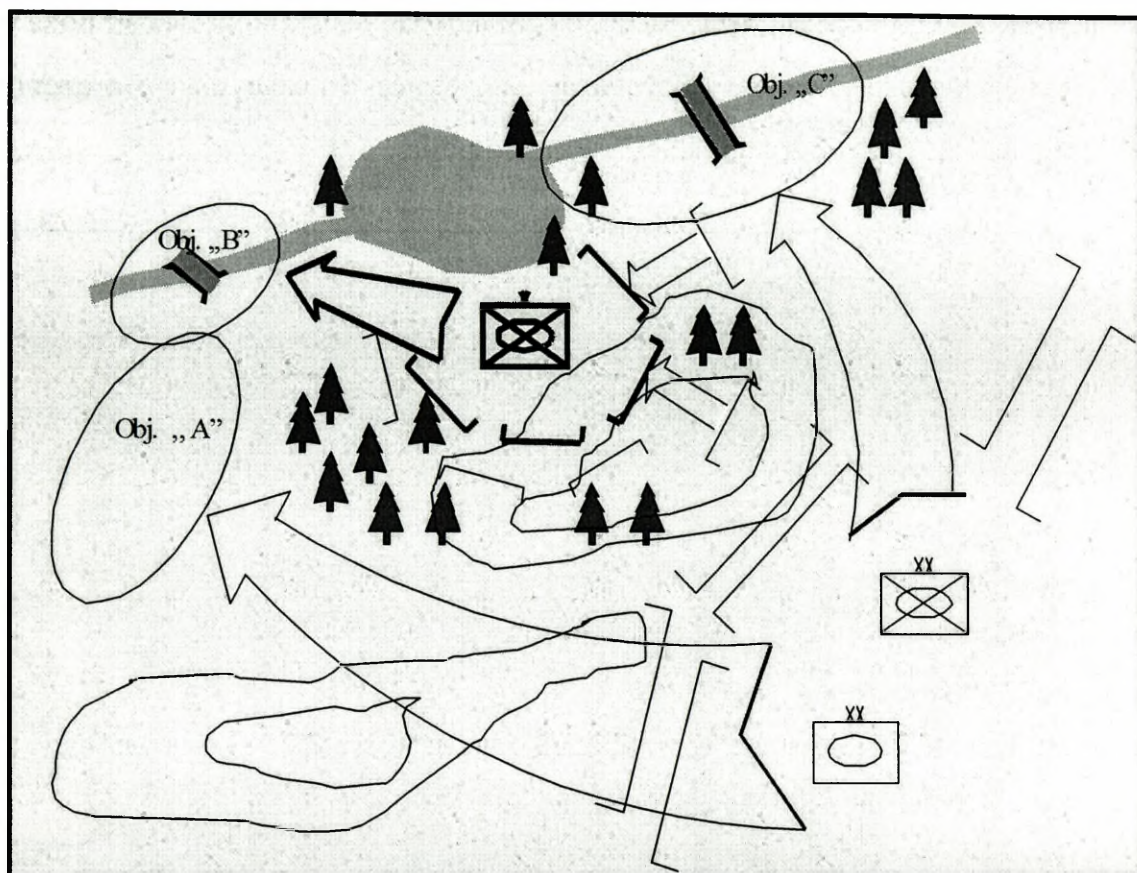
- sytuacji powietrznej i możliwości obrony w czasie wyjścia z okrążenia;
- sytuacji skażeń;
- oddalenia od sił głównych;
- możliwości zaskoczenia przeciwnika;
- warunków terenowych i atmosferycznych mających.

W celu przedstawienia determinantów wpływających na wybór kierunku i czasu wyjścia oddziału z okrążenia przedstawię kilka możliwych sytuacji operacyjno-taktycznych.

Wariant 1. - *Wojska walczące poza okrążeniem przechodzą do działań zaczepnych (rys. 21).*

W przypadku tym wyjście oddziału z okrążenia może mieć charakter natarcia prowadzonego w celu wykonania zadania w ramach planu działań przełożonego. Z tego względu zadanie, a w tym kierunek i czas uderzenia okrążonego

oddziału zostanie określony przez przełożonego stosownie do realizacji określonego celu.

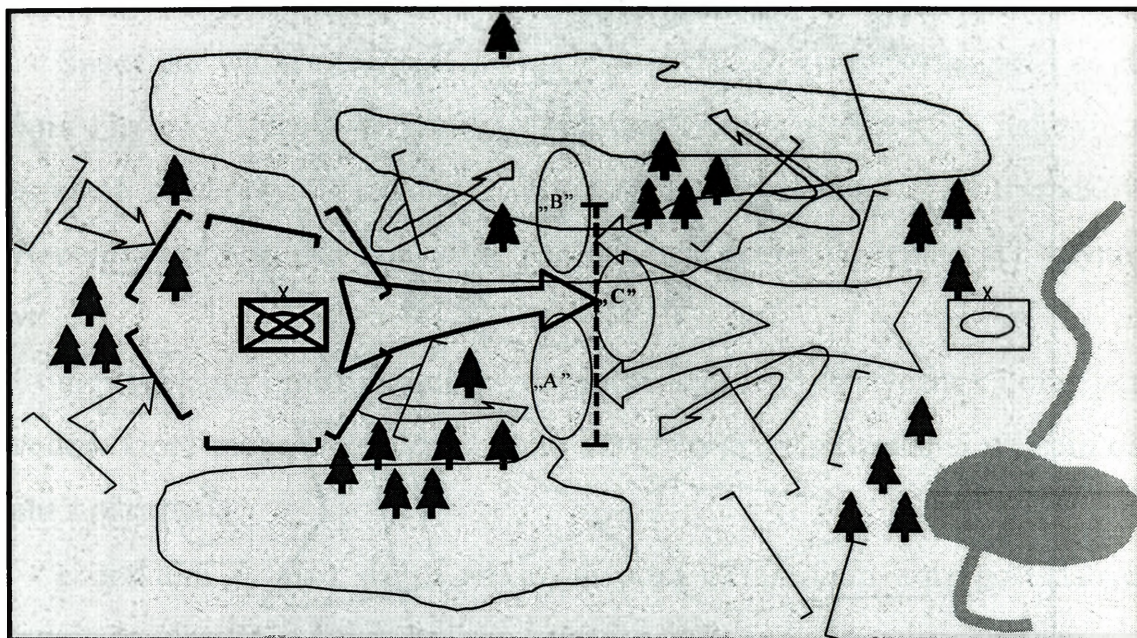
Rys. 21. Wybór kierunku wyjścia z okrążenia (wariant)

W wypadku tym kierunek uderzenia może, lecz nie musi być zbieżny z kierunkiem natarcia sił głównych. Może on również być prostopadły bądź równoległy do kierunku uderzenia wojsk z poza pierścienia okrążenia i wyprowadzać na drogi podejścia odwołów przeciwnika, rejony stanowisk ogniowych artylerii, stanowiska dowodzenia, przeprawy, inne obiekty tyłowe przeciwnika czy też ważne rubieże (punkty) terenowe których opanowanie wydatnie wpłynie na wykonanie zadania przez przełożonego.

W wypadku tym czas rozpoczęcia działań określa przełożony organizujący natarcie z zewnątrz, a ich początek może wyprzedzać, pokrywać się z początkiem natarcia sił głównych lub następować w kolejnej, ustalonej fazie operacji.

Wariant 2 – wojska walczące poza okrążeniem prowadzą działania obronne i mają ograniczone możliwości wsparcia okrążonych wojsk (rys. 22).

W sytuacji tej kierunek wyjścia z okrążenia uzależniony jest od koncepcji użycia oraz charakteru działań wydzielonych zgrupowań przełożonego uderzających „na spotkanie”. Ograniczone możliwości wojsk walczących poza okrążeniem w zakresie użycia sił i środków na korzyść walczących w okrążeniu stwarzają konieczność przyspieszenia tempa działań.

Rys. 22. Wybór kierunku wyjścia z okrążenia (wariant)

W sytuacji tej kierunek wyjścia z okrążenia wynikał będzie z jak najszybszego połączenia się z oddziałami uderzającymi zbieżnie.

Wariant 3 - wojska walczące poza okrążeniem prowadzą działania obronne w warunkach znacznej przewagi przeciwnika, wycofują się na kolejne rubieże obrony i nie mają możliwości wesprzeć walki okrążonych sił.

W sytuacji tej decyzja odnośnie wyprowadzenia oddziału z okrążenia należy będzie do dowódcy okrążonych sił. W warunkach utraty łączności, silnych zakłóceń ze strony środków WRE, przewagi przeciwnika w powietrzu, braku dostatecznej ilości środków bojowych i materiałowych, dużej straty w ludziach i spręście wyczekiwanie na rozkaz przełożonego może doprowadzić do utraty szansy przebicia się i połączenia z siłami poza pierścieniem okrążenia.

Jest to jedna z trudniejszych sytuacji gdy dowódca okrążonych wojsk musi samodzielnie podjąć decyzję.

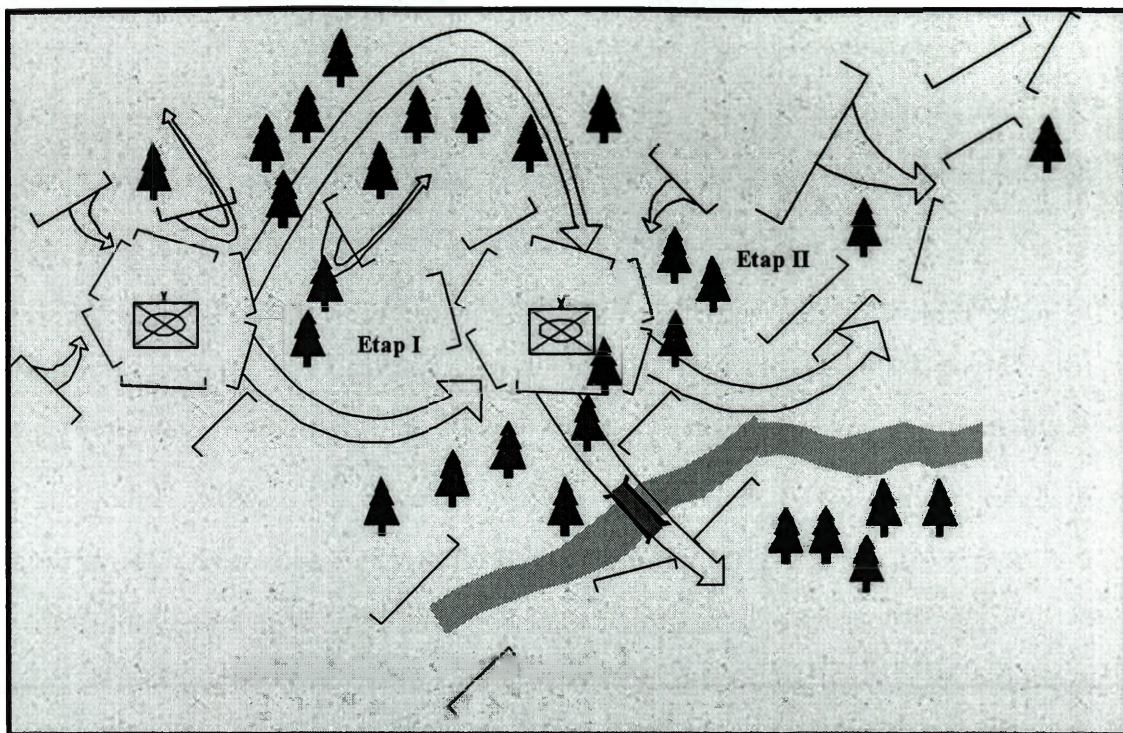
W warunkach tych, gdy wojska walczące poza okrążeniem prowadzą działania obronne i nie mają możliwości wesprzeć walki okrążonych sił ograniczone możliwości izolowanego zgrupowania mogą uniemożliwić wykonanie klasycznego uderzenia w kierunku wojsk własnych i samodzielnego przełamania wewnętrznego i zewnętrznego pierścienia okrążenia. Dlatego działanie okrążonych wojsk w celu przebicia się i połączenia z siłami przełożonego może przyjąć formę przenikania lub przebijania wcześniej zorganizowanych, małych, usamodzielnionych zgrupowań w kierunku wojsk własnych. Pododdziały te w miarę możliwości powinny unikać bezpośrednich starć i wiązania się walką z przeciwnikiem.

Przebicie się przez pierścień wewnętrzny w tym wypadku może nastąpić jednocześnie na kilku kierunkach lub jednym kierunkiem, kolejno pododdziałami.

W większości wypadków działanie to winno być prowadzone nocą lub warunkach ograniczonej widoczności przy maksymalnym wykorzystaniu maskujących właściwości infrastruktury taktycznej terenu.

Wychodzący z okrążenia oddział dla osiągnięcia zaskoczenia i zmylenia przeciwnika co do celu walki zmuszony będzie do częstej zmiany kierunku działania własnych elementów ugrupowania bojowego. Zadanie swe wówczas może realizować w kilku etapach zbliżania się do sił głównych (*rys. 23*) np.:

- w pierwszym etapie – całością sił scentralizowanym uderzeniem przebić się przez pierścień wewnętrzny okrążenia;
- w drugim etapie – rozdzielić się pododdziałami na poszczególne kierunki i przebić do sił głównych.

Rys.23. Wybór kierunku wyjścia z okrążenia (wariant)

Uogólniając rozważany problem wyboru kierunku wyjścia oddziału z okrążenia należy stwierdzić:

- kierunek oraz czas działania jest w warunkach walki o wyjście z okrążenia uzależniony od konkretnej zaistniałej sytuacji operacyjno-taktycznej;
- jeżeli działania o wyjście z okrążenia są powiązane z planem (działania) operacji przełożonego, wojska walczące poza okrążeniem przechodzą do działań zaczepnych wykonując część zadań na rzecz okrążonych, to kierunek i czas wyjścia określa dowódca szczebla nadrzędnego;
- w wypadku wyjścia oddziału z okrążenia bez udziału przełożonego decyzję co do sposobu, czasu i kierunku działania może niekiedy podjąć dowódca okrążonego oddziału, jednak w tym przypadku bierze on pełną odpowiedzialność za podjęte działanie;
- w wypadku przebijania się częściami sił lub przenikania działania wychodzących zgrupowań powinno odbywać się nocą lub innych warunkach ograni-

czonyj widoczności przy maksymalnym wykorzystaniu maskujących właściwości infrastruktury taktycznej terenu;

– w każdej sytuacji właściwy wybór kierunku i czasu wyjścia z okrążenia stanowi podstawę koncepcji rozegrania walki i decyduje o ostatecznym sukcesie.

Możliwość samodzielnego uzyskania przewagi na wybranym kierunku przez oddział będący w okrążeniu (bez wsparcia przełożonego) dla rozbicia przeciwnika i przerwania wewnętrznego pierścienia jest niezwykle trudna i skomplikowana.

Wobec ogólnej przewagi przeciwnika okrążony musi dokonać takiego skupienia sił i środków w wybranym miejscu, kierunku i czasie, które pozwoli mu uzyskać miejscową swobodę działania i przełamać pierścień okrążenia.

Przełamanie wewnętrznego pierścienia okrążony oddział powinien traktować jako wymuszoną konieczność i stosować go w ostateczności.

Doświadczenia wojenne i rozważania teoretyczne wskazują na to że w obecnych działaniach, przy zastosowaniu konwencjonalnych środków walki aby dokonać przełamania blokady uderzeniem czołowym konieczne jest posiadanie na wybranym kierunku co najmniej trzykrotnej przewagi. Niektóre źródła sugerują konieczność uzyskania nawet pięcio-sześciokrotnej przewagi.¹⁵⁴ Uzyskanie takiej przewagi może zapewnić jedynie szczebel nadrzędny wspierający walkę o wyjście z okrążenia, przejmując (wykonując) wiele zadań zwłaszcza w zakresie wsparcia ogniowego. W warunkach samodzielnego wychodzenia z okrążenia osiągnięcie takiej przewagi będzie niezwykle trudne, a czasem wręcz niemożliwe. Sytuacja ta zmusza do racjonalnego i ekonomicznego wykorzystania posiadanej artylerii oraz włączanie w skład zgrupowań przełamujących pododdziałów czołgów.

Z powyższych rozważań wynika:

¹⁵⁴ Patrz, J. Kręcikij, Dodatek do PWL, Nr 4 1998 s. 50

– w warunkach samodzielnej walki oddziału o wyjście z okrążenia bez wsparcia ze strony przełożonego możliwości wywalczenia przewagi na odcinku zapewniającym bezpieczne i bezkolizyjne wyjście z okrążenia są znikome a częstokroć niemożliwe;

– wyjście oddziału z okrążenia z przełamaniem wewnętrznego pierścienia wymaga dla zapewnienia przewagi ogniowej wsparcia przez szczebel nadrzędny zgrupowania przełamującego uderzeniami lotnictwa, śmigłowców bojowych, działaniem desantów taktycznych i oddziałów wydzielonych oraz jeżeli jest to możliwe ogniem artylerii;

– w każdych warunkach należy dążyć do zwiększenia własnych możliwości wyjścia z okrążenia poprzez: nieszablonowe działanie, zaskoczenie co do miejsca i czasu działania, wykorzystanie infrastruktury taktycznej terenu, pory roku i doby.

W dotychczasowych konfliktach zbrojnych występowały pewne cechy i prawidłowości występujące w większości walk o wyjście z okrążenia. Jak dotychczas prawie zawsze występowały w niej następujące etapy:

- walka o wyjście poza wewnętrzny pierścień okrążenia;
- działanie na podejściach do wojsk własnych;
- walka o połączenie się z siłami poza okrążeniem.

Pierwszy etap walki o wyjście z okrążenia może przybrać dwie formy: przełamania lub przenikania zorganizowanych grup poza wewnętrzny pierścień okrążenia.

Przełamanie jest najtrudniejszym sposobem i winno być traktowane jako ostateczność. Ma ono szansę powodzenia jak przytoczyłem wcześniej jedynie przy odpowiednim wsparciu walczącego oddziału przez siły przełożonego działające na froncie zewnętrznym. Prawdopodobieństwo przerwania się zorganizowanych i usamodzielnionych grup na jednym bądź kilku kierunkach istnieje wówczas gdy w ugrupowaniu przeciwnika istnieją luki lub odcinki zamknięte

niewielkimi siłami. Zwiększy się ono w terenie trudnodostępnym przylegającym do rejonu obrony.

Niemniej jednak w każdej sytuacji walka o wyjście z okrążenia oddziału będzie poprzedzona wieloma przedsięwzięciami organizacyjnymi. Do jednych z najważniejszych w pierwszej fazie należeć będzie przegrupowanie pododdziałów i przyjęcie właściwego ugrupowania bojowego. Działania te w większości wypadków odbywać się będą w toku prowadzenia jednoczesnych walk obronnych. Do najtrudniejszych zadań w tym okresie należeć będzie wydzielenie i utworzenie zgrupowania przełamującego oraz odpowiednie zaopatrzenie go w środki bojowe i materiałowe zapewniające wykonanie zadania. Przedsięwzięcia te winny być wykonywane przez pododdziały jeszcze w ugrupowaniu obronnym ze szczególnym zachowaniem zasad maskowania, które warunkować będą powodzenie przyszłych działań.

W wyniku przegrupowania oddział zajmuje dogodny rejon na najbardziej „ekonomicznej” długości frontu obrony okrężnej. Na przednim skraju należy rozmieścić pododdziały osłony, a na planowanym odcinku przełamania winien zająć pozycje pierwszy rzut zgrupowania przełamującego. Odwód zgrupowania przełamującego należy rozmieścić w ugrupowaniu przedbojowym wykorzystując maskujące właściwości terenu w odległości ok. 2-3 km od rubieży ataku. Zgrupowanie artylerii w tym czasie powinno osiągnąć gotowość do ogniowego przygotowania i wsparcia zgrupowania przełamującego oraz w miarę możliwości wojsk osłony.

Pozostałe elementy ugrupowania bojowego tj. odwody i pododdziały logistyczne najkorzystniej rozmieścić jest w kolumnach w centrum ugrupowania oddziału.

Uderzenie zgrupowania przełamującego na kierunku wyjścia z okrążenia może być poprzedzone działaniami demonstracyjnymi na wybranym odcinku. Na 1-2 godz. przed uderzeniem właściwym winno być ono wsparte silnym

ogniem artylerii dla zmylenia przeciwnika co do miejsca, czasu i kierunku wyjścia sił głównych oddziału.

Jeżeli wyjście oddziału odbywa się w ciągu dnia, to w działaniach demonstracyjnych przy odpowiednich warunkach meteorologicznych właściwym jest stosowanie zasłon dymnych.

Najdogodniejszym momentem do rozpoczęcia działań i przełamania pierścienia wydaje się okres zaraz po odparciu ataku przeciwnika, gdy jego system walki jest zdezorganizowany.

Uderzenie w celu przełamania wewnętrznego pierścienia okrążenia zazwyczaj powinno być poprzedzone ogniowym przygotowaniem ataku. Wykorzystując jego skutki zgrupowanie przełamujące zdecydowanym uderzeniem przełamuje wewnętrzny pierścień okrążenia i wyzwala ruch do przodu. W wypadku narastania oporu przeciwnika oraz spadku tempa natarcia należy zdecydowanie potęgować uderzenie zgrupowania przełamującego poprzez wzmożenie oddziaływania ogniowego (uderzenia lotnictwa, śmigłowców bojowych przełożonego) lub przez wprowadzenie do walki odwodów zwłaszcza posiadanych pododdziałów czołgów.

Po dokonaniu przełamania wewnętrznego pierścienia zgrupowanie przełamujące powiększa wyłom, na skrzydła wysuwa się pododdziały osłony które umacniają się na dogodnych rubieżach i są w gotowości do odparcia kontrataków przeciwnika.

Artyleria której manewr z racji małej ilości dróg będzie utrudniony przesuwa się za zgrupowaniem przełamującym z takim wyliczeniem aby większością sił i środków wspierać walkę pierwszorzutowych pododdziałów.

Elementy logistyczne w kolumnach wychodzą z okrążenia w ślad za pododdziałami przełamującymi. Rannych i chorych ewakuuje się środkami transportowymi, a uszkodzony sprzęt techniczny i środki materiałowe których nie można zabrać należy ukryć lub zniszczyć.

Pododdziały osłony, utrzymują zajmowane pozycje, osłaniają walkę zgrupowania przełamującego i wyjście pozostałych elementów z rejonu okrążenia. Na kolejne rubieże osłony wycofują się na rozkaz dowódcy kierującego wyjściem z okrążenia.

Pododdziały osłony w miarę dokonywania wyłomu przez zgrupowanie przełamujące przesuwają się ubezpieczając tyły wojsk. Stawiając opór na kolejnych przygotowanych rubieżach, zmniejszają front zajmowanych pozycji obronnych. Z chwilą wejścia w wyłom ostatnich elementów ugrupowania bojowego pododdziały osłony na rozkaz przełożonego rozpoczynają wycofanie z ostatniej rubieży osłony, odrywając się od przeciwnika przyjmują rolę ariergardy wychodzącego z okrążenia oddziału.

Pododdziały osłony zabezpieczające skrzydła korytarza odchodzą z zajmowanych rubieży po wyjściu na ich wysokość ostatniego pododdziału osłaniającego tyły. Mogą one następnie wejść w skład ariergardy lub odwodu.

W wypadku gdy przeciwnikowi uda się zamknąć i rozciąć ugrupowanie bojowe oddziału wychodzącego z okrążenia, należy tą częścią sił która przebiła się poza pierścień wewnętrzny zmienić kierunek działania i uderzyć, w celu połączenia się z pozostałymi w okrążeniu. Niespodziewane uderzenie z dwóch zbieżnych kierunków powinno doprowadzić do ponownego połączenia się całości oddziału.

Po przełamaniu wewnętrznego pierścienia okrążenia na wybranym kierunku i opuszczeniu przez dokonany wyłom całością zgrupowania rejonu okrążenia, przebieg dalszych działań okrążonego oddziału uzależniony będzie od aktualnej sytuacji bojowej.

W chwili wywalczeniu przez wychodzący oddział swobody manewru wychodzące wojska mogą wykonywać marszu ubezpieczony. Wobec możliwości jednoczesnego napotkania przeciwnika od czoła oraz pościgu zgrupowania okrążającego koniecznym jest zorganizowanie silnych ubezpieczeń (przednich,

tylnych oraz bocznych). Działanie to potocznie nazywane jest metodą działania wędrującego kotła.¹⁵⁵

W miarę upływu czasu należy liczyć się z utratą czynnika zaskoczenia wywalczonego w pierwszej fazie działań o wyjście z okrążenia. Przeciwnik prawdopodobnie odkryje zamiar działania oddziału i zintensyfikuje własne oddziaływanie poprzez uderzenia lotnictwa, śmigłowców bojowych, odwodów ogólnowojskowych i specjalnych. W sytuacji tej, walka oddziału o wyjście z okrążenia może przyjąć różne formy - od boju spotkaniowego przez natarcie z marszu po ponowne przełamanie. Wszystkie te działania cechować się będą gwałtowną zmianą sytuacji, brakiem czasu na podjęcie decyzji, wysokim napięciem bojowym, ciągłym zapotrzebowaniem na informację. Z tych to względów ugrupowanie bojowe wychodzącego z okrążenia oddziału zmieniać się będzie stosownie do aktualnej sytuacji i potrzeb walki. Jednak w każdych warunkach powinno ono zapewnić:

- ciągłą gotowość do przyjęcia ugrupowania zdolnego podjąć walkę i uniemożliwić przeciwnikowi rozcięcie (rozcłonkowanie) oddziału;
- zapewnić swobodę manewru;
- zapewnić możliwość potęgowania oporu (potęgowania uderzeń);
- zagwarantować możliwość tworzenia dodatkowych elementów ugrupowania bojowego tj. oddziałów wydzielonych, rajdowych, ubezpieczeń bocznych i innych doraźnych elementów wynikających z potrzeby sytuacji.

W warunkach znacznej przewagi przeciwnika i niemożności wyjścia całością sił z okrążenia celowe jest działanie oddziału metodą przenikania. Sposób postępowania w tym przypadku może zakładać, wywalczenie miejscowej przewagi całością sił i przerwanie wewnętrznego pierścienia okrążenia, a następnie działanie samodzielnych, zawczasu zorganizowanych i przygotowanych grup (pododdziałów) na szerokim froncie w kierunku wojsk własnych. Takie przeni-

¹⁵⁵ M. Laszczyk, Walka w okrążeniu, Warszawa 1985 s. 151.

kanie pododdziałów często stosowane było w konflikcie wietnamskim. Myślę że podobne działania również często stosowane będzie na przyszłym polu walki.

Obecnie przenikający oddział wyposażony w przenośne zestawy przeciwpancerne, środki obrony przeciwlotniczej, lekkie moździerze wychodząc z okrążenia może jednocześnie wykonywać dodatkowe zadania określone przez przełożonego bądź powstałe w wyniku sytuacji.

Mogą one polegać między innymi na:

- niszczeniu stanowisk dowodzenia lub urządzeń logistycznych znajdujących się na kierunku działania;
- paraliżowaniu komunikacji, ruchu wojsk i zaopatrzenia;
- niszczeniu lotnisk, lądowisk śmigłowców, węzłów komunikacyjnych drogowych i kolejowych.

Takie połączenie działań czyli, walka o wyjście z okrążenia z wykonywaniem innych zadań jest niezwykle celowa. Powinny być one zawsze w miarę możliwości ujmowane w planach walki i realizowane nawet bez wyczekiwania na rozkazy przełożonych.

Niezależnie od przyjętego sposobu działania dowódca okrążonego oddziału powinien utrzymywać łączność z pododdziałami oraz nieprzerwanie kierować ich walką. W okresie tym działanie okrążonego oddziału w miarę zbliżania się do wojsk własnych winno być wspierane przez szczebel nadrzędny poprzez realizację zadań osłony z powietrza, wsparcie (wzmocnienie) ogniem artylerii z chwilą wejścia w jej zasięg oraz wzmocnienie wysiłkiem uderzeń śmigłowców bojowych czy działaniem taktycznych desantów. Ponadto przełożony dysponujący szerszym rozpoznaniem sytuacyjnym winien dostarczyć niezbędnych danych wychodzącym z okrążenia pododdziałom których one nie mogą uzyskać własnymi środkami.

Podobnie jak w poprzednich fazach walki o wyjście z okrążenia tak i w tej ostatniej sposób działania uzależniony będzie od sytuacji operacyjno-taktycznej oraz charakteru i treści zadań postawionych przez przełożonego.

W sytuacji gdy wojska własne walczące poza okrążeniem wznawiają lub prowadzą działania zaczepne, a wychodzący z okrążenia oddział zachował dostatecznie dużą zdolność bojową, wówczas końcowa faza walki będzie podporządkowana celowi działania (uderzenia) przełożonego.

Zgodnie z otrzymanym zadaniem okrążony oddział może rozwinąć wyjście z okrążenia w natarcie mając na celu opanowanie ważnego obiektu, a następnie utrzymać go do momentu podejścia sił głównych przełożonego. Może również wykonać uderzenie na tyły określonego zgrupowania przeciwnika w celu rozbicia go wspólnie z wojskami nacierającymi od czoła.

W wypadku gdy wojska walczące na froncie zewnętrznym prowadzą działania obronne i mają możliwość wykonania częścią sił uderzeń zbieżnych, posiadają możliwość wsparcia ogniem artylerii i uderzeniami śmigłowców walki wychodzącego z okrążenia oddziału, to wówczas walka okrążonego oddziału będzie miała charakter uderzenia na spotkanie z wojskami nacierającymi z zewnątrz dla jak najszybszego opanowania wyznaczonej rubieży spotkania i połączenia z siłami głównymi.

Uzgodnienie działań z nacierającymi z zewnątrz zgrupowaniami przełożonego odbywa się za pośrednictwem sztabu przełożonego, który odpowiedzialny jest za koordynację działań.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa obu nacierających zgrupowań winna być ustalona między nimi rubież koordynacji (odpowiedzialności) ogniowej, stosuje się ponadto niekonwencjonalne oznaczenia wozów bojowych i pojazdów, oraz wykorzystuje umówione sposoby dowodzenia np. naboje sygnałowe, pociski smugowe itp.

Podczas podchodzenia do rubieży spotkania nacierające z zewnątrz pododdziały wysuwają część sił na skrzydła dla osłony korytarza, w który wchodzić będzie okrążony oddział. Wychodzący z okrążenia oddział przechodzi przez szereg ugrupowania nacierających z zewnątrz lub przez wytworzone luki w ugrupowaniu i zajmuje wyznaczony rejon. Po wykonaniu zadania lub po wyjściu z

walki oddział zazwyczaj będzie wyprowadzony do odwody celem odtworzenia zdolności bojowej.

Najtrudniejsza sytuacja zaistnieje w przypadku, gdy siły walczące poza okrążeniem nie mają nawet w ograniczonym zakresie możliwości prowadzenia (wznowienia) działań zaczepnych, jak również gdy przełożony nie jest w stanie wesprzeć walki okrążonego oddziału. W przypadku tym okrążony oddział musi samodzielnie walczyć o wyjście z okrążenia, najczęściej metodą przenikania przez ugrupowanie przeciwnika na froncie zewnętrznym. Przenikającym pododdziałom należy pozostawić pełną swobodę działań, wymagając jednak jak najszybszego przeniknięcia przez ugrupowanie przeciwnika i połączenia się z siłami walczącymi na zewnątrz pierścienia okrążenia.

W każdym z wymienionych przypadków istnieje zasada że nie wolno pozostawić w ugrupowaniu przeciwnika uzbrojenia, środków walki, materiałów pędnych w stanie nadającym się do wykorzystania. Gdy nie ma możliwości połączenia z siłami walczącymi poza pierścieniem okrążenia walkę należy prowadzić do wyczerpania wszelkich możliwości. O niemożliwości prowadzenia walki w okrążeniu może przesądzić brak amunicji, środków opatrunkowych, masowe zachorowania, wyczerpanie fizyczne bądź psychiczne żołnierzy itp. Jednak nawet wtedy poddanie się przeciwnikowi traktowane musi być jako ostateczność. Jeżeli nie będzie innej możliwości sprzęt bojowy należy zniszczyć lub uszkodzić w stopniu nie nadającym się do wykorzystania. Zdrowi i lekko ranni żołnierze winni pójść w rozproszenie i przedzierać do wojsk własnych, a gdyby to nie było możliwe, mają obowiązek włączyć się do grup oporu działających na tyłach przeciwnika lub przejść samodzielnie do działań nieregularnych..

Niekiedy uwolnienie oddziału z okrążenia może nastąpić drogą ewakuacji powietrznej lub morskiej, jednak ten sposób z racji potrzeby wykorzystania dużej liczby środków transportowych oraz zaangażowania licznych sił osłony w obecnych realiach polskiej armii jest mało prawdopodobny do wykorzystania

Z przedstawionych sposobów prowadzenia walki w ostatniej fazie wyjścia oddziału z okrążenia wynika że będzie ona uzależniona od właściwej koordynacji działań z wojskami walczącymi na froncie zewnętrznym. Zakres i sposób udzielenia pomocy z zewnątrz oparty jest na możliwościach i ogólnym zamiarze rozegrania walki przez przełożonego.

Z całokształtu przedstawionych rozważań nad problematyką walki oddziału o wyjście z okrążenia wynika, że w ewentualnych konfliktach zbrojnych sytuacje, w których wojska zmuszone będą walczyć w okrążeniu, a następnie prowadzić działania zmierzające do połączenia się z siłami przełożonego poza okrążeniem będą zjawiskiem niezwykle częstym. Wprowadzane coraz to nowocześniejsze środki walki o zwiększonej mobilności, precyzji, sile oraz zasięgu rażenia, znacznie podwyższają i wydłużają możliwości samodzielnego prowadzenia walki oddziału w oderwaniu od sił głównych.

Możliwość oddziaływania na całą głębokość ugrupowania bojowego (naziemne środki ogniowe, lotnictwo, użycie taktycznych desantów śmigłowcowych, grup desantowo-szturmowych), z jednoczesnym prowadzeniem różnorodnych działań na tyłach przeciwnika prowadziło będzie do częstej izolacji wojsk, walki w okrążeniu, a następnie walki o wyjście z okrążenia. Istotnym czynnikiem tych działań będzie zaskoczenie, które poprzez zaskakujące precyzyjnie uderzenie w wybranym miejscu i czasie, zdecydowany manewr we wszystkich wymiarach umożliwi realizację postawionych zadań, osiągnięcie celu, a w wypadku walki oddziału w okrążeniu i o wyjście z okrążenia zachowanie spójności ugrupowania i ostateczne wyprowadzenie całości sił z izolacji.

W przyszłych działaniach w ugrupowaniu przeciwnika niezwykle ważnym elementem będzie manewr w wymiarze powietrzno-lądowym, pozwalający z jednej strony wesprzeć ogniowo okrążone pododdziały z drugiej dostarczyć niezbędnych środków walki i ewakuować rannych. To on w znacznym stopniu przyczyni się do znacznego zwiększenia możliwości i czasu działania na tyłach przeciwnika.

Walka w okrążeniu a następnie wyjście oddziału z okrążenia w większości przypadków będzie posiadała charakter wymuszony ogólną przewagą przeciwnika w obszarze bitwy. Mimo to powinna ona doprowadzić do osiągnięcia określonych celów wynikających z zamiaru i zadania przełożonego. Celami tymi w poszczególnych fazach walki mogą być:

- utrzymanie określonych rejonów, rubieży, obiektów o szczególnym znaczeniu;
- dezorganizowanie manewru oraz dowozu i ewakuacji przeciwnika;
- wiązanie części sił, zapewniając tym samym warunki powodzenia działaniom wojsk własnych poza okrążeniem;

Skuteczna walka w okrążeniu, zakończona pomyślnym zorganizowanym wyjściem z okrążenia jest wyrazem największego poziomu wyszkolenia żołnierzy, jak i umiejętności dowództw i ich sztabów.

Na podstawie analizy poruszanych treści można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Okrążenie oddziału może zaistnieć we wszystkich rodzajach walki.
2. Cel prowadzenia walki w okrążeniu i o wyjście z okrążenia wynika głównie z zamiaru i zadania szczebla nadrzędnego, a pośrednio z możliwości bojowych okrążonego oddziału.
3. Sposób prowadzenia walki oddziału o wyjście z okrążenia zależy od możliwości bojowych okrążonego oddziału zaistniałej sytuacji operacyjno-taktycznej oraz możliwości wsparcia przez przełożonego.
4. Zabezpieczenie działań bojowych w okresie walki o wyjście z okrążenia jest kontynuacją poprzednich zarządzeń w nowych warunkach uwzględniających specyfikę prowadzenia walki o wyjście z okrążenia.
5. Podstawą pomyślnego zakończenia walki o wyjście z okrążenia jest zachowanie zwartości i spójności ugrupowania bojowego oraz aktywne przeciwdziałanie jego rozczłonkowaniu.

6. Podczas walki o wyjście z okrążenia wychodząc z okrążenia może wykonywać dodatkowe zadania określone przez przełożonego tj.:

- niszczeniu stanowisk dowodzenia lub urządzeń logistycznych znajdujących się na kierunku działania;
- paraliżowaniu komunikacji, ruchu wojsk i zaopatrzenia;
- niszczeniu lotnisk, lądowisk śmigłowców, węzłów komunikacyjnych drogowych.

4.3. Luzowanie

Problematyka luzowania nadal zachowuje swą aktualność, jednak teoretycy wojskowi poświęcają jej relatywnie mało uwagi. Potwierdzeniem tej tezy jest niewielka ilość publikacji i opracowań na ten temat. Jednocześnie wiele przesłanek przemawia za tym, iż na przyszłym polu walki będzie ono występować z różnym natężeniem. Istnieje zatem uzasadniona potrzeba zbadania istoty luzowania pod względem obecnych uwarunkowań i prognostycznych przewidywań.

W Regulaminie Działań Wojsk Lądowych, *luzowanie* traktowane jest jako działalność wojsk zmierzająca do przejęcia prowadzenia działań przez jedno wojsko od innych. Wystąpić ono może, tak w natarciu jak i w obronie. Jednak z definicji luzowania wynika, że będzie częstsze w obronie niż podczas natarcia.

W obronie luzowanie¹⁵⁶ postrzegane jest jako zamiana pododdziałów, które z racji poniesionych strat nie mogą wykonać lub kontynuować otrzymanego zadania.

W natarciu luzowanie przypisane jest do jednego ze sposobów przechodzenia wojsk do działań zaczepnych, a mianowicie natarcia z bezpośredniej

¹⁵⁶ Luzowanie, zmiana wojsk, zastępowanie w walce jednych oddziałów (pododdziałów, żołnierzy) przez drugie, może odbywać się w natarciu i obronie zarówno w styczności, jak i bez styczności z nieprzyjacielem. Czas, sposób i kolejność luzowania ustala wyższy dowódca. Luzowanie odbywa się zazwyczaj w nocy o takiej porze, by zluzowane oddziały i pododdziały zdążyły przed świtem wejść do rejonów zbiórki lub rejonów ześrodkowania; w dzień przeprowadza się je tylko w warunkach ograniczonej widoczności (mała) lub pod osłoną dymów. *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 201.

styczności z przeciwnikiem, po uprzednim (przegrupowaniu) luzowaniu. Takie podejście do luzowania nie oddaje istoty problemu. Brak jasno sprecyzowanych przedsięwzięć, które powinien wykonać luzowany i luzujący, aby w określonym czasie być gotowym do natarcia. Należy też odpowiedzieć na pytanie: czy celowym jest wydzielać siły i czas by luzować wojska, które utraciły możliwość kontynuowania natarcia i przeszły do obrony, posiadając określony potencjał i mając możliwość wyboru – miejsca, kierunku i czasu wznowienia uderzenia? Luzowanie w tym wypadku będzie brane pod uwagę głównie w specyficznych warunkach pola walki, tam gdzie teren decyduje o sposobie przejścia do natarcia. W takim wypadku czynności związane z luzowaniem broniących się wojsk będą wykonywane częściami, by nie zdemaskować przygotowań do natarcia. W specyficznym terenie nawet nowoczesne środki rozpoznania mogą okazać się zawodne, a luzowanie w przeciwieństwie do nich okaże się skutecznym sposobem wznowienia działań, osiągnięcia zaskoczenia co do miejsca, czasu i kierunku natarcia. Można więc wyciągnąć wniosek, że luzowanie jest zamierzeniem wspomagającym sprawne przygotowanie i prowadzenie natarcia.

Ale czy luzowanie zaliczyć do działań wspomagających – uzupełniających podstawowe rodzaje walki, czy do jednego z rodzajów manewru. Pogląd, że luzowanie jest manewrem, prezentuje J. Pająk, który w rozprawie doktorskiej na temat „Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki” zaproponował następującą definicję: *Luzowanie – to rodzaj manewru taktycznego mający na celu stworzenie ugrupowania bojowego zapewniający pomyślne prowadzenie dalszej walki – jest zmianą wojsk przeprowadzoną w styczności z przeciwnikiem, w czasie której wojska przekazują sobie rejon działań wraz z zadaniem co najmniej okresowego utrzymania go, po czym zluzowane wojska wychodzą z przekazanego rejonu.*¹⁵⁷

Z przytoczonych rozważań można wyciągnąć wniosek, że luzowanie w aktualnie obowiązujących dokumentach normatywnych nie zostało zakwalifi-

¹⁵⁷ J. Pająk, *Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 1990, s. 20.

kowane do rodzajów walki. Dlatego też luzowanie usytuowano w jednym z czynników walki – czyli ruchu. Jako, że formą ruchu na polu walki jest manewr, luzowanie zostało określone jako jego szczególny rodzaj. Na tej podstawie można przyjąć, że luzowanie jest szczególnym rodzajem manewru.

Dokonując analizy dostępnych dokumentów normatywnych wybranych państw paktu NATO należy stwierdzić, że np. w armii amerykańskiej nie porusza się problematyki luzowania. Natomiast teoretycy z Bundeswehry.¹⁵⁸ Luzowanie traktują jako działanie szczególne, które może rozpocząć inny rodzaj działań bojowych.

Luzowanie postrzegane jest podobnie jak zostało to określone w dysertacji J. Pajaka, jako zastąpienie jednych wojsk przez drugie. Wynika z tego, że Niemcy, mimo poglądów o dynamicznym i powietrzno-lądowym charakterze współczesnej walki przewidują sytuacje, w których walczące wojska będą zamieniane innymi, aby realizować założony cel taktyczny lub operacyjny.

Tabela 2

Analizowane pojęcie	Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych cz. I	Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100	Podręcznik polowy 100-5 Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych
LUZOWANIE	Do natarcia z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem wojska przechodzą z położenia obronnego lub po zluzowaniu wojsk będących w styczności z przeciwnikiem. s. 34	Luzowanie jest działaniem szczególnym. s. 53 Luzowanie prowadzone jest w celu zastąpienia jednych wojsk przez drugie. Luzujące dywizje (brygady) przejmują przy tym odpowiedzialność za kontynuację operacji i wykonują zadania luzowanych wojsk lub otrzymują nowe. s. 294	Nie stwierdzono pojęcia luzowanie.

Analiza porównawcza terminów „luzowanie”.

¹⁵⁸ Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry, AON, Warszawa 1993, s. 53.

Porównanie terminu luzowanie stosowanych w dokumentach normatywnych wybranych państw paktu NATO przedstawia powyższa tabela.

Chcąc dokonać analizy poglądów na temat prowadzenia luzowania trudno nie zadać pytania o jego celowość skoro tylko niemiecki regulamin poruszył ten problem.

Polscy teoretycy wojskowi mają wątpliwości, czy na współczesnym polu walki, przy braku ustabilizowanej linii styczności wojsk, ogniskowości prowadzonych walk zaistnieje konieczność luzowania. Twierdzą że jeżeli ono wystąpi to raczej na niższych szczeblach, batalion, kompania, pluton. Jednak pomijanie tej problematyki ze względu na jej złożoność jest błędem.

Jak zatem w dobie wyspecjalizowanych środków rozpoznania dokonać luzowania, w sposób zaskakujący dla przeciwnika?

W latach dziewięćdziesiątych w literaturze wojskowej określono pięć sposobów luzowania:¹⁵⁹

- przez natarcie;
- przez obronę w głębi luzowanych wojsk;
- pozycyjne (tradycyjne);
- przez zmianę struktury obrony;
- załogowo.

Największe zastosowanie w obecnych warunkach i przyszłym polu walki będą miały: luzowanie poprzez natarcie i przez obronę w głębi luzowanych wojsk.

Pierwszy polega na tym, że luzujący przyjmuje rejon luzowania w wyniku natarcia „z ograniczonym celem”. Celem tym mogą być obiekty położone przed frontem luzowanego pododdziału. Taki sposób oprócz zapewnienia prawie jednoczesnego wyjścia luzowanego pododdziału ogranicza przeciwnikowi możli-

¹⁵⁹ Z. Wontrucki, *Doświadczenia z luzowania wojsk uzyskane w działaniach bojowych 1 i 2 AWP w latach 1943-1945 i możliwości ich wykorzystania na współczesnym polu walki*, ASG WP, Warszawa 1982, s. 54.

wości oddziaływania ogniowego, jak też zdeorganizuje mu dotychczasową strukturę obrony. Odległość tego uderzenia od przedniej linii obrony luzowanych wojsk nie może być znaczna. Uzależniona jest ona od możliwości obrońcy w wydzieleniu sił do realizacji tego przedsięwzięcia. Ważnym jest również cel jaki chcemy osiągnąć w wyniku takiego działania. Wadą tego sposobu może być to, że obrońca na kierunku uderzenia musi mieć przewagę nad przeciwnikiem, co w obronie może być trudne do realizacji. Jednak wykonanie uderzenia na wybranym odcinku może zażegnać kryzys obrońcy, umożliwiając dalsze utrzymanie nakazanego rejonu. Do wykonania uderzenia broniący się może wykorzystać oprócz swego odwodu część sił z pasywnych kierunków, aby stworzyć przewagę na kierunku gdzie zamierza dokonać luzowania. Osiągnięciem nie tylko to, że pododdział zostanie zluzowany, ale także to, co w literaturze określa się aktywnością obrońcy dezorganizując w ten sposób plan walki nacierającego. Dodatkimi cechami analizowanego sposobu luzowania jest:¹⁶⁰

- możliwość szybkiego i bezpiecznego wyprowadzenia zluzowanych wojsk z rejonu luzowania;
- maskowanie (ukrycie) zamiaru dalszej walki (np. ukrycie przejścia z natarcia do obrony);
- możliwość przeprowadzenia luzowania czołgami i BWP (bez spieszenia) w każdym miejscu i czasie;
- utrudnianie przeciwnikowi podjęcia przeciwdziałania (w natarciu) albo „wymuszenie” przeciwdziałania (w obronie);
- zaskoczenie przeciwnika i narzucenie mu swojej woli przez utrzymanie lub przejęcie inicjatywy;
- uproszczenie dowodzenia (nie ma potrzeby podporządkowywania wojsk nawet w wypadku przeciwdziałania przeciwnika).

Do słabszych stron luzowania poprzez natarcie należą:

¹⁶⁰ J. Pająk, *Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki*, AON, Warszawa 1990, s. 106.

- niekorzystne ugrupowanie luzujących wojsk do dalszej walki po uchwyceniu rejonu luzowania;
- posiadanie dużej liczby sił do uzyskania przewagi zapewniającej szybkie opanowanie rejonu luzowania atakiem w jednolitym ugrupowaniu pancernym;
- bezwzględna potrzeba posiadania co najmniej pełnych zapasów amunicji przez luzujące wojska;
- trudność w luzowaniu po zapadnięciu zmroku, wynikająca z niezności terenu oraz samodzielnego organizowania utrzymania rejonu;
- możliwość stosowania tego sposobu tylko wówczas, gdy warunki maskujące i drogowe zapewniają rozwijanie wojsk z marszu;
- organizowanie luzowania z mapy (często bez rekonesansu z koniecznością „spowolnienia” go dla sprecyzowania zadań) i wcześniejsze zatrzymanie natarcia luzowanego.

Z przytoczonych stron ujemnych i dodatnich analizowanego sposobu luzowania wynika, że obrońca poprzez takie działanie uzyska zmniejszenie strat w pododdziałach luzowanych, oraz zachowa strukturę i trwałość obrony.

Drugi sposób luzowania, który może mieć zastosowanie współcześnie, to luzowanie przez obronę w głębi luzowanych wojsk. Zakłada on świadomą utratę terenu. Luzujące wojska zajmują rejony obrony (rejony luzowane) w głębi ugrupowania luzowanych wojsk. Oznacza to, że wynikiem tego sposobu luzowania będzie zamierzona, czasowa utrata terenu, który w określonej sytuacji taktycznej będzie miał relatywnie mniejsze znaczenie. Przy czym, że obiekty terenowe mające ważne znaczenie z punktu widzenia obrońcy muszą być bezwzględnie utrzymane nawet jeśli broniące je pododdziały zostaną okrążone. W takiej sytuacji nacierający będzie musiał zaangażować część sił do blokowania obiektów. Część pododdziałów przeciwnika może wówczas znaleźć się w niekorzystnym położeniu, co pozwoli obrońcy na skuteczniejsze ich rażenie.

W analizowanym sposobie luzowania ważnym jest określenie głębokości cofnięcia przedniej linii obrony. Powinna ona być wypadkową skuteczności obrony pododdziałów wyznaczonych do luzowania, tempa natarcia przeciwnika i jego możliwości w przeciwdziałaniu luzowaniu, czasu potrzebnego na organizację obrony, możliwości wykorzystania struktury obrony luzowanego. Istotny wpływ ma również uzgodnienie z sąsiadami rubieży, na której organizowana jest obrona, aby to nie kolidowało z na wykonywanymi przez nich zadaniami. Badany sposób luzowania ma niewątpliwie jedną podstawową zaletę, mianowicie, rozbudowa inżynieryjna rubieży, na której ma być zatrzymane natarcie będzie łatwiejsza, gdyż istnieje możliwość gruntownego jej przygotowania. Zakres wykonanych prac inżynieryjnych zależy przede wszystkim od czasu, którym luzowany będzie dysponował. Sposób ten wymaga również szczegółowych uzgodnień luzującego z luzowanym. Dotyczy to kierunków wycofywania się, znaków rozpoznawczych, jak też podziału zadań w rażeniu przeciwnika. Z przeprowadzonej analizy wynika, że luzowany oddając teren powinien prowadzić działania opóźniające i po przekroczeniu przedniej linii obrony zorganizowanej przez luzującego przejść do odwodu. W wyniku dokonanego uogólnienia, do cech dodatnich analizowanego sposobu luzowania zaliczyć należy:¹⁶¹

- szybkość i bezpieczeństwo zajmowania rejonów luzowania przez luzujące wojska;
- znaczna samodzielność i swoboda w organizowaniu luzowania i systemu obrony;
- możliwość zaskoczenia przeciwnika;
- łatwość wyjścia wojsk spod uderzenia przy niewielkiej utracie terenu;
- uniknięcie związania „podwójnych” sił podczas luzowania.

Z kolei ujemne cechy takiego luzowania to:

- utrata części bronionego do tej pory terenu;
- konieczność organizowania luzowania wspólnie z luzowanym;

¹⁶¹ Por. J. Pająk, *Luzowanie ...*, wyd.cyt., s. 130.

- trudności z wykorzystaniem systemu obrony luzowanych wojsk;
- trudności stosowania takiego luzowania w nocy, w terenie o słabym systemie dróg.

Luzowanie pozycyjne (sposobem tradycyjnym) może mieć zastosowanie w niewielu sytuacjach. Mianowicie wystąpić może wówczas, gdy pododdział jest w okrążeniu, poniósł duże straty i na kierunku jego obrony przewidywane jest uderzenie przeciwnika. Wtedy to może mieć zastosowanie pozycyjny sposób luzowania. Czynnikiem czasu odgrywa tu istotną rolę, gdyż istnieje potrzeba zapoznania luzującego ze strefami ognia, zadaniami wykonywanymi przez luzowanych i przejęciem zadań.

Z analizy sposobu luzowania przez zmianę struktury obrony wynika, że część pododdziałów luzujących będzie zajmowała rejony obrony (punkty oporu) w innych miejscach, wydaje się łatwych do wykrycia przez przeciwnika. Wymagać to również będzie również manewru siłami przed frontem obrony, aby omawiany sposób znalazł zastosowanie. Wątpliwym również jest wynik luzowania gdzie istnieje możliwość powstania znacznych luk w ugrupowaniu, umożliwiających przeniknięcie przeciwnika w nasze ugrupowanie obronne.

Z przedstawionej analizy sposobów luzowania wynika, że współcześnie zastosowanie mogą znaleźć dwa z nich, pozostałe jeśli wystąpią, to w sporadycznych przypadkach. Jeśli więc postrzegamy luzowanie jako rodzaj manewru, to jego definicja wraz ze sposobami realizacji powinna znaleźć się w dokumentach normatywnych. Brak teorii na ten temat spowodować może, że na taki sposób działania dowódcy nie będą przygotowani. Improwizacja w czasie prowadzenia walki spowodować może poniesienie dużych strat, jak też niewykonanie zadania. Dlatego też problematyka ta stała się przedmiotem badań w tej części pracy.

Taki właśnie sposób podejścia prezentują Niemcy, poświęcając w swoim regulaminie rozdział dotyczący zasad i sposobów luzowania. Analizując zawarte w nim sposoby i dokonując porównania z opisanymi przez J. Pająka w rozpra-

wie doktorskiej, dostrzec można wiele podobieństw. Wymienić tu można preferowane przez Niemców trzy sposoby luzowania:¹⁶²

- na pozycjach;
- przez natarcie;
- przez zabezpieczenie wyjścia z walki.

Sposób luzowania na pozycjach jest opisany szczegółowo, aby przyszedł organizator luzowania miał możliwość czerpania wiedzy z zawartych tam wskazówek i ustaleń. Pozostałe czynności organizacyjne będą zależały od sytuacji taktyczno-operacyjnej, jak i celu, który ma być osiągnięty przez luzowanie. Znając dobrze sposób luzowania na pozycjach można stosować inne sposoby gdyż są łatwiejsze w realizacji.

Porównując sposoby luzowania przez natarcie można stwierdzić, że podejście niemieckie zakłada poprzez takie działanie opanowanie terenu, który pozwoli na rozwinięcie natarcia. Takie podejście jest porównywalne z działaniem odwodu wchodzącego do natarcia w głębi obrony przeciwnika. Otrzymuje on zadanie opanowania obiektu (rejonu), z którego przełożony zamierza kontynuować natarcie w kolejnym dniu. Należy przy tym uwzględnić, czy siły, które zabezpieczały wejście odwodu do walki są luzowane, czy też ich zadanie polegało na uchwyceniu obiektu i zabezpieczeniu wejścia kolejnych sił? Jeśli tak, to w naszym rozumieniu tego problemu jest to zabezpieczenie wejścia do walki kolejnych sił. Ponadto niemieckie podejście do tego sposobu luzowania nie uwzględnia stosowania go w obronie.

Kolejny sposób luzowania – przez zabezpieczenie wyjścia z walki jest bardzo podobny do rozpatrywanego w naszej literaturze. Dlatego też nie wymaga on analizy porównawczej, gdyż różnice mogą wystąpić w szczególności opisanych przedsięwzięć.

¹⁶² *Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100*, AON, Warszawa 1993, s. 294.

W analizowanych treściach na uwagę zasługują zasady, którymi należy posługiwać się podczas organizowania, jak i w trakcie luzowania. Są one następujące:

- zachować w tajemnicy zamiar luzowania i prowadzić maskowanie operacyjne;
- odpowiednio wcześniej nawiązać kontakt z luzowanymi wojskami;
- zorganizować ubezpieczenie luzowania;
- ustalić przebieg luzowania i przemieszczanie wojsk;
- uregulować sposób przejścia odpowiedzialności za kierowanie operacją.¹⁶³

Wymienione zasady są porównywalne z naszymi zasadami sztuki wojennej. Np. celowość działania to nic innego, jak ustalenie przebiegu luzowania stosownie do celu końcowego, który chcemy uzyskać po zrealizowaniu tego przedsięwzięcia. Z celu rodzą się zadania, które w imię zachowania zdolności bojowej luzowanych wojsk są zamieniane przez inne w określonym terenie. Przeciwwstawiając się zaskoczeniu przeciwnika wykonuje się czynności związane z ubezpieczeniem i sposobem przejścia odpowiedzialności za przebieg luzowania.

Można zatem stwierdzić, że twórcze zastosowanie zasad sztuki wojennej pozwala na skuteczne wykonanie luzowania broniących się wojsk. Potwierdza to potrzebę dokonywania wykładni i interpretacji luzowania w dokumentach normatywnych. Pozwoli to wzbogacić wiedzę taktyczną, jak też inspirować praktyków do stosowania tego manewru mającego na celu skuteczne luzowanie wojsk.

Przystąpienie naszego kraju do paktu NATO spowodowało konieczność zweryfikowania dotychczasowej teorii na prowadzenie walki w tym luzowania. Celem tej weryfikacji było stworzenie warunków do jednolitej interpretacji zjawisk pola walki w ramach sojuszu z jednoczesnym zachowaniem narodowego charakteru działań taktycznych.

¹⁶³ Tamże, s. 294.

Zgodnie z tym zamysłem opracowany *Regulamin działań wojsk lądowych*, wniósł szereg istotnych zmian w porównaniu z dotychczas obowiązującymi dokumentami normatywnymi.

Tabela 3

Analizowane pojęcie	Regulamin działań wojsk lądowych	Doktryna taktyczna sił lądowych ATP-35(B)
Miejsce w klasyfikacji działań taktycznych Luzowanie	Ten rodzaj działań zaliczany jest do pozostałych rodzajów walki. s. 12	Jest ono zaliczane do etapów pośrednich w działaniach bojowych. s. 159
Luzowanie (definicja)	To działalność wojsk zmierzająca do przejścia prowadzenia działań przez jedno wojsko od innych. Może być prowadzone przez: wymianę wojsk bezpośrednio na pozycjach obronnych; natarcie wojsk luzujących, które przekraczają ugrupowanie wojsk będących dotychczas w styczności z przeciwnikiem; zabezpieczenie wyjścia z walki wojsk będących dotychczas w styczności z przeciwnikiem. s. 169	To działalność zbrojna przejmowana przez jedno wojsko od innych wojsk. Rodzaje luzowania: – na miejscu; przejście wysuniętych rubieży; – przejście tyłowych rubieży.

Analiza treści prezentowanej tabeli z poprzednią zawartą w rozdziale, ukazuje, że problematyka luzowania została uporządkowana. Spójne są również rodzaje luzowania pomimo, że terminologia stosowana w obu dokumentach jest różna.

Dokument polski rozgranicza dwie formy luzowania. Obie dokonywane przez wymianę wojsk bezpośrednio na pozycjach. Pierwsza z nich zakłada wykonanie tego zamierzenia całością sił w całym rejonie obrony. Natomiast druga dopuszcza luzowanie etapami. Pomimo, że jego wadą jest wydłużenie czasu luzowania to zapewnić może większą skrytość działań. Można więc przyjąć, że ta

forma luzowania powinna być zasadniczą, gdyż prognozować należy, że obrona jest zamierzeniem wydłużonym w czasie. Jednak z drugiej strony odtwarzanie zdolności bojowej przez luzowanego się wydłuży z uwagi na wychodzenie częściami. Nie będzie zatem można użyć tych sił do walki na innym kierunku. Dlatego też sposób ten należałoby traktować jako możliwy, ale nie zasadniczy.

Dwa pozostałe rodzaje luzowania to te, które preferują Niemcy w swoich dokumentach normatywnych. Ponadto wszystkie wymienione rodzaje luzowania w polskim dokumencie są zbieżne z prezentowanymi w regulaminie HDv 100/100. W doktrynie taktycznej ATP-35(B) analizowane rodzaje luzowania nie wnoszą wiele do analizowanych wcześniej treści. Jeśli podczas przejścia wysuniętych rubieży czytelny jest rozdział kompetencji luzowanego i luzującego, to podczas przejścia tyłowych rubieży trudnym staje się ustalenie, czy w strefie tyłów organizowana jest obrona przez pododdziały osłonowe, czy też w tym rejonie organizowana jest obrona, która zapewni zatrzymanie natarcia. Taka wątpliwość może powstać w wyniku zastosowania terminu „pododdziały osłonowe”. Taki element ugrupowania występuje podczas wycofania, natomiast w luzowaniu zgodnie z definicją, luzujący powinien przejąć zadanie luzowanego. Dlatego też po zorganizowaniu obrony w strefie tyłowej, pododdziały będą się bronić, aby zatrzymać natarcie przeciwnika

Wiele uwagi przywiązuje się do wyboru rubieży na której ma być zatrzymane natarcie przeciwnika. Wymogi dotyczące jej wyboru wskazują, że powinna tak dominować nad pozostałym terenem, aby przeciwnik miał ograniczone możliwości prowadzenia ognia. Możliwości oddziaływania ogniowego powinny być mniejsze również na inne obiekty położone w głębi. Jest to pewien ideał rubieży wybranej do takiego działania. Należałoby więc w miarę możliwości terenowych tak wybrać wspomnianą rubież, aby można było z niej prowadzić ogień z wszystkich rodzajów broni pozbawiając się jednocześnie pól zakrytych i martwych. Będzie można w ten sposób zniwelować przewagę przeciwnika, jak też uniemożliwić mu zaskoczenie obrońcy. Rubież ta oprócz wymogów co do

prowadzenia ognia powinna zapewnić skryte przemieszczenie luzowanych wojsk do nakazanych rejonów.

Przeprowadzenie luzowania nakłada na dowódców, luzującego i luzowanego, określenie linii rubieży przejścia odpowiedzialności, rubieży kontrolnych, jak i zorganizowania sprawnie działającej regulacji ruchu. Te przedsięwzięcia i precyzyjne określenie terminów ich realizacji pozwoli na sprawne przeprowadzenie luzowania niezależnie od sposobu jego realizacji.

Reasumując należy stwierdzić, że integracja z paktem NATO spowodowała, że luzowanie znalazło miejsce w klasyfikacji działań taktycznych. Zostały ujednoczone sposoby prowadzenia luzowania w którym wyróżniamy tylko trzy jego rodzaje. Jednak mimo tych uproszczeń pozostało wiele problemów nurtujących nasze siły zbrojne. Otóż samodzielność pododdziałów w tego rodzaju działaniach może okazać się problematyczna, jak też wsparcie ogniowe pododdziałów osłony. Ponadto brak czytelności w stosowaniu linii koordynacyjnych, punktów kontrolnych i innych elementów synchronizujących i koordynujących walkę przez długi jeszcze czas będzie sprawiał nam trudności w rozumieniu sposobu luzowania czy wycofania. Należałoby więc z większą niż dotychczas uwagą śledzić literaturę sojuszniczą, uczestniczyć w ćwiczeniach i innych zamierzeniach szkoleniowych, aby jak najszybciej poznać dzielące nas różnice i uwzględnić je podczas wypracowywania koncepcji luzowania i wycofania w różnych uwarunkowaniach.

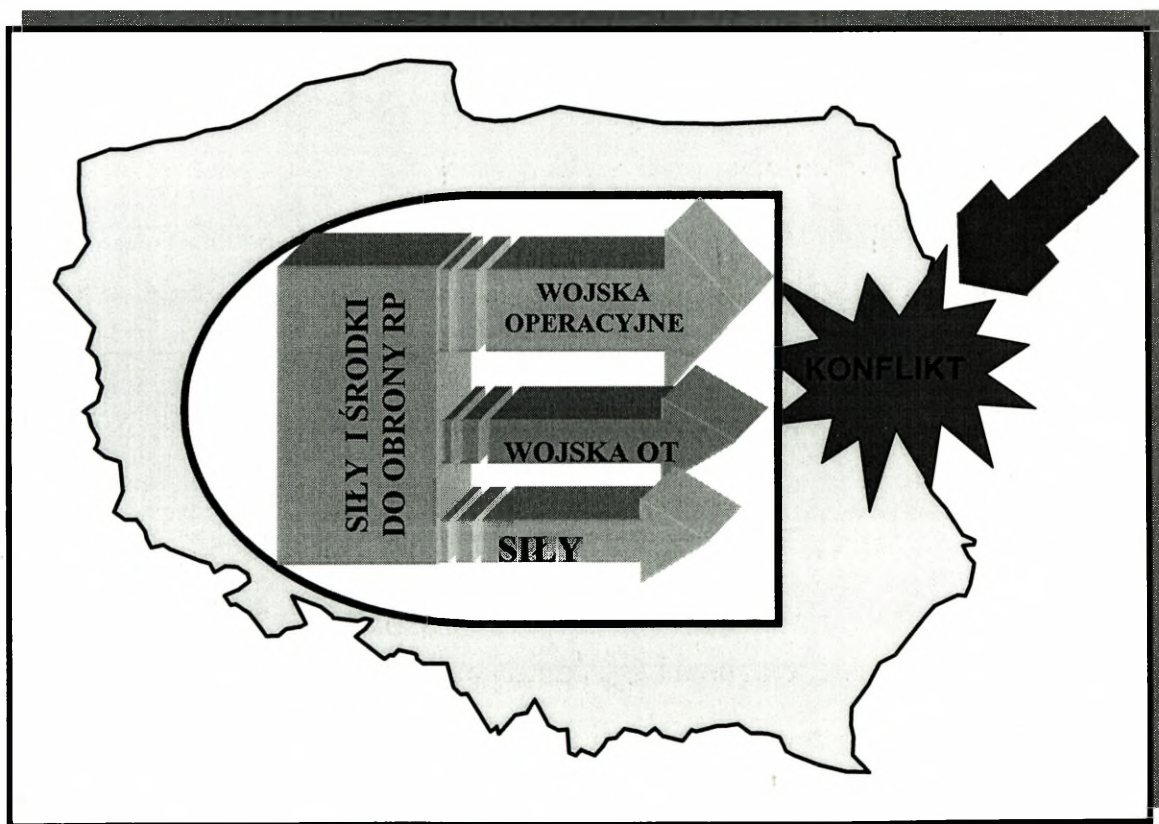
4.4. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej

Pełnoprawna obecność Polski w Sojuszu, choć w istotny sposób zwiększa poczucie naszego bezpieczeństwa, to jednak nie daje gwarancji wykluczenia sytuacji konfliktowych, grożących integralności terytorialnej państwa. Oznacza to, że nadal głównym zadaniem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej jest przede wszystkim obrona suwerenności i niepodległości własnego kraju.

Doświadczenia historyczne, a głównie wnioski z wojen i współczesnych konfliktów wskazują, że skuteczność zapewnienia bezpieczeństwa kraju wzrasta

przez racjonalne wykorzystanie atutów własnego terytorium. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w założeniach obronnych państwa, gdzie postrzegana jest potrzeba łączenia wysiłków wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

Polska jako państwo posiadające obronną doktrynę militarną ma możliwość przygotowania zawczasu oraz wykorzystania sił, środków i sposobów walki zbrojnej zapewniających skuteczne przeciwstawienie się agresji przeważających sił przeciwnika. Wynika to z *atutów jakie stwarza obrona własnego terytorium oraz z naturalnej przewagi obrony przed natarciem*¹⁶⁴. Do sił, które mogą być skutecznie wykorzystane w obronie państwa można zaliczyć: wojska operacyjne, siły obrony terytorialnej, siły wsparcia Sojuszu Północnoatlantycznego, niemilitarne ogniwa obronne oraz przygotowane do wsparcia sił zbrojnych, a także stawiania czynnego i biernego oporu przez społeczeństwo (rys. 24).

Rys. 24. Siły i środki wojsk lądowych do obrony RP w przypadku konfliktu

¹⁶⁴Por.: C. v. Clausewitz: Przewaga obrony (dobrze pojętej) jest bardzo duża, o wiele większa niż się sądzi, „O wojnie”, t. 1, s. 28.

Lądowy komponent sił zbrojnych składający się z wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej występuje w wielu krajach europejskich, w tym także wśród członków NATO. Ich rola i znaczenie w systemach obronnych państw są zróżnicowane. Wynika to z przyjętych strategii obronnych, położenia geopolitycznego, tradycji itp. Wszędzie jednak spełniają one istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa w okresie zagrożenia, kryzysu i wojny.

Prognozy dotyczące zagrożenia naszego kraju i adekwatne do nich założenia doktrynalne sprawiają, iż rodzi się potrzeba stałego dokonywania analiz możliwości i sposobów działań, w tym użycia i działania wojsk lądowych. Stosownie do wypracowanej koncepcji operacji obronnej stawiane są odpowiednie zadania tak dla wojsk operacyjnych, jak i wojsk obrony terytorialnej.

Pojawiające się obecnie koncepcje wykorzystania wojsk obrony terytorialnej w działaniach taktycznych wojsk operacyjnych spowodowały potrzebę poszukiwania odpowiedzi na rodzące się następujące pytania: *Jakie powinny być relacje między manewrowymi, prezentującymi znaczną siłę rażenia, wojskami operacyjnymi a „przywiązanymi” do wyznaczonych obszarów obrony siłami obrony terytorialnej? Jak zespolic wysiłki obydwu komponentów wojsk lądowych, aby osiągnąć najwyższą skuteczność działań wojsk operacyjnych w warunkach współdziałania z siłami obrony terytorialnej?*

Wojska operacyjne, w obecnym kształcie, mają ograniczone możliwości samodzielnego wykonywania zadań obronnych w przypadku agresji potencjalnego przeciwnika. Prowadzona restrukturyzacja naszych sił zbrojnych oraz pojawienie się w strukturze wojsk lądowych nowego komponentu – jednostek obrony terytorialnej, wymusza potrzebę wypracowania założeń wspólnych działań. Istnieje zatem konieczność uzupełnienia wysiłku wojsk operacyjnych, działaniami masowej terytorialnej formacji zbrojnej. Użycie tych wojsk pozwoli wojskom operacyjnym skupić wysiłek na rozstrzygających kierunkach do osiągnięcia celu walki.

W wyniku wstępnych ocen potrzeb wojsk operacyjnych narodowych i sojuszniczych oraz możliwości i uwarunkowań ich wsparcia przez siły obrony terytorialnej można przypuszczać, iż obszarem wspólnych działań obu komponentów w przyszłych operacjach obronnych na obszarze kraju może być:

◆ *tworzenie dogodnych warunków do rozwinięcia, przegrupowania i wsparcie działań narodowych wojsk operacyjnych:*

– zabezpieczenie rozwinięcia i przegrupowania wojsk operacyjnych w rejonach i pasy obrony;

– prowadzenie działań opóźniających i obronnych na drugorzędnych kierunkach uderzeń przeciwnika;

– skuteczna obrona miast i terenów lesisto-jeziornych oraz terenów górzyskich;

– rozbudowa inżynieryjna rubieży i rejonów na rzecz wojsk operacyjnych oraz ochrona i obrona urządzeń logistycznych oraz transportów;

– udział zarówno w zabezpieczeniu logistycznym, jak też przedsięwzięciach zabezpieczenia bojowego.

◆ *zabezpieczenie przyjęcia i wsparcie działań wojsk NATO:*

– zabezpieczają infrastrukturę dla wojsk NATO poprzez zapewnienie ochrony i obrony rejonów, lotnisk oraz miejsc przejęcia bazowania, a także dróg przegrupowania sił NATO;

– zabezpieczają przegrupowanie ruchu wojsk w wyznaczonych ciągach komunikacyjnych;

– prowadzą rozbudowę inżynieryjną terenu /z wykorzystaniem potencjału układu niemilitarnego/ dla potrzeb wojsk Sojuszu głównie w głębi operacyjnej i strategicznej.

◆ *udział w militarnej osłonie strategicznej własnego terytorium w przypadku wojny koalicyjnej poza granicami kraju;*

– wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie działań wydzielonych wojsk operacyjnych przewidzianych do zadań poza terytorium Polski;

– ochronę i obronę oraz zapewnienie bezpiecznego funkcjonowania ważnych obiektów infrastruktury obronnej na obszarze kraju.

Istnieją podstawy do prognoz, iż osiągnięcie celu walki wojsk operacyjnych znacznie wzrośnie poprzez umiejętne wykorzystanie walorów bojowych wojsk obrony terytorialnej. Połączenie wysiłku wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej oraz racjonalne i zgodne z ich przeznaczeniem wykorzystanie współdziałających sił znacząco podwyższą skuteczność działania i możliwość wykonania zadania.

Wyniki analiz pozwalają sądzić, iż w prognozowanym rozwoju działań taktycznych wzrośnie zakres i potrzeba efektywnej koordynacji wysiłków wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej. Szeroki zakres zadań, które mogą być wykonywane przez siły obrony terytorialnej na korzyść wojsk operacyjnych powoduje, iż organizacja działań w warunkach współdziałania obu komponentów wojsk lądowych stanie się koniecznością na przyszłym polu walki. Wykonywanie zadań w tym samym obszarze przez tak odmienne rodzaje wojsk lądowych, rodzi jednak potrzebę precyzyjnego podziału ich zakresu zadań, określenia zasad współdziałania oraz sposobów prowadzenia walki.

Sukces w działaniu zespołowym, a takim niewątpliwie jest walka zbrojna, możliwy jest tylko przy połączeniu wysiłków wszystkich uczestniczących w niej podmiotów. To połączenie wysiłków nosi zwykle miano współdziałania. Jest on rozumiany jako kooperacja pozytywna, działanie wieloprzedmiotowe, którego uczestnicy wzajemnie sobie pomagają¹⁶⁵. Najbardziej znaną definicję teorii walki zawiera *Leksykon wiedzy wojskowej*, w którym „współdziałanie polega na uzgodnionym ześrodkowaniu wysiłków i działań ... co do zadań, czasu i miejsca ... w myśl ogólnego zamiaru osiągnięcia celu operacji¹⁶⁶. Podobnie współdziałanie określił Z. Galewski jako „uzgodnione w czasie i przestrzeni wysiłki wszystkich uczestników walki na rzecz osiągnięcia wspólnego celu”¹⁶⁷.

¹⁶⁵ T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978, s. 273.

¹⁶⁶ *Leksykon ...*, s. 496. Por. *Słownik podstawowych terminów wojskowych*, Warszawa 1977, s. W-14.

¹⁶⁷ Z. Galewski, *Współdziałanie na polu walki*, Warszawa 1983, s. 13.

Reasumując powyższe wyjaśnienia można stwierdzić, że współdziałanie wojsk operacyjnych z jednostkami wojsk obrony terytorialnej to uzgodniona pomoc w osiąganiu wspólnych celów. Wyrażać się to będzie ze strony wojsk terytorialnych pomocą walczącemu związkowi taktycznemu (oddziałowi) w realizacji zadań na polu walki poprzez wzajemne świadczenie określonych „usług” o charakterze wsparcia działań, zapewnienia swobody działania, poprzez działania militarne w odniesieniu do miejsca i czasu w myśl przyjętej koncepcji walki.

W świetle tego określenia współdziałanie polega na uzgodnionym co do celu, czasu i miejsca użycia sił i środków tych dwóch części sił zbrojnych w celu jak najlepszego wykonania określonego zadania. Jego **istotą jest wspólne, skoordynowane działanie wykonawców w realizacji ustalonego celu**. Zapewnia to efektywne wykorzystanie możliwości wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej oraz sił układu niemilitarnego, a także warunków terenowych podczas wykonywania zadań w ramach operacji obronnej.

Z istotą współdziałania związany jest jego cel. Wnioski z dotychczasowych badań dowodzą, iż na wskutek udzielania sobie pomocy przez uczestników walki z przeciwnikiem, wynik wspólnego działania będzie inny niż by wojska operacyjne i obrony terytorialnej działały autonomicznie. Zatem współdziałanie wojsk obu komponentów wojsk lądowych spełni swój cel gdy uzyskany zostanie efekt większy niż sumaryczny wynik indywidualnego działania poszczególnych uczestników wspólnych działań. Dlatego też motywem współdziałania, jest pewność uzyskania korzyści w porównywaniu z działaniami samodzielnymi.

Na podstawie analiz treści literatury przedmiotu stwierdzić można, że w sytuacji, gdy w rozległym obszarze odpowiedzialności ograniczonymi siłami trzeba realizować szereg zadań, warunkiem sukcesu jest uzyskanie pozytywnego efektu współdziałania. Dlatego podczas ewentualnych działań wojennych wojska związku taktycznego (oddziału) i jednostki obrony terytorialnej, powinny

maksymalnie wykorzystywać swe możliwości bojowe, eliminować lub minimalizować niekorzystny wpływ swego działania na czynności współdziałającego oraz wyrównywać słabe strony swoich wojsk walorami współdziałających.

Spełnienie tych wymogów, pozwoli osiągnąć cel współdziałania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, który polega **na uzyskaniu przyrostu skutków działania, czyli pełnym wykorzystaniu walorów bojowych obydwu komponentów wojsk lądowych do zwielokrotnienia ich możliwości bojowych w działaniach na obszarze kraju .**

Z przeprowadzonych badań wynika, że współdziałanie organizuje się po to, aby łatwiej, szybciej, jak najmniejszym nakładem sił i środków, osiągnąć zakładany cel działania¹⁶⁸. Organizowane jest zawsze wtedy, gdy niemożliwe lub niecelowe jest wykonywanie zadania przez jednego sprawcę (jeden podmiot). Zatem, od funkcjonowania tego zespołu oczekuje się zwykle, aby jego działanie przynosiło lepsze efekty niż działanie pojedynczych podmiotów osobno.

Niezależnie od skali konfliktu ogólnowojskowe związki taktyczne, oddziały (narodowe i sojusznicze) muszą się liczyć z ewentualnością i być przygotowane do działania w różnych obszarach Rzeczypospolitej. Stanowią one mobilną część sił zbrojnych i przeznaczone są do wykonywania najważniejszych zadań bojowych mających na celu odparcie uderzeń agresora w dowolnym rejonie i na każdym kierunku zagrożenia. Wymaganiom współczesnych działań wojsk operacyjnych wychodzą naprzeciw wojska obrony terytorialnej, które są stosownie do potrzeb operacyjnych rozmieszczone na terytorium naszego kraju. Wojska operacyjne mogą oczekiwać, iż każdorazowo w rejonie ich przyszłych działań na terytorium RP będą się znajdowały wojska obrony terytorialnej. Współdziałanie przyjmie wówczas formę wsparcia lub podporządkowania. Oznacza to, że związek taktyczny wojsk operacyjnych, któremu wyznaczono pas działania w rejonie odpowiedzialności sił obrony terytorialnej, a wykonuje główne zadanie każdorazowo może liczyć, iż zostanie on wzmocniony lub

¹⁶⁸ W. Lidwa, *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000, s. 96.

wsparty siłami wojsk obrony terytorialnej, bo on będzie ponosił odpowiedzialność za wykonanie zadania i to on jest organizatorem współdziałania. W przypadku kiedy we wspólnym obszarze wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej główne zadanie wykonywałyby dowódca wojsk obrony terytorialnej wówczas on kieruje wspólnym działaniem w tym obszarze. Dlatego też dowódca, dążąc do jego realizacji, powinien w odpowiedni sposób wykorzystać siły i środki będące w jego dyspozycji. Znajomość stanu i możliwości posiadanych sił oraz wiedza o sposobie wykorzystania ich walorów bojowych w działaniach taktycznych mogą decydować o trafnym i efektywnym wykorzystaniu ich w koncepcji prowadzenia walki. Należy tu podkreślić, iż *wykorzystanie walorów sił obrony terytorialnej musi być zgodne ze sztuką prowadzenia walki przez ten rodzaj wojsk.*

Obrona terytorialna jest jedną z form prowadzenia obrony powszechnej przez państwo i realizuje swoje zadania przez siły obrony terytorialnej, których trzonem są wojska obrony terytorialnej złożone ze związków taktycznych, oddziałów i samodzielnych pododdziałów (występujących we wszystkich rodzajach sił zbrojnych). Jednostkom wojsk obrony terytorialnej wyznacza się rejony odpowiedzialności, których granice są takie same zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny.

Rejon odpowiedzialności jest taką samą stałą częścią terytorium państwa, jak obszar, region i obwód, tyle że przyporządkowywaną jednostkom wojskowym obrony terytorialnej na zasadach potrzeb planu operacyjnego. Powierzchnia jego zależy od wielkości oraz charakteru zadań konkretnej jednostki wojsk obrony terytorialnej (tabela 4)¹⁶⁹.

¹⁶⁹ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 290.

Rejony odpowiedzialności w zależności od struktur wojsk obrony terytorialnej

Lp.	Struktura wojsk obrony terytorialnej	Powierzchnia rejonu odpowiedzialności
1.	pluton	~ 24 km ² ;
2.	kompania	96 - 144 km ² ;
3.	batalion	400 - 600 km²;
4.	pułk	1200 - 1800 km²;
5.	brygada	2000 - 3000 km².

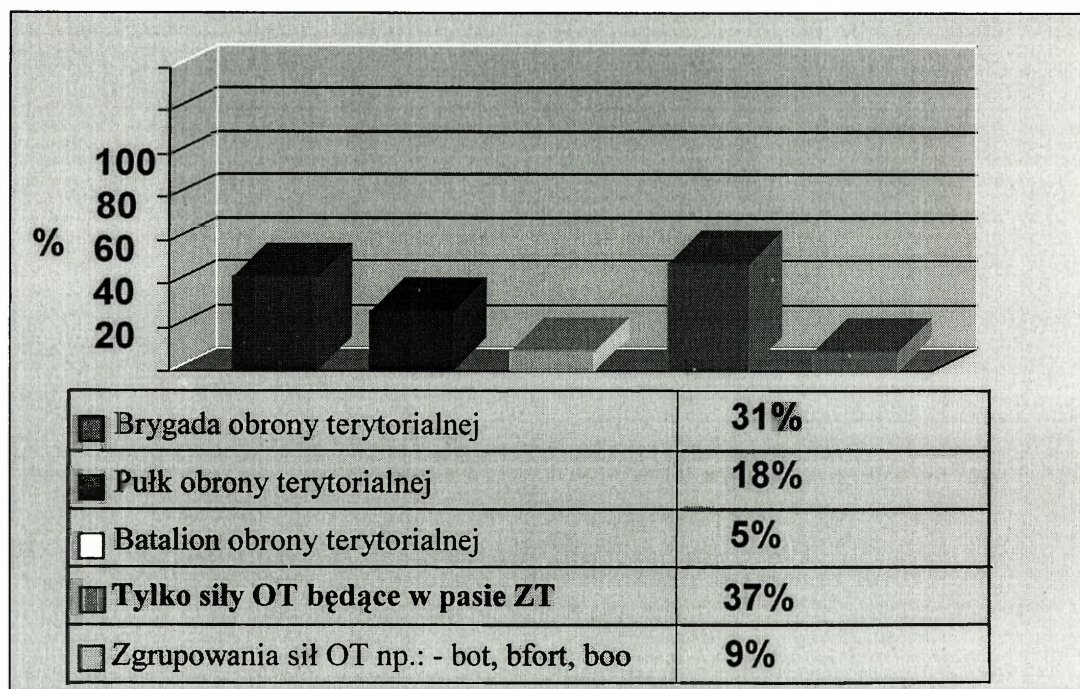
Wojska obrony terytorialnej prowadząc działania bojowe mogą je podejmować w formie działań regularnych i nieregularnych. Wszelkie działania bojowe wojsk obrony terytorialnej prowadzone są w stałych, o niezmiennych granicach, rejonach odpowiedzialności. W niektórych sytuacjach operacyjno-taktycznych dużego zagrożenia ofensywnymi działaniami przeciwnika (uderzenie skrzydłowe, desant, działania dywersyjne itp.) część sił może być doraźnie wykorzystana do manewrowego przeciwdziałania zagrożeniu poza ich własnymi rejonami odpowiedzialności. Jednak działania takie należy traktować jako doraźne (tymczasowe) mające charakter wsparcia przedsięwzięć innych zasadniczych sił, które przejmą zadania przeciwdziałania lub czasowego wsparcia sił już tam działających. Głównie charakter tych działań jest w formie doraźnej obronny w oparciu o obiekty i rubieże (działania: zaporowe, opóźniające, lokalizujące i niszczące).

Nie można traktować przykładowo brygady obrony terytorialnej jako manewrowego potencjału, który można przesunąć w koncepcji obrony dowódcy związku taktycznego do pasa sił przesłaniania, czy na obsadzenie kolejnej rubieży opóźniania, czy też użyć jako odwodu związku taktycznego. Dowódca wojsk operacyjnych własne siły musi niejako wkomponować w istniejącą już infrastrukturę obronną w ramach posiadanych obszarów odpowiedzialności

wojsk obrony terytorialnej. Całościowe użycie jednostki wojsk obrony terytorialnej jako elementu ugrupowania związku taktycznego, czy to w pierwszym rzucie, czy odwodzie musi być uzasadnione i wynikać zarówno z zaistniałej sytuacji operacyjno-taktycznej, jak też przemyśleń opartych na znajomości użycia wojsk terytorialnych.

W wyniku prowadzonych analiz literatury przedmiotu, wniosków z przeprowadzonych ćwiczeń w ramach szkolenia dowództw i sztabów oraz badań opinii zebrany został materiał pozwalający określić zasadnicze warianty wzmocnienia związku taktycznego siłami obrony terytorialnej (wykres 1).

*Siły wzmocnienia związku taktycznego
przez wojska obrony terytorialnej*

Kolejną właściwością współdziałania jest zakres uprawnień do jego realizacji. Wojewódzkie sztaby wojskowe (WSzW) i regionalne sztaby wojskowe (RSzW), są organizatorami współdziałania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej z organami administracji państwowej i samorządu terytorialnego. Współdziałanie to może być realizowane na poziomie strategicznym operacyjnym i taktycznym.

Współdziałanie taktyczne wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej, realizującymi zadania na obszarze województwa, organizuje szef WSzW wspólnie z dowódcami ZT (oddziałów) lądowych wojsk operacyjnych. Polega ono na sprecyzowaniu zadań i ustaleniu odpowiedzialnych za ich realizację stosownie do rozkazów, zarządzeń i wytycznych dowódcy okręgu wojskowego. W celu zapewnienia jasnego podziału kompetencji między dowództwami operacyjnymi i terytorialnymi należy przyjąć, że organizatorem współdziałania w strefie bezpośrednich działań bojowych powinien być dowódca wojsk operacyjnych, a poza tą strefą – szef WSzW.

Podczas wykonywania wspólnych zadań współdziałanie działań wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej polega na: zapoznaniu uczestników walki z celem działań, zadaniem i koncepcją jego wykonania; wkomponowaniu zadań obrony terytorialnej w plan walki i uzgodnieniu sposobu ich wykonania; podziale zadań częściowych między wojska operacyjne i obrony terytorialnej; ustaleniu sposobu wzajemnego wspierania się w walce; ustaleniu sposobu dowodzenia i zaopatrzenia. Osiąga się to poprzez określenie:

- ◆ rozmieszczenia pozycji i rubieży obrony;
- ◆ zakresu prac fortyfikacyjnych i wykonawców;
- ◆ rozmieszczenia w terenie zapór i węzłów niszczeń;
- ◆ dróg manewru;
- ◆ źródeł zaopatrzenia oraz stacjonarne obiekty infrastruktury logistycznej, przeznaczone do wykorzystania przez wojska operacyjne i obrony terytorialnej (warsztaty remontowe, szpitale itd.);
- ◆ organizację łączności;
- ◆ zakres zadań zabezpieczających realizowanych przez terytorialne na rzecz wojsk operacyjnych¹⁷⁰.

Osiągnięciu pożądanego efektu stale towarzyszy dążność w poszukiwaniu prawidłowości rządzących zjawisk, próby porządkowania zjawisk oraz ustalenie

¹⁷⁰ *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s. 46.

zasad postępowania. Nie ominęło to także problematyki współdziałania, gdzie w literaturze przedmiotu znaleźć można kilka pozycji poruszających tę problematykę, a nawet takich, które problematykę współdziałania ujmują w pewne ramy zwane regułami¹⁷¹.

Doświadczenia bojowe i wnioski z dotychczasowych badań dowodzą, że wypracowane w latach minionych zasady organizacji współdziałania, generalnie są nadal aktualne.¹⁷² Jednakże nowe uwarunkowania przygotowania działań taktycznych, sprawiają, że konieczne stało się ich rozwinięcie. Na tej podstawie wypracowano wymogi praktycznego postępowania podczas przygotowania wspólnych działań wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, które posiadając walor uniwersalności, dadzą się zastosować do każdej sytuacji, zaistniałej podczas zwalczania przeciwnika. Analizując dorobek współczesnych teoretyków wojskowych zajmujących się tą problematyką¹⁷³ można współdziałanie ująć w pewne prawidłowości w odniesieniu do wspólnego wykonywania zadań przez wojska operacyjne i obrony terytorialnej:

- ◆ instytucjami kompetentnymi do nawiązywania współdziałania są odpowiedzialne szczeble dowodzenia;
- ◆ obszar odpowiedzialności okręgu należy podzielić na obszary odpowiedzialności wojsk operacyjnych (korpusów) i obrony terytorialnej (terytorialnych organów dowodzenia (RSzW) i podległych im wojsk obrony terytorialnej;
- ◆ współdziałanie przygotowuje się na rzecz tych sił (OT lub operacyjnych), które w danym obszarze odgrywają decydującą rolę;

¹⁷¹ W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974, s. 372-373. W opracowaniu tym przyjęto następujące reguły: 1) Współdziałanie „klasycznych” sił i środków walki organizować na korzyść tych pododdziałów, jednostek i związków ogólnowojskowych, które odgrywają główną rolę w wykonaniu zadania bojowego. 2) Koordynację wysiłku wojsk prowadzić przede wszystkim pod kątem maksymalnego wykorzystania skutków uderzeń jądrowych. 3) Koordynując wysiłek uwzględniać walory bojowe, możliwości oraz silne i słabe strony różnych rodzajów wojsk i ich wzajemne uzupełnianie się. 4) Współdziałanie opierać na wzajemnym wsparciu i możliwości zamiany pododdziałów i oddziałów rodzajów wojsk oraz sąsiadów.

¹⁷² Zob. Z. Galewski, *Współdziałanie* ..op. cit., s.26. J. Marczak, *Współdziałanie we współczesnej walce*, Myśl Wojskowa 1980 nr 3, s. 38. K. Gąsiorek, *Główne* ..op. cit., s.78.

¹⁷³ W. Lidwa, *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000; Z. Ścibiorek, S. Święcicki, *Współdziałanie wojsk operacyjnych z wojskami obrony terytorialnej*, AON Warszawa 1998.

- ◆ wojska obrony terytorialnej zapewniają swobodę działania wojskom operacyjnym – należy uwzględnić ich walory bojowe;
- ◆ współdziałanie organizować co do celu działania, miejsca i czasu wykonywania zadań;
- ◆ wymiana informacji stanowi podstawę skuteczności współdziałania;
- ◆ współdziałającym stronom zapewnić swobodę realizacji zadań;
- ◆ współdziałanie uzgadniać tak, aby powstawały wzajemne powiązania zapewniające lepsze zaangażowanie w wykonawstwo zadań.

Wszelkie wspólne działania by mogły być efektywne, muszą być na tyle skonkretyzowane, aby ich dowódcy zrozumieli rolę jaką mają do spełnienia we wspólnych działaniach. Dane te dotyczyć powinny zadań, czasu i miejsca ich wykonania, bowiem tylko wtedy działania można nazwać wspólnymi, jeśli zostały wyraźnie osadzone w czasie i przestrzeni¹⁷⁴.

Osiągnięcie efektu synergii podczas wspólnych działań jest między innymi rezultatem pełnego wykorzystania specjalnych predyspozycji współdziałających wojsk. Doświadczenia wyniesione z ćwiczeń z udziałem wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej wskazują, że zespolenie działań tak różnych pod względem możliwości taktyczno-ogniowych komponentów wojsk lądowych opierać się powinno na maksymalnym wyzyskaniu predyspozycji każdego z partnerów. Ta podstawowa właściwość powinna charakteryzować współdziałanie pomiędzy oboma komponentami wojsk lądowych.

W zależności od przewidywanego przebiegu działań wojennych wojska operacyjne i obrony terytorialnej będą współdziałać również podczas wykonywania zadań szczegółowych, które wynikają z głównych zadań sił zbrojnych w poszczególnych etapach działań (załącznik 4.4.1).

Podczas **koncentracji wojsk operacyjnych** w rejonach wyjściowych do operacji obronnej, manewrowe jednostki obrony terytorialnej (głównie brygady

¹⁷⁴ Por Z. Galewski, *Współdziałanie ...*, s. 27.

OT) powinny prowadzić działania osłonowe wspólnie z siłami Straży Granicznej oraz batalionami fortecznymi i ochrony obiektów, dyslokowanymi w strefie nadgranicznej. Ich celem powinno być umożliwienie wojskom operacyjnym przeprowadzenia mobilizacji oraz przyjęcia ugrupowania stosownie do zamiaru operacji. Zadania osłony wykonywane na korzyść wojsk operacyjnych polegają na zapobieganiu przenikania sił dywersyjnych i rozpoznawczych przeciwnika na obszar kraju oraz ochronie rejonów ześrodkowania. W tym okresie jednostki obrony terytorialnej powinny też przygotowywać zapory i niszczenia na prawdopodobnych kierunkach uderzeń przeciwnika oraz rozbudowywać rejonu i rubieże obrony.

Efektywne wykorzystanie potencjału bojowego będzie zależało od sprawnego i terminowego **przemieszczenia** związków taktycznych i oddziałów na kierunek zagrożenia. Wymagać to będzie doskonałej organizacji tego przedsięwzięcia, tym bardziej, że sieć drogową wykorzystywaną będzie nie tylko przez przemieszczające się wojska. Dlatego nieodzowny jest sprawnie funkcjonujący system kierowania ruchem wojsk. W każdych warunkach powinien on osiągnąć gotowość do działania przed rozpoczęciem przegrupowania wojsk w okresie poprzedzającym ich operacyjne rozwinięcie.

Z uwagi na potrzebę osłony istotnych dla przemieszczania wojsk obiektów drogowych i komunikacyjnych część zadań z tym związanych przejąć powinny jednostki obrony terytorialnej podporządkowane WSzW i RSzW, mianowicie głównie bataliony obrony obiektów. Jednostki te rozwijane w oparciu o miejscowe zasoby żołnierzy rezerwy mogą ochraniać obiekty drogowe o istotnym znaczeniu dla ruchu (węzły drogowe i kolejowe, mosty na przeszkodach wodnych, wiadukty, tunele, itp.).

Konstatując w ramach wsparcia działań wojsk operacyjnych podczas przemieszczania treścią współdziałania będzie wykonywanie zadań przez wojska terytorialne typowych zadań zabezpieczających do których możemy zaliczyć:

- ◆ zabezpieczenie rejonów rozmieszczenia, dróg przemieszczania przed niespodziewanym atakiem grup dywersyjnych, sabotażowych i innych grup zakłócających prawidłowy przebieg marszu;

- ◆ organizowanie patroli i włączanie ich w skład ubezpieczeń marszowych i ubezpieczeń postoju;

- ◆ organizowanie posterunków ochronnych w newralgicznych miejscach na drogach marszu wojsk operacyjnych (mosty, przeprawy itp.)

- ◆ organizowanie przedsięwzięć przeciwdywersyjnych i posterunków kontroli ruchu drogowego; prowadzenie rozpoznania rejonów ześrodkowania wojsk;

- ◆ zwalczanie grup dywersyjno-rozpoznawczych atakujących obiekty komunikacyjne, komuny maszerujących wojsk i wojska w rejonach ześrodkowania.

Zapewnienie płynności ruchu po wojskowych drogach samochodowych, jak i drogach manewru, przekracza możliwości przemieszczających się wojsk operacyjnych, dlatego niezbędnym wydaje się połączenie wysiłków organów kierowania ruchem wojsk, z zadaniami jednostek obrony terytorialnej, oraz etatowych sił regulacji ruchu związków taktycznych (oddziałów) w jeden spójny system umożliwiający sprawne kierowanie ruchem i bezpieczny pobyt wojsk w rejonach. Nie bez znaczenia pozostanie także podział kompetencji w tym zakresie, co powinno zminimalizować ilości sił przewidzianych do realizacji tych zadań bez obniżenia jakości ich wykonania.

Sprawne przegrupowanie wojsk operacyjnych do wyznaczonych pasów i rejonów odpowiedzialności to istotny, ale zaledwie początkowy etap działań taktycznych w operacji obronnej. Pierwsza część tej operacji w zależności od zagrożenia oraz zamiaru jej rozegrania, prowadzona będzie w pasie przygranicznym jako **działania opóźniające**. Pas ten będzie częścią strefy osłony, gdzie przewiduje się użycie sił obrony terytorialnej i wydzielonych oddziałów wojsk operacyjnych. W całokształcie problematyki obronnej siły te spełniać będą wyjątkowo ważną rolę. Ich skład i sposób działania powinien zmusić przeciwnika

do ujawnienia zamiaru określając kierunki jego głównych uderzeń, a ponadto maksymalnie opóźnić uderzenie jego sił głównych.

Dla wydzielonych wojsk operacyjnych działających w strefie osłony działania te będą nosiły charakter planowych działań opóźniających, których celem będzie odsunięcie w czasie podjęcia rozstrzygającej walki z przeciwnikiem do momentu, kiedy potencjały wojsk nacierających i broniących się nie osiągną porównywalnych parametrów, a warunki terenowe obszaru rozstrzygającego starcia umożliwią skuteczne wykorzystanie możliwości broniących się wojsk. Działania te mogą być efektywne tylko wówczas jeśli w pełni zostaną wykorzystane możliwości wojsk obrony terytorialnej i manewrowych wojsk operacyjnych (załącznik 4.4.2).

Aby skutecznie zrealizować zadania przy znanym powietrzno-lądowym charakterze działań zaczepnych przeciwnika, siły wydzielone do prowadzenia działań opóźniających cechować musi zdolność do szybkiego przenoszenia wysiłku, a więc duża manewrowość porównywalna z manewrowością sił nacierających.

Z powyższego wynika, że do działań opóźniających najbardziej predysponowanymi są zgrupowania taktyczne, których trzon stanowią - z uwagi na swą ruchliwość taktyczną pododdziały (oddziały) zmechanizowane i pancerne. *Gdzie więc w tym rodzaju walki jest miejsce dla formacji cechującej się terytorialnością działań?*

Odpowiedź inna niż twierdząca, świadczyłaby o złym pojmowaniu istoty i przeznaczenia tych wojsk. W strefie osłony bez wątpienia znajdują się rejony odpowiedzialności, a często i obiekty poddane ochronie wojsk obrony terytorialnej. Działanie w nich licznych wojsk obrony terytorialnej wiąże walką znaczne siły przeciwnika a poprzez wcześniejsze inżynierskie przygotowanie terenu znacznie ułatwi wojskom operacyjnym manewrowe działanie.

Prowadzenie rozpoznania, fortyfikacyjna rozbudowa terenu, budowa zapór i niszczeń, ubezpieczenia, obrona wytypowanych obiektów, a także prowa-

dzenie działań nieregularnych na tyłach nacierających wojsk, to znaczący wkład w osiągnięcie celu działań opóźniających. Tak pojmowana rola wojsk obrony terytorialnej w działaniach opóźniających nie zmniejsza znaczenia mobilnych wojsk operacyjnych, lecz istotnie ogranicza zakres ich zadań, pozostawiając te o kluczowym znaczeniu dla osiągnięcia celu prowadzonych działań.

Wyniki prowadzonych badań wskazują, iż korzyści jakie oferują siły obrony terytorialnej dla zwiększenia skuteczności działań wojsk operacyjnych w tej fazie operacji obronnej mogą być następujące:

- ◆ poprzez rezygnację z kierunków drugorzędnych na rzecz wojsk obrony terytorialnej wzmocniony zostanie opór wojsk operacyjnych na kierunkach spodziewanych głównych uderzeń przeciwnika;
- ◆ zwiększone mogą być pasy działań wojsk operacyjnych;
- ◆ zmieni się sposób i forma oddziaływania na przeciwnika, który będzie narażony na uderzenia ze skrzydeł i od wewnątrz z terenu czasowo przez niego opanowanego
- ◆ zwiększyć można ilość pozycji opóźniania;
- ◆ wzrośnie możliwość koncepcyjnych rozwiązań prowadzenia działań opóźniających;

Walka w strefie osłony, działania opóźniające jak i obrona pozycyjna powinny doprowadzić do powstrzymania przeciwnika i stworzenia warunków do wykonania zwrotu zaczepnego. Na skuteczność tych działań istotny wpływ wywierać będą zadania realizowane przez wojska OT w rejonach odpowiedzialności.

Rejony te są stałe zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Tak więc wojska operacyjne wchodząc do wyznaczonego pasa (rejonu) nie wchodzi na „ziemię niczyją,” lecz na ziemię będącą obszarem działań wojsk obrony terytorialnej¹⁷⁵.

¹⁷⁵ W. Lidwa, *Działania taktyczne wojsk operacyjnych w warunkach współdziałania z obroną terytorialną*, materiały z konferencji, Warszawa 1997, s. 11.

Jeśli siły te przejmą na siebie część zadań zabezpieczających i wspomagających, to wojskom operacyjnym pozostaną do wykonania zadania o kluczowym znaczeniu dla trwałości obrony. Mam tu głównie na uwadze obronę kierunków czołgodostępnych, a także aktywne działania wspierające realizację zadań przez wojska obrony terytorialnej.

Podczas prowadzenia **działań obronnych** wojska obrony terytorialnej – ze względu na przestrzenność rozmieszczenia – mogą wykonywać zadania w ugrupowaniu wojsk operacyjnych oraz poza ich ugrupowaniem. W przypadku organizacji obrony przez wojska operacyjne w warunkach wzmocnienia ich siłami obrony terytorialnej koncepcja prowadzenia obrony powinna być oparta na jak najefektywniejszym wykorzystaniu walorów posiadanych sił i środków. Dlatego też wojska obrony terytorialnej są predysponowane do wykonywania pewnych zadań w stosunku do efektywniejszego wykorzystania wojsk operacyjnych w innych przedsięwzięciach (załącznik 4.4.3). Zadania, które mogą być domeną wojsk obrony terytorialnej (do których są predysponowane) w przypadku przygotowywania i prowadzenia obrony są następujące:

- ◆ wsparcie w przystosowaniu terenu i wykorzystaniu jego walorów w myśl koncepcji prowadzenia działań obronnych poprzez budowę, zapór i przygotowanie niszczeń fortyfikacyjnych rejonu obrony przygotowanie i obsadzenie kolejnych rubieży w głębi obrony;

- ◆ prowadzenie działań obronnych na kierunkach pomocniczych, zabezpieczając jednocześnie skrzydła i luki;

- ◆ skuteczna obrona miejscowości, terenów lesisto-jeziornych i górzystych w pasie obrony;

- ◆ udział w lokalizacji, blokowaniu i likwidacji desantu przeciwnika oraz prowadzenie działań przeciwdywersyjnych;

- ◆ udzielenie informacji o terenie (istniejącej już infrastrukturze obronnej) w pasie obrony związku taktycznego jak również po stronie przeciwnika;

- ◆ prowadzenie działań nieregularnych;

- ◆ udział w zapewnieniu swobody manewru poprzez utrzymanie dróg manewru, zabezpieczeniu rubieży wejścia do walki, wykonywaniu przejść w zapórach przeciwnika, itp.;

- ◆ ochrona i obrona ważnych obiektów w pasie obrony wojsk operacyjnych;

- ◆ udział w zabezpieczeniu logistycznym, jak też przedsięwzięciach zabezpieczenia bojowego.

Prowadzenie obrony w warunkach współdziałania z siłami obrony terytorialnej pozwala uzyskać większe nasycenie sił w rejonach kluczowych obrony. Uzyskana w ten sposób spoistość obrony i umiejętna koncentracja ognia oraz właściwe wkomponowanie w teren zapór inżynieryjnych w połączeniu z oddziaływaniem elektronicznym powinno być tym czynnikiem, który wraz z pododdziałami broniącymi pierwszej pozycji obronnej załamią natarcie przeciwnika przed przednią linią obrony. Natomiast kierunki pomocnicze, mało prawdopodobne do prowadzenia natarcia przez przeciwnika, z powodzeniem mogą być bronione przez wojska obrony terytorialnej samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi.

Takimi obiektami są miasta i miejscowości w pasie obrony wojsk operacyjnych, gdzie wojska terytorialne posiadają formacje typu bataliony forteczne. Posiadanie takiego atutu pozwala odciążyć wojska operacyjne oraz zapewnia skuteczną obronę obiektów miejskich. O skuteczności obrony miast przez wojska terytorialne przekonuje nas zarówno wiele przykładów historycznych, jak też uporczywa obrona Groznego przez bojowników czeczeńskich, którzy mimo tak długotrwałej ofensywy i przeważających sił wojsk rosyjskich uzyskują dużą skuteczność obrony. Innymi rejonami, gdzie wojska terytorialne skutecznie i z powodzeniem mogą prowadzić działania obronne są tereny górzyste i lesistojeziorne. Mogą one także skutecznie bronić mostów na przeszkodach wodnych, węzłów komunikacyjnych, czy też innych obiektów o dużym znaczeniu dla prowadzenia obrony przez wojska operacyjne. W przypadku przeważających sił przeciwnika i niemożności prowadzenia działań regularnych wojska terytorial-

ne mają możliwość elastycznego przejścia do działań nieregularnych i skutecznego dezorganizowania uderzeń agresora na jego tyłach.

Charakter działania potencjalnego przeciwnika skłania, iż należy liczyć się z koniecznością prowadzenia równoległej walki z grupami desantowo-szturmowymi, taktycznymi desantami powietrznymi przeciwnika lub jego grupami dywersyjnymi, oddziałami wydzielonymi, obejścia, czy też oddziałami rajdowymi. Są one obecnie nieodłącznym komponentem nacierających zgrupowań pancerno-zmechanizowanych. Analiza założeń teoretycznych i wnioski z praktyki szkoleniowej oraz doświadczenia bojowe świadczą o tym, że nacierający używa wyżej wymienionych elementów ugrupowania na elementy ugrupowania i obiekty w głębi broniących się wojsk. Wytwarzając ognisko walki wewnątrz przeciwnik zmierza do rozproszenia wysiłku broniących się wojsk, by tym samym stworzyć sobie warunki do pokonania przedniej linii obrony i późniejszego kontynuowania natarcia w szybszym tempie.

Jednym z podstawowych wymogów zapewnienia trwałości obrony, jest jej odporność na uderzenia zgrupowań powietrzno-manewrowych przeciwnika. Powietrzno-lądowy charakter natarcia sprawia, że obok zwalczania przeciwnika od czoła, część sił i środków wojsk operacyjnych należy skierować do realizacji zadań związanych z blokowaniem, a następnie rozbiciem desantu powietrznego. W tych sytuacjach coraz częściej dostrzega się wojska terytorialne jako liczącego się partnera lądowych wojsk operacyjnych. Wojska te mogą bowiem odciążyć inne rodzaje sił zbrojnych od realizacji zadań drugoplanowych. Takim przedsięwzięciem podczas walki obronnej będzie np. walka z desantem przeciwnika. Wiele argumentów przemawia za tym, iż połączenie wysiłku wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej może stanowić skuteczny odwód przeciwdesantowy wymaga to jednak dobrej koordynacji i synchronizacji działań. Oznacza to, iż rolę odwodu przeciwdesantowego obrony wojsk operacyjnych może spełniać część sił obrony terytorialnej, które w swojej specyfice działania znają taktykę blokowania (izolacji), a następnie zwalczania desantu przeciwnika. W

przypadku większych sił desantowych przeciwnika mogą blokować i zabezpieczać jego likwidację przez wojska operacyjne. Podobną rolę wojska terytorialne mogą spełniać w przypadku użycia przez przeciwnika oddziałów wydzielonych, oddziałów obejścia, czy też oddziałów rajdowych itp.

Każda walka obronna powinna być prowadzona z zastosowaniem klasycznej reguły „tarczy i miecza”. Rolę tarczy spełniają tu typowe działania defensywne wojsk operacyjnych połączonych z działaniem wojsk terytorialnych, które mają za zadanie przyjąć cios przeciwnika i jednocześnie poprzez swoje działanie stworzyć warunki do wykonania zwrotu zaczepnego, czyli użycia miecza jako elementu rozstrzygającego w operacji obronnej. Clauzewitz w swoich rozważaniach określał to jako „*błyskawiczny miecz odwetowy jako najświetniejszy punkt obrony*. Dodawał też, iż *kto się go nie domyśli w porę, a raczej, kto go nie włączy zaraz do pojęcia obrony, ten nigdy nie pojmie jej przewagi*”¹⁷⁶.

Działania zaczepne, poprzedzone działaniami opóźniającymi i obronnymi, doprowadzić mają do rozbicia przeciwnika i odzyskania utraconego terenu, czyli doprowadzić do osiągnięcia celu operacji obronnej. Warunkiem koniecznym jest jednak posiadanie zarówno silnej defensywy, jak też siły do wykonania uderzenia.

Zakładając, że poprzez natarcie odzyskiwać będziemy utracony obszar, to rolę wojsk obrony terytorialnej w tym rodzaju walki widzieć można w dwóch aspektach: zapewnieniu swobody podejścia i rozwinięcia wojsk podczas przechodzenia do natarcia z marszu oraz współdziałania z wojskami obrony terytorialnej prowadzącymi działania nieregularne i walczącymi w okrążeniu w głębi ugrupowania przeciwnika (załącznik 4.4.4).

Pierwsze z przedstawionych zadań stworzyć może stosunkowo komfortową sytuację wojskom operacyjnym, polegającą na przygotowaniu i utrzymaniu dróg podejścia przez rejony odpowiedzialności, osłonie tych dróg, a także wykonanie niektórych prac inżynierskich na rubieżach rozwijania, w

¹⁷⁶ Por. C. V. Clauzewitz, *O wojnie ...*, s. 101.

rejonach stanowisk ogniowych środków wsparcia oraz przed rubieżą ataku. W tworzonym ugrupowaniu do natarcia pozwoli to na zmniejszenie sił wydzielonych do ubezpieczenia przemieszczających się wojsk i technicznego utrzymania dróg. Łatwiej będzie można rozstrzygnąć wiele problemów logistycznych. Jeśli zaś chodzi o prowadzenie natarcia, to na jego przebieg niewątpliwie wpływ wywrą działania prowadzone w głębi ugrupowania przeciwnika. Zaangażowanie go w walkę z wojskami okrążonymi i prowadzącymi działania nieregularne, spowoduje zmniejszanie ilości sił i środków na przednim skraju obrony, co zapewne nie pozostanie bez wpływu na jej pokonanie i późniejsze rozwijanie natarcia.

Przypuszczać należy, że nacierającym wojskom określać można będzie obiekty do opanowania głębiej niż dotychczas. Będą okoliczności sprzyjające częstszemu stosowaniu oddziałów wydzielonych i desantów taktycznych głównie w celu rozsadzenia obrony od wewnątrz i tworzenia warunków dla dynamizowania swych działań zaczepnych. To zapewne wpłynie na potrzebę tworzenia większej liczby odwodów. Wiązałoby się to jednak z koniecznością pełnego usamodzielnienia tworzonych zgrupowań. Sygnalizowany zaledwie problem wymaga szczegółowego rozpatrzenia, aby działanie obydwu składników sił zbrojnych dawało efekt synergiczności.

Zasygnalizowana problematyka stanowi rozległe pole do twórczej dyskusji, której owocem powinno być nowe spojrzenie na tematykę prowadzenia działań taktycznych w warunkach współdziałania z siłami obrony terytorialnej. Potrzeba nowego spojrzenia na tę problematykę wynika także z konieczności zbliżenia poglądów dotyczących roli poszczególnych składników sił zbrojnych do koncepcji obowiązujących w NATO. Przytoczone rozważania na temat współdziałania wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej nie rozwiązują wszystkich problemów. Dalszych badań wymaga między innymi problem współdziałania pomiędzy wojskami operacyjnymi sojuszu, a siłami obrony terytorialnej w ramach obowiązków „państwa gospodarza” w przypadku działań na terytorium naszego kraju.

5. KOORDYNACJA DZIAŁAŃ TAKTYCZNYCH RODZAJÓW WOJSK

W działaniach bojowych prowadzonych współcześnie biorą udział w zależności od skali zjawiska: związki taktyczne, oddziały i pododdziały różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych wyposażone w dużą liczbę skomplikowanych systemów uzbrojenia, sprzętu technicznego dysponującego odmiennymi możliwościami bojowymi. Taka różnorodność sił i środków walki wymaga odpowiednich przedsięwzięć scalających możliwości poszczególnych uczestników w jeden spójny system, który pozwoli na maksymalne ich wykorzystanie na zasadzie wzajemnego uzupełniania się. Oznacza to, że uwypuklone zostają ich cechy dodatnie a niwelowane będą niedoskonałości lub braki. Zaangażowanie tych sił do wykonania zadań połączonych myślą przewodnią jednego dowódcy i podporządkowane jednemu celowi wymaga dokładnej koordynacji działań.¹ Przedsięwzięcie to określane jest często jako proces integrowania lub scalania działań. Tak stworzony system umożliwia wykonanie nawet najbardziej złożonych zadań jakie będą musiały realizować walczące wojska w uwarunkowaniach prognostycznego pola walki. Wymogi przyszłych działań zbrojnych stawiają bowiem wysoką poprzeczkę przed jego uczestnikami, a sukces możliwy jest tylko po połączeniu ich wysiłków. Jest to konsekwencja postępu naukowo-technicznego i wszelkich wynikających z niego implikacji w walce zbrojnej. Istotnym staje się również wzrost znaczenia jednego z podstawowych czynników walki jakim niewątpliwie jest „informacja”.

Powyższe uwarunkowania oraz zawarte w rozdziale pierwszym założenia metodologiczne w sposób bezpośredni ukierunkowały poczynania badawcze i miały wpływ na ostateczne wyniki badań przedstawione w niniejszym opracowaniu.

¹ W. Lidwa, *Współdziałanie w walce zbrojnej*, Toruń 2000, s. 85.

Mając na uwadze przedstawione zależności istotnym staje się udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- ♦ Na czym polega i jaka jest istota koordynacji działań taktycznych rodzajów wojsk?

- ♦ Jak koordynować działania w podstawowych rodzajach walki?

Rezultaty przeprowadzonych badań zaprezentowane zostaną w sposób syntetyczny w niniejszym rozdziale.

5.1. Zakresy, relacje i elementy koordynacji działań

Analiza literatury przedmiotu badań wskazuje, że różnie definiowane i interpretowane są podstawowe terminy będące w kręgu dociekań badawczych. Stosownie do tego aby zbadać związki przyczynowo-skutkowe i zależności występujące w badanej problematyce dość istotne staje się określenie zakresu i znaczenia terminu mieszczące się w kręgu naszych zainteresowań, co stanowić będzie płaszczyznę do dalszych badań. Bogactwo słownictwa stwarza bowiem w tym względzie określone trudności, dlatego też uznano za istotne zdefiniowanie terminów: koordynacja i synchronizacja.

Termin „koordynacja” jest różnie interpretowany zwłaszcza w kontekście szerokiego wykorzystania go w wielu opracowaniach powstających w konsekwencji dążeń integracyjnych oraz przemiennej stosowania z pojęciami synchronizacji, współdziałania.

Dążąc zatem w dalszym postępowaniu badawczym do określenia znaczenia i istoty terminu „koordynacja” celowe jest interdyscyplinarne podejście, co zdaniem autora pozwoli zrozumieć i wyjaśnić szereg istotnych z punktu widzenia interesującej nas problematyki zagadnień związanych z koordynacją.

Koordynacja jest przedmiotem badań wielu nauk, nie tylko wojskowych. Wykonywaniem wspólnych działań przez zespoły zorganizowane zajmuje się również prakseologia, teoria organizacji i zarządzania, cybernetyka. Mając na

uwadze znaczenie i osiągnięcia tych nauk wydaje się wysoce prawdopodobne, że ich dorobek może być twórczo wykorzystany do wyjaśnienia istoty koordynacji działań.

W sensie ogólnym według wydawnictw leksykalnych „koordynacja” (łac. *Coordinatio*) – to *uzgodnienie wzajemnego działania; zharmonizowanie, ujednolicenie; koordynacja myśli, czynów, działania.*²

Inne źródła leksykalne definiują je jako *uzgadnianie wspólnego działania, tak aby zmierzały harmonijnie do jednego celu, wprowadzić w coś porządek, dostosowywać.*³ Szerszą wykładnię znaczenia terminu koordynacja daje z kolei następne, interpretując ją jako *ustalenie, porządkowanie różnych elementów, czynności dla zapewnienia zgodnego ich współdziałania, wzajemnego dostosowania.*⁴ Angielskojęzyczne słowniki określają koordynację jako *1) organizowanie różnych rzeczy lub ludzi, którzy pracują wydajnie wspólnie; 2) czynność ustawiania (aranżowania, organizowania) lub warunki bycia organizowanym, lub połączonym, we właściwym porządku lub zależnościach.*⁵

Koordynacja ma swoje źródła w prakseologii dlatego za stosowne uznano, iż należy ją analizować mając na uwadze prawidłowości jej przynależne, zwłaszcza w aspekcie walki. Prakseologia zestawiając ze sobą działania różnych podmiotów wyróżnia trzy możliwe zależności sformułowanych przez nie celów działania: zgodności, sprzeczności i niezgodności.⁶ Co w aspekcie dążeń badawczych ukierunkowanych na określenie istoty i celu koordynacji może stanowić płaszczyznę odwoławczą na zasadzie analogii.

Nestor polskiej prakseologii T. Kotarbiński rozpatrywał problematykę walki, twierdząc, że „...walka z natury rzeczy obfituje w sytuacje trudne. Każdy bowiem z uczestników kooperacji negatywnej dokłada wszelkich starań, by

² M. Szymczak (red. nauk.), *Słownik Języka Polskiego*, Warszawa PWN 1992, s.1007.

³ B. Dunaj (red. nauk.), *Słownik Współczesnego Języka Polskiego*, Warszawa WILGA 1996, s. 412.

⁴ B. Dunaj (red. nauk.), *Popularny Słownik Języka Polskiego*, Gdańsk WILGA 1999, s. 243.

⁵ 1) The organization of different things or people so that they work together efficiently; 2) The action of arranging or condition of being arranged, or combined, in due order or proper relation, *The Oxford English Dictionary*, Oxford University Press 1997, s. 898.

⁶ N. Klatka, *Konflikt i gra*, Warszawa 1972, s. 86.

drugiemu akcja szła jak po grudzie.⁷ To stwierdzenie jednocześnie rozwijał mając na uwadze złożoność samej walki i wielość uczestników, iż „...zgromadzenie wielu różnorodnych jednostek, utworzenie zgrupowań walczących obok siebie **„ramię przy ramieniu”** wymaga koordynacji ich wspólnych działań, czyli uzgodnienia. Tak je trzeba ustosunkować, by nie tylko nie przeszkadzały sobie wzajem, lecz jak najbardziej sobie pomagały, zmierzając do wspólnego celu, zresztą nie miejsce na umowę przy koordynacji sił i działań ... żywiołowa koordynacja zawodzi i potrzebna jest koordynacja planowa. Że trudne to zadanie nie trzeba nikogo przekonywać”.⁸ Wskazywał również, że warunkiem istotnym racjonalnej integracji działań jest *optymalna ich koordynacja, która ma stronę pozytywną i negatywną, polega bowiem na tym by: składniki całości nie przeszkadzały sobie, wspomagały siebie. Pozytywną stroną koordynacji – nic innego, jak tylko koncentracja. Koncentracja jest kumulacją działań w odniesieniu do wspólnego ich celu.*⁹

Jednocześnie podkreślał, że niezwykle ważkim jest utrzymywanie łączności bowiem „Gdy trzeba wprowadzić lub utrzymać koordynację między współdziałającymi w walce przeciw komuś innemu, na ogół bywa niezbędne porozumiewanie się. Uczestnicy muszą zawiadamiać się wzajem o sytuacji, czynach dokonanych lub dokonywanych i dalszych zamiarach z zastrzeżeniem tego co ma być ukryte i nie dojść do strony przeciwnej.¹⁰ Twierdził jednocześnie, że musi istnieć jeden, nadrzędny organ koordynujący podległe mu siły i środki. Współdziałanie dla wspólnego celu *jest poszczególnym przypadkiem działań skoordynowanych, czyli wzajem zgodnych ..., które w warunkach akcji dość intensywnej samo nie wystarcza, lecz domaga się z kolei przywództwa*”.¹¹

⁷ T. Kotarbiński, *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938, s. 13.

⁸ Tamże, s. 24.

⁹ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1973, s. 207.

¹⁰ T. Kotarbiński, *Z zagadnień ...*, s. 25.

¹¹ Tamże ..., s. 27.

Z kolei T. Pszczołowski działania skoordynowane (koordynację) proponuje rozumieć jako uporządkowany tok czynów, nie tylko skutecznych, lecz również oszczędnych w wysiłku, zmierzających do tego, aby one sobie nie przeszkadzały, a przeciwnie pomagały.¹²

Analiza powyższych twierdzeń wskazuje, że koordynacja stanowi jedną z dyrektyw sprawnego działania, pozwala zatem sformułować wniosek, że w tak złożonych strukturach organizacyjnych jakimi są niewątpliwie pododdziały, oddziały i związki taktyczne różnych rodzajów wojsk ta dyrektywa w sposób zasadniczy determinuje efektywność ich działań.

W teorii organizacji i zarządzania, której przedmiotem jest problematyka tworzenia i funkcjonowania mikro i makrostruktur organizacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem sprawności działania ludzi w organizacjach i samych organizacji, pod pojęciem koordynacji rozumie się ogólnie: *uzgodnione, uporządkowane współdziałanie elementów pewnej całości. Koordynacja może być realizowana przez organ koordynujący lub w formie uzgodnień pewnych organów zewnętrznych.*¹³

Podkreśla się jednocześnie, że w sensie czynnościowym oznacza włączenie do działania jako systemu dynamicznego, elementów niezbędnych (powiązanych przyczynowo) dla osiągnięcia zamierzonego wyniku, w odpowiedniej ilości, jakości, we właściwym czasie. W przypadku działań skoordynowanych, takie scalanie czynów wchodzących w skład działania złożonego jednopodmiotowego lub wielopodmiotowego, by owe działania sobie pomagały, a co najmniej nie przeszkadzały. A zatem, działania jednego podmiotu są tak dobierane i ustalane, żeby ze sobą nie kolidowały.¹⁴

Z kolei J. Zieleniewski rozszerza znaczenie koordynacji twierdząc, że jest to nic innego jak: *włączenie do działania wszystkich i tylko tych elementów (ludzi wykonujących określone czynności i innych zasobów spełniających*

¹² T. Pszczołowski, *Zasady sprawnego działania*, Warszawa 1982, s. 235.

¹³ *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, Warszawa 1982, s. 231.

¹⁴ T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978, s. 106.

określone funkcje), które są niezbędne do zapewnienia powodzenia w taki sposób, aby elementy te maksymalnie przyczyniły się do powodzenia całości, a więc włączenia ich we właściwej jakości i ilości i we właściwej chwili.¹⁵

Natomiast amerykańscy teoretycy zarządzania twierdzą, że koordynacja jest procesem integrowania zadań i działalności odrębnych jednostek (działów lub obszarów funkcjonalnych) organizacji w celu sprawnego osiągnięcia jej celów.¹⁶

Podobnie postrzega koordynację R. W. Griffin uznając, że jest ona procesem integrowania działań różnych wydziałów organizacji.¹⁷ Wynika ona z potrzeby powiązania ze sobą działania różnych elementów organizacji w osiągnięciu jej celów jako całości. Dokonuje się tego właśnie poprzez koordynację. Stawia równocześnie tezę, że bez koordynacji poszczególne jednostki mogłyby przestać spełniać swoją rolę w osiągnięciu zakładanych celów. Zaczęłyby dążyć do realizacji własnych, często kosztem ogólnych celów organizacji.

Niektórzy eksperci zamiast terminu *koordynacja* stosują pojęcie *integracja* określając tym *stopień jednolitego współdziałania*¹⁸ poszczególnych jednostek będących częścią danej organizacji. Uważają bowiem, że powinny one współpracować ze sobą w realizacji zadań. Podział i specjalizacja każdej jednostki ułatwia najsprawniejsze wykorzystywanie posiadanych zasobów do realizacji celów.

Współcześnie w teorii organizacji i zarządzania przyjmuje się, że koordynacja jest funkcją regulacyjną i stanowi niejako o istocie kierowania.¹⁹ Określana też jest mianem metafunkcji²⁰ spełnianej w ramach wszystkich funkcji kierowniczych (planowania, organizowania, pobudzania, kontroli).

¹⁵ J. Zieleniewski, *Organizacja i zarządzanie*, Warszawa 1976, s.

¹⁶ J. A. F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie*, Warszawa 1997, s. 226.

¹⁷ R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 1999, s. 351.

¹⁸ Lawrence i Lorsch w: J. A. F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie*, Warszawa 1997, s. 228.

¹⁹ J. Zieleniewski, *Organizacja i zarządzanie*, Warszawa 1979, s. 333.

²⁰ Por. S. Sadowski, *Planowanie i organizowanie działań taktycznych*, Warszawa 1996, s. 9 oraz *Organizacja współdziałania w okresie przygotowania operacji obronnej korpusu*, Warszawa 1998, s. 16.

Często spotkać można się z poglądem, że „...*koordynacja jest tą funkcją, która w systemie dowodzenia sił zbrojnych NATO stanowi odpowiednik organizacji współdziałania.*”²¹ w procesie planowania.²² Jest to podejście jednostronne i nie uwzględniające wszystkich aspektów koordynacji, a w szczególności koordynacji działań na powietrzno-lądowym polu walki. Dotychczasowe ustalenia badawcze pozwalają wnioskować, że koordynacja realizowana może być w dwóch fazach:

- *pierwsza w ramach działalności dowódcy i podległego mu sztabu polegać będzie na realizacji przedsięwzięć związanych z planowaniem działań;*
- *druga realizacji zasadniczych kwestii w trakcie prowadzenia działań.*

Z kolei w wojskowym słownictwie, Leksykon Wiedzy Wojskowej definiuje koordynację działań jako „*uzgadnianie (w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej) wysiłków oddziałów, związków taktycznych i operacyjnych (ugrupowań) różnych rodzajów sił zbrojnych w celu najbardziej efektywnego wykonania wspólnych zadań w walce i operacji*”.²³

Natomiast w wydawnictwie powstałym w trakcie osiągania wymogów przyjęcia Polski do NATO określono koordynację jako „*<łac. Coordinatio> uporządkowane współdziałanie elementów pewnej całości, zharmonizowanie, uzgodnienie wzajemnego działania*”.²⁴

Mając natomiast na uwadze słownik podstawowych terminów i definicji AAP-6, należy stwierdzić, że nie zawiera interesującej nas definicji, lecz jedynie pojęcia pokrewne np. *punkt koordynacyjny, uprawnienia do koordynacji*.²⁵ Pojawia się jednak termin *atak skoordynowany*²⁶ rozumiany jako *dokładnie zaplanowana i wykonana akcja ofensywna danej jednostki lub formacji, w której*

²¹ **Organizacja współdziałania** – jest to koordynacja działań wojsk na rzecz tych sił (elementów ugrupowania bojowego, operacyjnego), które działają w rejonie głównego wysiłku obrony lub na kierunku głównego uderzenia. Jest to także zsynchronizowanie wykonywania kolejnych zadań w ścisłym powiązaniu z możliwymi wariantami działania przeciwnika. Por. *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s. 108.

²² Por. S. Sadowski, *Organizacja ...*, s. 15.

²³ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Warszawa 1979, s. 177.

²⁴ Por. *Organizacja dowodzenia jednostkami operacyjnymi Wojsk Lądowych cz. I*, Warszawa 1998.

²⁵ Por. *AAP-6 (U) Słownik terminów i definicji NATO (angielsko-polski)*, Warszawa 1998.

²⁶ Tamże, s. 84

poszczególne podległe elementy angażowane są w taki sposób by jak najlepiej wykorzystać ich siły i środki dla danej jednostki lub formacji jako całości. Można zatem wnioskować, że koordynacja dotyczy działań podległych sił (rodzajów wojsk) w ramach jednostki nadrzędnej.

W armiach państw NATO funkcjonują pewne rozwiązania w ramach zasad koordynacji wsparcia ogniowego. Stosownie do tego w Katedrze Wojsk Raketowych i Artylerii AON wypracowano definicję **koordynacji wsparcia ogniowego** uznając, że *„jest to całokształt przedsięwzięć planistyczno-organizacyjnych, realizowanych w całym procesie przygotowania i prowadzenia operacji (walki), zmierzający do stworzenia warunków zsynchronizowanego w czasie i przestrzeni wykonania zadań porażenia przeciwnika w wymaganym stopniu i wykorzystaniu skutków ognia przez wspierane wojska.”*²⁷

M. Wiatr stwierdza, że dowodzenie taktyczne ukierunkowane jest na skoordynowane działanie różnych rodzajów broni w walce dla skutecznego wykorzystania ich możliwości. Działalność ta w języku angielskim określana jest jako "orchestring". Podkreśla jednocześnie, że jest ono ukierunkowane na potrzebę koordynacji w ramach własnej jednostki.²⁸

Reasumując należy stwierdzić, że prowadzone badania wskazały potrzebę, zdefiniowania terminu „koordynacja” działań rodzajów wojsk. Stosownie do tego dokonując syntezy najważniejszych elementów analizowanych definicji można koordynację interpretować jako: *całokształt przedsięwzięć planistyczno-organizacyjnych, realizowanych w procesie przygotowania i prowadzenia walki, zmierzających do stworzenia warunków zsynchronizowanego w czasie i przestrzeni wykonania zadań przez wszystkie rodzaje wojsk oraz wykorzystania ich zróżnicowanych potencjałów i możliwości w celu osiągnięcia maksymalnych efektów działań.*

²⁷ Cz. Jarecki, J. Więcek, *Koordynacja wsparcia ogniowego w operacji i walce wojsk lądowych*, Warszawa 1995, s. 35.

²⁸ Por. M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999, s. 80.

Analiza powyższej definicji pozwala ponadto wnioskować, że istota koordynacji działań polega na:

- określeniu wykonawców i dokonaniu podziału zadań pomiędzy nich; zgodnie ze specjalnością i ich możliwościami;
- maksymalnym wykorzystaniu możliwości poszczególnych rodzajów wojsk;
- wszystkie działania wykonawców zbliżają całość do osiągnięcia założonego celu działania.²⁹

Przeprowadzone badania wskazują także na następujące warunki, które powinny być spełnione aby mówić o koordynacji:

- ◆ działania prowadzić musi zespół składający się co najmniej z dwóch podmiotów;
- ◆ powinien być jeden ośrodek nadrzędny, któremu podlegają podmioty organizacyjne;
- ◆ ośrodek nadrzędny ma „władzę” nad ośrodkami podrzędnymi;

Stosownie do tak sformułowanych warunków koordynacji można postawić tezę, że koordynacja może wystąpić w każdej strukturze organizacyjnej – zespole. Zatem koordynacja nie jest przywiązana do szczebla organizacyjnego. Przeprowadzone analizy wskazują bowiem, że istniały próby takiego pojmowania rozpatrywanej problematyki. Znany teoretyk sztuki wojennej K. Nożko proponował traktować synchronizację jako działalność przynależną szczeblowi strategicznemu, koordynację jako zasadę sztuki wojennej, występującą na szczeblu strategiczno-operacyjnym i operacyjnym, a współdziałanie lokował na szczeblu taktycznym.³⁰

Zdaniem autora jest to podejście nie mające uzasadnienia w kontekście dokonanych analiz i ocen przedstawianych powyżej terminów. Koordynacja,

²⁹ W. Lidwa, *Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej w działaniach na obszarze kraju*, Warszawa 1999, s. 98.

³⁰ K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Warszawa 1994, s. 270-273.

synchronizacja i współdziałanie (kooperacja) są pojęciami występującymi w każdym działaniu zespołowym, które zmierza do wspólnego celu.

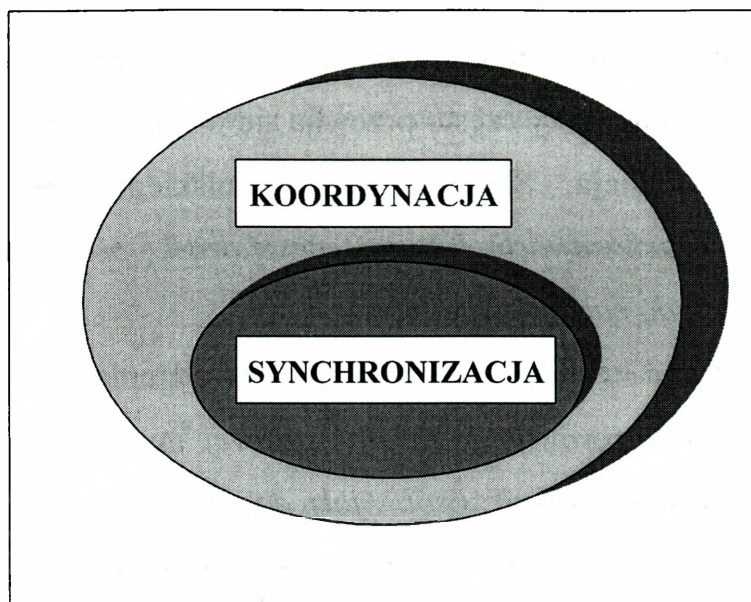
Innym terminem, który często przewija się w kontekście **koordynacji** jest z kolei **synchronizacja**. Słownik języka polskiego precyzuje ją jako: *uzgodnienie w czasie dwóch lub więcej zjawisk, procesów, czynności i doprowadzenie ich do całkowitej jednoczesności*.³¹

Synchronizacja w teorii organizacji i zarządzania to „*koordynacja w czasie, odnosi się ona zarówno do działań sprawcy uwzględniającego działanie w tym samym czasie innych osób, jak do uzgodnionego, co do czasu funkcjonowania poszczególnych zespołów tworzących organizację, z uwzględnieniem interweniującego wpływu jej otoczenia*.”³²

Z powyższego wynika, że synchronizacja to **koordynacja dokonana w czasie**. A zatem synchronizacja stanowi wyższe jakościowo stadium koordynacji. Można również wyciągnąć wniosek, że *każda synchronizacja jest koordynacją lecz nie każda koordynacja jest synchronizacją*. Oznacza to również, że koordynacja stanowi osnowę, podstawę synchronizacji. W praktycznej realizacji synchronizacja jest trudniejsza niż koordynacja, gdyż należy uwzględnić więcej zależności związanych czasem. Znaczenie i miejsce synchronizacji względem koordynacji ilustruje rysunek 25.

³¹ E. Sobol, *Podręczny Słownik ...*, s. 980.

³² T. Pszczołowski, *Mała ...*, s. 190.

Rys. 25. Usytuowanie synchronizacji względem koordynacji

Według ATP-35(B) synchronizacja „jest to zdolność do skupienia zasobów i działań w czasie, i przestrzeni w celu stworzenia maksymalnego stosunku siły bojowej w decydującym miejscu. Synchronizacja obejmuje zmasowane efekty siły bojowej /wojsk i ognia/ w decydującym punkcie, lecz nie ogranicza się wyłącznie do tego. Synchronizacja dąży do uzyskania przytłaczającej przewagi poprzez skoordynowane użycie wszystkich dostępnych zasobów.”³³

Synchronizacja zazwyczaj wymaga wyraźnej **koordynacji** pomiędzy różnymi jednostkami i działaniami prowadzonymi w danym rodzaju walki. Jednakże sama przez się taka koordynacja nie gwarantuje synchronizacji, jeśli dowódcy nie uświadomią sobie rezultatów, jakie należy osiągnąć. Synchronizacja zachodzi w umyśle dowódcy, który musi zrozumiale wyjaśnić podległym dowódcom i sztabom swoją wizję przebiegu działań.

Terminem często utożsamianym z synchronizacją jest znane w dotychczasowej teorii pojęcie współdziałanie. Zdaniem autora nie jest ono tożsame. Ze względu na zamierzenia badawcze nie będzie ono jednak szerzej

³³ Por. ATP-35(B).

rozpatrywane. Za miarodajne przyjęto definicję określającą je jako: uzgodnienia między elementami ugrupowania bojowego oddziału, związku taktycznego.

Dążenia integracyjne, a także potrzeby osiągnięcia kompatybilności stwarzają podstawę do dokonania zmian, ustaleń interpretacyjnych. Stosownie do tego proponuje się rozumieć współdziałanie jako: *zmiernia polegające na dokonywaniu ustaleń między jednostką walczącą, a sąsiadem lub sąsiadami wykonującymi zadania z boku lub z przodu (poza pasem /rejonem/ działań)*.³⁴ Bowiem współdziałanie jest to *dobrowolnie uzgodniona pomoc autonomicznych uczestników walki na rzecz osiągnięcia wspólnego celu*³⁵.

Przeprowadzone analizy wskazują, że współdziałanie zachodzi wówczas, gdy spełnione są następujące warunki:³⁶

- ◆ występują przynajmniej dwa autonomiczne podmioty;
- ◆ określony jest zgodny lub wspólny cel działania;
- ◆ podmioty świadomie zgadzają się na udział w osiągnięciu celu wspólnego lub celu jednego z nich;
- ◆ przynajmniej jedna ze stron musi podejmować działania wspomagające działania drugiej.

Oznacza to, że nie występuje między jednostkami współdziałającymi podległość, lecz równorzędność i zachowana jest ich autonomiczność. Natomiast koordynacja dotyczy działań we własnym ugrupowaniu bojowym. Wszelkie czynności polegają na określeniu i ustaleniu uzgodnień oraz wzajemnych zależności między rodzajami wojsk z których tworzy się elementy ugrupowania.³⁷ Graficzne zależności, relacje i związki dotyczące koordynacji oraz współdziałania zostały przedstawione na przykładzie związku taktycznego w załączniku 5.2.

Uogólniając powyższe wyniki badań należy stwierdzić, że istota koordynacji polega na wykonywaniu określonych czynności (uzgodnień

³⁴ M. Huzarski, ..., s. 68.

³⁵ W. Lidwa, Współdziałanie ..., s. 111.

³⁶ Tamże, s. 108.

³⁷ M. Huzarski, ..., s. 68.

działań), zarówno w procesie planowania jak i kierowania walką, a zatem stanowi przyczynę, której skutkiem (efektem końcowym, stanem pożądanym) jest osiągnięcie celu działań. Stanem oczekiwanym przez koordynującego jest więc takie uzgadnianie podległych rodzajów wojsk, aby wynik efektów współdziałających ze sobą był większy niż prosta suma efektów działań każdego z osobna.³⁸

Analiza literatury wskazuje, że pojęcie „koordynacji” nie jest nowym, istniało dawniej a szczególnego znaczenia zaczęło nabierać wraz z dążeniami integracyjnymi i wstąpieniem Polski do NATO oraz powstaniem i kształtowaniem się powietrzno-lądowego pola walki.

Amerykański gen. D. D. Eisenhower, były dowódca wojsk NATO w Europie w swoich wspomnieniach dotyczących okresu II wojny podkreślał, że *w czasie walk dużego znaczenia, szczególnie na przyczółkach nabierało, coraz bardziej dające o sobie znać współdziałanie lotnictwa z wojskami walczącymi na ziemi. Stawiał jednocześnie tezę, że „...osiągnięcie idealnego współdziałania wojsk lotniczych i lądowych jest niezmiernie trudne, a może wręcz niemożliwe.”*³⁹ Twierdził również, że *„Jak długo wszystkie wojska zmierzają do wspólnego celu, czyli do likwidacji sił niemieckich na naszym bezpośrednim froncie, koordynacja działań na całej linii powinna znaleźć się w rękach jednego dowódcy.”*⁴⁰

Z kolei przykładem braku koordynacji może być następujący incydent. W trakcie operacji „URGENT FURY” czyli amerykańskiej interwencji na Grenadzie w październiku 1983 roku podczas przygotowywania desantu śmigłowcowego pułkownik odpowiedzialny za śmigłowce piechoty morskiej odmówił transportu żołnierzy motywując to faktem, iż *„śmigłowce piechoty morskiej nie będą wozic żołnierzy wojsk lądowych.”*⁴¹ Szczegół ten wyraźnie wskazuje na potrzebę dokonywania koordynacji przez jednego dowódcę, który

³⁸ W. Lidwa *Współdziałanie ...*, s. 99.

³⁹ D. D. Eisenhower, *Krucjata w Europie*, Warszawa 1998, s. 257.

⁴⁰ Tamże, s. 258.

⁴¹ Por. K. Kubiak, *Grenada 1983 Panama 1989*, Warszawa 1995, s. 25.

musi posiadać stosowne uprawnienia i podlegać mu muszą wszyscy dowódcy. Zasada jednoosobowego dowodzenia odgrywa bowiem decydującą rolę w koordynacji działań różnych rodzajów wojsk na współczesnym, złożonym polu walki.

Przykładem bliższym są niewątpliwie wydarzenia z okresu wojny w rejonie Zatoki Perskiej.⁴² W czasie natarcia pododdziały czołgów i wozów bojowych piechoty wspierane były z powietrza przez amerykańskie śmigłowce przeciwpancerne AH-64. Brak lub niewłaściwa koordynacja działań doprowadziła do zniszczenia brytyjskiego transportera i śmierci kilkunastu żołnierzy przez raketę wystrzeloną ze śmigłowca wspierającego działania lądowe.

We współczesnych działaniach taktycznych o charakterze powietrzno-lądowym koordynacja wysiłków zróżnicowanych rodzajów wojsk będzie szczególnie złożonym problemem, którego rozwiązanie rzutować będzie na ich efektywność. A zatem można przypuszczać, że koordynacja będzie czynnikiem decydującym o rezultatach walki zbrojnej. Dlatego też zasadniczą kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje stworzenie odpowiedniego ugrupowania bojowego z pozostającego w dyspozycji dowódcy potencjału rodzajów wojsk. Jeżeli bowiem mają one wykonywać zadania zgodnie ze swoimi możliwościami i taktyką działania to powinny się one wzajemnie uzupełniać i być względem siebie komplementarne. Muszą być zatem odpowiednio sterowane i właściwie skoordynowane ze sobą zarówno w okresie przygotowania jak i prowadzenia działań. Zwłaszcza, że z hipotetycznego charakteru pola walki wynika, że zacierają się różnice pomiędzy natarciem a obroną.

Koordynacja zatem powinna dążyć do osiągnięcia zjawiska synergii polegającego na osiągnięciu wspólnie większych korzyści niż wynikałby one z sumy poszczególnych działań każdego elementu z osobna.

⁴² Por. Przebieg oraz doświadczenia i wnioski z wojny w rejonie Zatoki Perskiej, Warszawa 1992.

Niezwykle ważne w koordynacji działań rodzajów wojsk staje się zapewnienie każdemu z podległych elementów informacji o działalności innych, tak aby różne elementy ugrupowania mogły ze sobą harmonijnie współpracować.

Wyniki badań wskazują, że w koordynacji działań, znaczące i stale wzrastające znaczenie mają systemy przetwarzania informacji. Na współczesnym polu walki zautomatyzowane systemy dowodzenia pozwalają bowiem dokonywać właściwej, skutecznej koordynacji działań zróżnicowanych elementów ugrupowania nacierającego związku taktycznego. Podstawą skutecznej koordynacji jest komunikowanie się,⁴³ a zatem można postawić wniosek, że koordynacja bezpośrednio zależy od uzyskiwania, przetwarzania i przekazywania informacji. Niebagatelного znaczenia w działaniach powietrzno-lądowych nabrała wiedza, a w zasadzie umiejętność i możliwości jej zdobywania, przetwarzania, przechowywania i dystrybucji w czasie zbliżonym do rzeczywistego. Ilość informacji w zbliżającej się przyszłości ulegnie zwielokrotnieniu. Wykorzystanie i właściwe zastosowanie wiedzy staje się substytutem i warunkiem sine qua non powodzenia we wszelkich dziedzinach działalności ludzkiej, a tym bardziej w walce.

W świetle dotychczas uzyskanych rezultatów celem koordynacji jest dążenie do osiągnięcia takiego skutku działań wspólnych, aby maksymalnie wykorzystać możliwości bojowe poszczególnych rodzajów wojsk poprzez włączanie ich do walki we właściwym miejscu i czasie, w odpowiedniej ilości i jakości. Celami cząstkowymi jest również: wyrównanie słabych stron jednych walorami drugich, osiągnięcie większego przyrostu skutków działań.

Analiza możliwości i specyficznych dla każdego rodzaju wojsk⁴⁴ taktyk wskazuje, że należy do umiejętnie łączyć ich wysiłki poprzez koordynację. Z punktu widzenia przeznaczenia i wykonywanych zadań koordynacja dotyczy

⁴³ J. A. F. Stoner, Ch. Wankel, ..., s. 228.

⁴⁴ Wojska operacyjne składają się z następujących rodzajów wojsk: zmechanizowane i pancerne, aeromobilne, raketowe i artyleria, obrony przeciwlotniczej, inżynieryjne, obrony przeciwochemicznej, łączności. Por. *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s. 27.

zachowania i przestrzegania relacji oraz współzależności zachodzących pomiędzy wojskami walczącymi, wspierającymi i zabezpieczającymi działania taktyczne.

Problem umiejętnego stworzenia warunków do wspólnego działania w walce zbrojnej dostrzegany jest we wszystkich armiach świata, stąd też zainteresowanie nim jest znaczne. Procedury związane z efektywnym wykorzystaniem potencjału wszystkich uczestników walki stanowią przedmiot badań, zwłaszcza w miarę rozwoju nowych środków walki i modyfikacji istniejących. Spotyka się różne rozwiązania organizacyjne, które w sposób indywidualny i charakterystyczny rozwiązują złożone problemy prowadzenia wspólnych działań na z informatyzowanym i zmechanizowanym, powietrzno-ładowym polu walki.⁴⁵

W miarę rozwoju cywilizacji i postępu naukowo-technicznego pojawia się coraz więcej nowych systemów broni i uzbrojenia, których użycie i wykorzystanie na polu walki wymaga coraz więcej kwalifikacji od użytkowników. Ma to swoje implikacje w powstawaniu nowych specjalności lub ewolucji dotychczasowego zakresu wiedzy dotyczącej efektywnego wykorzystania rodzajów wojsk na polu walki.

Przeprowadzone badania uwzględniające tezę, że koordynacja stanowi *przyczynę* zmierzającą do *skutku* wskazują, że może ona wyrazić się przede wszystkim w działaniach, które powinny być rozważane przez dowódców i ich sztaby. Zaliczyć zatem do nich należy:⁴⁶

- określenie mechanizmu mającego służyć pokonaniu przeciwnika; co stanowi sedno działań przeciwnika;
- określenie decydujących punktów - zidentyfikowanie punktów, zwykle geograficznych, w swym charakterze takich, że gdy są utrzymane to zapewniają dowódcy określoną przewagę nad jego przeciwnikami. Decydujące punkty

⁴⁵ K. Czajka, L. Ziółkowski, *Koordinacja wsparcia ogniowego w działaniach obronnych na szczeblach taktycznych „KOORDYNACJA – 2”*, Warszawa 1998, s. 5.

⁴⁶ Por. ATP-35(B), s. 31.

obejmują także fizyczne elementy, takie jak: ugrupowanie przeciwnika, punkty dowodzenia i węzły łączności;

- przekazanie zamiaru dowódcy do jego sztabu i podległych dowódców;
- ustalenie i przekazanie celów głównych do realizacji przez zgrupowania taktyczne;

- rozwijanie procedur kierowania tempem, jako sposobu utrzymania inicjatywy;

- myślenie w kategoriach zmasowanych „rezultatów”, a nie w kategoriach masowania sił i środków.

- dokonanie podziału sił /kto/;

- określenie rodzaju współdziałających elementów /kto z kim/;

- dokonanie podziału zadań między nie /co/;

- określenie czasu i przestrzeni /kiedy i gdzie/;

Na współczesnym polu walki znaczenie koordynacji działań bojowych wzrasta w miarę komplikowania się struktur organizacyjnych wojsk i organów dowodzenia, złożoności procesu działań bojowych i wzrostu uzależnienia od siebie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego.

Koordynacja działań rodzajów wojsk (zgrupowań, elementów ugrupowania) wyznaczonych do wykonania konkretnego zadania będzie miała wówczas sens i znaczenie oraz spełniać będzie swoją rolę gdy:

- wynika z uwarunkowań konkretnej sytuacji;

- odpowiednio uwzględnia reguły i zasady sztuki wojennej;

- zapewnia pełne wykorzystanie możliwości bojowych każdego elementu ugrupowania bojowego;

- uwzględnia specyfikę i odmienny charakter elementów ugrupowania;

- uwzględnia zależności jakie mogą wystąpić w toku działań.

- dokonany zostanie podział sił /kto/;

- określony zostanie czas i przestrzeni /kiedy i gdzie/.

Wiedza o posiadanych siłach, postrzegana przez pryzmat odpowiedzi na pytanie czym dysponują? i co mogą wykonać?, będzie niejednokrotnie decydowała o kształcie koncepcji działania, w tym także o ugrupowaniu związku taktycznego (oddziału) w ogóle. Można będzie zatem tworzyć doraźne elementy ugrupowania bojowego, które mogą przenieść walkę w wymiar powietrzny. Tak więc ścisła współpraca powinna sprowadzić się do ustalenia pewnych przedsięwzięć realizowanych przez powietrzne elementy ugrupowania, wykonujące zadanie w ramach obrony i natarcia.

Wyniki badań wskazują, że w koordynacji działań szczególne miejsce zajmują swego rodzaju „wyznaczniki” względem, których dokonuje się lub które wykorzystuje się w procesie koordynacji działań (szczególnie w funkcji kontrolnej). W ATP-35(B) określane są one jako punkty - zwykle geograficzne⁴⁷, które w dowodzeniu i kierowaniu działaniami umożliwiają i ułatwiają: dokonanie podziału kompetencji, ograniczają strefy i zakres prowadzenia działań, ukierunkowują podległych dowódców w planowaniu i prowadzeniu działań, zapewniają swobodę działania w ramach obszaru odpowiedzialności.

Analiza materiałów źródłowych wskazuje, że działania mogą być koordynowane względem:⁴⁸

- ❖ linii;
- ❖ obiektów;
- ❖ punktów;
- ❖ rejonów (obszarów);
- ❖ czasu (jako głównego wyznacznika synchronizacji).⁴⁹

Współczesna walka to coś bardziej złożonego niż jej wcześniejsze odpowiedniki, a jej wynik zależy od właściwego funkcjonowania wszystkich uczestników. Znaczącą rolę w procesie właściwego zespolenia wysiłków

⁴⁷ ATP-35(B), s.1-7.

⁴⁸ Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej pk. „INTER”, Warszawa 1999, s. 136.

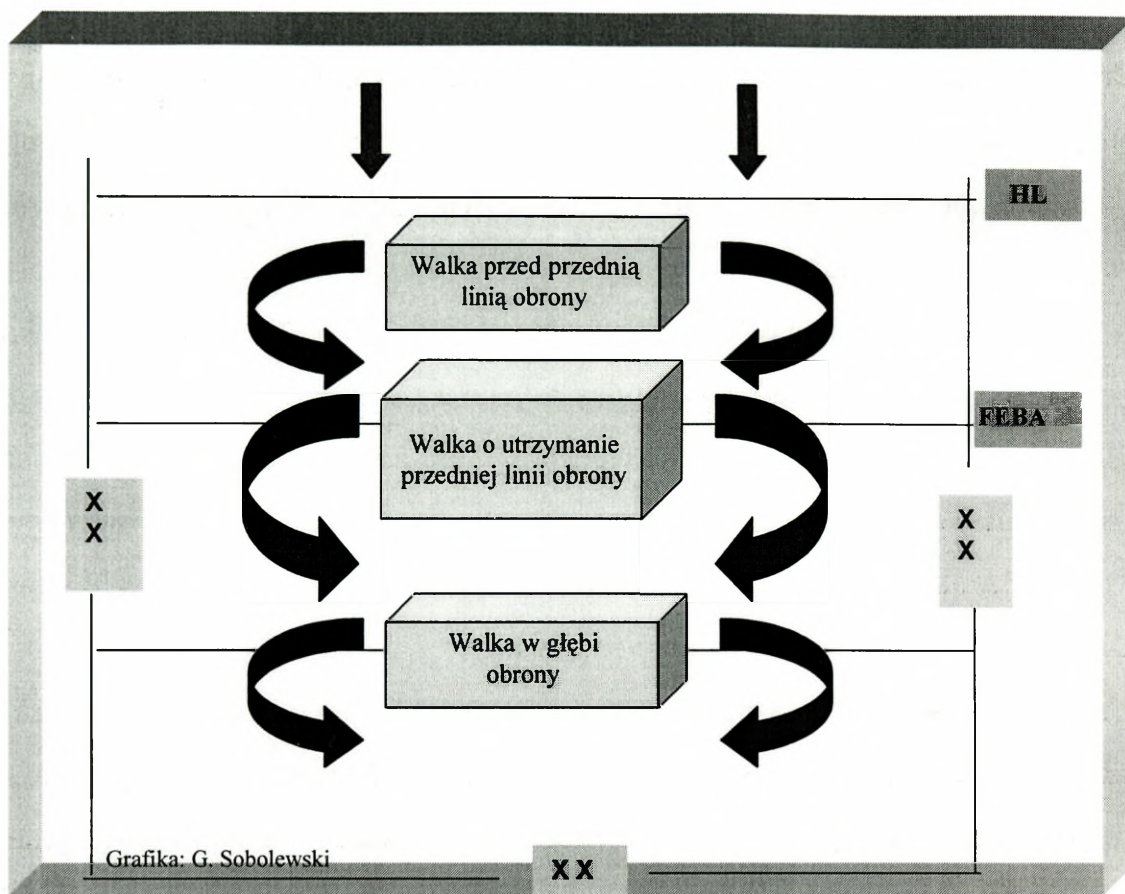
⁴⁹ Patrz załącznik 5.3-5.6.

odgrywa koordynacja poczynań elementów partycypujących w osiągnięciu wyznaczonych celów działania. Jest to swego rodzaju „reżyseria” działań w myśl scenariusza - planu walki. W nim to tworzy się wizję całości, formułuje koncepcję przestrzenno-funkcjonalną zmierzającą do realizacji określonego celu, a potem scala działania poszczególnych elementów ugrupowania i co jest najistotniejsze, czuwa nad efektem.

5.2. Koordynacja działań w obronie

Wyniki badań wskazują, że w zależności od celu, rodzaju oraz innych uwarunkowań w prowadzeniu obrony zwykle można wyróżnić trzy etapy.⁵⁰ Pierwszy – walka przed przednią linią obrony, określana też jako działania sił przesłaniania (działania osłonowe). Rozpoczyna się on od linii przejęcia odpowiedzialności przez związek taktyczny (oddział) i trwa do linii przejęcia odpowiedzialności przez oddział (pododdział) pierwszego rzutu broniących się sił. Drugi etap – walka o utrzymanie przedniej linii obrony obejmuje działania od linii przejęcia odpowiedzialności przez pierwszorzutowe oddziały (pododdziały) do tylnej granicy ich rejonu obrony. Ostatnim, trzecim etapem prowadzenia obrony jest – walka w głębi obrony. Rozpoczyna się ona od tylnej granicy pierwszorzutowych oddziałów (pododdziałów) do tylnej granicy pasa obrony związku taktycznego (oddziału). Oznacza to, że etap ten prowadzony jest w pasie tyłowym związku taktycznego (rejonie tyłowym oddziału). Szerzej ilustruje działania i etapy prowadzenia walki obronnej rys. 26.

⁵⁰ Por. Regulamin działań wojsk lądowych, Warszawa 1999, s. 94.

Rys. 26. Etapy prowadzenia obrony (schemat ideowy)

Źródło: *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s. 94;
 G. Sobolewski *Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych
 wzmocnionego siłami obrony terytorialnej*, Warszawa 2000, s. 76.

Analizy i oceny wykorzystania wysiłków różnych rodzajów wojsk wskazują, że w poszczególnych etapach walki istotną rolę odgrywają przedsięwzięcia koordynacyjne, które służą do koordynowania i zespalandziań w decydujących miejscach obrony (rejonach kluczowych, punktach ciężkości) w celu wytworzenia odpowiedniej koncentracji, sterowania działaniami przeciwnika, utrzymania inicjatywy, kierowania i kontroli działania wojsk zgodnie z koncepcją rozegrania walki.

Patrząc przez pryzmat rodzajów wojsk biorących udział w obronie prowadzonej przez związek taktyczny (oddział) należy stwierdzić, że istotną rolę w koordynacji ich wysiłków odgrywa podział działań na działania: w głębi, w styczności, w pasie tyłowym. Zgodnie ze swoim przeznaczeniem i specyfiką

każdy z rodzajów wojsk (jako element ugrupowania strukturalny lub funkcjonalny) wykonuje zadania w poszczególnych obszarach (rejonach) działań. Istotnym z punktu widzenia koordynacji staje się zachowanie ciągłości i spójności tych działań.

Charakter działań obronnych, ich złożoność oraz całokształt zabezpieczenia wymaga od dowódcy związku taktycznego (oddziału) podjęcia wielu przedsięwzięć organizacyjnych oraz dokonania uzgodnień ze wszystkimi rodzajami wojsk wspierającymi i zabezpieczającymi przygotowanie i prowadzenie działań. Uzgodnień tych dokonuje się przeważnie na stanowisku dowodzenia związku taktycznego (oddziału).

Na podstawie dokumentów normatywnych oraz doświadczeń praktyki szkoleniowej można stwierdzić, że dowódca związku taktycznego⁵¹ (oddziału) samodzielnie lub poprzez swój sztab (odpowiednie komórki lub zespoły funkcyjne na zasadzie delegowania uprawnień) w obronie uzgadnia wysiłki będących w jego dyspozycji sił i środków w następującym zakresie:

⇒ śmigłowców (Lotnictwa Wojsk Lądowych), artylerii i środków przeciwpancernych w zakresie rażenia ogniowego zgrupowań przeciwnika w pasie odpowiedzialności obronnej związku taktycznego, podczas walki w poszczególnych etapach obrony;

⇒ oddziałów, pododdziałów działających przed przednią linią obrony, śmigłowców i artylerii oraz oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu - na czas walki wydzielonych sił w pasie sił przesłaniania;

⇒ oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu, śmigłowców oraz odwodów podczas walki o utrzymanie przedniej linii obrony oraz w wypadku włamania się przeciwnika w głąb pierwszej pozycji;

⇒ oddziałów (pododdziałów) pierwszego rzutu i odwodów, śmigłowców, artylerii i odwodów specjalnych w czasie wykonywania zwrotów zaczepnych.

⁵¹ W. Kaczmarek, *Metodyka pracy w terenie dowództw szczebla taktycznego*, Warszawa 1997, s. 41-43.

W zależności od sytuacji taktycznej dodatkowo określa się: zabezpieczenie skrzydeł, styków i luk w ugrupowaniu; przedsięwzięcia związane z odtwarzaniem zdolności bojowej w przypadku poniesienia przez walczące wojska dużych strat.

Z kolei organizując ubezpieczenia zwykle określa się: na jakich kierunkach, rejonach skupić główną uwagę, gdzie i do kiedy oraz w jakiej sile wyznaczyć ubezpieczenie. Omawiając problemy maskowania określa: zakres, terminy wykonania zadań, siły i środki wydzielane do realizacji przedsięwzięć maskowania. Organizując powszechną obronę przeciwlotniczą podaje: sposób zorganizowania rozpoznania przeciwnika powietrznego oraz sygnały alarmowania i ostrzegania wojsk, ograniczenia w prowadzeniu ognia z broni strzeleckiej i pokładowej, przedsięwzięcia w zakresie maskowania wojsk oraz przygotowania schronów i ukryć przeciwlotniczych, sposób likwidacji skutków uderzeń z powietrza.

W ramach zabezpieczenia inżynierskiego określa się: zakres, kolejność i terminy fortyfikacyjnej rozbudowy rejonów obrony (punktów oporu), kierunki, rubieże i rejony, na których należy wybudować (postawić) zapory minowe i fortyfikacyjne oraz obiekty przeznaczone do zniszczenia, miejsca i czas oraz sposób wykonania i oznakowania przejść we własnych zaporach inżynierskich, miejsce i rodzaje przepraw przez przeszkody wodne i terminy ich gotowości.

Organizując obronę przeciwhemiczną precyzuje się: elementy ugrupowania bojowego, na których zabezpieczeniu należy skupić główny wysiłek rozpoznania skażeń oraz zabiegów specjalnych, kolejność i sposób wykonania zadań obrony przeciwhemicznej, główne zadania pododdziału obrony przeciwhemicznej (jeżeli jest przydzielony).

W ramach zabezpieczenia logistycznego określa się: rejon rozmieszczenia pododdziałów i urządzeń logistycznych oraz kierunki ich przemieszczenia, kolejność i terminy odtworzenia zdolności technicznej uszkodzonego uzbrojenia i sprzętu, sposób, kolejność i terminy uzupełnienia

zaopatrzenia w toku walki oraz priorytety w tym zakresie, drogi dowozu i ewakuacji (w tym ewakuacji technicznej), terminy ich przygotowania, udzielanie pomocy medycznej rannym i chorym.

Ponadto w ramach koncepcji prowadzenia walki obronnej (decyzji dowódcy) zawarte są najistotniejsze problemy koordynacji działań, które określają:⁵²

- rejony lub pozycje obrony oddziałów (pododdziałów);
- linie rozgraniczenia;
- przebieg przedniego skraju obrony;
- przebieg pozycji ryglowych, rubieży ogniowych odwodów (pododdziałów zmechanizowanych i czołgów);
- kierunki uderzeń i linie rozwinięcia wojsk do wykonania kontrataku;
- rejony stanowisk ogniowych artylerii związku taktycznego (oddziału) oraz zadania realizowane przez nią na korzyść oddziałów (pododdziałów) w poszczególnych okresach rażenia przeciwnika i kolejnych etapach walki obronnej;
- kierunki działania i rubieże rozwinięcia odwodu przeciwpancernego;
- rejony stanowisk ogniowych (startowych) środków (pododdziałów) OPL oraz zadania realizowane przez nie na kierunku obrony związku taktycznego (oddziału);
- rejony rozmieszczenia, kierunki działania oraz odcinki minowania oddziału zaporowego;
- inne zadania realizowane na korzyść związku taktycznego (oddziału) przez wojska inżynieryjne (zapory, niszczenia, pozostawiane przejścia oraz sposób ich zamknięcia po wycofaniu wojsk realizujących zadania przed przednią linią obrony;
- rejony rozwinięcia stanowisk dowodzenia, elementów systemu rozpoznania i walki elektronicznej;

⁵² W. Kaczmarek, *Metodyka ...*, s. 44.

- rubieże i zadania realizowane przez własne śmigłowce;
- inne elementy decyzji dowódcy związku taktycznego (oddziału), mające istotny wpływ na realizację zadania.

Przedstawione uzgodnienia (określenia) mają swoje uwarunkowania i należy zawsze mieć na uwadze fakt, że w każdej sytuacji operacyjno taktycznej ich spektrum może być inne. Szczególną rolę w tym względzie odgrywa dowództwo i sztab jako organy decyzyjne (koordynacyjne) działań zróżnicowanych sił i środków będących w ich dyspozycji.

Reasumując należy stwierdzić, że w celu skoordynowania wykonania zadań w pasie (rejonie) odpowiedzialności obronnej związku taktycznego (oddziału) mogą być wyznaczane następujące wyznaczniki (punkty odniesienia):

- punkty koordynacyjne(CP);
- linie przejęcia odpowiedzialności (HL);
- linie rozgraniczenia;
- linie przechwytywania;
- przedni skraj obrony (FEBA);
- linia najdalej wysuniętych wojsk własnych (FLOT);
- linie wyjściowe do wykonania zwrotów zaczepnych (SL);
- punkty kontrolne;
- punkty decyzyjne;
- linia koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL);
- linia skoordynowanego ognia (CFL);
- linie ograniczenia ognia (RFL);
- obszar (rejon) nieograniczonego oddziaływania ogniowego (FFA);
- obszar (rejon) ograniczonego oddziaływania ogniowego (RFA);
- obszar (rejon) zakazany dla działalności ogniowej(NFA);
- obszar koordynacji przestrzeni powietrznej (ACA);
- sektory;

- linie oświetlania;
- rejony ześrodkowania, rozmieszczenia;
- rejony odpowiedzialności podwładnych;
- strefy zapór i rejony zastrzeżone;
- strefy niszczeń;
- drogi manewru;
- inne w zależności od potrzeb.

Przedstawione wyznaczniki określane są zwykle w procesie planowania działań obronnych, stanowią tym samym „punkty” odniesienia w kierowaniu i koordynowaniu działaniami w toku ich prowadzenia przez podległe elementy ugrupowania. Dowódca taktyczny prowadzi działania w granicach określonych przez dowódcę wyższego szczebla. Stosownie do tego każda jednostka otrzymuje pas (rejon) odpowiedzialności, w którym prowadzi walkę obronną z przeciwnikiem. Zakres ustaleń koordynacyjnych powinien umożliwiać podległym dowódcom samodzielna realizację zadań z zachowaniem swobody działań w ramach osiągnięcia celu obrony związku taktycznego (oddziału).

5.3. Koordynacja działań w natarciu

Przeprowadzone analizy wskazują, że w teorii pojawiają się ostatnio istotne innowacje, które w znaczący sposób zmieniają dotychczasowe postrzeganie zjawisk i procesów zachodzących w walce, w tym szczególnie dotyczących koordynacji działań w natarciu. Niewątpliwie należy do nich podział pasów natarcia ze względu na obszary i związane z tym kompetencje w prowadzeniu działań. Analiza takiego stanu rzeczy wskazuje, że ma to istotne znaczenie w koordynacji i synchronizacji działań wszystkich podmiotów walki w całym pasie natarcia. Ma to również znaczenie w prowadzeniu działań zaczepnych, które powinno obejmować całą głębokość nakazanego pasa, aby być zdolnym manewrować i koncentrować siły, przez co zdobyć i utrzymać inicjatywę. Wnioski z badań wskazują, że musi być osiągnięta ścisła

synchronizacja działań w **głębi**, w **styczności** i na **tyłach**. Zwłaszcza, że elektroniczne, precyzyjne, powietrzno-lądowe pole walki umożliwia operowanie siłami, środkami lub wysiłkiem w całym jego obszarze i czasie.

Działania w głębi prowadzone są na własnym obszarze odpowiedzialności związku taktycznego (pasa natarcia), ale w ugrupowaniu przeciwnika.⁵³ Wiążą się przede wszystkim z wykryciem i rozpoznaniem przeciwnika. Prowadzone są w celu zagwarantowania przewagi działań w styczności oraz ochrony swoich wojsk. Celem istotnym wydaje się być również pozbawienie swobody przeciwnika, przechwycenie i utrzymania inicjatywy. Osiągnąć to można przez jednoczesne oddziaływanie na całą głębokość obrony przeciwnika⁵⁴, aby zakłócić lub zerwać synchronizację pomiędzy jego elementami ugrupowania bojowego. Atakowanie przeciwnika w głębi jego obrony prowadzone jest na korzyść sił walczących w styczności. Dąży się do rozbijania jego elementów ugrupowania, opóźniania podejścia odwodów, izolacji strefy starcia i niedopuszczenia nowych sił oraz dezorganizacji wsparcia i dowodzenia. Szczególnie istotne miejsce w ich prowadzeniu zajmują powietrzne zgrupowania uderzeniowe nacierającego związku taktycznego. Stosownie do przewidywanego charakteru i potrzeb powyższe zamierzenia podczas działań w głębi obejmują:

- osaczenie przeciwnika z powietrza lub ogniem pośrednim (w tym rajdy śmigłowców szturmowych);
- wykonywanie desantów śmigłowcowych i prowadzenie działań powietrznoszturmowych;
- obserwację i wskazywanie celów;
- przeciwdziałanie elektroniczne na systemy dowodzenia, kierowania i łączności;
- zwalczanie artylerii.

⁵³ M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999, s. 133.

⁵⁴ M. Huzarski, *Zmiany w teorii Taktyki Ogólnej Wojsk Lądowych pk. „KLAMRA”*, Warszawa 1998, s.56.

Niektóre działania mogą wystąpić także jako część działań w styczności i wtedy ich prowadzenie musi być zsynchronizowane poprzez ustalenie priorytetów, szczególnie dla zgrupowań uderzeniowych, lądowych i powietrznych oraz jednostek wspierających ich działania.

Działania w styczności polegają na zwalczaniu przeciwnika w bezpośredniej walce w celu wykonania postawionego zadania. Sprowadzają się one do uchwycenia obiektów, których opanowanie pozwoli pokonać stronę przeciwną. W bezpośrednim starciu dąży się do wyeliminowania obiektów i zgrupowań, które decydują o sile przeciwnika. Wymaga to pokonania lub obejścia obrony przeciwnika, stosując różne formy natarcia i skupiania wysiłków w punkcie ciężkości. Jest to najistotniejszy z punktu widzenia nacierających zgrupowań uderzeniowych, zwłaszcza lądowych obszar działań. Pomimo bowiem powietrzno-lądowego charakteru współczesnej walki to w styczności następują zasadnicze rozstrzygnięcia związane z natarciem. Wnioski z konfliktów zbrojnych ostatnich lat oraz dostępne opracowania teoretyczne wskazują, że prowadzone walki powinny być krótkotrwałe, dynamiczne, zdecydowane, narzucające obrońcy wolę nacierającego.⁵⁵

Działania na tyłach zmierzają do stworzenia swobody manewru zarówno siłom bezpośrednio zaangażowanym w walce, jak i niezaangażowanym, zabezpieczając potrzeby podtrzymania działań bojowych. Są one niezbędne do utrzymania tempa natarcia, jego ciągłości i dynamizmu.

Działania zaczepne opierają się na ruchu wojsk połączonym z rażeniem, przebiegają szybko i co z tym się wiąże wpływają na wydłużenie linii komunikacyjnych. Z tego powodu zwiększy się dystans pomiędzy wojskami (zgrupowaniami uderzeniowymi) bezpośrednio zaangażowanymi w walce od sił zabezpieczenia logistycznego. Działania tyłowe trzeba więc podejmować zarówno w celu zapewnienia im możliwości nadążenia za walczącymi wojskami, jak również w celu działań nad zabezpieczeniem i utrzymywaniem

⁵⁵ M. Huzarski, *Zmiany ...*, s. 57.

dróg manewru, dowozu i ewakuacji.⁵⁶ Obszary tyłowe będą także interesować przeciwnika prowadzącego aktywną obronę, jako że najprawdopodobniej stanowią one cel jego działań w głębi. Jest to szczególnie istotne wobec założeń i prawdopodobnego charakteru obrony jaką prowadzić może potencjalny przeciwnik na dynamicznie zmieniającym się polu walki. Dlatego też należy zapewnić bezpieczeństwo w tych rejonach, aby jednostki i urządzenia logistyczne mogły kontynuować wsparcie prowadzonych działań zaczepnych, tym samym stwarzając odpowiednie warunki do utrzymania swobody działań, zarówno podczas ataku, jak i w czasie następującym po nim.

Przeprowadzone analizy i oceny wskazują, że taki podział ma istotne znaczenie w koordynacji i synchronizacji działań. Kompleksowe, zgrane w czasie oddziaływanie na przeciwnika oraz zespolenie wysiłków wszystkich rodzajów wojsk (zgrupowań) ułatwia osiągnięcie zakładanych celów natarcia, zwłaszcza wobec wymogów powietrzno-lądowego charakteru walki.

W przeciwieństwie do obrony gdzie dokonywany jest podział pasa obrony na rejony działań, w natarciu wobec szybkiej zmiany sytuacji i dynamizmu oraz zdecydowanego ruchu wojsk trudno jest dokonać takiego podziału. W poglądach amerykańskich dotyczących natarcia granice działań w styczności przebiegają według zaangażowania w walce. Siły i środki oddziaływujące na wojska walczące w styczności, niezależnie od tego gdzie się znajdują są w obszarze kompetencji działań w styczności. Oznacza to, że nawet obiekty umiejscowione w głębi ugrupowania przeciwnika a oddziaływujące w sposób ogniowo-elektroniczny znajdują się w strefie (obszarze) działań w styczności. A zatem odległość i ścisły podział nie może tu mieć miejsca.⁵⁷ Stosownie do tego dokonywany jest podział na zasadzie kompetencji i ma charakter ogólny, a interpretacja i zastosowanie uzależniona jest od koncepcji natarcia przyjętej przez związek taktyczny. Powyższe wskazuje, że jest to interpretacja mająca swoje uzasadnienie szczególnie istotne wobec zdecydowanego ruchu wojsk

⁵⁶ Por. Regulamin działań ..., s. 103; ATP-35(B) ..., s.103.

⁵⁷ J. Kręcikij, na podstawie wywiadu nieskategoryzowanego.

stanowiącego obok rażenia istotę natarcia. Pogląd taki ma również swoje uzasadnienie wobec możliwości oddziaływania na przeciwnika przez posiadane środki walki szczebla taktycznego wojsk amerykańskich.⁵⁸

Wyniki analiz wskazują, że podział kompetencji na działania głębokie, w styczności i na tyłach wypracowany został przez Amerykanów i przyjęty przez pozostałe państwa członkowskie NATO⁵⁹, w tym również Polskę. Wydaje się, że z punktu widzenia potrzeb koordynacji stanowi on decydujące ułatwienie i umożliwia bardziej skuteczne koordynowanie działań i wysiłków sił i środków rodzajów wojsk związku taktycznego (oddziału).

Wiedza o posiadanych siłach, postrzegana przez pryzmat odpowiedzi na pytanie czym dysponują i co mogą wykonać, będzie niejednokrotnie decydowała o kształcie koncepcji działania, w tym także o ugrupowaniu związku taktycznego (oddziału) w ogóle. Tak więc ścisła współpraca między dowódcami powinna sprowadzić się do ustalenia pewnych przedsięwzięć realizowanych przez rodzaje wojsk będące w składzie związku taktycznego (oddziału), wykonującego zadanie w ramach ogólnego systemu walki. Współpraca ta, rozumiana jako współdziałanie powinna być traktowana jako wspólne partnerskie działanie na rzecz realizacji otrzymanego zadania.

Analizy dokumentów normatywnych i doświadczenia z ćwiczeń i konfliktów zbrojnych wskazują, że w natarciu można wyodrębnić następujące etapy prowadzenia natarcia:⁶⁰

- podejście i rozwinięcie;
- atak i przełamanie obrony;
- walka w głębi obrony przeciwnika.

Każdy z powyższych etapów natarcia posiada określone znaczenie dla wykonania zadania i stwarza problemy w koordynowaniu działań.

⁵⁸ W dywizjach amerykańskich występują śmigłowce, które mogą działać w całym pasie natarcia, dodatkowo środki artyleryjskie posiadają zasięgi daleko większe od artylerii dywizji polskich. Zasięg artyleryjskiej wyrzutni raketowej MLRS wynosi 32-45 km, 155 mm haubicy M109 14-23,5 km, a modernizowane M109 A6 Paladin 18-24-30 km. Por. Cz. Dęga, *Uzbrojenie ...*, s. 73,94.

⁵⁹ M. Wiatr, ..., s. 135.

⁶⁰ Por. *Regulamin ...*, s. 109-110.

Przeprowadzone badania wskazują, że podejście i rozwinięcie jest szczególnie trudnym etapem w działaniach zaczepnych.⁶¹ Wymaga on szeregu istotnych ustaleń i uzgodnień pomiędzy zróżnicowanymi elementami ugrupowania bojowego. Rozpoczyna się on od rejonu rozmieszczenia utworzonych zgrupowań uderzeniowych i trwa do wyjścia na linię ataku. W celu koordynacji działań wyznacza się szereg linii koordynacyjnych. Kolejny etap rozpoczyna się od wyjścia zgrupowań uderzeniowych na linię ataku i trwa do rozbicia i opanowania obiektów przeciwnika na głębokość jego pierwszorzutowych oddziałów (zwykle są to obiekty pośrednie związku taktycznego). Następny etap natarcia rozpoczyna się w momencie opanowania obiektów pośrednich i trwa do opanowania obiektów głównych nacierającego związku taktycznego.

Charakter działań zaczepnych i potrzeby koordynacji wskazują, że ustalenia i uzgodnienia dotyczyć powinny następujących problemów:

- drogi podejścia i linie rozwinięcia zgrupowań uderzeniowych;
- kierunek uderzenia oraz linię ataku oddziałów (zgrupowań uderzeniowych);
- odcinek przełamania;
- obiekty pośrednie związku taktycznego (oddziału);
- obiekty główne;
- punkty ciężkości;
- linie rozgraniczenia;
- pasy natarcia;
- rejonu rozwinięcia artylerii związku taktycznego (oddziału) oraz zadania realizowane przez nią na korzyść oddziałów (zgrupowań uderzeniowych), w tym kolejność oraz obiekty uderzeń ogniowych;
- rejonu rozmieszczenia i kierunki przemieszczania odwodów oraz innych elementów ugrupowania nacierającego związku taktycznego (oddziału);

⁶¹ Etap ten nie występuje w natarciu z bezpośredniej styczności z przeciwnikiem.

- linie rozwinięcia środków wyznaczonych do strzelania na wprost (zarówno artyleryjskie, jak i ze składu pododdziałów zmechanizowanych i pancernych);
- rejony rozmieszczenia środków obrony przeciwlotniczej oraz osłonę nacierających zgrupowań uderzeniowych;
- zadania realizowane na korzyść związku taktycznego (oddziału) siłami i środkami wojsk inżynieryjnych (przejścia w zaporach własnych i przeciwnika, terminy ich wykonania, sposób oznakowania, itp.);
- rubieże i obiekty uderzeń śmigłowców szturmowych, pasy i korytarze przelotu desantów (zgrupowań powietrznych);
- rejony zastrzeżone;
- inne istotne elementy decyzji dowódcy, które mogą wywierać wpływ na działania związku taktycznego (oddziału).

W dokonywaniu ustaleń partycypują przede wszystkim komórki sztabu (G-3, G-4, G-2) i zespoły funkcjonalne tworzone stosownie do potrzeb planowania i kierowania natarciem.

W przypadku działania w składzie związku taktycznego (oddziału) powietrznych zgrupowań uderzeniowych ustalenia mogą dotyczyć:⁶² osłony lądowisk (rejonów wyjściowych) przed uderzeniami przeciwnika z powietrza, włączenia środków OPL w ogólny system obrony przeciwlotniczej, system powiadamiania, podział zadań; czas gotowości posiadanych środków OPL oraz ich wyjścia z systemu; lądowiska (główne i zapasowe) oraz rozmieszczenie śmigłowców; trasę przelotu, wysokości i czas realizacji zadań; sygnały i sposoby dowodzenia podczas przelotu do rejonu działań bojowych; miejsce elementów dowodzenia oraz sposób dowodzenia; terminy i miejsce realizacji przedsięwzięć przygotowawczych do wykonania zadań bojowych; ilość sił

⁶² Por. S. Korzeniowski, *Współdziałanie ZT (oddziału) z formacjami dywizji kawalerii powietrznej*, Warszawa 1997, s. 38-41; *Wpływ integracji ...*, s. 89-92.

i środków przewidzianych do realizacji zadań; drogi (trasy) przegrupowania (śmigłowców, rzutu kołowego) oraz potrzeby i sposób zorganizowania regulacji ruchu; sposób ubezpieczenia lądowisk głównych i zapasowych; sygnały dowodzenia; możliwości oddziaływania przeciwnika w przewidywanych rejonach działań; sposób przekazywania wiadomości o przeciwniku w toku działań bojowych; sposób dostarczania aktualnych danych o przeciwniku i terenie; sposób wykorzystania elementów rozpoznawczych znajdujących się w ugrupowaniu przeciwnika oraz otrzymywania danych od rozpoznania lotniczego; przygotowanie lądowisk (zaopatrzenie w wodę, ukrycia, drożnia, sposób maskowania, ochrona przed bronią masowego rażenia itp.); organizację zabiegów specjalnych; sposób zaopatrzenia materiałowego, ilość i typy posiadanego sprzętu bojowego; terminy i miejsce zgromadzenia sprzętu bojowego na lądowiskach; liczbę i typy pojazdów niezbędnych do przegrupowania ludzi oraz sprzętu na lądowiska zapasowe; techniczne zabezpieczenie prac obsługowo-remontowych oraz sposób technicznego zabezpieczenia rzutu kołowego; wielkość, terminy oraz miejsce zgromadzenia zapasów materiałowych; sposób postępowania z rannymi, chorymi i niezdolnymi do działań; sposób zaopatrzenia i wyposażenia rzutu kołowego.

Na okres prowadzenia działań bojowych w zakres ustaleń wchodzi zwykle: kolejność i sposób realizacji zadań; działania wojsk (pododdziałów, grup) w razie przymusowego lądowania na trasie przelotu albo w rejonach innych niż zaplanowano, organizację ratownictwa podczas przelotu; postępowania ze sprzętem technicznym pozostałym na lądowiskach; organizację wsparcia ogniowego przygotowania i prowadzenia działań; działania po opanowaniu nakazanych obiektów; działania zgrupowań bojowych na lądowiskach; wsparcie oddziałów (zgrupowań bojowych) przez artylerię i lotnictwo, w tym oznakowanie położenia elementów działających w ugrupowaniu przeciwnika, strefy bezpieczeństwa, sposób wskazywania obiektów do uderzeń oraz wywołania lotnictwa lub ognia artylerii; sposób

osłony działań z powietrza; rolę i wysiłek oddziałów (zgrupowań bojowych) podczas wspólnego wykonywania zadań bojowych, opanowywania i utrzymania uchwyconych obiektów; sposoby i zakres współdziałania zgrupowań powietrznych z wojskami rozwijającymi natarcie na kierunku ich działania; zasady przechodzenia do działań nieregularnych w razie niemożności lub niecelowości kontynuowania walki w dotychczasowym rejonie; sposób postępowania z poległymi, rannymi oraz jeńcami; organizację przegrupowania rzutu kołowego oraz sposób odtwarzania zdolności bojowej po wykonaniu zadania bojowego i połączenia się z siłami głównymi; organizację dowodzenia i łączności, sygnały dowodzenia i współdziałania.

Szeroki zakres ustaleń wymaga podjęcia wielu przedsięwzięć organizacyjnych oraz dokonania uzgodnień ze wszystkimi rodzajami wojsk: (elementami ugrupowania) walczącymi, wspierającymi i zabezpieczającymi prowadzenie działań bojowych.

Reasumując powyższe fakty, w działaniach zaczepnych istotne są następujące wyznaczniki koordynacyjne służące kontroli i koordynacji oraz synchronizacji natarcia:

- rejonny ześrodkowania, rejonny wyjściowe do natarcia;
- linie rozgraniczenia;
- linie rozwinięcia;
- linie ataku (wejścia do walki);
- obiekty ataku;
- linie wyjściowe do natarcia;
- kierunki uderzeń;
- osie przemieszczania się odwodów;
- punkty ciężkości;
- linie bezpieczeństwa;
- linie kontaktu bojowego;
- punkty koordynacyjne, punkty decyzyjne;

- punkty kontrolne, punkty spotkań;
- linie przechwytywania;
- linia koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL);
- linia skoordynowanego ognia (CFL);
- linie ograniczenia ognia (RFL);
- obszar (rejon) nieograniczonego oddziaływania ogniowego (FFA);
- obszar (rejon) ograniczonego oddziaływania ogniowego (RFA);
- obszar (rejon) zakazany dla działalności ogniowej (NFA);
- obszar koordynacji przestrzeni powietrznej (ACA);
- sektory;
- linie oświetlania;
- rejony ześrodkowania, rozmieszczenia;
- rejony odpowiedzialności podwładnych;
- strefy zapór i rejony zastrzeżone;
- strefy niszczeń;
- drogi manewru;
- inne w zależności od potrzeb.

Przedstawione zakresy uzgodnień oraz wyznaczniki przydatne do koordynacji i synchronizacji działań nie wyczerpują w pełni wszystkich możliwych wariantów. Niemożliwym jest bowiem dokonanie szczegółowego ich wyliczenia gdyż są one uzależnione od konkretnych sytuacji i uwarunkowań. Ich gama rozszerza się wraz z angażowaniem coraz większej ilości zróżnicowanych uczestników natarcia i stanowi to zasadniczą treść pracy dowództw i sztabów szczebla taktycznego.

Na podstawie uzyskanych rezultatów badawczych można sformułować następujące wnioski:

◆ Analiza założeń ogólnych obrony i natarcia wskazuje, że ich cele mogą zostać osiągnięte w sposób efektywny jedynie w wyniku zespolenia wysiłków

wszystkich rodzajów wojsk (elementów ugrupowania) związku taktycznego (oddziału).

◆ Istnieje potrzeba wypracowania skutecznych i spójnych z rozwiązaniami funkcjonującymi w innych armiach NATO koncepcji w zakresie koordynacji działań.

◆ Określanie celów dla związków taktycznych pozwala na swobodę działań, oraz zwiększa znaczenie skutecznej koordynacji.

◆ Ilość elementów ugrupowania (strukturalnych, funkcjonalnych) wpływa bezpośrednio na zwiększanie potrzeb koordynacji (zależności, ilości uzgodnień i ustaleń koordynacyjnych).

◆ W działaniach taktycznych prowadzonych przez zróżnicowane komponenty zarówno w wymiarze powietrznym jak i lądowym wzrasta znaczenie skutecznej koordynacji, która jest warunkiem uzyskania wymaganej sprawności działania.

◆ Efektywność natarcia i obrony pozostaje w ścisłym związku z właściwą koordynacją i synchronizacją działań.

◆ Koordynacja jest procesem integrowania i zespalania wysiłków wszystkich podległych dowódcy sił i środków w odpowiednim miejscu (obszarze), we właściwej kolejności i ilości.

◆ Koordynacja przejawia się zarówno w procesie przygotowania (w formie decyzyjnej) jak i prowadzenia (w formie funkcjonalnej) działań.

◆ Koordynacja uwzględniająca aspekt czasu jest synchronizacją, jest to zatem jakościowo wyższy stan koordynacji. Stosownie do tego każda synchronizacja jest koordynacją lecz nie każda koordynacja jest synchronizacją.

◆ Koordynacja i synchronizacja działań:

– dąży do określenia zadań dla każdego ze elementy ugrupowania zgodne z ich możliwościami i specyfiką działania;

– stwarza płaszczyznę do współdziałania pomiędzy zróżnicowanymi elementami ugrupowania związku taktycznego (oddziału);

– ułatwia wspólne wykonywanie zadań przez współuczestniczące w obronie i natarciu elementy ugrupowania.

◆ Podstawę koordynacji stanowi informacja, która determinuje działania nacierających zgrupowań uderzeniowych związku taktycznego.

◆ Synchronizacja często utożsamiana jest ze współdziałaniem co zdaniem autora jest nieadekwatne do warunków i zakresu pojęciowego powyższych terminów.

6. KIERUNKI ROZWOJU TAKTYKI OGÓLNEJ W WYMIARZE NARODOWYM I SOJUSZNICZYM

Przeobrażenia strukturalno-organizacyjne jakie od dłuższego już czasu przechodzi Wojsko Polskie, nasza obecność w strukturach NATO oraz zmiany zachodzące w technice wojskowej wymuszają wiele zmian w teorii i praktyce prowadzenia działań bojowych, w tym również przez wojska zmechanizowane i pancerne.

Powstaje wiele nowych dokumentów normatywnych, prowadzone są szerokie badania porównawcze, których celem jest opracowanie podręczników i regulaminów, możliwie najlepiej przystających do wymogów współczesnego i przyszłego pola walki. Myślą przewodnią prowadzonych badań jest dążność do wykrycia różnic między zasadniczymi wyznacznikami procesów przygotowania i prowadzenia walki, uznawanych w siłach zbrojnych poszczególnych państw i w konsekwencji przygotowanie wniosków do opracowania dokumentów odpowiadających wymogom funkcjonowania polskich związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów w strukturach NATO. Wiele uwagi zwraca się na to, aby z jednej strony opracowywane dokumenty pozostawały w zgodzie ze stosownymi dokumentami normatywnymi Sojuszu, aby wojska jednolicie interpretowały zasady dowodzenia i działań bojowych, stosowały te same procedury przy rozwiązywaniu problemów działań taktycznych wojsk lądowych. Z drugiej zaś, aby w trakcie ich tworzenia zostały uwzględnione osiągnięcia polskiej sztuki wojennej, która ma wielowiekowe tradycje i w dużym stopniu oparta jest na empirii.

Analiza dostępnej literatury wybranych państw NATO, poglądy oficerów różnych armii natowskich i polskich oficerów absolwentów zagranicznych uczelni i akademii wojskowych jednoznacznie wskazują, że nie ma czegoś takiego jak jednolita taktyka. Istnieją oczywiście bardzo duże podobieństwa i

zbieżności (dotyczy to także naszej taktyki), ale każde państwo członkowskie posiada własne narodowe zasady działania na szczeblach taktycznych.

Strategia to domena zainteresowania kierownictwa sojuszu, Sztuka Operacyjna – stanowi obszar zainteresowania i działania zintegrowanych struktur wojskowych, a taktyka pozostaje w gestii narodowej.

Wynikiem takiego podejścia jest funkcjonowanie obok dokumentów normatywnych ATP-35, czy też AJP-1 narodowych regulaminów działań taktycznych uwzględniających narodowa mentalność, doświadczenie historyczne, czy też narodowe interesy. Dlatego też nawet w zintegrowanych strukturach NATO do szczebla dywizji stosuje się narodowe zasady działania.

Kusząc się na wysublimowanie najistotniejszych różnic w podejściu w podejściu polskim do taktyki i tzw. „natowskim” można wymienić co najmniej dwie zasadnicze sprawy, a mianowicie:

- granicę między taktyką a sztuką operacyjną;
- przeznaczenie i rolę poszczególnych szczebli dowodzenia.

Odnosząc się do pierwszej kwestii tzn. granicy między taktyką a sztuką operacyjną trzeba stwierdzić, że jest ona płynna i nie zawsze można ją jednoznacznie określić. To wszystko co dzieje się w rzeczywistej walce jest domeną taktyki. Związki Operacyjne kierują natomiast walką wielu ZT, synchronizują ich działanie. Spełniają więc funkcje planowania, kierowania i zasilania bitwy.

Trzeba też jednak wspomnieć, że zgodnie z definicją zawartą w FM 100-5 „Operations”, czy też ATP-35(B) – „Sztuka Operacyjna to użycie sił zbrojnych do osiągnięcia celów strategicznych”. Tak więc działania korpusów czy też innych związków operacyjnych mają wymiar operacyjny tylko wówczas, gdy w ich wyniku osiąga się cel strategiczny.

Kolejnym wyznacznikiem wspomnianych wcześniej różnic jest przeznaczenie i rola poszczególnych szczebli dowodzenia. W czołowych armiach NATO do prowadzenia samodzielnych działań na dużych obszarach,

we współdziałaniu z lotnictwem taktycznym i siłami morskimi przeznaczone są korpusy. Korpus koordynuje działania taktyczne dywizji z uderzeniami raketowymi i ogniem korpusnej artylerii oraz działaniami lotnictwa taktycznego.

Rola dowództwa dywizji nie polega natomiast na bezpośrednim kierowaniu walką, lecz raczej na koordynacji i wspieraniu działań brygad w ślad właśnie za tym na szczelbu dywizji skoncentrowane są elementy wsparcia.

Właściwym i rzeczywistym ogniwem koncepcyjnym prowadzącym walkę broni połączonych jest brygada. Dowódca brygady kieruje działaniami batalionów czołgów, zmechanizowanych lub zgrupowań bojowych bezpośrednio walczących z przeciwnikiem.⁶³

Jeśli za prawdziwą uznamy tezę, iż z jednej strony taktyka jest naszą narodową sprawą z drugiej zaś w zasadniczych kanonach musi być spójna z taktyką naszych sojuszników to w konsekwencji musimy zadawać sobie pytanie badawcze: W jakim kierunku (kierunkach) ewoluuje taktyka i jakie determinanty te kierunki kreślą?

Wiele argumentów wskazuje na postęp techniczny jako determinant podstawowy. Czy tak jest w istocie? Czy racji nie mają Ci, którzy twierdzą, że zasadnicze zmiany w taktyce, a więc w charakterze i sposobach walki wywołuje przede wszystkim myśl ludzka tworząca koncepcje rozwiązywania złożonych problemów pola walki?

Wojskowe teorie wypływają z historycznych obserwacji i systematycznego studiowania technologii, organizacji, strategii, taktyk, i procedur, od starożytności do teraźniejszości. Kształci to dowódców i teoretyków a także zapewnia podstawę do rozwoju teorii i w konsekwencji poszczególnych doktryn.

⁶³M. Wiatr, Konferencja naukowa, Działania taktyczne Wojsk Lądowych w kontekście integracji z NATO, AON, Warszawa 1999, s.18

Większość parających się problematyką sztuki wojennej podziela opinię, że współcześnie dokonują się głębokie i nieuniknione zmiany w działaniach wojennych. Obecnie dyskusja skupia się nad podaniem bardziej szczegółowej definicji owej ewolucji, określając rozmiary i typ zmian, jakie przyniesie ona ze sobą w najbliższym okresie i w późniejszym terminie. Duży wysiłek włożono w określenie jak technologia będzie zmieniać przebieg działań wojennych. Niewielu jednak ośmiela się poruszać bardzo ważnego według mnie problemu – a mianowicie jak ta rewolucja technologiczna wpłynie na zmiany w teorii działań wojennych? Wykorzystanie nowej technologii wymaga korespondującej rewolucji w teorii wojskowej, która przedstawia działania zbrojne na szerszej płaszczyźnie.

Prognozując warunki dotyczące prowadzenia walki zbrojnej należy przewidywać, iż przyszłe operacje zmuszą do nieograniczonego rozszerzenia przestrzeni działań zbrojnych – głębokość, szerokość, wysokość pola walki - spowodowanego przez wzrost zasięgu, dokładności i zdolności rażenia nowych systemów broni. Przewidywania te likwidują bezpieczne obszary na polu walki, intensyfikując niebezpieczeństwo i zagrożenie. Przyszłe konflikty mogą składać się z pojedynczych lub ciągłych uderzeń trwających godziny, dni lub nawet miesiące, rzadziej zaś z szeregu bitew lub kampanii. Wymiernymi przykładami potwierdzającymi tą tezę są Operacje na Grenadzie, Panamie, na Bałkanach i uderzenie w Kuwejcie.

Informatyzacja przekształca dowodzenie i kontrolę na taktycznych, operacyjnych i strategicznych poziomach. Informacyjne poziomy przedstawiają niezhierarchizowane dowodzenie działaniami zbrojnymi. Procesy organizacyjne i emisja informacji ukierunkowane zostaną w taki sposób aby inni mogli wykorzystać ją w czasie rzeczywistym. Znajomość sytuacji wkrótce stanie się automatyczna i przekaz komend będzie natychmiastowy. Wykorzystanie informatyki w niedalekiej perspektywie dotrze do każdego czołgu, BWP

systemu broni z dokładnymi danymi, poprzez wszystkie stałe i automatyczne podłączenia, które zaktualizują i przekażą dane.

Paradoksalnie, zalew informacją kładzie wielkie wymagania w wobec procesu jej zbierania i przetwarzania zmuszając bardziej podejmujących decyzje do polegania częściej na własnej intuicji i clausetitzowskiej rozwadze niż kiedykolwiek wcześniej.

Oczywiście wzrost prędkości i precyzji rażenia nowoczesnej broni pancernej i zmechanizowanej tworzy informację jako główny aspekt walki. Dowódcy ogólnowojskowi muszą wygrać walkę informacyjną aby osiągnąć sukces.

Bez rzeczywistych ograniczeń dowódcy będą mogli zdecydować, w jaki sposób wprowadzić podczas operacji zgrupowania pancerno zmechanizowane. jak również jak i kiedy to zrobić.

Rozważne i celowe użycie tego rodzaju broni, podniesie poziom przewagi i tempa pozwoli atakować „newralgiczny punkt” przeciwnika, wprowadzając chaos w jego szeregach, gdzie poziom jego taktycznych, operacyjnych i strategicznych błędów będzie decydująco wzrastał.

Analizując warianty wykorzystania jednostek pancerno-zmechanizowanych oraz ich zdolność do realizacji coraz bardziej skomplikowanych zadań trzeba dostrzegać konieczność ich wsparcia. Wnioski ze współczesnych konfliktów zbrojnych jak również ćwiczeń z wojskami prowadzonymi u nas jak i naszych sojuszników się sugerują, że do tego celu bardzo przydatnymi są śmigłowce. Użycie śmigłowców uzbrojonych do wsparcia walki rzutu lądowego staje się powszechnością. Z konfliktów lokalnych wynika, iż wsparcie to będzie szczególnie skuteczne z chwilą przechodzenia formacji pancernych i zmechanizowanych do ataku, w trakcie spadku skuteczności ognia artylerii. Pozwoli to wyeliminować części środków przeciwpancernych, głównie czołgów i bojowych wozów piechoty oraz poważnie ograniczy potrzebę stosowania przełamania w natarciu.

Specjalistyczne systemy do zwalczania broni pancernej posiadają zdolność identyfikacji celów z odległości około 10 km oraz praktycznego ich niszczenia z odległości 6km. Parametry te wskazują, że przy skuteczności ognia czołgów i innych środków opancerzonych sięgającej 3km nie są w stanie nawiązać ze śmigłowcami bezpośredniej walki. Oczekiwać więc należy, że czołgi i bojowe wozy piechoty powinny działać w rozproszeniu i ciągłym ruchu, stosując pułapki termiczne oraz dymy do maskowania własnego położenia i oślepiania przeciwnika.

Powietrzno-lądowy charakter walki spowoduje konieczność odpierania uderzeń jednocześnie w całym obszarze odpowiedzialności. Wymusi to usamodzielnienie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego i ciągłą ich gotowość do podjęcia walki nie tylko ze zgrupowaniami lądowymi ale także z przeciwnikiem powietrznym.

Usprawnienia wynikające z lawinowego postępu technologicznego i z ciągle rozwijającej się teorii działań zbrojnych powodują zmianę struktur organizacyjnych wojsk, w tym wojsk lądowych zawierających w sobie wojska zmechanizowane i pancerne.

Płk prof. Z. Ścibiorek w książce pt. „Wojna czy Pokój” twierdzi iż przyszła struktura wojsk lądowych będzie miała racjonalnie niską hierarchię, pozwalająca w czasie pokoju na przygotowanie i utrzymanie w należytej sprawności zasadniczych elementów rodzajów wojsk i służb na bazie , których tworzone będą struktury do odpowiednich zadań.⁶⁴

Z kolei płk dr hab. Michał Huzarski w swojej książce „Zagadnienia taktyki wojsk lądowych” twierdzi, iż „... przyszłe jednostki będą mniejsze niż obecnie, ale o znacznie podwyższonych możliwościach mobilnych i zdolnościach do autonomicznych działań”⁶⁵.

Przytoczone wyżej poglądy oraz analizy rozwiązań tego problemu u sojuszników zachodnich pozwalają w konkluzji stwierdzić iż podstawową

⁶⁴ Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?*, Ossolineum, Wrocław 1999, s. 81.

⁶⁵ M. Huzarski, *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999, s.125.

jednostką szczebla taktycznego zdolną do wykonywania samodzielnych zadań będzie batalion broni połączonych mający w swoim składzie organiczne pododdziały piechoty i czołgów, które z czasem będą ustępować uniwersalnym wozom bojowym. Bataliony te będą charakteryzować się znacznie podwyższonym potencjałem bojowym w porównaniu z batalionami, które posiadamy obecnie.

Całkowicie usamodzielnione bojowo i silne bataliony będą zatem podstawowym modułem wojsk lądowych. Realne stanie się wówczas tworzenie różnorodnych zgrupowań do realizacji określonych zadań. Będzie to możliwe przede wszystkim na szczeblu brygady, ale jeśli zaistnieją określone potrzeby, również na szczeblu korpusu będzie można stworzyć dodatkowe zgrupowanie do wykonania konkretnego zadania lub stanowiące odwód.

Uniwersalny charakter oddziałów ogólnowojskowych których podstawę strukturalną będą nadal stanowiły pododdziały pancerno- zmechanizowane spowoduje , że będą one mogły być użyte do walki w różnych środowiskach pola walki. Bez dodatkowych sił i środków będą mogły z powodzeniem realizować zadania defensywne i ofensywne oraz uczestniczyć w różnego rodzaju akcjach i misjach poza granicami kraju. Stosunkowo szybko i bez podejmowania nadzwyczajnych przedsięwzięć będą mogły być włączone w skład sojuszniczych sił szybkiego reagowania.⁶⁶

Przedstawione dotychczas spostrzeżenia pozwalają przyjąć wielce prawdopodobną hipotezę istnienia sprzężenia zwrotnego między zmieniającą się naturą walki, metodami i technikami jej prowadzenia, a środkami walki.

Taktyka, analizując zjawiska walki zbrojnej tworzy bazę do powstania nowych teorii jej prowadzenia. Te z kolei - wprowadzane do praktyki -stanowią źródło doświadczeń wywierających istotny wpływ na powstanie nowych, doskonalszych ich odmian. Intelpekt i technika stanowią więc podstawowe, choć nie jedyne, wyznaczniki zmian w taktyce. Spróbujmy zatem określić rolę jaką

⁶⁶Zob., Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?*, Op. cit., s. 87.

aktualnie spełnia *postęp techniczny* w zmianach zachodzących w taktyce walki wojsk zmechanizowanych i pancernych. Jego wpływ na taktykę walki rozpatrzona zostanie jedynie w odniesieniu do trzech gałęzi postępu: elektroniki, środków rażenia ogniowego i manewrowości.

Nie ulega wątpliwości, że elektronika na współczesnym polu walki stała się a wszechobecna i stanowi podstawę procesów dowodzenia. Jest także znaczącym składnikiem rażenia ogniowego i elektronicznego. Doświadczenia powojennych konfliktów zbrojnych, w tym głównie w Zatoce Perskiej, pozwalają wnioskować, że ofensywa elektroniczna może załamać system dowodzenia przeciwnika, pozbawiając dowódców kontaktu z podwładnymi a skuteczne środki walki jakimi bez wątpienia są czołgi i BWP uczynić bezużytecznymi.

Elektroniczne środki transmisji danych zmieniają obraz pola walki. Dowodzenie wojskami, dzięki różnym, niezawodnym środkom przekazu spełnia wymóg ciągłości oddziaływania szybkości przekazywania danych oraz zapewnia ich skrytość. Informacja w walce niezbędna jest wszystkim jej uczestnikom a nie tylko organom dowodzenia. Coraz doskonalsze środki rozpoznania powodują, że pole walki nie stanowi tajemnicy dla walczących. Dokładność i szybkość rozpoznania oraz przekazywania jego wyników, sprawia, że wiadomość o obiektach dociera do zainteresowanych ośrodków w czasie rzeczywistym umożliwiając w ten sposób skuteczne rażenie środkami ogniowymi spiętymi w jeden system ze wspomnianymi środkami rozpoznania. Pociąga to za sobą rozliczne skutki dla walczących zgrupowań pancerno zmechanizowanych. Będą one zmuszone ograniczać pracę środków emitujących energię elektromagnetyczną, rozśrodkowywać swe ugrupowanie a poszczególne jego elementy usamodzielnic czyniąc je zdolnymi do podjęcia skutecznej walki ze środkami napadu powietrznego i zgrupowaniami naziemnymi. Zadaniem o kapitalnym znaczeniu będzie maskowanie i mylenie.

Postęp techniczny w obszarze możliwości rażenia ogniowego przejawia się głównie wzrostem parametrów takich jak:

- zasięgu oddziaływania;
- precyzji rażenia;
- przebijalność;
- szybkość reakcji ogniowej.

Precyzja rażenia spowoduje, że do zniszczenia celu potrzeba będzie użyć znacznie mniej amunicji. Pozwoli to ograniczyć ilość środków transportowych co uczyni wojska bardziej manewrowymi. Zmusi to także do rozśrodkowania wojsk oraz rozczłonkowania kolumn marszowych na samodzielne grupy marszowe powodując mniejszą opłacalność uderzeń ogniowych. Sprawi zwiększenie tempa działań i manewrów. Wojskom broniącym się umożliwi zwiększenie obszarów obrony, a nacierającym poszerzenie pasów natarcia.

Z kolei rozśrodkowanie wojsk będące odpowiedzią na wzrost skuteczności rozpoznania i rażenia niesie ze sobą groźbę powstania znacznych luk w ugrupowaniu bojowym, co sprzyjać będzie wnikaniu w głąb obrony oddziałów wydzielonych i rajdowych. Siły te zespalać będą działania z walczącymi w głębi desantami taktycznymi i grupami desantowo-szturmowymi oraz tworzyć w ugrupowaniu strony przeciwnej ogniska walki. Sprzyjać to będzie koncepcji bicia przeciwnika częściami.

Nowe generacje środków przeciwpancernych, których system kierowania, zasięg i przebijalność uczyniły nieopłacalnym dalsze zwiększanie grubości pancerzy spowodują, że niszczenie tych środków zostanie powierzone piechocie, a zastosowanie pancerzy reaktywnych lub użycie do ich budowy lekkich stopów metali wpłynie na zmniejszenie wagi wozów bojowych i czołgów czyniąc je bardziej manewrowymi.

Postęp techniczny jako determinant zmian w taktyce stawia przed nią nowe wyzwania, których efektem muszą być stopniowe przeobrażania tej specjalności.

Wyzwania te to między innymi:

- zwiększenie dynamiki działań i ruchliwości na polu walki;
- pełne wykorzystanie technicznych środków rażenia;
- zapewnienie skuteczności działań przy zwiększonym obszarze odpowiedzialności;
- przeniesienie działań w głąb ugrupowania przeciwnika;
- maskowanie i mylenie;
- ogniskowość walki;
- skracanie czasu reakcji;
- zwiększona samodzielność elementów ugrupowania działających wojsk.

Wymienione do tej pory determinanty nie wyczerpują listy możliwych czynników wywierających wpływ na przeobrażenia w taktyce. Za kolejny z istotnych uważam *środowisko walki*.

Przyspieszony rozwój gospodarczy zwiększy stopień zurbanizowania i zagęszczenia terenu powodując systematyczne zmniejszanie się obszaru terenu otwartego. Przy powiększonym obszarze działań oddziałów i związków taktycznych oraz tworzonych zgrupowaniach broni połączonych, charakterystyczne stanie się przeplatanie odcinków terenu o różnych właściwościach taktycznych. Fakt powyższy implikuje konieczność znajomości działania w różnych środowiskach pola walki: forsowania rzek i kanałów o umocnionych brzegach, pokonywania obrony opartej o gęstą zabudowę pojedynczych osiedli, małych miasteczek i dużych aglomeracji, pokonywanie masywów leśnych czy prowadzenie działań w terenie górzystym. Każde z tych środowisk walki wymagać będzie innej taktyki działania, innego specjalistycznego sprzętu oraz profesjonalnego wyszkolenia.

Środowisko walki jako determinant zmian w taktyce wywierać będzie stopniowy, lecz systematyczny (uwarunkowany tempem zmian środowiska) wpływ na taktykę wojsk lądowych głównie w zakresie:

- zmiany zasad rozmieszczania wojsk w terenie;

- przyjęcia jako reguły działań w terenie zabudowanym;
- zwiększania samodzielności pododdziałów w walce.

Obserwując chociażby walki w Groznych widzieliśmy, że działania prowadzone w terenie zabudowanym wymagają umiejętności stosowania nieszablonowych sposobów, dokładnego rozpoznania oraz zastosowania odpowiednio dobranych środków rażenia. W takich warunkach ani przewaga ilościowa ani też techniczna nacierającego nie ma decydującego znaczenia.

Kolejnym z istotnych determinantów mającym swoją praktyczną wymowę jest w moim przekonaniu *przynależność do sojuszów*.

We wstępnej części rozdziału uzasadniano, że zobowiązania płynące z tego faktu sięgają sfery strategicznej i operacyjnej, nie można jednak nie dostrzec, iż w jakimś stopniu dotyczą również taktyki.

Począwszy od konieczności dostosowania niektórych rozwiązań teoretycznych do wymogów Sojuszu, łącznie z udziałem wydzielonych sił w misjach pokojowych oraz uczestnictwa w ewentualnych działaniach w interesie jego członków. Wszystko to powoduje potrzebę poszukiwania skutecznych sposobów przygotowania wojsk do wykonywania zadań również poza granicami kraju. Charakter tych zadań diametralnie odbiega od dotychczas przewidywanych, a warunki terenowe i klimatyczne wymuszają znaczną rozpiętość przygotowań. Taktyka działania w operacjach wymuszania pokoju, utrzymania pokoju, a taktyka walki w klasycznym rozumieniu to działania znacznie różniące się od siebie. Wszystko to wpływa na przeobrażenia jakie zachodzą w taktyce.

Wnioski i spostrzeżenia przedstawione w powyższym rozdziale pozwalają na wygenerowanie poniższej konkluzji: Dynamiczne, wieloaspektowe podejście do teorii taktyki wymaga odpowiednich zmian w powstającej literaturze przedmiotu. W szczególności taka doktrynalna „wykładnia” jaką ma być przyszły podręcznik Taktyki ogólnej musi podkreślać powiązania między aspektami działań zbrojnych.

Podręczniki, regulaminy oraz instrukcje, dotyczące filozofii walki zbrojnej doskonałą i kształcą personel wojskowy wszystkich rodzajów służb. Muszą się zatem jasno odnosić do zmieniającej się rzeczywistości oraz polecanych, odpowiednich rozwiązań taktycznych, technik i procedur. Powinny uwypuklać wieloaspektowe podejście do problemów działań zbrojnych oraz podkreślić, że wojny nie zdarzają się w próżni (oderwaniu od rzeczywistości).

Zmiany wykreowane przez kompetentnych teoretyków jak i praktyków sztuki wojennej powinny doprowadzić do postrzegania walki zbrojnej jako procesu bardzo trudnego, kształtowanego ciągle przez środki, środowisko i wymiary przyszłej wojny. Aby być na bieżąco z tymi zmianami potrzebne jest podejście w sposób całkowity i wielopoziomowy do teorii sztuki wojennej, która jest związana z rozwojem praktycznej doktryny walki zbrojnej. Tak więc teoria musi raczej przedstawiać walkę jako fenomen złożony z ciągłych zmian zachodzących w sposób dynamiczny na aktywnych poziomach, niż jako zamknięty system. Dzięki rewolucyjnym odkryciom w technologii komputerowej i zmianie w naukowym myśleniu, mamy środki do kontynuacji, rozwoju, i wieloaspektowego podejścia do wojny. Czyniąc to, otrzymujemy produkt w postaci ciągłej ewolucji sztuki wojennej a w niej również taktyki.

ZAKOŃCZENIE

Zaprezentowane treści niniejszego opracowania potwierdzają zasadność podjęcia tematu. Zespół autorski ocenia, że rozwiązany został główny problem badawczy i wyprowadzone z niego problemy szczegółowe, na poziomie zapewniającym udokumentowaną wiarygodność.

Potwierdziły się też hipotetyczne przypuszczenia przewidujące wskazanie wielu elementów taktyki ogólnej charakteryzujących się przewagą, jedne – właściwości narodowych, inne – sojuszniczych.

Wniesiono także wiele nowych treści do terminologii i typologii, nadających obecny kształt problematyce mieszczącej się w ramach taktyki ogólnej.

Niewątpliwą zaletą tego opracowania jest całościowe ujęcie wiedzy taktycznej, zgodnie z zaprojektowanym jej zakresem obejmującym taktykę ogólną. W porównaniu z poprzednimi ujęciami problemowymi poszerzony został ten zakres o działania w różnych sytuacjach pola walki.

Wprowadzona problematyka działań pokojowych i nowe elementy koordynacji działań w znaczący sposób wzbogacają teorię taktyki ogólnej z jednoczesnym wskazaniem na potrzebę podjęcia dalszych badań w tym zakresie.

Oceniamy, że osiągnięty został także cel poznawczy pracy gdyż wskazano na aspekty podkreślające narodowy charakter teorii taktyki ogólnej przy jednoczesnym respektowaniu wymagań sojuszniczych. Natomiast zaprojektowany cel praktyczny może być osiągnięty w pełnym wymiarze po opracowaniu podręcznika, w którym zostaną wykorzystane rezultaty badań przedstawione w niniejszym opracowaniu.

BIBLIOGRAFIA

- AAP-6, *Słownik terminów i definicji NATO*, Warszawa 1998.
- Amerykańskie doświadczenia z wojny w Wietnamie*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1974, nr 1.
- Aponowicz A., *Współdziałanie*, Warszawa 1970.
- ATP-35 (B).
- Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997.
- Bartczak B., *Właściwości działań artylerii pułku (dywizji) w nocy*, Warszawa, ASG 1989.
- Biezuński Z., *Przeciwdesantowa obrona wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1991.
- Biziewski J. *Pustynna Burza*, Warszawa 1994.
- British Army doctrine publication 1998.
- Brzozowski J., *Działania bojowe w rejonach zurbanizowanych we współdziałaniu z jednostkami wojsk obrony terytorialnej*, Warszawa 1998.
- Bujak A., Biziewski J., *Forsowanie Kanału Sueskiego przez wojska egipskie w 1973 r.*, Myśl Wojskowa 1994, nr 2.
- Bujak A., *Obrona i forsowanie przeszkód wodnych na szczeblach taktycznych (pk. Przeszkoda)*, Warszawa, AON 1997.
- Bujak A., *Problemy wykorzystania terenu w działaniach bojowych (pk. Teren)*, Warszawa, AON 1996.
- Bujak A., Śliwa Z., *Działania bojowe związku taktycznego i oddziału w specyficznych środowiskach*, Warszawa 1999.
- Bujak A., *Teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia działań obronnych w aspekcie terenu i klimatu (pk. Kraj)*, Warszawa, AON 1997.
- Bujak A., *Teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia działań obronnych w terenie lesistym (lesisto-jeziornym), pk. „Kraj-2”*, Warszawa, AON 1996.
- Bujak A., *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne, pk. Specyfika-1*, Warszawa 1998.
- Bujak A., *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne, pk. Specyfika-2*, Warszawa 1999.
- Bujak A., *Wpływ środowiska walki na działania bojowe*, Poznań 2000.
- Chocha B., *Rozważania o taktyce*, Warszawa 1982.
- Clausewitz C., *O wojnie*, Lublin 1995.
- Cold weather operations, part 4, Operation special environments,

- Cordesman A., Wagner A., *The Lessons of Modern War*, Mansell Publishing Limited, Londyn 1991.
- Cygankow P., *Rozwój taktyki natarcia w nocy*, Myśl Wojskowa 1979, nr 2.
- Czarnota Z., Moszumański Z., *Przeciwnicy „rozstawiają figury”*, Przegląd Wojsk Lądowych 2000, nr 5.
- Czarnotta Z., Moszumański Z., *Czeczenia 94-95*, Warszawa, Altair 1995.
- Daniel C., *Wpływ terenu lesisto-jeziornego na zadania i ugrupowanie bojowe wojsk w natarciu*, Myśl Wojskowa 1982, nr 2.
- Doktryna Taktyczna Sił Lądowych NATO ATP-35(B)*.
- Doktryna wojsk lądowych ATP-35(B)*, Warszawa 1995.
- Drost M., Gąsiorek K., *Współdziałanie w obronie powszechnej*, Warszawa 1995.
- Dupny T. N., *International and Defense Encyclopedia*, Brassey's, Washington 1993.
- Działania bojowe wojsk lądowych w górach (Według poglądów amerykańskich)*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1973, nr 6.
- Działania taktyczne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1995.
- FM 34-130 Intelligence preparation of the battlefield*, Department of the Army, Washington 1994.
- Frost R., „Street smart” soldiers - aspects of training for urban operations, vol. 21 *Internationale Defense Review* 1988, nr 3.
- Galewski Z., *Współdziałanie na polu walki*, Warszawa 1983.
- Gander T., *Bofors coastal defence artillery*, Jane's Defence Weekly 1985, vol. 4, nr 12.
- Gander T., *Szwedzkie potężne siły antyinwazyjne.*, Sweden's powerful anti-invasion force., Jane's Defence. Weekly, 1986, vol. 6, nr 24.
- Garstka J., *System zapór i niszczeń w obronie przeciwdesantowej wybrzeża morskiego*, Myśl Wojskowa 1994, nr 3.
- Gąsiorek K., *Główne założenia współdziałania wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej*, [w:] MW nr 4/1994
- Geografia wojenna Polski*, Warszawa, AON 1995.
- Gotz R., *Force XXI: US Army in der zukunft*, Truppenpraxis 1998 r., nr 7/8.
- Grant S., *Tomorrow's battlefield*, Jane's Defense 1997.
- Grau L., Nawroz M., *The Soviet Experience in Afganistan*, Military Review, September-October 1995.
- Gwarda K., *Charakterystyka lasów oraz ich wpływ na działania bojowe wojsk*, Przegląd Wojsk Lądowych 1980.

- Hansen, Evans, *Użycie jednostek wojsk lądowych w górach na dużych wysokościach*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1967, nr 1.
- Harkavy R.E., *The Lessons of Recent Wars in the third World*, Lexington (MA) USA 1985.
- Haucke W., *Das Gefecht bei Nacht*, Kampftruppen 1975, nr 3.
- Heisbourg F., *Wojny*, Warszawa, Prószyński i S-ka 1998.
- Hewish M., *Obrona wód przybrzeżny i wybrzeży*, Internationale Defense Review 1986, vol. 19, nr 9, [W:] Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1989, nr 1.
- Hewish M., Hammick M., Boatman J., *Fighting the dark: policy on 24h combat still lacking*, Internationale Defense Review 1992, vol. 25, nr 6.
- Hewish.M., Pengelley R., *Warfare in the global city*, Janes International Defrnse Review 1998, nr 6
- Huzarski M., *Działania taktyczne w terenie lesisto-jeziornym*, Orzysz 1997.
- Huzarski M., *Obrona związku taktycznego*, AON, Warszawa 1996.
- Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999.
- J. B., *Prowadzenie operacji zbrojnych w warunkach szczególnych (według poglądów rosyjskich)*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 1999, nr 1(233).
- Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna Polski na progu XXI wieku*,
 Jakubczak R., *Przygotowanie i prowadzenie działań wojsk obrony terytorialnych w rejonach odpowiedzialności*, Warszawa 1996.
- Janicki L., *Wykorzystanie terenu w działaniach nocnych i warunkach ograniczonej widoczności*, Przegląd Wojsk Lądowych 1973, nr 10.
- Kaczmarek W., *Działania taktyczne związku taktycznego (oddziału) w specyficznych środowiskach pola walki*, Warszawa, AON 1995.
- Kaczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995.
- Kaczmarek W., *Związek taktyczny (oddział) w obronie wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1997.
- Kiziewicz J., *Specyfika prowadzenia natarcia w miejscowościach i osiedlach*, Przegląd Wojsk Lądowych 1975, nr 2.
- Koncepcja rozwoju obrony terytorialnej*, Warszawa, MON 1998.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Warszawa 1965.
- Kotarbiński T., *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938.
- Kowalczyk A., *Afganistan 80-89*, Warszawa, Altair 1994.
- Kowalski A., *Właściwości prowadzenia działań bojowych w nocy w terenie lesisto-jeziornym i górzystym*, Myśl Wojskowa 1981, nr 5.

- Koziej S., Łaski W., Sznajder R., *Teren i taktyka*, MON, Warszawa 1980.
- Kratz H. A., *Kampf zwischen Beton*, Wehrausbildung 1992, nr 5.
- Lach Z., Łaszczuk A., Nowak Z., *Ocena terenu według NATO*, Warszawa 2000.
- Lasswell J. A., Wall to Wall. Sea Dragon's Next Phase Explores Urban Warfighting Tactics For The 21st Century, *Armed Forces Journal, International*, January 1998.
- Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1971.
- Lidwa W., *Wpływ zadań obrony terytorialnej na przeobrażenia w taktyce ogólnej*, Warszawa 1998.
- Lidwa W., *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000.
- Lidwa W., *Współdziałanie w walce lądowej*, Warszawa 2000.
- Lidwa W., *Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej w działaniach na obszarze kraju*, rozprawa habilitacyjna, Warszawa 1999.
- Lis J., *Właściwości obszarów górskich i ich wpływ na prowadzenie działań bojowych*, *Myśl Wojskowa* 1970, nr 3.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Maczyński W., *Rozpoznanie artyleryjskie w terenie górzystym*, *Przegląd Wojsk Lądowych* 2000, nr 5.
- Materiały z konferencji, *Działania taktyczne wojsk operacyjnych w warunkach współdziałania z obroną terytorialną*, Warszawa, AON 1998.
- Mazurkiewicz J., *Właściwości organizacji łączności w warunkach szczególnych*, Warszawa 1994.
- Middeldorf E., *Taktyka w kampanii rosyjskiej*, Warszawa 1961.
- Mountain Operations, [W:] *Army Field Manual, Volume IV – Operations Special Environments*, British Army Doctrine Publication 1998.
- Night, Multi-Service and Adverse Weather Combat Operations*, [FM 90-22], Ford Monroe, Virginia 1991.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985.
- O teorii obrony wybrzeża*, *Boennaja Mysl* 1994, nr 4.
- Operation Desert Sabre, *The Planning Process and Tactics Employed Br 1 st Armoured Division*, 1993.
- Panton J., *Company team offensive operations in urban terrain*, *Armor* 1993, nr 11-12.
- Parzewski J., *Tworzenie systemu zapór minowych w obronie lądowej wybrzeża morskiego RP*, Warszawa, AON 1994.

- Pecorov S., *Podgotovka k vedeniju boevych dejstvij v gorode*, Zarubeznoe Voennoe Obozrenie 1990, nr 5.
- Przebieg działań wojennych w CZECHOSŁOWACII (cz.I)*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej Oddział WOW, Biuletyn informacyjny Nr 6, Warszawa-Cytadela 1995.
- Przebieg oraz doświadczenia i wnioski z wojny w rejonie Zatoki Perskiej*, Warszawa 1991.
- Regulamin działań wojsk lądowych (Tymczasowy)*, AON, Warszawa 1998.
- Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999.
- Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry*, Warszawa 1993.
- Riper P., Scales R., *Preparing for war in the 21st century*, Parameters, United States Strategic Institute, USA 1997.
- River crossing operations, *FM 90-13*, Department of the Army, 1992.
- Scales R., *Future warfare*, Carlisle Barracks, USA 1999.
- Schwarzkopf H.N., *Nie trzeba bohatera*, Ryton, Warszawa 1993.
- Sobolewski G., *Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych wzmocnionego siłami obrony terytorialnej, rozprawa doktorska*, Warszawa 2000.
- Staszak D., *Właściwości użycia artylerii do ognia pośredniego w porażeniu ogniowym przeciwnika podczas obrony wybrzeża morskiego*, Warszawa, AON 1991.
- Sullivan G. R., Dubik J. M., *Land Warfare in the 21st Century*, Carlisle Barracks, Pensylwania 1993.
- Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
- System obrony terytorialnej III Rzeczypospolitej Polskiej*, Zeszyty Naukowe AON 1(30)A/1989.
- Szeremietiew R., *Obronić Polskę*, Warszawa 1997.
- Ścibiorek Z., *Aktywność w obronie*, „SUKCES”, AON, Warszawa 1996.
- Ścibiorek Z., *Działania opóźniające*, Warszawa 1996.
- Ścibiorek Z., Kałużny K., *Marsz dywizji i pułku na obszarze kraju.*, Warszawa, AON 1992.
- Ścibiorek Z., Lidwa W., Płonka I., *Taktyka piechoty górskiej*, Warszawa, AON 1994.
- Ścibiorek Z., *Rozważania o obronie*, Warszawa 1993.
- Ścibiorek Z., Święcicki S., *Współdziałanie wojsk operacyjnych z wojskami obrony terytorialnej*, Warszawa 1998.

Ścibiorek Z., *Zasady prowadzenia działań opóźniających przez oddziały i pododdziały ogólnowojskowe (OPÓR I)*, AON, Warszawa 1996.

Śliwa Z., *Jeszcze o działaniach w górach*, Przegląd Wojsk lądowych 1999, nr 10.

Śliwa Z., *Wybór przedniego skraju w obronie przeszkód wodnych*, Myśl Wojskowa 1996, nr 6.

THE ARMY'S FIELD MANUAL FM 100-5 OPERATIONS

Tomaszewski A., *Wojska lądowe w strategicznej operacji obronnej*, Toruń 1996.

Użycie batalionu piechoty i czołgów na współczesnym polu walki, Warszawa, Centrum Doskonalenia Oficerów WP 1984.

Wawrzyniak R., *Planowanie manewru w terenie górzystym*, Przegląd Wojsk Lądowych 1989.

Wiatr M., *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999.

Winokur, *Zabezpieczenie świetlne walki w nocy*. Przegląd Wojsk Lądowych 1983, nr 3

Właściwości obrony związku taktycznego w nocy, Warszawa, AON 1993.

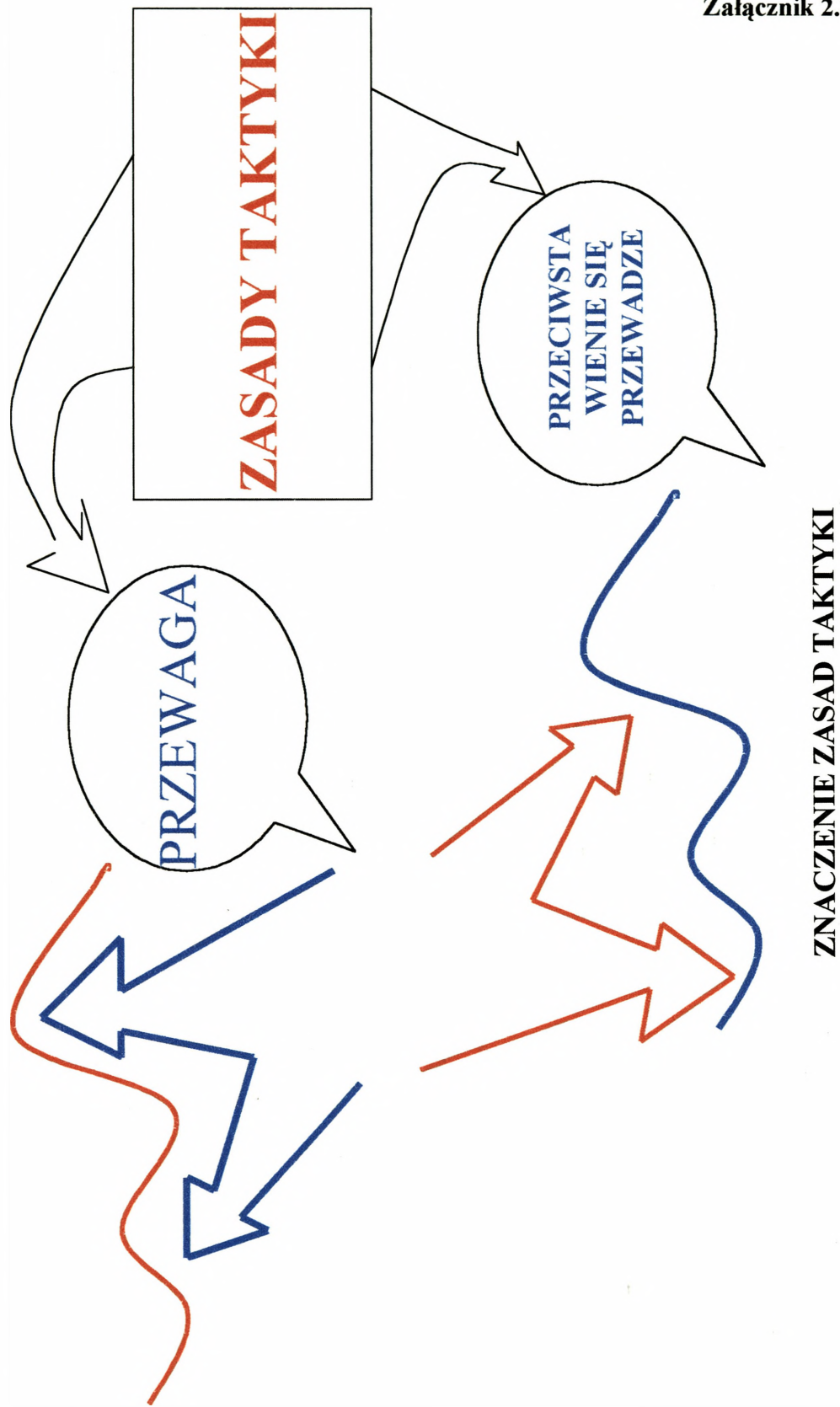
Zajdziński W., *Jednostki górskie państw obcych w działaniach bojowych w górach*, Warszawa, AON 1994.

Zieliński J., *Zarys teorii sztuki operacyjnej*, Warszawa 1998.

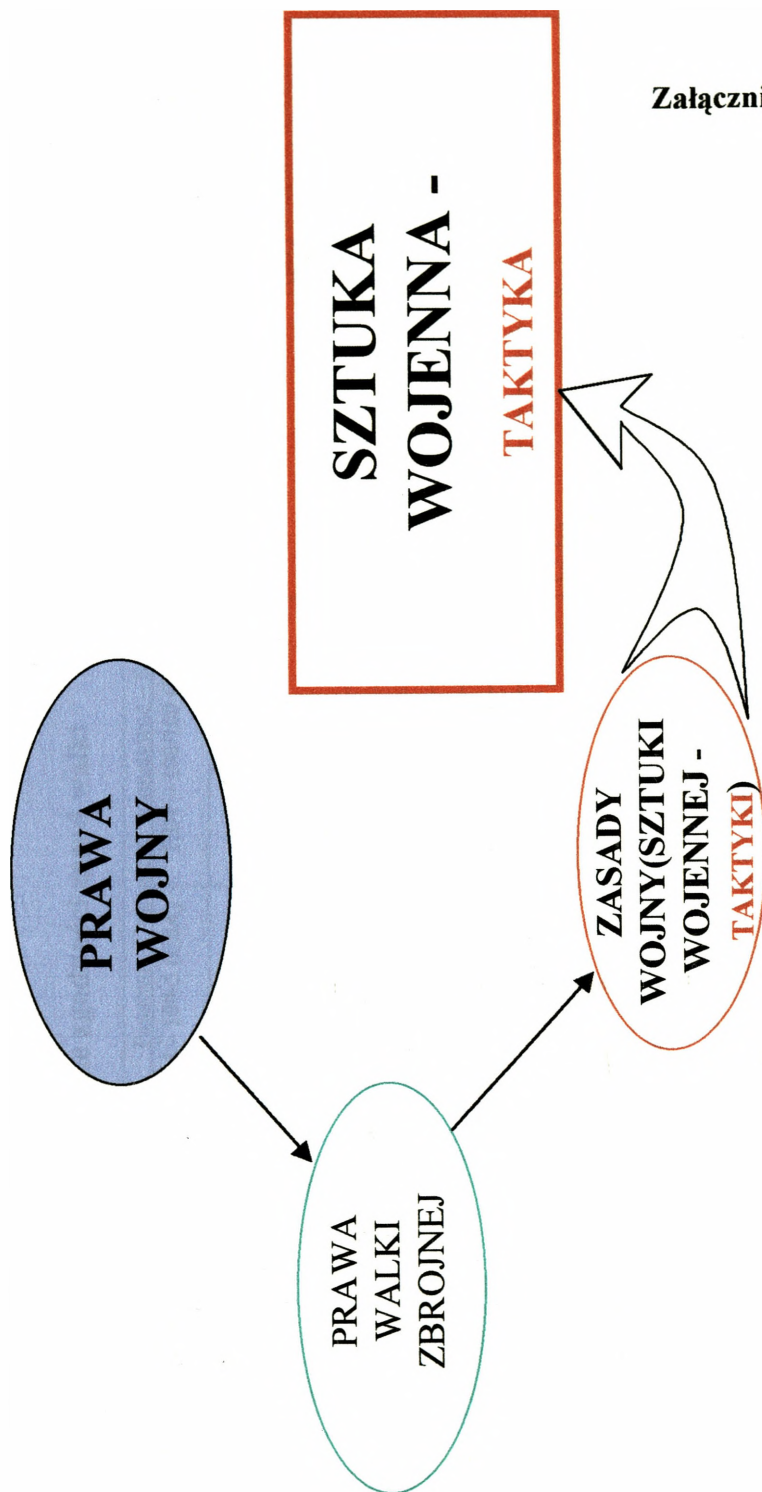
WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

- 2.3.1. Znaczenie zasad taktyki
- 2.3.2. Zależności pomiędzy prawami wojny, prawami walki zbrojnej i zasadami wojny (sztuki wojennej – taktyki)
- 2.3.3. Porównanie zgodności zasad walki
- 2.4.1. Elementarne czynniki walki zbrojnej
- 3.1.4. Struktura bz, bcz niektórych państw europejskich
- 3.2.1.3. Porównanie celów prowadzenia działań opóźniających zawartych w regulaminach wybranych armii państw NATO
- 3.2.1.4. Analiza porównawcza terminu „wycofanie”
- 3.2.1.5. Analiza porównawcza terminu „działania nieregularne”
- 3.2.2.1. Zasady wykonywania marszów
- 3.2.2.1.1. Ugrupowanie marszowe brygady
- 3.2.2.1.2. Ugrupowanie marszowe brygady
- 3.2.2.1.3. Elementy ubezpieczenia marszowego
- 4.1.6.1. Wyniki analizy porównawczej charakterystyki przeszkód wodnych
- 4.1.6.2. Wyniki analizy porównawczej podstawowych działań taktycznych w aspekcie przeszkody wodnej
- 4.4.1. Miejsce sił OT we współczesnym modelu operacji
- 4.4.2. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach opóźniających
- 4.4.3. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach obronnych
- 4.4.4. Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach zaczepnych
- 5.1. Porównanie cech wyróżniających koordynację, synchronizację, współdziałanie
- 5.2. Zależności, relacje i obszary koordynacji oraz współdziałania (schemat ideowy)

- 5.3. Punkty koordynacyjne w działaniach taktycznych wojsk lądowych
Rejony jako wyznaczniki koordynacji ognia i ruchu w działaniach taktycznych
- 5.4. Podział pasa odpowiedzialności związku taktycznego
Wybrane wyznaczniki koordynacji manewru w natarciu
- 5.5. Wybrane wyznaczniki koordynacji manewru w obronie
Wybrane wyznaczniki koordynacji ognia i ruchu w obronie
- 5.6. Obszary działań Sił Lądowych i lotnictwa Taktycznego oraz linie planowania i koordynacji działań
Wybrane elementy i wyznaczniki kierowania i koordynacji działań
– zwrot zaczepny w obronie

ZNACZENIE ZASAD TAKTYKI

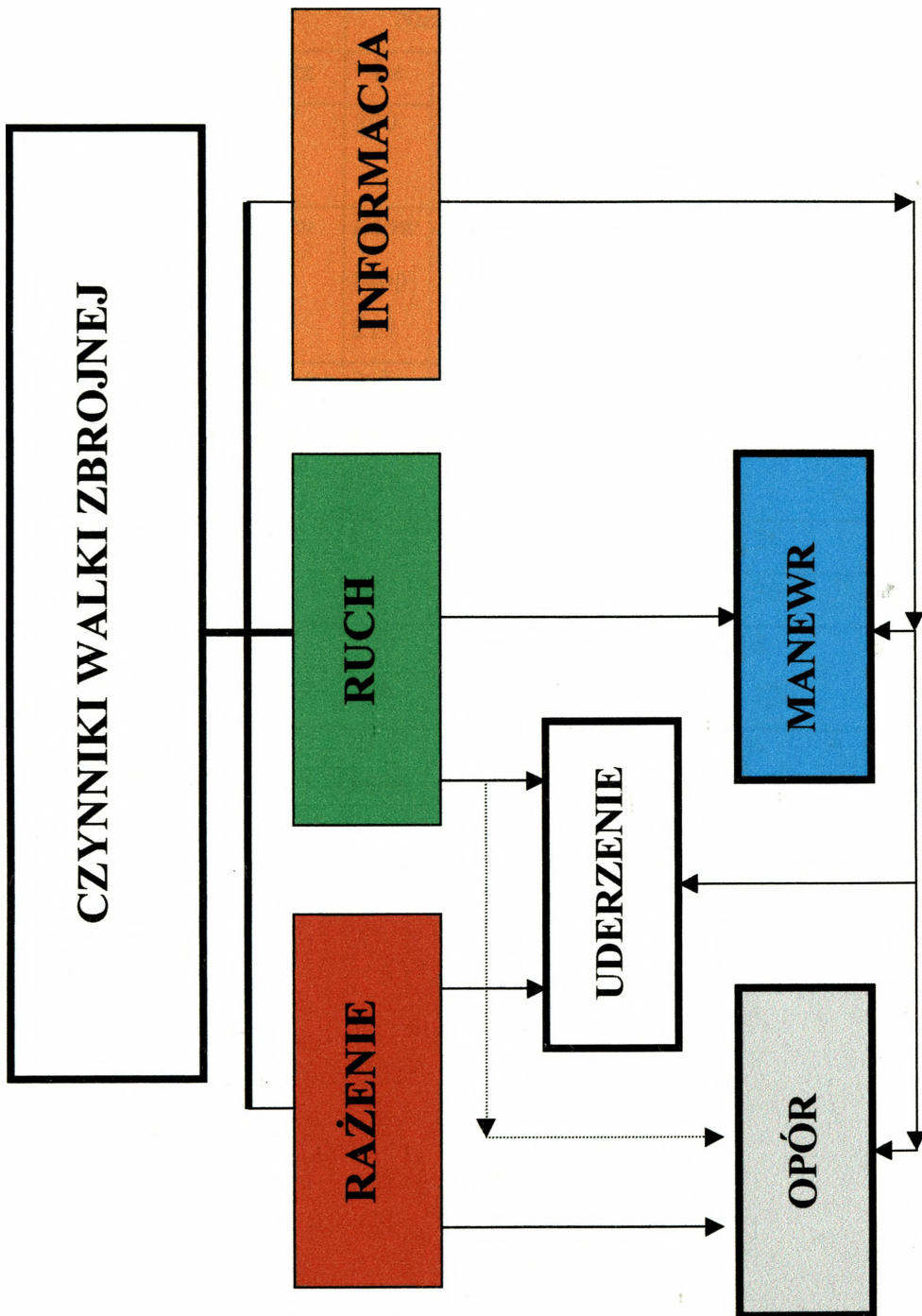
Załącznik 2.3.2.

ZALEŻNOŚCI POMIĘDZY PRAWAMI WOJNY, PRAWAMI WALKI ZBROJNEJ I ZASADAMI WOJNY (SZTUKI WOJENNEJ - TAKTYKI)

Tabela 1.

Porównanie zgodności zasad walki

Lp.	Państwo – Dokumenty normatywne – Sojusz					
	AJP – 1 (A) - NATO	ATP – 35(B) - NATO	FM – 100-5 (USA)	HDv – 100/100 (RFN)	WNP (Rosja)	RDzTWZ i P batalion – kompania (Polska)
	1	2	3	4	5	6
1	Troska o morale	Czynniki ludzkie (przywództwo, morale, inicjatywa, elastyczność, wytrzymałość)			Morale	Czynnik ludzki (przywództwo, morale, inicjatywa, elastyczność, wytrzymałość)
2	Założenia (Celowość)	Wybór i sprecyzowanie celu	Cel	Osiągnięcie celu	Przestrzeganie celu	Celowość
3		Swoboda działania		Swoboda działania		
4		Działania zaczepne	Ofensywa			
5	Koncentracja sił	Koncentracja wysiłku	Zmasowanie	Punkty ciężkości	Koncentracja wysiłku	
6	Ekonomia wysiłku	Ekonomia sił	Ekonomia sił	Ekonomia sił	Ekonomiczne użycie siły	Ekonomia sił
7		Mobilność				
		Manewr	Manewr	Manewr	Manewr i szybkie tempo działań	Manewr
8	Zaskoczenie	Zaskoczenie	Zaskoczenie	Zaskoczenie	Zaskoczenie i zabezpieczenie	Zaskoczenie
9		Rozpoznanie				
10	Prostota	Prostota	Prostota	Prostota		
11	Utrzymywanie operacji	Podtrzymanie sił		Odwody		
12	Elastyczność	Elastyczność				
13	Współpraca	Współpraca				
14		Zabezpieczenie logistyczne		Współdziałanie	Współdziałanie	
15	Bezpieczeństwo	Ubezpieczenie i ochrona tajemnicy	Bezpieczeństwo	Zaopatrywanie materiał. i med.-sanit. Zachowanie tajemnicy	Ochrona skuteczności bojowej własnych wojsk	Zachowanie zdolności bojowej
16			Jedność dowodzenia	Energiczne dowodzenie		
17	Inicjatywa			Ryzyko		
18				Mylenie		
19				Maskowanie i ukrycie		
20				Przewaga		
21						
22	Jedność wysiłków				Aktywność walki	Aktywność
					Unicestwienie	

Struktura bz, bcz niektórych europejskich

Wyszczególnienie	USA		Niemcy		Rosja		Czechy	Polska	
	bz	bcz	bz	bcz	bz	bcz	bz	bz	bcz
Stan osobowy	870	580	800	550	450	250	550	451	191 (224)
Organ dowodzenia	kdow 357	kdow 323	kdow zaop 219	kdow zaop 189	dctwo sztab	dctwo sztab	dctwo sztab	dctwo sztab (10)	dctwo sztab (9)
Liczba pododdziałów	4xka kppm plm	4xkcz plm	3xkz km	4xkcz	3xkz km (5xkz+	3 kcz (5)	144 kz + bcz	3 kz kwsp	3
Czołgi	-	58	-	53	13	31(40)	26	-	30
BWP i TO	54	7	53	-	33 (49)	24	30	30	-
Moździerze	6 106,7	6 106,7	10 120	-	6x 120 (8x82		8 120	6 120	-
PPK	48 12TOW 36 draga	-	18 Milan				6	4	-

Źródło> J. Flis, Czy wojsko batalionami stoi? PWL 4/1997

**PORÓWNANIE CELÓW PROWADZENIA DZIAŁAŃ OPÓZNIAJĄCYCH
ZAWARTYCH W REGULAMINACH WYBRANYCH ARMII PAŃSTW NATO**

ATP-35(B)	HDv 100/100	FM 100-5	Regulamin działań wojsk lądowych wyd. DWL
<p>1) Spowolnienie przemieszczania się przeciwnika</p> <p>a) obniżenie możliwości zaczepnych przeciwnika;</p> <p>b) uzyskanie czasu na późniejsze oddziaływanie.</p> <p>2) Wmanewrowanie przeciwnika do rejonu, gdzie będzie on podatny na ataki.</p> <p>3) Uniknięcie walki w niepożądanych warunkach. Ustalenie głównego wysiłku przeciwnika.</p> <p style="text-align: right;">s. 146</p>	<p>1) Zyskanie czasu.</p> <p>2) Skierowanie nieprzyjaciela w określonym kierunku;</p> <p>3) Osłabienie sił nieprzyjaciela.</p> <p>4) Wyprowadzenie wojsk w wypadku zagrożenia zniszczeniem przez przeważającego nieprzyjaciela.</p> <p style="text-align: right;">s. 265</p>	<p>Zyskanie czasu dla:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odtworzenia obrony; - osłony broniącej się lub wycofującej się jednostki; - ochrony skrzydła jednostki wojsk własnych; - udziału w wysiłkach na rzecz ekonomii sił. <p style="text-align: right;">s. 289</p>	<p>1) Zadanie przeciwnikowi znacznych strat, bez wdawania się w przewlekłe walki.</p> <p>2) Zyskanie czasu kosztem stopniowej utraty terenu.</p> <p>3) Skierowanie przeciwnika w określonym kierunku i tym samym przejście inicjatywy.</p> <p>4) Wyprowadzenie wojsk, w wypadku zagrożenia rozbitiem ich przez przeciwnika;</p> <p>5) Ustalenie punktu ciężkości natarcia przeciwnika.</p> <p style="text-align: right;">s. 123</p>

Załącznik 3.2.1.3.

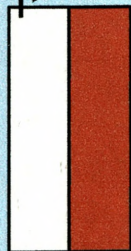
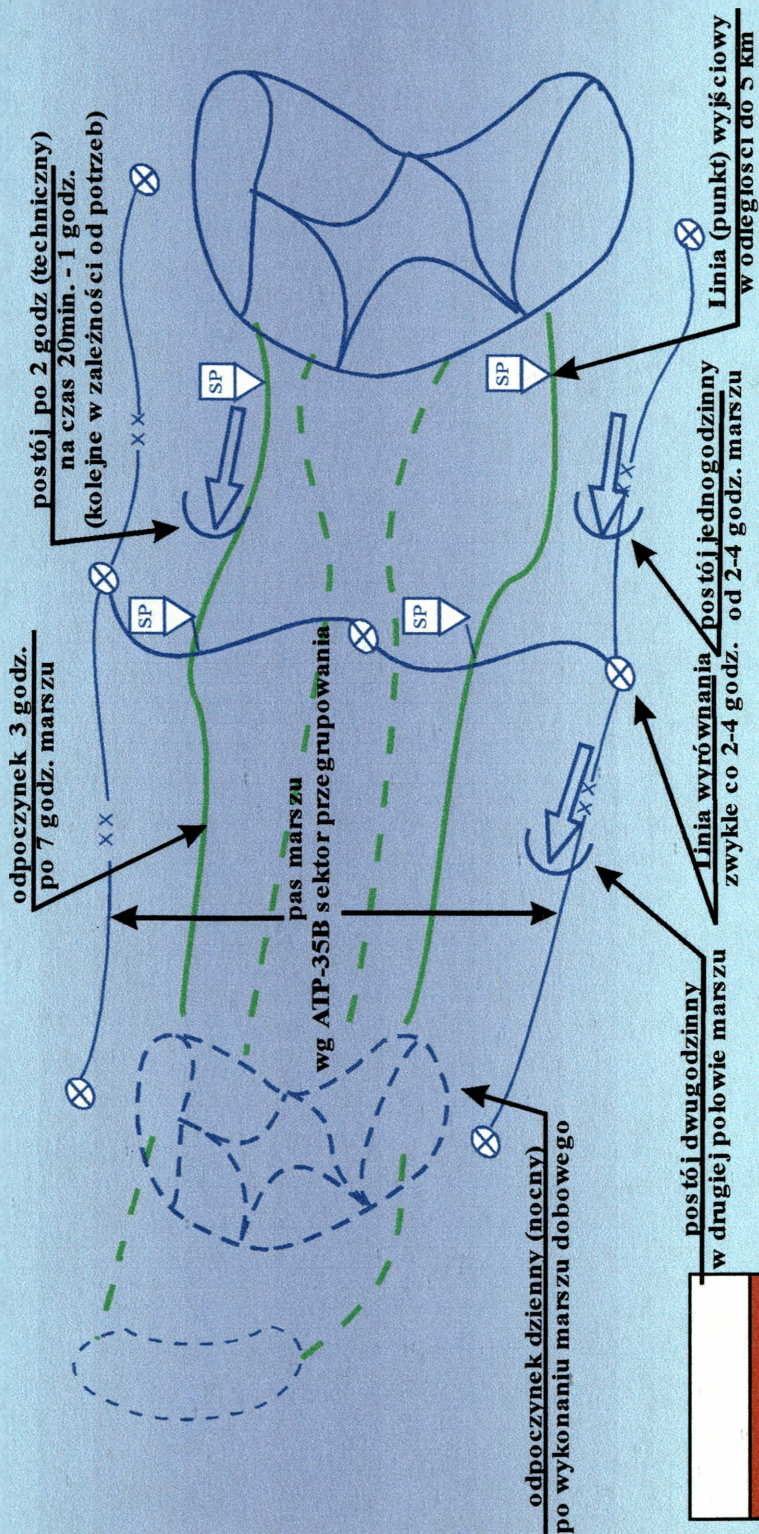
<p>Analizowane pojęcie</p> <p>WYCOFANIE</p>	<p>Regulamin działań wojsk lądowych</p> <p>Rodzaj walki prowadzonej w celu zerwania kontaktu bojowego z przeciwnikiem lub uchylenia się od starcia w niekorzystnej sytuacji</p>	<p>Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDV 100/100</p> <p>Wycofanie jest działaniem szczególnym.</p> <p>Wycofanie ma na celu uzyskanie większej swobody działania. Może ono być celowe lub konieczne w każdym rodzaju działań bojowych.</p>	<p>Podręcznik połowy 100-5 Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych</p> <p>Wycofanie jest rodzajem działań odwrotowych.</p> <p>Wycofanie rozpoczyna się w warunkach zagrożenia interwencją ze strony nieprzyjaciela.</p>	<p>Doktryna taktyczna sił lądowych ATP-35 (B)</p> <p>Wycofanie z walki ujęte jest w rozdziale: Etapy pośrednie w działaniach bojowych i występuje, gdy wojska wychodzą z walki z siłami przeciwnika zgodnie z wolą dowódcy w celu zerwania styczności z przeciwnikiem</p>	<p>AAP-6(U). Słownik terminów i definicji NATO. Warszawa 1998</p> <p>Operacja , w której siły nie będące w bezpośredniej styczności oddalają się od przeciwnika</p>
--	---	--	---	---	---

Analiza porównawcza terminu „wycofanie”.

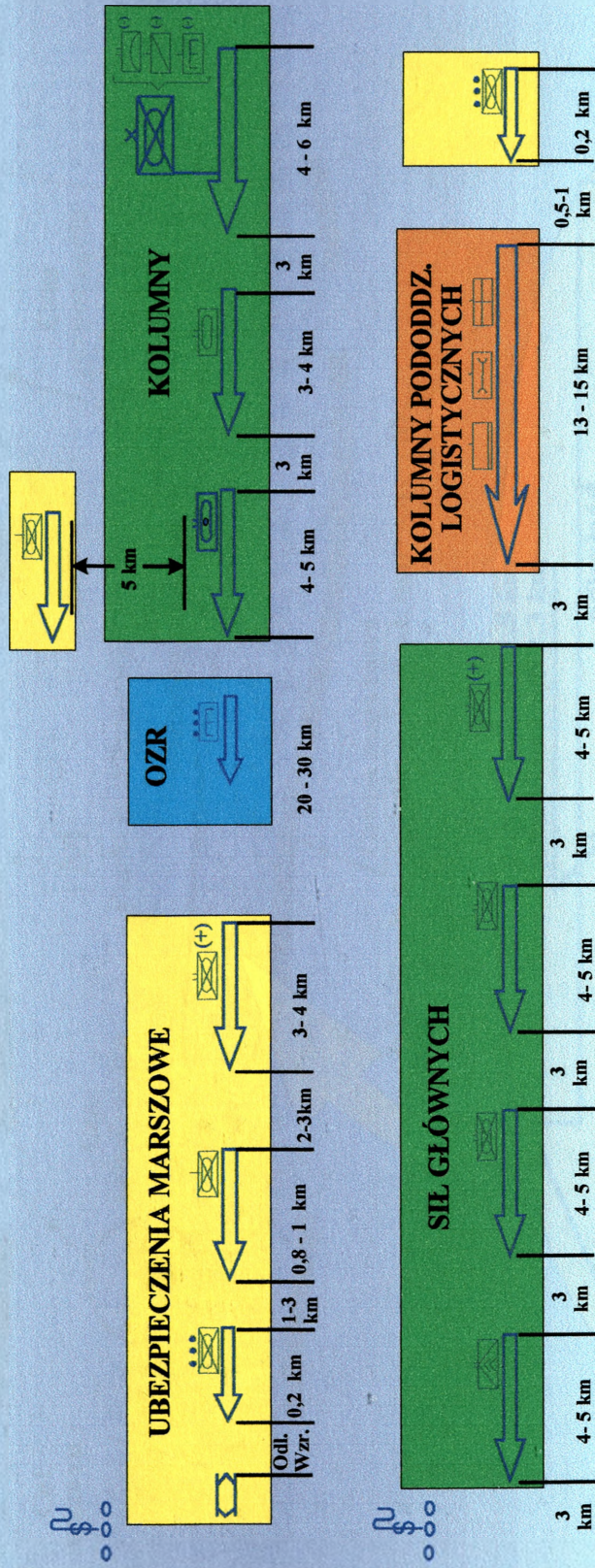
Analizowane pojęcie	DZIAŁANIA NIEREGULARNE	Regulamin działań wojsk lądowych	rodzaj walki prowadzonej w formie działań bojowych zgrupowań taktycznych przygotowanych już w czasie pokoju lub doraźnie tworzone w czasie wojny, stosujących specyficzne sposoby walki w celu zwalczania i dezorga- nizacji działań przeciwnika na obszarze przez niego opanowanym	Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100	jest to szczególny sposób działań, które mogą być stosowane w każdym rodzaju działań bojowych	Podręcznik polowy 100-5 Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych	Nieregularne siły Uzbrojone osoby albo grupy które nie są członkami regularnych sił zbrojnych, policji lub innych wewnętrznych organów bezpieczeństwa.	Doktryna taktyczna sił lądowych ATP-35 (B)	działania bojowe na terytorium kontrolowanym przez przeciwnika, które mogą być prowadzone w połączeniu z różnymi siłami, albo niezależnie, głęboko na terytorium zajętym przez przeciw- nika bez bezpośredniej więzi z innymi wojskami
---------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	--	--	--	--	---	---	---

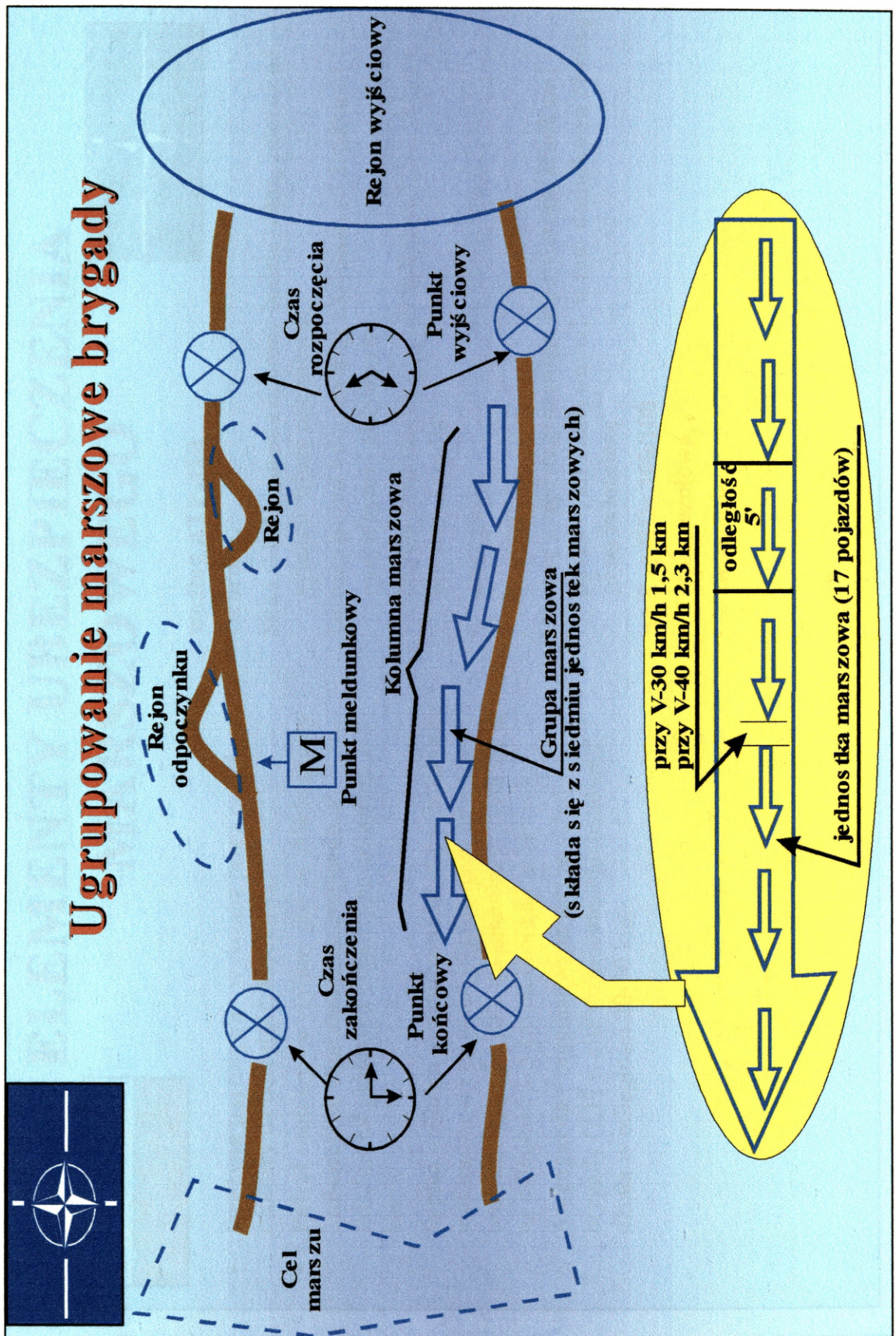
Analiza porównawcza terminu „działania nieregularne”.

Zasady wykonywania marszów

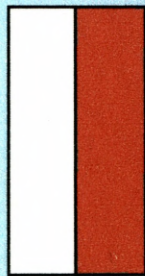

Ugrupowanie marszowe brygady

ELEMENTY UBECZPIECZENIA MARSZOWEGO

według ATP-35B

- **Drużyna patrolowa** - wysyłana przez patrol czołowy na odległość wzrokową;
- **Patrol czołowy** - wysyłany jest ze składu szpicy czołowej lub batalionu maszerującego w składzie sił głównych brygady na odległość 2-3 km;
- **Szpica czołowa** - organizowana jest w batalionie maszerującym na czele sił głównych brygady oraz działającego jako awangarda. Wysyła się ją na odległość 3-5 km od czoła sił głównych;
- **Awangarda** - organizowana jest ze składu brygady (ZT) w sile wzmocnionego batalionu, działa w odległości 20-30 km.

Ochrona.

Siła i skład elementu ochrony będzie różna, zależna od sytuacji. Może obejmować:

Obronę przed uderzeniami naziemnymi środkami pasywnymi i aktywnymi:

- patrole rozpoznawcze, poprzedzające i zamykające otwarte skrzydła;
- awangardę;
- ariergardę.

Obronę przed zagrożeniem z powietrza, środkami pasywnymi i aktywnymi, w tym dodatkową obronę przeciwlotniczą.

według HDv 100/100

- szpica czołowa;
- awangarda.

Wyniki analizy porównawczej charakterystyki przeszkód wodnych

Kategoria przeszkody wodnej	Charakterystyka przeszkody wodnej	
	narodowa	sojusznicza
łatwe do sforsowania	wąskie przeszkody wodne do 50 m i średnie 50-150 m (pokonuje się je z zasady w bród, na pływających wozach bojowych i środkach desantowo-przeprawowych oraz pod wodą; do przeprawy wojsk wykorzystuje się również mosty towarzyszące i niskowodne)	przeszkoda wodna o szerokości mniejszej niż 1,5 m i głębokości do 0,6 m, teren przejezdny
trudne do sforsowania	szerokie 150-300 m (pokonuje się je z reguły na pływających wozach bojowych, środkach desantowo-przeprawowych i promach; posiadając wystarczającą ilość środków pontonowych, buduje się mosty pontonowe i kombinowane) oraz szerokość do 300 m, głębokość do 2,5 m, dno muliste, podmokły lub zabagniony przyległy teren w 50% utrudniający dostęp do przeszkody	przeszkoda wodna o szerokości większej niż 1,5 m wysokość brzegów przeszkody wodnej do 1,2 m; prędkość nurtu do 1,5 m/s; głębokość do 1,2 m; możliwość pokonywania przeszkody na wybranych odcinkach, teren trudno przejezdny
bardzo trudne do sforsowania	bardzo szerokie szerokość powyżej 300 m, głębokość ponad 2,5 m, przyległy teren podmokły lub zabagniony, stromość brzegów powyżej 20° przy wejściu i powyżej 15° przy wyjściu z wody dla czołgów oraz dla środków desantowo-przeprawowych i innych pojazdów odpowiednio 6° i 12°.	przeszkoda wodna o szerokości większej niż 1,5 m wysokość brzegów przeszkody wodnej ponad 1,2 m; prędkość nurtu większa niż 1,5 m/s; głębokość ponad 1,2 m; przeszkody do pokonywania których wymagany jest sprzęt przeprawowy, teren nieprzejezdny

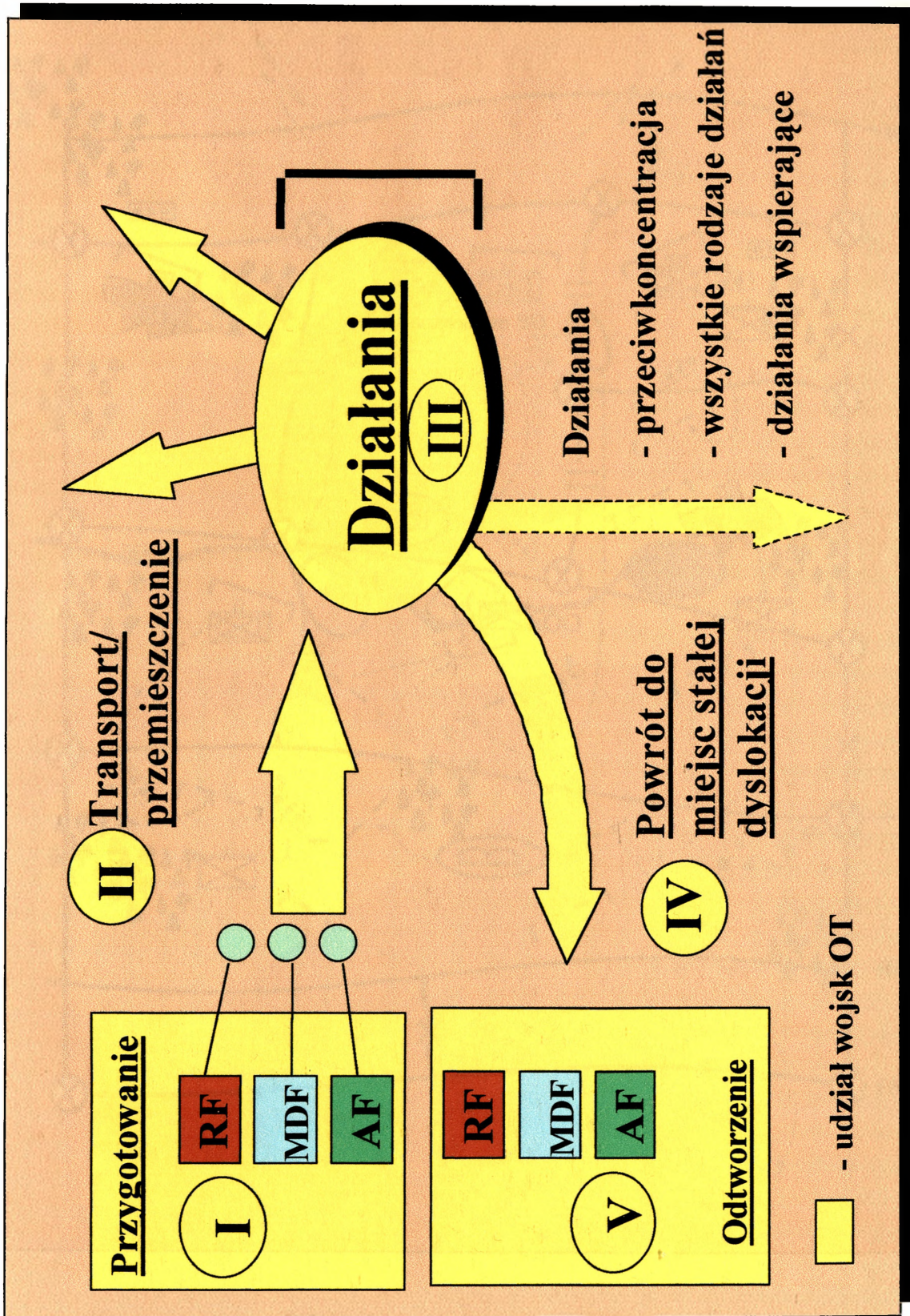
Wyniki analizy porównawczej podstawowych działań taktycznych
w aspekcie przeszkody wodnej

OBRONA PRZESZKODY WODNEJ

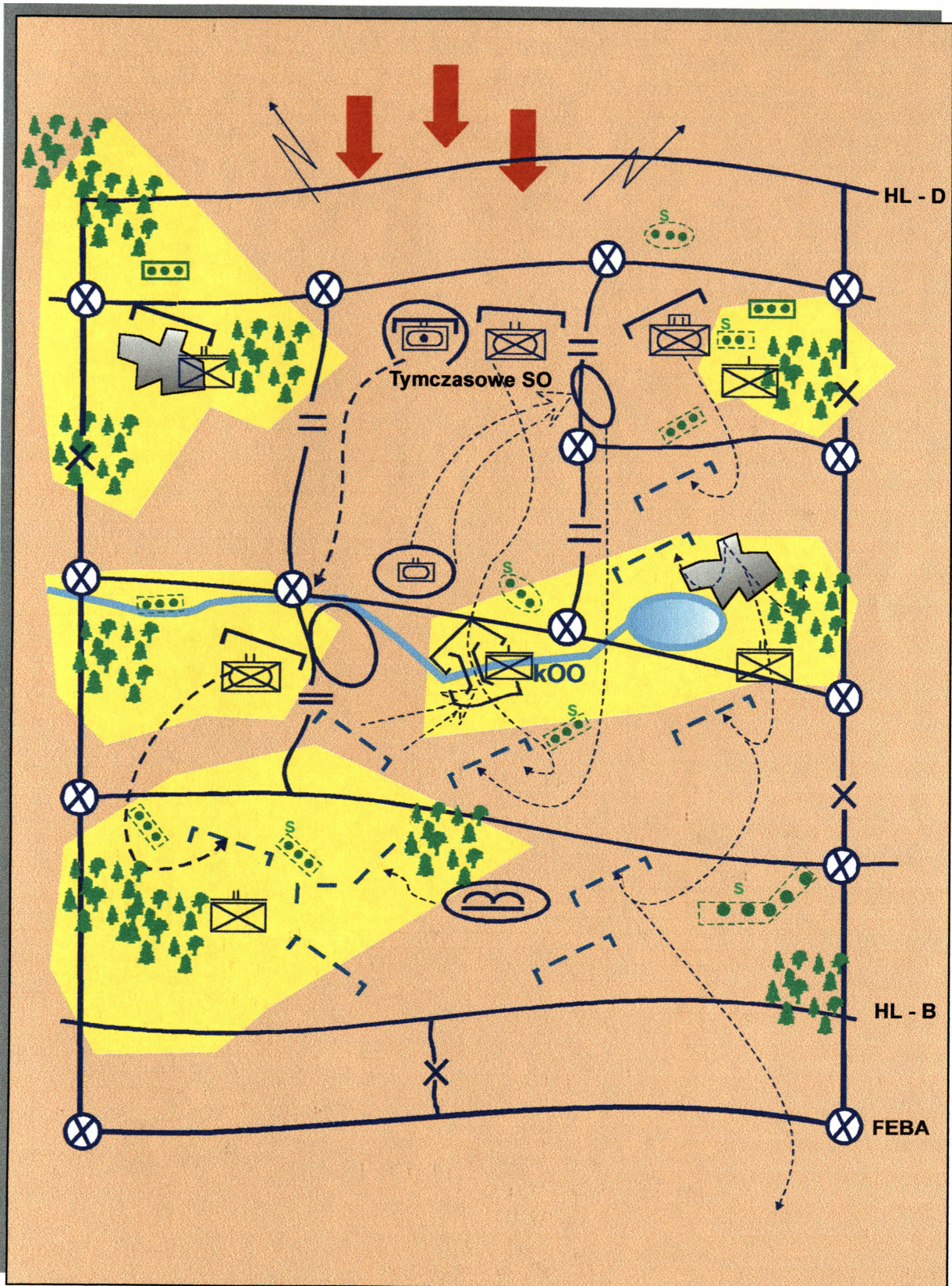
wyszczególnienie	Charakterystyka obrony przeszkody wodnej
BATALION	broni rejonu o powierzchni 9-15 km ² (3-5 km wzdłuż frontu, głębokości do 3 km). Na wybranych kierunkach batalion może bronić rejonu o szerokości 6-8 km ugrupowany w jednym rzucie. Odległość między kompanijnymi punktami oporu wynosi od 1 do 1,5 km. W lukach organizowany jest system ognia i rozbudowa pasa zapór inżynierskich. Pododdziały broniące się na zasadniczych kierunkach prowadzą aktywne działania demonstracyjne, w celu wciągnięcia sił głównych przeciwnika w zaplanowane rejonu obezwładniania ogniowego.
BRYGADA	może być przydzielony rejon obrony o szerokości do 20 i więcej km, a głębokość jej ugrupowania może wynosić 15 – 30 km, ugrupowanie bojowe w jeden rzut z jednym lub z dwoma odwodami
DYWIZJA	broni się w pasie o szerokości do 40 km, mając dwie brygady w pierwszym rzucie, głębokość ugrupowania bojowego może wynosić 30 – 50 km.

SPOSOBY FORSOWANIA PRZESZKÓD WODNYCH

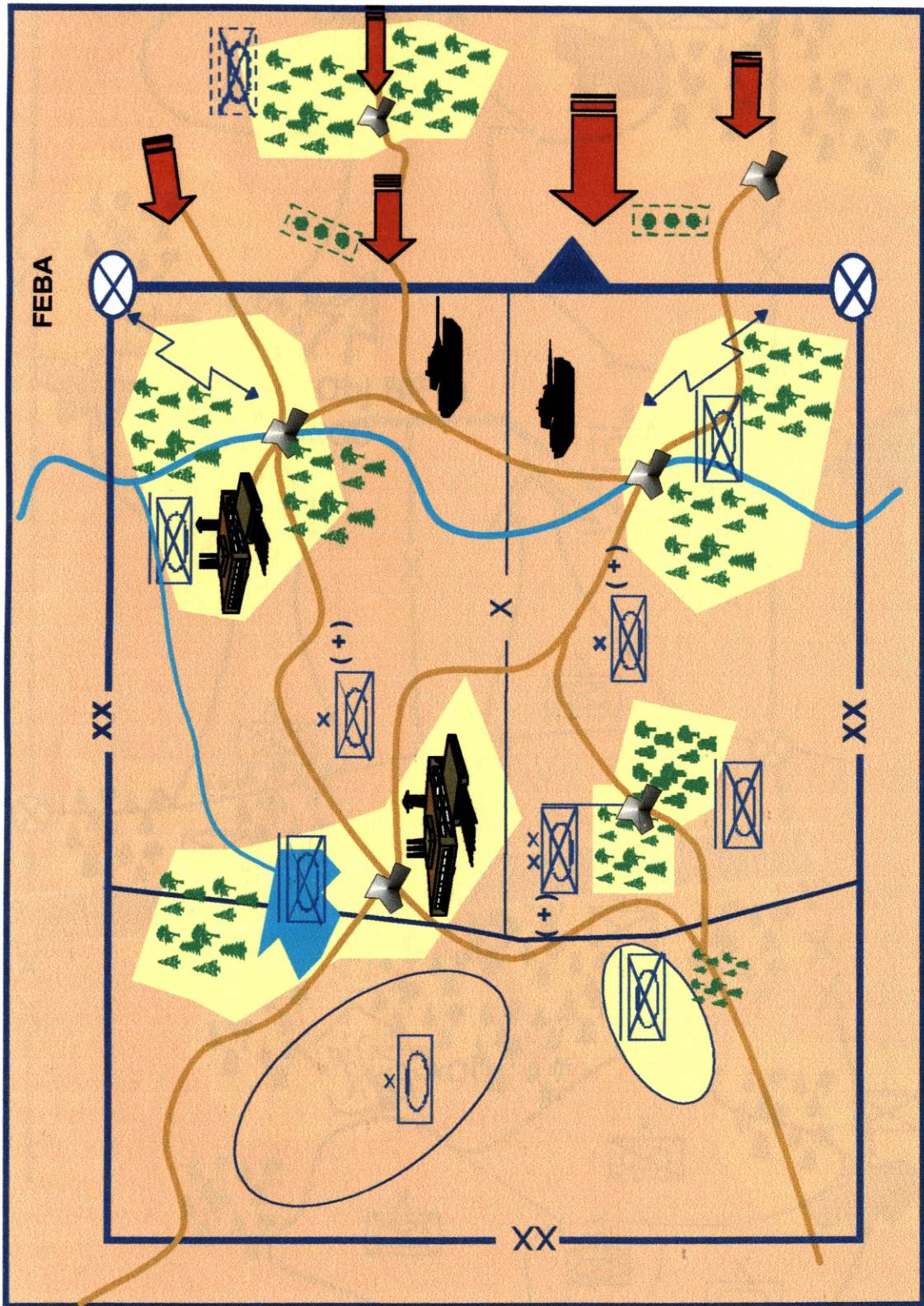
Rodzaj przeprawy	Elementy wspólne dla państw Sojuszu
pod wodą	Realizowana w zasadzie tylko w odniesieniu do czołgów jako sposób pomocniczy, na dogodnych odcinkach przeprawy wodnej, wymagających szerokiego zabezpieczenia techniczno-specjanego
desantowa	Zasadniczy sposób pokonania przeszkody wodnej przez wojska pierwszego rzutu lub siły szturmowe, w armii niemieckiej realizowana w warunkach ograniczonej widoczności
promowa	Zasadniczy sposób przeprawy dla pojazdów kołowych i sprzętu specjalnego (ciągniki, maszyny inżynierskie, przyczepy, agregaty) oraz jednostek rodzajów wojsk
stała	Wykorzystywana przez jednostki logistyczne, dowodzenia i łączności
pozorna	Przygotowywana i realizowana na szczeblach operacyjnych siłami wydzielonych pododdziałów, specjalnie przygotowanych dysponujących odpowiednim sprzętem (makiety, siatki maskujące, odbijacze kątowe, środki łączności i walki elektronicznej)
demonstracyjna	Realizowana siłami wojsk operacyjnych na wybranych kierunkach poza zasadniczym obszarem działań

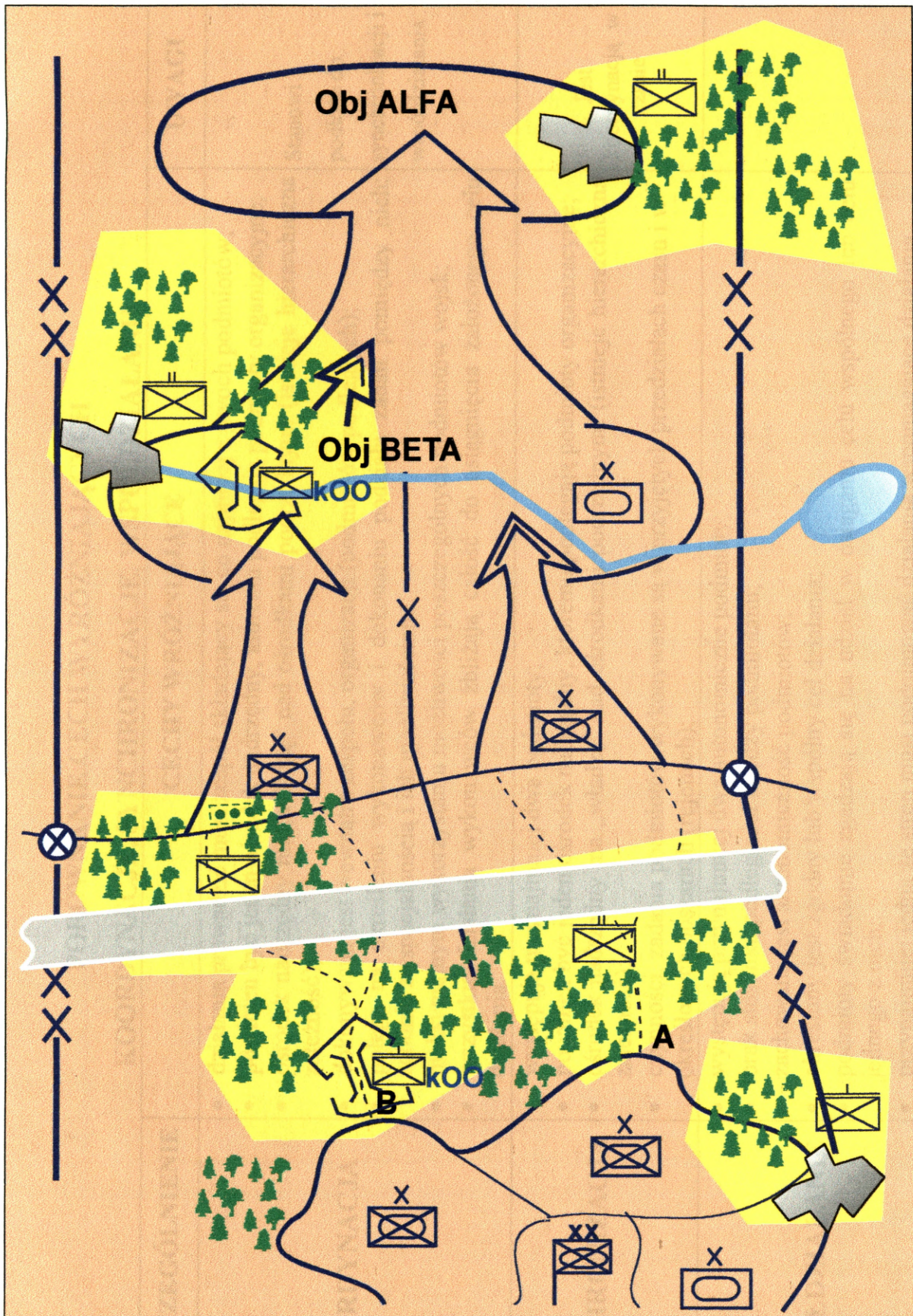
Miejsce sił OT we współczesnym modelu operacji

Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT działaniach opóźniających

Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach obronnych

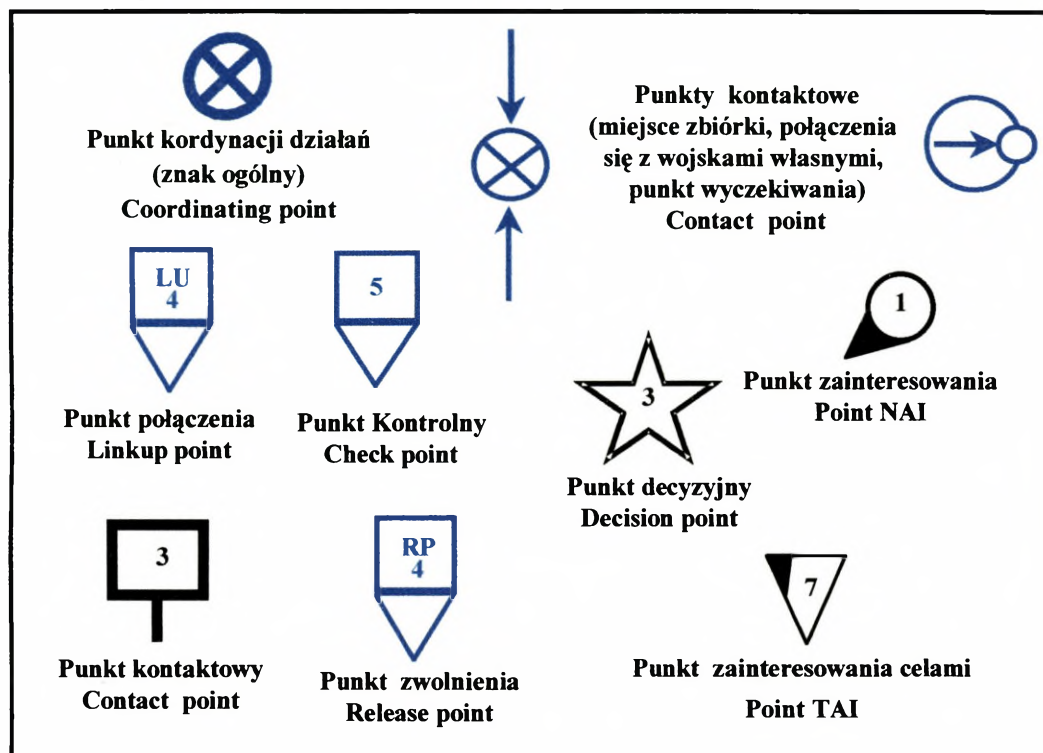

Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami OT w działaniach zaczepnych

**PORÓWNANIE CECH WYRÓŻNIAJĄCYCH
KOORDYNACJE, SYNCHRONIZACJE, WSPÓLDZIAŁANIE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	CECHY WRÓŻNIAJĄCE	UWAGI
<p style="text-align: center;">KOORDYNACJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • działania prowadzić musi zespół składający się co najmniej z dwóch podmiotów; • powinien być jeden ośrodek nadrzędny, któremu podlegają podmioty organizacyjne; • ośrodek nadrzędny ma „władzę” nad ośrodkami podrzędnymi (istnieje hierarchiczna zależność); • dokonywana jest wewnątrz zespołu, organizacji (podmiotów podległych); • polega na określeniu wykonawców i dokonaniu podziału zadań pomiędzy nich; zgodnie ze specjalnością i ich możliwościami; • maksymalnym wykorzystaniu możliwości poszczególnych podmiotów wojsk; • wszystkie działania wykonawców zbliżają całość do osiągnięcia założonego celu działania. 	<p style="text-align: center;">Stanowi podłoże do synchronizacji i współdziałania</p>
<p style="text-align: center;">SYNCHRONIZACJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • występują przynajmniej dwa podmioty; • powinien być jeden ośrodek nadrzędny, któremu podlegają podmioty organizacyjne; • ośrodek nadrzędny ma „władzę” nad ośrodkami podrzędnymi (istnieje hierarchiczna zależność); • czynności, zadania podmiotów wykonywane są w przyjętych przedziałach czasu i w określonych obszarach (rejonach); 	<p style="text-align: center;">Jest koordynacją w czasie</p>
<p style="text-align: center;">WSPÓLDZIAŁANIE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • występują przynajmniej dwa autonomiczne podmioty; • brak stosunku podległości między podmiotami; • zachowana jest autonomiczność podmiotów; • określony jest zgodny lub wspólny cel działania; • podmioty świadomie zgadzają się na udział w osiągnięciu celu wspólnego lub celu jednego z nich; • przynajmniej jedna ze stron musi podejmować działania wspomagające działania drugiej. 	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

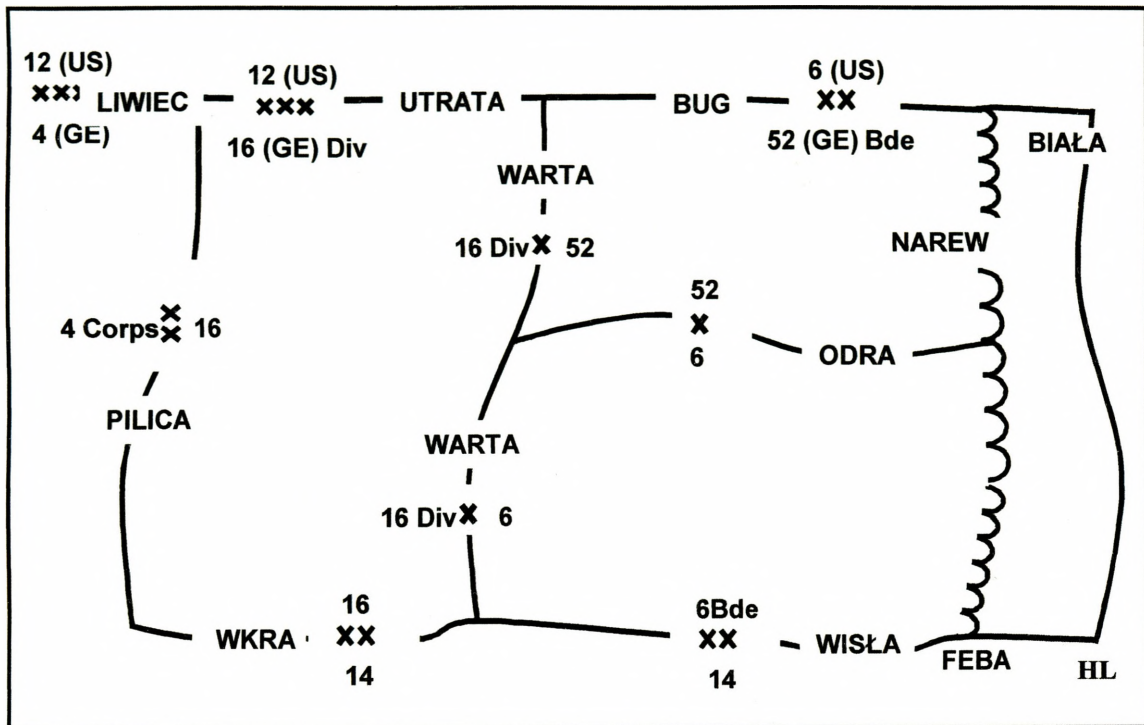

Punkty koordynacyjne w działaniach taktycznych wojsk lądowych

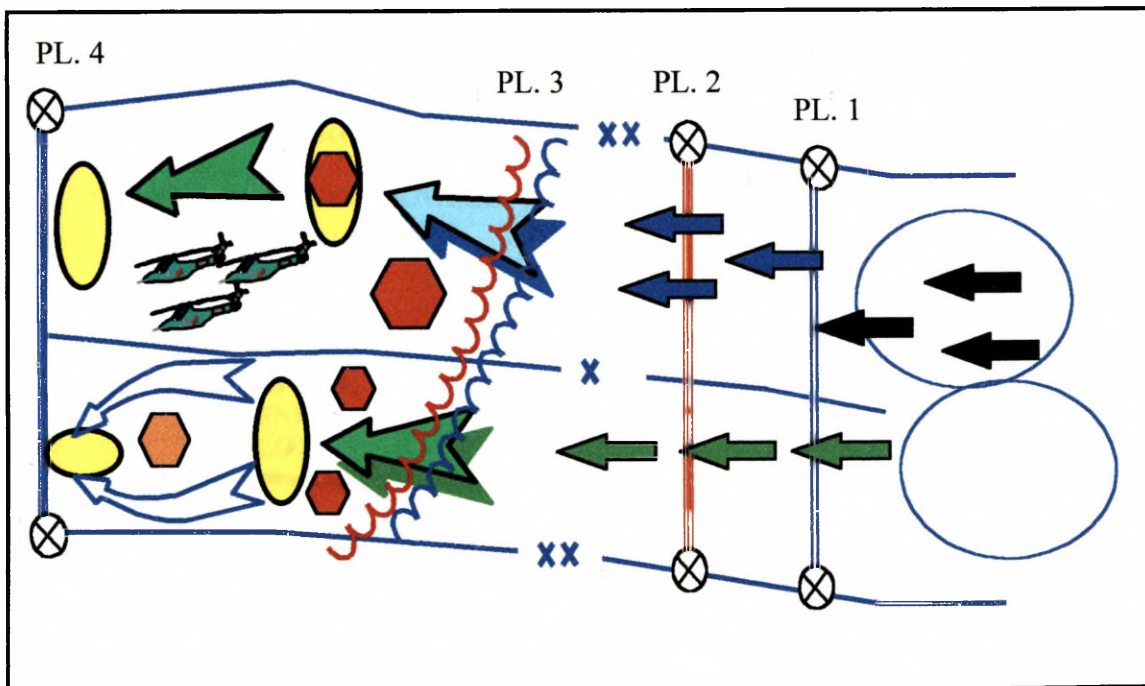

Rejony jako wyznaczniki koordynacji ognia i ruchu w działaniach taktycznych

Źródło: M. Wrzosek w: Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej
pk. „INTER”, Warszawa 1999; Wznaczniki koordynacji wsparcia ogniowego, Toruń 2000, s. 202-212.

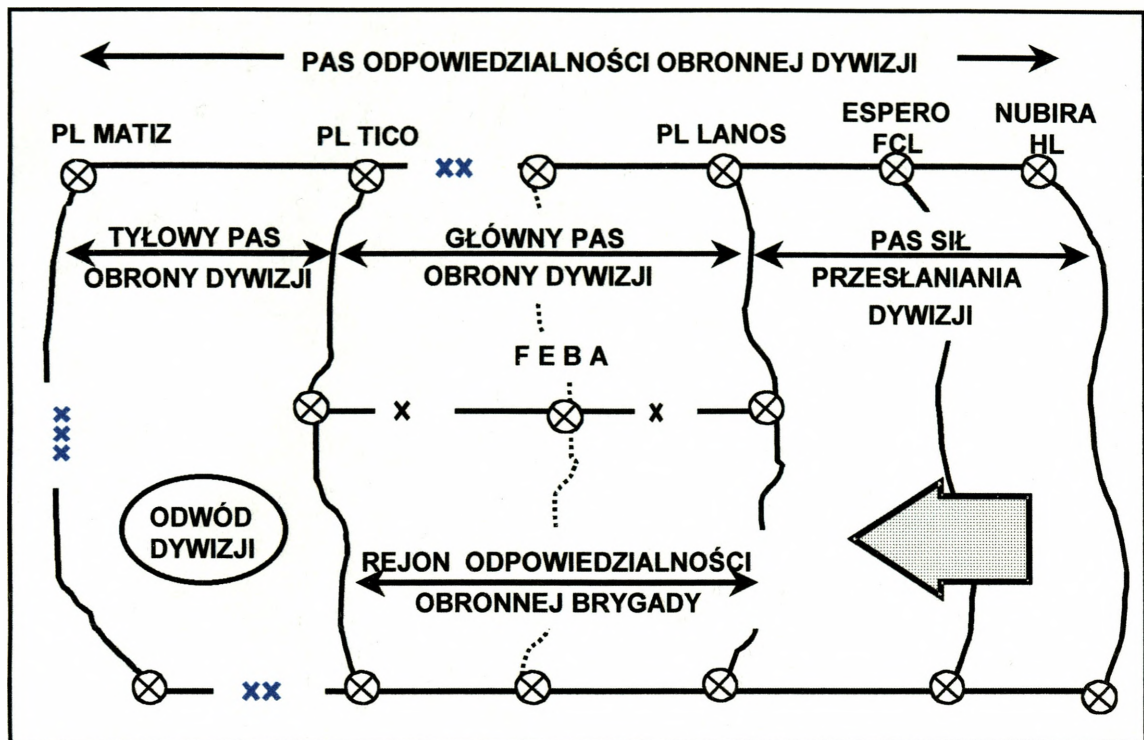

Podział pasa odpowiedzialności związku taktycznego

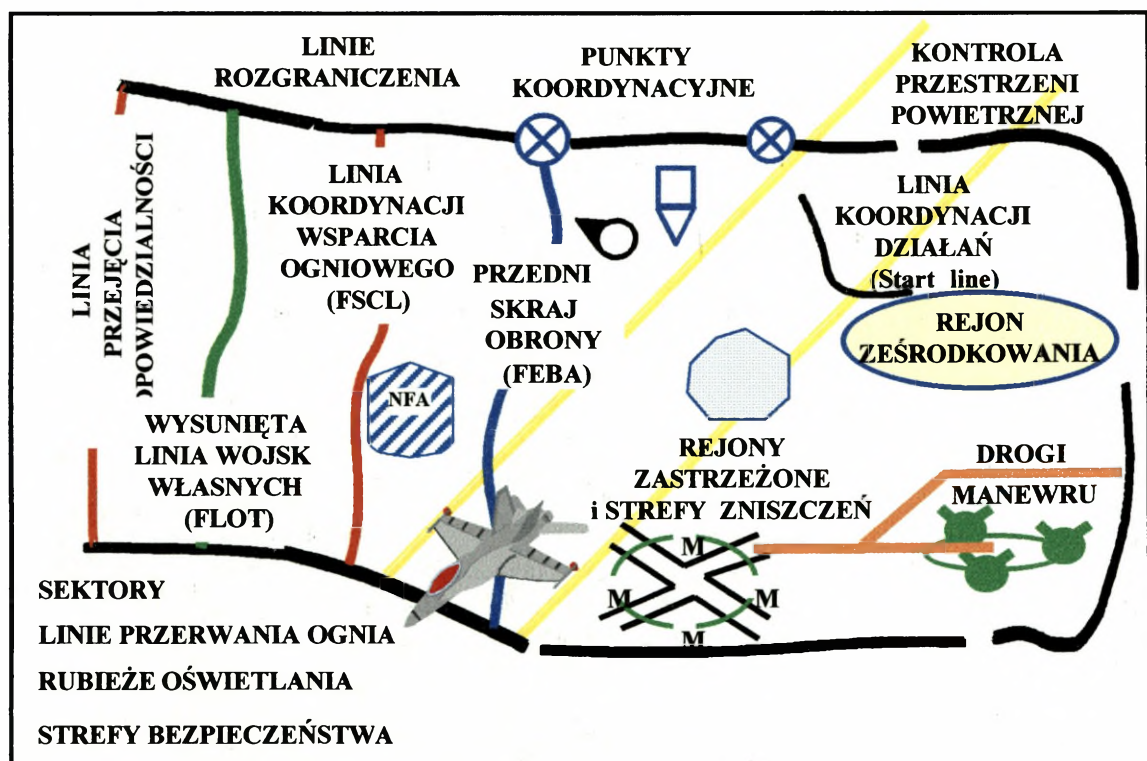

Wybrane wyznaczniki koordynacji manewru w natarciu

Źródło: M. Wrzosek w: Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej
pk. „INTER”, Warszawa 1999.

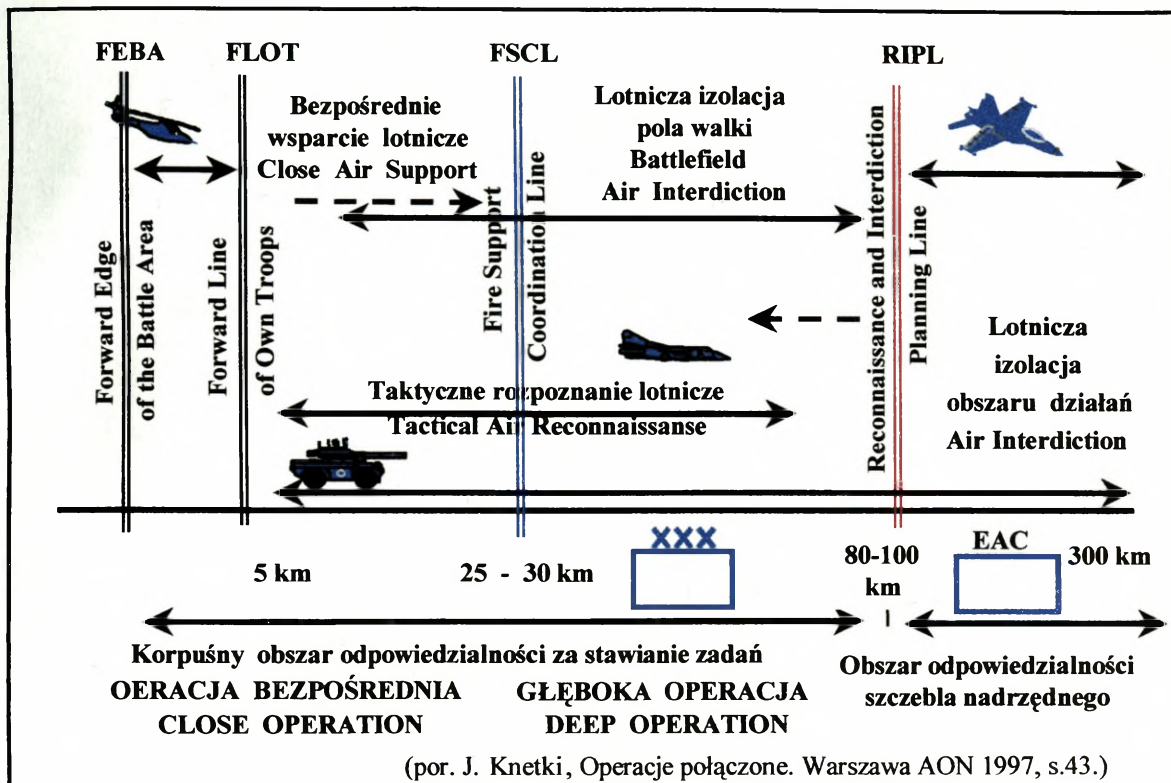

Wybrane wyznaczniki kordynacji manewru w obronie

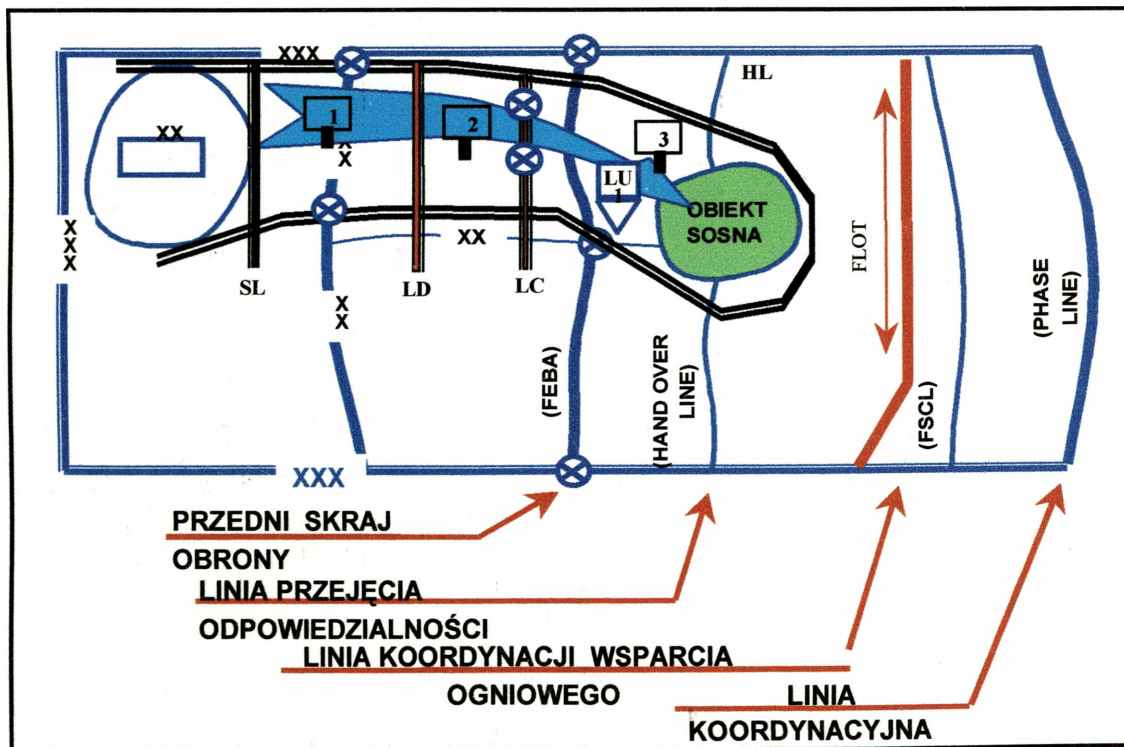

Wybrane wyznaczniki kordynacji ognia i ruchu w obronie

Źródło: M. Wrzosek w: Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej
pk. „INTER”, Warszawa 1999; Wznaczniki kordynacji wsparcia ogniowego, Toruń 2000, s. 212.

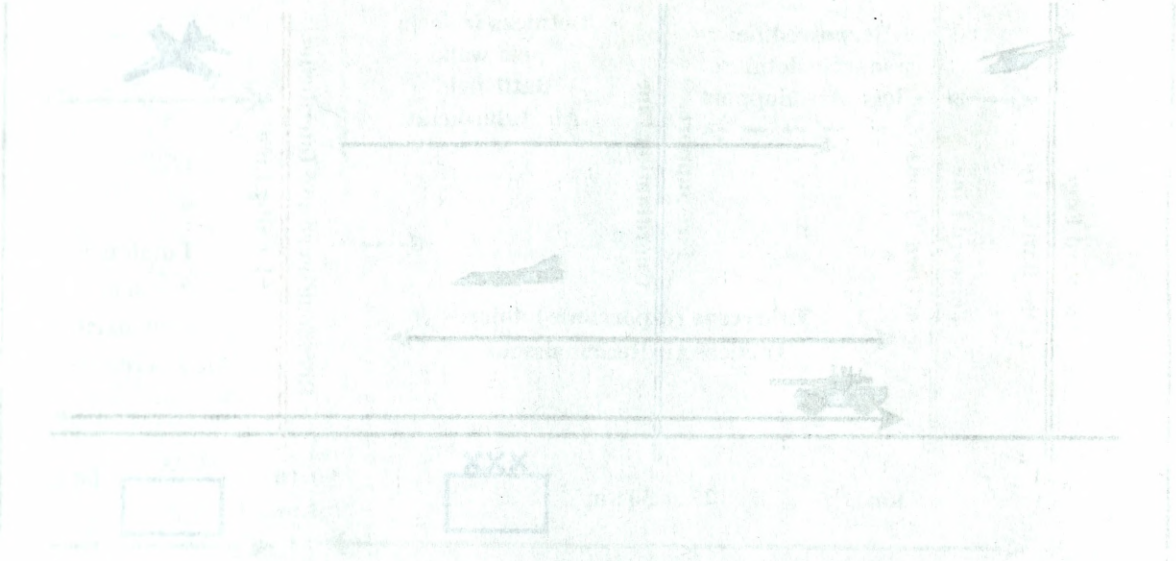

Obszary działań Sił Lądowych i lotnictwa Taktycznego oraz linie planowania i koordynacji działań

Wybrane elementy i wyznaczniki kierowania i koordynacji działań - zwrot zaczepny w obronie (Control measures)

Źródło: M. Wrzosek w: Wpływ integracji z NATO na zmiany w teorii taktyki ogólnej pk. „INTER”, Warszawa 1999; Wznaczniki koordynacji wsparcia ogniowego, Toruń 2000, s. 202-212.

* BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM *
 Nr ewid. 61004
 II
 Akademii Obrony Narodowej